

DOĞU EKSPRESİ

**“Doğduğum, büyüdüğüm, kişilik kazandığım ve
özlem duyduğum ERZURUM.”
(1940 – 1970 yılları)**

**İlhami OĞUZ
Selami OĞUZ**

2023 Göztepe - İstanbul

AKADEMİ YAYINLARI

KİTABIN ADI
DOĞU EKSPRESİ

YAZARI
İlhami OĞUZ
Selami OĞUZ

YAYINCI
Akademi Yayıncılık

YAYIN EDİTÖRÜ
Ahmet KAPLAN

ISBN
978-605-7747-84-6

YAYINCI ve MATBAA SERTİFİKA NO
47610

İLETİŞİM
0 542 510 19 01

BASIM TARİHİ
00 Kasım 2023

BASKI - SAYFA DÜZENİ - GRAFİK VE CİLT
Akademi Ajans Matbaa ve Yayıncılık
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
C Blok No:230 Topkapı İSTANBUL

© *Bu kitabın telif ve yayın hakları Selami OĞUZ'a aittir.*
Tüm hakları saklıdır.
Bu kitabın metninden doğabilecek hertürlü hukuki sorunlardan
sadece yazar Selami OĞUZ sorumludur.
Kitaptan kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir, çoğaltılabilir.

Birinci Basım Kasım 2023 ©

DOĞU EKSPRESİ

“Andıkça geçen günleri hasretle derinden”

“Doğu Ekspresi öğleden sonra 15:30’da Ilıca’dan yola çıkardı. Ilıca - Erzurum rampasında yavaşça ilerler, kara bir tırtıl gibi sürünürdü. Gittikçe büyür, 15 dakikada şehre varırdı. Kömürle çalışan, kömür isisi ile kararan tren Haydarpaşa garından hareket ettikten yaklaşık 40 saat sonra son durak olan Erzurum istasyonunda buhar salarak dururdu.

Çocukluğumuzda zemini taş gibi sert olan 3 Temmuz futbol sahasında hafta sonları oynanan futbol maçını seyrederken stadyumun yanından geçen ve yorgun olduğu her halinden belli olan bu treni dikkatle takip ederdik. Tren şehir için çok önemliydi. Doğu Ekspresinin benim ve ailemin hayatında da önemli yeri vardı. Anlatayım...”

“Erzurum Lisesini bitirdikten sonra üniversite eğitimimi İstanbul’da yapmak istedim. O yıllarda (1960) lise diplomasını almadan önce bütün derslerden imtihan olurduk. Bir ay süren bu imtihanlara bakalorya denirdi. Bu nedenle bazı üniversiteler imtihan yapmadan öğrenci alırlardı. Talebin çok olduğu İTÜ, Çapa TIP gibi okul veya fakülteler imtihanla öğrenci seçerlerdi. Ben İTÜ de okumak istiyordum. Tren, beni İstanbul’a getirdi ve üniversite hayatım böyle başladı. İTÜ Makina Fakültesini bitirerek Yüksek Makine Mühendisi diplomamı almamda beni ve benim gibi öğrencileri kolayca götürüp getiren trenin önemli rolü vardı.”
Tren Erzurum’a nasıl ve ne zam geldi? Araştırdım, özetliyorum...

“Demiryolunun Erzurum’a ulaşması: Ankara- Erzurum arasındaki demiryolunun yapımını Ruslara hizmet eder korkusuyla, sultan 2.Abdülhamit yaptırmamıştı. Bunun sonucu 1. Dünya savaşının hemen başında yapılan Sarıkamış Harekâtı, yeterli lojistik destek sağlanamadığından faciayla sonuçlanmış, Doğu Anadolu bölgesi 1 yıl sonra Ruslar tarafından işgal edilmişti.”

Cumhuriyet yönetimi bu yanlışla düşmedi. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’in 1924 yılında “Erzurum’u öteki vatan parçalarına bağlayacak bir demiryolunun yapılmasını Cumhuriyet için hayati bir konu sayıyorum.”
Sözleriyle ortaya koyduğu hedef, 15 yıl sonra gerçekleşti.

O günleri anlatan bir şiirle Anadolu gerçeklerini hatırlayalım.

“Sivas yollarında geceleri katar katar kağnılar gider. Tekerleri meşeden. Ağzı dil vermeyen köylüler odun mu tuz mu hasta mı götürürler?

Ağır ağır kağnılar gider. Sivas yollarında geceleri.

Ne yıldızlar kaynaşır gökyüzünde ne sevdıyla dolar taşar gönüller.

Bir rüzgâr eser ki bıçak gibi. El ayak biçer.

Sivas yollarında geceleri. Ağır ağır kağnılar gider.

Kamyonlar gelir geçer, kamyonlar gider. Toz duman içinde.

Şavkı vurur yollara. Arabalar dağılır. Şoförler söver.

Sivas yollarında geceleri, katar katar kağnılar geçer.”

Cahit KÜLEBİ

Sivas-Erzurum demiryolu inşaatına Sivas-Tecer hattının 4 Eylül 1933 tarihinde yapımı ile başlandı. 551 km uzunluğundaki hattın inşaatı aşağıda gösterildiği şekilde;

43 km uzunluğundaki Sivas-Tecer arası 19. 12.1935 tarihinde
 69 km uzunluğundaki Tecer- Çetinkaya arası 01.11.1936 tarihinde
 65 km uzunluğundaki Çetinkaya- Divriği arası 20.11. 1937 tarihinde
 54 km uzunluğundaki Divriği- İliç arası 17.08.1938 tarihinde
 54 km uzunluğundaki İliç-Kemah arası 01.10.1938 tarihinde
 48 km uzunluğundaki Kemah- Erzincan arası 23.12.1938 tarihinde
 159 km uzunluğundaki Erzincan- Aşkale arası 22.09.1939 tarihinde
 59 km uzunluğundaki Aşkale -Erzurum arası 20.10.1939 tarihinde tamamlanarak hizmete alındı. Demiryolu yapım işleri, Nuri Demirağ'a ait Simer Yol firmasınınca gerçekleştirildi. İşin ihale bedeli 52,1 milyon TL idi. İnşaatın maliyeti çıkarılan tahvillerle halk tarafından karşılandı.

Tüm güzergâh boyunca 138 tünel ve 22 çelik köprü yapıldı. İnşaatla kullanılan 3000 ton çimento, raylar, köprü kalıp ve çelikleri Rusya'dan temin edildi. İlk defa tamamı Türk müteahhit, mühendis ve işçisinin emeği ile gerçekleştirilen bu eser, Türk Mühendislik tarihinin o zaman için onur eseri idi. Hele Çetinkaya bölgesi ve Fırat Nehri geçişleri tam bir mühendislik harikasıdır.

Üniversite yıllarında her yıl İstanbul'a iki kere gider gelirdik. Çetinkaya bölümünü gece geçtiğimiz için bu bölgeyi pek göremezdik. Erzurum Kongresinin 90. yılını kutlamak amacıyla 2009 yılında Kadıköy- Erzurum Vakfının organize ettiği bir programa katıldım. Lokomotifin önüne Cumhuriyet Treni afişi asılmıştı. Haydarpaşa'dan yola çıktıktan birkaç saat sonra Elmadağ'daki tünellerin geçtiği haberini aldık. Ankara'ya vardığımızda 80 kişilik kafilemizi otobüslerle Kırıkkale istasyonunda hazırlanan trene naklettiler. Birkaç saat kaybettik ama bu gecikme bize Çetinkaya bölgesini gündüz gözü ile görme imkanını sağladı. Köprü, tünel, aşağıda Fırat Nehri, yukarıya baksanız göğü göremeyecek kadar dik ve yalçın kayalar. Atalarımız, muhteşem bir mühendislik eseri meydana getirmişler hem de o zamanın teknolojisi ve kısıtlı imkanlarıyla. Bu yolu herkesin görmesini ve bu işi başaran Milletimizin büyüklüğü ile iftihar etmesini isterim. Başbakan İsmet İNÖNÜ 18.7.1935 tarihinde Erzurum'a yaptığı gezide; yapım işlerine Erzurum tarafından da başlanması konusunda Erzurumluların yaptığı talebi uygun görünce, Ağustos 1935 tarihinde 3. Umumi Müfettişlik kuruldu, başına Erzurum millet vekili Tahsin Uzer getirildi. Onun gayretleri ile Aşkale'nin 67,5 km batısındaki Çomoğlu Hanları bölgesinden doğuya doğru başlatılan ikinci yapım şantiyesi ile hattın yapım süreci hızlandırıldı.

Yapım sürecinde üstlendiği tüneli zamanında bitiremeyen mühendis Yahya Bey intihar etmiş, naaşı, adının verildiği tünel girişine defnedilmiş. Tecer- Çetinkaya arasındaki Karagöl bölgesi kışın kar nedeniyle sık sık kapandığından bu bölgede sonradan 430 m uzunluğunda kar tüneli yapılarak ulaşım güvencesi sağlanmış. Trenin Erzurum'a gelişi 40 bin kişinin katıldığı bayramı andırır bir törenle kutlandı. Nafia Bakanı Ali Fuat Cebesoy tarafından yapılan açılış törenine Ali Çetinkaya, Fethi OKYAY başta olmak üzere pek çok üst düzey yönetici katıldı. PTT 20 Ekim 1939 açılış günü için hatıra pulları bastırdı.

2. Dünya Savaşını başlatan Almanların, Avrupa'da süratle yayıldığı bu kritik günlerde Erzurum, demiryolu ile vatanla bütünleşmiş yüzyılların özlemi, Cumhuriyetin fazileti ile sona ermişti."

Yıllar sonra 1967 yılında yine Doğu Ekspresinin kuşetli vagonunda ailece Erzurum'dan ayrıldık ve İstanbul'a taşındık. O tarihten sonra Erzurum bize gurbet oldu.

ÖNSÖZ

Ağabeyim İlhami OĞUZ, yakalandığı menhus hastalıktan kurtulamayarak 25 Ağustos 2022 Perşembe günü vefat etti. Onu, Beylerbeyi- Nakkaş Tepe'deki aile mezarlığında merhum annemin ve babamın yanına defnettik. Aziz ve Kerim olan Allah'tan (cc) anneme, babama, ağabeyime ve tüm Müslümanlara rahmet diliyor, Ulu Mevla'dan cümlesini cenneti ile cemali ile mükafatlandırmasını niyaz ediyorum. Amin...

Babam Mustafa Bey (OĞUZ) ile annem Fatma Hanım (BOYNUKALIN), 1940 yılında Erzurum'da evlenmişler.

Ağabeyim, 11 Mayıs 1942 tarihinde Erzurum'un Aşkale ilçesinde ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiş. Benden yaklaşık 2.5 yaş büyük. Biz, benden 1.5 yaş küçük erkek kardeşim Zekâi ve benden 7 yaş küçük kız kardeşim Zümrüt'le birlikte 4 kardeşlik. Bizler ilk ve orta eğitimimizi Erzurum'da yaptık. Erzurum kültürünü alarak büyüdük. Babam küçük bir memurdu ama bütün çocuklarını okuttu. Hepimize yüksek tahsil yaptırdı.

Ağabeyim **İlhami OĞUZ**, 1966 yılında **İTÜ Makine Fakültesinden Makine Yüksek Mühendisliği** diploması alarak mezun oldu. Yaşamı boyunca bu meslekte çalıştı.

Babamın 1967 yılında İstanbul'a tayini dolayısı ile **OĞUZ Ailesi** olarak Erzurum'dan ayrıldık. Ancak gönlümüz ve özlemlerimiz hep Erzurum'la yaşadı. Erzurum'u, akrabalarımızı ve dostlarımızı hiç unutmadık. İstanbul'da, Erzurumlu hemşerilerimizle irtibatımızı kesmedik.

Ağabeyim tam bir Erzurum sevdalısı idi. Erzurum'la ilgili anılarını yazmayı çok isterdi. Ermenilerin mezalimini anlatan **Ermeni Meselesi** adlı kitabını yayınladı.

Doğu Ekspresi adını verdiği notlarını ise hastalığı nedeniyle tamamlayamadan aramızdan ayrıldı.

Ben, yarıda kalan bu çalışmayı tamamlamayı görev saydım. Aşağıda Erzurum'la ilgili genel değerlendirmeleri yaptıktan sonra, O'nun notlarını, aralara serpiştirerek O'nun hayat hikayesini, düşüncelerini ve anıları ışığında Erzurum'un 1940- 1970 yılları arasındaki yaşantısını ana hatlarıyla anlatmaya çalışacağım. Bu çalışmaya ağabeyimin yakın arkadaşlarının yazıları önemli katkı sağlayacak. Böylece yarım kalmış bir öykü tamamlanmış olacak.

Bu vesile ile bizleri yetiştiren ve Ülkemize hizmet vermiş büyüklerimizi anarak onlara karşı görevimizi yerine getirmiş olmanın mutluluğuna ulaşır, hazzını yaşayacağız. Saygılarımla

Selami OĞUZ

Mart 2023 Göztepe/ İstanbul

İÇİNDEKİLER

1.B Ö L Ü M	10
1- Genel bilgilerle Erzurum	10
1.1-Tarihte Erzurum:	10
1.2-Erzurum Vilayeti:	11
1.3.1- İlhami Oğuz'un gözüyle Erzurum	11
1.3.2-Kurtuluş veErzurum	14
1.3.3 Resmi binalar, okullar ve camiler:	24
1.3.4 Tarihi eserler:	24
1.3.5 Halk oyunları, parklar, mesire yerleri, sinemalar:	24
1.3.6- Erzurum'da mevsimler ve günlük yaşam:	25
1.3.7 Kış mevsimine hazırlık:	28
2. B Ö L Ü M	30
2. Çocukluğum:	30
2.1 Ailem ve sülalem	31
2.1.1 Baba tarafından sülalem:	32
2.1.2 Anne tarafından sülalem:	36
1-Tosun Efendinin sülalesi:	37
2- Hacı Kâmil Efendinin sülalesi:	39
3- Annemin halası Rabiya Hala'nın sülalesi:	39
4- Annemin dayısı Hakkı Dayı'nın sülalesi:	40
2.2 Aşkale'de yaşam:	40
2.3- İlkokul öncesi çocukluğumda Erzurum'da yaşam	41
2.3.1 Mahallemiz, sokağımız, yakın çevremiz ve komşularımız	43
2.3.1.2 Erzincan Kapı çarşısı:	56
2.3.2 Erzurum evleri:	59
3- İlkokul yılları	66
3.1 Kuloğlu mahallesindeki ev:	75
3.2 Köylerimiz	104
3.2.1 Topalak köyü:	105
3.2.2 Çeperli köyü	121
3.2.3 Dutçu (Tuzcu) köyü ve Yunus Emre	122

3. B Ö L Ü M	139
4-Ağabeyimin ortaokul ve lise yılları (1954-1960)	139
4.1 Orta okul yıllarım (1956-1959)	144
4.2 Lise yıllarım (1959-1962)	156
4.3 Lise eğitiminin değerlendirilmesi	184
4.3.1 Birinci Dönem. 1930-1950 yılları arası:	184
4.3.2 İkinci dönem. 1950-1960 dönemi:	188
4.3.3 Üçüncü dönem. 1960-1970 arası:	191
4.3.4 Dördüncü dönem. 1970 sonrası:	193
5- Üniversite yılları:	195
5.1 Erzurum Talebe Yurdu. İstanbul	195
5.2 İTÜ yılları	197
5.3 Mezuniyet ve Ülke hizmetine koşuş	199
6-Cumhuriyetin 1970 yılındaki durumu	199
6.1- Türkiye	199
6.2 Erzurum ekonomik yönden ne durumdaydı?	199
6.3 1970 yılında Erzurum'un ana karakteristikleri şöyleydi.	200
6.4 Erzurum'da yapılması gerekli işler	201
6.5 Ülkenin gelişmesindeki en önemli kurum: Üniversiteler.	201
6.5.1 Ülkemizde üniversite eğitimi:	202
6.5.2 Atatürk Üniversitesi	203
7- Anılar: Bu dünyadan bir İlhami OĞUZ geçti.	205
7.1 İlhami OĞUZ arkadaşlarını anlatıyor	205
7.2 İlhami OĞUZ'un arkadaşları O'nu anlatıyorlar	210
7.3 Eşi ve çocukları İlhami OĞUZ 'u anlatıyorlar	220
7.4 Son sözler:	226

1.BÖLÜM

1- Genel bilgilerle Erzurum

1.1-Tarihte Erzurum:

Erzurum şehrinin bulunduğu coğrafyadan üç pınar (göze) doğar. Dumlu Dağlarından Ceylan göze, Karasu- Fırat olur, Basra Körfezine dökülür. Dumlu dağlarından Sultan göze Bingöl Dağları pınarları ile birleşir. Aras olur. Hazar Denizine dökülür. Dumlu dağlarından Reyhan göze Mescit Dağları pınarlarını alır. Çoruh Nehri olur. Karadeniz'e dökülür. Böyle bir coğrafyaya dünyada pek rastlanmaz.

Askeri strateji açısından böyle bir konumun önemi şöyle izah edilmektedir. Böyle bir coğrafi bölgeye sahip olanlar o bölgenin çevresindeki bütün coğrafyaya hükmetme gücüne kavuşurlar.

Erzurum askeri konumunun yanında ticari yönden de önemli bir merkezdir. Tarihi İpek yolu Erzurum'dan geçer. Günümüzde Avrupa- Asya ticaret yolu, doğalgaz ve petrol boru hatları Erzurum'dan geçmektedir.

İlkokulu biz dört erkek kardeş Kültür Kurumu ilkokulunda okuduk. Erzurum'un MÖ tarihlerde Karaz köyünde kurulduğunu, Roma İmparatorluğu zamanında adının Erzenirum olduğunu, Halife Hazreti Osman (ra) döneminde Arap-İslam ordularının bugünkü TCK 12. Bölge Müdürlüğünün bulunduğu yerdeki Araplar Düzündeki karargâh kurduğunu, Sultan Alparslan'ın ordularının Anadolu'yu fethetmeye buradan başladığını ve Anadolu'daki ilk Türk beyliği olan Saltuk Oğulları Beyliğinin Erzurum merkezli kurulduğunu öğrendik.

Daha sonraki yıllarda Yavuz Sultan Selim'in İran üzerine yaptığı savaşların, Osmanlının Kafkasya'yı ele geçirme mücadelelerinin ve İran ile olan savaşların Erzurum merkezli yürütüldüğünü, bu bölgenin askeri ve yönetim açısından Eyalet Merkezi konumunu üstlendiğini görmekteyiz.

Erzurum'un bu görkemli durumu Osmanlının gerilemesi ile sona erdi ve felaketler birbirini ardına geldi. Güçlenen Ruslar, Kafkasya'dan güneye inerek Erzurum'u ele geçirmeye çalıştılar.

İlk büyük felâket 1828-29 Osmanlı- Rus savaşında yaşandı. Erzurum Ruslar tarafından zapt edildi. Yakıldı ve yıkıldı. Şehir bu tahribattan sonra o görkemli durumuna bir daha ulaşamadı.

1856 Kırım savaşında Rusların Erzurum'u ele geçirme emelleri Gavur Boğan Muharebeleri ile önlendi.

Benzeri olay 1877-78 Osmanlı- Rus savaşında yaşandı. Aziziye Müdafaası olarak tarihe yazılan şanlı direniş sonucu Ruslar, Köprüköy'e kadar çekilmek zorunda kaldılar.

Ruslar emellerine 1. Dünya Savaşında ulaştılar ve Erzurum 16 Şubat 1916 tarihinde Ruslar tarafından işgal edildi. Bu işgalde Rusların yanında Ermeni çeteleri de bulunmaktaydı. Ekim 1917 Rus Devrimi dolayısı ile Rus kuvvetleri Kasım 1917'de çekilince meydan Ermeni çetelerine kaldı.

Erzurum, Osmanlı ordusu tarafından 12 Mart 1918 tarihinde Ermenilerden geri alınincaya kadar geçen 4,5 aylık sürede Erzurum halkı, Ermeni çeteleri tarafından büyük mezalime uğradı. Şehir yakılıp yıkıldı. 1. Dünya Savaşı öncesi 47 831 bin nüfusa sahip olan Erzurum'da 9 800 ev bulunmaktaydı.

Harpten sonra şehrin nüfusu 8 000 bin kişiye düşmüştü. Ayakta kalan birkaç evin dışında şehir büyük tahribata uğramıştı. Erzurum'da Ermenilerin yaptığı vahşet ***Tarihte ve gelecekte Türk- Ermeni ilişkileri*** adlı kitabımızda detaylı bir şekilde yazıldığı için burada olaylara özet olarak değinilmiştir.

Bu yaralı şehir, bir yıl sonra Erzurum Kongresini yapmak gibi tarihi ve şerefli bir görevi yerine getirdi. Erzurum, Doğu ve Batı cephelerinde yapılan Kurtuluş Savaşı, güney cephesindeki sivil direnişler sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuda ayakta kalabilen en önemli merkezi konumunu korudu. Bunda Erzurum halkının karakteri, güçlülere karşı direnci ve dirayeti en büyük etkendi.

1.2-Erzurum Vilayeti:

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Sancak merkezi olan Erzurum, Cumhuriyet döneminde 25 bin km2 büyüklüğünde Erzurum Vilayetine dönüştürülmüştü. Çocu kluğumuz yıllarında Erzurum vilayeti, Aşkale- Erzurum ve Pasinler ovaları boyunca kat eden demiryolu hattı ile adeta ikiye bölmüştü. Erzurum vilayeti bu yolun kuzeyinde Şenkaya, Oltu, Narman, İspir ve Tortum ilçelerinden demir yolu boyunca Aşkale, Merkez, Pasinler ve Horasan ilçeleri ve güneyinde Çat, Hınıs, Tekman ve Karayazı ilçelerinden oluşmakta idi. En büyük ve gelişmiş ilçe Oltu idi. 1950 nüfus sayımında ilin nüfusu 461 bin Erzurum şehrinin nüfusu ise 54 bin civarında idi. Nüfus bakımından Erzurum şehri o tarihlerde Türkiye'nin 10. büyük şehriydi. İlçeler arası ulaşım karayolları ile yapılırdı. İlçe yolları kum-çakıl kaplı şase yollardı. Asfalt yol yoktu. Köylerin pek çoğunun yolu yoktu. İller arası en önemli yol Trabzon- Erzurum- Doğubayazıt transit kara yolu idi. O yıllarda Trabzon'a 10 saatte gidilebilirdi. Bu yol üzerindeki Kop ve Zigana dağı geçitleri kolay geçilemezdi. Doğuda ise Tahir Geçidi, şoförleri çok zorlardı.

Şehirler arası en önemli ulaşım aracı trendi. Şimendifer diye anılırdı. Demiryolu, 1939 yılında Erzurum'a gelmiş ve şehrin hayatını kökten değiştirmiş. O tarihlerde Erzurum son istasyondur. Trenin gelişinde özellikle kalkışında çok anlamlı sahneler yaşanır. İstanbul gazeteleri Erzurum'a trenle gelirdi. Biz gazeteleri 2-3 gün gecikme ile okurduk.

Kömürlük bölgesinden başlayan, Ruslar tarafından inşa edilen ve dar hat denilen tren hattı ise Uzun Ahmet yolu ile Horasan ilçesine ulaşırdı.

Erzurum'a uçak seferleri, 1950 li yılların sonlarına doğru başladı. Böylece Erzurum halkı, İstanbul gazetelerini, günü birlik okuyabilme olanağına kavuştu.

1.3.1- İlhami Oğuz'un gözüyle Erzurum

"Erzurum şehri, sırtını çok dik olmayan, adından eskiden ormanlık olduğu anlaşılan sıra dağlara dayamakta. Erzurum ovasının rakımı çok yüksek. Ova güneyde Palandöken, kuzeyde Karga pazarı ve Dumlu Dağları ile çevrili. Şehir yaslandığı Palandöken dağının eteğinden ovaya doğru hafif bir meyille yayılır. Yaz günleri şehrin herhangi bir yerinden ovaya bakınca nefis bir manzara ile karşılaşsınız. Güneş batarken 50 km uzakta ünlü Kop Dağının silueti görünür. Güneş bütün renklerini ovaya süzer, gölgeler uzar, çayırklar bir yelpaze gibi savrulur. Mor, yeşil ve sarının bütün tonları harelenir. Ovanın bazı yerleri kırmızı kesilir. Gelincikler al yazmalı gelin gibi sallanır.

Ovanın kuzey batısında Karasuyun oluşturduğu bataklıklardaki kamışlar kesilerek fırınlarda yakacak olarak kullanılırdı.

Kışın çok sert olduğu günlerden çıkıp yemyeşil çayır alanlarına ve buz gibi sulara ulaşmak bizim için eşsiz bir mutluluk olurdu.

Yazın nerede bir ağaç gölgesi olsa, hele bir çay (dere) olsa orada hemen bir çadır kurulu., Semaverler yakılır, un helvası, haşlanmış yumurta, taze soğan, salatalık ve domates yenirdi. O zamanlar bu sebzeler yazın yetiştirirdi. Onların koku ve lezzetleri dayanılmaz olurdu.

Geniş ufuklu, ferah bir ova insanlara mutluluk verirdi. Kop Dağının batan güneşteki silueti bize batıya giden yolun oradan geçtiğini anlatırdı. Yıllar sonra İstanbul'daki Ayasofya, Sultan Ahmet, Nuru Osmaniye, Yeni Camii, Beyazıt Camii, Süleymaniye, Şehzade, Fatih, Yavuz Selim ve Mihrimah Sultan camilerinin oluşturduğu o muhteşem manzarayı seyrettikçe, dağların ihtişamını hatırlarım. Acaba atalarımızdan kalan bir alışkanlık mıdır ki yönümüz hep batıya dönüktü?"

"Yumuşak başlı tepelere, ağır ağır ulaşırsınız. Paşalar caddesinin biraz yukarısında, güneye doğru sizi büyük hendekler engeller. Bu hendekler şehri çepeçevre sarar. Suyla doldurulan hendekler Osmanlı'dan çok evvel şehrin savunması için düzenlenmiş. Donbazlar ve Fıgıfıklar adlı bu yapma göllerde suyun temizliğine bakmadan çimerdik (yüzerdik)."

"Şehir sürekli istilalara maruz kaldığı için surlarla korunmaktaymış. Aşağıda 1877-78 Osmanlı- Rus savaşından önce yapılan tabyalar sistemini görmektesiniz. Bu sistemin içindeki iç kale uzun yıllar şehrin korumasını sağlamış. Şehri istilaya gelenlerin gözlenebilmesi için bir gözlem kulesi yapılmış. Sonradan Tepsi Minare olarak anılan bu kuleye, saat yerleştirilmiş. Bizler onu saat kulesi olarak bilirdik. Şehir, zamanla kale surlarının dışına taşınca etrafı toprak tabyalarla çevrilmiş."

"19 yüzyılda şehrin doğu, kuzey ve batı bölgeleri toprak tabyalarla koruma altına alınmış. Şehre giriş çıkış bu tabyalar içine yapılan Kars kapı, İstanbul kapı, Harput kapı gibi tünellerle gerçekleştirilirdi. Bu hendeklerin etrafına Mecidiye, ünlü Aziziye, Toprak ve Kiremitlik tabyaları bulunurdu. Askerler buralarda kalırlardı."

"Biz çocukluğumuzda Topalak köyüne öküz arabaları ile giderken toprak tabyaların içindeki Kars Kapı tünellerinden geçerdik. Bu tabyaların yüksekliği tahminen 20 m civarındaydı. Tabyaların içinde şehre giriş ve çıkışları düzenlemek maksadıyla tüneller açılmıştı. Gidiş ve geliş olarak yapılan tünellerin uzunluğu 100 m civarındaydı. Tünel çapları oldukça büyüktü. Sanırım 6 metre civarındaydı.

Herhangi bir saldırı öncesinde şehre sığınacaklar şehre taşınırlar, gerekli erzak takviyesi yapıldıktan sonra tünellerin içte ve dıştaki kapıları kapatılırmış. Şehrin içindeki pınarlar su ihtiyacını karşılamış. 93 harbi olarak halkın hafızasına kazınan 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında Aziziye kahramanı olan Nene Hatun, Topalak köyünün hemen yakınındaki Çeperli köyünden bebesini alarak ağabeyi ile birlikte şehre sığınmışlar.

Çocukluğumuzda aşağıda gösterilen toprak tabyalar, büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştı. İstanbul Kapısının harabeleri kalmıştı. Erzincan kapı ise askeri mühimmat deposu olarak kullanılmaktaydı. Mahalle çocukları ile buralarda yaptığımız kır gezilerinde Erzincan Kapıyı asker nöbetçilerin beklediğini gözler, onların ihtarları ile oraya pek sokulmazdık."

1877-1878 Osmanlı Rus savaşından önce Erzurum tabyaları ve kapılar

“Stadın yanında Osmanlılar zamanında yapılmış Erzurum Lisesi’nin ilk binası vardı. Sonradan Nene Hatun öğretmen okulu olan bu binada o zaman Amerikalı askerler kalıyordu. Okulun etrafında taş duvarlar ve üzerinde tel örgüler ile çevrili geniş bir bahçesi vardı. Bahçede zeminini kırmızı toprak ile sıkıştırılmış bir tenis kortu ile fışkıyeli bir havuz ve çevresinde dinlenme parkı yer almaktaydı.

Bu bina ve bahçesinin güneyinde ve stadyuma giden yolun kenarında girişi Hastaneler Caddesine bakan büyük bir bahçe içinde yer alan Mareşal Fevzi Çakmak Askeri Hastanesi devletin gücünü temsil ederdi. Çocukluğumda beni en çok mutlu eden ve gururlandıran bir atlet heykeli, bu hastanenin bahçesinin hemen girişindeydi. Bu heykel sağlığı ve gücü gösteriyordu. Elinde, aydınlanmayı ve bilimi temsil eden bir meş’ale vardı. Hastanenin özellikle Sarıkamış faciasında başlayan tifüs salgınına tedavi etmekteki başarıları unutulmaz!”

“Pembe renkli Kamber taşından yapılmış Dokuzuncu Kolordu Komutanlığı binasının hafızamızda acılarla dolu bir yeri var.

Muhteris ve bilgisi az Enver Paşa’nın Almanlar ile kotardığı Sarıkamış taarruzunda yalnız bırakılan Dokuzuncu Kolordu, Rus topçusunun bitmek tükenmek bilmeyen bombardımanı ve soğğun etkisi ile Allahuekber Dağlarında yok oldu.

Karargâh teslim oldu. Ordu panik içinde geri çekildi. Rusların da takip edecek takati yoktu. Onlar bir sene sonra geleceklerdi.

Şehirde tifüs salgını başlar. Binlerce insan ölür. Bu harekâtı Berlin’de Almanlarla birlikte planlayan, sonra kolordu ve ordu komutanı olan Enver Paşa’nın kurmay başkanı Hafız Hakkı Paşa da tifüsten kurtulamaz. Mezarı Erzurum Kars kapı şehitliğindedir. İttihatçıların 3 numaralı ismi, Bahriye Nazırı Suriye valisi Cemal Paşa’nın mezarının yanındadır. Cemal Paşa Tiflis de Ermeniler tarafından vurulmuştur.”

“Sarıkamış faciası uzun yıllar unutuldu. Bu savaşta neler yaşandığını 9.cu Kolordunun o zamanki kurmay başkanı Köprülülü Albay Serif İlden’in hatıralarından öğrendik.

Yaptıkları hatalardan ders almayanlar felaketlerin tekrarlanmasını engelleyemezler. Ruslar 1916 yılında büyük bir ordu ile gelirler. Gelmeden evvel ahalinin büyük bir kısmı göç eder. Konya, Sivas, Tokat, hatta İstanbul’a giderler. Göç yollarında büyük kayıplar verilir.”

Bu yıllarda yaşanan göç olayını anlatan Erzurumlu şair Kemalettin Kâmi Kamu’nun Hicret şiirini ilk okul öğretmenim ezberletmiş, bu şiir beni derinden etkilemişti.

Allahım! Ne bunaltıcı ne boğucu bir gece
Gözlerimiz bulutlandı arabaya binince
Karanlıkta kaçıyoruz, çoğalıyor korkumuz
Umulmadık bir felaket geçiriyor ordumuz
Fakirleri yalınayak, zenginleri atında
Yolla uzun, bir inilti yıldızların altında

Gönüllerin gözyaşına inandığı bir anda
Çok sevgili yurdumuzu yâd ellere bıraktık
Dirseğimi dayayacak bir pencere yok artık
Elveda ey! harap olan baba evi elveda.

Bütün gece yol alırken tehlikeler içinde
Ellerimi unutmuşum kardeşimin dizinde
Arkamızda kayboluyor beldemizin bağları
Arkamızda beyaz başlı Anadolu dağları

Sanki gece yolcuları gitmeyiniz diyordu
Arkamızda bizim gibi gurub eden bir ordu.
Arkamızda neler yok ki dokunmasın insana
Viran bir köy önlerinde indik eski bir hana.

Gönüllerin gözyaşına inandığı bir anda
Bin bahçeli beldemizi yad ellere bıraktık
Gölgesinde barınacak tek ağacım yok artık
Dallarında bülbül öten bahçelere elveda!

Erzurum türkülerinde ağıtlar çoktur. Çünkü Ruslarla yapılan savaşlar da taarruzların karşılandığı yerdir Erzurum. Ahali inanılmaz zarar görür.

Göç göç oldu-Göçler yola düzüldü,
 Uyku bastı ela gözler süzüldü,
 Alnımıza kara yazı yazıldı,
 Ağam nerden aşar yolu yaylanın ey!

Bir top attım İllice'nin düzüne,
 Kimse bakmaz ahalinin yüzüne,
 Yazık oldu gelinine kızına,
 Ağam nerden aşar yolu yaylanın ey!

ağıtı rahmetli annemin dilinden düşmezdi.

1.3.2-Kurtuluş ve Erzurum

“12 Mart1918 Erzurum’un kurtuluşu: Bu tarihte Kazım Karabekir komutasındaki Osmanlı orduları tarafından alınarak Ermeni katliamlarından kurtulan Erzurum’un hali perişandı. Son haftada katledilen 4 000 kişinin cesedi Vank deresine atılmış, şehirde katledilenlerin sayısı 9562 olarak belirlenmişti. Ovadaki köylerde ve ilçelerde yapılan katliamlarla Ermeni çeteleri tarafından çoluk-çocuk, yaşlı-genç ayrımı yapılmadan halktan şehit edilenlerin sayısı 31 327 kişiye ulaşmıştı.

****1919 Erzurum kongresi ve Mustafa Kemal’in yeniden doğuşu:** Padişah tarafından görevlendirilmiş Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 3 Temmuz 1919 tarihinde, mülki erkan tarafından merasimle karşılandı. Paşa ve arkadaşları Erzurum’da uygun evlere yerleştirildiler. Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin yıllık olağan toplantısı yapılacaktı. Ancak Mustafa Kemal Paşa’nın 7-8 Temmuz gecesi görevinden ayrılması mülki erkanı telaşlandırdı.

15. Kolordu komutanı Kazım Karabekir’in kesin desteği, mülki erkanı ve Erzurum halkını rahatlatı. Raif Hoca cemiyetin başkanı idi. Kongre çalışmalarını eski bir ittihatçı olan Kiğılı Süleyman Necati yürütmekteydi. Albayrak gazetesini çıkaran bu kişi kıvrak bir zekaya sahipti. Kongre üyelerinden Cevat Dursunoğlu ile Yarbay Küçük Kazım Bey (Yurdalan) istifa ettiler. Yerlerine Mustafa Kemal ve Rauf Bey seçildiler. Kongre, çalışmalarına 23 Temmuz 1919 günü Kilise Kapı Caddesindeki Sanasaryan Okulu salonlarında Erzurum (20), Trabzon (18), Sivas (13), Bitlis (4), Van (2) vilayeti ve Erzincan sancağı (6) delegelerinin katılımı ile başladı.

Mustafa Kemal, kongre başkanı seçildi. Kongre çalışmaları, tartışmalı geçti. Bir süre sonra Trabzon delegeleri kongreden ayrıldılar. Kongre, seçilen Temsil Heyeti adına 8 Ağustos 1919 günü okunan bildiri ile sona erdi. Mustafa Kemal tarafından Nutuk’ta ayrıntılı olarak anlatılan Erzurum Kongresi şu önemli kararları almıştı.

***Hududu millîye dahilinde bulunan bil cümle aksamı vatan bir küldür. Yek diğerinden infikak edilemez. (Vatan bir bütündür parçalanamaz)**

****Kuvay-ı millîyeyi amil, iradey-i millîyeyi hâkim kılmak esastır. (Milli kuvvetleri etkin ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır.)**

*****Manda ve himaye kabul olunamaz.**

Bu kararlarda belirlenen esaslar Kurtuluş Savaşımızın değişmeyen temel ilkeleri oldu.

Temsil Heyeti başkanlığına seçilen **Mustafa Kemal,** Erzurum Kongresi ile yeniden doğdu. Kongrenin yapıldığı salondaki Nüfus Cüzdanını, Erzurum olarak çıkardı.

Mustafa Kemal, TBMM ye de Erzurum Milletvekili olarak katıldı.

Mustafa Kemal yanındaki 40 kişilik heyetle 8 Ağustos 1919 günü Erzurum'dan ayrıldı. Sivas'a hareket edinceye kadar Erzurum'da geçen günlerin perde arkası ve **Kazım Karabekir Paşa** ile **Mustafa Kemal** arasında oluşan gerginliğin **Rauf Bey** ve **Süleyman Necati**'nin ustaca siyasetleri ile nasıl geçirildiği, **Prof. Dr. Ali Birinci** tarafından **Not Defteri** adıyla yayınlanan **Süleyman Necati**'nin günlüğünde anlatılmış. **Mustafa Kemal** ile **Kazım Karabekir Paşa** arasındaki güvenin, bu olayla daha o tarihte zedelendiği açık.

Sivas'a giderken Erzurumlular ve **Rauf Bey** biner altınla destek verirler. **Mustafa Kemal** ve arkadaşlarını Sivas yollarında **Nakşibendi Şeyhi Feyzi Efendinin** taraftarları korurlar. Çeşitli bahaneler ileri sürerek Sivas'a gitmeyenlerin bu davranışını **Mustafa Kemal, Rauf Bey**'e "Yine baş başa kaldık." sözleri ile sitemli bir şekilde anlatır. Osmanlı toplumu o tarihlerde şaşkındı ve Kuvayımiliye'ye henüz yeterince destek verecek bilinçte değildi.

Sivas Kongresi: Kongre, **Harput valisi Ali Galip**'in tehditleri arasında 4 Eylül tarihinde toplanır. **Halide Edip, Rauf Bey** ve **Refet Bey** tarafından Erzurum Kongresi kararına aykırı olarak manda fikri ileri sürülür. **Mustafa Kemal, Rauf Bey**'in bu davranışına şaşırır ve yalnız kalır. Oturum başkanı **Ali Fuat Paşa**nın babası ve **Mustafa Kemal**'in hocası olan **İsmail Fazıl Paşa** da aynı düşüncededir. Kimse tam bağımsızlığın sağlanabileceğine ihtimal vermemektedir. Bu konuda ABD ye yazı yazılmasına karar verilir ve ABD'den yazılı talepte bulunulur. Ancak ABD başkanı **Wilson**'un ölmesi ile ABD'den beklenen cevap gelmez. Manda konusu böylece geçirilmiş olur. **Tanrı'nın Türk milletini bu rezil (sömürge) duruma düşmekten koruduğunun kimse farkında değildir.**

Mustafa Kemal Sivas Temsil heyeti başkanı seçilir. 11 Eylül'de çalışmalarını birer bildiri okuyarak tamamlayan Sivas Kongresi, manda fikrini kabul ettiği için vatan müdafaasında Erzurum Kongresinden geriye düşmüştür. Ancak Mustafa Kemal kararlıdır. Yoluna devam edecektir. Kongrenin tek olumlu yanı, vatan sathında bütünlüğü sağlamış olmasıdır

Sıra Ankara'da TBMM'yi açmaya gelmişti.

*****TBMM'nin açılışı:** Sivas Kongresi Temsil Heyeti başkanı **Mustafa Kemal**, arkadaşlarıyla birlikte 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya gelir. Törenle karşılanır. **Rauf Bey, Mustafa Kemal**'in gitme ısrarına rağmen İstanbul'daki Mebusan Meclisi toplantılarına katılmak üzere İstanbul'a gider. İngilizler bir süre sonra İstanbul'u işgal ederler ve Meclis-i Mebusanı dağıtırlar. **Rauf Bey** ve pek çok milletvekili tutuklanır. Malta'ya sürülürler.

TBMM, İstanbul'dan kaçan milletvekillerinin de katılımı ile 23 Nisan 1920 tarihinde Hacı Bayram Camiinde kılınan Cuma namazını müteakip açılır. Başkanlık konusundaki kriz kısa sürede çözülür. **Mustafa Kemal TBMM başkanı seçilir.** Hemen bir hükümet kurulur. Bu hükümetin başkanı da **Mustafa Kemal**'dir.

Böylece meclise dayalı TBMM Hükümeti ile milletin iradesi yürürlüğe konulmuş olur. Başta Ankara Müftüsü olmak üzere pek çok din adamı, bu gelişmelere fiilen destek verir.

23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan TBMM, çalışmalarına 115 üye ile başlayabildi.

28 Ocak 1920 tarihinde **Misak-ı Milli**'nin kabul edilmesi sonucu kapatılan İstanbul'daki Meclis-i Mebusan üyelerinin zaman içinde katılımı ile TBMM üye sayısı 380 kişiye ulaştı. Mecliste muhalif gurup yanında İttihatçılar ve birkaç komünist parti bulunmaktaydı. Meclis başkanı Mustafa Kemal, aynı zamanda TBMM Hükümetinin de başkanıydı.

Meclis, 12 Mart 1921 tarihinde ilk anayasayı kabul etti. Anayasada devletin dini İslam olarak yazılıydı ve Misak-ı Milli bildirgesinde belirlenen ilkelere sahip çıkılmaktaydı. Aynı tarihte kabul olunan İstiklal Marşı da din ve millet birliğini ifade etmekteydi.

İlk TBMM'de görevli Erzurum Milletvekilleri, **Mustafa Kemal, Raif Dinç Hoca, Celalettin Arif, Asım Möhördaroğlu, Hüseyin Avni Ulaş, İsmail Nami Sanıvar, Mehmet Salih Yeşiloğlu, Mustafa Durak Sakarya, Mehmet Nusret Sun, Süleyman Necati Güneri, Zihni Orhan ve Ziyaeddin Gözübüyük** idiler.

1920- 1921 Doğu cephesi zaferleri ve sınırın çizilmesi: Düşmandan ilk kurtarılacak yerler doğuydu. Burada **Kazım Karabekir Paşa** komutasında hazır bir korddu bulunuyordu. Ermenilerin işgali altındaki bölgelerde Ermeni mezalimi devam etmekteydi. Bu nedenle **Kazım Karabekir Paşa** TBMM hükümetinden harekât için izin istemekte ve bunda ısrar etmekteydi.

Mustafa Kemal, Rusya ile ilişkilerin bozulmasını istemiyordu. Kurtuluş savaşında Rusya ile ilişkilerin iyi olması para, silah ve cephane yardımı için hayati önem taşımaktaydı. Bu nedenle Mustafa Kemal okuldan sınıf arkadaşı olan ve kendisine çok güvendiği Ali Fuat Paşa'yı Moskova'ya elçi olarak gönderdi.

İlişkilerin olgunlaştığı bir dönemde **Mustafa Kemal** Doğu Cephesindeki kuvvetlere 20 Eylül 1920 tarihinde taarruz emri verdi. **Kazım Karabekir Paşa** komutasındaki kuvvetler süratle Köprüköy'ün doğusundaki Kars, Ardahan, Iğdır ve Batum'u ele geçirdiler. 7 Kasım 1920 tarihinde Gümrü'ye girdiler.

3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü barışı imzalandı ve Ermenilerle yapılan savaş sona erdi. Ermeni Taşnak-Sütyun cemiyeti bu anlaşmayı onaylamadı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin doğu sınırı, Kafkasya'yı ele geçiren Sovyetler Birliği ile **4 Mart 1921 de yapılan Moskova Anlaşması** ile kesinleşti.

Batum ve civarı Gürcistan'a verildi. **13 Ekim 1921'de yapılan Kars Anlaşmasına Sovyetler Birliği ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan imza koydular.**

Doğu sınırı çizilince buradaki kuvvetlerin büyük bölümü batıya kaydırıldı.

Batı cephesi takviye edildi. Batıdaki kurtuluş savaşı, başlamak üzereydi.

1921-1922 Batı cephesi zaferleri ve yurdun düşmandan kurtarılışı: Muntazam ordu henüz kurulamamıştı. İsyanlar Çerkez Ethem kuvvetleri kullanılarak bastırılmaktaydı. Ancak Çerkes Ethem disiplinsizdi. TBMM Hükümeti emrine girmek istemiyordu. Tam bu dönemde Yunanlılar İnönü üzerinden saldırıya geçtiler. Çerkez Ethem kuvvetleri de Yunanlıların safına geçmişti.

Albay İsmet (İnönü) komutasındaki kuvvetler 10 Ocak 1921 günü Yunan saldırısını durdurdular. Ardından Çerkez Ethem kuvvetleri üzerine yüründü ve bu kuvvetler dağıtıldı.

I. İnönü zaferi küçük bir zaferdi ama TBMM hükümeti için anlamı büyüktü. Muntazam ordunun teşkili konusundaki çalışmalar hızlandırıldı.

Yunanlılar, İnönü mevzilerine ikinci saldırılarını 1921 yılının Mart ayında yaptılar. Bu kez savaş daha çetin oldu. Ancak 1 Nisan 1921 tarihinde Yunan kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı.

İlk iki teşebbüsünden sonuç alamayan Yunanlılar bu kez başka bir cepheden saldırılar. 10 Temmuz 1921 tarihinde başlayan Kütahya- Aslantaş muharebeleri yenilgi ile sonuçlandı. 60 bin tüfek sayısına çıkarılan ordu dağıldı. Askerin yarısı tüfeklerini alarak kaçtı. 13 Temmuz'da Afyon, 17 Temmuz'da Kütahya ve 20 Temmuz'da Eskişehir düşman eline geçti. Cephe komutanı **İsmet Paşa** panik içindeydi.

Mustafa Kemal, elde kalan ordunun Sakarya Nehrinin doğusuna çekilmesi ve orada mevzilenmesi emrini verdi. Ordu kuş uçuşu 100 km geri çekildi.

Yaklaşık 10 bin km2lik alan düşmana terkedilmiş oldu.

Kurtuluş savaşımızdaki bu yenilgimiz nedense hep gözden kaçırılmıştır.

Oysa bu durum inkâr edilemez bir hakikat idi.

Sakarya-Mucizevi direniş: Mustafa Kemal, TBMM'den aldığı yetki ile ordunun başına geçti. Dağılan ordu 1 ay içinde toparlandı, kaçak askerler geri döndüler. Tekalifi Milliye kanunu ile vatandaşlar, ordunun bütün ihtiyaçlarını karşıladılar.

Yunan ordusunun 22 Ağustos'ta başlattığı saldırılarda Ordumuz inanılmaz bir direniş gösterdi. 22 gün süren Sakarya Savaşının sonunda başarı kazanamayacağını anlayan Yunan kuvvetleri geri çekildiler. **Mustafa Kemal**, Çanakkale'den sonra ikinci defa gazi olmuştu.

Yunan saldırısı durdurulmuş, ülkeyi işgalden kurtarmak zamanı gelmişti. Sakarya Zaferinden önce **TBMM tarafından 3 aylığına Başkomutanlığa getirilen Gazi Mustafa Kemal**'in görev süresi uzatıldı. Karşı taarruz için tam bir gizlilik içinde 1 yıl hazırlık yapıldı.

Büyük taarruz ve başkomutanlık meydan savaşı: Gazi Mustafa Kemal'in

26 Ağustos 1922 tarihinde verdiği emirle başlayan büyük taarruz sonucunda düşman mevzileri birkaç gün içinde darmadağın edildi. 30 Ağustos 1922 günü yapılan **Dumlupınar meydan savaşında** Yunan orduları ve baş komutanı esir edildi.

Ordularımız 15 gün içinde bütün Batı Anadolu'yu düşmandan temizlediler ve 9 Eylül 1922 de İzmir'e girdiler. 11 Ekim 1922 **Mudanya anlaşması** ile savaş sona erdi. 24 Temmuz 1923 **Lozan anlaşması** ile Türkiye Cumhuriyeti özgürlüğüne kavuştu. Sıra Cumhuriyetin ilanına gelmişti.

Cumhuriyetin ilanı: Önce milletvekili seçimi yapılarak TBMM yenilendi.

Lozan Anlaşmasının maddelerinin, TBMM de görüşülüp onaylanması gerekiyordu. TBMM de yapılan ve 20 gün süren sert tartışmaların sonucunda **Lozan Antlaşması** hükümleri 13 ret oyuna karşı 213 kabul oyu ile 23 Ağustos 1923 tarihinde onaylandı. Daha sonra 13 Ekim 1923 de **Ankara**, kurulacak yeni devletin başkenti olarak kabul olundu.

Sıra halkın kendi kendini yönetme şekli olan **Cumhuriyetin ilan edilmesine** gelmişti. TBMM, **Mustafa Kemal** ve **İsmet İnönü** tarafında hazırlanan **1921 Anayasası**'ndaki 1.2.4.10 ve 12 maddelerindeki değişiklikleri görüşmek üzere 29 Ekim 1923 günü toplandı. Daha önce Halk Parti gurubunda tartışılan ve olgunlaştırılan konular TBMM de görüşülmeye başlandı. Yapılan tenkitlere Antalya mebusu **Rasih Kaplan Hoca** "**Din bakımından en muvafık hükümet şekli Cumhuriyettir.**" diyerek nokta koydu.

Yapılan oylamada TBMM, Cumhuriyet yönetimini oy birliği ile kabul etti. Aynı gün **Gazi Mustafa Kemal** 159 üyenin 158 inin oyunu alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı seçildi. Başkomutanlık Meydan Savaşı ile üçüncü kez Gazi unvanını kazanan **Mustafa Kemal**, 42 yaşındaydı.

Kabul olunan anayasanın ilk iki maddesinin metinleri şöyleydi.

“Madde 1- Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etme esasına dayanır. Türkiye devletinin hükümet şekli cumhuriyettir.

Madde 2- Türkiye Devletinin dini İslam, resmi lisanı Türkçedir.”

Erzurum Kongresi ile başlayan süreç, İsmet İnönü'nün ifadesi ile hedefinden sapmadan tamamlanmış Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuştu. Her şey TBMM'nin kararlarıyla hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilmişti. Keyfilik ortadan kaldırılmış, halkın iradesi egemen kılınmıştı.

Birinci TBMM'deki Erzurum milletvekillerinden **Hüseyin Awni Ulaş, Süleyman Necati ve Celaledin Arif**, TBMM 'deki muhalif gurubun önde gelen kişileriydiler. Erzurum halkı dindar ve muhafazakâr bir toplumdur. Pek çok medrese ve tarikat tekkesi vardı. Yöresinde ün yapmış din hocaları, toplumun nabzını elinde tutuyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğunun devamını isteyen bu nedenle Cumhuriyetin kurulmasını benimsemeyen bu kişilere bakarak Erzurum halkı nasıl bir davranış sergileyecek, halk Cumhuriyeti nasıl benimseyecekti? Yaşanacak olaylar, bunu ortaya koyacaktı.

TBMM süratle çalışmaya başladı. 3 Mart 1924 tarihinde devrim kanunlarından en önemlileri olan 429, 430 ve 431 no'lu kanunlar çıkarıldı.

***429 nolu kanun:** Şeriye ve Evkaf Vekaleti ile Erkanı Harbiye Umumiye vekaletlerinin kaldırılması: Siirt millet vekili Halil Hulki Efendi ve 50 arkadaşının teklifi ile TBMM de görüşülerek kabul olunan bu kanun, hukuk sistemini değiştiren ilk önemli adım olması açısından önemlidir.

Din hizmetleri ile Şer'i mahkemeleri ve vakıf hizmetlerini yürüten Şeriye ve Evkaf vekaleti kaldırılınca din hizmetlerini yürütmek için aynı kanunla **Diyanet İşleri Başkanlığı**, Evkaf işlerini yürütmek için **Vakıflar Genel Müdürlüğü** kuruldu.

Şeri Mahkemeler görevlerini diğer mahkemelere devrettiler. Mecelle hukuku, Türk Medeni Kanunu'nun kabulüne kadar (1926), yürürlükte kaldı.

Aynı kanun ile Erkan ı Harbiye Umumiye Vekaleti de kaldırıldı, Yerine müstakil **Erkan ı Umumiye Reisliği** (Genel Kurmay Başkanlığı) kuruldu Böylece ordu siyasetten uzaklaştırılmış oldu.

***430 nolu kanun: Tevhid -i tedrisat (Eğitimin birleştirilmesi) kanunu:**

Manisa millet vekili Vasıf Bey ve 50 arkadaşının teklifi ile TBMM de görüşülerek kabul olunan bu kanun ile medreseler kapatıldı. Eğitim veren bütün okullar, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplandı. Medreselerin kapatılması, Şeri Hukuk uygulaması açısından önemli sonuçlar doğurdu.

***431 nolu kanun: Hilafetin kaldırılması:** Osmanlı saltanatı, Cumhuriyet ilan edilmeden 1 Kasım 1922 tarihinde kaldırılmış, Hilafet makamına dokunulmamıştı.

Ancak son halife Abdülmecid'in İstanbul'da padişah gibi davranması, TBMM Hükümetinin bilgisi dışında bazı yabancılarla görüşme yapması ve TBMM'den büyük bir bütçe talep etmesi üzerine TBMM 03 Mart 1924 tarihinde Urfa mebusu Şeyh Saffet, Bursa mebusu Şeyh Servet Efendiler ve bazı din adamlarının imzasını taşıyan kanun teklifini görüşmeye başladı. Hilafet makamının kaldırılması ve halifeyle Osmanlı hanedanına bağlı kişilerin yurt dışına çıkarılmasına yönelik 429 no'lu kanun teklifi, aynı gün TBMM'de kabul olundu. Böylece padişah Yavuz Sultan Selim tarafından 1517 yılında Mısır'ın fethedilmesi ve son halifenin İstanbul'a getirilerek Hilafet makamının Osmanlı Hanedanına devredilmesi ile başlayan süreç, sona ermiş oldu.

Hilafetin kaldırılması, medreselerin kapatılması, Şeriye ve Evkaf vekaletinin kaldırılmasının Erzurum'daki muhafazakâr çevrede rahatsızlık yarattığı aşıkardı.

Erzurum'da pek çok medrese var. Hepsini bilmiyorum. Benim bildiğim yakın çevremde kapatılan medreseler; Muratpaşa camisi yanındaki Ahmediye Medresesi, İbrahim Paşa Cami Medresesi, Feyziye mahallesindeki Kurşunlu Cami Medresesi, Pervizoğlu Cami Medresesi idi.

Atatürk, başardıklarıyla halk nezdinde çok güçlüydü. Cumhuriyet Erzurum'daki toplumun bir bölümünce de benimsenmişti. Bu nedenle duyulan hoşnutsuzluklar dile getirilemedi ve yer altına indi. Fısıltılar ve kuşkular arttı. Nereye gidiyoruz? sorusu zihinleri tırmalamaya başladı.

*** Mustafa Kemal yeniden Erzurum'da:**

1924 yılında Erzurum ve çevresi 13 Mayıs, 6 Eylül ve 13 Eylül Pasinler depremi ile sarsılır. Son deprem 6.9 büyüklüğündedir ve yıkıcıdır. 310 kişi hayatını kaybeder. Çok sayıda ev yıkılır.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Cumhuriyetin anlamını anlatmak ve vatandaşlar ile kucaklaşmak için eşiyile birlikte yurt gezisindedir.

30 Eylül 1924 tarihinde Erzurum'a gelirler. Erzurumlular Gaziyi Ilıca'da karşılarlar. Yollara halılar döşenir. Halk büyük coşku içindedir.

Erzurum Belediyesi yeni açılacak caddeye **Gazi** isminin verilmesini ister.

Cumhurbaşkanı caddenin ismini **Cumhuriyet** olarak değiştirir ve açılışını yapar.

Akşam yemeğinde yaptığı konuşmada ***"Erzurum'u öteki vatan parçalarına bağlayacak bir demiryolunun yapılmasını Cumhuriyet için hayati bir konu sayıyorum."*** der. Bu söz, yürekten teşekkürlerle alkışlanır.

Gazi Paşa ertesi gün Valiliğe giderek depremler hakkında bilgi alır. Eşiyile birlikte onar bin lira yardımda bulunur. Deprem bölgesini gezer ve felaketzedelerle ilgilenir. Gaziyi görenler duygulanır ve ellerine sarılırlar. Devletin yaptığı küçük yardımlar için teşekkür ederler. İçlerinde Çanakkale ve Suriye gazilerinin bulunduğu halk, Gaziyi selamlayarak uğurlarlar. Gazi ***"Ben onları teselli edeceğime onlar beni teselli ettiler. Bu ne ince millet."*** diyerek hislerini ifade eder.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebiyat öğretmeni olduğu Erzurum Lisesini ziyaret eder. Öğretmen ve talebelerle sohbet eder. Başbakana deprem hakkında bilgi ve talimat verdikten sonra Erzurum'dan ayrılır. **Gazi, Erzurum'a vefalıdır.**

1925 yılı olayları: Bu yıla Cumhuriyet yönetimine karşı yapılan isyan ve direnişler damga vurdu.

İlk olay, **İngiliz tahriki ve iş birliği ile çıkarılan** ve dini kisveye büründürülen Şeyh Said isyanıydı. 13 Şubat 1925 tarihinde Elazığ'ın Pıran köyünden başlayan isyan kısa sürede yayıldı ve Diyarbakır'ı tehdit eder hale geldi. İsyân, yapılan alınan önlemler ve yapılan şiddetli çarpışmalar sonucu 31 Mayıs 1925 tarihinde bastırıldı. İsyânın elebaşları İstiklal Mahkemesinde yargılandı ve 47 kişinin idamına karar verildi.

Bu isyan nedeniyle Cumhuriyet Hükümeti Musul üzerine yeterince ve güçlü bir şekilde eğilemedi. Türkiye, haklı olduğu Musul sorununu ve Musul- Kerkük toprakları üzerindeki haklarını kaybetti. İngilizler, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı hep kaybetmişlerdi. Musul sorununda ilk defa kazandılar.

İkinci olay; **şapka üzerine Ülkenin birçok yerinde çıkarılan direnişlerdi.** Daha şapka kanunu çıkmamıştı. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 24 Ağustos 1925 tarihinde başladığı Kastamonu gezisinde kılık, kıyafet ve şapka ile ilgili söylemini benimsemeyenler Sivas, Rize, Giresun, Maraş, Kayseri ve Erzurum illerinde nümayiş yaptılar. Devlet nümayişleri kısa sürede bastırdı. Sorumlular gezici İstiklal mahkemesince yargılandılar ve şiddetle cezalandırıldılar. İstiklal Mahkemesi, devleti korumak amacındaydı. Sert ve acımasızdı. Bu nedenle kurunun yanında yaşın yanması misali pek çok masum insan da cezalandırıldı.

Erzurum'daki olayları, **Erzurumlu yazar Mustafa Çetin BAYDAR**'ın Şapka isimli kitabından alıntılarla izleyelim.

“Erzurum'daki olaylar; 24 Kasım 1925 günü, içinde sarıklıların bulunduğu ama daha çok işsiz güçsüzlerin oluşturduğu bir gurup halkın, Tebriz kapı semtinde toplanıp ” Şapka gavur kisvesidir. Müslümana gerekmez. Kafir memur istemeyiz.” söylemleriyle Müftü Solak zade Sadık Efendinin evine yürüyüşle başladı. Kafiye yol üzerindeki camilerden katılımlarla büyüdü.

Müftü Efendi bu guruba “Hükümetin işlerine karışmayın. Sizler de yıkılın gidin buradan. Millet in içine fesat sokmayın.” diyerek dağılmalarını istedi. Bir kısmı dağıldı. Kalanlar Vilayete yöneldiler Vali ile konuşmak istiyorlardı. Vali makamında yoktu. Vali evine yürüdüler. Vali Zühtü Beyin telefonla konuştuğunu görünce, telefon tellerini kestiler. Vali dışarı çıkmayınca tekrar Hükümet Konağına gelip taşlarla camı, çerçeveyi indirdiler. Jandarma Müfrezesi, iki sıra halinde ateş durumuna geçti. Komutan halka “Dağılın! Yoksa, ateş emri vereceğim.” uyarısını yaptı. Hükümet binasından fotoğraf makineleri ile sürekli fotoğraflar çekilmekteydi. Halk dağılmayınca havaya ateş açıldı. Bu emri yanlış anlayan bazı askerler halka da ateş açtılar. 3 kişi yaşamını yitirdi. Halk panikle dağıldı. Meydandaki cesetler toplandı.

Bu olaylar 1.5-2 saat içinde meydana geldi

3 bin kişinin isyan ettiği duyumunu alan Başbakan İsmet İnönü, Erzurum'da sıkı yönetim ilan etti. Sarıkamış'tan şehre asker sevk edildi. Gece sokağa çıkma yasağı kaldırılınca kadar camilerde yatsı ve sabah namazları kılınmadı. Sıkı yönetim mahkemesi fotoğrafla tespit edilenleri tutuklayıp yargıladı.

1-Gacıroğlu Osman Efendi, 2- Hacı Galip Efendi, 3-Demirciler şeyhi Şevki Efendi, 4- Pırtın imamı Abdülmecid Hoca, 5-Güzel sesli Hafız, 6- Gullebi Akif Ağa, 7- Hızarcı İsmail, 8-Demirci Ethem Usta, 9-Manav Hacı Ali, 10- Fırıncı Hacı Ali, 11-Culfa Mahmut Nedim Bey, 12-Tütüncü karga Mehmet, 13-Eşlekçi Kamil, 14-Manav Hacı Arif, 15-Bakkal Kazım ağanın oğlu İsmail, 16-Bayburtlu amele İsmail,

17-Şalcı Şöhret Kadın ve 2 kişi şehrin çeşitli yerlerinde asılarak idam edildiler.

Kırbaşlar'ın Fevzi Efendi sorgulama yapıldıktan sonra evine dönerken arkadan vurularak, isimleri bilinmeyen 3 kişi havaya açılan ateş nedeniyle jandarma askeri tarafından vurularak öldürüldüler.

Hayatını kaybedenlerin sayısı 23 kişi idi.

Kırbaşlar'ın Fevzi Efendi, Esat Paşa camii haziresine, Gacıroğlu Osman Efendi ile Hacı Galip Efendi Dutçu köyü mezarlığına, diğer 20 kişi Gez Mahallesindeki Tahtalı Camii yakınlarına gömüldüler. Yıllar sonra mezarlar gizlice açıldı ve mevtaların kemikleri, sahiplerine verildi.

*Bu olay Erzurum için çok büyük şok oldu. Erzurum halkı siyasilerin, bu işlere uzak durmasını anlayamadılar. Halk nezdinde, tahrikler sonucu çıkarılan bu olayda **Erzurum kurban edildi günahsız kişiler hayatlarını kaybettiler düşüncesi yoğunlaştı.** Cumhuriyet yönetimi, bu nümayişin altında daha derin hazırlıklar var düşüncesiyle çok sert davrandı. Bunda vali, komutanlar ve savcının davranışlarının etkisi büyüktü. Onlar daha mülayim davranabilir ve olayları önleyebilirlerdi. Olmadı. Yaşanan olaylar, Cumhuriyet için büyük tehlike olarak görüldü ve şiddetle bastırıldı."*

Erzurum bu olayın şokunu hiç atlatamadı. Bu kırınglığını, sonraki yıllarda yapılan seçimlerde siyasi tercihlerini CHP'yi desteklemeyerek daima gösterdi.

Bu olayla Erzurum, Mustafa Kemal'i, Mustafa Kemal de Erzurum'u kaybetti. Mustafa Kemal bir daha Erzurum'a uğramadı.

1926 yılı: Ülke, İttihatçı kalıntılarının **Gazi Mustafa Kemal'e** düzenlediği İzmir suikastı olayı ile sarsıldı. Bir muhbirin haber vermesi ile Gazi, İzmir'e gitmekten vazgeçti. Çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunu ile olağanüstü yetkilere sahip İstiklal Mahkemesi Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa dahil birçok askeri ve İttihat Terakki Partisinin hayatta kalan ileri gelenlerini tutukladı, yargıladı. Paşalar beraat ettiler, ancak siyasetten menedildiler. İttihatçı Doktor Nazım, Maliye Bakanı Cavit Bey, İaşe Bakanı Kara Kemal, Ankara valisi Abdülkerim, Erzurumlu Rüştü Paşa, İsmail Canpolat ve elebaşı Ziya Hurşit idama çarptırıldılar. Rauf Bey 10 yıl hapse mahkûm edildi. Ülkede iç hesaplaşmalar bitmek bilmiyordu. Ülke bir taraftan ekonomik atılımlarını yapmaya çalışırken bir taraftan da iç sorunları ile uğraşmaktaydı. Aynı yıl Türk Medeni kanunu ve Türk Ceza kanunu kabul edildi. O tarihe kadar uygulanan Mecelle, yürürlükten kaldırıldı. Böylece Laiklik yolunda önemli bir adım daha gerçekleştirilmiş oldu.

1927-1929 yılları: Kurtuluş mücadelesini anlatan Nutuk'un 15-20 Ekim 1927 tarihlerinde TBMM kürsüsünden Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından okunması, 10 Nisan 1928 tarihinde yapılan anayasa değişikliği ile **"Devletin dini İslamdır."** ibaresinin Anayasadan çıkarılması, 1 Kasım 1928 tarihinde yapılan **Harf devrimi**, 1929 Dünya Ekonomik krizinin Türkiye'yi de etkisine alması ve **Ağrı isyanları** bu yılların en önemli olayları idiler.

1930-1937 yılları: 23 Aralık 1930 **Kubilay olayı, eğitim seferberliği ve Halk evlerinin açılışı**, 1933 yılında **ekonomide planlı kalkınma** döneminin başlatılması, **20 Temmuz 1936 tarihinde Montrö Anlaşması ile Lozan hükümlerinin tamamlanması**, 5 Şubat 1937 tarihinde **Laiklik** maddesinin Anayasaya dahil edilmesi, 1937-38 yıllarında yapılan **Dersim operasyonları** bu dönemin önemli olayları idi.

1938 Atatürk'ün vefatı: Gazi Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938 tarihinde aramızdan ayrılınca Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir dönem kapanmış oldu. Mustafa Kemal Atatürk 57 yıl yaşadı. Ancak O'nun fikirleri hala yaşıyor. Hayatını Türk Milleti'nin özgürlüğü için mücadeleye adadı.

Tüm mazlum milletlere özgürlük yolunda umut verdi. 20. yüzyılda emperyalizmi yendi. Peygamberler de tarih boyunca adalet ve özgürlük uğruna zalimlere karşı hep mücadele etmemişler miydi?

Mustafa Kemal elbette bir peygamber değildi. Onun da hataları vardı.

Ancak O'nun İslam'a yaptığı hizmetleri kimse göz ardı edemez. Kuran-ı Kerimi tercüme ve tefsir ettirerek, en sahih hadis kitabı olan Sahih-i Buhari'yi tercüme ettirerek Müslümanlara dinlerini özünden, kaynağından öğrenme imkanını sağladı. İlk okullara din dersleri eğitimi koyarak öğrencilerin İslam dinini doğru olarak öğrenmesine çalıştı. Bu hareketleri ile İslam dinine en büyük hizmeti sundu. O'nu en iyi din adamlarının anlaması gerekmiyor muydu? Ne gezer?

Mustafa Kemal, İstiklâl marşımızda *"tek dişi kalmış canavar."* olarak ifadesini bulan emperyalizmle mücadele ediyordu. Özgürlük için çarpışıyordu. O'nun özgürlük ruhu, emperyalizmin din duygularını istismar ederek kendi çıkarlarını egemen kılma ilkesine bilerek ya da bilmeyerek hizmet eden din adamı unvanındaki birçok kişi tarafından anlaşılmadı. Bugün olduğu gibi değil anlaşılmak, onların tepkisini aldı. Bu insanların peşinden gidenler şu gerçeği hiç anlayamadılar.

Din, ancak özgürlük ortamında yaşar. Kişi siyasi, ekonomik ve akli özgürlüğe sahip değilse, yani bu konularda başkalarına bağımlı ise dinini gerektiği şekilde yaşayamaz. Dini görevlerini yeterince yerine getiremez. Hazreti Muhammed (sav) canı gibi sevdiği vatani Mekke'yi terk edip Medine'ye neden hicret etti? Bu sorunun tek cevabı var. Özgür olmak için. Çünkü; Peygamber ve Müslümanlar Mekke'de özgür değildiler. Dini gerektiği kadar yaşayamıyorlardı. Peygamber Medine'de özgürlüğü seçti. İslam dinini, bütün gereklerini yerine getirerek hem kendi yaşadı. Hem de onu insanlığa sunma imkanını elde etti. Siz peygamberi kendinize hiç örnek, O'ndan hiç ders almaz mısınız? Almıyorsanız biliniz ki dinde yanlış yoldasınız. Davul, sivrisinek misali fazla söze gerek yok. Bizim özgürce yaşamamızda büyük emeği olan aziz ATA'mızı rahmet ve minnetle anıyorum.

1939 yılı: Bu yılın önemli olayları 1 Eylül 1939 tarihinde 2. Dünya savaşının başlaması, 6 Eylül 1939 tarihinde Demiryolunun Erzurum'a ulaşması ve 26-27 Aralık 1939 tarihindeki Erzincan depremiydi.

2.Dünya Savaşı: 1. Dünya Savaşında yenilen ve kendisine Versay Anlaşması ile dayatılan hükümleri kabul etmeyen Almanya, 1930'lu yıllarda Nazi Rejimini benimsedi. Irkçı ve faşist olan bu yönetim yayılcı bir politika izledi. Avusturya ve Çekoslovakya'dan sonra 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'ya saldırınca, 2. Dünya savaşı başladı. Türkiye bu savaşta tarafsız kalmayı başardı. Savaşın getirdiği ekonomik bunalım, ülkeye büyük sıkıntılar getirdi. Örneğin ekmek karneye bindi. 6 sene sürecek ve 60 milyon insanın ölümüne sebep olacak bu savaş insanlık tarihinin en kanlı ve yıkıcı savaşı olacaktı.

1939 Erzincan depremi: 26-27 Aralık gecesi Erzincan ve çevresi 7.9 büyüklüğünde bir depremle sarsıldı. Büyük bir yıkıma sebep olan bu depremde ölü sayısı 32 962, yaralı sayısı 100 bini aşındı.

Deprem savaşın ağır ekonomik koşullarında ülkeyi derin bir yasa boğdu. **Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu fay hatların kesiştiği bu bölge deprem açısından Ülkenin en riskli bölgesiydi.** Demiryolunun varlığı yapılan yardımları kolaylaştırdı ama mevsim kış, yıkım çok büyüktü. 3.Ordu Komutanlığı karargâhı geçici olarak Erzurum'a taşındı. Ülke bu depremin yaralarını çok uzun süre saramadı.

1939-1945 II. Dünya savaşı ve Türkiye: Savaş, Almanların Ruslara saldırması ile bütün Avrupa'ya yayıldı. Japonya, Pearl Harbour baskını ile ABD donanmasına ağır kayıp verince savaş bu kere Pasifik Okyanusuna yayıldı. Dünya cehennemi yaşarken Türkiye'de eğitim alanında çok güzel bir adım atıldı. Köy çocuklarının enerjisinden faydalanarak yerinde üretim yaparken öğrenme metodunu uygulayacak **Köy Enstitüleri sistemi** 17 Nisan 1940 tarih 3803 sayılı kanunla uygulamaya konuldu. Kanun TBMM'de 280 kabul oyuna karşı 146 ret oyu olarak yasalaşmıştı. Köy ağalarının ve büyük toprak sahiplerinin itirazları, **Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün** kararlılığı karşısında susmuş görünüyordu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'a büyük destek sağladı. Ülkenin dört bir tarafında açılacak 21 enstitüde köy ilk okullarını bitiren çocuklar eğitildikten sonra köy öğretmeni olacaklar, köy ilkokullarında öğretmenlik yapacaklar ve köy çocuklarını üretirken eğiteceklerdi. Büyük bir hevesle işe başlandı.

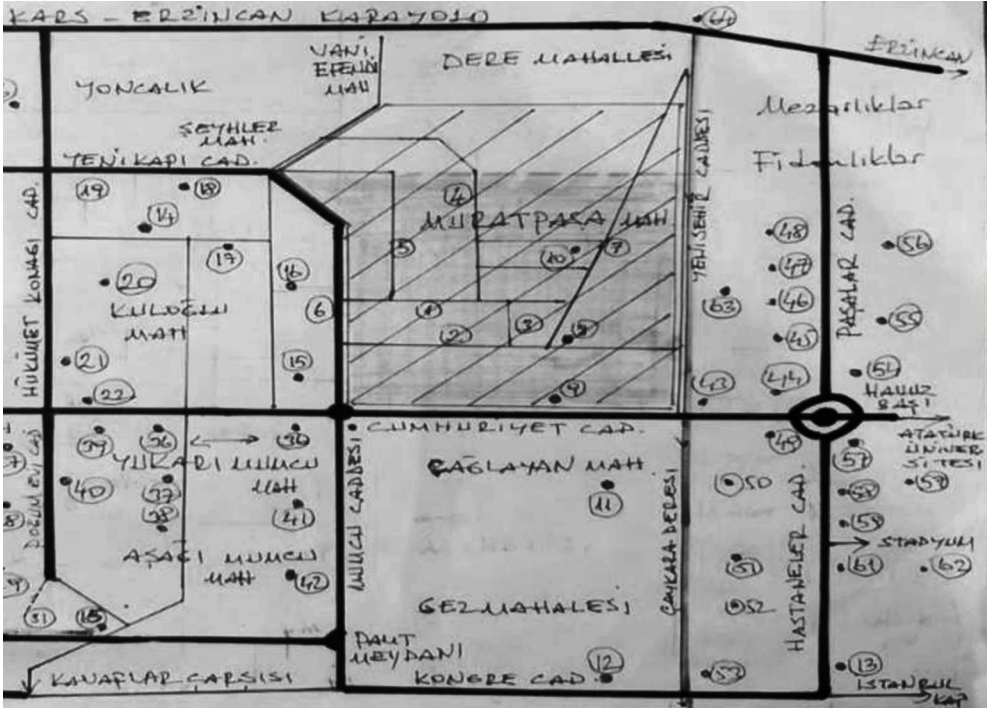
Köylerden çocuklar toplandı. Bu çocuklar kendi okullarını kendileri yaptılar. Giyim kuşamlarını kendileri düzenlediler. Tarla, bağ ve hayvancılık işlerini, bilimsel yöntemleri, öğrenerek gıdalarını temin ettiler. Her türlü meslek ve beceriyi kazandılar. İlk mezun 1945 yılında verilecek ve köylerde görev yapacak 3000 öğretmen mezun olacaktı. Kalkınmayı köyden başlatacak bu proje acaba yürüyecek miydi? Bunu zaman gösterecekti.

İşte ben İlhami OĞUZ, dünyanın çok sıkıntılı bu döneminde 11 Mayıs 1942 tarihinde dünyaya gelmişim.

"Benim Erzurum'daki yaşantım 1943 yılı sonlarında Aşkale'den Erzurum'a taşınmamızla başlamış. Kardeşim Selami 1944, Zekai 1946 yılında doğdular. Bizim çocukluğumuz Murat Paşa mahallesindeki Çavuşoğlu Sokağında geçti. Aşağıdaki krokide taralı olarak gösterilen Murat Paşa Camii önündeki küçük meydan, Cumhuriyet ilkokulu bahçesi ve yanındaki bacalar, biz çocukların oyun alanlarıydılar. Çocukluğumuzda Erzincan kapı Çarşısını, hocaya gittiğimiz Dere Mahallesini, büyük dayımların oturduğu Vâni Efendi Mahallesini, milli bayramlarda gittiğimiz Cumhuriyet Caddesinin havuz başına kadar olan kısmını ve Saray sinemasını bilirdik. Saray sinemasının kuzeyinde, yol kenarında askeri kırlar vardı. Babam bazen bizi Lala Paşa Camii'ne götürürdü. Şehrin diğer bölgelerini bilmezdik.

Yaşımız ilerledikçe 8-12 yaş arasında değişen 10 kişilik mahalle arkadaşları gurubu, evde pek oturmaz bahsettiğim yerlerde her gün oyun oynar, bazan şehri dolaşarak tanımaya çalışırdık Biz büyüdükçe, şehir küçüldü. Birkaç saatte şehrin her tarafını kolağan eder hale geldik.

Erzurum şehrinde ana eksen Cumhuriyet Caddesiydi. Doğu batı istikametindeki bu cadde bizim çocukluğumuzda batıda Havuz başı, doğuda Tebriz kapı Meydanı arasında yer alırdı.

Havuz başından güneye Paşalar yolu, kuzeye Hastaneler Caddesi uzanırdı. Doğuya doğru gidildikçe güney de Yenikapı kuzeyde Mumcu Caddeleri, daha doğuda güneyde Hükümet önünden, kuzeyde Belediye binası ve Doğumevi yanından geçen yollar Cumhuriyet Caddesi ile kesişirlerdi.

Güneyde Taş Ambarların yanından geçen, yeni adı Şerif Efendi Caddesi ile birleşen Tebriz kapı Meydanı, Çifte Minareler medresesinin hemen doğusunda yer alır, kuzeyindeki Taş Mağazalar Caddesi, Gürcü kapı Caddesi ve İstasyon Caddesi ile tren garına ulaşıldı. Mumcu Caddesi batıya doğru uzanan Kongre Caddesi ile Hastaneler Caddesine birleşirdi. Gürcü Kapısından kuzey -doğuya Kilise Kapısına uzanan yol sizi Kongre Binasına götürürdü.

Taş Mağazaların sonundaki kavşak noktasından doğuya uzanan Gül Ahmet yolu ile Mahalle başı semtine varılırdı. Büyük kahramanlıkların yaşandığı bu bölge, şehir yüzünü batıya çevirince ekonomik olarak sönmeye başlamıştı.

Biz çocuklar Tebriz kapısı- Taş Mağazalar hattının doğusuna pek geçmezdik. Abdurrahman Gazi türbesini ziyaret etikten sonra dönüşü buradan yapmış ve o mahallenin çocuklarından sıkı bir dayak yemiştik. Sayıca bizden üstün idiler. Dövüşmenin manası yoktu. Kaçarak kurtulduk. Doğudaki mahallelerden uzak duruşumuzun gerçek sebebi buydu.”

“Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesinin biraz yukarısında, güneyinde Erzurum Lisesi vardı. 1940 dönemlerinde yapılan bu bina kullanışlılığı ve mimarisi açısından Türkiye'nin örnek liselerinden biri olmuştu. Lisenin karşısında eskiden Erzurum Askeri Lisesi olan bir taş bina vardı. Kışla görünümündeki bu bina şimdi muhabere alayı karargâhıdır. Hastaneler Caddesi diye ünlenen bu yolun biraz yukarısında ünlü Vali Haşim İŞCAN tarafından yaptırılan havuz vardı.

Çocukluğumuzun en mutlu günleri burada geçirdi. Bu havuzun karşılıklı iki başında Üçüncü Ordu ve Dokuzuncu Kolordu binaları güneyinde geniş bir bahçe içinde son derece iyi planlanmış Halk Evi binası vardı.

Havuz başından yukarı hafif bir meyille Paşalar Caddesi uzanır. Sol tarafta vali konağı, ordu ve kolordu komutanlarının evleri yer alır. Ayrıca geniş bir bahçe içerisinde Verem Hastanesi bulunurdu. Zaman zaman erguvan renkli harmanlarına bürünmüş kadın hastaları görürdük. Oradan geçerken, ağzımızı, burunumuzu kapatır, nefes almamaya çalışırdık. Bu hareketimizle kendimizi güya veremden korumaya çalışırdık.

Çocukluğumuzun en büyük korkusu veremdi. Tifüs, trahom frengi, soğuk, açlık ve Rus istilasına ihtimalleri de buna katılırdı. Evimiz ve mahallemiz Kiremitlik tabyasına yakındı. Kiremitlik bölgesi, tuğla ocaklarının bulunduğu bir yer. Erzurum'da kiremit, tuğla anlamına gelir.

Tabyanın bir yanına kayakla atlama trampeleni vardı. Trampelen, 1944 yılında ahşap malzeme ile Almanya'da öğrenim görmüş bir mühendis tarafından inşa edilmiş. 18 000 liraya mal olmuş. Oldukça büyük para. O zamanki inşaat sisteminin ilerisindeydi. Şaşkınlık veren bir yapıydı."

1.3.3 Resmi binalar, okullar ve camiler:

Erzurum Doğu Anadolu bölgesinin bir nevi idari merkezi konumundaydı. Cumhuriyetin bu bölgede asayışı ve kalkınmayı sağlamak maksadıyla kurduğu 3. Müfettişliğin merkezi Erzurum'du.

Havuz başı şehrin en görkemli yeriydi. Çevresi 3. Ordu, karşısında 9. Kolordu, güneyinde geniş bir bahçe içinde Halk evi binası yer almaktaydı. Havuz başından doğuya doğru Cumhuriyet Caddesi boyunca yürüdüğümüzde sağlı sollu PTT, Tekel, Ordu evi, 29. Tümen kışlası, Özel İdare binası, Adliye binası, karşısında Hükümet konağı, Belediye binası gibi resmi binalar yer almaktaydılar. Havuz başından kuzeye doğru inen Hastaneler Caddesinde ise Erzurum Lisesi, Çakmak Hastanesi, Numune Hastanesi ve poliklinik binası, Ebe ve Hemşire okulu yer almaktaydı. 20'den fazla ilk okul, lise, kız ve erkek sanat enstitüsü, kız orta okulu, erkek yapı usta okulu ve imam hatip okulu ile her mahallede bir cami vardı. Merkezi camii Lala Paşa camii idi. Ulucami tamirat nedeniyle kapalı idi. Muratpaşa, İbrahimpaşa, Caferiye, Narmanlı, Gürcü kapı, Kasımpaşa, Esatpaşa Camileri Osmanlı döneminde inşa edilen kubbeli camilerden bir kaçıydı.

1.3.4 Tarihi eserler:

Tarihi geçmişi nedeniyle şehirde muhtelif medeniyetlerin izlerini taşıyan tarihi eserler vardı. Roma medeniyetinden kalan iç kale ve saat kulesi, Selçuklulardan kalma Ulucami, Çifte Minareli medrese, Üç kümbetler ve diğer kümbetler, Osmanlı'dan kalma Rüstem Paşa bedesteni, Mecidiye ve Aziziye tabyaları başlıca tarihi eserlerdi. Yakutiye Medresesi, askeri birliğin içinde kaldığından halka açık değildi.

1.3.5 Halk oyunları, parklar, mesire yerleri, sinemalar:

Erzurum'da folklor çok zengindi. Bar adı verilen kadın ve erkekler tarafından ayrı ekiplerle oynanan oyunların yöreye Kıpçak Türklerinden intikal ettiği söylenir. Sarı Gelin de bir Kıpçak kızdır. Türkü bakımından da Erzurum kendine mahsus bir deyiş ve üsluba sahiptir. Faruk Kaleli'nin türkülleri dillerde dolaşır.

Erzurum içinde en önemli park Lala Paşa Camii çevresindeki Şehir Parkıydı. Birkaç çay bahçesi vardı. En önemli piknik alanları fidanlıklardı. Köşk ve çevresi ise Osmanlıdan kalma en nezih dinlenme yeri idi. Yakın yöredeki Boğaz, hafta sonlarında uğrak mekanıydı. Abdurrahman Gazi Türbesi ise hem dini mekân hem de rağbet gören bir mesire yeri idi.

Çocukluğumuzda Erzurum'da üç sinema vardı. En büyüğü Cumhuriyet Caddesi üzerindeki Saray sinemasıydı. Bir sonbahar akşam çayır çayır yandı. Bu ikinci yanışıymış. "Burada sinema olmaz. Temelinde yatır var." dediler. İkinci sinema Doğu sinemasıydı. Çok salaş bir sinemaydı. Sonradan yıkıp yeniden yaptılar. En güzel filmler bu sinemaya gelirdi. Üçüncü sinema Halk evi sinemasıydı. Sinemanın bulunduğu bina çok amaçlı inşa edilmişti. Büyük bir kütüphane vardı. Eğitim salonları vardı. O zamanlar Müze görevini de görüyordu. Yıllar sonra yıktılar Yerine yenisini koyamadılar. **Yıkan belediye başkanına telefonda Niye yıktın?** diye sordum. Mırın kırın etti. **"Çok yanlış bir iş yapmışsın."** dedim ve telefonu kapattım. Erzurum'da sinemaya çok büyük rağbet vardı. Sinemalar kapalı gişeydi. Paramız olmadığı için biz sinemaya kaçak girdik.

Eğitici filmler geldiğinde ilkokulda bizi sinemaya götürürlerdi. Her hafta iki gün kadınlar için özel matine yapıldı. Yemeğini kapan soluğu sinemada alırdı. Evet. Film seyredirken kadınlar getirdikleri tencereden yemeklerini yerlerdi.

Çocukluğumuzda Erzurum'da tiyatro yoktu. Turneye çıkan tiyatro gurupları oyunlarını oynarlardı, ses sanatçıları konserler verirdiler.

1.3.6- Erzurum'da mevsimler ve günlük yaşam:

Günlük yaşam mevsimlere göre değişirdi. Her mevsim erken yatar ve sabahları erken kalkardık. Herkesin bir görevi vardı. Okul günlerine göre bu görevler değişirdi. Uyanınca önce el yüz yıkanır ve kahvaltıya temiz ellerle oturulurdu.

Elini yüzünü yıkamayan kişi her ne demekse "Bak! Sonra yüreğine kan damlar." denilerek biraz korkutulur, biraz ısrar edilir ve o kişinin elini yüzünü yıkaması alğlanırdı.

Yeni evimizde küçük bir bahçemiz vardı. Bu bahçe evimize bir güzellik katardı.

İlk baharları havalar ısındıktan sonra ve yaz günlerimiz bu bahçede geçerdi.

Maltız denilen seyyar kömür sobaları üzerinde sıcak su ısıtılır, çamaşırlar önce bu kazanlar içinde kaynatılır, sonra teşt (büyük bakır leğen) içine alınarak elle çitilenir, çivitle beyazlatılır ve bahçedeki tellere asılarak kurutulurdu. Maltız da yemek, genellikle kebab pişirilirdi. Babam sık sık balık alır ve kokmasın diye bahçede pişirirdi.

Yere serdiğimiz hasır, üzerine koyduğumuz minderler ve duvara dayadığımız yastıklar bizim yorgunluğumuzu giderirdi. Yazın kahvaltı ve öğle yemeğini bahçede sofra tahtası etrafında bağdaş kurarak yerdik. Bir sofra başında beraber yemek ailemizin en önemli kuralıydı. Yemekte günlük konular konuşulur. Yemek sonrası sofra bezi içindeki ekmek kırıntıları kuşlar için bir kenara silkelenirdi. Sofrayı kurmak ve kaldırmak çocuklara aitti.

***Kış mevsimi:**

Hâkim mevsim kış mevsimiydi. Kar, Erzurum'da en az 6 ay hükmünü sürdürür, diğer mevsimler kalan 6 ayı paylaşırdı. Kar genellikle Ekim ayında yağar ve Nisan başına kadar kalkmazdı. Kışın ulaşım, fazla motorlu taşıt olmadığı için genellikle kızaklarla, zankalarla yapılır.

Çocuklar için kış hem çok zor hem çok keyifliydi. Zordu, çünkü hava çok soğuktu. Sıcaklık, -35 C0nin altına düştüğünde okullar tatil edilirdi. Kar yağışı keyifliydi. Kar yağışı durunca soğuğa aldırmadan çıkar, ayağımıza ne geçirirsek kayardık. Ellerimiz donardı. Eve girdiğimizde acı çekmemek için ellerimizi soğuk su içine sokar. Don açılıncaya kadar bekletirdik. Kış boyunca kar temiz kalır, soğuk onun erimesini önlerdi.

Karda sıcak kestane yiyerek yürümek, yürürken karın çıkardığı gıcırdayan sesini dinlemek çok zevklidir. Kar donunca buza dönüşür. Kar buz kadar tehlikeli değildir. Onunla arkadaş olurduk. Altı demirli kızaklarla kayar, küçük setler yaparak onun üzerinden kızakla atlardık. Kızakla atlama uzunluğu, kızığın hızı ve seddin yüksekliğine bağlı olarak birkaç metreyi bulurdu. Ana yollarda kızakla kaydığımızda belediye zabıtaları kızaklarımızı elimizden alırlardı. Zabıtaları gözetleyerek kızak yarışları yapardık.

Karda kaymak en büyük zevklerimizden biriydi. Kar üzerinde adeta dans ederdik. Karın birkaç ay yerden kalkmadığı bir ortamda kuşlar gibi sekerek, zıplayarak yürür, okula giderdik. İmkanları olan çocuklar buz pateni ile veya kayakla kayarlardı.

Babam kışın sobayı yakar, suyu ısıtır, çarşıya ekmek almaya giderdi. Eve döndüğünde çayı demler, sıcacık ekmek içinde tere yağı eritilir, balla takviyeli yenirdi. Bazen soba içinde sucuk kızartır, bunu ekmeğin içine koyarak bize sıcak çayla ikram ederdi. Soba külü içinde pişirilen sıcacık patatesleri cebimize doldurur, kışın soğuşunu hissetmeden okulumuza giderdik.

Uzun kış gecelerinde soba üzerinde kızartılan patateslerin sıcak sıcak yenmesi, sobanın fırınındaki kestane kebabı, cin mısırı patlatma ve tel helvası yapma işi en büyük zevklerimizdendi.

***İlkbahar mevsimi:**

Bahar aylarında kırlarda yürürken çeşitli otlar toplardık. Kuzu kulağı, evelik (efelek-labada), ebe gümece, yemlik gibi. Bazen yelpaze gibi savrulan gelincikler (yabani lale-anemon), sığır kuyrukları, katır tırnakları, safran çayırıları koşarak, yuvarlanarak, koklayarak geçerdik.

Kiremitlik tepesindeki trampenin tepesine tırmanırdık. En üst bölüme ulaştığımızda (230 basamak) enfes bir manzara bizi karşılardı. Erzurum ovasının kuzeyinde Karga pazarı sıradağları uzanırdı. Doğudan batıya. Bu tarafta Palandöken dağları. Arada 20 km. genişliğinde bir ova. Kuzeyde Dumludağından çıkan ve ovaya inerek batıya doğru ince gümüş tel gibi akan Karasu' nun oluşturduğu bataklık ve sazlık yayılır. Sazlıklardan elde edilen sazların bir kısmı fırınlarda, bir kısmı hamamlarda yakıt olarak, bir kısmı da hasır örmek için kullanılırdı. Belki de ovanın ferahlığı ve berraklığı, ufkun açık oluşu bizi sevince, tabiata tutkunluğa boğardı.

Güneşin battığı saatlerde uzaklarda Kop Dağının zirvesi bakır rengine dönüşürdü. Kop Dağının çocukluk zihnimizde özel bir yeri vardı. Bayburt'a, Trabzon'a oradan gidilir. Umutlara varmanın yolu oradan geçerdik.

Erzurum'da ilk bahar çok kısıydı. 6 Mayıs Hidrellez günü yazın başlangıcıydı. O gün herkes kıra çıkar, semaverler yakılır, sofralar kurulur. Çoluk çocuk, oyunlar oynanırdı. At yarışları yapılır, cirit oynanırdı. Bu gelenek nereden gelirdi? Onu bilmezdik. Ama yaz aylarına ulaşma sevinci insanları bu coşkuya ulaştırırdı.

*Yaz mevsimi:

Erzurum'da yaz mevsimi de kısa sürerdi. Haziranın ortasında başlar ağustosta sona ererdi. Genelde bu mevsimde köylere giderdik. Erzurum halkı çoğunlukla yaz aylarını Ilıca ve Hasankale çelmiklerinin bahçelerinde kurdukları çadırlarda geçirirlerdi. Pasinlerdeki çadırgâhların eğlencesi Tayyip Pehlivandı. Akıl sağlığı eksik olan bu kişi palavrastıyla meşhurdur. En sevdiği yemekler kaşan (kaşar) peyniri, pirince pilav ve halva (helva) idi. Karnını doyurduktan sonra millet bu kişiyi aralarına alır ve onun akıldışı hikayeleri ile eğlenirlerdi.

Babam memur olduğu için biz yazın buralara pek gitmezdik. Erzurum'da hafta sonları kır sefası için gidilecek yerler Kır değirmenlerin başlangıcı olan Boğaz, yaralı balıkların olduğu Söğütlü Köyü ve Dumlu Dağlarının eteğindeki yaylaların bulunduğu Akdağ Köyüydü.

Yaralı balıkların kötülerle savaştığı, bu nedenle yaralı olduğu, onlara dokunmanın başına belalar geleceği, buna inanmayan bir subayın balığı yedikten sonra öldüğü gibi hurafelere inanılırdı. Söğütlü Köyünde büyük ağaçlar vardı. Salıncaklar kurulur, top oyunları oynanırdı. Bu tip kır gezilerine ya akrabalarla ya da komşularımızla birlikte kamyon kasasına doluşarak gider gelirdik.

Erzurumluların çokça ziyaret ettikleri yerin başında Palandökenlere sırtını dayamış Abdurrahman Gazi türbesi gelirdi. Daha çok türbe ziyareti ile başlayan bu gezi, kır sefası ile sona ererdi. Yemekler önceden hazırlanır, sepetlere konulur, çocuklar yaya büyükler at arabaları ile türbe ziyaretine gidilirdi. Önce türbe ziyareti yapılır, dua edilir, yandaki camide iki rekât şükür namazı kılınır, sonra bir söğüt ağacı altında kurulan sofranın etrafında buluşulurdu.

Abdurrahman Gazi'nin kim olduğu kesin olarak bilinmezdi. Halife Hazreti Osman (ra) zamanında ilk İslam orduları Erzurum'a gelmişti. Bu şahıs büyük olasılıkla Müslüman Arap askerlerinden veya komutanlarından biriydi. Bizans ile yapılan çarpışmalarda hayatını kaybetmiş olabilirdi.

Türbe tepesinde geniş bir kum-çakıl yığını vardı. Doğrusu bu yığının ne olduğunu merak ederdik. Hurafeler burada da yardımımıza yetişti. Bu dağın şehri yemeğe hazır bir canavar (ejderha) olduğu ve kahramanlar tarafından öldürüldüğünde böyle taş kesildiği, sonra böyle ufalandığı kulaklarımıza fısıldanırdı. Etkilenir, korkarak oradan uzaklaşırdık.

Yazın semaveri yakma ve suyu ısıtma görevi bana aitti. Genelde tenekeden yapılmış semaverler kullanırdık. Evlerin pek çoğunda daha büyük sarı renkli pirinç madeninden yapılmış, her biri bir sanat eseri olan Rus semaverleri vardı. Yazın hafta sonları ikindiden sonra dayımlar bize gelirler, semaverde hazırlanan çay, keteler eşliğinde afiyetle içilirdi. Bahçemiz küçüktü, Ağaç yoktu. Ama açık gökyüzü, temiz hava bize ayrı bir keyif, sonsuz bir mutluluk verirdi.

*Sonbahar mevsimi:

Sonbahar ise daha çok kış hazırlıkları ile geçerdi. Sonbahar genellikle yağışsızdı ve giderek artan kuru soğuk bize kazakları giydirdi. Soğuğa alışık olduğumuz için fazla üşümezdik. Kestane kebabçıları bu mevsimde caddelerdeki yerlerini alırlardı. Oyunlarımızdan biri fırfırık denilen topa çevirmektir. Genelde sonbaharda yapılan bu oyun kışın buz üzerinde devam ederdi. Elde bir kamçı dönen topaca sık sık vurulur, topa bir jiroskop gibi yalpalamadan dönmeye başladığında, "opaç mumladı" derdik.

Hatta topacın sivri kısmına elimizi sokarak avucumuzda dönmesini sağlardık. Bunu yapmak biraz beceri isterdi.

Diğeri uçurtma uçurmaktı. İki türlü uçurtma vardı. Biri kalın kâğıttan yapılan, püsküllü, üçgen şeklindeki uçurtmalardı. Bunun yapımı kolaydı.

Sokakta her çocuk koşarak uçururdu. Tek mahzuru, bunların sık sık elektrik ve telgraf tellerine takılmalarıydı.

Asıl uçurtma ıçıtalı büyük uçurtmaydı. Ahşap ıçıtaların oluşturduğu 1 m2den büyük bir alan, rüzgâra dayanıklı kâğıt veya bezle kaplanır. Denge unsuru olarak uzun bir kuyruk takılırdı. Uçurtma, uçurtma ipine yine dengeyi sağlayacak şekilde üçgen şeklinde bağlanırdı. Bu uçurtmalarda denge çok önemliydi. Dengesiz uçurtmalar havalanmaz, pike yaparak yere ıakılırdı. Uçurtmanın ipi kalın kenevir kınnaptı. Uçurtmayı uçurmak için şehir dışına açık bir yere ııkardık. Bir kişi yüksekçe bir yere ııkar, uçurtmayı dikey olarak havaya fırlatırdı. Uçurtma ipini elinde tutan kişi koşarak uçurtmadan uzaklaşır ve hafifçe uçurtma ipini salardı. Bu koşu ile oluşan rüzgârı göğsüne alan uçurtma havalanır, kuyruğu ile dengesini bulurdu. Uçaklar da aynen böyle havalanırlar.

Uçurtmayı kullanan kişinin çok güçlü olması gerekirdi. Çünkü uçurtma yükseldikçe onu taşımak zorlaşırdı. Bazan birkaç kişi ipe sarılarak uçurtmayı kontrol etmeye çalışırdık. Uçurtma 200 m kadar yukarı ııkınca emniyetli olması için ipi sağlam bir kazığa bağlar, yere sırtüstü yatar, uçurtmayı ve kuyruğunun dansını zevkle seyrederdik. Arkadaşlardan Lütüf'ün uçurtması en büyük uçurtmaydı. Onu uçurtmak için Erzincan Kapı tarafındaki toprak tabyalara giderdik.

Sonbaharın etkinliklerinden biri halıları silkelemektir. Halılar toplanır, düzgün sathı olan yüksekçe bir yâre taşınır, halının bir kenarı aşağı sarkıtılır öbür tarafından 5-6 kişi tutarak halıyı silkeler, halının içindeki toz toprak, sopalarla ya da süpürgelerle vurularak ııkarılırdı. Halılar ağır olduğu için bu işlem bana çok zor gelirdi. Ayrıca halıyı tutarken ellerimizin derileri yüzölürdü. Zor bir işlemdi ama her sene en az iki defa tekrarlanırdı. Hatırlatmakta fayda var. O zamanlar elektrikli süpürge henüz piyasaya ııkmamıştı.

1.3.7 Kış mevsimine hazırlık:

Özellikle kış gelmeden büyük hazırlıklar yapılırdı. Bunlar ısınma, giyim kuşam temin etme ve yiyecek temini ile ilgili hazırlıklardı.

Önce soba bacasının temizliği yapılır ve soba kurulurdu. Yazın 2 ton meşe odunu 1 ton kok kömürü alınıp kömürlüğe konulurdu. Kok kömürü sanayi kömürüdür. Bu nedenle ısınmada kullanılmazdı. Sadece Ankara ve Erzurum'a ısınma için tahsis edilirdi. Bu nedenle kısıtlıydı ve ancak karnesi olanlar alabilirlerdi. Isı değeri yüksek, dumanı ve külü azdı. Şehirde daha çok Oltu- Balkaya kömürleri yakılırdı. Bunların ısı değeri kok kömürünün yarısı kadardı. Dumanı, isı ve külü çoktu. Soba da yakılacak kömürü her hafta başında keserin arkası ile kırar, sobaya girecek büyüklüğe getirirdik. Evin dış kapısının arkasına ıakılan ıuha ile soğuktan bir nebze korunmaya çalışılırdı.

Rahmetli annemin elinden iplik ve örmeye kullanılan ıağ veya şış hiç düşmezdi. ıağ ile yün ıorap, şışler ile kazak, hırka ve kar başlığı örerdi. Kışın giydiğimiz ayakkabı Kavaflar ıarşısındaki Cihan Ustanın yaptığı potinlerdi. Çok gösterişliydi. Çocuklara karşı biraz fıyaka yapardık.

Kış yiyeceklerine gelince: domates, biber, salatalık turşusu kurulurdu. Bunların içine taze fasulye ve daha sonra lahana atılırdı. Yaz sebzelerinden taze fasulye ve biber kurutulurdu. Tandırı olan evlerde bir kazan kavurma yapılır, tenekelere basılır ve kışın kullanılırdı. Babam kasaptan et aldığı için biz kavurma yapmazdık.

20 kg sucuk yapılır ve hafif kuruması için iplere asılırdı. Sucuk dana ve koyun kıyma karışımından yapılır, içine kimyon, bahar, karabiber ve tuz ekilirdi. Yayladan gelen tereyağı kazanlarda eritilir, üzerindeki köpük (kefiye) alınır ve tenekelere doldurulurdu. Eritilen bu yağ acımazdı ve tuzlanarak saklanırdı. İhtiyaç halinde kullanılırdı. Benzeri işlem taze peynir üzerinde yapılır, üzerine konan baskı ile suyu çıkarılan beyaz peynir, dilimler halinde tuzlanarak tenekelere konurdu, Her sene 1 teneke içinde ölmüş arıların bulunduğu kara kovan balı tüketilirdi.

Kuru gıdaların başında bulgur gelirdi. El ile çevrilen bulgur değirmenleri imece olarak kullanılırdı. Ortaya sofraya bezi serilir. Bulgur değirmeni bezin ortasına konulur. Öğütülen bulgur bu bez içinde toplanır ve torbalara konularak saklanırdı. Çocukluğumuzda pirinç çok pahalı olduğu için pirinç pilavı ancak zengin evlerinde pişirilirdi. Ana besin kaynağı bulgurdu. Bulgur pilavı, çeşitli katkılarla biraz lezzetlendirilirse de bu pilavı pek sevmeydik. Sık yemememize rağmen kuru fasulye ile yenen pirinç pilavı daha lezzetliydi. Pilavın yanında turşu, ya da kurutulmuş meyvelerden yapılan kaysefe (komposto) yenir veya içilirdi. Yemekleri kaşıkla yerdik. Tahta kaşıklar yemek yapımında kullanılırdı. Köylerde yemekler tahta, şehirlerde madeni kaşıklarla yenilirdi. Bakırdan yapılan yemek takımları her yıl iki defa kalaylanırdı. Porselen tabaklar ancak zengin evlerinde bulunurdu.

Diğer kuru gıda kesme ile elde edilen erişte idi. O tarihlerde makarna pek yoktu. Onun yerine erişte tüketilirdi. Kışın en fazla tüketilen gıda patates (kartol) idi. Çuvalla alınır ve donmayacak bir yerde muhafaza edilirdi. Ayrıca sadece Erzurum'a mahsus olan her biri 10 kg ağırlığında son derece tatlı ve lezzetli lahana çokça alınır ve kilerde muhafaza edilirdi. Kuloğlu Mahallesindeki evimizin bahçesinde babam tavuk beslerdi. Yumurta ve beyaz et ihtiyacımızı bunlarla karşıladık. Daha başka şeylerin de hazırlığı yapılırdı. Erzurumlu hanımların bu isteklerini Ketenci zade Hacı hafız Muhammed Rüşdi aşağıdaki destanla anlatmış.

Güz Destanı

Mevsim geldi Efendi' git pelit al, dal da al,
Çam, kavak, sorhun (söğüt dalı) tezek, saçma dahi herhalde al
Tuz, çadır, peynir, güzel yaprak bugünlerde gelir
Bir kuru tatlı erik, hurma ile yağ bal da al.

Sebze, kişmiş ,badem içi, fındık içi çok getir
Köme, pestil, bamya bak her ne var bakkalda al
İki yüz batman kadar un parası ver köylüye
Gendime, bulgur da gelsin, mercimek, sağkal (yabani sebze) da al.

İşine elbette adem itiyat etmek gerek
Hasılı tut fendimi kurbanlığı Şevval da al
Et gelince zebzevat (sebze) günden güne elbet gelir
İki yük ala pirinç alınca bir gırbal (kalbur) da al.

Adama bir şan imiş ahırda mal beslemek
 Adımız var şanımız var bari birkaç mal da al
 Ot saman yonca alınca dikkat et
 Üç tulum, beş top Lahuri, bir top şal da al.

At, katır, merkep öküz lazımsa ihmal eyleme
 Bir çekiç, bir kerpeten, çokça döğülmüş nal da al
 İki top cilvari (iç çamaşır bezi) üç top basma, on el havlusu
 Üç sepet, iki kürek, ahır yüzüne sal da al.

Vakıa bunlarsız olmaz bir çiçek gördüm bugün
 Çarşıya git, Bir sual et. Bul onu dellal da al.
 Bir kazan, iki soba, bir lamba üç çay güğüm
 İki üç seccade, iki halı üç mangal da al.

Bizde incü var, lakin az olunca ar olur.
 Şimdilik çok istemem, bundan otuz mishal da al.
 Otuz altı tane altın, top dahi lazım bize,
 İki altın kurdela saat, kıza halhal da al.

Ya bize çarşaf dedi, alası yok burda dedim
 Otuz altın Bağdat'a posta et, irsal da al.
 Küp, güveç, çömlek, çanak, fincan tabak, su bardağı
 Bir fiçı gaz, çokça kapıya mandalda al.

Çok ucuz bir makine gördüm, piyango malıdır.
 Nerde ise oğlanı ardınca anı sal da al.
 Kakula, tarçın, biber hem zencefil malumunuz
 Çay şeker daim alırsın, bak da o emsal da al.

Çok makarna ile güllaç-ı şurup, hem şehriye
 Her zaman lazım bize attardan tutkal da al.
 Evdeki hariçteki hizmetçiler muhtaçtır
 Her ne isterlerse bir sor onlara partal da al.

Bunca eşyayı kim alsın, kuvvetim yoktur dedim
 Mollalar gelsin dedi, bir iki hammal da al.
 Neyleyim bilmem ki cebimde yoktur bir beyaz
 Bu hayal mekkaresi (kervan)ikdam (ilerleme) eder ki al da al.

Elde para yok ise eşyaları ahzutmeye
 Eyleyip daimleri temin biraz imhal (süre) da al
 Parasız bu alemde ancak günah almak olur
 Para yoktur söylesem havf eylerim der, çal da al.

Kim güvensin bu cihanda bir tıfl oğlum da yok
 Dedi sıdkile Hüdâ'dan isteyip etfal (çocuk) da al.
 Bu kadar masraf ne kâr ile olur? Sordum.
 Dedi. Doktor ol, ya avukat ya dağda ol, kattal (eşkıya) da al.

Dedim ikbalim olsa idi gelmez idim cihana
 Dedi, Ömründe yalan söz söyleme, İkbal da al.
 Ah! dedim halim yaman. Dedi ki tut rah-i rıza
 Lütfü Hak, ba himmeti Peygamberi hoş hal da al.

Kesb-i rahat etmeye alemde yol yok mu dedim?
 Dedi, Terki rahatı dünyada kıl. İkmal da al
 Bildiği halda gönül o rahatı almaz dedim
 Hakka yalvar dedi. Hak kılsın anı meyyal da al

Ey civan! Ergenliğin bil kadrini rahat yaşa
 Bende bir iş isterim dersen bi bahre dal da al.
 Bulmak istersen eğer Rüşdi meta-i izzeti
 Kendini kanaat içre kıl. İthal da al.

Lutfuna mazhar kıl Ya Rab, Ketenci zadeyi
 Cürmünü meccanen affet, koyma bu işgal da al.

2. B Ö L Ü M

2. Çocukluğum:

Ağabeyimin doğumu, ilk okula başlayıncaya kadar geçen yaşamındaki önemli mekanlar, kişiler, anılar ve olayları sırası ile gözden geçirelim.

İlginçtir. Ailem Kütahya kültürüne sahip babam ile Erzurum kültürüyle yetişmiş annemin evliliği ile oluşmuş. Bu kültür farklılığı biz çocuklara yansımış olmalı ki arkadaşlar bize **“Siz farklısınız. Siz tam Erzurumlu değilsiniz.”** derlerdi.

Bunda haklıydılar. Gerçekten yaşam farkı olarak ailemiz klasik Erzurum ailesinden biraz farklıydı. Birkaç örnek vermek gerekirse.

Biz çok okurduk. Bizim eve sürekli gazete girerdi. Annem ilkokula dahi gitmemiş-ken ağabeylerine bakarak okuma yazma öğrenmişti. Gazetelerdeki tarihi tefrikaları takip ederdi. Erzurumlular okumaktan çok dinlerlerdi.

Biz deniz balığı yerdik. Bizim evde zeytinyağlı yemekler yenirdi. Biz her yemekte mutlaka salata akşamları meyve yerdik. Bizde bamya pişerdi. Bunların hiçbiri klasik Erzurum mutfağında yoktu. Biz ailece sinemaya giderdik. Bizim eve çikolata giredi Biz kısa pantolon giyerdik. Uzatmayayım Erzurum kültürü içinde büyüme-mize rağmen biz çocuklar biraz farklıydık.

2.1 Ailem ve sülale

“Babam Mustafa OĞUZ, 1326 (1910) yılında Kütahya’nın Simav ilçesinde doğmuş. Babası Hacı İsmail Oğuz, Annesi Fatma Çelimli. Mahmut isimli bir erkek kardeşi genç yaşta ölmüş. Kendisinden birkaç yaş küçük Nazife isminde bir kız kardeşi var. Babam Simav’ın, 1920 yılında Yunan işgaline uğrayıncaya kadar okula gitmiş. Rüştüye 2. sınıfta okulu bırakmış.

Dedemle ninem birbirlerine uygun olmayan mizaçlara sahiplermiş. Dedem efe hayatı yaşayan, Simav’ın Yâren sohbetlerine katılan, dışa dönük biraz sert, biraz kaba- saba bir kişi imiş. Ben dedemi Simav’a gittiğimiz zaman görmüş olabilirim ama hiç hatırlamıyorum.

Ama Ninem Erzurum'a iki defa geldiği için onu çok iyi hatırlıyorum. Ufak tefek, narin yapılı ve hassas bir kişiliğe sahipti. Çabuk alınırdı. Bu iki farklı mizaç, geçinememişler ve boşanmışlar. Dedem başka bir kadınla evlenmiş. Çocuklarıyla pek ilgilenmemiş. Bu durum babamda derin iz bırakmış olacak ki babasından hiç bahsetmezdi.

Eşref ve Mehmet Dayıları yeğenlerine bakmışlar. Babam fırıncı Mehmet Dayısının yanında çalışmış, fırıncılığı öğrenmiş. Çok güzel peynirli pide pişirirdi. Babam askerlik görevi için 1930 yılında Trabzon yolu ile Erzurum'a gelmiş. Çavuşoğlu Sokağının. Murat Paşa meydanına bakan köşesinde 2 katlı büyük bir konak vardı. Annemlerin kaldığı evin 30-40 m uzağındaki bu ev o tarihlerde jandarma kışlası olarak kullanılmış. Babam bu kışlada yazıcı olarak görev yapmaya başlamış. Jandarmaya olan ihtiyaç ve babamın okur yazar oluşu nedeniyle 4 senelik mecburi hizmetten sonra babam Uzatmalı Jandarma çavuşu olarak görevini uzatmış. Simav'a geri dönmemiş ve Erzurum'da kalmış.

Babam dışa dönük bir kişiliğe sahipti. Kolay arkadaş olurdu. Erzincan Çarşısı esnaflarıyla arkadaş olmuş, çevresinde sevilmiş ve iyi bir muhit edinmiş. Ama batılı kültürünü kaybetmemiş.

Annem 1919 yılında Erzurum'da doğmuş. Babası Tortumun köylerinden gelen Değirmenci Mehmet Dursun, annesi yine Tortum köylerinden Gül Hanım imiş. Dedem pehlivan yapılı ve kalın enseli olduğundan Tosun Efendi lakabı ile çağırılırmış. Oldukça varlıklı imişler. Bu evlilikten 2 erkek 3 kız toplam 5 çocuk doğmuş. Annem en küçükleri imiş. Dedem büyük kızını evlendirdikten sonra Çavuşoğlu sokağındaki evinde öldüğü (1922) zaman en büyük oğlu Sakıp Dayım, bekar ve 17 yaşındaymış. Ninem ise, babamla annem evlendikten bir yıl sonra 1941 yılında vefat etmiş. Babam ninemin, ufak tefek yapılı, hanım hanımcık, çok iyi bir insan olduğunu söylerdi. Dedem öldükten sonra ninem büyük oğlu Sakıp Dayımı ve ortanca kızı Sıddıka teyzemi evlendirmiş, küçük oğlu Sadık ve küçük kızı Fadime ile Çavuşoğlu sokağındaki evlerinde oturmaya devam etmişler.

Babam annemi bu evin bacasında çamaşır asarken uzaktan görmüş ve beğenmiş. Erzurum evlerinde bacalar düz ve bitişiktir. Sadece binanın yüksekliğine göre seviye farkı vardır. Bu fark çok fazla değildir. Bacalardan bacalara rahatlıkla geçilebildiğini yaşadığım için biliyorum. Babam annemi sormuş, soruşturmuş. Erzincan kapı çarşısı manavlarından Güzel Mehmed'in tavassutu ile annemi ailesinden istemiş. O sıralar küçük dayım askerde imiş. Askerliğini Trakya-Babaeski'de su ile soğutmalı Maxim ağır makinalı tüfek timinde çavuş olarak tamamlamış. Dayım, Trakya'nın dehşet soğuşundan bahsederdi.

Askerlik dönüşünde "El oğluna kız verilir mi? Evlendikten sonra çekip gider mi?" endişelerini duyan annemin ağabeyleri, babamı iyice inceleyip, sorup soruşturduktan sonra evlenmelerine razı olmuşlar. Babamla annem 1940 yılının başlarında evlenmiş ve dedemin evinin alt katında bulunan küçük odaya yerleşmişler.

Küçük dayım ise, asker dönüşü Dutçu (Tuzcu) köyünden Bedriye Yengemle aynı yılın, yani 1940 yılının sonlarına doğru evlenmişler.

Ben anne tarafından dedemi ve ninemi görmedim. Dayımın ifadesine göre Dedem, dayım 10 yaşındayken yani 1922 yılında, yengemin ifadesine göre Nenem, onların evliliklerinden 6 ay sonra yani 1941 yılının ortalarında vefat etmiş.

Babamla annem bir süre sonra tayin nedeniyle Aşkale'ye taşınmışlar ve orada 1944 yılına kadar kalmışlar. Ben 11 Mayıs 1942 tarihinde 2. Dünya savaşının en yoğun zamanında dünyaya gelmişim.

Sonradan hep düşündüm. Annem, babam, dayılarım, teyzelerim, komşular vs. savaşın bu çok zor günlerinde, ülke ekonomisinin berbat, yiyeceğin kıt olduğu ve ekmeğin karne ile verildiği, savaşın ne zaman biteceğinin bilinmediği bu günlerde neden çocuk yapmışlar? Biz çocukları dünyanın bu zor şartlarında yaşamaya neden mahkûm etmişler? Birkaç yıl bekleyemezler miydi? Bu sorunun mantıklı cevabını bulamadım. Ama bu konuyu düşündüklerini hiç sanmıyorum.

Erzurum'a 1944 yılında gelmişiz. Kardeşim Selami Eylül 1944 tarihinde büyük dayımlara giden Hamam Sokak 5 no'lu evde doğmuş. Aşkale'den niçin ayrıldık? Bunu bilmiyorum.

Ancak bu yaşam süreci, el oğlunun yani babamın ikinci çocuğu ile ailesine sahip çıkışı, O'nun güvenilir bir kişi olduğunu kesin olarak kanıtlamış. Babam, BOYNUKALIN soyadındaki bu ailenin artık en büyük dostu ve direği olmuş."

2.1.1 Baba tarafından sülalem:

Simav: Kütahya'nın bir kazası. Kütahya - Simav arası, 150 km dir. Kütahya'dan çıkınca yol üzerinde Çavdarhisar kazasına varılır. Dumlupınar buraya çok yakındır. Burada Frigyalılara ait tarihi Aizanoi harabeleri bulunur. Buradan çıkınca Gediz ilçesine daha sonra sırtını kestane ağaçları ile kaplı bir dağa Şaphane Dağına yaslayan Simav'a varılır. İstanbul'dan Simav'a Bursa- İnegöl ilçesi üzerinden gidilir. Muhteşem Domaniç yaylası geçildikten sonra Emet ilçesi üzerinden Simav'a ulaşılır. Domaniç yaylası büyüleyici bir güzelliğe sahiptir. Osmanlıların kuruluşuna sahne olan çam kokulu bu yayla Osmanlı Beyliğini kuran kişilerin ne kadar akıllı olduğunu kanıtlar gibidir.

Çocukluğumuzda Simav'ın ovasında bir göl vardı. Simav Çayı buradan çıkar sonra Susurluk Çayı adını alarak Marmara Denizine dökülür. Benim mühendis olarak çalıştığım ilk şantiye olan Çaygören Barajı bu çay üzerinde inşa olundu. Daha sonra bu göl kurutuldu. Ovada şeker fasulyesi, pirinç ve susam üretimine geçildi.

Simav'ın nüfusu çocukluğumuzda birkaç bin kişi idi. Orman ürünleri, kestane, şeker fasulyesi, dericilik ve halı üretimi ana gelir kaynaklarıydı. Buna son dönemde Eynal kaplıca turizmi eklendi. Simav ovasının kuzeyindeki dağın eteğinde yer alan kaplıcaların suyu 180°C dir. Soğutularak kullanılır. Buharından Simav ve seralar ısıtılır. Simav ve çevresi Kurtuluş Savaşı yıllarında 1. ve 2. İnönü, Kütahya- Aslantaş muharebelerinin yapıldığı bölgelere ve Dumlupınar ovasına çok yakındır. Simav ve Kütahya 1920 yılında Yunan işgaline uğramış ve Büyük Taarruzdan sonra 1922 yılında düşmandan kurtarılmıştır. Halkı dindar ve muhafazakârdır. Babam Simav'ı görerek hasret gidermek istediğinde Bursa üzerinden Simav'a gelir, bir süre kalırdık.

Dedem Hacı İsmail Oğuz, Simav'da yaşadı. 1965 yılında vefat etti. Babam her ay babasına Erzurum'dan para gönderirdi. Biz çocuklar dedemin ailesi ve yaşantısını pek bilmezdik. Ninem Fatma Çelimli kızı Nazife ve torunlarıyla birlikte Simav'ın Tepecik Mahallesiindeki evinde yaşadı. Birkaç küçük tarlası vardı. Bize her sene tarhana, şeker fasulyesi ve pudra şekerli leblebi gönderirdi.

Erzurum'a ben 5 yaşında iken 1949 ve 12 yaşında iken 1956 yılında iki defa geldi. Son gelişinde Erzurum'da 3 ay kadar kaldı. Sonra Simav'a geri döndü.

Babam annesine de Aktar Salih Yörük eliyle para gönderirdi. 1960 yılının kasım ayında Simav'da vefat ettiğinde babamın ağladığını hatırlarım.

Halam Nazife Hanım annemden iki yaş büyüktü. Simav'da Ali Güzel Bey ile evlendi. Ali Güzel, Simav'ın Eynal kaplıcalarına giden yol üzerindeki deppoyda (depo) bekçilik yapardı.

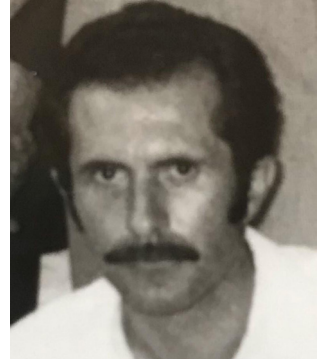
Halam ve annesiyle beraber Simav'ın Tepecik Mahallesindeki evlerinde beraber yaşadılar. Halamın Ali GÜZEL'den Türköz ve Alââddin isminde iki çocuğu oldu.

Nazife Hala
(1917- 1988)

Kızı Türköz Abla
(1939- 2009)

Oğlu Alââddin
(1948-2017)

Yılmaz ve Türköz GEDİK

Alââddin ve Zehra GÜZEL

Halamı 1948 yılında yaptığımız Simav gezisinden pek hatırlamıyorum.

Kendisini ilk defa İstanbul'a taşındıktan sonra İstanbul'a gelince gördüm. Birkaç ay bizde kaldı.

Halam çok bunalmış olmalı ki açık havada gezmeyi, kıra çıkmayı çok severdi.

Onu İstanbul'da epeyce gezdirdik ama bu yeterli olmamış ki **“Beni İstanbul'da niye gezdirmiyorsunuz?”** diye bize sitem ederdi.

Babam, annesinden miras yolu ile kalan evin hissesini kız kardeşine verdi. Halamın oğlu Alaaddin, evi satın bir kamyon aldı ve nakliyeciliğe başladı. Gezmeyi çok seven halam da oğlu ve torunu Ahmet'le birlikte bu seyahatlerde oğluna eşlik ederdi.

Babam kocası öldükten sonra sürekli olarak halama da para gönderirdi.

Halam 1988 yılında Kütahya'da karaciğer kanserinden vefat etti. Ben o zaman Atatürk Barajında vefat eden ve Kurban Bayramı arifesinde Adana'da defnettığımız bir bayan mühendis arkadaşımın cenazesindeydim. Bu nedenle halamın cenazesine katılamadım. Babam, annem ve kardeşlerim cenazeye giderek onu Kütahya'da defnetmişler.

İTÜ'den mezun olmadan DSİ Balıkesir, Sındırgı- Çaygören Barajında kontrol mühendisi olarak işe başladım. Bu barajın gölü Simav - Sındırgı karayolunun bir kısmını sular altında bırakıyordu. Varyant yol yapıldı. ***Kadere bakın, Simavlı Mustafa Bey'in oğlu Selami, mühendis olmuş ve ilk hizmetinde Simav'ın yolunu yaptırıyor.*** Askerliğimi tecil ettirmek için Simav'a gitmem gerekiyordu. Simav'a gittim. Beni babamın teyzesinin oğlu Hüseyin Bey karşıladı ve annesine götürdü.

Ninemın kız kardeşi Baise Hanım hayattaydı. Nineme, çok benziyordu. Ellerinden ve minicik yanaklarından öptüm. Küçük bir kuş gibiydi. Çok sevimli ve sevecendi. Kocasını pos bıyıklı Kıncı lakaplı Abdullah Efendi hastaydı ve yatıyordu. O'nun da ellerinden öptüm. Şifalar diledim. ***"Mustafa'mın oğlu gelmiş."*** diyerek beni candan kucaklamalarını ve bağrılarına basmalarını hiç unutamam.

Babam Simav'ı çok anlatır, özlemini dile getirirdi. Teyzesinin oğlu Yahya Amca, sıkça Erzurum' gelir ve uzun süre bizde kalırdı. Babam, Erzurum'a gelen Simavlıları eve getirir onları ağırlamaktan haz duyardı. Lisede resim öğretmenimiz Hasan Ayan, et kombinasında çalışan Kâmil Muştı, Binbaşı Kadir İmamoğlu ve ailesi, Simavlı yakın dostlarımızdı.

Babamla İstanbul'dan Simav'a birçok kere gittik. Kaplıcalarda yer ayırtır, birkaç gün kalır, Simav'ı gezer, hatıraları tazelerdik. Son gidişimizde şöyle bir olay oldu. Simav'da eski dost aktar Mustafa Yörük'ü ziyaret ettikten sonra kaplıcalara dönmek için belediye binasının önündeki durakta otobüs bekliyorduk.

Az sonra örtüsüne sarılı bir hanım geldi ve biraz uzağımızda beklemeye başladı. Babam eski günleri anlatıyordu.

Konuşmasını, ***"Kader bizi nerelere sürükledi?"*** diyerek tamamladı. Babamın konuşmasına kulak veren kadın bize döndü ve ***"İyi yapmışsın amca. Kurtulmuşsun işte."*** deyince birden içim cız etti. Kendisi ile tanıştık. Halamı ve kızını tanıdığını söyledi. Otobüs gelince vedalaştık.İsmi bilmediğim bu hanım bu sözü ile küçük bir yerde yaşamının dayanılmaz sıkıntılarını ve özlemlerine ulaşamamanın derin üzüntüsünü ifade etmişti.

Yine babamla yaptığımız bu son Simav ziyaretinde babam, kardeşim Zekai ve dayımın oğlu Suat ile Simav pazarına çıktık. Köylüler mallarını getirir ve orada satarlardı. Fasulye, mintan denilen bir ölçekle satılırdı. Genç ama hesap bilmeyen bir köylü kıza fasulye satışında hesap yaparak yardımcı olmuştu.

Ninem yaşında bir köylü kadın ceviz içi satıyordu. Küçük naylon paketlere koyduğu ceviz içinin sarı olanı 5 TL, biraz kararmış olanı 2,5 TL idi. İkisini de aldım, 10 TL verdim, üstünü geri almadım.

Pazarı dolaştıktan sonra oradan ayrılırken ceviz satan o teyzenin aynı yaşlardaki kardeşi beni kolumdan yakaladı ve *“Abam seni istiyor.”* diyerek beni bacasının yanına götürdü. Yaşlı teyze bana, *“Sen temin benden ceviz aldın değil mi?”* diye sorunca *“Evet”* dedim. *“Oğlum. Paranın üstünü almamışsın.”* dedi ve bana 2,5 TL’yi uzattı.

O kadar duygulanmışım ki tarif edemem. Bu ne güzel ahlâktı. Fakirdiler ama namusluydular. Anadolu insanında bu duygunun yaşadığının mutluluğuyla teyzeye *“Sen benim nineme benziyorsun. Gel senin yanaklarından öpeyim.”* dedim ve öptüm. Sonra anlattım. *“Ben paranın üstünü bilerek almadım.”* deyince şalvarlı ve yazmasından dışarı sarkan ak saçları gibi tertemiz gönüllü teyze bana *“Sen ne güzel oğulsun.”* diye iltifat etti. Bu iltifat hayatımda aldığım en güzel hediye idi. Bu sözün üzerine çıkardım onlara 20 TL verdim ve *“Bununla torunlarına hediye alırsın.”* dedim. İade etmesin diye hızla uzaklaştım. Anadolu, sen ne yüce gönüllerin yurdusun.

*Halamin çocukları:

Türköz Abla (1939-2009): Nakliyecî Yılmaz GEDÜK Bey ile evlendi. Ondan Ali, Ahmet ve Aysun isminde 3 çocuğu oldu.

Yılmaz Enişte (1935-2005) kalp rahatsızlığından, birkaç sene sonra eşi **Türköz Abla** 70 yaşında vefat ettiler. İzmir’de yatıyorlar.

Kalbenden rahatsız olan Yılmaz Enişte ile eşi Türköz Abla’yı en son tedavi için geldikleri dayısının (babamın) İstanbul Göztepe’deki evinde görmüşüm.

O tarihlerde ben Bursa’da çalışmakta ve arada bir baba evini ziyaret etmekteydim. Yıllarca birbirimizi görmeden yaşamamıza rağmen akrabalık duygusu ile Türköz Ablaya büyük yakınlık hissetmiş ve göstermişim. Onları misafir olarak ağırlayan rahmetli annem ise hiç çekinmeden onlara evini ve en içten sevgisini açmıştı.

Türköz Ablanın oğlu Ahmet’i daha önceleri dayısının yanında Halamla birlikte seyahat ederlerken Bursa’da görmüşüm. Aysun Hanımla evlenen Ahmet’in Kübra isminde bir kızı var. İzmir’de yaşıyorlar. Kemalettin isimli oğullarını genç yaşta kaybetmişler.

Soldaki resimde görülen; diğer oğlu Ali, eşi Sevda Hanım, çocukları Nehir ve Yılmaz, Antalya’da yaşıyorlar. Kendisi ile sık sık görüşüyorum.

Gedik ailesinin tek kızı Aysun Hanım ile rahmetli dayısı Alaaddin’in küçük kızı Oya’nın düğününde Kütahya’da tanışmışım. Çocukları Batuhan ve Nur ile Bodrumda yaşıyorlar.

Halamın oğlu Alâaddin (1948-2017) benden 4 yaş küçüktü. Havva Hanım'ın kızı Zehra Hanım'la evlendi. Ondandır Ebru, Kadir ve Oya isimli 3 çocuğu oldu. Zehra gelinin annesi Nine Havva Bilir teyze melek gibi bir kadındı. Anadolu kadınlarının en güzel değerlerini üzerinde taşıymaktaydı. Alaaddin'den kısa bir süre önce vefat etmiş. Vefatını bize bildirmedi. Duyunca çok üzülmüştüm.

Sol kolumda kas rahatsızlığı oluşmuştu. Bu nedenle Zekai ile birlikte kaplıca tedavisi için Simav'a gitmeyi planladık. Kütahya'dan Simav'a bizi Alaaddin ve oğlu Kadir arabalarıyla götürdüler. Eynal kaplıcalarında birkaç gün banyo tedavisi gördüm. Kaplıcanın en sıcak bölümündeki aslan ağzında, kimsenin kolayca kalamayacağı bu noktada kendime sıcak su kürü uyguladım. Alaaddin o sıcak mahalde bana dakikalarca masaj yaptı. Bunu hiç unutmam.

Kaplıcadan sonra kardeşimle birlikte Ninemin mezarını ziyaret etmek istedik. Kabristana gittik. Alaaddin bize mezarın yerini tahmini olarak gösterdi. Kalıcı bir mezar yapılmamış çevresi ot ve yeşilliklerle kaplanmıştı. Benim duygulu, hassas ninemin kabri kaybolmuştu. **Kuran okuyarak bütün geçmişimizin ruhuna bağışladık. Tanrı O'nun ve yakınlarımızın kabirlerini nur ile doldursun. Amin...**

Bu seyahatten birkaç sene sonra Alââddin, bağırsak kanserine yakalandı. Uzun bir tedaviden sonra vefat etti. Bir Mayıs günü O'nu Kütahya'daki kabristanda annesinin yanına defnettik. Halamın başında Kuran okudum. Onun için dua ve niyazda bulundum.

Alââddin'in büyük kızı Ebru; 1979 doğumlu. 1977 doğumlu Erzurumlu Çetin ÖZ ile evli. Çetin çok iyi bir dadaş. Ziraat mühendisi. Şeker fabrikasında çalışıyor. Ebru, otomotiv sektöründe İnsan Kaynakları birimini yönetiyor. Dumlupınar Üniversitesi mezunu olan Ebru, sanatkâr ruhlu ve işine çok hâkim. Göktürk ve Göktuğ Deniz isimli iki oğullarıyla Kütahya'da yaşıyorlar.

Ailenin tek oğlu Kadir koyu BJK taraftarı. Zuhale ile evli 2 yaşındaki oğulları Doruk ile Kütahya'da yaşıyorlar.

Kadir'in evlilik fotoğrafı: Soldan sağa Gökçe Kutlu ve eşi Oya, gelin Zuhale ve eşi Kadir, anne Zehra Güzel, Ebru ve eşi Çetin Öz. Küçük kız Oya, üniversite mezunu. Gökçe Kutlu ile evli. Pamir Alp isminde bir oğulları ile İstanbul'da yaşıyorlar.

Hakkında fazla bilgiye sahip olmadığım Simavlı İsmail Dedem, Fatma Ninem, babam, Nazife Halam, halamın kızı ve oğlu, Simavlıların gelini annem ve ağabeyim bugün hayatta değiller, rahmetli oldular. Alââddin'in vefatı ile Simav'dan birinci derece yakınım kalmadı.

Bir defter böylece kapandı. Ama Simav bizde güzel duygularla hâlâ yaşıyor. Biz kardeşler Erzurum kültürünün yanında Simav kültürüyle beraber büyüdük. Kütahya yöresine hâkim olan ve Osmanlının temelini teşkil eden Germiyan kültürü ile. Yani gerçek Oğuz- Türkmen kültürü ile.

Şimdi Simav kökenli ailenin en büyüğü benim. Simavlı Ninemin ve Halamın torunları ile ilgileniyorum. Böylece babamın dinmeyen hasretini bir nebze olsun gidermeye çalışıyorum. Şimdi Onların çocukları ile avunuyorum.

2.1.2 Anne tarafından sülalem:

Dedemin erkek kardeşi Hacı Kâmil Efendi, Hicazda iken 6 atasını sayınca alın-na aferin anlamında yeşil kurdele bağlanmış. Sülalemizin ana tarafından ataları Muhammed Efendi, Halil İbrahim Efendi, Numan Efendi, Mustafa Efendi, Kâmil Efendi, İbrahim Efendi ve onun oğulları Mehmet Dursun ile Hacı Kâmil Efendi imişler. Dedem Mehmet Dursun'un, Hacı Kâmil Efendi ve Rabiya isimli iki kardeşi varmış. Belki bir de erkek kardeşi (?)

1-Tosun Efendinin sülalesi:

Tosun Efendi lakaplı büyük kardeş (1) Mehmet Dursun, önce İzzet Hanımla evlenmiş. Ondan çocuğu olmayınca İzzet Ana, kendi rızasıyla dedemi ikinci defa Saadettin ve Gülsüm'ün kızı ninem Gül Hanım (1878-1941) ile evlendirmiş.

Dedemin Gül Hanımdan 5 çocuğu olmuş. Büyük ezem (teyzem) Saibe Hanım (1898), büyük dayım Sakıp Efendi (1905), küçük ezem Sıddıka Hanım (1913), küçük dayım Sadık Efendi (1912) ve annem Fadime Hanım (1919) doğmuşlar.

1.1- Büyük ezem Saibe Hanım'ın (1898-1988) Abdurrahman Efendi ile evliliğinden Cemile, Zemine. Emine, Rahime, Necibe, Cahide, Şahide adlı 7 kızı Dursun ve Zeki adlı iki oğlu,

1.2- Büyük dayım Sakıp Efendi'nin (1905-1979) Menduha (Azize) Yenge ile olan evliliğinden Necati, Muammer(kız), Hayati, Sebati ve Recai,

1.3- Küçük ezem Sıddıka Hanım'ın (1909-1949) Muhyettin Efendi ile evliliğinden Faika, Seyfettin, Nezihe ve Veciha

1.4- Küçük dayım Sadık Efendi'nin (1912-2000) Bedriye Yenge ile evliliğinden Murat, Nihat, Suat ve Leyla

1.5- Annem Fadime Hanım'ın (1919- 1995) Mustafa Bey ile evliliğinden İlhami, Selami, Zekai ve Zümrüt isimli çocukları dünyaya gelmişler. 2022 yılı itibariyle ebeveynlerin ve 26 kişiden oluşan çocuklarından sadece isimleri yukarıda koyu harfle yazılan 12 kişi hayatta. Diğerleri vefat etmiş.

1.1- Büyük teyzem, kocası ve çocukları Topalak Köyünde otururlardı.1953 yılında şehre taşındılar. Diğer 4 kardeş aileleriyle şehirde ikamet ederlerdi. Süt ninem Saibe Teyzem'in çocuklarından;

1.1.1- Cemile Hanım'ın Nusret Beyle evliliğinden Hatice, Gülen, Müberra, Musaffa, Nimet, Fikret ve Nasuhi

1.1.2- Zemine Hanım'ın Asaf Beyle evliliğinden Vasıf, Tahir, Müdahir (Mutahhar) Fuat, Zehra ve Gülsema

1.1.3- Emine Hanım'ın Saip Beyle evliliğinden Sevgi ve Süheyla

1.1.4- Rahime Hanım'ın İhsan Beyle evliliğinden Turan, Zeynep, Osman, Faruk ve İrfan

1.1.5- Necibe Hanım'ın Orhan Bey ile evliliğinden Ali Suat, Feridun, Necla, Naci ve Selçuk

1.1.6- Cahide Hanım'ın Mehmed Beyle evliliğinden Hülya, Ali, Melek ve Ayşenur

1.1.7- Şahide Hanım'ın Cemâl Beyle evliliğinden Tülay, Semra, Gülay ve Serap

1.1.8- Dursun Ağabeyinin Sevim Hanımla evliliğinden Ruşen, Mesut, Cihat, Cüneyt, Sinan, Nilgün ve Sibel

1.1.9- Zeki'nin Hatice Hanım ile evliliğinden Gülşen, Mahmut, Habip ve Müjgan isimli 43 torunu oldu. Teyzemin torunlarından Gülten, Musaffa, Vasıf, Sevgi, Turan ve Ali bugün hayatta değiller.

Annem, ablasından Cemile Hanım doğunca süt emmiş. Bu nedenle büyük teyzem benim süt ninem, Cemile Hanım benim süt teyzemdi. Büyük teyzemin çocukları ve torunlarını kendimize daha yakın hissetmemizin sebebi, bu süt kardeşliği olabilir. Hem çok çocuk yapmak hem de teyze çocuklarının Müberra- Ali Suat ve Necla-Turan örneğinde olduğu gibi birbirleriyle evlenmesi köy kültürünün zorunluluğu olsa gerek.

1.2- Büyük dayım, hanımı ve çocukları Erzurum'un Vâni Efendi Mahallesinde otururlardı. Dayımın çocuklarından

1.2.1- Necati Beyin Nuran Hanımla evliliğinden Sevilay, Serpil ve Cevdet

1.2.2- Muammer Hanım'ın Lütfü Beyle evliliğinden Şehnaz, Sema, Yavuz ve Gürbüz

1.2.3- Hayati Beyin Necla Hanımla evliliğinden Birol ve Tuba

1.2.4- Sebati'nin Kadriye Hanım'la evliliğinden Barış

1.2.5- Recai'nin Nermin Hanımla evliliğinden Reva ve Neva adlı torunuyla birlikte toplam 12 torunu oldu. Torunlardan Sema hayatta değil.

1.3- Küçük teyzem hanımı ve çocukları Erzurum'un Feyziye Mahallesinde otururlardı. Küçük teyzemin çocuklarından

1.3.1- Faika Hanım'ın Fazıl Beyle evliliğinden Faile, Mehmet, Lamia ve Ayşe

1.3.2- Seyfettin Beyin Neriman Hanımla evliliğinden Vedat, Necdet ve Cemal

1.3.3- Nezihe Hanım'ın Abdürrezzak Beyle evliliğinden Kadir, Abdülbaki, Nabi, Naci, Ayşe ve Mine

1.3.4- Veciha Hanım'ın Hikmet Beyle evliliğinden Sabite, Adnan ve Erkan adlı torunları ile toplam 16 torunu oldu.

1.4- Küçük dayım, hanımı ve çocukları Erzurum'un Murat Paşa Mahallesinde otururlardı. Küçük dayımın çocuklarından

1.4.1- Murat'ın Süheyla Hanımla evliliğinden Serkan ve İrem adlı 2 torunu oldu.

1.4.2- Nihat evlenmedi.

1.4.3- Suat evlenmedi.

1.4.4- Leyla evlenmedi.

Dayımın çocukları kan uyuşmazlığından dolayı yaşamazmış. Murat benden 2 ay sonra doğunca annem onu da emzirmiş. Murat yaşayınca bu adet Nihat-Zekai ve Suat- Zümrüt ile devam etmiş. Biz süt kardeşlerimizi kardeş gibi biliriz. Bu kardeşlik duygusunda çok uzun yıllar beraber yaşamamız ve beraber büyümemizin de rolü olsa gerek.

1.5- Annem, babam ve çocukları, Erzurum’da önce Muratpaşa sonra Kuloğlu Mahallesi’nde otururduk. Anne- babamın;

1.5.1 İlhami’nin Feyza ile evliliğinden Serap ve Gülden

1.5.2- Selami’nin Ferda ile evliliğinden Melike

1.5.3- Zekai evlenmedi.

1.5.4- Zümrüt’ün Tahsin ile evliliğinden Özlem ve Didem isimli iki kızı ile toplam 5 torunu oldu. Torunlar büyüdüler. Birçoğu evlendi. Onların da çocukları oldu. Böylece bu şecere dallanarak genişliyor. Hayat devam ediyor.

2- Hacı Kâmil Efendinin sülalesi:

Dedemin küçük kardeşi Hacı Kâmil Efendi önce Zekiye Hanımla evlenmiş. Ondan Hatice, Saliha, İbrahim, Hediye ve Hanım Bacı isiminde 5 çocuğu olmuş. Sonra Nüşûre Hanımla evlenmiş. Ondan da Nebahat isimli bir kızı olmuş.

2.1- Hatice Hanım’ın Nureddin Beyle evliliğinden Efendi Bey, Aliye Hanım ve Ulviye Hanım adlı 3 çocuğu,

2.2- Saliha Hanım’ın Tevfik Beyle evliliğinden Yaşar, Dursun ve Meliha adlı 3 çocuğu,

2.3- İbrahim Bey’in ilk karısı Zehra’dan Menduha (Azize), Hamdullah, ikinci karısı merhum Hacı Galip’in dul eşi Aliye Hanımdan Kemal adlı çocukları olmuş. Aliye Hanımın Hacı Galip ‘den oğlu Vefa Dayı, Kemal Beyin üvey kardeşi.

2.4- Hediye Hanım evlenmemiş ya da çocuğu olmamış.

2.5- Hanım Bacı’nın Abdullah Efendi ile evliliğinden Naime, Saime ve İhsan isimli 3 çocuğu olmuş.

2.6- Nebahat Hanım’ın, Şeref Beyle evliliğinden Canip, Şennur ve Sabahat isimli 3 çocuğu olmuş.

-İbrahim Bey’in ilk eşi Zehra Hanım büyük teyzemin kocası Abdurrahman Efendi ve Cemile Ablanın kocası Nusret Beyin üvey babası Cemal Efendi kardeş imişler.

-İbrahim Bey, oğlu Hamdullah Bey, Efendi Bey ve Naime Hanım iki defa evlenmişler.

-İbrahim beyin ikinci karısı Aliye ile oğlu Hamdullah Beyin ikinci karısı Nedime kız kardeş. Yani baba ile oğul ikinci evliliklerini kız kardeşlerle yapmışlar.

-Hamdullah Beyin ilk eşi Emine Hanım ölünce Hamdullah Bey, ondan sonra Nedime Hanımla evlenmiş ve bu evlilikten Sevim, Hulusi, Paşa İbrahim, Salih ve Selahattin isiminde 5 çocuğu olmuş.

-Efendi Bey, önce Naime Hanım ile evlenmiş. Bu evlilikten kızı Fahriye doğmuş. Efendi Bey daha sonra Naciye Hanım ile evlenince bu evlilikten Düriye, Fikriye, Salime, Selma ve Sabahattin dünyaya gelmişler.

-Naime Hanım, Efendi Bey (Abdullah)den sonra Tahsin Beyle evlenmiş, Metin Çakıcı doğmuş. Tahsin Bey daha sonra Naime’nin kız kardeşi Saime ile evlenince bu evlilikten Belkiye doğmuş.

Akraba evliliğinden ileri gelen karışıklığı anlatan bir olay. Hamdullah Bey, sokaktan gelen çocuk için ‘‘Dayımın oğlunun, dayısının oğlunun dayısının oğlu geliyor. Gelen kim?’’ Diye sormuş. Gelen kendi oğlu Hulusi imiş. İzahı şöyle Hamdullah Beyin dayısı büyük teyzemin kocası Abdurrahman Efendi. Onun oğlu Dursun’un dayısı büyük dayım Sakıp Efendi. Onun oğlu Necati’nin dayısı Hamdullah Bey. Onu oğlu gelen kendi oğlu Hulusi.

3- Annemin halası Rabiya Hala'nın sülalesi:

Rabiya Halayla ilgili fazla bilgimiz yok. Annem Rabiya Hala'nın, Ermeniler tarafından yakılarak şehit edildiğini söylerdi.

3.1- Lütfiye Bibi: Rabiya Halanın kızı Lütfiye Bibi, bizim hepimizin ebesiydi. Mahallemizin direği idi. Kocasının akıbetini bilmiyorum. Hesna, Refika ve Yosma isimli üç kızı olmuş. Rusların işgal döneminde kendisine laf atan Rus askerlerini nalınla kovalayan bir Osmanlı kadını imiş.

3.1.1- Hesna Hanım'ın Ağa Dadaş ile evliliğinden Hüsna, Fevzi, Seher, Güner ve Güler isimli 5 çocuğu olmuş.

Ben, 18 Eylül 1944 tarihinde Hesna Hanımın kiracısı olduğumuz evinin üst katında doğmuşum. Ebem Lütfiye Bibi imiş.

3.1.2- Refika Hanım, Aziz Mehmet Bey'le evlenmiş. Onlar genellikle Sarıkamış'taki oğlu Selahattin'in yanında otururlardı. Bazan Hamam sokaktaki evlerine gelirlerdi. Biz ailece, onları ziyarete giderdik. Aziz Beyin göğsünde İstiklal Madalyası vardı.

3.1.3- Yosma abla Abdürrezzak Efendi ile evlendi. İki çocukları oldu. Çok acılar çekmiş Lütfiye Bibi, Hamam sokağının girişindeki 1 no'lu küçücük evde kızı Yosma ile beraber otururlardı.

4- Annemin dayısı Hakkı Dayı'nın sülalesi:

Ninemın erkek kardeşi, annemin dayısı Hakkı Dayıyı, Ermeniler sırtından vurarak şehit etmişler.

4.1- Hakkı Dayının Münadiye Hanımdan iki oğlu olmuş. Büyük oğul Sakin Dayı'nın sırtında kamburu vardı. Memnûne isimli bir hanımla evliliğinden Aynur ve Şakir isminde iki çocuğu vardı. Bize sık sık gider, gelirlerdi.

4.2- Küçük oğul Saip Efendi, büyük teyzemin kızı Emine ile evliydi. Emine Abla çok genç yaşta vefat etti. Sülalenin ilk büyük kederi idi. Sevgi ve Süheyla isimli iki kızı vardı.

4.3- Sakin Dayının iki de üvey kardeşi vardı. Bunlardan İhsan Efendi büyük teyzemin kızı Rahime Hanım ile evliydi. 5 çocuğu vardı. Diğer kardeş Recep Beyin eşinin adı Müzeyyen Hanımdı. Bu ailenin çocukları hakkında bilgiye sahip değilim.

5- Bir de Osmanlı askeri Muhittin var. Kimin oğlu olduğunu bilmiyorum.

Hacı Kâmil Efendiye Emi dediğine göre O'nun bilmediğim bir erkek kardeşi daha olmalı. Şöyle bir hikâyeyi rahmetli annem anlatmıştı.

*“Erzurum'un Ermeniler tarafından işgalinin ve mezalimin arttığı son günlerde Hacı Kâmil Efendi yakalanmamak için evlerin içindeki deliklerinden, tünellerden yararlanır ve kaçır. Son olarak girdiği evden çok uzakta başka bir sokağa çıkar. Mecali kalmamıştır. Karlı sokağa diz üstü kapanır. Karşıdan tüfekli askerlerin geldiğini görür. Hava hafif sisli ve alaca karanlık olduğu için gelenleri seçemez. Sonunun geldiğini düşünerek yer kapanır ve Kelime-i Şehadet getirmeye başlar. Birden bir ses **“Emi! Ne edersen?”** Diyen bir ses, O'nu kendine getirir. Bu ses Osmanlı askeri yeğeni Muhittin'in hayat veren sesidir. Kurtuluş sevinciyle yeğenin ayaklarına kapanır ve **“Seni gönderen Mevla'ya şükürler olsun.”** diye dua eder. Yeğen, amcasını ayağa kaldırır. Sarılır, hasret giderirler. **“Oğul gel. Bir çorba iç. Biraz ısınırsın.”** davetini asker Muhittin kabul etmez. **“Kurtarılmayı bekleyenler var.”** diyerek yoluna devam eder. Gidiş o gidiştir. Asker Muhittin'den bir daha haber alınamaz. Kim bilir nerelerde şehit düşmüştür?”*

Rahmetli annem bizim sülaleden üç şehidimiz var derdi. Ermeniler, Hakkı Dayımı (Sakin, Saip ve İhsan Hattat oğullarının babası) arkadan vurarak, Rabiya Halamı (Lütfiye Bibi'nin anası) yakarak şehit etmişler. Bir de Osmanlı askeri Muhittin.

Bu şecerede sayı çok kabarcacağı için torunların sadece isimlerini yazdım, sonrasını yazmadım. Herkes bundan sonrasını kendileri yazarak şecereyi devam ettirsinler.

2. 2 Aşkale'de yaşam:

“Babamla annem evlendikten sonra Aşkale'ye yerleşmişler. Ben orada doğmuşum. Burada geçen hayatım hakkındaki bilgilerim, küçük teyzemin ortanca kızı Nezihe Abla'nın anlattıkları ile sınırlı.

Teyze kızı ben doğduktan sonra babamın yoğun mesaisi dolayısı ile anneme yarenlik yapmak için Aşkale'ye gelmiş. 13 yaşındaymış. Aşkale'de ilk okula başlamış. 1. Sınıfı bitirerek okuma yazma öğrenmiş. Benimle oynamayı çok severmiş.

**Babamla annem; 1940 yılı.
Annem 21 babam 30 yaşında**

Bir keresinde dilini ağzına sokunca ısırmışım.

Ailem her ne olmuşsa 1944 yılında Erzurum'a geri dönmüş. Babam uzatmalı jandarma olduğu için maaş alma gibi güvenli bir gelire sahip. 2. Dünya savaşının en yoğun günlerinde hangi sebeple bu işi bıraktı?

Onu bilmiyorum, Babam da pek anlatmazdı. Sadece soru üzerine varlık vergisini ödemeyenlerin Aşkale'ye sürüldüğünü ve orada demiryolu işlerinde çalıştırıldıklarını söylerdi.

Babam daktilo yazmasını, evrak kaydetmesini biliyor. Biraz da muamelelattan anlıyor.

Küçük teyzemin kocası, Nezihe Abla'nın babası Muhittin Bey, Nafia Müdürlüğüne iş yapan bir müteahhit. Babam onun tavassutu ile Nafia Müdürlüğünde Evrak Memuru olarak göreve başlamış.”

2.3- İlkokul öncesi çocukluğumda Erzurum'da yaşam

Erzurum'a dönünce önce küçük teyzemin evindeki küçük odada oturmuşuz. Daha sonra Hamam sokakta Hüsnâ Hanım'ın 5 no'lu evinin üst katına kiracı olarak yerleşmişiz. Selami o evde doğmuş. Onun doğumunu hatırlamıyorum. Sonra Muallimlerin evinin üst bölümüne taşınmışız. Burada, teyzemlerin evine taşınuncaya kadar uzun süre kaldık. Zekai ve Zümrüt bu evde dünyaya geldiler. Bunların doğumlarını hatırlıyorum. Her üç kardeşimin ebesi Lütfiye Bibiydi. Bibi diye hitap ettiğimiz bu kişinin kim olduğunu doğrusu pek bilmezdik.

Hamam sokağının köşesindeki küçük evde kızı Yosma Abla ile beraber yaşarlardı. Bize sık sık gelirlerdi. O tarihlerde 45-50 yaşlarındaydı. Kızı ve torunları, Hamam sokağında onun evine bitişik iki evde oturuyorlardı. Geçimleri çok dardı. Yıllar sonra bu harp yıllarında herkesin geçiminin dar olduğunu öğrendim. Babam memur olduğu için iyi, kötü her ay evine bir maaş giriyor.

Halkın çoğu bundan mahrum. Babam akrabasına çok bağlıydı ve herkese elinden geldiğince yardım ederdi. Bibimle bizim aramızda inanılmaz bir yakınlık vardı. Annemin dayağından Bibime sığınarak kurtulurduk.

İlk okul öncesi çocukluğumuzun geçtiği alan krokide kırmızı çizgi ile taralı alandı. İlk okul ve sonrasında yaşam alanlarımız genişledi ve krokide gösterilen bölgelere taşındı. Daha önce belirttiğim gibi Mahalle Başı taraflarına gitmezdik. Bu nedenle oraları pek bilmiyorum.

Erzurum Şehri zamanla çok değişti. Gittiğim zaman bazı yerleri tanıyamıyorum. Bu değişim hatıralarımın kaybolmasına neden olduğu için beni çok rahatsız etti. Değişmeyen yerlerde ise huzur bulduğumu söyleyebilirim.

Çocukluk ve gençlik yıllarımızın Erzurum şehri, ana hatlarıyla krokide gösterildiği gibi şöyleydi. Şehir, batı doğu istikametinde üç ana yolla birbirine bağlanmıştı. Erzincan- Kars karayolu, Cumhuriyet Caddesi ve Kongre caddesi ile Gürcü kapı ve Kilise kapısı caddeleri idi.

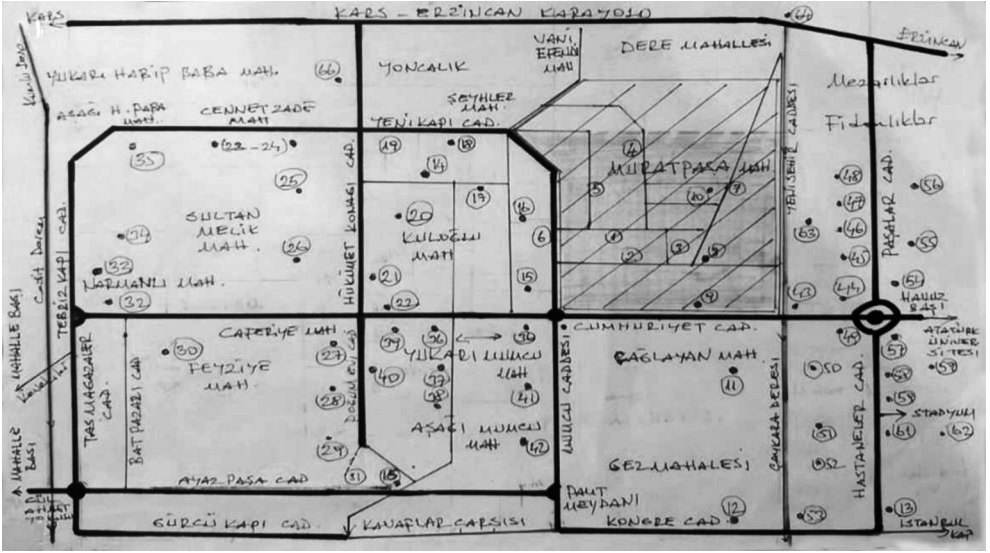
Bunlar; Güney-kuzey istikametinde Paşalar - Hastaneler caddesi, Yenikapı-Mumcu caddesi, Hükümet Konağı caddesi ve Tebriz kapı, Taş mağazalar- Gürcü kapı ve İstasyon caddeleriyle birleşirlerdi.

Batıda Boğazdan gelen ve 40 değirmen çeviren su şehre Dere Mahallesi ile girerdi. Bu derenin adı Çaykara deresiydi. Şehrin orta bölgesinden ise Abdurrahman Gazi türbesinden doğan, şehre Habip Babalar Mahallesi ile giren ve Taş mağazaların doğusundan geçerek ovaya inen Türbe deresi ya da diğer adıyla Cedit Deresiydi.

Şimdi,1950 yıllarında Erzurum'daki yaşam alanlarımızı gösteren aşağıdaki krokiyi yakından tanımaya çalışalım.

1-Çavuşoğlu Sokağı, 2-Erzincan Kapı Caddesi, 3- Murat Paşa Camii ve meydanı, 4-Hamam Sokak, 5-Hekim Sokağı, 6- Yeni Kapı Caddesi, 7- Dere Mahallesi Caddesi, 8- Cumhuriyet İlkokulu, 9- Kültür Kurumu İlkokulu, 10- Murat Paşa Hamamı, 11- Kurtuluş İlkokulu, 12- İnönü İlkokulu, 13- Tatbikat İlkokulu, 14- İsmet Paşa İlkokulu, 15- Saray sineması, 16- Spor salonu, 17- Evimiz,

18- Hapishane, 19- Askeri bando bölüğü, 20- Cumhuriyet oteli, 21- Adliye binası (Yakutiye Belediyesi), 22- Özel İdare binası, 23 - 24. Taş ambarlar,

25- İbrahim Paşa Camii, 26- Hükümet konağı, 27- Erzurum Belediyesi, 28- Doğum evi, 29- Kız sanat okulu, 30- Erzurum kalesi, 31- Ebe Melek Alan çıkmazı, 32- Ulu Camii, 33- Çifte Minareler Medresesi, 34- Üç kümbetler, 35- Kız orta okulu, 36- Askeri birlikler (İnzibat kışlası ve Morkof Jandarma binası) 37-Doğu sineması, 38- İstanbul Oteli, 39- Lala Paşa Camii, 40- Belediye şehir parkı, 41- 29.Tümen karargahı, 42- Merkez Bankası, 43- PTT, 44-Halk evi, 45- Vali konağı, 46-Tümen komutanı konağı, 47- Kolordu komutanı konağı, 48- Ordu komutanı konağı, 49- 3.Ordu komutanlığı, 50- Muhabere alayı, 51- Numune Hastanesi, 52- Ebe ve hemşire okulu, 53- Gez Mahallesi Camii, 54- 9.Kolordu komutanlığı, 55- Memur lojmanları 56- Gazeteciler sitesi, 57- Askeri lojmanlar, 59- Erzurum Lisesi, 60- Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesi, 61- Poliklinikler 62- Nene Hatun İlk öğretmen okulu, 63- Verem Hastanesi 64- Köşk, 65- Rüstem Paşa bedesteni 66. Eğitim Enstitüsü.

Çavuşoğlu sokağı: Batıda Muratpaşa Meydanından başlayıp, doğuda Yenikapı caddesinde son bulan yaklaşık 100 m uzunluğundaki bu sokakla Hamam sokağının bir bölümü bizim çocukluğumuzun geçtiği yerlerdi. Sokağın genişliği 3-5 m kadardı. Motorlu vasıta o zamanlar çok az olduğundan, geçmezdi.

Yaşları 3- 12 arasındaki bütün çocuklar günümüzü bu sokakta oynayarak, bazen kavga ederek geçirirdik. Batıdaki Muratpaşa Camii meydanı ve Cumhuriyet İlkulunun bahçesi bizim için bulunmaz oyun alanlarıydı.

Sokaklar her evden birkaç çocukla sürekli doluydu. Sokakta itti- bitti (saklambaç) dondi- domine, bilye (misket), papel (sigara paketi kapağı), gazoz kapağı oyunları oynanırdı. Mevsimine göre çember çevirme ve fırırık revaçta idi.

Bazı kişilerin sapanı vardı. Çocuklar arasında kavga hiç eksik olmaz, canı yanan çocuk sümüğü aka aka evine koşar, arkasından ehramına sarınan anası yerişe (hak arama) gelirdi. Yaşlılar **“Çocuktur. Böyle şeylerle birbirinizi kırmayın.”** diyerek araya girerler, çocuklar bir şey olmamış gibi hemen barışır ve oyunlarına devam ederlerdi. Çünkü çocuklar küsülü oldukları zaman oyun oynayamayacaklarını bilirlerdi. Oysa oyun oynamak, çocukların en önemli gıdasıydı.

2.3.1 Mahallemiz, sokağımız, yakın çevremiz ve komşularımız

Murat Paşa mahallesi, adını Kuyucu Murat Paşa tarafından yaptırılan Murat Paşa Camiinden almaktaydı. Caminin yanında Ahmediye Medresesi, biraz ileride Dere Mahallesi Caddesi üzerinde Murat Paşa hamamı vardı. Harp nedeniyle Muratpaşa Camii askeri depo olarak kullanılmaktaydı. Hamam açıktı. Evlerde su bulunmadığı için ancak taşıma su ile yıkanabiliydik. Bu nedenle her hafta mutlaka kadınlar hamamına giderdik.

2.3.1.1 Çavuşoğlu sokağındaki komşularımız

Camiden itibaren doğuya doğru yüründüğünde, güney sırada önce kısa bir çıkmaz sokak vardı Bu sokakta terzi Saime Hanım, ablası Kazime Hanım, çocukları Çetin, Süleyman ve Ayten'le beraber otururlardı. Bu aile Erzurum'un yerlisi değillerdi. Saime Hanım'ın kocası beyninden rahatsızdı. Çok yaşamaz derlerdi. Kendisini görünce acırdık ama bu duygumuzu belli etmemeye çalışırdık. Çıkmazın sonunda Kürtlerin oturduğu ahır olan bir ev vardı. Hayvan besler ve kimselerle pek görüşmezlerdi. Bu çıkmaz ile Hamam Sokak arasında Tuzlacılar, Nano ve Bibimin evi vardı.

Tuzlacı Necati Pekcan Efendi, kaya tuzu çıkarılan Bardız Tuzlasında çalışırdı. Karısı Sara Hanımdan Dursun, Turgut, Nevzat, Ayten ve Mevlüde isimli 5 çocuğu vardı. Nevzat bizim oyun arkadaşımızdı. Çok cevval bir çocuktı. Kalp romatizması vardı. Bu nedenle oyunlarımıza pek katılamazdı Katıldığında da onu pek yormazdık. Çok yaşamadı. Lise 1. Sınıfta iken 16 yaşında vefat etti. Dursun Abi sporcu idi. Erzurum O'nu boks antrenörü olarak tanıdı. Turgut ağabeyi Ziraat Mühendisi oldu. Atatürk Üniversitesinin ilk mezunlarından. Torunlar Arap kökenli nenelerine Gülten Hanıma pek yüz vermezlerdi. Bu nedenle kadıncağız sık sık bize gelirdi. Kuloğlu Mahallesine taşındığımız yıllarda babam DSİ İğdır 84.şubede çalışırdı. Bu nedenle onun olmadığı gecelerde bizde kalırdı. Onun anlattığı masalların tadını unutamam.

Nano Ablanın hafif kamburu vardı. Adı Nedime idi. Küçük kız kardeşinin adı Nebile, erkek kardeşleri ise Nevzat ve Nedim idi. Hepsi bizden büyüktü. Hayvan beslerdiler. Babaları kör Hafız, bir kaza sonucu gözlerini kaybetmiş. Alaftarlık (hayvan yemi satma) yapardı. Bir gün kafası yaralı bereli Binali isminde bir köy çocuğu getirdi. Bu çocuğa iyi baktı. Çocuk, yaraları iyileşince sokağa çıkıp oyun oynamak istedi. Diğer çocuklardan çok dayak yedi ama bıkmadı. Bir süre sonra Binali bizim en iyi arkadaşlarımızdan biri oldu. Babalığının elinden tutar, işe götürür getirirdi. O'nun bir nevi gözü olmuştu. Nevzat Ağabeyi ise sanırım polis oldu. Nano Abla Erzincan Çarşısında yoğurt satardı. Nebile Abla iyi bir izdivaç yaptı.

Lütfiye Bibi ve Yosma Ablanın hikayesi: Çocukluğumuzda Jandarma kışlası olarak kullanılan ev yıkıldı ve yerine Gez Kardeşler binası ve hamamı yapıldı. Bu binanın yıkımında çalışan Abdürrezzak isimli iri yarı bir amele, hafif şehla gözlü Yosma abla ile evlendi. Gönül ve Leyla isminde iki çocuğu oldu. Abdürrezzak Efendi olağan üstü güçlü, çalışkan ve samimiydi. Biz çocuklarla konuşurdu. Bayram günü bize ziyarete geldiğinde ayakkabısını ölçtük. 45 numaraydı. Bu güzel insan ne yazık ki çok yaşamadı. Soğuk algınlığı sonrası zatürreeden genç yaşta vefat etti. Biz Kuloğlu Mahallesindeki kendi evimize taşınınca eski mahalleliler ile ilişkilerimiz biraz azaldı. İstanbul'a taşındıktan sonra Lütfiye Bibi ve kızı Yosma Ablanın Ankara'ya göç ettiklerini duyduk. Sonra onlardan bir daha haber alamadık. ***Annemin halasının kızı olduğunu da farkına çok sonraları vardık. Hayatımızda bu kadar etkin olan bu kişiye yardım edememenin dinmeyen üzüntüsünü yaşıyorum. Ah! Keşke.***

Türüdüler: Bibimlerin evinin karşısında, iki sokağın köşesinde Alaeddin Alsaran Ustanın iki katlı evi vardı. Çok çocukları olduğu için Türüdüler (türedinin Erzurum ağzı) diye anılırlardı. En büyükleri Şehamettin evlenmiş Konya da TCDD de çalışıyormuş. Saadet Abla kasap Zakir Beyle evlenmiş, Dere Mahallesi'ne taşınmış. Rasim Ağabeyi kıdemli astsubay oldu. Denizci idi. Komşu kızı Sabahat Ablayı kaçırıp, onunla evlenmişti. Melehe Abla evin bekar büyüğü idi. Şükrü Ağabey belediyede çalışırdı. Selahattin ve Akif ağabeyler bizden büyüktüler. Meyve sebze halinden getirdikleri öteberileri satarlardı. Lütüf, bizim akramızdı. Sokağın başrol oyuncularındandı. Küçük oğlan Vahdet biraz özürlyüdü. Son 10. çocuk küçük Songül'dü. Alaaddin Amca Lala Paşa camiinde faracı (temizlik görevlisi). Biz bu camiye çok giderdik. Lala Paşa Camiinin çocukluğumuzda özel bir yeri vardı. İlkokul yıllarında yaşadığımız anılara ileride değineceğim.

Baise Paşa, Çavuşoğlu sokağında bizim evin hemen karşısındaki iki katlı evde otururdu. Bu evin Üst katındaki cumba ile dayımların evinin cumbası arasında çok az mesafe vardı Cıbil Abo Orhan burayı korkmadan atlayarak geçirdi. Baise Paşa yaşlıydı. Nezihe adlı bir kızı Fuat isimli bir oğlu vardı. Baise Paşa vefat edince cenaze hazırlıklarını hatırlarım. Görmeyelim diye biz çocukları uzaklaştırdılar. Sokakta bir kazanda su ısıtılmış, evin içindeki avlıya konulan tenesirde yıkamışlardı. Nezihe Abla gelin olmadan önce bizi Mahalle başındaki iki göbekli hamama davet etmişlerdi. O mahalleye gelin gitti. Yıllar sonra tanıştığım Yanık Dere romanını yazan Edebiyat Öğretmeni Mehmet Dağıstanlı, Nezihe Ablanın oğluymuş.

Fuat Ağabeyi, Münevver Hanımla evlendi. Gelin eve girerken Fuat Ağabeyi bizim evin bacasına çıktı ve elindeki elmayı gelinin başına fırlattı. Ama ıskaladı. İyi ki ıskaladı, İsabet etseydi gelin yaralanabilirdi. Gelinin kocasına, itaat etmesi gerektiğini anlatan bir eylemiş bu. Kadının o zamanki sosyal konumunu anlatıyor. Bu evlilikten Ferit ve Cahit isimli iki çocukları olmuştu.

Çavuşoğlu sokakta Yeşil kent fırının un deposundan sonra güneye doğru uzayan Hekim ya da Hakim sokağına varılırdı. Bu sokakta 100, 200 m koşucusu, atlet kara Nihat ile mühendis olan Yüksel ve Yücel kardeşler otururlardı. Nihat Ağabeyinin kardeşi Hamza, oyunlarımıza katılırdı.

Köşedeki evde oturan ve Raife Nene'nin kızı olan Memnune Hanım, mevlidhandı. Davet edildiği evlerde Kuran ve ilahi okurdu. Nail, Nazım, Sabahat isminde bizden büyük üç evladı vardı. Nazım ağabey liseyi birincilikle bitirmiş üniversiteyi kazanmıştı. Yüksek makina mühendisi oldu. TCDD adına burslu okumuş, sonradan bu kurumda üst düzey yöneticiliğine yükselmişti. Turgut ağabey ile birlikte sokağımızın ilk üniversite mezunlarıydılar.

Sonra Şahan Emminin evi gelirdi. Şahan emmi yaşlıydı. Çocukları yoktu. Hanımı arefelik toplamaya çıktığımızda bize ceviz, kuru kaysı verirdi. Şahan Emmi yaşına rağmen çok iyi ata binerdi. Kavaflar çarşısında saraciye işi ile uğraşırdı. Dayımların dükkanına bitişik dükkânda yaptığı at koşumları tam bir sanat eseri idi.

Sonraki evde oturan Cıbil Abo Orhan, sokağın en yaramaz çocuğuydu. Bizim akramızdı. Ablası Nuran ile Kültür Kurumu ilk okulu 5. sınıfta beraber okuduk. Benden birkaç yaş büyüktü. Onun gibi sınıfımızdaki Emine ve Sabahat isimli iki kız da bizden yaşça büyüktüler. O zamanlar kız çocuklarını okula pek göndermezlerdi. Gidebilenler ise, geç gittiklerinden yaşça diğer öğrencilerden büyük olurlardı.

Orhan'ın birkaç kardeşi daha vardı. Fakirdiler. Cumhuriyet İlk okulu açılınca bunlar ve birkaç fakir çocuğunu o okula naklettiler. Okuldan ağlayarak ayrıldıklarını hiç unutmam. Biz üç kardeş de Kültür Kurumunda okuyorduk. Bizi ayırmadılar. Onları niçin ayırdılar?

Sebebini bilmiyordum ama kardeşim Zekai şöyle anlatmıştı. Sınıfta paşanın kızında bit çıkmış. Paşa öfkeyle okulu basmış. Bitin sorumlusu olarak Orhan'ı ve fakir çocukları bulmuşlar. Onları bu nedenle okuldan uzaklaştırmışlar. Ama çok üzül müştüm. Demek ki bu ayrımcılık o zamanda toplumumuzda vardı. İnsanlara ayırım yapmadan bakabilmek duygusu ne yazık ki okul yöneticilerinde yeterince bulunmuyormuş.

Oysa ilkokul öncesi çocukluğumu hatırlıyorum. Herkesde bit vardı. Geceleri yatmadan önce annem ve babam başımızdaki sirkeleri (bit yumurtası) çitir çitir kırarlardı. 1950 yılından sonra DDT denilen çok zehirli bir ilaç çıktı. Bu ilaçla bitin kökü kesildi. Bizler ilkokuldayken bit sorunu DDT sayesinde önemli ölçüde yenilmişti. DDT çok zararlı olduğundan sonradan yasaklandı.

Sokağımızı sondan ikinci ev Meyhaneci Nazmi Beyin eviydi. Nazmi Bey, kardeşi İhsan Beyle birlikte Saray sinemasının altında bir meyhane işletiyordu. **Mutaassıp derecede dindar Erzurum'da o tarihlerde meyhane de bulunuyordu.** Önünden geçerken içeride erkekleri görürdük. Alkol kokusu sokağa yayılırdı. Bu ailenin Plymouth marka bir otomobilleri vardı. Sokağımızın tek otomobiliydi. Hanımı ve kızı örtünmezler, açık giyinirlerdi ama komşularından bir tepki ile de karşılaşmazlardı. Kimse kimseye karışmazdı. Saygıdan mı? Korkudan mı? Bunu anlayamazdık.

Yenikapı caddesinin köşesinde yer alan sokağımızın son evi 2 katlı taş binaydı. Doğu Emniyet binası olarak bilirdik. Burada casusları sorgularlarmış! Önünden çekinerek geçerdik. Zaten kapısı pencereleri daima kapalı olurdu.

Çavuşoğlu sokağının doğuya doğru kuzey sırasındaki ilk ev 2 katlı büyük bir evdi. Burası önceleri Jandarma kışlası olarak kullanılmış. Sonraları yani çocukluğumuzda bu evde açık giyinen sarı saçlı ablalar otururlardı. Kim olduklarını bilmezdik. Bize şekerleme verirlerdi. Daha sonra bu ev yıkıldı. Yerine Gez Kardeşler binası yapıldı. Bu binanın giriş katında asri hamam vardı. Bu hamam yerli hamamlara nazaran daha temiz olduğundan tercih edilirdi.

Sırada uzun süre kirada oturduğumuz ev vardı. Sonradan Şadi Beyler tarafından satın alınan evin sahibi sanırım Muallim beyin kız kardeşi idi. Bu evin bodrumunda sal taşı ile döşeli bir ahır vardı. Demek ki eskiden hayvan beslenirmiş. Ali Paşaların evi tamir edilirken buraya çimento depoladılar. Üst kata aralıklı ahşap merdivenle çıkılırdı. Geniş bir sofa mutfak ve kiler vazifesi görürdü. Bacalara buradan çıkılır, bitişliğimizdeki küçük dayımlara gidilirdi. Aile fotoğrafımız da bu bacalarda çekilmişti. Ben 4, ağabeyim İlhami 6.5, küçük Zekai ise 2 yaşlarında idik.

Ninem Simav'dan gelmiş ve o senenin kışını bizde geçirmişti. Ninem beni diğer torunlarından daha çok sever bana mavi gözlerimden dolayı çakırım derdi. Her nedense ağabeyimle anlaşamaz, ondan şikayetçi olurdu. Bu geniş sofanın sağında iç içe iki oda vardı. Büyük odada soba yanardı. Bu odada yaşanır, misafir ağırlanırdı. Yorgancı Sokakta oturan iki kardeş Orhan ile Burhan, bize gelir oyun oynardık. İç oda yatak odasıydı. Zekai'nin doğumunu hatırlamıyorum ama dayımın küçük oğlu Suat ile kız kardeşim Zümrüt'ün doğumlarını iyi hatırlıyorum.

Suat kendi evlerinde doğdu. Doğum esnasında dayım, bizim evdeki sofada volta atıyordu. Suat'ın ebesi Melek Aslan'dı. Bir yıl sonra kız kardeşim Zümrüt küçük odada doğdu. Ebe Lütfiye Bibiydi. Babam, annemin koluna birkaç bilezik takmıştı. Annem melek gibi bir kadındı. Herkese yardım ederdi. Her şeyi kendine dert ediniyordu. Her ay sektirmeden kirayı istemeye gelen ev sahibinden, daha doğrusu kira ödemekten çok şikâyet eder ve "Bir evimiz olsa da kiradan kurtulsak." diye dua ederdi. Birkaç yıl sonra duası kabul olmuş olmalı ki Kuloğlu Mahallesinde bir ev aldık ve o eve taşındık.

Bitişğimizdeki ev Muallimler'in eviydi. Kapıdan girince bir avlu geçilir ve oturma mahalline ulaşıldı. Bu evin bir iç bahçesi vardı ve bu bahçede leylak ağacı vardı. Her bahar etrafı leylak kokusu sarardı. Muallim Mehmet Bengisu Bey yaşıyordu. Palandöken İlkokulunda öğretmendi. Naima isminde yaşlı ve hasta bir hanımı vardı. Oğlu, evden kaçmış, serkeş bir hayatı seçmiş ve eve mutsuzluk getirmişti.

Meliha, Sevim ve Nezihe isimli bizden büyük üç kızı vardı. Nezihe Abla lise öğrencisiydi ve geceleri misafir olarak geldiklerinde bize keman çalardı. Nezihe Abla da iyi bir evlilik yaptı. Muallimler İzmir'e taşınmışlar. Son olarak baba ve iki kızını 1969 yılında süt kardeşim Murat'ın düğününde görmüşüm.

Küçük dayımlar Dedem ve Ninemden kalma, sıradaki evde otururlardı. Küçük dayımlarla biz, ayrılmaz iki aile idik. Evlerimiz bitişikti. Her gün bir aradaydık. Küçük dayım asker dönüşü Dutçu (Tuzcu) köyünden Bedriye Yengemle 1940 yılı sonlarında evlenmiş. Kan uyuşmazlığından dolayı doğan çocukları yaşamamış. Murat doğduğunda (Kasım 1944) ben 2 aylıkmışım. Annem Muradı emzirince Murat yaşamış, Bedriye yengem de beni emzirerek (Eylül 1944) süt anam olmuş. Sonra bu gelenek, Zekai (Mart 1946) ile Nihat (Aralık 1946) ve Suat (Haziran 1950) ile Zümrüt (Mart 1951) ikililerinde devam etmiş.

**Küçük dayım
Sadık Bey**

**Süt annem,
Bedriye Yengem
-1940-**

Ağabeyim İlhami (Mayıs 1942) ile dayımın küçük kızı Leyla (Şubat 1955) süt kardeşi değiller. Diğer 6 kişi süt kardeş. En büyüğü ile en küçüğü arasında 13 yaş fark olan bu 8 çocuk bir arada büyüdük. Hocaya beraber gittik. Sadece ilkokullarımız farklıydı. Onlar Cumhuriyet İlkokulu, biz Kültür Kurumu ilkokulundan mezun olduk.

Her Pazar günü, mutlaka hıngel (mantı) yapılır, 2-3 saat uğraşılır, 10 dakikada tüketilirdi. Yemekten sonra biz Kırk Çeşme Hamamına giderdik. Dayımlar Gez hamamını

tercih ederlerdi. Yaşam sürecinde sık sık dile getireceğim bu kardeşlik, teyzemlerin evinde oturduğumuz yıllarda ve ailece Kuloğlu Mahallesine taşındığımız yıllarda da hiçbir kırgınlık olmadan devam etti. Ta ki biz Erzurum'dan ayrıldığımız 1967 yılına kadar. Pek farkında değildik ama imrenilecek bir dostlukmuş meğer.

Babamla dayım iyi arkadaşlıklar ve kafa dengi idiler. Babam dayıma çavuş diye hitap ederdi. Bedriye yengem köy kızıydı. Ufak tefekti ama çok dirayetli idi. Annem, ailesinin en küçük çocuğu oluşundan olsa gerek, telaşlıydı ve “Aman ne olacak?” endişesini hep yaşıyordu. Annemin üzüntülerini daima yengem teselli ederdi. Bu iki aile yıllar sonra İstanbul’da yine buluştular. Şimdi hepsi Nakkaştepe’de deniz gören mezarlıkta yan yana yatıyorlar. Kader onları kabirde de komşu kıldı. 25 Ağustos 2022 de bu aileye ağabeyim İlhami de dahil oldu.

Büyük Teyzemin (ezemin) evine geçiş: 1950 yılında büyük ezem, ailesiyle birlikte Topalak köyünde oturuyordu. Bu tarihten Kuloğlu Mahallesi’ne taşındığımız 1954 yılına kadar onun Erzurum’daki evinde oturduk. Evin girişinde bir avlu ve sol tarafta tandır mahalli vardı. Sağdan eğimli bir yol ile ahıra gidilirdi. Demek ki daha önce bu evde de hayvan beslenirmiş. Ortadan birkaç basamakla kiler görevi gören bir aralıktan ahırın üstündeki büyük odaya ulaşıldı. Bu oda kışın sıcak olurdu ve biz bu odada oturur, yatar kalkardık. Kışın babam tel helvası yapardı. Büyük ve küçük dayılarımla Hamdullah Dayıların ailece katıldığı bu kış gecelerinde bu kadar kişi bu odaya rahatlıkla sığardık.

Aralığın diğer tarafından birkaç basamaklı ahşap merdivenle hem bacalara hem de yukarı odaya çıkılırdı. Bu oda, genellikle yaz aylarında kullanılırdı. Odanın Çavuşoğlu Sokağını boydan boya görebilen, birkaç kişinin oturabildiği bir cumbası vardı ki bu cumbada oturulur, keyifle çay içilir, gelen geçenler seyredilirdi. Babam evin her tarafını alçı sıva ile kaplattı. Böylece ev tertemiz oldu. Evimizde elektrik yoktu. Arkası aynalı fitilli gaz lambası ile aydınlanırdık. Fitili biraz çoğalttığımızda aydınlık artardı ama ısıya dayanamayan lamba camı hemen kırılırdı. Bu nedenle ölü bir ışıktaydık. Henüz okula başlamadığımız için biz çocuklar için sorun değildi. Zaten babam herkesi erken yatırırdı.

O dönemin en iyi aydınlanma aracı pompalı lüks lambalardı. Bu lambalar zengin işiydi. Hamdullah Dayıların bize geldiğini, sokağın aydınlanmasından anlardık. Lambanın ışığı azalınca pompalanırdı. Bu lambada da gaz yağı kullanılırdı. Tıpkı o tarihlerde yeni çıkan gaz ocaklarında olduğu gibi.

Sonra elektrik dönemi başladı. Şehrin elektriği Taşhan’ın (Rüstem Paşa bedesteni) arkasındaki havuz içinde bulunan su soğutmalı jeneratör ile sağlanırdı. Işığı çok cılızdı. Bizim ev bu sisteme bağlıydı. Işığı sönüktü ama ilk elektrikli radyoyu babam eve getirmişti. O zamanlar pilli radyolar vardı. Halbu ki Hamdullah Dayı yenilikte her zaman öndeydi. Çünkü hem parası vardı hem de gösterişe düşküncü. Radyo sahibi olmak o tarihlerde bir övünç kaynağı idi. Küçük dayımlar evlerinin üst katını devamlı kiraya verirler, kendileri tandır mahallindeki küçük odada otururlardı. Bir akşam üstü karanlığında biz üç kardeş evde yalnız iken, yan taraftan gürültüler geldi. Yaramazlık yapmayalım diye eski sahiplerin ruhları dolaşır diye bizi korkuturlardı. Öyle sandık ve üç kardeş birbirimize sarıldık. Neden sonra olayı öğrendik. Dayım küçük oda ile oturduğumuz evin aralığı arasındaki bağdadi duvar içinden bir delik açmış. Gürültünün sebebi buymuş. Bu delik bizim haberleşmemizi sağlardı. Dayımlar radyo alınca, elektriği bizim evden uzatma kablosu ile bu delikten almışlardı. Dayımlar evlerine elektrik bağlatınca buna gerek kalmadı. Yıllar sonra Et kombinasından bir dinamo ile şehrin bazı yerlerine elektrik verilince bu yerler üruşan (parlak aydınlık) oldular. Dayımlar da bu şanslılar içindeydi. Ancak yüksek voltajdan dolayı çok ampul patlattılar.

Dayımların küçük odasının keyfi bir başka olurdu. Erzurum erkek bar elbisesi dikiminde usta idiler. Kış geceleri bu odada toplanılır, dayım bir taraftan bar elbisesinin nakışlarını işlerken çayını içer, tabakasını çıkarır, sarma sigarasını alır ve sarı kehribar ağızlığına takar, çakmağı ile yakar, geniş bir nefes alarak sigarasını tütürür, kömesini (cevizli pestil) yer, diğer taraftan da bize Mekke'nin fethini, Hazreti Ali'nin (kv) cenklerini güzel bir dille anlatırdı. Biz çocuklar, tıklım tıklı bu odada dayımın hekâtlarını (hikayeler) hayranlıkla dinlerdik.

Teyzemin evinin eski sahiplerinden kalan *“Ev çok ucuza gitti. Altınlar kaldı.”* şeklindeki rivayeti ciddiye alan babam ahır kapısının civarında bu altınları çok aradı ama bulamadı. Teyzemler evlerine kesin dönüş yaptıktan sonra Rahime Ablâ ahır kapısının karşısındaki duvar içinde bu altınları bulmuş. Bize hiç haber vermediler. Zeki kendisine bir bisiklet, Dursun Ağabeyi de ayaklı dikiş makinası almıştı. Bir şeyler olmuştu ama teyzemin bu konuyu bize haber vermemesini çok yadırgamıştım. Ev onların. Altınlar da pek tabii onların olacaktı. Bizden niye, gizlediler ki? Bir talepte mi bulunurduk? Hayır. Babamın bu aileye kol kanat germesinin karşılığı bu olmamalıydı.

Sünnet düğünümüz: 1951 yılında Dursun Ağabeyi, Zeki, ağabeyim, ben ve Zekai sünnet olduk. Köyde oldukları için, teyzemin iki oğlu o tarihe kadar sünnet olmamışlardı. Zekai ile Zeki hemen kalktılar, onların yaraları geç iyileşti. 12 yaşındaki Dursun Ağabeyi de iki gün sonra kalktı ve köye döndü. Ben yataкта yatarken Münevver Hanım Teyze bana çeyrek altın takmıştı. Sünnet düğününe çok davetli katıldı. Yemekte Münevver Hanım Teyze'nin yaptığı cevizli baklava ikram edildi. Ben baklavayı ilk defa görüyordum. Çok çeşitli hediyeler aldık. Sünnet işi bugün de değerini koruyor.

Erzurum, Palandöken Dağlarından ovaya süzülen sularla sürüklenen bir alüvyon tabakası üzerine oturmuş. Bu alüvyonun içinde akiferler mevcut. Ovadaki Karasuyu besliyorlar. Bu olguyu yakın bir tarihte Lala Paşa Camiinin doğusunda inşa olunan yer altı oto parkı kazısı esnasında görmüştüm. Benzeri duruma Cumhuriyet Caddesinde inşa edilen Vakıf İş hanının temel kazısında da rastlamıştım. 15-20 m derinliğindeki temel kazısında oldukça büyük debide su çıkmış, büyük çapta pompaj yapılmıştı. Bu gözlemlerimden çıkan sonuç şuydu. Erzurum şehri depreme karşı riskli bir jeolojik yapı üzerinde kurulmuş. Sık sık deprem olma ihtimali yüksek. Beklenenden daha büyük hasar olabilir.

Çocukluğumda yaşadığım depremleri unutamam. Birinde dayımların kiracısı olan Abdullah Çavuşun baldızı Giresunlu Kudret Ablâ korkudan kendisini sokağa atmış ve bayılmıştı. Sokak, dam boyu karla kaplı idi.

Diğerinde küçük dayımın Cumhuriyet İlkokulu bahçesinde kurduğu çadırda bir iki gece kalmıştık. Sanırım bu başka bir depremdi. Çünkü: henüz kar yağmamıştı ama kırağı mevsimiydi. Bu evde yaşadığımız iki olayı da hiç unutmam. 5 Mart 1953 günü radyo Stalin'in öldüğünü haber verince nedense çok sevinmiş ve anneme duyurmuştum. Annem, *“Gavurun biri ölür, yerine bir başkası gelir”* diyerek bu haberi pek önemsememişti. Sonradan öğrendim ki ben sevincimde haklıymışım. Çünkü, Stalin gibi gavur bugüne kadar bir daha gelmedi.

Diğer olay 4 Nisan 1953 günü Dumlupınar denizaltısının batışı ve 81 askerin şehit oluşu idi. Başçavuş Selami Özben'in *“Vatan sağ olsun.”* son sözlerini radyodan duyunca milletçe büyük yasa bürünmüştük.

Yeni evimize taşınma. Ben ilk okul 3. sınıfta iken Kuloğlu Mahallesi, Bahçe Sokak. No:4 de ki yeni evimize taşındık. Evimiz Çavuşoğlu Sokağına çok yakındı. Eski mahalle ile ilgimizi devam ettirdik.

Zinnet'in evi: Çavuşoğlu sokağındaki en huysuz kadın hemen yanıımızdaki komşumuz Zinnet Hanımdı. Kocası yoktu. Geçimlerini nasıl sağlıyorlardı bilmiyorum. Huysuzluğunun sebeplerinden biri küçük oğlu Dursun'un çocuklardan dayak yedikten sonra zırlayarak eve gelmesiydi. Çocuklar arasında yazılmamış bir otorite vardı. Masumiyetleri bir yana çocuklar çok acımasız olurlar. Çünkü herkes kendini kabul ettirmek ister. Kurallara uymayan dışlanırdı. Yıllar sonra bir kafiyle Çavuşoğlu sokağından geçerken Zinnet Hanımın torunu Dursun gelip boynuma sarılmıştı.

Raife Nene: Sanırım yaşı 80'in üzerindeydi. Raife Nene, sokağın en yaşlısıydı. Tek katlı kendi evinde yalnız yaşardı. İki kızı vardı. Münevver ve Memnune Teyzeler komşuydular ve O'na bakarlardı. Raife Nine yaşına rağmen çok dinçti. Bize sıkça gelir, çocukları çevresine oturtur, kollarımızı ölçer biçer. Bir takım homurtulu sesle çıkarır, üfler, püfler sonra anneme seslenirdi. "Kız Fadime! Bu çocuklara yine nazar değmiş. Okudum, üfledim. Sende oku." Derdi. Gelirken yanında pestil, ceviz ve tamas (kuru erik) getirirdi. Biz de sokakta gördüğümüzde yardımına koşar, çeşmeden su taşırdık. Nereli olduğunu bilmezdik. Bu gıdalar Tortum tarafından gelirdi. O taraflardan olabilir.

Münevver Hanımlar: Raife Ninenin kızı Münevver Hanım Teyze de sokağımızın bir başka değeriydi. Oğlu Nurettin Bey, futbolcu Hadi Vuraler'in ablası Mukaddes Hanım ile evlenmişti. Geniş bir evleri vardı. Anası ve kardeşleriyle beraber otururlardı. Ortanca oğul Fahrettin Ağabey felç geçirdi. Tam atlatamadı. İzi kaldı. Küçük oğul Lütfü Ağabeyi Alyaplar'ın Taş mağazalardaki dükkânı Erzurum Bonmarşesinde çalışırdı. Sonradan DSİ'ye geçti.

Sokak çeşmesi: Bu çeşmeyi fabrikacı Mustafa Efendi, babama 50 lira vererek yaptırmış. Çeşmenin musluğu yoktu. Su devamlı akardı. Biz çocuklar için oyun mahalliydi. Kurunun (suyun döküldüğü taş veya beton tekne) giderini tıkayınca su birikir, içine girdik. Her tarafımız ıslanınca evden temiz bir dayak yedik.

Fabrikacı Mustafa Beyler: Palit Meydanındaki ekmek fabrikasını kurduğu ve çalıştırdığı için bu lakapla tanınan Gezer ailesi, bizim Kuloğlu mahallesinde de kadim dostumuz ve komşumuzdu. Anne Ganime Hanım Teyze ne zaman bizi görse hep dua ederdi. Annemden yaşça büyüktü. Annemin çok yakın dostuydu. Büyük oğul Selahattin Bey evlenmiş ve başka eve taşınmıştı. Bakiye Abla, koyu FB taraftarıydı. Sonra Kuloğlu Mahallesiindeki evlerine taşındılar. Biz de yeni evimize taşınınca yeniden komşu olduk. Her hafta bize gelir, radyodan maç yayınlarını beraber dinlerdik. Bizimle çok iyi arkadaştı. Esprisi boldu. Adanalı bir mühendisle evlendi, 3 kızı oldu. Eşi genç yaşta vefat edince çocuklarını, torunlarını büyüttü. İstanbul'da Tuzla ilçesinde yaşıyor. Sık sık kendisini arıyorum. Hatırını soruyorum. Tahsin ve Şinasi Ağabeyler hiç evlenmediler. Şinasi Ağabey bize daha yakındı. Atletizmle ilgilendi. Evde çamaşır masasının ayaklarını kesmiş, kayakları bu ayaklara çivileyip koca bir kızak yapmış. Kiremitlik tepesinde bu kızakla kayardık. Her ikisi de genç yaşta kanserden vefat ettiler. Bahriye Hanım, benden bir yaş büyüktü. İstanbul'da yaşıyor. Sabriye ve İnci benden küçükler. Tesettüre giren Sabriye Hanım bu sene vefat etmiş. İnci Hanım, THY emeklisi. Evli. İstanbul'da yaşıyor.

İsrafil Beyler: İsrafil Bey memurdu. Uzun boyluydu ve daima bastonla gezerdi. Oğullarından Mahir bizim akramızdı. Ziraat Mühendisi oldu. Ziraat Mühendisleri Odası Başkanlığını ve Başbakan Süleyman Demirel'e danışmanlık yaptı. Ankara'da yaşıyor. Metin bizden küçüktü. O da üniversite mezunu. Ankara'da yaşıyor. Sırada Asiye paşanın torunları olan Leyla, Hülya ve Ayla Hanımların oturduğu ev gelirdi. Yaşları bizden büyüktü. Kız oldukları için sokağa çıkmazlardı. Bu nedenle hafızamdaki anıları silik. Köşedeki Altınbaşak fırını ile Çavuşoğlu Sokağı son burlurdu. Bu fırın francala ekmek pişirirdi. Beyaz ekmektir. Pasta gibiydi. Çok tutuldu ama, biraz pahalıydı. Çavuşoğlu sokağı doğuda Yenikapı Caddesi'ne açılırdı. Büyüdükçe harekât sahamız genişlemekteydi. Buradan Kuloğlu Mahallesine ve Cumhuriyet Caddesine ulaşıldı. Çavuşoğlu Sokağına bitişik Hamam sokağı da hayatımızın geçtiği önemli mekanlardan biriydi.

****Hamam sokağı:** Büyük dayımların evine ve hocaya bu yoldan giderdik. Sokağın batısında sırayla şu aileler otururdu. (2 no) Bibim'in evinden sonra Bibinin kızı Hesna Hanımın oğlu Fevzi ile Radiye Hanım'ın oturduğu (4 no) ev gelirdi. Bizden yaşça küçük, Erdal ve Erkan isimli iki oğulları vardı.

Ben Hesna Hanımın evinde doğmuşum (6 no). Hesna Hanımın diğer çocukları Seher, Hüsnâ, Güler ve Güner isimli kızları vardı. Kocasını Ağa Dadaş, Hükümet binasının çatısını aktarıırken düşüp ölünce bu ailede fakirlik zirve yapmış. Özellikle Seher Abla'nın derin isyanlarını hatırlarım. O yıllarda herkes kıt kanaat geçinirdi. Yardımlaşma vardı. Bu nedenle aç gezen hiç görmedim. Ama yoksulluk diz boyuydu. Bu üç ailenin evleri, bitişikti. Sırada Altı parmakların evi vardı (8 no). Bu aile çok ketumdu. Bu nedenle bu aile hakkında aklımda pek bilgi kalmamış.

Daha sonra Refika Hanımın evi gelirdi (10 no). Bibi'nin kızı Refika Hanım, Aziz Mehmet Bey'le evlenmiş. Onlar genellikle Sarıkamış'taki oğlu Selahattin Beyin yanında otururlar, bazan Hamam sokaktaki evlerine gelirlerdi. Biz ailece, onları ziyarete giderdik. Aziz Beyin göğsünde İstiklal Madalyası vardı. Biz yaştaki erkek torunu ile sokakta oynardık.

Erzurum'a son gidişimde Murat Paşa Camiinin çevresini açmışlar ve bu evleri yıkmışlar. Doğduğum evin yıkılışına üzülmüştüm.

Sağdaki Yorgancı sokağın köşesinde Kocabaş Ziya Efendi'nin iki katlı taş konak yer alırdı. **(16 no).** Ziya Beyin hayret verecek kadar büyük bir başı vardı. Oğlu Burhanettin Ağabeyi, Yapı Usta enstitüsünden mezun olmuştu. Ali Paşaların evlerine iskele kurdular ve evin dış cephesini yeşil renkte sıva ile kapladılar. Çok güzel olmuştu. Bu çalışmayı dikkatle takip etmiştik.

Hamam Sokağının doğu sırasında ise (1) numarada Türediler, (3) numarada Ali Paşalar otururlardı. Ali Paşa mahallenin zenginlerinden idi. Erzincan Kapı Çarşısında büyük oğul Cahit, ortanca oğul Sakıp manavlık yaparlardı. Küçük oğul Sefer Ağabeyi ile Türedüler'in oğlu Akif, biz çocukların ekip başıydılar. Sefer Ağabeyi bir ara boksa merak sardırılmıştı. Evin kızları Nebahat, Sabahat ve Nuran'dı. Nuran bizim yaşlardaydı. Kız kardeşim Zümrüt'ü sık sık alırlar ve ona süt ikram ederlerdi. Sabahat Abla ile Türedüler'in oğlu Rasim'in aşkı uzun süre konuşuldu. Rasim Ağabey çok ciddi bir bahriyeli astsubaydı. Vefat edince cenazesi İstanbul-Selimiye Camiinden askeri törenle kaldırıldı. Murat, Zekai ve ben Sabahat Abla'nın elini öpüp baş sağlığı dilemiştik.

(5) Sonraki ev Dursun Emminin eviydi. Dursun Emmi ata çok iyi biner Hıdırellezde cılt (cirit) oynardı. Dursun Emmi yağ, peynir satardı. Erzincan Kapı çarşısında bir dükkânı bir de tulum peynirlerini depoladığı bir deposu vardı.

(7) Terzi Necmettin Bey, Mahallenin en saygıdeğer kişisiydi. Taş Mağazalarda terzilik yapardı. Şehrin tanınmış birkaç terzisinden biriydi. Oğulları Zekai, Sezai bizden büyüktüler. Necmettin Bey güzel giyinir. Bastonla gezerdi.

(9) Sırada Alp Aslanın Nenesi'nin bahçeli evi gelirdi. Torun Alp Aslan bizden küçüktü. Biz çocuklar Dere Mahallesindeki Hanım hocaya giderken torununa bizi gösterir ve "Bak yavrum. Bunlar Tosun Efendinin torunları. Sende onlar gibi ol." der, bize sevgi ve saygı gösterirdi. İsmi bilemediğim bu ninenin söylemlerinden onur duyardık. Alp Aslan sonraları astsubay oldu.

(11) Sonra bir çıkmaz gelirdi. Çıkmaz sokakta Erzurum'da evlenen büyük teyzemin kızı Rahime Abla ile kocası İhsan Ağabeyi otururlardı. Hamdullah Dayının kiracılarıydılar. Çocukları Turan ve Zeynep burada doğdular. Rahime Abla, köy hayatında hiç pirinç görmemiş. Pirinç pilavını yapamıyor. Kocasının Dayının oğlu terzi İhsan Ağabeyi, bu nedenle pilav yemek için bize sıkça gelirdi.

(13) Hamdullah Dayı'nın, klasik Erzurum evi düzeninde iki katlı güzel bir evi vardı. Hamdullah Dayı, annemin amcasının torunu idi. Teyzemin kocasının yeğeni idi. Büyük dayının hanımını kardeşi idi. Hamdullah Dayının ilk eşi ölünce ikinci eşi Nedime Yenge ile evlenmiş. Babasının ikinci eşi Nedime yengenin ablası ile. Epey karışık bir akraba düzeni. Hamdullah Dayının bu eşinden Sevim, Hulusi, İbrahim, Salih ve Selahattin isimli çocukları oldu. Sevim Abla çok güzel bir kızdı. Ancak ruhen hastaydı. Bizden gizlerlerdi. Hocalara okuttular ama hastalığı geçmedi. O'nu zengin biriyle evlendirdiler. O kişi bir süre sonra iflas etti. Sevim Abla geriye iki çocuk bırakarak genç yaşta vefat etti. Yıllar sonra halasının kızı Muammer Abla ile Sevim Abla'nın hastalığı hakkında konuşurken aldığım bilgilerden O'nun hastalığının Ord. Prof. Rasim ADASAL'ın kitabında tarif ettiği kafa travması hastalığına çok benzediğini gördüm. Tıp tedavisi görebilseydi belki yaşayabilirdi. Sevim Abla'nın vefatı Emine Abla'dan sonra sülalemizin yaşadığı ikinci büyük acıydı. İkisi de çok genç yaşta aramızdan ayrılmışlardı. Hulusi, bizimle yaşadı. Diğerleri daha küçüktüler. İbrahim İstanbul- Kapalıçarşıda baba mesleğini sürdürüyor. Salih üniversite eğitimi yaptıktan sonra sofı oldu. Uzun yıllar Medine'de yaşadı. O da genç yaşta vefat etti. Selahattin son dönemde hukuk fakültesini bitirdi. İstanbul'da avukatlık yapıyor. Üç erkek kardeş aileleriyle Fatihte, Kocamustafapaşa'da yaşıyorlar.

(15) Haşiloğulları'nın evi de iki katlıydı. Haşıl Efendi değerli bir din adamıymış. Boyacı İsmail Efendi ve ailesi, onun Dere Mahallesine giden yolun üzerindeki han-gâhında otururlardı. Haşiloğlu Salim Bey, inşaat müteahhidiydi. Sarışın, iri yapılı ve heyecanlı bir tipti. Oğulları Sadrettin Ağabeyi akrabadan Nebahat Hanım'ın kızı Şennur ile evlendi. Avukatlık yapıyor. İkinci oğul Hayrettin Belediyede Fen memuru olarak çalışıyordu. Küçük oğul Fikrettin bizim akranımızdı. Genç yaşta vefat etti. En küçük kız Şengül, Vani Efendi'deki Kuran eğitiminde bizim hoca arkadaşımızdı. Büyük dayımlara giderken sondaki çıkmazda bir küçük çocuk bizim yolumuzu devamlı keser ve bizi taşlardı. Kalabalık olduğumuz için her seferinde bizden dayak yerd. Bunun üzerine yaşlı bir kadın bizi nalınla kovalardı. Bizi yakalaması mümkün değildi. Bu noktadan batıya yönelince Murat Paşa Hamamına ve Dere Mahallesi yoluna ulaşılırdı.

Hafızaya kazınan kişi: Mahallemizin insanları temiz ve ahlaklıydı. Öyle edepsiz takımı yoktu. Mahallemizden bir kişiyi hiç unutmam: **Hulusi Efendi.** Hamam Sokaktan gelir, Çavuşoğlu Sokağını geçer işine gider, gelirdi. Nerede oturduğunu ve ne iş yaptığını hatırlamıyorum. Elindeki şemsiyesinin ucuyla yerdeki kağıtları toplar, torbasına koyar ve her geçişinde çoluk çocuk ayırmadan herkese **“Selamün aleyküm.”** derdi. Bazen çocuklara kağıtlı şekerlemeler dağıtırdı. Ne güzel insandı Hulusi Amca.

*****Dere Mahallesi sokağı- Caddesi:** Bu yol bizim hocaya gittiğimiz yoldu. Bazı arkadaşlarımız bu yol üzerinde otururlardı. Çocukluğumuzda daracık bir sokaktı. Sonra genişletilmiş ve cadde olmuş. Sokak sağda sütçü Kazımların eviyle başlardı. Onların evi bu sokağa değil Cumhuriyet İlk okulu bahçesine bakardı. Nazmi isminde küçük bir çocuk oyunlarımızı katılmaya çalışırdı.

İkinci ve üçüncü ev Bahri ve Fazlı Sağsözlerin üç katlı konaklarıydı. Çatılı bir evdi ve çatı saçla kaplıydı. Bahri ve Fazıl Beylerin Cumhuriyet caddesindeki dükkanları bitişikti. Ev eşyaları, bisiklet, gramofon ve bu gibi şeyleri satarlardı.

Bahri Beyin 6 çocuğu olmuş. Büyük ablalarını tanımıyorum. Sevim Abla ben ilk okul 1. sınıfta iken 5. sınıfta idi. Mayıs ayında İstanbul’un fethini anlatmış ve büyük beğeni almıştı. Atatürk Üniversitesinde profesör oldu.

Ağabeyimin sınıf arkadaşı olan Yener aynı zamanda oyun arkadaşımızdı. Mahallede bisikleti olan tek kişiydi Küçük kardeşlerinin adları Leyla ve Sema idi.

Yener’in Seher Hanımdan 2 kız, 2 erkek çocuğu olmuş. Hepsini hayatta.

Fazlı Bey’in de 6 çocuğu olmuş. Büyük ablalarını tanımıyorum. Turan Ağabeyin dışındaki diğer çocukların saçları ve kirpikleri beyazdı. Müştak Ağabeyi avukattı. Belkıs, benimle akrandı. Mehmet bizden küçüktü. Turan Ağabey ise siyah saçlı ve sportmen bir yapıya sahipti. Demirspor futbol kulübünün kalecisiydi.

Bir de Şahan Dede isminde yaşlı bir adam vardı. **Şahan-i kotto** diye kızdırırdık. O da bizi bastonla kovalardı. Sonradan öğrendim ki bu kişi Bahri ve Fazlı Beylerin dayıları imiş. Savaşta Ruslara esir düşmüş. Uzun yıllar Sibirya’da kalmış. Çok sıkıntı çekmiş. Bu nedenle fiziksel olarak çökmüştü.

Çocukluk arkadaşlarımızdan en talihsizi Kata lakabıyla çağırdığımız **Naci Kumcu** idi. Çok güzel futbol oynardı. Babası Lütfü Efendi ayakkabı ustasıydı. Çok içerdi. Hatta içki bardağını yermiş. Babasının bu durumu nedeniyle, aramızda geçen bir tartışmada Naci ile küsmüştüm. Babası erken yaşta ölünce ailenin bütün yükü Naci’nin omuzlarına bindi. Artık Naci bizimle oyun oynayamıyordu.

Naci’nin akıbetini Yener’e sordum. Dayılarının desteği ile İstanbul Beyazıt’ta bir dükkânı varmış. Ama genç yaşta trafik kazası ile hayatını kaybetmiş. Benden yana hakkı varsa helal olsun. Mevla rahmet eylesin. Bu evlerin karşısında 1950 yılından sonra ibadete açılan Murat Paşa Camii yer almaktaydı.

Yorgancı Sokağının Dere Mahallesine giden cadde ile kesiştiği köşede küçük bir çeşme vardı. Suyu, sicim gibi çok az akardı. Bu nedenle **Bıbıh pingarı cıl cıl akar.** derdik. Bu pingarın tam karşısında Metin Çakıcı’ların evi vardı.

Metin Çakıcı ağabeyimle yaşıttı. Anası Naime Hanım, babası Tahsin Bey idi. Ana tarafından akraba sayılırdık. Metin Ağabeyin, ayrı anadan Belkiye isimli bir kız kardeşi vardı. Bazen evlerine giderdik. İç tarafta bahçesi olan bir evdi.

Tahsin Bey, sert bir adamdı. Bu nedenle Metin Ağabey aramıza pek katılamazdı. Bir kaza geçirmiş, dizinden yaralanmıştı. Müzikle uğraşırdı. Lisanını geliştirmek için Tourism Information’da gönüllü rehberlik yapardı. Aklını iyi kullanan, yeteneğini bilen bir kişiydi. Üniversite yıllarında İstanbul macerasına girişmedi. Atatürk Üniversitesinde İktisat okudu. Aynı üniversitede akademisyen oldu Prof. Çakıcı’nın Yüksel Hanımla evliliğinden Melda, Meral ve Meltem isimli üç kızı oldu. Melda ve Ağabeyimin kızı Serap, Boğaziçi Üniversitesi, Mühendislik Fakültesinden aynı zamanda mezun oldular. Meral ve Meltem de daha sonra Boğaziçi Üniversitesini bitirdiler ve akademisyen oldular. Melda Koç Holding ve Türkcell’de uzun yıllar çalıştı, Selen ve Irmak isimli iki kızı oldu. İleride solda önce Murat Paşa Hamamı bulunurdu. Murat Paşa Hamamı tarihi bir hamamdı. Çocukluğumuzda bu hamama giderdik.

Biraz ileride soldaki yokuşun yanında büyük taş kapılı bir ev vardı. Bu evi merak ederdim. Sonra bu yapının Haşıl Dede’nin hangâhı olduğunu öğrendim. Biz hocaya giderken bu evin önünden geçerdik. Evin önündeki bazalt taşın üzerinde devamlı bir çocuk otururdu. Bu kişi Doktor Ali Gürcan imiş. Bu evde boyacı İsmail Efendi ve ailesi otururlardı. Ben yaşta Kazım isminde bir oğulları vardı. Biraz aklı kıt gelirdi bana o zaman. Son gördüğümde, Çavuşoğlu Sokağında gelip boynuma sarılmış sonra ayrılmıştı. Bir ağabeyleri vardı. Pek hatırlamıyorum. Ali Gürcan İstanbul’da yaşıyor.

***Murat Paşa Camii meydanı:**

Krokiden görüleceği üzere meydan Çavuşoğlu Sokağı ile Erzincan Kapı Çarşısı arasında küçük bir meydandı. Batısında Cumhuriyet İlkokulunun bahçesi vardı. Bu bahçe henüz duvarla çevrilmemişti. Meydanın doğu kenarında 2 katlı 4 ev vardı. Sonra Culfa Halıtların ve Gündoğduların evi gelirdi. Birkaç basamakla çıkılan ve genellikle kabadayıların takıldığı Dadaş kahveden sonra Erzincan Kapı Çarşısına varılırdı. Son üç yapının karşısında manav kör Nafiz ve iri yarı delikanlı Zümrüt’ün işlettiği bir manav, gazyağı, çay ve şeker satılan bir dükkân ve Çarşı Ağasının (belediye zabıtası) küçük bir odası vardı.

“Murat Paşa Cami önündeki bu meydan bizim için ayrı bir dünyaydı. Biz çocuklar burada hem oyun oynardık hem de meydan etkinliklerini merakla seyrederdik. Hayvanların nallanması, patlamış kamyon lastiğinin tamir edilmesi, kamyonun çalıştırılması, hayvan pazarlığı, köylerden gelen Kürtler vs.

***Hayvanların nallanması:**

Hayvanların tırnakları (toynakları) arazide yıpranır ve parçalanır. Öküzlerin tırnakları iki parçalıdır. Öküz nalı tırnak şekline göre düz saç malzemeden kesilerek hazırlanır. Nalın üzerinde 8-9 adet delik bulunur. Nallanacak hayvan, boynu bükülerek yere yanı üstüne yatırılır. Uzaysal üçlü çatal demirine yan bağlanır. Bu hayvanın ayağa kalkmasını önler. Serbest kalan ayağındaki eskimiş nal nalbant tarafından kerpetenle sökülür. Tırnak üstü özel bir kesici aletle kesilerek düzeltilir. Tırnağın kenarları törpülenir ve yüzey pürüzsüz hale getirilir.

Tırnağa uygun nal, yumuşak çivilerle tırnağa çivilenir. Çivilerin uçları bir çekiçe perçinlenir. Aynı işlem diğer ayak için yapılır. Hayvanın bağlandığı zaman gözlerindeki paniği hiç unutamam. Bu korku ölüm korkusu olabilir. Nallanma işlemi tamamlandıktan sonra bağlar çözülünce hayvan sıçrayarak ayağa kalkar. Yeni ayakkabı giyinmiş çocuk gibi sevinçle sürüsüne katılır.

Atın nallanması daha farklıdır. Atlar ayakta nallanır. Bir kişi atın başında durur ve onu sakinleştirir. Nalbant, ise atın ayağını bilekten bükür. Eski nalı söküp toynağın içini temizleyince atlar rahatlarlar. Bu nedenle pek kıpırdamazlar. Nallama işlemi kolayca gerçekleştirilir. Eşekler, atlar gibi ayakta nallanırlardı.

***Patlamış kamyon lastiğinin tamir edilmesi ve kamyonun çalıştırılması:**

Bu çalışmayı da çok dikkatle takip ederdik. Önce kamyon düzgün bir alana park edilir ve patlak lastiğin civataları dört kollu bijon anahtarı ile gevşetilir.

Sonra patlak lastiğin bulunduğu aks altına kriko yerleştirilir ve lastik askıya alınır. Gevşetilen civatalar çıkarılır lastik akstan ayrılarak yere yatırılır. Sonra dış lastiğin içindeki patlak iç lastik, dış lastiğin dışına çıkarılmaya çalışılır.

Bu oldukça zor bir işlemdi. Bunun için önce dış lastiğin içindeki madeni jantın çıkarılması gerekirdi. İşin en zor yanı buydu. Jantı dış lastiğe bağlayan demir kama çember, keski ve çekiç vasıtası ile çıkarılınca jant boşlukta kalır ve dış lastik, içindeki iç lastikle janttan ayrılır.

İç lastiğin havası boşaltılır ve dış lastiğin içinden çıkarılır. Sıra patlak noktayı bulmaya gelmişti. Bunun için iç lastik yeniden şişirilir, su dolu bir kabın içinde gezdirilir, havanın çıktığı yer belirlenirdi.

Şimdi bu nokta nasıl tamir edilirdi? Onu anlatayım. Özel lastik yamaları vardı. Bunlar çelik bir kabın içinde bulunurdu. Yama parçası, kabından çıkarılınca kendiliğinden oluşan ısı ile biraz yumuşar. Bu parça hemen deliğin üzerine yapıştırılır. Lastik tekrar şişirilir ve su testi ile hava kaçıp kaçmadığı kontrol edilirdi. İşlem tamamsa önce dış lastikte patlağa sebep olan çivi veya parça çıkarılır, dış lastiğin içinden bu yer onarılır ve iç lastik dış lastiğin içine yerleştirilirdi.

Bundan sonra sökümler esnasındaki işlemler tersine yapılır ve lastik aks yerine bağlanırdı. Civatalar iyice sıkıldıktan sonra kriko hafif gevşetilir ve lastik ayak pompası ile şişirmeye başlanırdı. Bu iş çok yorucuydu. Herkes talim ederdi. Lastik içindeki hava basıncı, basınç ölçme aleti ile kontrol edilirdi. Yeterli basınç elde edilince kriko tamamen indirilir ve kamyonun altından alınır. Tamir işi tamamlanmış, sıra arabayı çalıştırmaya gelmişti.

Muavin eline demir bir çubuk alır ve bunu arabanın önünden motorun içindeki bir yere sokardı. Sonra bu çubuğa L şeklinde bir kol takar, bu çubuğu sert ve ani bir hareketle çevirmeye çalışırdı. Bu işlem güç isterdi. Herkes yapamazdı. Sonradan öğrendim ki bu hareket, krank kolunu hareket ettirme ve motora ilk hareketi verme işlemiymiş. Mazotla çalışan motorlar, kontakla çalışmazmış. Bu ilk harekete ihtiyaç varmış. Birkaç denemeden sonra motor çalışır, muavin arabaya biner ve kamyon uzaklaşırdı. Görüldüğü üzere eskiden kamyon şoförlüğü çok zor bir meslekti.

***Hayvan pazarlığı:**

Meydana köylüler mallarını getirir, satarlardı. Bunlar at, eşek, öküz olabilirdi. Satış başlamadan önce bir cambaz duyuru yapardı. Talipliler ortaya çıkardı. Mal sahibi ile pazarlık yapılır, el tutulur, kollar anlaşma varıncaya kadar sallanırdı. Sonunda iki taraf da evet deyince pazarlık sona ererdi. Yeni mal sahibi alış bedeline göre Çarşı ağasına bir bedel öderdi. Bu olay günde birkaç kere tekrarlanırdı. Kurban Bayramı arefesinde (arife) ise daha çok koç satılırdı.

*Köylerden gelen Kürtler:

Meydana kamyon kasasında gelen köylüler arasında Kürtler de vardı. Bunlar genelde çarıklydılar. Getirdikleri yağ, peynir, bal, kaymağı sattıktan sonra çarşıda kendileri için öte beri alırlar ve akşama doğru yine kamyon kasasında köylerine dönerlerdi. Biz çocuklar Kürtleri uzaktan çürük domates yağmuruna tutar sonra kaçar ve gizlenirdik. Bizi hiç yakalayamazlardı.

Kürtlere sanki biraz üstten bakardık. Şu garip tecelliye bakın ki aynı durum İstanbul'da bizim de başımıza geldi. İstanbul Fatihteki öğrenci yurdunun bulunduğu mahallede bize Kürtler diye hitap ederlerdi.

*Hamam sefası:

Çocukluğumuzda evlerde yıkanma olayı yetersizdi. Çünkü, evlerde su yoktu.

Dışarıdan su taşınır, evde ısıtılır ve annem bizi test denilen madeni bir teknenin içinde yıkardı. Ancak bu temizlik yeterli olmadığından her hafta Murat Paşa Hamamına giderdik. Önce hamam eşyaları hazırlanır.

Bunlara kilim, kova ve yiyecekler eklenirdi. Her çocuk bir şeyi sırtlar ve hamamın yolunu tutardık.

Hamam dönüşümlü olarak kadınlar ve erkeklere tahsis edilirdi. Hamama girince önce dış avlu gelirdi. Bu avluda çepeçevre taştan yapılmış açık hücreler bulunurdu. Her aile bir hücreyi seçer ve kilimini oraya sererdi. Soyunduktan sonra, peştamal sarılır ve elbiseler bir dolaba kilitlenirdi. Sonra elimize kovaları, hamam tasını, kese, lif ve sabunları alarak takunyalarla hamamın sıcak bölümüne giderdik. Bu bölüm de ikiye ayrılırdı. Ön bölüm serinleme bölgesiydi. Bunalan kişi burada biraz nefeslenirdi. Sonra hamamın asıl sıcak bölümüne geçilirdi. Bu bölümün ortasında göbek taşı, kenarlarda hücreler ve kurnaların bulunduğu açık mahaller bulunurdu. Herkes bir kurnanın başına geçmeye çalışırdı. Zengin kişiler kadın tellaklara biraz para verirler ve kendilerine daha sıcak olan hücrelerden yer ayırtırlardı. Hamamlarda da bir hiyerarşi ve paranın hakimiyeti vardı.

Kurna başına oturabilen aile şanslıydı. Bunun için hamama erkenden gidilirdi.

Önce biraz beklenir, terlenir ve annem her çocuğu keselerdi. Su, Karasu sazlıklarından getirilen kamışlar ve ciller yakılarak ısıtılırdı. Sıcak su deposu yeterince büyük olmadığından su devamlı olarak akmaıdı.

Bir süre sonra zil çalardı. Bu suyun açıldığının işareti idi. Kurnalardan su akmaya başlayınca bütün kadınlar birer kova su almak için sıraya girerlerdi. Bu arada saç saça, baş başa kavgalar da olurdu. Kovaıını dolduran bir kenara çekilir kendini ve çocuklarını sabunlar, lifler ve yıkardı. Yıkanan dışarı çıkar, peştamalıı atar, evden getirdiğı havlulara sarınır ve takunyalarla dinlenme mahalline giderdi.

Çocukluların işi zordu. Bir kova su yetmezdi. Su kalmııısa yeniden su alırlar ve kendilerini yıkarlardı. Sıcak su açılmadan önce hamamın içinde genç kızlar takunyalarla yürüyerek hava atarlardı. Oğluna düşündüğü kızı almayı hedefleyen anne, hamamda gözlemini yapar, kızın sakat olup olmadığını, boyunu, posunu, endamını, tavır ve davranışlarını incelerdi. Kızlar, gümüş teller ile özel olarak işlenen takunyaları ve hamam taslarını kullanırlardı.

Dinlenme mahallinde evden getirilen şeyler yenir ve içilirdi. Daha sonra herkes elbisesini giyer, eşyalarını toparlar, hamamcıya parası ödenir ve evin yolu tutulurdu. Özel hizmet veren tellaklar da bu arada bahşışlerini alırlardı. Evde hemen çay demlenir ve afiyetle içilirdi. Hamamdan sonra çay içmek çok zevkliydi.

*Hocaya gidiş:

Ben, ağabeyim ve Murat, Kuran öğrenmek için Dere Mahallesindeki Hanım Hocaya giderdik. Ekibe sonraları Zekai, Nihat ve başka çocuklar da katıldılar. Bu iş ilk okula başladığımız yıla kadar, hatta ondan sonra da devam etti. O zaman bu tarz eğitim yasak olmalıydı ki bu işler gizli yapıldı. Hoca Hanım bizi kızlı erkekli karışık bir odada ya da avluya serilmiş bir hasır üzerinde toplar. Birer birer herkese dersini öğretir. Bizden bunları iyice okuyup ezberlememizi ister ve konuşmamamızı sıkı sıkı tembihlerdi. Sonra kendisi bitlerini temizlemeye başlardı. O zaman daha DDT ilacı çıkmamıştı ve herkes bitliydi. Öğle paydosundan önce hoca dersimizi çalışıp çalışmadığımızı kontrol ederdi. Öğle yemeği için eve dönerdik. Yemekten sonra aynı işler tekrarlanırdı.

Bizler üç hoca değiştirdik. Supara ile başladık, cüzlerle devam ettik, hatim yaparak Kuran okumayı tam olarak öğrendik. Ama bu eğitim sistemi ilkeldi.

Sadece ezbere dayanıyordu. Başka dini bilgiler verilmiyordu. Şartlar çok sağlıklıydı. Veliler çocuklarına Kuran okumayı öğretmek istiyorlardı. Bu nedenle hemen hemen bütün çocuklar hocaya giderlerdi. Devlet niye bu işleri kendisi organize etmiyordu da bizleri bu kötü ve ilkel şartlara mahkûm ediyordu? Bunu anlayamıyordum. Devlet toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmamış mıydı?

*Nahir:

Hayvan sürüsüne nahir denir. Yukarıda bazı evlerde ahır olduğunu söylemiştim. Bu durum bu evlerde eskiden hayvan beslendiğini göstermektedir. Nitekim çocukluğumuzda bazı evlerde hayvan beslendiğini görürdük. Hayvanlar sabahleyin sokağa salınır. Hayvan nereye gideceğini bilir. Bir çoban bunları kıra otlamaya götürür. Akşam eve dönüşte hayvan evine ve ahıra kendiliğinden döner. Hayvana tuz verilir. Sütü sağılır.

Şehrin, hayvanlarla insanların sabah çıkıp akşam eve döndükleri yerler olmadığını sonradan öğrendim. Köyle şehir arasındaki fark buymuş. Bu tarife göre çocukluğumuzdaki Erzurum daha şehir olamamıştı.

2.3.1.2 Erzincan Kapı çarşısı:

Bu çarşı da bizim için çok önemliydi. Şehrin batı bölümündeki en büyük çarşıydı ve çok hareketliydi. Çarşı, Erzincan kapı Caddesi ve Yeni kapı Caddesi üzerindeki dükkanlardan oluşur, Cumhuriyet Caddesinde son bulurdu.

Şimdi Erzincan kapı Caddesinde doğruya doğru yürüyelim. İlk dükkân laz dayı'nın dükkânı idi. Sahibi Mehmet Dayı dünyalar iyisi bir insandı. Küçük bakkaliyesinde ev ihtiyaçları satardı. Laz Dayı 4 şişe yün çorap örerdi. Biz bu dükkândan veresiye alışveriş yapardık. Hesaplar deftere yazılırdı. Babam maaş alınca hesabı temizlerdi. Laz Dayının hanımı da dükkânda kendisine yardım ederdi. Bizden yaşça büyük iki oğlu vardı.

Veresiye defteri, mahallenin namusu idi. Kimsenin borcu ne kadardı?

Sorulmazdı. Bu yöntem açlık denilen olayı bitiren mükemmel bir sistemdi.

Her şey dükkân sahibinin vicdanına kalmıştı. Bu nedenle herkes yapamazdı.

Sonra hatırladığım kadarıyla Dursun Emminin, Kürt Necmettin'in, Karslı İsmail ve Şaban Emminin dükkanları gelirdi. Bunlar genellikle yağ, peynir, bal satarlardı. İsmail Özsoy, Karslı Tuncer'in, Şaban Dizikısa ise ortaokulda sınıf arkadaşım Suat'ın babasıydılar.

Sonra Genç Ağanın dükkânı ve Kuzu Servetin manav dükkânı gelirdi. Kuzu Servet Efendi bu çarşının en önemli manavı idi. Dükkânda oğulları da çalışırdı. Oğullarından Canıp bizden bir iki yaş küçüktü. Dayımın oğlu Nihat’la aynı takımda futbol oynardı.

Sonra Kasap Zakir Beyin dükkânı gelirdi ki yörenin en faal et satım merkeziydi. Yardımcısı, Osman Efendi idi. Babam gider bir but kestirir, bir kısmını kıyma, bir kısmını kuşbaşı yaptırır eve getirirdi. Buz dolabı olmadığı için annem hep şikâyet eder ve etleri hemen kavurarak saklamaya çalışırdı.

Sonraki dükkân bir aktardı. Cemal Ağa’nın bu geniş bir mekânında kuru sebzeler yanında aktariye malzemeler satılırdı.

Köşedeki fırının sahiplerini hiç unutmadım. Bu fırının sahibi Salih Dede, onun oğlu Ahmet amcaydı. Ekmekleri bu kişilerin elinden yine veresiye alırdık. Günde 6 ekmek yerdik. Dördü ucuz olduğu için esmer renkli ham, ikisi francala beyaz ekmek olan has ekmek. Salih Dede ve oğlu Ahmet Amca bana göre dünyanın en iyi insanlarıydılar. Kendilerini laz bilirdik.

Erzurum’da Doğu Karadenizlilere ayırım yapılmadan laz denilir. Sonradan babamdan bu kişilerin Yusufelililer olduğunu öğrendim.

Yıllar sonra baraj yapımının getireceği sorunları yerinde incelemek üzere Yusufeli ilçesine gittim ve halkını tanıdım. Bu kadar dürüst, ekmeğini taştan çıkaracak kadar çalışkan ve insancıl bir toplum görmedim. Barhal Çayı ilçenin hemen yanından gümbürdeyerek akıyor ve ilçeye ayrı bir sükûnet, güzellik veriyor.

Kaçkar Dağlarının güney bölgesinde yer alan Çoruh Nehri vadisinde küçük bir mikro klima bölgesi mevcut. Bu bölgede her türlü sebze ve meyve yetişiyor. Hapishanesinin kapısı açık. Çünkü, mahkûm yok. Her taraf yemyeşil. Yeryüzünde cennet ararsanız, Yusufeli ilçesine gidin.

İlçe yüzünü Erzurum’a çevirmiş. Ticari ilişkileri daha çok Erzurum’la gelişmiş. Daha önceleri Erzurum iline bağlı iken sonradan Artvin iline bağlanmış. İşte bu fırıncı insanlar bu bölgenin insanları. Unutamadığım güzel insanlar.

Ahmet Bey’in oğlu Nasuhi Bey, fırının yanında bir pastane açtı. Oğlu Turan Ağabeyi ile işletiyor. Fırında, bizimle arkadaş olan Abdullah Ustadan da biraz bahsetmem lazım. Kürekçi görevini yürüten bu insan, çok candan ve şakacı biriydi. Babam sık sık peynirli Simav pidesi yaptığında kürekçiliği kendisi yapardı.

Yaz günleri dayımların fidanlıkta kurduğu çadırlarda günü birlik piknik yapardık. Babam iki tepsi sebze kebap yaptırırdı. Tepsiler geldiğinde etlerin önemli bir kısmının **“pişti mi? pişmedi mi?”** bahanesi ile Abdullah Usta tarafından atıştırıldığını, etin azlığından anlardık. Babam **“Şu kadar et koydurtmuştum. Abdullah gene götürmüştü.”** derdi.

Fırının köşesindeki kaldırım üzerinde Nano Abla kalaylı bakır taslar içinde yoğurt satardı. Biz de ahşap yoğurt kabını taşıyarak kendisine yardımcı olmaya çalışırdık.

Yıllar sonra Erzurum’a gittiğimde fırın ve pastanenin yerini çorbacıların aldığını gördüm ve üzüldüm. 15-20 çeşit çorba yapılıyordu. Çorbacılık, üniversite öğrencileri için sağlıklı beslenme açısından bulunmaz bir imkandı.

Yenikapı Caddesinin güneye uzanan tarafında başka bir dükkân yoktu.

Cumhuriyet Caddesinden güneye Erzincan Çarşısına doğru yüründüğünde sağda şu iş yerleri yer alırdı: tam köşede Gündoğduların büyük binası, üç katlı bu binanın alt katında Erzincan Çarşısının en büyük dükkânı. Yiyecek ağırlıklı bu dükkân yoktu. Bunun üstünde otel ve kahvehane bulunurdu.

Sonra Akdağların fırını gelirdi. Mustafa, Yahya Akdağ kardeşler fırını, kardeşleri Sadullah Akdağ ise Saray Sineması binasındaki bakkaliye dükkanını işletirdi. Mustafa Akdağ sonradan müteahhitlik yaptı. Yahya Akdağ politikacı oldu.

Sırada Recep Gemalmaz'ın bakkal dükkânı vardı. Vitrindeki şekerlemeleri, hele kırmızı renkli tarçınlı lohusa şekerlerini imrenerek seyrederdik. Recep Bey genç yaşta vefat etti. Annem **"Recep benim hoca arkadaşımı."** diyerek O'nun ölümüne çok üzülmüştü. Oğlu Erhan, babadan kalma mesleği uzunca bir süre yürüttü.

Sıradaki laz Hasan Tez'in bakkal, Cemil Beyin tuhafiyeye dükkanından sonra Erzincan Çarşısı köşesinde manav Hakkı Paşa'nın dükkânı yer alırdı. Erzincan Çarşısında en kaliteli ve taze sebze, meyveyi bu manav satardı. Manav Hakkı Bezmiş'in üç oğlu vardı. Necip, Memiş ve Zakir. Büyük oğlu softaydı. Diğerleri, babalarına yardım ederlerdi. Dükkânda daha çok Ahmet Bey isminde babam yaşımda bir kişi bulunurdu. Bizler harçlığımızı çıkarmak için gazete veya eski kitapların kağıdından kese kâğıdı yapar Ahmet Bey'e satardık.

Kese kâğıdı yapımında iyi yapıştırıcı olan çiriş (Erzurum'a mahsus bir çeşit lezzetli bir sebze) unu kullanılırdı. Biz ise daha az yapışkan olan kepek unu kullanır ağır gelmesi için bu yapıştırıcıyı biraz fazla sürerdik. Sonra yapılan torbaları bahçe yüzeyine serer, güneşte kurutur ve manava götürürdük. Yeterince kurumamış olacak ki birkaç torba, içine meyve konulunca patlamış. Bu nedenle Ahmet Bey, uzun bir süre bizden kese kâğıdı torbası almadı. Ama kraft kâğıdından yapılan torbalar daha pahalı olduğundan bir süre sonra bizim torbaları tercih etmek zorunda kaldı. Kazandığımız parayla karşıdaki Yeşilkent Pastanesinden dondurma veya adına Cumhuriyet pastası dediğimiz kremalı pastayı alır, çocuklarla birlikte afiyetle yerdik.

Erzincan Kapı Caddesinde batıya yöneldiğimizde sırada Rıza Bey'in fırını gelirdi. Bu kadar küçük alanda dört fırının oluşunu doğrusu garipserdim ama hepsi de iyi iş yapardı. Rıza Beyin oğulları Vahdettin, Lütfettin ve Necati Beyler, kızları Taliha, Nermin, Suzan ve Nuran Hanımlardı. Fırında devamlı olarak Lütfettin Bey kalırdı. Necati ağabeyi, ağabeyimin akranıydı. İstanbul'da yurttta beraber kaldık. Lise tarih öğretmeni oldu. Suzan Hanım Hazine avukatıydı. Nuran Yenge büyük dayımın oğlu Necati Ağabeyi ile evlenince bu aile ile akraba olduk.

Sırada Güzel Memmed lakaplı kişinin manav dükkânı gelirdi. Çarşıdaki üçüncü manavdı. Babamın yakın dostu olan Mehmet Efendi, babam adına annemi ailesinden isteyen, böylece kaderimizde rol oynayan saygın bir kişi. Kendisini gördüm. Herkesle dost olan, güler yüzlü bir insandı. Daha sonra Haşiloğlu Selahattin Beyin, kadayıf ve yufka satılan dükkânı gelirdi. Erzurum'da Ramazan günlerinde kadayıf çok rağbet olurdu. Her evde mutlaka çorba, kıyma ve kadayıf pişerdi. Çorba Erzurum'a has yoğurtlu, köfteli ve aş otlu ayran çorbası, yumurtalı, pastırmalı veya ıspanaklı kıyma ve en az 3 cm kalınlığında cevizli, tereyağlı bol şerbetli kadayıf tatlısı. Bu tatlının yerini bazan kadayıf dolması alırdı.

Kadayıf almak için sıraya girilir ve kuyruklar oluşurdu. Pek tabi itiş, kakışlar hatta kavgalar. Selahattin Ağabeyi sarı saçlı, irice yapılı bir kişiydi. Talepler, onu bunalırdı. Bu nedenle sinirliydi. Dikkatle kadayıfın nasıl yapıldığını izlerdik.

Önce un ile su bir kazanda bulamaç haline getirilirdi. İçine akışkanlık için bir şeyler katılırdı. Ortada 1.5 m çapında dönen, kenarları olmayan bir tepsi vardı. Bu tepsi altındaki ateşle sürekli ısıtılırdı. Bulamaç, kazandan özel bir aletle alınır ve altındaki deliklerden dönen tepsi üzerine incecik sicim halinde akıtılırdı. Bir dakika içinde pişen incecik hamur telleri ahşap kürekle sıcak sacın üzerinden tarama suretiyle alınır bir kenara depo edilirken aynı işlem defalarca tekrar edilirdi. Biriken tel kadayıflar tartılır, iki kat temiz kâğıt içinde müşteriye verilirdi. Nereden geldiği bilinmeyen kadayıf ve ondan yapılan tatlı Erzurum'un klasiği olmuştu. Vazgeçilmezdi.

Sırada berber Ahmet Bey'in dükkânı yer alırdı. İki kardeş idiler. Küçüğün adı Hakkı Bey idi. Ahmet Bey, Murat Paşa camiinde müezzinlik yaptıkları için yük küçük kardeşin üzerindeydi. Biz çocuklar gider saçımızı tıraş makinası ile üç numara kazıttırdık. Liseyi bitirinceye kadar bizim saçımız dıbiz dediğimiz bu stildi. Liseden sonra babam saçımızı uzatmamıza müsaade etti. Bu saç stili temizlik için gerekliydi ama fiyakalı değildi. Oysa o çağlardaki gençlerde fiyaka daha önemliydi. Ahmet Bey'in Kazım ve Mustafa adında iki oğlu vardı. Kazım Ağabey bizden büyüktü. Sanırım ast subay oldu. Mustafa ise bize akrandı. Kültür Kurumu ilk okulunda beraber okuduk. Daha sonra yan yana iki kahve yer alırdı. Her ikisinde de duvara bitişik ahşap peykeler vardı. İlkinin adı aynalı kahveydi. Bu kahvelerde geçmişte sazlı sözlü sohbetler, atışmalar yapılmış. Meddahlar gösterilerle hekât (hikayeler) ve masallar anlatırlarmış. Bu nedenle buraları kahveden çok birer eğlence mekânlarıymış. İkinci kahvenin tabelasında Laçın Darçın yazılıydı. Kimdi bu adam? Laçın ne anlama geliyordu? Bir yer ismi miydi? Sonradan öğrendim. Laçın, Azerbaycan'da bir rayon (eyalet) ismiymiş. Bu kişi de oradan gelmiş bir Azerbaycanlı. Okul arkadaşlarımızdan bazıları Ahıskalı, Culfalı gibi Kafkasya'ya ait soyadları taşırlardı. Demek ki Erzurum'a bu yöreden çok kişi göç etmiş ve yerleşmişti. Daha sonraları Erzurum'un çok kozmopolit (Türk, Ermeni, Gürcü, Azeri, Acem, Çeçen, Çerkez, Laz, Kürt, vs) bir nüfus yapısının olduğunu fark ettik.

Sonraki işyeri bir lavaş fırınıydı. Lavaş ekmek üretmek de sanırım bir Kafkas geleneğiydi. Tandırda pişirilirdi. Ancak bu lavaşın köyde pişirilenden farkı onun beyaz ve ince oluşuydu. Bazan kuru, çıtır çıtır, çoğu kez dürüm yapılacak şekilde ince ve yumuşak olurdu. Dürümün içine her şey konulurdu. Son zamanlarda daha çok cağ kebabında tercih edilmeye başlandı. Bugün Erzurum'da lavaş ekmek kullanımını artmış. Çocukluğumuzda lavaş ekmeği yemek, lüks sayılırdı. Dükkanlardan sonra sokağa dönen yol yokuş aşağı iner sağda evlerle devam ederdi. Kanun sanatçısı Ahmet Cennet'in evinin karşısında Cumhuriyet İlk Okulunun bu caddeye açılan kapısı ve merdivenleri ve yanında mayıslık yer alırdı. Bu çocuk bizim oyunlarımıza her nedense pek katılmaz meraklı gözlerle pencereden bizleri izlerdi.

Yaklaşık 70 m uzunluğundaki yokuşun sonunda düze (düzlüğe) inilirdi Sağ tarafta iki katlı evin bodrumunda Dursun Emmi'nin tulum peynirleri depo edilirdi. Bu tulumların içinde göğermiş peynir bulunurdu. Küflü peynir dediğimiz bu peynir içinde antibiyotik maddeler taşıdığından çok faydalıydı. Bu nedenle Erzurum sof-ralarından hiç eksik olmazdı. Tek kusuru tuzlu oluşuydu. Çocukluğumuzda edindiğimiz ağız tadımız nedeniyle bu peyniri Erzurum'dan getirtir ve hâlâ tüketirim. Amma hanım, kızım ve torunlarım bu peyniri pek sevmediler.

Erzincan çarşısının sonundaki bu küçük yokuş, bizim kış aylarında kayma merkezi-mizdi. Babam büyük bir kızak yaptırmıştı. Dört kişi binebilirdi. Ancak altına demir yerine çember çaktırdığı için iyi kaymazdı. İki kişilik diğer kızakların yarışta hep gerisinde kalırdık ama bizim posta adını verdiğimiz bu kızak sosyal bir kızaktı, çok kişiyi taşırdı. Onun da kendine göre başka bir zevki vardı.

Kızakla kaymanın zevki ve neşesi bir başkaydı.

Bu yolun sonunda soldan Dere Mahallesi'ne gidilirdi. Sağda Kara Kullukçu hamamı vardı. Bu hamam çalışmıyordu. Kubbesine çıkar, pencerelerden hamamın içini gözetlerdik. Kubbesi oldukça büyüktü. Kulluk kelimesi bana kapıkulu askerlerini hatırlatıyor. Acaba bu hamam eskiden Erzurum içinde yerleşik askerlerin kullandıkları bir hamam mıydı? Hamamın bir yanında dar bir sokakla Cumhuriyet Caddesine çıkılırdı. Diğer yanında ise Kültür Kurumu İlk okulu ve bahçesi bulunurdu. Biz dört kardeş bu okulda okuduk. Okula bu yokuşlu yoldan gider gelirdik

2.3.2 Erzurum evleri:

“Erzurum da evler toprak damlı, ekseri 2 katlı kâgir olarak yapılmıştı. Damda duvarların üstü büyük kesme taşlarla kapatılır. Damların üstü toprak kaplıdır. Silindirik bir taşla (loğ taşı) sıkıştırılır. Bir oluktan yağmur suyunun akması için dama bir eğim verilir. Neden bir çatı yok? diye bir soru akla gelebilir. Hayvanlar için ot biriktirmek en önemli zorunluluktur. Ot yığınları damlarda taya halinde depolanır. Bacalar aynı zamanda evlerin ferahlık, yani hava alma yerleridir.

Dış kapılar 5 cm kalınlığında meşe ağacından yapılır. Üzerleri saca kaplıdır. Kapının arkasında kalın kirişler bulunur. Kapı arkasında dışarıdan yüklenmeyi önleyen kol demirleri bulunur. İç kapılar ahşaptan yapılır. Odanın ısınıp korumak için kapılar kalın çuha ile kaplanır.

Dış kapılar iki kanatlıdır. Yaz aylarında avlunun havalanması için tek kanat devamlı açık tutulur, açık kapı boşluğu, tırhiç denilen ahşap ince ızgara kapı ile kapatılır. Girişte uzunca bir avlu sizi tandır başı mahalline götürür. Avlunun hemen girişindeki merdivenlerden ara katına ve üst kata çıkılır.

Genellikle evin bu bölümleri askeri lojman yetersizliğinden dolayı, subaylara kiraya verilirdi. Aile alt kattaki tandır başı mahallinde yaşırdı.

Ahşap veya taş merdivenlerle bir üst kata veya dama ulaşılır. Dama (bacaya) küçük bir kapı ile çıkılır. Bacalar evin hanımlarının özgürlük alanıdır. Evler bitişik düzende olduğu için bir bacadan diğerine kolayca geçilir. Evin hanımları birbirlerinden bir şeyler ister, sohbet eder, öğleden sonraları semaveri yakar çay içerler.

Hanımlar, genellikle sokakta ehramlı (yünden dokunmuş örtü) veya çarşafı ol-salar bile tek başlarına yürümeyi ve gezmeyi uygun görmezlerdi. Ancak bacalar-da serbestçe gezebilirlerdi. Bacaların problemi kışın yağın kardı. Baca üstünde biriken kar örtüsü ağır yükü nedeniyle tehlikelidir. Kar yağışı durunca bacadaki kar örtüsü tahta küreklerle sokağa atılır Sokaklar kar tepeleri ile dolar. Zaten dar olan sokaklara araç giremez. İnsanların kar üzerinde açtığı küçük patika-lar hatta tünellerle caddeye çıkılırdı. Caddelerin sokaklardan pek farkı yoktu. Şehirde pek fazla motorlu vasıta yoktu. Ulaşım ve taşıma işleri atlı arabalarla ve faytonlarla yapılırdı. Şehre düşen kar uzun süre kalkmadığından kışın ulaşım atlı kızaklar ve zanka denilen kapalı kızaklarla yapılırdı.

Evlerin alt bölümlerinde hayvan ahırları bulunur. İneklerin ve koyunların sütü, derisi, yünü ve dışkı yaşam için çok önemli. Vücut ısısından yararlanmak için ahır sekilerinde kışın bir arada yaşanır. Özellikle köylerde hayvan dışkısı, ısınmak, yemek pişirmek için vaz geçilmezdir. Çeşitli şekilde toplanarak biriktirilir. Zengin evlerinde ahırlar ayrı bir yerdedir. O evlerde meşe odunu (palıt) yakılır. Yaz geceleri bacaya çıkar, yaygımızı serer, sırt üstü yatarak kardeşlerimizle birlikte saatlerce gökyüzünü seyrederdik. Erzurum'da yaz geceleri bacalarda sırt üstü yatarak gökyüzünü seyretmek inanılmaz güzeldi.

Ay, baklava tepsisi kadar büyük ve berraktı. Ay Dede diye seslendiğimizi unutmuyorum. Yıldızlar çok yakın görünürdü. Erzurum'un yüksek kotta olması ve havanın nemsiz, berrak oluşu yüzünden yıldızlar adeta elle tutacak kadar bize yakın görünürlerdi. Kutup yıldızını, büyük ayıyı ve küçük ayıyı kolaylıkla görürdük. Samanyolu yıldız kümesi bir bulut yığını halinde uzanır giderdi. Kayan yıldızlar bize korku ile karışık heyecan verirdi.

Geceleri hava serinlerdi. Genellikle yelek veya hırka giymeden oturulmazdı. Etrafta derin bir sessizlik olurdu. Zaman zaman istasyon tarafından trenlerin manevra düdüklere duyulurdu. Yatma vaktinin geldiğini, askeriyenin yat borusunu çalmasından anlardık. Sokaklar genelde ışıksızdı. Askeri birlikler şehrin içinde, halkla iç içe yaşarlardı.

Evler iki katlı kagir evlerdi demiştik. Taşların bağlantıları şehirlerde Horasan harcı ile doldurulurdu. Köylerde ise evler genellikle tek katlıydı ve harç yerine çamur kullanılırdı. Bu evler depreme dayanıksız olduğundan depremde büyük can kaybına neden olurdu. Duvar içindeki bağlantılar ahşap hatullarla sağlanırdı. Duvarlar 1 m kalınlığındaydı. Pencereilerin içine girer ve oyun oynardık. Pencere çerçeveleri çift katlıydı. Hava boşlukları çiriş unuyla yapıştırılan kağıtlarla kapatılırdı. Kışın camlar havadaki rutubetten dolayı buzla kaplanır, cam üzerinde tabiat mamulü çok değişik ve güzel desenler oluşurdu.

Döşemeler tahta ile kaplanırdı Duvarlar alçı ile sıvanırdı. Hem ısı izolasyonu hem de temizlik açısından alçı, çok iyi bir malzemedir. Tavanlar genelde 30x30, 40x40 biçilmiş tomruk kirişlerle taşınırdı. Üzeri boşluksuz tahta ile, onun üzeri 0.5- 1 m kalınlığında tuzlu toprakla kaplanırdı.

Damlarda loğ taşı denilen silindirik bir taş bulundurulur, toprak tabakası bu taşla sıkıştırılır, yağmurun akışı için meyil verilir. Pöhrenk denilen taş oluklarla yağmur suyu sokağa akıtılırdı. Yeni yapılmış damlar her yağmurda su geçirir, evin içine su damlalar halinde sızar, her damlanın altına bir kap konulurdu. Bu olayın annemi çok üzdüğünü hiç unutmam. Zamanla damdaki toprak tabakası su geçirmez olur ve biz de bu sıkıntıdan kurtulurduk.

Bitişik nizamdaki inşa edilen şehirde sokaklar dar olurdu. Sokaklar bir kağı arabası geçecek genişlikteydi. Evler hem ısı izolasyonu için hem de bir işgal esnasında birbirine kolayca geçmek için bitişik yapılırdı. Evlerin bazılarında ön veya arka bahçeler vardı. Köylerde küçük akarsular bahçe içinden geçer, çevresinde katmer güller yetiştirilirdi.

Genellikle köylerde damların üstüne bir kalıpta sıkıştırılmış sığır pisliğinden oluşan tezekler depolanırdı. Bunlar gübre olarak kullanılacağına ekonomik nedenlerle ve cehaletten yakıt olarak kullanılırdı. Sığır ve koyun pisliğine toplanma ve üretim tarzına göre basma, kesme, kerme ve gıgıl gibi isimler verilir. Tezekler piramit gibi istif edilirdi. Bunlara tezek kalakları denirdi.

Evlerin diğer büyük kapısından ahırlara geçilirdi. Bu ahırlarda sığır, koyun, at ve eşek barınırdı. Ahırların içinde seki denilen ve ahşaptan yapılan üst bölümünde kışın ısınmak için insanlar da kalırlardı. İnanılmaz gübre kokusu içinde. Yazın köye gittiğimizde biz çocuklar altımızda atların, sığırların ve koyunları gürültülerini duymadan, bu sekilerde yatar ve mışıl mışıl uyurduk.

Evlerin su ihtiyacı sokak çeşmelerinden sağlanırdı. Kiremitlik tabyasının güneyindeki pınarları toplayan su depoları vardı. Bu depoların üzerinde Fransızca yazılı yuvarlak demir kapaklar vardı. Kır gezilerimizde bunları okumaya çalışırdık.

Toplanan sular borularla sokak çeşmelerine taşınırdı. Bunun dışında şehrin pek çok yerinde çeşmeler vardı. Akpınar, Cennet çeşmesi, Dört güllü, Yazıcı gibi. Çeşme suyunu evlere sakalar taşırdı. Caggıl denilen ve omuzda taşınan ahşap çubuğun iki ucuna asılı su kovaları ile evlere taşınan su evin girişindeki büyük kazana veya kurun, dibek taşına boşaltılırdı. Bunların pirinçten yapılmış muslukları vardı. İhtiyaç halinde kazandaki su, saplı denilen büyük maşrapalarla alınır, kullanılırdı. Biz, saka kullanmaz, suyumuzu kendimiz taşırdık. Yıllar sonra evlere su tesisatı döşenince bu meşakkatten kurtulduk. Evlerin çok azında bulunan çinko kaplamalı gusülhane denilen yerlerde yıkanılırdı. Ebeveyn banyosu gibi.

Eski evlerin mutfaklarında altıgen veya sekizgen 15 x125 x200 cm ebadında ahşapların birbirinin üstüne bindirilmesi ile oluşan birkaç metre yüksekliğinde kubbemsi bir yapı bulunurdu. Bunun adına karlanguş yapı denirdi. Kubbenin tepesinde küçük bir pencere vardı. Bununla aydınlık sağlanırdı.

Mutfağın duvarlarındaki ahşap raflarda bakırdan yapılmış, kalaylı tencereler, kuşganalar (büyük tencere), üzeri kapaklı sahanlar, cezveler, içinde yağ ve sebzelelerin kavrulduğu tavalar, tatlı kalıpları, üzeri vernikli ve sapları işlemeli tahta kaşıklar, demir çatal ve kaşıklar, kasap bıçakları, et satırları, nacak (küçük balta), kepçeler, kevgirler, oklavalalar, merdaneler, yeni çıkmış çinko sahanlar bulunurdu.

Bakır kaplar her sene çuvala doldurularak kalaycıya götürülür ve kalaylanırdı. Bunların sırtta taşınması epey zor olurdu. Senede bir defa kesilen hayvandan et kazanları içinde kavurma yapılırdı. Mutfakta yağ küpleri, turşu ve hoşaf küpleri, kurutulmuş meyvelerin muhafaza edildiği kaplar, un deposu bulunurdu.

Kasaptan alınan büyük parça et, et kütüklerinde nacakla parçalanır, kasap bıçakları ile ufak parçalara ayrılır ve zırh bıçaklarıyla kıyma yapılır, parça etler çengele takılarak tavana asılırdı. Buzdolabının bulunmadığı o zamanlar parça etler kurutulularak, kıyma etler kavurularak muhafaza edilirdi. Porselen tabak ve gümüş çatal- kaşıklar zengin evlerinde bulunurdu.

Mutfağın bir köşesinde tandır başı yer alırdı. 40-50 cm yükseklikte taş örülür bir seki içinde büyük ve küçük iki tandır vardı. Tandırlar dışarıda 80 cm çapında 1-1.20 m yüksekliğinde yukarıdan aşağıya doğru büyüyen boyutta kil çamurundan yapılır, bu sekinin bulunduğu toprağa gömülür, çevresi toprak ve taşla kaplanarak seki haline getirilirdi.

Küçük tandırların çapı 50 cm idi. Küçük tandırlar günlük hizmetlerde, büyük tandırlar, haftalık ekmek üretiminde, kavurma yapımında ve çamaşır günleri kullanılırdı. Fırınlardan pek ekmek alınmazdı. Sonraları evlerde ekmek pişirme adeti terkedildi.

Tandırın alt yanında tandır dibine doğru bir havalandırma borusu bulunur. Külve denilen 10-15 cm çapındaki bu boru, tandır içinde yanmayı sağlar. Tandır başı 5-6 m2 büyüklüğündedir. Bu alanın çevresindeki taş duvarlar yukarı doğru gittikçe daralarak yükselir. Yükseklik 4-5 m kadardır. Bunun üzerine keresteden 1 m2 büyüklüğünde baca yükselir. 2 m yüksekliğindeki bu baca ile yanmayı gerçekleştirecek hava emişi sağlanır. Tandır başını oluşturan duvarların oyuklarına yakılacak malzemeler konulur. Bu duvarlarda demirden yapılmış çeşitli askılar ve lamalar bulunur.

Tandırın yakılması: Yakılmadan önce tandırın içi iyice temizlenirdi. Tandırdaki tezek külleri şurt üzerinden gelberi adlı bir kepçe ile dışarı alınırdı. Çıkarılan küller köylerde çöplüğe, şehirlerde kışın yayaların kayarak düşmesini önlemek maksadıyla sokaklardaki yaya yollarına dökülürdü. Külve ağzı tıkanmışsa, delik fırçası ile açılır, tandır dibinin hava alması sağlanırdı.

Tandırı yakmak için önce tezekler tandırın içine yerleştirilir. Tezeklerin altına, geven konur. Geven dağlardan toplanan çok dikenli bir bitkidir. Palandöken dağlarının yüzeyini kaplayan bu bitki yüzey erozyonunu önleyen kök derinliğine sahiptir. Kitre zamkı reçinesidir. Çok çabuk tutuşur.

Kapalı ocaklarda tüyer görevini gören alt havalandırma borusu (külve) yanmayı hızla gerçekleştirir. Tezeğin, ısı kalorisi düşüktür ama hızlı yanar. Kor haline gelince havalandırma borusu kapatılır. Böylece tezek kokusu giderilmiş olur. Tandırın yan duvarları (şurtları) yeterince ısınınca artık ekmek pişirmeye başlanır. Nüfusu kalabalık bazı evlerde her gün ekmek pişirilir.

Hamur teknesinde mayalanmaya bırakılan hamur, önce ahşap bir yüzey üzerinde merdane ile yuvarlatılır. Oklava ile inceltirilir. Geniş bir yüzeye ulaşan hamur (lavaş) rapata denilen üstü bez, altı ot ile doldurulmuş bir yastığın üzerine serilir ve kuvvetli bir şekilde tandırın iç yüzüne yapıştırılır. Radyasyon ile oluşan ısıda 3-4 dakika içinde pişen lavaş, tandırın yüzeyinden ayrılır ve tandırın içine düşmeden dışarı çıkarılır.

Pişen lavaşın tandırın içine düşmeden çıkarılması çabukluk, dikkat ve maharet ister. Bu işlemi herkes yapamaz. Aksi durumda lavaş tandırın içine düşer ve ziyan olur. Her tandır yakılışında evin bir haftalık ekmeği pişirilir. Lavaş ekmeğinin tazeliği çok önemlidir. Çabuk kurur. Yemek için ıslatılması gerekir. Kurumaması için lavaşlar, devamlı olarak ıslak tülbentler içinde muhafaza edilirler.

Pişirilen lavaşların içine çivil peyniri ve biraz da tere, maydanoz gibi yeşillikler konularak yapılan dürümler genellikle çayla birlikte yenir. Zamanımızda çok beğenilen dönerli dürümler bu alışkanlıktan kalmadır. Bir fast-food yeme çeşididir.

Bazı ekmekler pide şeklinde pişirilir. Buna el ekmeği denir. Bayatlaması geç ve lezzetli olduğundan çok beğenilir. Ayrıca açılan hamurun içine yağla kavrularak doyunlaştırılmış un ve bir miktar eritilmiş tereyağı konur. Bohça şekline getirilerek pişirilir. Buna kete denir. Kete, sabah kahvaltısında çayla beraber en çok tercih edilen unlu gıdadır. Yine açılan hamurun içine erimiş tereyağı dökülerek yapılan ve gulik denilen küçük ekmekçikler de çok lezzetlidir. Lezzeti tereyağı verir.

Otlaklarda tabi bitkilerle beslenen hayvanlardan sağılan süt ile yine doğal şartlarda elde edilen yayla tereyağının un ile karışımından ortaya inanılmaz lezzetler çıkar.

Tandır, özellikle kışın karlarla kaplı köylerde ekmek ihtiyacı, ısınma, yemek pişirme, civil peyniri için ayran kaynatma, sıcak su ısıtma gibi ihtiyaçlar için kullanılırdı ve bir ev için vazgeçilmez önemli bir araçtı.

2018 yılında Çıldır Gölü civarındaki bir köyde yapılan TV programında tandırılı yaşamı seyrettim.

Teknoloji buralara henüz ulaşmamıştı. Şehirlerde ise ekonomik ve teknolojik imkanların gelişmesi ile eski evler ve tandır, giderek önemini kaybetti.”

Ailece sinemaya ilk gidişimiz:

Babam hem batı kültürü ile yetişmişti. Hem de memurdu. Dayımların kültürü klasik Erzurum kültürüydü. Bu nedenle, ailelerimiz arasında dünya görüşü ve yaşam tarzı bakımından farklılıklar vardı. Örneğin bizim eve her gün gazete girerdi. Bunlardan biri de bizim ailece sinemaya gitmemizdi.

Bir gece Halk evi sinemasına ailece gittiğimizi çok iyi hatırlıyorum. Zekai çok küçük olduğu için onu Yosma Ablalara bıraktık. Güzelce giyindik. Babam şam fıstığı almıştı. Onu evde yedik. Sinemaya gittiğimizde çok kalabalıktı. Balkona çıktık ve ön sıraya oturduk. Film, Şehitler Kalesi adlı bir Türk filmiydi. Filmden pek bir şey anlamadım. Durmadan kavuklu fesli adamlar önümüzden geçiyordu. Uyumuşum.

Uyandığımda perdede Türk Bayrağı dalgalanıyor ve Vatan sağ olsun! sesi yükseliyordu. Babam daha sonra tarihi filmler gelince bizi bu filmleri izlemeye götürürdü. Bu filmlerden hatırladıklarım İstanbul’un Fethi filmi ile Barbaros Hayrettin Paşa filmleri idi.

Çocukluğumuzu yaşadığımız 1940 -50 li yıllar Erzurum’da sinema pek revaçtaydı. Şehirde üç sinema vardı. Bunlar renkli film de oynatıyorlardı. Bizim için cazip olan sinema 25 kuruş ödeyerek girdiğimiz Tümen sinemasıydı.

Diğer sinemalar sadece çarşamba günleri 25 kuruşa film oynatırlardı. Paramız olmadığı için sinemaya kaçak girmeye çalışırdık. Arkadaşlarımızdan paralı olan sadece Yener’di. Gittiği filmi gelir bize saatlerce anlatırdı. Genellikle Amerikan kovboy filmleri çocukların ilgisini çekerek. Bu nedenle oyunlarımız arasına kovboyculuk oyunu da girmişti.

Buradan şunu anlıyorum, sinema bir devrimdi. İyi kullanıldığında eğitim aracıydı. Tarih, coğrafya öğretiyordu. İnsan, sinema filmi ile göremeyeceği yerleri görüyordu. Ama kötüye kullanıldığında tam bir propaganda ve beyin yıkama aracıydı.

Şöyle ki bütün yabancı filmlerde Hristiyanlık propagandası yapılıyordu.

Ya bir kilise ya bir papaz ya bir haç veya ilahi okuma sahnesi her filmde mutlaka vardı. İnsanlar bu propagandadan farkına varmadan etkileniyordu.

“Simav yolculuğu:

1948 yılı yaz aylarında babam bizi Simav’a götürdü. Simav’a gitmek için trenle önce Eskişehir’e, oradan trenle aktarma yaparak Kütahya’ya gidecektik.

Kütahya Simav arası ise 150 km. şose yoldu. Bu yolu da otobüsle geçecektik.

Ben 6, kardeşim Selami 4 yaşındaydı. En küçüğümüz Zekai 2.5 yaşındaydı ve genellikle annemin kucağındaydı. İstasyona geldik. 3. Mevki biletlerimiz vardı.

Ahşap kanepelerden oluşan kompartımanlarda numara yoktu.

Önce gelen yer kapıyordu. Babam olağan dışı acelecidir. Erken geldik ve yerimi-ze oturmadan Selami kayboldu.

Babam dışarı çıkıp, “Oğlum, Selami. Neredesin?” diye çağırınca kardeşim bir kadının çarşafının altından “Buradayım baba.” diye cevap vermiş. Babam eski jandarma alışkanlığı ile kadının üzerine varınca kadın korkup kaçmış. Böylece Selami kaçırılmaktan kurtulmuştu.

Tren yolculuğu çok uzun. Çocuklar olarak genellikle koridorda dikilirdik. Koridorlar çok kalabalıktı. Babam bizi tuvalete götürdüğünde delikten aşağıdaki rayların hızlı geçişini görür, korkar ve işeyemezdik. Bir zaman sonra alıştık. Eskişehir’e gelince trenden indik ve Kütahya trenini beklemeye başladık. Bir süre sonra tren geldi. Ona bindik ve Kütahya’ya vardık. Buradan otobüsle Simav’a gitmek için elde sepet ve bavul, ben kardeşimin elini tutarak, Zekai kucakta otobüs garajına geldik ve Simav otobüsüne bindik. Tozlu bir yoldu. Dumlupınar yakınlarından geçerek önce Gediz ilçesine, birkaç saat sonra Simav’a vardık.

Ninemlerin evi Tepecik Mahallesi, Hisar ardı semtindeydi. Ninem, kızı Nazi-fe Halam, damadı Ali Amca, çocukları Türköz Abla ve Alaaddin ile beraber oturuyordu. İki katlı ahşap bir evdi. Bizi çok güzel karşıladılar. Eve yerleştik. Simav’da babamın izin süresince, oldukça uzun kaldık.

Simav’dan hatırladıklarım şunlardı. Çevre ormanlıktı ve çok yeşildi. Erzurum’un tam tersi bu durumu yadırgamadığımız gibi sevdik. Ninemlerin Yeygiren ardında bir iki küçük tarlası vardı. Orada çeşitli sebze yetiştirirlerdi. Onlar tarlalarla uğraşırken biz Alaaddin ile oyun oynardık.

Zekai’nin doğuştan sırtında yaralar vardı. Bu nedenle çok huysuzdu. Ninem onu hacamatçıya götürmüştü. Hacamat yapılırken Zekai çok hoşlanırmış. Kısa bir süre sonra Zekai’nin yaraları iyileşti ve ağlamaz oldu. Karşımızda ninemin akrabası olan Nüfusçu’lar otururlardı. Onlara gider ve halı tezgâhının çalışmasını izlerdik. Halı dokuma işi Simav’da çok gelişmişti. Her evde halı tezgâhı bulunurdu. Duvar boyu tezgâhlar iner çıkar ve halıyı ilmek ilmek dokurlardı.

Mahallemizdeki caminin adı Üzüm Pazarı Camisiydi. Küçük bir şadırvanı vardı. Oraya gider su ile oynardık. Biraz aşağıda, Aktar Salih Yörük’ün dükkanının olduğu çarşı yer alırdı. Babam bizi onlara götürdü. Ellerini öperdik. Bize şekerli leblebi verirlerdi.

Birkaç kere Eynal kaplıcalarına gittik. Suyu çok sıcaktı. Alaaddin’in babasının bekçilik yaptığı deppoya gittik. Eşek semerleri üzerinde atlaya atlaya oyun oynardık. Yolumuzun üstünde siyah taştan yapılmış bir yel değirmeni vardı. Simav ovası su ile kaplıydı. Simav’ın susamlı çöreklerini ben sevmedim ama Selami çok sevdi. Israrla onu isterdi.

Simav’dan ayrılmadan önce babam geniş göbekli sepetlere tarhana, şeker fasulyesi, şekerli leblebi, kestane ve susamlı çörek doldurdu. Bize düdüklü seramik sürahiler aldı. Uzun bir yolculuktan sonra Erzurum’a geri döndük.

Simav yapımı düdüklü sürahilerle mahalledeki çocuklara hava atardık. Bir yıl sonra Ninem Erzurum’a geldi ve uzun süre bizde kaldı.

Küçük teyzemler ve Kurşunlu camii:

Küçük teyzem Sıddıka Hanım, kocası Muhyettin Bey’in genç yaşta ölümünden sonra üzüntüden verem olmuş. Evlerinde ovayı seyreden pencere önündeki bir yataкта turuncu renkli şişme bir simit üzerinde yatardı.

Biz aşağı yukarı her hafta teyzemlere giderdik. Daha okula başlamamıştık.

Evden Selami'nin elini tutarak çıkar, Lala Paşa Camii önündeki parkta havuzun kenarını adımlayarak dolanır, Ebe Melek Aslan'ın oturduğu dar sokağa girer, biraz tırmandıktan sonra iki katlı büyük bir konağın (Müceldili Konağı- şimdi Kültür evi) önünden geçer Ömer Duygun İlkokuluna gelirdik. Sağda biraz ileride ve yukarıda Esat Paşa Camisinin zarif minaresi görünürdü.

Okulun önündeki yokuştan inip sağdaki ilk sokağa sapardık. Biraz ileride Kurşunlu Camii görünürdü. Camiye gelmeden sokağın sağındaki son ev teyzemlerin eviydi. Küçük bir bahçeden sonra eve girilirdi.

Ev, 2 katlı, tandır başı olan klasik bir Erzurum eviydi. Sağdaki merdivenlerden koşa koşa teyzemin odasına girer ve kucagina atılırdık. Teyzem bizi öper, sever, yanındaki şekerlerden verirdi.

Şimdi düşünüyorum da bu olaya akıl erdiremiyorum. Teyzem ileri derecede verem hastası. 1948 yılında, 39 yaşında vefat etmiş. Verem hastalığı ortalığı kasıp kavuruyor. Nezehe (Nezihe) Abla hariç diğer kardeşleri Seyfi Ağabeyi, Faika ve Veciha Ablalarda da verem mikrobi çıkmış.

Biz çocuklar teyzemle şapur, şupur. İnanır mısınız bilmem? Verem bizim hiçbirmimize bulaşmamış. Annem bizi niye bu kadar çok teyzemlere götürürdü? Babam niye buna mâni olmuyordu? Bilmiyorum ve hayret ediyorum!

Teyze kızları bizden çok büyüktüler. En küçüğü ki benden 8 yaş büyük olan Veciha Abla, kışın sobanın altlığını kızak yapar, caminin yanındaki yokuşta bizi kaydırırdı.

O yıllarda Kurşunlu Camii ibadete kapalıydı. Medresenin hücreleri siyasi mahkûmların kaldığı bir hapishane olarak kullanılıyordu. Caminin çevre duvarlarındaki geçmeli kalın demirli pencerelere yaklaşıp, caminin avlusunda ayağın-da prangalar, elleri zincirli kişilerin gezintilerini seyrederdik.

Onlardan kara sakallı 30-40 yaşlarında biri pencerenin yanına gelir. Bizim ellerimizi tutar ve şefkatle okşardı. Hiç korkmazdık. Sonradan adının Yusuf olduğunu öğrendiğim bu kişi yukarıdaki kulübeden bizi "Uzaklaşın oradan" diye azarlayan jandarma askerine korkmadan karşı çıkardı.

Kimdi bu insanlar? Bu camii niye böyle kullanılıyordu? Bu soruları cevaplayamıyordum. Murat Paşa camii de ibadete kapalıydı. Askeri amaçla ve depo olarak kullanıldığından onun kapalı olmasının anlayabiliyordum.

Ama Kurşunlu Camiini anlayamıyordum. Hapishane olarak başka bir yer bula-mamışlar mıydı? Bu caminin geçmişini yıllar sonra öğrendim. Ermeni vahşetine tanık olan bu camii meğer çok talihsiz bir medrese imiş.

Teyzem vefat edince ayaklarımız biraz kesildi ama bu eve yine sıklıkla gider ve penceresinden Erzurum ovasını tâ Dumlu Dağlarına kadar seyrederdik. Owayı seyretmek olağan üstü bir duygu ve güzellikti.

Okula başladıktan sonra seçimler olmuş, İsmet Paşa, kaybetmiş. Demirkıratlar başa geçmişler. Dayımlar çok seviniyorlardı. Ülkede önemli değişiklikler olduğunu fark ediyordum. Nitekim birkaç sene sonra bu camilerin ibadete açıldığını gördüm.

3- İlkokul yılları

“Ben nüfus cüzdanım 1 yıl geç alındığı için ilk okula 1949 yılında başlayabilmişim. Kültür Kurumu İlk okulu ile eğitim hayatıma başladım Numaram 78, öğretmenimiz Erzurumlu Emine AKSELÇUK idi. Birinci sınıftan, mezun oluncaya kadar bizi Emine öğretmen okuttu.

Okulumuz 5 derslikli küçük bir okuldu. Zemin katta baş öğretmeninin odası, kayıt ve evrak bürosu, öğretmenler odası ile 1. ve 2. sınıf dershaneleri vardı. Üst katta 3. 4. ve 5. sınıflar okurdu. Bodrum katta lavabolar, W.C ler ile ders aletlerinin ve haritaların konulduğu bir depo vardı. Bodrum katı karanlıktı bu nedenle korkar ve mecbur kaldıkça bodruma pek inmezdik. Okul soba ile ısıtılırdı. Okul başöğretmeni İbrahim İNAL, her pazartesi günü sabahleyin öğrencileri ve öğretmenleri okul bahçesinde toplar, İstiklal marşı ile bayrak gönderden indirildikten sonra bir konuşma yapardı. Sıkça söylediği “Binaenaleyh” kelimesinin manasını anlamazdık. İbrahim Bey’in siması sinema artisti Atıf Kaptan’a çok benzemekteydi.

Kızı ben dördüncü sınıftayken aynı ilkokula başlamıştı.

Öğretmenlerimiz içinde küçük kardeşim Zekai’nin öğretmeni Zeki ERSOY ve Kadir OĞUZ en yaşlı öğretmenlerdi. Bayan öğretmenlerimiz ise kocası hukukçu olan Saime YALIM, Selami’nin öğretmeni mahale komşumuz Hayriye Hanım’ın kızı Saibe GÜNDEM ve benim öğretmenim Emine Hanım’dı.

Okulumuz Cumhuriyet Caddesi üzerinde 1934 yılında kurulmuştu. Hemen yanı başında Ordu evi vardı. Üst düzey yöneticiler ile bütün komutanların ve subayların çocukları bizim okulumuzda idi. Vali Cemal Göktan’ın büyük kızı Nurdan benim, küçük kızı Pınar Zekai’nin sınıfındaydı.

Bizim sınıfta Alev Alatlı, Okan Uysaler, Mete Çelenk, Müfit Dora, Yener Sağsöz, subay kızları Tomris, Gülçin, Şengül ve sarı Mustafa Yıldız hatırladığım kişilerdi.

Alev Alatlı. Önemli bir yazar oldu. TRT de program yapıyor. Kendisi ile zaman zaman görüşüyorum. Okan Uysaler. Lisede de benim arkadaşımdı. Çok iyi bir çocuktı. Lisede basketbol oynadı. TRT’de prodüktör oldu. Çok değerli eserlere imza attı. Onu genç yaşta kaybettik.

OĞUZ ailesi; Mustafa Oğuz, Fatma OĞUZ. Kucakta Zekai, solda İlhami, sağda Selami. Bu resmin kız kardeşim Zümrüt doğmadan 1949 yılında bacalarda çekildiğini hatırlıyorum.

Mete Çelenk'in ailesi Vâni Efendi Mahallesinde oturlardı. Babası öğretmendi. Teoman, Ayfer ve Aytaç isminde üç kardeşi vardı. Teoman subay oldu. Aytaç, Zekai'nin arkadaşıydı. Bize gelir oyun oynarlardı. Çok sevimli bir çocuktı. Kolu üzerine düşmüş kolu kırılmıştı. Bu kol kangren oldu ve Aytaç daha 12 yaşındayken aramızdan ayrıldı. Üzüntüden kahrolmuştuk. Mete çok güzel resim yapardı. Mustafa Kemal'in kalpaklı resmini şip şak hemen çizirdi. TRT Erzurum Radyosunda Türk Halk Müziği sanatçısı oldu. İzmir'de yaşıyor.

Müfit Dora. Pansumancı Cemal Efendi ile Mahire Hanım'ın oğlu olan Müfit, benim ilkokuldan lise sona kadar sınıf arkadaşım. Dere Mahallesinde oturlardı. Üniversite için İstanbul'a geldi ama gözü tutmayınca geri döndü ve Erzurum Atatürk Üniversitesinden Ziraat Mühendisliği diploması aldı. İzmir'de yaşıyor. Ağabeyi Nejat Bey, hayatta değil. Bacısı Melda Hanım İş Bankasından emekli. Yener Sağsöz. Benim mahalle arkadaşım. O da Atatürk Üniversitesi mezunu. Mersin'de yaşıyor.

Sarı lakaplı Mustafa Yıldız'ın babası Sakarya Kahvesini işletirdi. Variyetleri iyiydi. Mustafa sınıfta kaldı. Selami ile beraber mezun olmuş. Okuyamadı. O'nu en son İstanbul'da fruko firmasının kamyon şoförü olarak görmüştüm.

Okulumuz, protokolde gözetilen bir okuldu. Bunu siyasilerin ziyaretinden anladık. Zamanın bakanları Rıfki Salim BURÇAK ile Bahadır DÜLGER sınıflarımızı ziyaret etmişlerdi. Bu durumun bir başka yansıması okulumuza 4 dersane daha eklenmesi ve Çocuk Kütüphanesinin kurulmasıydı. İleride ayrıntılı anlatacağım. Bu olay, bizim hayatımızı değiştiren, bize kitap okuma alışkanlığı kazandıran çok önemli bir olaydı.

Kadın öğretmenler biz Erzurumlulara karşı açıkça subay çocuklarına iltimas geçerlerdi. Bu durum bizi çok rahatsız ederdi ama söyleyemezdik. Erkek öğretmenlerde bu ayrıcalık görülmezdi. Onların okul çantaları, kaplı defterleri, kitapları, güzel kalem ve silgileri vardı. Biz bunlardan yoksunduk. Bu çocukların terbiyeleri de bizden daha iyiydi. Bizdeki sokak kültürünün kabalığı onlarda yoktu. Bunun farkındaydık. Ama bizim de kendimize göre bir terbiyemiz başkalarına saygı, insanlara yardımcı olma gibi erdemlerimiz vardı. Bu iltimasa, ayrıcalığa gerek yoktu. Bu konuda birçok olay oldu. Kardeşim Selami anlatmıştı.

Öğretmenleri Saibe Hanım, 3. Sınıfta kız ve erkek öğrencileri matematik sorusu sorarak yarıştırtıyor. Kara tahtayı ortadan tebeşirle ikiye bölüyorlar. Bir kenara Selami, diğer tarafa benim sınıf arkadaşım Gültekin'in kız kardeşi Gülçin geçiyor. Öğretmen soruyu soruyor. Selami hemen soruyu doğru çözümlüyor. Gülçin de daha sonra soruyu güzel yazarak doğru çözümlüyor. Öğretmenin değerlendirmesi şöyle. Selami, sen daha çabuk çözdün ama Gülçin de güzel yazarak çözdü. Bu nedenle yarışma berabere. Selami'nin "İyi de yarışmanın amacı soruyu hızlı çözmektir. Güzel yazmak değildir." anlamındaki itirazı sonuç vermiyor.

Erkek öğretmenler daha iyi eğitimciydiler. Kadir OĞUZ, keman çalardı ve okulun bütün sınıflarına müzik dersine giderdi. Zekai'nin öğretmeni Zeki ERSOY, çok yumuşak başlı, efendi bir insandı. Zekai çok methederdi.

Derslerimiz sabah 8.30 da başlardı. Dersler 50, teneffüs 10 dakikaydı. Sabah dört, öğleden sonra iki ders yapılırdı. Okul 15.20 de paydos olur, hemen çocuk kütüphanesine giderdik. Cumartesi günü dört ders yapılır, saat 12.30 da İstiklâl marşı söylenerek bayrak asılır ve hafta tatili başlardı.

Derslerde İstanbul'da basılan dergileri okurduk. Öğretmenimiz bu dergileri dağıtır ve dergideki konular işlenirdi. Bu dergilerde mevsimler 3'er aylık bölümlere ayrılmıştı. Bu bölüşüm Erzurum'daki mevsimlerin sürelerine uymuyordu. Burada 6 ay kış vardı. Diğer mevsimlerde 2 şer aydılar. Bu farka nedense öğretmenim hiç değinmezdi.

Emine öğretmen kız arkadaşlara Erzurum kadın barlarını öğretirdi. Kendisi de güzel oynardı. Yavru kurtların giyim kuşamları ile ilgilenirdi. Bizim okulun yavru kurtları sarı- lacivert fular takarlardı. Boru trampet takımı okul paydos olduktan sonra bahçede prova yapardı. Milli bayramlardan önce okul bahçesinde yürüyüş provası yapılırdı. Bayramlar heyecan ile beklenirdi. Törenler havuz başında yapılır ve her okulun öğrencileri önde yavrukurtlar olmak üzere tören tribününün önünden uygun adımlarla geçerlerdi. Bu geçişte yavrukurtlar tribünü şapkalarını sallayarak selamlarlardı. Okula döndüğümüzde en iyi yürüyüşü bizim okul yaptı diye kendimize pay çıkarır, öğünürdük.

23 Nisan 1954 tarihinde bayram şenliklerinden sonra çocukları bir kamyonu bindirdiler. Mahalle Başı semtinde oturan Nene Hatun'u ziyarete götürdüler. Aziziye savaşlarının halk kahramanı olan ve düşman komutanını öldürerek zafere kazanmasını sağlayan ninemizin elini öptük. Çok mutlu olmuştu. Yaşlıydı. 1 yıl sonra aramızdan ayrıldı.

Her yılın 12-19 Aralık tarihleri arasında Artırma ve Yerli malı haftası kutlanırdı. Bu hafta okulda çeşitli etkinlikler düzenlenir ve yerli malı kullanmanın önemi anlatılırdı. Cumhuriyetimiz 30 yaşındaydı. Toplum olarak israf etmememiz ve tasarruf yapmamız gerektiği çocukların zihnine yerleştirilmeye çalışılırdı. İş Bankasının çıkardığı bir kumbara vardı. Biz çocuklar babamın verdiği harçlıkları harcamaz, büyük bir zevkle kumbaraya atardık.

İlgimi çeken bir çalışma da ebru çalışmasıydı. Bu biraz zahmetli bir çalışmaydı. Önce yüzeyi geniş dikdörtgen şeklinde bir tepsinin içinde sıvı bulamaç hazırlanırdı. Bu bulamaç, suya karıştırılan biraz zamk biraz nişastadan oluşurdu. Hafif peltemsi bir görünümü vardı. Sonra bu sıvının içine çeşitli renkte boyalar damlatılır ve bir suluboya fırçası ile bu boyalara şekil verilirdi. Sonra özel beyaz bir kâğıt bu bulamacın yüzüne yapıştırılır ve yavaşça çekilirdi. Renkli şekiller olduğu gibi beyaz kâğıdın üzerine çıkardı. Kâğıt güneşte kurutulur ve çeşitli şekillerde kullanılırdı. Ebru sanatı Osmanlı döneminde çok yaygınmış. Daha çok dini motifler çıkarılıp çerçevelenir ve bu kiblegâhlar evlerin duvarlarına asılırdı.

Her sene belli aralıklarla topluca aşı olurduk. Kızamık, tifo, difteri (kuş palazı) tetanos ve verem aşısı yapılırdı. Karma olarak yapılan aşılar bizi çok sarsardı. Kolumuz şişer, ağrısı birkaç gün sürerdi. Aşı yapılan enjektörün ucundaki iğne kalındı. Bu yüzden ağrısına dayanamayan pek çok kişi aşı olmaktan kaçmaya çalışırdı. O tarihlerde bu günkü gibi tek kullanımlı plastik enjektörler yoktu.

Bir iğne ile birkaç kişi aşılanırdı. İğneler devamlı kaynayan sıcak su içinde tutulurdu. Verem ve çiçek aşıları kolaydı. Diğer aşılardan sonra en az iki gün izin verilirdi.

Bu tatilleri çok severdik. Kendi kendime hep sorarım. Okulu çok severdik. Koşa koşa giderdik. Ama bu tür tatilleri de çok severdik. Bu ikisi arasındaki çelişkiyi çözemedim. Yoksa toplum olarak tembel miydik?

Aşıların toplum sağlığı üzerindeki faydası tartışılmaz. Devlet küt kaynaklarına rağmen halkına bu tür sağlık hizmetini vermeyi bir görev sayıyordu. Devlet, hastanelerde tedavi için ücret almıyordu.

Kış ülkesi olan Erzurum'da bazan aşırı kar yağışı ve soğuklar nedeniyle okullar bir haftaya kadar tatil edilirdi. Sıcaklık – 35, -40 C0 olurdu. Sıcaklığın bizce ölçüsü evin kapı zırcasının (kapı tokmağı) üzerindeki kırağı miktarıydı. Böyle bir tokmağa el ile dokunduğunuzda deriniz soyulurdu. Bu nedenle kapı tokmağına yün eldivenle dokunurduk. Başımızı ve kulaklarımızı kapatan sadece göz tarafı açık kar başlıklarımız vardı. Bu tür kar tatillerinde babam bizi sinemaya gönderirdi. Namık Kemal ile ilgili bir filmi hatırlıyorum. Yerler diz boyu karla kaplıydı.

5. sınıfta olduğumuz için öğretmenimiz paydostan sonra bizi bir saat daha fazla çalıştırdı. Kardeşlerim sınıfın kapısında Gültekin'in kız kardeşi Gülçin'le birlikte bizi beklerlerdi. Emine Hanım koridorda onların beklediğini fark edince onları hemen sınıfa alır ve üşümeleri için sobanın yanında oturturdu. Biz öğretmenlerimizden böyle çok güzel davranışlar gördük ve öğrendik.

Yıl sonunda müsamereler düzenlenir çocuklar hünerlerini gösterirlerdi. Emine öğretmenim bana zeybek oynamayı öğretti. Bunun için zeybek kıyafeti dikildi. Siyah ipek üzerinde sarı kurdele ile yapılan işlemeleri (nakış) vardı. Harman dalı zeybeğini oynamıştım.

1954 yılının haziran ayında mezuniyet imtihanlarına girdik. Her dersten sözlü imtihanlar yapıldı Bir hafta süren bu imtihanlardan sonra diplomalarımızı aldık. Okulda diploma töreni düzenlendi. Katılımcılara limonata ve yaş pasta ikram edildi. O senenin Eylül ayında Erzurum Lisesindeki ortaokula kayıt yaptır-dım. Sınıfım 1 A, numaram 51 idi. Artık orta okul öğrencisiydim.

Biz mezun olduktan sonra Emine Hanım'ın Gözümoğulları Ailesinin ortanca oğlu ile evlendiğini öğrendik. Bu ailenin dahi çocuğu Doğan sınıf arkadaşımızdı. Öğretmenimizin bu evlilikten mutsuz olduğunu duyunca çok üzül-düm. Benim güzel kalpli öğretmenim doğrusu her türlü mutluluğa layıktı. Onu mutsuz edenin ismini onun için yazmadım."

Ağabeyim ilk okulu bitirdiğinde ben dördüncü sınıfa geçmiştim. Benim sınıf arkadaşlarımdan hatırımda kalanlar Zeki Beyin kızı Serpil Ersoy, 29. Tümen komutanının kızı Dilek Aydınalp, Doktor Zeki Başar'ın kızı Işık Başar, Alev Alatlı'nın kız kardeşi Işıl Alatlı, subay çocukları Gültekin'in kız kardeşi Gülçin, Ateş ve Gökmen, Erzurumlu Baki, Hüseyin, Ertuğrul, Güven, Erol, Kenan, Emine, Nuran ve Sabahat isimli öğrencilerdi. Son üç kız öğrencinin yaşları benden birkaç yaş büyüktü. Ağabeyimin okul numarası 78. benim 131, küçük kardeşim Zekai'nin numarası 209 idi.

29. Tümen komutanının kızı Dilek'in babasının gönderdiği halk dilinde cemse denilen GMC marka askeri kamyonlarla sınıf olarak Et Kombinasına gittik. Yetkililer bize kombınayı gezdirdiler. Aklımda kalan şeyler 6-8 m yüksekliğinde büyük kapıları olan soğuk hava depoları ile, elektrik üreten 4 adet dinamoydu. Soğuk hava deposunun kapısını açınca içeride dizili etleri gördük. Ve yaz sıcaklığında üşüdük. Elektrik üreten makineler pırıl pırıldı. Bir tanesini şehir aydınlatmasına bağlamış-lardı. Bundan beslenen bölgeler ışıltılı ışıldı.

Yine bir başka gün yakın köylerden Kân (Dadaş) köyüne gittik. Oradaki ilk okul öğrencileri ile birlikte piknik yaptık. Oyun oynadık. Türküler söyledik. Akşama doğru dönüşte bizi tümen sinemasına davet ettiler. Öğretmenimiz Saibe Hanımla beraber filmi izledik. Dönüşte günün hesabını babamın “ Bu saate kadar neredesin?” azarı ile ödemiştin.

Işık, Erzurum’un en iyi doktorlarından Verem Hastanesi başhekimisi Zeki Başarın ortanca kızıydı. Ablası ortaokul öğrencisiydi. Küçük kız kardeşi Nur henüz okula başlamamıştı. Kucakta sınıfa getirilir ve dersleri izlerdi. Bir de çok küçük erkek kardeşleri vardı. 4. Sınıfta iken Işık bize Verem hastalığı ve BCG aşısı hakkında bir konferans verdi. Çok doyurucu bir sunuydu. O günden doktor olacağı belliydi. Çapa Tıp fakültesinden mezun olunca aynı okulda kariyer yaptı. Kalp ve Damar üzerine ihtisas yaptı ve Prof. oldu. Emekli İstanbul’da yaşıyor ama hasta. Kız kardeşi Nur ise bugün Koç Üniversitesinde ceza hukuku profesörü olarak hizmet veriyor. Baki Akkoyunlu, benim en candan arkadaşımdı. Babası Tapu Müdürü idi. Mahmut ve Aziz adında iki ağabeyi vardı. Ailenin soyadı Kişioğlu olmasına rağmen Baki’nin soyadı her nedense Akkoyunlu idi. Baki’nin doğuştan gözleri çok zayıftı. Yeterince göremediği için okulda başarılı olamadı. Dördüncü sınıfta okuldan ayrılmak zorunda kaldı.

Baki çok temiz kalpli ve arkadaş canlısı bir kişiydi. 2. Sınıfta idik. Öğlen tatili olmuş, yemek için eve gidiyorduk. O tarihlerde Cumhuriyet Caddesi bazalt parke taşı ile kaplıydı. Ortada 2 m genişliğinde akasya ağaçlı bir refüj vardı. Cadde böylece gidiş ve dönüş olmak üzere ikiye ayrılmıştı.

Sağ taraftaki kaldırımdan evimize doğru giderken oradaki kasabın bizden küçük yaramaz oğlu, elinde büyük bir kasap bıçağıyla yolumuzu kesti ve bize “Geçemezsiniz” dedi. Şaşırmıştık. Önce çocuğa bıçağı bırakmasını söyledik ama çocuk kararlıydı. Sonra orta refüje doğru geriledik. Ama çocuk bizi takip etti. Birdenbire Baki çocuğun üzerine atladı ve elinden bıçağı almak istedi. Ama bıçak Bakinin başparmağı ile işaret parmağı arasını derince kesti. Kan fişkıncı çocuk bıçağı bıraktı ve kaçtı. Bakinin baş parmağı düşmek üzereydi. Hemen mendilimle, elini bağladım ve doğru Cumhuriyet Eczanesine koştuk. Eczacı Mehmet Amca ve yardımcısı Hakkı Bey derhal müdahale ettiler. İlaç döktü ve sargıladılar. Bir fayton çevirerek Baki’yi Numune Hastanesine götürdüler. Baki, ameliyata alındı. Yarası dikildi. Baki’nin yarası 15 günde geçti.

Baki okuldan ayrıldıktan ve uzun maceralardan sonra Erzurum’a geri dönmüştü. Paşalar yokuşunun başında bir büfe işletiyordu. Orada kendisi ile görüştüm. Biz Erzurum’dan 1967 yılında ayrılınca izini kaybetmiş uzun yıllar kendisinden haber alamamıştım. Ege bölgesinde bir fabrikada çalışıyor, 300 kadar işçiye imamlık yapıyormuş.

Erzurum Şehri 2011 Üniversidad Oyunlarını üstlenince kayak atlama kulelerinin yapımına yardımcı olmak için Kadıköy - Erzurumlular Vakfı Başkanı Muammer Alemdar Beyle, Erzurum’a gittik. İlgililerle toplantı yapacağımız binaya girince beni 20 yaşlarında genç bir kız karşıladı. Gözlerine baktım ve “Sen Baki’nin kızı mısın?” diye sordum. “Evet. Babam sizi evde bekliyor.” dedi Toplantı bitince Baki’nin Yenişehir semtindeki evine gittim. 45 yıllık hasretle kucaklaştık. Elinde daire, durmadan gazel okuyordu. Bu usul Erzurum’da yaygındır. Meşhur Naim Hoca (Gölleroğlu) da böyle yapardı. Baki’yi daha sonra görmedim. Vefat ettiğini duydum. Cenab-ı Hak gâni gâni rahmet eylesin.

382 numaralı Hüseyin Kayserili ile 5 yıl okuduk. İlkokuldan sonra O, yabancı dil öğreten Samsun'daki Maarif Kolejine gitti. Böylece yollarımız ayrıldı. Hüseyin ile yıllar sonra İSKİ Genel Müdürlüğünde Bilgisayar yazılım ve yönetiminde buluştuk. Şimdi emekli ve İstanbul'da yaşıyor.

Güven, Tekel Müdürünün oğluydu. Filiz isminde bir kız kardeşi vardı. İlkokulu bitirinceye kadar beraberdik. Sonrasını pek bilmiyorum.

Ertuğrul Alpağut ailenin küçük oğluydu. Ağabeyi Ünal, iyi bir marangozdu.

Vakıf İşhanı'nın altındaki Güneş Sinemasının koltuklarını O yapmıştı. Ertuğrul, 2. Sınıfta kalınca sınıflarımız ayrıldı. Sonra tekniker okulunu bitirerek İnşaat teknikeri oldu. Bir süre inşaat müteahhitliği yaptı. Demir ve sac ticaretinden çok zengin oldu. İstanbul Göztepe'de sık sık görüşürdük. Ani bir kalp krizi ile ağabeyimden bir hafta sonra aramızdan ayrıldı. Bir süre sonra Ünal Ağabey de rahmetli oldu.

141 numaralı Erol Eruğur, Dere Mahallesinde otururdu. Babası Halkevi sinemasında çalışıyordu. Bu nedenle Erol çok film seyreder ve bize anlatırdı. Arada bir onun torpilinden istifade ile ben de film seyrederdim. Erol, sonradan açılan mühendislik okullarından birinden mezun olarak İnşaat mühendisi oldu. İnegöl Organize Sanayi İnşaatında çalışıyordu. Bursa'da kendisiyle görüşmüştüm.

Yeri gelmişken bir hususu açıklamakta yarar görüyorum. Herkes hukukçu ve mühendis olamaz. Çünkü bu meslekler kişide muhakeme etme kabiliyeti ararlar. Herkes doktor olamaz. Çünkü sabır, şefkat ve el becerisi ister. Herkes sanatçı olamaz. Sanatın o türüne yatkınlık gerekir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitimde bu hususlara dikkat edilirdi. Sonradan bu işler bozuldu. Diploma enflasyonuna dönüştü. 1960'lı yıllarda her sahada açılan özel okullar bu işi ticarete döktü.

Parasını yatıran herkes diploma aldı. Ülke diplomalı cahillerin elinde kaldı.

Mesleğim olduğu için rahatlıkla söylüyorum. İnşaat Mühendisliği mesleği bu yüzden çöktü. Ülke depreme dayanıksız yapılarla mayın tarlasına dönüştürüldü.

Emine Ekmekçi, Cıvıl Abo Orhan'ın ablası Nuran, ayağı çocuk felci nedeniyle sakat kalan Dere Mahalleli Vecdet'in ablası Sabahat, 5. sınıfta arkadaşlarımızdı. Bunlar gelin olacak çağdaydılar. Öğretmenim Saibe Hanım, Kuloğlu mahallesinde otururdu. 25 yaşlarında, kumral, uzunca boylu güzel bir bayandı. Nedense hiç evlenmedi. Naci ve Suat isminde iki kardeşi vardı. Ağabeyi Naci Bey Karayolları Bölge Müdürlüğünde çalışırdı. Erol isminde bir oğlu vardı. O'nu evimizin önündeki arsada üç tekerlekli bisikletini arkasından iterek gezdirirdim. Küçük kardeş Suat Bey, ilkokul müfettişiydi. Sık sık sınıfımıza gelir ve ablasıyla sohbet ederlerdi. Okula siyah önlük üzerine beyaz yakalık takarak giderdik. Herkes bu kıyafeti giyinir, böylece zengin-fakir ayrımı kalkardı. Ayakkabı olarak babam bize konçlu lastik çizme alırdı. Önce annemin 4'lü çağ ile ördüğü yün çorapları giyer, sonra çizmeyi ayağımıza geçirirdik. Kar kalınlığı nedeniyle tercih edilen bu sistemde ayağımız üşümezdi ama eğer çorabımız ıslanmışsa bu romatizmaya sebep olurdu. Derin kar tabakalar içine korkmadan girdiğimiz için çizmenin içine kar girer, erir ve çorabı ıslatırdı. Eve gelince ilk işimiz, çoraplarımızı çıkarıp kurutmak olurdu. 1.sınıfta Baki benim sıra arkadaşım. Alfabeye yardımcı olması açısından öğretmenimiz hayvan masallarından küçük masal kitapları aldirtmişti. Onlardan okumayı sökmeye çalışırdık. Öğretmenimiz bize masal anlatırdı. Bir süre sonra bütün sınıf uyurdu. Hep beraber "Ayça küçük bir kız idi. Güzeldi. Güzeldi." şarkısını söylerdik. Bu şarkıyı en güzel Çiler söylerdi. Ben çok utangaçtım.

2.sınıfta ABD'liler tarafından hediye edilen kalem, defter, mendil, silgi gibi hiç görmediğimiz şekilde renkli ve görkemli eşyalar kura ile dağıtıldı. Bana çıkmadı.

Yaşar isimli bir çocuk teneffüste bunlardan birini çaldı. Derste yokluğunu hisseden çocuk durumu öğretmene bildirince sorgulama yapıldı ve Yaşar suçu benim üzerine attı. Kendimi koruyamamıştım. Bu olay insanlardan yediğim ilk kazıktı.

Öğretmenim de iyi incelemeden haksızca karar vermişti. Sonradan olay aydınlandı ama karalanmıştım. Nafia Müdürü Esat Tuncer'in kızı Duygu'nun bu olaydan sonra bana olan aşağılayıcı tavrını hiç unutmadım.

3.sınıfta bir subay kızının söylediği şarkı ve eşliğinde yaptığı dansı hiç unutamam. Erzurum, askeri bir merkezdi. Çok sayıda subay ve astsubay 3 yıl süre ile hizmet yaparlar, bu sürenin sonunda başka yerlere tayin edilirdiler. Bu nedenle subay çocuklarından çok sayıda arkadaşımız vardı. İsmi nedense hatırlayamadığım bu subay kızı sonradan İspanyol müziği olduğunu öğrendiğim bu meşhur şarkıyı söyledi ve dans etti. Radyoda her cumartesi günü saat 17.00 de yayınlanan çocuk saati programından öğrenmiş.

Subay çocukları bize göre daha rahattılar ve konuşkandılar. Biz yerliler ise aile ve çevre eğitiminden gelen baskı ile tutuk ve çekingendik. Çalışkan oluşumuz aradaki farkı biraz kapatıyordu. Bu duyguyu Üniversiteyi kazandığım yıllarda İstanbul'da net bir şekilde yaşadım. İstanbullu çocuklar, hocalarla rahatça konuşurlarken biz doğru bildiğimiz konularda bile parmağımızı çekinerek kaldırırdık. Galiba bu eğitimimizden kaynaklanan bir güven eksikliğiydi. Bu duyguyu hayatım boyunca taşıdım. Hep geride kalmayı tercih ettim. 4. sınıfta hatırımda kalan iki şeyden biri Işık'ın verdiği verem ve BCG aşısı konulu konferanstı. Diğeri Lüleburgazlı Çelik isminde sarışın bir arkadaşın elleri ve ayakları ile bir daire şeklinde takla atarak bahçede gezinmesiydi. Bahçedeki herkes durup onu seyrederdi.

Bu arkadaşta, büyük olasılıkla subay çocuğuydu. Bu çocuklarla olan anılarımız onlar ayrılınca ne yazık ki sona ermekteydi.

Öğretmenimiz Saibe Hanım, bize 5. Sınıfı okutmadı. Aslında bir öğretmen öğrencisini 1. Sınıftan alır onu mezun edinceye kadar okuturdu. Kadir Oğuz öğretmenin ricası olmalı ki bizi 5. Sınıfta Kadir öğretmen okuttu ve mezun etti.

Kadir Bey, Cumhuriyetin yetiştirdiği ilk ve Zeki Beyle beraber okulun en yaşlı öğretmeniydi. Zeki Beyin yumuşaklığı Kadir Beyde yoktu. Sert bir öğretmen görünümündeydi. Öğrenciler ondan çekinirdiler. Dere Mahallesinde oturan Kadir Beyin benden büyük Bilge isminde bir kızı ve Zekai'nin sınıf arkadaşı Bilgin isminde bir oğlu vardı. Kadir Öğretmen hayatımda gördüğüm öğretmenler içinde etkilendiğim öğretmenlerin başında gelir. Kadir Bey'in eğitimi ile kendime olan güvenim artmıştı. Sınıfın çalışkanlarındandım. Kadir Bey birçok dersi bana anlattırır, okul kantini hesaplarını benimle birlikte yapardı. Daha sonra orta okul 2. sınıfta da bize matematik dersine gelmişti. Müzik dersinde bize keman çalardı. Din dersine de O gelirdi.

Kadir öğretmenin öğretisinden hatırımda kalan üç önemli şeyden biraz bahsedeyim.

İlki Selahattin Eyyubi'ye olan hayranlığıydı. Yazın çocuklar derdi, "*Musul Atabek'i Nurettin Zengi'nin komutanlarında Şirguh'un yeğeni Selahattin Eyyubi, Haçlılardan Kudüs'ü geri aldı ve onları bozguna uğrattı.*" Öğretmenimin Selahattin Eyyubi'yi bu kadar öne çıkarmasının bir nedeni olmalıydı.

Bunu sonraki yıllarda edindiğim tarihi bilgilerden fark ettim. Selahattin Eyyubi, Kuddüs'ü Haçlılardan geri alırken bu günkü Avrupalıların ataları olan Haçlılara, tam bir insanlık dersi vermiş bu hareketiyle Haçlı dünyasında büyük saygınlık kazanmıştı.

Avrupalılar Türkleri sevmezler ve her fırsatta aşağılarlar. Ama şu dört Türk büyüğünün hakkını verirler ve onlardan saygı ile bahsederler. Mustafa Kemal Atatürk, Kanuni Sultan Süleyman, Fatih Sultan Mehmet ve Selahattin Eyyubi.

İkincisi Yahya Kemal Beyatlı'nın Akıncılar adlı şiiriydi. *"Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik. Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik."* mısraları ile başlayan bu şiiri coşku ile okur ve bize ezberlettirirdi. Bugün dahi bu şiirin tamamı ezberimdedir.

Üçüncüsü faiz hesabında bire indirgeme metodunu ısrarla öğretmesiydi. Daha sonra öğrendiğimiz faiz hesabında kullanılan formül uygulama yönünden daha kolayken bizim muhakeme kabiliyetimizi artırmak için bu formülü kullandırmazdı. Çünkü formül bizi ezbere alıştıırıyordu. Ezbercilik, sonradan eğitimimizin yarası hatta kanseri oldu.

1956 yılının Şubat ayında şiddetli soğuk algınlığı nedeniyle 15 gün hasta yattım. Babam ninemi getirmek için Simav'a gitmişti. Annem ne yaptı ise ateşim düşmedi. Sonunda komşumuz Kazım Bey eve doktor getirdi. Dr. Zeki Başar beni muayene etti. Kalçadan vurulan iğneler ile kendime gelebildim. Yatakta yatarken Macar Milli takımının maçlarını radyodan takip ediyordum. Macar milli futbol takımı ile yapılacak milli maç hava muhalefeti nedeniyle iki hafta ertelenmiş, Macaristan'daki karışıklıklar nedeniyle futbolcular geri dönmemiş bu iki haftayı güney illerimizde hazırlık maçı yaparak geçirmeyi tercih etmişlerdi. 1954 yılında sürpriz bir şekilde Batı Almanya'ya 3-2 yenilerek Dünya ikincisi olan bu takım, yaptığı hazırlık maçlarında bizim karmalarımıza gol yağdırmışlardı.

19 Şubat 1956 tarihinde yapılan futbol maçında Macarları 3-1 yendik. Bu skor şaşırtıcıydı. Ninem o gün Erzurum'a gelmişti. Ben sevinçten hasta hasta sokağa çıkmış, kutlamalara katılmışım. Ertesi pazartesi günü okula gidince Kadir Bey bir baba şefkatiyle elini alnıma koydu ve *"Senin ateşin hala düşmemiş. Sen sobanın yanındaki sırada otur ve teneffüste dışarı çıkma."* demişti. Bu şefkati hiç unutmamam. Kadir Beyin kızı Bilge ile lise 1. sınıfta beraber okuduk. Çok güzel şiir okurdu. Sınıfta istek üzerine Tevfik Fikret'in Sis şiirini okumuştum.

Yıllar sonra Zeki Ersoy'un kızı Serpil Hanımla Kadıköy- Erzurum Vakfının düzenlediği bir etkinlikte karşılaştım. Öğretmen olmuş. Evlenmemiş. Ufak tefek, minik bir serçe kuşu gibiydi. OĞUZ ailesi; Mustafa Oğuz, Fatma OĞUZ. Kucakta Zekai, solda İlhami, sağda Selami.

Bu resmin kız kardeşim Zümrüt doğmadan 1949 yılında bacalarda çekildiğini hatırlıyorum. Kardeşim gibi ona sevgi ve saygıyla sarıldım.

Kardeşim Zekai, aynı okulda ve benden bir yıl gerideydi. Okulda yaşanan bazı olayları şöyle anlatıyor.

"Öğrencisine tokat atan öğretmen" haberi bugünlerde sayfa sayfa gazetelerde ve hemen tüm görsel kanallarda yer alırken 70 yıla yakın bir zaman öncesinde eğitim dayak ile birlikte yürütülür idi. Lisede bizden yaşça büyük bir arkadaş hocasından yediği iki tokattan sonra; "Yediğim tokatlar haksız idi ama iki çocuk babasını dövmenize daha çok yararım." demişti. İlkokulu Kültür Kurumu İlkokuluna okudum.

Erzurum'da görev yapan askeri komutanların, vali ve vali yardımcılarını, üst bürokrat çocuklarının da öğrenim gördüğü bir okuldu. Okulumuzda 5.sınıftaki bir kız öğrencinin başında bit olduğu evinde tespit olunmuş. Üstelik bu öğrencinin babası da üst düzey komutan imiş. **"Yer yerinden oynadı."** deyişi işte bu olayda kendini gösterdi. Nasıl olurdu? Üst düzey bir komutanın çocuğu bu duruma nasıl düşebilir-di? Bağrıışmalar, münakaşalar sonunda çare bulundu ve "bit" in oluşma nedeninin okulda eğitim görmekte olan yerli çocuklardan kaynaklandığına karar verildi. Adlarını bugün bile hatırladığım abiler ve kızlar Cumhuriyet, İsmet Paşa, Kurtuluş İlkokullarına nakledildiler. Çalışkan bir öğrenci olan büyük abim İlhami Oğuz, sınıf öğretmeninin uğraşları sonucu bu nakilden kurtulmuştu. Biz de öyle.

Unutamadığım bir acı olayı da aşağıda anlatacağım.

1953-54 yıllarında Erzurum'a Uzak Doğu kökenli bir grup gelmişti. Gösterilerini Halk Evinde yapıyorlardı ve bir çarşamba günü öğleden sonra okulumuz öğrencilerine de gösteri yapacaklardı. Öğrenci başına giriş ücreti 2 liraydı ve o zamanlar bu büyük bir para idi. Çarşamba sabahı okulun bahçesinde toplandık.

Baş öğretmen İbrahim İnal bizlere dönerek; **"Gösteriye gelemeyecek olanlar şöyle kenara çekilsin!"** diye bağırdı. **"Yer yarılısın da içine girseydim."** dedim kendi kendime.

Benim gibi, bu ücreti ödeyemeyecek olan çoğunluğu Erzurumlu arkadaşlar ve iki abimle birlikte kenara çekildik. Fakirliğimden utanacak olmamla birlikte gösteriye gidecek olanları kıskanma duygusunu taşıyacak yaşta idim. Bir müddet sonra bahçede olmayan sınıf öğretmenimiz Zeki Ersoy geldi ve bizlere; **"Siz niye ayrıldınız?"** diye sordu. Yanıtı aldıktan sonra Başöğretmene dönerek **"Niye bu çocukların gönlünü kırdınız?"** diye çıkıştı.

Toplu ve mutlu bir halde Halk Evi'ne yürüdük. Kapıdaki adam bizleri ikişer ikişer sayarak içeri alırken Zeki Ersoy öğretmen; **"Ne sayıyorsun, koyun mu bunlar?"** dedi ve adamı tersledi. Gösteriyi bütün çocuklar izledi.

Bizim o tarihlerde pek çok eksliğimiz vardı. Ama Başöğretmeni azarlayacak güce sahip gerçek eğitimcilere sahiptik. Ne güzel bir duyguydu bu. 70 yıllık bu anı her şeyi anlatıyor.

Dördüncü ve beşinci sınıflardaki öğretmenim aynı soyadı taşıdığımız Kadir Oğuz idi. Oğlu, Bilgin Oğuz'la da aynı sınıfta idik. Bir kere olsun oğluna ayrı bir davranışta bulunduğunu anımsamam,

Kadir Oğuz çok güzel keman çalardı. Müzik dersinde onun çaldığı keman eşliğinde marşlar, türküler söylerdik. Duygu dolu hareketlerle arşeyi oynatan ellerini ve yüzümüzde patlayan tokatlarını da unutamam. Hepsine rahmetler diliyorum."

Kız kardeşim Zümrüt 'ün değindikleri: "Sabaha doğru bir saatte dünyaya gelmişim. Hatırladıklarım. İlkokul öncesinde Kuran öğrenmek için gönderildiğim hoca. Vani Efendi camisinin izbe bir odasında okumaya ve ezberlemeye çalıştığımız Kuran dersi. Bu konuda çok başarılıydım. İlkokula başladıktan sonra sabah okul, öğleden sonra hocaya gidişler devam etti.

Bir arkadaşına Kuran okuma konusunda yardımcı olurken aniden yediğim bir sopa sonrasını başım yarıldı ve kanadı. Bu olaya büyük dayım ve yengem çok tepki gösterdiler ve hocayla kavga ettiler. Sonrasında artık hocaya gitmedim.

Cumhuriyet İlkokulunda okurken komşumuz Vahide Hanımın kızının ısrarı ile babam beni 3. Sınıfta Kültür Kurumu ilk okuluna yazdırdı. Okuldaki öğretmenim Cahide Güneş idi. İyi bir öğretmen olmasına rağmen çok taraftı hareket eder subay çocuklarını çok tutardı. Onun bu davranışlarını hiç sevmedim ve hep nefretle andım. Eşi Öğretmen Cemil Güneş beni okutmadı ama saygın bir kişiliği vardı. Mahallemiz samimi arkadaşlıkların çok yoğun yaşandığı bir yerdi. Oyun oynamaktan bıkmıncaya kadar eve girmezdik. Annemin yumuşak huylu ve çok iyi yaklaşımları sonucu komşularla hiç problem yaşamadık. Tavuklarımız vardı. Annem her gün tüm komşulara yumurta gönderir, hastaların derdine koşar, onlara şefkatle yaklaşırdı. Yazın arkadaşlarım Nilgün, Gülseren, Şengül, Nuran ve bizden büyüklerle saklambaç, dondi- domino ve çizgi gibi oyunlar oynardık. Kışın akşam karanlığına kadar ağabeylerimle birlikte kayardık. Eve ellerimiz donarak girer, donun çözülmesinde fazla acı çekmemek için ellerimizi soğuk suyla dolu leğene daldırırdık. Ramazanlarda Selami Ağabeyim beni sırtına alır gezdirir, benimle oyunlar oynar, iftara kadar benimle ilgilenirdi. Ben ilk okuldayken iki ağabeyim İstanbul'a okumaya gitmişlerdi. Bu nedenle sonraki yıllarım onlarsız geçti. Eve dönecekleri günü sokağın köşesinde onların gelişini saatlerce beklediğimi hiç unutamam. Güzel, mutlu ve huzurlu bir çocukluk geçirdiğimi söylemek isterim.”

İlkokul bir çocuğun karakterinin şekillendiği bir süreçmiş.

Öğretmenlerimiz bize, güzel ahlak sahibi ve iyi insan olmayı öğrettiler.

Bugün onların pek çoğu hayatta değiller. Cenab- Hak'tan cümlesine sonsuz rahmet diliyorum.

Çocuk Kütüphanesi:

Ben 3. Sınıftayken okulun yanında yeni bir bina yapıldı. 4 derslikle birlikte, yapılan kütüphane de törenle açıldı. Geniş mavi renkli masalar üzerinde hem ders çalışır hem de resimli romanları okurduk. Kitaplık bölümünde yüzlerce kitap dizili dururdu. Bu kitaplıktan beğendiği kitabı alan kişi deftere kaydını yaptırdıktan sonra okuma sıralarında kitabını okurdu.

Ayrılırken kitabı masası üzerinde bırakır, kütüphane Müdürü Mustafa Sıddık öğretmenin görevlendirdiği bizler kitapları yerine yerleştirirdik. Kütüphaneye okul paydos olunca damlar, kütüphane kapanıncaya kadar okurduk.

Bize kitap okuma alışkanlığı kazandıran bu kütüphanede kartotex ve numaralama işlerine yardım ettiğimiz günler Müdür Bey evde okumamız için bizlere kitap verirdi. Kütüphanenin alt katında bir sinema salonu vardı. Bazı günler müdür bey bize çizgi filmler gösterirdi. Bunlar Mickey-mouse (fare) ve Woody-Woodpecker (ağaçkakan) filmleriydi.

Kütüphanede masal kitapları, hikâye kitapları, tarihi romanlar, pehlivan kitapları, bitkiler ve hayvanlar alemine ait kitaplar, çeşitli dergiler vs. bulunurdu. Okuduğum ve aklımda kalan en etkili kitap, Jano ve Yanık adlı iki çocuğun köpekleri Sultan ile birlikte yaptıkları 10 ciltlik “İki Çocuğun Devrialemi” adlı kitaptı. Jules Verne'nin “İki Sene Mektep Tatili” kitabı da beni çok etkilemişti.

Yine 5. sınıfta iken okuduğum Nihal Atsız'ın “Bozkurtların Ölümü” kitabının çok etkisinde kalmış, kitabı beş kere okumuştum. Bugün dahi kitaptaki kişilerin isimlerini eksiksiz sayarım. Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun tarihi romanları ile tarih bilimiz geliyor. Eflatun Cem Güney'in masal kitapları ile başka alemlerde geziniyorduk.

Çok acıklı ve bedbin olduğu için öğretmenimiz, Kemalettin Tuğcu'nun hikayelerini okumamıza izin vermezdi. Sonradan değerinin farkına vardığım "Beyaz Zambaklar Ülkesi" kitabını ilk defa orada görmüş, "Kont-Tiki" kitabıyla da insanoğlunun bir salla okyanusu nasıl geçtiğini hayretler içinde izlemiştim.

Kütüphane salonunda Talat, Enver ve Cemal Paşaların süslü üniformaları içinde madalyalarla donanmış resimleri vardı. Kimdi bu insanlar? Bilmezdik. Çok sonra-ları bu kişilerin Osmanlının kaderiyle nasıl oynadıklarını öğrendik.

Ortaokulu bitirinceye kadar arkadaşlarımla birlikte bu kütüphaneye devam ettik. Liseye başlayınca Müdür Bey bizi Halk Evindeki büyük kütüphaneye yönlendirdi.

Bu süreç içinde kütüphaneye devam eden iki kişiden de bahsetmeliyim.

Kitap kurdu olan ve kalın camlı gözlük takan bu kişilerden biri İlknur Hanım diğeri Fatin Beydi. İlknur, benden iki yaş büyüktü. Dere mahallesinde oturur, kütüpha-neyi açar ve kapatırdı. Kitap okuma merakı yüzünden sınıfta kalınca Lise 1. sınıfta sınıf arkadaşı olduk. Sonradan Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesini bitirdi. Ağa-beyimim sınıf arkadaşı Ergündüz Ilıcalı ile evlendi, Edirne civarında geçirdikleri trafik kazasında kocası ile genç yaşta aramızdan ayrıldılar. Geriye iki oğul bıraktı. Büyüğü diş doktoru oldu. Küçüğünü hepiniz tanırırsınız, Acun Ilıcalı.

Diğer arkadaş Fatin Sezgin, müzmin sinüzit idi. İmam hatip orta okulunda okurdu. Lise diploması aldıktan sonra üniversiteyi bitirdi. Üniversitede kariyer yaptı. Atatürk Üniversitesi İlahiyat fakültesinde Prof. olarak görev yaptı. Şimdi emekli ve hayatta.

Ordu evi sineması: Okulumuzun hemen bitişiğinde Ordu evi vardı. Ordu merkezi olduğu için bu bina çok lükstü. Görevle gelen subaylar geceleri burada kalırlardı.

Alt kattaki çok maksatlı salona girişte sağda Amerikan kovboy filmlerindeki gibi bir bar vardı. Subaylar burada içki içerlerdi. Kenarlardaki yüksek sekilerde yemek masaları bulunurdu. Aşağıdaki alanın ortası dans pistiydi. Bazan bu alana sinema makinası getirilir ve yabancı dilde Amerikan filmleri gösterilirdi. Subay çocukları bize da giriş kartı çıkarmışlardı. Film seyretmeye giderdik. İlk seyrettiğim film Elizabeth Taylor ve Robert Taylor'un rol aldığı Kara Şövalye (İvanhoe) filmiydi.

Subayların o tarihlerdeki durumlarına gelince hallerinden oldukça memnun görü-nüyordlardı. Ordu evi binası ile Okulumuz arasında camlı bir levhada o zamanki genel kurmay başkanı, kara kuvvetleri komutanı başkanı ve 3 ordu komutanının resmi vardı. 3. Ordu komutanı Erzurumlu Fevzi Mengüç'tü.

İlk okul yaz tatillerinde hocaya gitme işi devam etti. Bu kere adres değişmişti. Vâni Efendi Mahallesi camii imamı Garo lakaplı Hoca'ya giderdik. Adını bilmez-dik. Sonradan adının Yusuf olduğunu öğrendik Kendisi para karşılığında muska yazardı. Bizlerden haftalık 25 kuruş cumalık alırdı. Kızlı erkekli 10-15 çocuktuk. Haşiloğlu Şengül, şarap satan Hasan Tahsin Memişoğlu'nun iki kızı ve Metin Nur-luoğlu'nun bacası Leyla kız arkadaşlarımızdı. Şu işe bakınız. Baba şarap satıyor, meyhane işletiyor. Ama kızlarını Kuran öğrenmeye gönderiyor.

Hocanın evi ve okuduğumuz yer çok pisti. Evlerinde tuvalet yoktu. Yanlarındaki caminin kanalizasyonuna bağlanmayı dahi düşünemiyorlar, ihtiyaçlarını teneke içinde gideriyorlardı.

Bu hocanın falakasını da tattık. Bize şahsi işlerini gördürürlerdi. Evinde çok sayıda kedi vardı. Bize bunları yerleşim yerinden uzaklaştırm anlamında azıttın dediler.

Kedileri bir çuvalın içine doldurdular. Ağzını bağladılar. Çuvalı şehir dışına götürdük ve hayvanları kırlara saldı.

Kuran okumasını öğrenmiştik. Beyyine Suresine gelince usuldenmiş evde yemek verildi. Ailesi ile bize geldiler. Yemek yediler. Hoca, kadayıfı çok beğenmişti. Hep o kadayıf tatlısından isterdi. Kendisini pek sevmezdik. Bir süre sonra hocaya gitmez olduk.

3.1 Kuloğlu mahallesindeki ev:

“Teyzemlerin Çavuşoğlu sokağındaki dayımlara bitişik evinde otururken babam Wega marka bir radyo aldı. Radyo, elektrikten sonra hayatımızı değiştiren en büyük devrimdi. Daha çok uzun dalgadan yayın yapan Ankara radyosu dinlenilirdi. Her gün saat 7.30, 13.00 ve 19.00 da okunan haber bülteni hiç kaçırılmazdı.

Radyo sayesinde günlük haberlere kavuşmuştuk. Radyoda Muzaffer SARISÖZEN’in yönettiği Yurttan Sesler korosu bize müzik ziyafeti verirdi. Yurdun her köşesinden derlenen türküler bize ayrı dünyaların kapılarını açardı.

İstanbul radyosunu ancak akşamları dinleyebilirdik. O radyodan daha çok maç nakillerini ve Türk Müziği konserlerini dinlerdik. Bu müzik yayınları annemden bize intikal eden müzik kabiliyetimizi geliştirdi. Şarkı ve türkü söylemeyi çok seviyordum.

Simav’da iken “Kütahya’nın pınarları akışır ve Elif dedim, Be dedim, Kız ben sana ne dedim.” türkülerini öğrenmiştim. Erzurum’da ise “Sarı gelin ve Hüma (devlet ve saadet) kuşu yükseklerden seslenir.” türkülerini klâsikler arasına girmişlerdi. O tarihlerde Zeki Müren, yeni yeni sesini duyuruyordu.

Büyük teyzemlerin köyden Erzurum’a yerleşme kararları, bizi yeni ev arama-ya sevk etti. Babam annemin birikmiş altınlarını sattı. Mahalleden Münevver Hanımın oğlu Nurettin Bey ile Terzi Necmettin Bey ve daireden arkadaşlarının verdiği borçlarla 4250 TL ödeyerek Kuloğlu mahallesindeki evi, Muhtar Turan Teyfik Bey’den satın aldık. Annem kiradan kurtulmanın sevincinden havalara uçuyordu. Bu ev bizim bundan sonraki Erzurum yaşantımızın gerçek yuvası oldu. Yeni evimize hemen taşındık. Ben ilkokul beşinci, Selami üçüncü, Zekai ikinci sınıftaydı. Kız kardeşim Zümriüt üç yaşındaydı.

Evimiz tek katlı küçük bir evdi. Sokak kapısından 60 m2 büyüklüğünde çıplak bir bahçeye girilirdi. Bu bahçenin bir bölümü sonradan 20 m2 kömürlük olarak kapatıldı. Bahçenin sağında Kazım Beylerin yaptırdığı iki katlı beton konak, solunda evimiz vardı. Soldan evin içine girildiğinde 20 m2 büyüklüğünde ferah bir sofa, sağında birkaç basamak ahşap merdivenle çıkılan 15 m2 büyüklüğünde küçük oda altında o büyüklükte mutfak ve duş yeri, solda 25 m2 büyüklüğünde büyük oda vardı. Evin büyüklüğü 60 (75) m2, kömürlük 20 m2 bahçe 40 m2 olmak üzere toplam 120 (135) m2 idi. Büyük oda aynı zamanda misafir odasıydı.

Annemler ve kız kardeşim o odada yatarlardı. Biz üç kardeş küçük odada yatar-dık. Yazın yemekleri sofada veya bahçede yerdik. Kışın sadece büyük odada fırın yanar, üzerindeki cızır cızır sesler çıkaran kazanda devamlı sıcak su bulunurdu.

Küçük odadaki saç odun sobasını çok soğuk günlerde yakardık. Kış hayatımız bu odada geçerdi. Kömürlükte yeteri kadar meşe odunu ve kok kömürü depolanırdı. Yakacak açısından hiç sıkıntı çekmedik.

Kömürlükte 20 kadar tavuğumuz ve bunları barındıracak bir kümesimiz vardı. Bunlara yılbaşı için satın alınan iki hindi eklenirdi. Tavuklar kümese pek girmezler, odunların üzerinde tünerlerdi. Hindiler odunlar üzerine pislediklerinden annemin kargısı (bedduası) hiç eksik olmazdı. Bahçede çamaşır telleri vardı. WC bahçenin sokak kapısına yakın bir köşesindeydi. Evimiz küçüktü ama çok fonksiyoneldi. Biz çocuklar bu evde çok mutlu olduk. Meğer başımıza neler gelmiş? Bunları bilmiyorduk.’’

***Yakın çevremiz:**

Kazım Bey’lerin evi son zamanlarda inşa edilen en güzel evdi. Biz yeni evimize taşınmadan önce bu evde Amerikalılar otururlardı. Amerikalılar hemen yanı başlarındaki küçük futbol sahasında farklı şekilde kauçuk bir topu birbirlerine atarak oynarlar, biz çocuklar Yenikapı Caddesine kaçan topları yakalar ve oyun-culara atardık.

Çavuşoğlu sokağı ile Erzincan kapı Caddesi, Yeni kapı Caddesiyle birleşirdi. Cumhuriyet Caddesinden başlayan bu cadde hafif bir eğimle güneye doğru uzanır, Vâni Efendi Mahallesi ile Şeyhler Mahallesine birer kol ayrıldıktan sonra hapishanenin önünden Müftü Efendinin evi önünde Hükümet konağından gelen cadde ile birleşirdi.

Bu caddenin Çavuşoğlu sokağından sonra batı tarafında Samih Kobal, İsmet Ağabey, Taş konak, Ketvanlılar, Sabri Beyler, Albaylar, Tenekeci İhsan Efendi ve polis Hüsnü Beyin evleri vardı.

Bunlar içinde en önemlisi Taş konaktı. Tek katlı ve düz damlı bu evin caddeye bakan yüzü, olağanüstü güzellikle oymalarla süslü bazalt taş kaplama ile kaplıydı. Selçukluların kültürünü yansıtan bu taş kaplamayı hayranlıkla seyrederdik. Şimdi bu ev Kültür Bakanlığınca korumaya alınmış.

Yenikapı Caddesinin doğu tarafında Saray sineması yer alırdı. Bu sinemanın önünde Cumhuriyet Caddesine bitişik bir alan vardı. Sinema binası bu alandan sonra başlar ve Çavuşoğlu sokağına kadar uzanırdı. Oldukça büyük bir binaydı. Zemin katta sinemanın giriş tarafında Akdağların süt, peynir sattıkları dükkânları vardı. Güneye doğru ilerlediğimizde sinema binasının zemin katında solda sırasıyla Nazmi ve İhsan Beylerinin meyhanesi, radyocu Ahmet Erk, tenekeci İhsan ve terzi Şahap Beylerin dükkanları yer alırdı. Ayakkabı tamircisi Tahsin’in eniştesi, sinemanın çıkış kapısında seyyar araba ile kelle ve pastırma satardı. Sinemanın üst katında pek çok yazıhane ve 12 Mart futbol kulübünün lokali yer alırdı. Futbol kulüpleri içinde en güzel lokale sahip olmasına rağmen siyah- beyaz formalı bu kulüp ilk üç içine giremezdi. Biz kardeşler olarak siyah- beyaz Be-şiktaşlıydık. Ama Erzurum’daki kulübümüz sarı- kırmızı formalı Palandöken kulübüydü.

Sinema binasından sonra altında umumi tuvaletlerin olduğu ara merdivenler gelir ve bu merdivenlerle caddeden 3-4 m yukarıdaki geniş düzlüğe ulaşıldı. Bu düzlükte barakadan oluşan basit bir bina vardı. Bu bina Bölge Spor Müdürlüğü binasıydı. Girişinde sağda Palandöken solda Dağcılık kulüplerinin lokalleri yer alırdı. Bu binada ayrıca kulüplere gelir sağlamak için bir düğün salonu vardı. Spor Müdürlüğü binasının güneyindeki alanda futbolcular antrenman yaparlar, kaçan topları biz yakalar ve sahaya tekme ile ilettirdik. Böylece biz de keyfimizi çıkarırdık. İşte Amerikalıların oyun oynadığı saha bu sahaydı.

Mahalleden dediler ki “Amerikalılar kurbağa yiyor, iyi para veriyorlarmış”. Ağabey konumundaki Samih Kobal ile Culfâ Halit öne düştüler. Kalabalık bir gurup halinde Lisenin karşısındaki askeri idman sahasına gittik. Fidan dikmek için açılan çukurlara su birikmişti. Bunların içindeki kurbağaları kepçe ile bir tencerenin içine doldurduk. Amerikalıların kapısını çaldık. Maksadımız bunlara kurbağa satmaktı. Kapıyı açan biri bir şeyler söyledi. Bizde “Alıyor musunuz?” diye sorduk. Tabi adam anlamadı. Halit Ağabey tencerenin kapağını açınca herif bir çığlık attı. Biz de korktuk ve tencereyi bırakıp kaçmaya başladık. Adam tencereye bir tekme attı. Sokak ve caddedekiler, uzun süre “Bu kurbağalar nereden geldiler?” diye konuştular. Olan tencereye olmuştu.

Spor sahasına sonradan Kapalı Spor salonu inşa edildi. Müteahhidi Sipkat Özpekel idi. Bir süre sonra Saray Sineması yandı ve uzun süre metruk kaldı.

Yeni evimizle çevre bilgimiz de genişledi. Şimdi bir tarafta Lala Paşa Camii ve önündeki parka diğer taraftan Havuz başına kadar uzanıyorduk. Cumhuriyet caddesinde Saray sinemasının doğusunda bizim eve ulaşan bir sokak (şimdiki adı Bahçeler sokağı), köşede 3 katlı Sakarya oteli ve çayevi vardı. Bu binanın zemin katındaki Ali Paşa’nın manav dükkânından sonra cadde boyunca Cumhuriyet Eczanesi, Şekerci Osman Bey’in dükkânı, Elmalıların manav dükkânı, spor malzemesi satan bir dükkân, Hemşin Pastanesi, Güzel Yurt Lokantası, köşede Erzurum’da ilk lahmacunu satan kebapçı, İsmet Paşa İlk okuluna giden sokak, tuhafiyeci Tivnikliler, teyp radyo satan bir mağaza, çamaşır suyu ve damga pul satan bir başka dükkân, lostra salonu, İl Özel İdare Müdürlüğü binası ve Adliye binası ile Hükümet meydanına varılırdı. Her gün en az bir kere buraları turlar, tabelaları okur, sinemalar önünde o gün oynayan filmlerin afişlerini incelerdim.

Dükkanların parlak renkli, kabartmalı harflerle yazılı tabelaları vardı. İmza İhsan Coşkun idi. Orta okulda bize resim dersine gelince kendisini tanıdım. İki çizgiyle kedi resmini çizmişti. Binalar genellikle iki katlıydılar. Üst katlarda doktor ve avukatların büroları bulunurdu. Hepsinde 1. Sınıf dahiliye, beviye, göz mütehassısı vs. yazardı. Birinci sınıf kelimesini pek yerine oturtamazdım.

Karşı tarafta ise Lala Paşa camii ve parkı, Morkof Jandarma kışlası, İstanbul Caddesi, bu cadde üzerinde Doğu sineması, karşısında çevresi açılmamış Yakutiye Medresesi, Cumhuriyet Caddesi üzerinde Mumcu Caddesine kadar askeri birlikler ve Askeri İnzibat nizamiyesi yer almaktaydı.

***Komşularımız:**

Bahçe sokaktaki (yeni adı Yesari sokak) 4 no’lu ev bizim evimizdi. Batımızda bahçemize bitişik olan ev Erzurum Belediyesinde muhasebe Müdürlüğü yapmış Bayburtlu Kazım Bey’in evi idi. Doğu tarafımızda ise Muhtar Bey’in bizim eve bitişik ve simetrik yapıda bir başka evi vardı. Biz yeni evimize taşındığımızda Kazım Bey’lerin evinde oturan Amerikalılar gitmişlerdi. Kazım Beylerle komşu olmuştuk. Bitişikteki komşumuz kiracılardı. Babaları astsubaydı. Büyük kızı Müjgan Abla sonradan bir yüzücü ile evlendi. Nuran abla lisede okuyordu. Ben yaştaki oğlu İlhan, babasından her gün dayak yerdı. İki ev arasında bağdadi duvar olduğu için oğlanın feryatlarını duyardık. Ne yaparsa yapsın bir evlat bu kadar dövülmezdi ki. Bu yüzden bu adamı hiç sevmezdim. Bir süre sonra tayini çıkınca Erzurum’dan ayrıldılar ve bu evi satın alan Hakkı Beylerle komşu olduk.

Kazım Beyler:

Bayburtlu Şefika Hanımla evli olan Kazım Beyin çocuğu yoktu. Anne ve babamdan daha yaşlıydılar. Akrabalarından genç yaşta ölen bir hanımın çocuğunu evlat edinmişlerdi. Yalçın Ağabey bizden birkaç yaş büyüktü. Kendisine çok değer verilir, bir dediği iki edilmezdi. Yalçın Ağabey futbola ve basketbola çok düşkündü. Ankara'da akrabalarının yanında kaldığı günlerde basketbolunu geliştirmişti. Erzurum'un en iyi basketbolcusuydu. Futbolda ise daha takımın yedekleri arasındaydı. Onun lakabı Costik idi. Okumayı pek sevmezdi. Liseyi benden sonra Selami ile birlikte bitirdi. Yalçın Ağabey bize kardeş kadar yakındı. Şefika Hanım teyzenin yaşlı bir annesi vardı. Üvey kardeş Vahap Bey'in ailesini de yanlarına almışlardı. Vahap Bey ailesine düşkün olmayan bir tipti. İçki içer, bara pavyona gider, sık sık tövbe etmesine rağmen bu huyundan vazgeçmez, hamarat karısı Nebahat Yengeyi çok üzerti. Nilgün, Belgin ve Uğur isminde üç çocukları vardı. Nilgün, kız kardeşim Zümrüt ile yaşıtı ve onun en yakın arkadaşıydı. Bitişiklerindeki küçük evde gayri meşru yaşam sürdüren, bu nedenle mahalleli tarafından dışlanan bir kadın küçük kızı ile birlikte otururlardı. (adamın adını biliyorum ama yazmıyorum.)

Şefika Hanım'ın annesi olan yaşlı Nine eline kazmayı almış ve kendi kömürlüğüne uzanan ahşap takoza vurmuş. Yandaki evde oturan kadın korkmuş ve "Evi yıkıyorsunuz." diye itiraz edince nine ona hakaret etmiş. Bunun üzerine kadın cürmü meşhut (suç üstü) mahkemesine müracaat etmiş. Annemi şahit olarak gösterdiler. Avukat Osman OBAKAN Bey, anneme ne söyleyeceğini tembihledi. Annem ne yapacağını bilemeden telaş içinde gezindi durdu. Hâkime, tembihlenen ifadeyi verince Nine kurtuldu. Esasen olay dava edilecek bir şey de değildi. Bu olay, annemle yaşıt olan bu kadının toplumda onunla görüşen ve onu hayata bağlayan yegâne kişi olan annemle olan görüşmelerini bitirdi. Bir süre sonra bu aile mahalleden başka bir yere taşındılar. O tarihlerde Erzurum'da çok büyük mahalle baskısı vardı.

Nine vefat ettiğinde, bizim bahçede yıkandı. Taziye ziyareti için bizim büyük oda açıldı. Her evden günlerce tepsiler içinde yemek geldi. Biz giderek Kâzım Bey amcalarla akraba gibi yakınlaştık. Onların kamyonunun kasasında Söğütlü Köyüne pikniğe gittik. Yılbaşlarını kiracıları eczacı beylerle ve Yalçın Ağabeyin davet ettiği arkadaşları ile birlikte pirinç pilavı ve hindi yiyerek karşıladık. Kazım Bey Amcalar bir süre sonra evlerini Hınıs'lı Rıfat Beylere satarak İstanbul'a taşındılar. Yalçın Ağabey lise bitirme imtihanlarına gelir ve bizde kalırdı. Erzurum'a yeniden gelebilmek ve özlemini gidermek için, derslere pek önem vermez, ertesi sene yeniden gelirdi. Çünkü, Erzurum'da onun çok yakın, candan dostları vardı. Sanki üzerinde yetim olmanın bir ezikliğini yaşıyor, biz de aile sıcaklığını hissediyordu. Dadaş kültürünün ne olduğunu Erzurum'dan ayrıldıktan sonra daha iyi anladım. Yalçın Ağabey bizim gerçekten kardeşimizdi.

1967 yılında İstanbul'a taşındığımızda Hacı Şefika Hanım Teyze, Fatih'te bize kiralık ev tutmuştu. Bu aile ile yeniden komşu olduk. Onlar Bakırköy'e, biz Göztepe'ye nakledinceye kadar komşuluğumuz devam etti.

Şefika Hanım teyze Gümüşhaneli Nakşi bendi şeyhinden el almıştı. Anneme de bu şeyhten el aldırıldı. Annem artık her sabah namazından sonra uzun süre tespih çeker oldu. Ben o sene ekim döneminde askere gittim ve 24 ay askerlik yaptım.

Hakkı Beyler:

Bitişliğimizdeki evi Hakkı Beyler satın almışlardı. Eşi Naciye Hanım Teyze, oğlu İlhan Ağabey ve kızı Yurdanur idi. Oğlu bizden büyüktü. Lisede okuyordu. Çocuklarının üzerine çok titrerlerdi. İlhan Ağabey Atatürk Üniversitesini bitirdi ve Ziraat mühendisi oldu. Selami, yıllar sonra kendisi ile İzmit'te karşılaştığını anlatırdı.

Hakkı Beyler bize sık sık gelirlerdi. Çok konuşkan bir adamdı. Yabancılar için "Adamlar ayda maden çıkarıyorlar." der ve hayranlığını ifade ederdi.

Bu söz aramızda onu tanımlayan bir söz oldu. Çünkü, O tarihlerde daha uzaya gidilmemişti.

Karşı komşularımız:

Sokakta birkaç komşu vardı. Köşedeki TCDD de kondüktör olan Bekir Ozan Efendi'nin eviydi. Elinde çantası ve gemici feneri ile işe gider, bir-iki gün sonra dönerdi. Trendeki yolcuların Sivas'a kadar kontrolü Erzurum İstasyonuna aitmiş ve nöbet Sivas'ta devredilirmiş. Oğlu Atıla öyle söylerdi.

Evin hanımı Emine Hanım, annemin ahretlik bacasıydı. Birbirleri ile çok iyi anlaşırlardı. Sakin, hoş görülü bir teyzeydi. Büyük oğul Lütfü Ağabey, Kore savaşlarına katıldığı için Koreli lakabı ile çağrılırdı. Kore'nin neresi olduğunu haritadan öğrendik. Bu kadar uzak bir yerde bizim askerimizin ne işi vardı? Anlayamazdık. Kore'ye gidecek askerlerin kollarında kırmızı üzerine beyaz ay yıldızın yer aldığı yuvarlak bantlar vardı. Bu askerlere daha çok acımayla karışık saygı gösterilirdi. Çünkü buradaki savaşlarda çok sayıda askerimiz şehit olmuştu. Dora soyadlı bir albayın kahramanlıkları konuşulur, soyadı benzerliğinden sınıf arkadaşım Müfit Dora, bu kişiyi sahiplenir ve bize hava atardı. Lütfü Ağabey askerlik dönüşü Tenekeci İhsan Efendinin yanında çalışmaya başladı. Bir süre sonra Cezmi Hanım'ın O'nu evlat edindiğini duyduk.

Diğer çocuklar benden büyük Hulki Ağabey, benden küçük Atıla ve Erzurum ağzıyla Memmed, en küçükleri Gülseren idi. Gülseren lepiska saçlı güzel bir kızdı. Kız kardeşimin yakın arkadaşıydı. İkinci sırada 3 numaralı bahçeli bir ev vardı. Bu evde TCDD de çalışan Bekir Efendi'nin akrabası Şaban Usta otururdu. Ağır işçi olan Şaban Ağabey TCDD çelik atölyesinde makas bıçağı üretirdi.

Makaslar, demiryollarında trenin bir yoldan başka yola geçişini sağlayan en önemli elemanlardı. Mukavim olması için çelikten üretilirlerdi. Makas elemanı sivri uçlu, uzun bir kılıca benzerdi. Çelik üretmek teknolojinin en zor işidir. O tarihlerde Erzurum'daki atelyede bu üretimin yapılıyor olması, teknolojiye ne kadar gelişmiş olduğumuzu ifade etmekteydi.

Atalarımız kılıçlarını çelikten ürettikleri için bu teknik binlerce yılın geleneği olarak yaşamaktaydı. Ama makas yapmak, kılıç yapmaktan sanırım çok daha zordu. Kırıldığında değiştirilirdi. Makaslar, raylara bağlı ağır bir kolla hareket ettirilir, böylece lokomotifte yol verilirdi.

Şaban Ağabey TCDD'nin vazgeçilmez bir elemanıydı ve işi çok zordu. Hanımı vefat edince iki küçük çocuğu ile başka yere taşındılar

Yanında Hamza Bey'in küçücük evi vardı. Eşi Nezihe Hanım, çocukları Şengül, Harun ve Reşit'ti. Hepsi benden küçüktüler. Şengül kız kardeşimin sokaktaki üçüncü arkadaşıydı. Köylerle alışveriş yapan seyyar tüccarlara çerçi denirdi.

Bu kişiler merkeplerine veya at arabalarına köylülerin ihtiyaçları olan malları yüklerler, köy köy dolaşarak takas yolu ile onlardan yağ, peynir, bal vs. gibi şeyleri alırlar, şehirde hapanda (kapan) satarak geçimlerini sağlarlardı. Bu nedenle Hamza Bey genellikle evinden uzak kalırdı. Bu kimseler kıt kanaat geçinirler ve kimseye el açmazlardı.

Ailemizde zengin fakir ayırımı yapılmadığı için biz her çocukla kolayca arkadaş olurduk.

Yanlarındaki küçük evde ise çok fakir bir aile otururdu. Sanırım Şengüller'in akrabasıydılar. Peruza Nine çok yaşlıydı. Evlerinde soba yanmadığı için sık sık bize gelir ve sobanın yanından ayrılmazdı. Vefat ettiğinde cenazesi bizim bahçe-de yıkandı. Kış günüydü. Gece korkudan bahçeye çıkamaz, tuvalete gidemezdik. Anne Sediye Hanım da yaşlıydı. Görenler O'nun Taş mağazalarda gizlice dilendiğini söylerlerdi. Bize temizliğe, yün çırpmaya gelirdi. Annem yemek gönderir, ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olurdu.

Kızları Mesude Abla benden birkaç yaş büyük, dünyalar güzeli bir kızdı. Evlerine gittiğimde odasının tertemiz olduğunu gözlemlemiştim. Mahallede yaşayan bekarların sululuklarına yüz vermezdi. Fakirliğin derin hüznünü, yüzünde taşırdı.

Kör olası fakirlik herkesin belini bükerdi. Ama kimse zengin değildi ki.

Mesude Abla'yı kendisinden yaşça büyük bir kişi istemiş. Adam, sokakta gezinirken babam, annem damat adayını evden gözlemlediler. Olumlu karar verilince Mesude Abla, bu adamla evlendirildi. Düğün yapılmadan Mesude Abla evden ayrıldı. Nereye gitti? Bilmiyorum. Mesude Ablayı bir daha görmedim.

Fahriye Abla şiirini okuyunca nedenini bilmediğim bir duyguyla Mesude Ablayı hatırlarım.

Cumhuriyet Caddesine inen ve Saray Sinemasının yanındaki sokağın o zamanlar adı yoktu (Şimdiki adı Bahçeler sokak). Spor salonu daha yapılmadığından sokak oluşmamıştı. Bu sokakta yüzü batıya dönük iki katlı güzel taş binalar vardı.

İlki Bekir Amcaların, ikincisi Avukat Osman Bey'in eviydi. Bu evde bir subay ailesi kiracı otururdu. Baba yüzbaşıydı. Görevi gereği evden uzun süre ayrı kalırdı.

Eşinin adı Naşide Hanımdı. Olcay isminde Zekai'den küçük bir oğulları vardı.

Olcay, Zekai'ye çok düşküdü. Zekai de onu kardeşten öte severdi. Olcay çok mutluydu. Sonra ne olduysa oldu ve karı koca boşandılar. Naşide Hanım, Osman Bey'le evlendi. Olcay, artık eski Olcay değildi.

Babasının tayini çıkınca Olcay babasıyla beraber Erzurum'dan ayrıldılar. İstanbul-Kadıköy Kızıltoprak'ta olduğunu söylediler. Naşide Hanım, daha sonra annemin yakın arkadaşı oldu.

Yıllar sonra İspirli Müteahhit İbrahim Polat Beyin yazıhanesinde bir öğle yemeğinde Osman Bey ve diğer oğluyla karşılaştım. Hatırlarını, Naşide Teyzeyi ve pek tabi Olcay'ı sordum. Hayattaymışlar. Selam söyledim.

Sıradaki ev Sırrı Bey'in ikinci hanımı Cezmi Hanımın eviydi. Sırrı Bey, ilk eşi Ganime Hanımdan çocuğu olmayınca ikinci hanımla evlenmiş, ama ondan da çocuğu olmamıştı. Üçü de babamdan büyük yaşıydılar. Cezmi Hanım az konuşurdu. Otoriterdi. Koreli Lütü Ağabeyi nüfusuna geçirmişti. Ganime Hanım teyze bize sıkça gelir, yemeğe kalır anneme dertlenirdi. Zaten başı sıkışan anneme gelirdi. Annem sanki dert küpüydü.

Sırrı Bey'in çocuklara karşı davranışları sertti. Sokakta top oynamamıza kızardı. Lala Paşa camisinde bizi azarlamıştı. Hikayesini o fasılda anlatacağım. Daha sonra Hannene Paşa'nın iki katlı, ahşap geniş balkonlu ve kapıları devamlı kapalı olan evi gelirdi. Burada oturanları pek tanımazdık. Ama sonraki evde bizden yaşça küçük Dursun ve Ahmet isimli oğullarıyla oturan Adile Hanım'ı iyi tanırdık. Dursun, Yıldız Teknik Akademisini bitirerek mühendis oldu. Küçük oğlan Ahmet kendini kız kardeşimin koruması sayardı. Bacıma durmadan musallat olurdu. O da öğretmen oldu. Sıradaki evin sahibesi Vahide Hanım Teyze, yaşça annemden çok büyüktü. Kızı Tülay Abla ve kiracısı Şadiye Hanımla beraber otururlardı. Babam anneme ayaklı dikiş makinası aldığında Vahide Hanım bize gelir anneme nakış yapmayı öğretirdi. **Şadiye Hanım**, Erzurum Lisesinde tarih hocasıydı. Gördüğüm en iyi hocaydı. Daha sonra Şekerci Osman Bey'in oturduğu ev, Nuri Güraksın'ın terzi dükkânı ve babası halı satan arkadaşımız Zeki'nin evleri gelirdi. Saray sineması yanarken bu ev yanmaktan zor kurtulmuştu. Terzi Nuri Ağabey, kadın terzisiydi. Erzurum'un en iyi bar oyuncularındandı. Hemşinli Nail Bey'in pastanesi sonradan buraya taşınmış. Sırada sonradan Kızılay İş hanı yapılan Hannene Paşa'nın ikinci evi ile ahşap balkonları olan Sakarya Otelı yer alır ve böylece Cumhuriyet Caddesine ulaşıldı. Sakarya otelı sonradan yıkıldı. Yerine Lale Pastanesi yapıldı.

Saray sineması ile Lala Paşa camii arasındaki bölge, sosyal bakımdan şehrin en hareketli merkeziydi. Caddede doğuya doğru gidildiğinde önce Ali Paşaların manav dükkânı gelirdi. Cahit ve Sakıp Ağabeylerin işlettiği bu manav da çok iyi iş yapardı. Getirdikleri muz hevangini ortadaki direğe asmışlardı. Ama muz pahalı olduğu için kimse satın alamamış, hevengi asıldığı yerde kararmıştı. İyi ve temiz mal satılırdı. Ardiyeleri bizim evin karşısındaydı. Muz meyvesini ilk defa orada görmüştüm. Birkaç sene sonra babam eve getirince tatmış ama ailece tadını pek beğenmemiştik. Alanya taraflarında yetiştiriliyordu.

Daha sonra Cumhuriyet Eczanesi gelirdi. Cemekani görkemliydi. İçeri girince sağdaki masada Eczacı Mehmet Bey devamlı otururdu. Gözlük takardı. Köstekli saati vardı. Oğlu Atamaç, Yalçın Ağabeyin futbol arkadaşıydı. Biz çocuklar kilomuzu tartmak, boyumuzu ölçmek birazda ısınmak için eczaneye gider, oradaki terazi önünde kuyruğa girerdik. Parlak parke zemini kirlettiğimiz için Hakkı Usta bizi tatlı sert karşılar ne istediğimizi sorardı. Arkada sanırım bir laboratuvar vardı. O tarihlerde hazır ilaç olmayınca özellikle sıvı ilaçlar, burada yapılırdı. Reçeteyi verir, ilacı yaptırır, hızla eve koşardık. Eczacılar o yıllar çok itibarlıydılar. Sonra onlar da işi ticarete döktüler.

Sıradaki Şekerci Osman Bey Kayseriliydi. Mahalleden komşumuzdu. Akide şekeri yapar satarlardı. Özellikle ramazan günleri çok iş yaparlardı. Lise tarih hocamız Osman Bey'le akrabaydılar. Daha sonra şekerciliği bıraktılar ve Kayseri'den Bünyan halılarını getirerek satmaya başladılar. O zamanlar halılar bir evin zenginliğinin göstergesiydi. Halı tezgahlarında dokunan ve inanılmaz motiflerde sanat eseri niteliğindeki halılar evleri süslerdi. En kıymetli halı Hereke halısıydı. Onu Lâdik ve Sivas halısı izlerdi. Bünyan halısını diğer halılar takip ederdi. En kalın halı Isparta halısıydı. Odalar, genellikle kilimlerle kaplıydı. Halı sadece en güzel odanın tabanını kaplar ve odaya güzellik katardı. Sonraları makine ile dokuma ve yapıştırma halılar daha ucuz olduğu için piyasaya hâkim olunca halıcılık sanatı da yok olmaya başladı. Teknoloji el işlerini yok etmekteydi.

Hemşin pastanesi:

Bizim çocukluğumuzda bu pastane salaş bir yerdi. Burayı arkadaşımız Nail'in ağabeyi işletirdi. Bunlar ailece Vâni Efendi mahallesinde otururlar ve evlerinde inek beslerlerdi. Erzurum'da çok sayıda Karadenizli esnaf vardı. Özellikle fırın ve pastane işlerine Karadenizliler hâkimdiler.

Hemşin ve Çamlı Hemşin Lazların yoğun oldukları ilçelerdi. Bir doğu Karadeniz halkı olan Lazların lisanları farklıydı. İçlerinde Ermeniler de vardı. Türküleriyle ve horonlarıyla Rum Pontus kültürü buralarda yaşamaktaydı. Ermenilerden dönme Müslümanlar, Erzurum'a doluşmuşlardı. Nail'in ağabeyi, tıknaz yapılı, güçlü ve dazlak kafalı bir kişiydi. Çok çalışkandı. Her gün **cakkılla** iki teneke dolusu sütü pastaneye taşımak kolay değildi.

Süt taşıma işini bazan Nail yapardı. Nail, bizim evin önündeki arsaya gelince süt tenekelerini bırakır bizlerle top oynamaya başlardı. Sütün geciktiğini gören ağabeyi öfkeyle Nail'in peşine düşer. Nail kulağı çekilerek tenekeleri yüklenirdi. Bu olay aşağı yukarı her gün tekrarlanırdı. Nail yaşça Ağabeyimle benim aramdaydı. O da bizim gibi Beşiktaşlıydı. Yıllar sonra Hemşin Pastanesinin yeni yerine gittik. Nail'i sorduk. Gırtlak kanseri olmuş. Atlatmış ama sesi kısıktı. Bizi tanımadı. Beşiktaşlı değil misin? Diye sorunca meraklandı. Futbol hikayelerini anlatınca hatırladı. Eskileri andık.

Biz ailece Erzurum'dan ayrıldıktan sonra Nail, Hemşin Pastanesini, Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin fikir tartışmalarını yaptığı bir mekâna çevirmiş. Üniversite gençliği Ülkenin ve Erzurum'un sorunlarını düzeyi yüksek tartışmalarla burada dile getirmişler. Atatürk Üniversitesi şehre ilk ikramını böylece vermeye başlamış. Unesco tarafında Kültüre Katkı ödülü alan pastane belki de Türkiye'de bir ilk.

Güzel Yurt lokantası:

Erzurum'un en kaliteli lokantasıydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuştu. İçkiliydi. Bu lokantayı Şevki Muradoğlu işletmekteydi. Daha sonra İstanbul'daki öğrenci yurdunda tanıştığımız İnşaat mühendisi Günkut ve İller Bankası Müdürlüğü görevini yapan ağabeyi, elektrik mühendisi Aykut Muradoğlu, Şevki Bey'in oğullarıydılar.

Erzurum'a son gittiğimizde rahmetli Erdal Erciş, ağabeyimi ve beni bu lokantaya davet etti. Eşi Atatürk Üniversitesinde hocaydı. Eski günleri yad ettik. Naim Hoca'dan, Tayyip Pehlivan'dan fıkralar anlattık.

Ağabeyim, *"Bu tür kurumların Ülkemizde çok uzun ömürlü olmadığını, en eski kuruluşun İTÜ olduğunu, Şekerci Hacı Muhittin ve Kahveci Mehmed Efendinin en eski esnaf olduklarını, MKE ve Hereke fabrikalarının Cumhuriyetten biraz yaşlı olduklarını söyledi."* ve ilave etti. *"Batıda sanayi kuruluşları 300 yaşında. Bu durum onlara teknolojiye büyük üstünlük sağlıyor. Ancak bunun ötesinde bu kurumlar topluma üstün bir kültürün varlığını sergileyerek, halklarının övünç ve gurur duymasına vesile oluyorlar. Bir sanayici olarak bu lokantanın, mutlaka ödüllendirilmesi gerektiğine inanıyorum."* demişti.

Özel İdare Müdürlüğü ve Hükümet tabipliği: Hacı Ali Öner'lerin dükkânlarından sonra 2 katlı taş binadan oluşan Özel İdare Müdürlüğü binası gelirdi. Bu binada Hükümet Tabibi Dr. Edip Ilgar görev yapardı. Oğlu Tümer bizim orta okul sınıf arkadaşımızdı.

“Babam yeni evimize taşındıktan bir süre sonra 1955 yılında Özel İdare Müdürlüğüne nakledilmişti. Erzurum’daki mahalle isimlerini havi makbuzları eve getirir ve silinmeyen sabit kalemle makbuzları elle doldururdu. Bunu yaparken makbuzun altına yeteri sayıda kopya kâğıdı konur ve istenilen sayıda makbuz üretilirdi. Yanlış yazıldığında yazı silinemez, üzeri çizilir ve doğrusu yazılırdı.

Bazan babama yardımcı olurduk ama babam çok neşesizdi. Babamın keyifsizliğinin nedenini bilmiyorduk. Bir süre sonra öğrendik. Meğer babam “Bu adam bu maaşla bu evi nasıl alır? Tahkik olunmalıdır.” mealindeki bir şikâyet mektubu nedeniyle soruşturmaya tabi tutulmuş. Vali ve Nafia Müdürü bizzat gelip evi teftiş etmişler. Babamın hesabında yanlışlık bulamayınca onu Valilik emrindeki bir başka yere, İl Özel İdare Müdürlüğü emrine tayin etmişler. Babamın keyifsizliğinin sebebi meğer buymuş.

Babam kendisine yapılan bu haksızlığı hiç kabul etmedi ve bu yeni görevini hiç sevmeydi. Valiliğin yetkisi dışındaki DSİ 8. Bölge Müdürlüğüne 1957 yılında naklini yaptırdı. İğdir- DSİ 84. Şube Başmühendisliğindeki bu yeni görevi gereği ailesinden her ay 25 gün ayrı kalmasına rağmen babam mutluymdu.

Babam İğdir’dan Erzurum’a tayin oluncaya kadar birkaç sene bizi annem yönetti. Babama yapılan haksızlığa dayanamadığını ve sebep olanlar için “Aileniz dağlısın.” diye kargış (beddua) ettiğini söyledi. Mazlumun duasını kabul olduğunu yaşayarak gördük. Her iki yetkilinin ailesi dağıldı. Bu durumdan pişman olmalı ki annem bize “Oğlum. Sakın kimseye beddua etmeyin.” diye sıkı sıkı tembihlerdi. Yıllar sonra Selami şöyle bir olayı anlattı. İSKİ’ye Genel Müdür Yardımcısı olarak tayin edildiğinde kendisini Erzurumlu olarak tanıtan bir kişi ziyaret etmiş “Müteahhit Mustafa Akdağ, beni ziyaret etti. Firmasını tanıtan bir dosya vererek ihalelere davet edilmesini istedi.” deyince Babam “İşte beni şikâyet eden adam buydu.” dedi. Cenab-ı Hak’kın işine bak! Kimi kimle imtihan ediyor? Kimi kime muhtaç ediyor? Selami “O’nu şebekelerin bakım ve onarım ihalelerine davet ettim ama iştirak etmedi.” derdi.

Mahallemizi tanımaya devam edelim.

Mesude Ablaların evinden sonra bizim evin tam karşısında Ali Paşaların meyve depoları vardı. Buraya sandıklarla portakal, elma, ayva, nar vs. gelirdi. Cahit Ağa-beyler bu depoda çürüyen meyveleri sık sık temizlerlerdi. Köşede yine bir Karadenizli aile otururdu. Cevahir isimli küçük bir çocukları vardı. Annesinin “Cevahir. Oğlum. Düşme, düşme. Güzel güzel oyna.” Tembihi dilimizde tekerleme olmuştu. Bu evle diğer sokağa geçilirdi.

Hakkı Bey’in evinin girişinin bulunduğu sokakta (şimdiki adı 3. Kâmil Ağa sokağı) karşılarında Kemal Gezer ailesi otururdu. Eşi Neriman Hanım, kızları Şükran ve Ayşegül, oğlu Mürteza idi. Kemal Ağabey çok çalışkan ve müteşebbis bir kişiydi. Ancak sebatkâr değildi. Başladığı işin sonunu getirmezdi. Bu nedenle bu aile varlık içinde yokluk çekerlerdi.

Biz ailece hiç kimseden bir şey istemezdik. Ama Neriman Yenge ikide bir kızı Şükran’ı gönderir, kâh bir yumurta, kâh bir fincan zeytinyağı, kâh bir miktar kahve vs. isterdi. Bir gün yün çubuğunu istemeye gelince kızmış, biraz söylenmiş ve vermemiştim. Kemal Bey Fabrikacı Mustafa Gezer’in ilk hanımından büyük oğluydu. Ganime Hanım Teyze ikinci hanımdı.

Hemen yanlarında kapıları hiç açılmayan hayvan besleyen, bahçeli bir evde oturan Lazlar vardı. 3-5 yaşındaki kız kardeşim Zümrüt'ü sık sık alırlar, süt ikram ederler onu eğlendirirlerdi. Bu kişileri fazla tanımazdım. Sokakta öğretmen Saibe Hanımların, karşılarında foto Halis Bey'in, Cemal Gürsel'in akrabaları Raif Efendilerin ve paytoncu (fayton) Sabri Beylerin bahçeli evleri vardı. Atları burada beslerlerdi. Bu fayton, gerek arabası gerek atları ve koşum takımlarıyla Erzurum'un tartışmasız en süslü ve konforlu taşıtıydı. O yıllarda motorlu taşıt çok az olduğundan yolcular faytonla taşınırlardı. Ama faytona ancak zenginler binebilirdi.

Yeri gelmişken bir faytoncu fıkrası anlatayım.

İstasyonda yolcu bekleyen faytoncu Gullebi Turan'a şişman iyi giyimli bir adam yaklaşıyor. "Beni Hükümet Konağına götürür müsün?" diye soruyor. Gullebi önce iri gövdeli adama bakıyor sonra sıksa atlara. Bu atlar bu göbeği bu yokuşta nasıl çıkarır? diye düşündükten sonra kararını veriyor. "Olur Bey. Götürürüz. Lakin faytona atlara görünmeden arkadan bin ki atların morali bozulmasın."

Bu sokağın sonunda bir çeşme vardı. Çeşme demirdendi. Üstte bir kol vardı. Bu kola bastığımızda su akar kovanızı doldururdunuz. Eve su tesisatı çekilinceye kadar günde birkaç kere eve su taşırdık. Sağlık memuru Yusuf Efendi ile Hava Harp okulundan askeri pilot olarak mezun olan Ziyaeddin Ağabeyin evleri bu çeşmeye çok yakındı. Ziya Ağabeyin Ulviye isminde benden küçük bir kız kardeşi vardı.

Yusuf Efendi hastalık halinde bize gelir ve iğne vururdu. Çantasının içinde ispirtolu ocak ve enjektör (şırınga) kutusu vardı. Önce ocağı yakar enjektör kutusu içinde su kaynatır, iğneyi ve şırıngayı kaynar su içinde bir süre bekleterek onları mikroptan arındırırdı. Sonra iğneyi el değmeden şırıngaya yerleştirir, onları kabın içine koyardı. Sonra içinde enjekte edilecek sıvının bulunduğu camdan yapılmış ampulü eline alır, ampulün ince tarafını küçük bir testere ile keser, zayıflayan bu yeri kırdıktan sonra ilacı enjektörün içine çekerdı. Sıra iğne vurmaya gelmişti. İğne genellikle kalçadan, bazan karından, aşılar koldan yapılırdı. Enjektörün içindeki hava bir miktar ilaç püskürtülerek alınır, iğne vurulacak yere pamukla alkol sürüldükten sonra iğne vücuda batırılırdı. İğneler kalın olduğundan bu batırma işlemi biraz can acıtırdu. İlaç bazan çabucak bazan çok uzun sürede ve yavaş yavaş enjektör aletinin sonundaki piston basılarak vücuda verilirdi. İşlem bitince iğne vücuttan çıkarılır ve iğne yeri alkolü pamukla baskılanırdı. Genellikle karaciğer rahatsızlıklarında iğne yapma işlemi 15-30 dakika gibi uzun sürerdi Kadınlar için daha çok tesettür nedeniyle kadın hastabakıcılar aranırdı. Ancak bunlar bulunamadığında erkek sağlık memuruna da iğne yaptırılır, bu durumda tesettüre riayet edilmezdi. Zamanın ekonomik şartları nedeniyle iğneler defalarca kullanılırdı. İğne yapma işleminde temizliğe (hijyen) azami özen gösterilirdi.

İsmet Paşa İlk okuluna giden sokakta (bu günkü adı Kuloğlu Sokak) Ganime Hanım teyzelerin iki katlı konakları vardı. Bu aile ile Çavuşoğlu sokağından tanıştık. Bize en yakın olanlar Bakiye Abla ile Şina Dayı lakaplı Şinasi Ağabeyi idiler. Bakiye Abla hafta sonları bize gelir ve radyodan futbol maçlarını dinlerdik. Beşiktaş yenildiğinde bizi çok kızdırdı. Bizimle çok şakalaşırdı. Hiç unutmam. "Hırsız kaçmış." diyerek yırtık çorabımızdan çıkan parmağı gösterir, bize takılırdı. Bakiye Ablaların aynı evde kalan yaşlı bir dayıları vardı. Yeğenleri bu dayıya yaptıkları şakalarla ona takılırlar ve hiç tat vermezlerdi. Sabahleyin adamın tumanını (donunu) arkadan çekerler, adamcağızı konakta çılcıbil (çıplak) koştururlardı.

Dayı, ailenin zenginliğine rağmen kendi geçimini sağlamaya çalışırdı. Üç tekerlekli arabasında sattığı vişne şurubu tek kelime ile enfesti. Erzurum'a vişne Gümüşhane'den gelirdi.

Daha ileride Kâbe mescidi vardı. Tek katlı taş yapı o tarihlerde kapalıydı. Karşısındaki İsmet Paşa İlk okulu, iki katlı taş binaydı. Cumhuriyetin ilk yıllarının mimarisini taşırdı. Ersin Ağabeyin annesi Nezahat Hanım, babası Celal Cimilli Bey, bu okulda öğretmendiler. Büyük dayımın oğulları Necati ve Hayati Ağabey ile Sebati ve Recai bu okuldan mezun olmuşlardı. Sonradan arkadaşımız olan Saim ve Necdet Ağabeyler de bu okulun öğrencisiymişler.

Bu sokak, ilk okulun karşısında yer alan geniş bir alanla son bulurdu. Alanın ortasında Cumhuriyet Otelı vardı. Zenginlerin kaldığı bir yerdi. Sınıf arkadaşım Halûk'un babası mühendisti. Bu otelde kalırlardı. Otelin alt katındaki eğlence mekanından durmadan müzik sesleri gelirdi.

***Evimizdeki yaşam:**

"Bahçemiz küçücükü ama bize yeterdi. Çünkü orada temiz hava alır, rahatlardık. Yaz aylarımız bahçede geçerdi. Orda semaverı yakar, kahvaltı yapardık. Dayımın oğlu Suat, her gün ama hiç ara vermeden kapıyı tıklattır, Zümrüt, "Öf! Gene mi Suat?" Diyerek kapıyı zoraki açardı. Suat oturmaz, bir iki laftan sonra sessizce kaybolurdu.

Öğle yemeklerinde yaşlı bir teyze kapıyı çalar, bizimle sofraya oturmaz, verdiği-miz yiyeceklerle karnını doyurur ve sessizce ayrılırdı. Kimdi? Adı neydi? Bilmezdik. Aile olarak zengin değildik ama kimseye de muhtaç değildik. Annem ve babam, aile mutluluğu ve evdeki bereketin sebebinin muhtaçlara yaptığımız yardımlardan kaynaklandığına inanır ve "Cenab-ı Hak yardım edene yardım eder." diyerek bizi yardım etmeye teşvik ederlerdi.

Yemekleri yerde sofrta tahtasına oturarak yerdik. Önce yere ekmek kırıntılarını toplamak maksadıyla sofrta bezi serilirdi. Bezin ortasına sofrta tahtası, bir kap içindeki yemek sofrta tahtasının ortasına konurdu. Herkes sofrta bezini dizlerinin üstüne çekerek oturur ve elindeki çatal veya kaşıkla yemeği ortadaki kaptan alırdı. Başkasının önüne el uzatılmazdı. O tarihlerde bütün evlerde yemek düzeni böyleydi. Tabak sistemi sonradan gelişti. Önce kalaylı bakır kaplar daha sonra porselen tabaklar ve en son masa ve sandalye düzenine geçildi.

Babam büyük bir sofrta tahtası yaptırmıştı. Kalabalık olduğunda herkesin sofraya oturabilmesi için sağ dizlerimizi sofraya yakın tutarak yan otururduk. Böylece çok kişi safraya oturabilirdi.

Evimizde sofraya oturmak mecburiyeti vardı. Herkes mutlaka kahvaltı ve yemeklerde sofrta başında olurdu. Yalnız yemek ancak zorunlu hallerde geçerliydi. Yemekte fazla konuşulmaz, mızıkçılık yapılmaz, anne babanın söyledikleri dinlenirdi. Bir gün kahvaltıda şöyle bir olay yaşandı.

Zekai, her zamanki gibi arkasında iki işaret bulunan çay kaşığını istedi. Bunu hep yapardı. Biz kardeşler ağlamasın diye onun isteğini yerine getirir, kaşıkları değiştirirdik. O gün çift işaretli kaşık Selami'deymiş. Zekai gene mızıkçılığa başlayınca Selami Zekai'nin avurduna yandan şiddetli bir yumruk attı. Zekai'nin sesi hemen kesildi. O olaydan sonra bir daha kaşık meselesi yaşanmadı.

Yemekten sonra sofrta bezi toplanır, tavuklar için bahçeye silkelenir, katlanır ve dolaba konurdu. Yemekten sonra herkes elini yüzünü sabunlardı.

Bahçemizin bize kazandırdığı etkinliklerden biri yün yıkama, kurutma ve çırpma işleriydi. Erzurum’da yatak ve yorganlar sıcak tuttukları için yünden yapılırdı. O tarihlerde pamuk kullanımı yaygın değildi. İhtiyaç miktarı kadar yün satın alınır ve önce yıkanır. Yıkama işleri için genellikle Dutçu köyünün girişindeki pınar (pınar) başına gidilir, yün yıkanır ve kurutulurdu. Eve dönünce bahçeye serilen hasır üzerinde yün çubuğu ile dağıtılan yün yataklara, yastıklara ve minderlere doldurulurdu. Yorgan ise yorgancılarda yapılırdı.

Yün hallaç aleti ile dağıtıldıktan sonra yorgan şiltesinin içine eşit kalınlıkta yerleştirilirdi. Şiltenin üst yüzü genellikle renkli basma, alt yüzü Amerikan patiskasından dikilirdi.

Yeni evlilerin yorganlarında daha gösterişli olan parlak saten kullanılırdı. Yorgan şiltesinin içindeki yün, yorgancı tarafından çok güzel motiflerle süslenerek dikilerek yorgan haline dönüştürülürdü. Bu bir sanattı ve herkes yapamazdı.

Bu şiltenin iç kısmı yorgan bezi ile kaplanırdı. Kirlenen yorgan bezi zamanla çıkarılır, yıkanır, kurutulduktan sonra hasır üzerine serilir ve yeniden kaplanırdı.

Yatak ve yorganlar büyük evlerde yüklük denilen gömme dolaplara konulurdu. Evimiz de yüklük yoktu. Uyandığımızda yatağı, yorganı ve yastığı toplar bir kenara yığar üstünü bir örtü ile örterdik.

Babam, geceleyin sokağa çıkmaya müsaade etmezdi. Herkes hava kararmadan eve gelirdi. Bu yasak liseyi bitirinceye kadar devam etti. Babam lise diploması aldıktan sonra bize “Artık serbestsiniz.” dedi. Muntazam, orta seviyede disiplinli bir ev yaşantımız vardı.

***Ninem:**

Hiç unutmam ninem 19 Şubat 1956 Pazar günü Macar milli futbol takımını 3-1 yendiğimiz gün Erzurum’a ikinci kere gelmişti. Yaz ortalarına kadar kaldı. Çok hassas, naif ve kırılgan bir yapısı vardı. Biz çocukların hareketlerinden küser, sofraya gelmez, babam gönlünü alır, onun nazıyla oynar ve sofraya getirirdi. Annem kendisine her türlü saygıyı gösterirdi. Babam anasına çok düşkündü ama ne yazık ki kader onları ayırmıştı.

Ninem, bahçemizde tarhana yapışını dikkatle izledim. Tarhana çorba yapımında kullanılırdı. Batıda çok yaygındı. Erzurum yöresi tarhanayı bilmezdi.

Ninem büyük bir kabın içinde önce un ile suyu karıştırır, hamur yapardı. Sonra buna bol yoğurt, domates ve biber salçası, patlıcan, patates ve kabak ezmesi, çeşitli baharat ve tuz ekleyerek bulamaç haline getirirdi. Sonra hasırın üzerine serili sofraya bezinin üzerine bu bulamacı serer ve güneşte kurumaya bırakırdı.

Yaz güneşinde birkaç saatte kuruyan bu bulamaç parçalanır ve bulgur değirmenlerinde öğütülerek un haline getirilirdi. Torbalara konulan tarhananın hazırlanması biraz zordu ama hazır ve çok besleyici bir gıdaydı. Tereyağı eritildikten sonra kısa sürede yapılan çorba çok lezzetli olurdu. Tarhana çorbası zamanla Erzurum’da da aranılır bir çorba oldu. Ninem, memleketi Simav’ı özlemişti. Orada kızı ve ondan olan torunları vardı. Simav’a dönmek istedi. Ninemi Mayıs ayı sonlarında istasyondan trenle uğurladık. Onu son görüşümüzdü. Ninem 1960 yılının Mart ayında 70 yaşlarında vefat etti ve Simav’da toprağa verildi. Rabbim rahmet eylesin. Nur içinde yatsın.

*Babam

“Babam ailesine çok düşkündü. Mesai çıkışında dışarıda hiçbir yere takılmaz, doğru eve gelir ve ne bulursa eve taşırdı. Annemin tam tersi bir mizaca sahipti. Neşeliydi ve bir şeyi fazla dert etmezdi. Annem babamı “Dünya yansa bir horum otu yanmaz.” Erzurum deyişi işe tarif ederdi. Babam işten çıkıp eve gelince, abdest alır, namazını kılar, takunyaları ile bahçeye çıkar ve tavuklarını çağırır yerlere yem serpererek onları zevkle beslerdi. Tavuklar babamın çağırışına neşeyle koşarlardı, bize farklı bir dünya sunarlardı. Her gün taze yumurta yerdik. Gerekliği zaman etlerinden yararlanırdık.

Babam ikindi çayını içtikten sonra gazetesini okur, akşam 19. 00 haberlerini hiç kaçırmazdı. Akşam yemeğinden ve yatsı namazından sonra fazla oturmaz erken yatar ve erken kalkardı. Kitap okumaz, bizim okumamıza çizgi romanlar hariç karışmazdı. Sabahleyin kalkınca fırından taze ekmek alır, çayı demler, kahvaltıyı hazırlar ve kahvaltıdan sonra bizi okula gönderirdi. 1954 yılında orta okula başladım. Sabahçı ve öğlenci olmak üzere ikili eğitim vardı. Sınıflarımız çok kalabalıktı ve dersler çok erken başlardı.

Dayımlar ve teyzemler her kış bizde toplanır ve tel helvası çekerdik. Babam bu işte ustaydı. Tel helvası, şeker, un ve tereyağından yapılır. Zor olan şey şekeri kaynatıp onu kıvamlı hale getirmektir. 2-3 kg şeker su ile eritilir ve gazocağında kaynamaya bırakılır. Koyulaşması için içine limon tuzu atılır, tat versin diye biraz tarçın ve nar suyu ilave edilir. Birkaç saat kaynayan karışım koyulaşmaya başlar. Bu karışım bahçede hazırlanan kar kümesinin içine dökülerek soğuması sağlanır. Yeterince soğuyan şekere simit şekli verilir ve daha önce tereyağı ile kavurulan un ile kaplı sininin ortasına konulur. Sıra çevirmeye gelmiştir. Sininin çevresini dolduran kişiler elleriyle ortadaki simidi sıkarak ve yana doğru çevirirler. Bu çevirme arasında sen iyi yapmadın, böyle yapmalısın tartışmaları eksik olmaz. Simidin çapı büyüyünce en zor işlem yapılır. Simit 8 şekline getirilir. Bu işi ustalar yapar. Aksi halde simit kopabilir. Simidi sekiz şekline getirme işlemi 6-7 kere tekrarlandığında simit una bulanmış ve tel tel olmuştur. Makasla kesilen tel helva tabaklara konur ve çay ile birlikte yenir. Yanında cevizli kavurma olursa daha lezzetli olur. Tereyağıyla kavrulmuş unun kaşıkla yenmesi ayrı bir keyiftir.

Tel helva çevirme işi aynı zamanda akrabaları bir araya getiren sosyal bir dayanışma işlevidir. Tamamen karbonhidrat beslemesine dayalı tel helva, aslında sağlığa zararlıdır. Ancak sosyal dayanışma bu zararı azaltır.

Babam evde boş durmaz. Mutlaka bir işle uğraşır. Ya radyo tozlandı diye arka kapağını açar, içine üfler, sağı solu bezle temizler. Ama radyo bozulur. Doğruca radyocu Ahmet Bey’in dükkanının yoluna düşülür. Ahmet Erk Bey başını salları ve “Yine mi?” derdi. Ya da çalışan saat sökülür, toplarken geriye parçalar kalır. Saat çalışmaz olur.

Babamın garip hallerinden biri gaz ocağı olayıdır. O zamanlar gaz ocakları moda olmaya başlamıştı. Soba, maltız ve tandırın yerini pratik olduğu için gaz ocakları almaktaydı. Önceleri başlıkları nedeniyle gürültü yapan gaz ocaklarına sonradan filtre taktılar. Daha sessiz çalışır hale getirdiler. Aletin çalışma esası şöyleydi. En altta gazyanın konulduğu bir depo vardı.

Bu deponun kenarında bir pompa, üstünde ise küçük bir delik bulunurdu. Pompa basıncı ile gazyağı, gaz haline gelir ve basınçla bu delikten püskürtülürdü. Bu gaz kibritle yakılırdı. Yukarıdaki demir bir şase üzerine tencere konur ve yemek pişirilirdi. Küçük ve ince delikteki tıkanıklık, teneke ucuna tutturulmuş çelik iğnelerle açılırdı. Bu delik kapalı olduğu zaman alet çalışmazdı.

Bir yaz günü öğle saatlerinde babam bahçede tıkalı deliği açamayınca pompaya dayanmış. Basınca dayanamayan depo gülmüş. Bomba mı patladı? Düşünceyle bahçeye koşunca babamı yerde, gazocağını param parça bulduk. Bereket babama bir şey olmamıştı. Çok komik bir durumdu.

Babam, sobayı kolay yakalım diye cıralı bir kütük getirmiş bahçeye koymuştu. Gerektiğinde küçük bir balta ile kıymıklar koparılır ve bunlarla odunlar tutuşturulurdu. Yine bir sabah baktık babam yok. Nerede acaba? Diye aranırken babam başı sarılı olarak geldi. Ne oldu? Diye sorunca “Balta ile çıra kesiyordum. Balta çamaşır teline takılınca geriye doğru yaylandı. Kafamı hafif sıyırdı. Sıyırdı diyerek bizi teselli ediyordu. Eczaneye gittim. Hakkı Usta pansuman yaptı ve sargı sardı.” dedi.

Yıllar sonra babamın başına buna benzer bir kaza daha gelmişti. Fırına ekmek almaya giderken Mualla Hanım Hocaların evinin olduğu aralıkta bir adam yerdeki buzları kırmış ve kürekle caddeye fırlatıyor. Babam geçerken neye uğradığını şaşıyor. Görmeden atılan bir buz parçası babamın kafasına çarpıyor. Bu kere iş daha büyüktü. Bir iki saat sonra babam yine başı sarılı geldi. Bu kere hastaneye götürmüşler ve orada tedavi etmişler. Her iki olayda da babamın verilmiş sadakası varmış. Cenab-ı Hak babamı korumuştur. Babam 103 yaşında İstanbul’da vefat etti.

Babam, Iğdır DSİ 84. Başmühendisliğinde mutemetlik görevini yürütecekti. Mutemet, güvenilir, itimat edilir kişi demektir. Iğdır ve Kars Şubelerindeki günlük harcamaları öder, çalışan kişilerin maaş bordrolarını hazırlar, ay sonundan birkaç gün önce Erzurum’a gelir. Bordroları Bölge Müdürlüğünde onaylatır, maaş çekini alır, Merkez Bankasından parayı tahsil eder, ayın ikinci günü Iğdır’a geri döner ve çalışanların maaşlarını öderdi. Bu nedenle her ay 3-4 gününü evinde geçirirdi. 1956 yılı sonbaharında başlayan bu durum babamın Erzurum’a tayin edildiği 1959 yılının Ekim ayına kadar yaklaşık 3 yıl devam etti.

O tarihten İstanbul’a taşındığımız 1967 yılı ortalarına kadar babam Erzurum’da DSİ 8. Bölge Müdürlüğünün maaş mutemetlik görevini yürüttü. Bir zamanlar babama güvenilmemiş, soruşturma açılmıştı. Şimdi babama mutemet unvanıyla yüzlerce kişinin binlerce lira tutan maaşları emanet ediliyordu. Cenab-ı Hak, dürüst olanın gerçekten elinden tutuyordu.

***Annem**

Babam 1957 yılında Iğdır’da görevine başladığında ben orta üçüncü sınıftaydım. Evi artık tamamen annem idare edecek, büyük oğul olarak ona ben yardımcı olacaktım. Annem o tarihlerde 37 yaşındaydı. Midesinden biraz şikâyet ederdi. Başka bir rahatsızlığı yoktu. Biz dört kardeşe hem ana hem baba gibi baktı.

Annem herkese yardım eden, uysal başlı bir kişiydi. Ama evin yönetimine baktığı bu yıllarda zaman zaman çok sert davranışlar sergilerdi. Bunlardan birini anlatayım.

Yazın futbol maçları gün batıncaya kadar devam ederdi. Biz üç kardeş eve döndüğümüzde hava karamıştı. Annemin “Bu saate kadar neredesiniz? Babanız yok diye serseri mi olacaksınız?” diyen öfkesini hiç unutmam. Elindeki yün çubuğu ile bizi bahçede fır döndürmüş ve iyice pataklamıştı. Bir daha böyle bir şey yapmadık. Sonbahar akşamları henüz sobanın yakılmadığı günlerde küçük odamızda otururduk. Yemekten sonra annem bize Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki tarafından askerler için yazılı ilmi hal kitabını okurdu.

Askerler! Hitabı ile başlayan bu ilmi hal kitabı, uzun süre askerlik yapan babama verilmişti ve çok değerliydi. Cumhuriyet yönetiminin İslam Dininin doğru anlaşılması için yayınladığı bu ilmihalin fikri değerine bugüne kadar ulaşamadı ve emsali yazılamadı.

Annem bizlere sık sık Arapça yazılı bir kitaptan Yunus Emre’nin gazellerini okurdu. Sesi güzeldi ve müziğe kabiliyetliydi. Bizdeki müziğe yakınlık ondan kaynaklanıyor olmalıydı. Türk müziğine özellikle şarkılara çok düşkündük. Bir yaz günü saat 12.30 sularında Zeki Müren’in yarım saatlik radyo konserini soluk almadan dinlemiş ve mest olmuştuk. Hiç unutmam son şarkı Hicaz makamındaki “Çaya iner ağlarım, gülü deste bağlarım.” Şarkısıydı. O günlerde Alaeddin Yavaşca ve Zeki Müren en gözde sanatçılardı.

Fark etmiş olmalısınız. Annem okula gitmediği halde lâtîn harfleriyle okumayı ve yazmayı bildiği gibi, Arapça ve Osmanlıca da okurdu. Ben Osmanlıca okuyamam. Annem bizimle beraber ders çalışır ve özellikle tarih ve coğrafya konularında bilgi edinmeye çalışırdı. Eve gelen gazetelerdeki tefrika romanları ısrarla takip ederdi. Yaşar Kemal’in Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan Ortadirek romanını takip eder, roman kahramanı Meryemce’nin hallerini gülümseyerek anlatırdı. Babamın Iğdır günlerinde onun rahatsızlığı dışında ailemiz için önemli bir sorun çıkmadı. Zaten küçük dayımlarla sıkça görüşürdük. Küçük dayım annemden 7 yaş büyüktü ve onun en yakın arkadaşıydı.

Babamın bu rahatsızlığı bizi çok üzmüştü. Babam Iğdır’da düğme dikerken eline iğne batmış ve parmağı iltihaplanmış. Eve geldiğinde gocuğunu giyemeyecek kadar kolu omuzuna kadar şişmişti. Hastanede ameliyat etmişler ve en uçtaki parmak kemiğini kesmek zorunda kalmışlar. Biz okulda olduğumuz için bunları sonradan öğrendik. Babam uzun süre evde yattı. İğne vuruldu. Çok şükür iyileşti.”

***Hayvanlarımız:**

Tavuklarımızın başında bir horoz vardı. Horoz, sabahleyin güneş doğmadan önce öter sanki insanları namaza davet ederdi. Tavuklar arasında çalımıyla yürür, çıkardığı çeşitli tondaki seslerle sanki tavuklara talimat verirdi. İkinci horoz olursa aralarında kavga eksik olmazdı. Piliçlerden horoz olanlarla reis horoz arasında da iktidar kavgası hiç bitmezdi. Kümes hayvanlarında da bir aile düzeni vardı. Tanrı onları böyle yaratmıştı.

Bir tavuğun kuluçkaya nasıl yatmak istediğini o tavuğun tam 21 gün su ve zaruri yeme dışında yumurtaların üzerinde nasıl oturduğunu, civcivlerin yumurtadan nasıl çıktıklarını, bu civcivin ne kadar güzel olduğunu, anne tavuğun civcivlerini yanına alarak nasıl gezdirdiğini ve onları kedilere karşı nasıl koruduğunu gözlemledik. Hayat buydu işte. Bunu görmeyen bu zevkin kıymetini anlayamaz. Piliç haline gelenler artık kendilerine bakacak duruma eriştiklerinde annenin himayesinden uzaklaşırlardı.

Babam, 1957 yılında Iğdır'da görevine başlayınca her sene yılbaşında yenmek üzere iki hindi getirirdi. Bunları cevizle beslerdik. Hindilerin başları keldi. Vücudundaki tüyler tavuklardan hem çok hem de daha büyüktü. Hindileri "Kabarama, kabarama kel Fatma, annen güzel sen çirkin." tekerlemesini söyleyerek kızdırdığımızda tüylerini kabartarak gövde gösterisi yaparlardı. Hindi eti, suyundan yapılan çorbası ve pirinç pilavı yılbaşının vazgeçilmez yemekleriydi. Ama çok pisledikleri için annem istemez "Baba çıha." derdi.

Bir de kedilerimiz vardı. Soğuk ve yağmurlu bir havada miyavlayan küçük kedi yavrusunu eve almış onu büyüttümüz. Bu kedi erkek olduğu için yavrulamazdı. Ancak büyüyünce birkaç gün evden ayrılır, hovardalığa çıkardı. Kediler kolay terbiye edilirler. Bir minderi vardı. Onun üzerinde oturur ve uyurdu. İhtiyaçlarını evin dışında giderirdi. Annem fareden çok korkardı. Kedimiz evde fare korkusunu yok etmişti. Kedileri yıkamazdık. Onlar ağızlarından çıkardıkları sıvı ile kendi tüylerini temizlerlerdi.

Kediler nankör hayvanlardır. Onları ne kadar severseniz sevin, insanı tırmalamaktan çekinmezlerdi. Bizim kedi büyüyünce birkaç civcivin hayatına mal olduğu için pek sevilmezdi. Evde sucuk yapılan bir günde sofrta tahtasının üzerine kıymalar yığılmıştı. Kedimize birkaç parça et verdik. Tatmin olmamış ki pusuya yatarak etlere yaklaştı ve bir miktar eti kapı.

Kaçarken kedinin hareketini gözleyen Selami, elindeki nalını hayvanın kafasına indirdi. Hayvan sersemledi ve kömürlüğün kapısına tırmanmaya çalıştı ama tırmanamadı, bahçeye düştü. Çaresizlik içinde miyavlamaya başladı. Kedinin bu haline çok üzüldük. Kediye kız kardeşim kucağına alarak biraz sevdi, karnını doyurdu. Ama bu olaydan sonra kedinin eve olan bağlılığı azaldı. Bir süre sonra evden kaçtı ve sokak kedisi olmuştu. Sokaktan gelmiş, sokağa dönmüştü.

Kız kardeşim illa kedi diye tutturunca Sakin Dayının hanımı Memnune Teyze, bize küçük bir kedi getirdi. Beyaz, üzerinde bej renkli tüyleri olan çok güzel bir yavruydı. Çok küçükken anasından ayrıldığından durmadan ama bıktırıcasına miyavlardı. Onu sütle besledik, büyüttük. Dişi ve çok temiz bir kedi idi. Bir kere yavruladı ama yavruları yaşamadı. Zümrüt'ün en yakın arkadaşıydı.

Onun kucağından inmez, onun yatağında uyurdu. İstanbul'a taşındığımızda hayvanları trene almazlardı. Bu nedenle onu götüremedik. Selami, stajı bitmediğinden annemlerden on gün sonra Erzurum'dan ayrıldı. Akşamları yemesi için kasaptan aldığı etleri yemediğini, ayaklarına sürünüp sanki Zümrüt'ü aradığını söylerdi. Ne yazık ki bu kediye akrabalara teslim ederek Erzurum'dan ayrıldık. Evimizin çevresinden ayrılmadığını kısa bir süre sonra öldüğünü söylediler. Üzüldük ama kader böyleydi. Bağrımızı yakan bu kedi çok asil bir kedi idi.

Köpeğimiz hiç olmadı. Esasen şehirde köpek beslemek hem çok zordu hem de istenmezdi. Köpeği olan eve melaik girmez derlerdi. Köpek çok sadık hayvandır. Evine ve sahibine çok bağlıdır. Bunları Topalak köyünde teyzemizin Baraz adlı Kangal köpeğini görerek öğrenmiştik. Köyde köpeğe çok ihtiyaç vardır. Eve, davara bekçilik yapar. Boynuna takılan hış'la (sivri uçları olan demir halka) kurtlarla boğuşabilir.

Sahibine candan bağlanan köpeklerin hikayelerini de sıkça duyarız. Köpeğin bu bağlılığı onu biraz şahsiyetsiz kılabilir. Bu nedenle bir menfaat karşılığında birilerine bağlı olan kişiler, "Köpek gibi." benzetmesi yapılarak aşağılanır.

Aynı familyadan olmalarına rağmen kurt özgürdür. Tabiatı seçmiştir. Köpek ise boğaz tokluğuna esareti. Tanrı, bu farklarla insanlara çok şeyler anlatmaktaydı.

***Evimizin önündeki arsa:**

Evimizin güneyinde hapishane ile caddeler arasında 40x40 m ebadında boş bir arsa vardı. Bu arsa bizim için çöldeki vaha kadar kıymetliydi. Büyük küçük herkes burada oyun oynardı. Mahallenin büyükleri Ersin, İsmet, Şinasi, Yalçın, Hayati, Turgut Ağabeyler ile dışardan gelen Metin ve Nail bu arsada futbol oynarlardı. Dışarıdan Sıtkı ve Atamaç Ağabeyler de bu ekibe dahil olurdu. Küçükler top toplar ve maçı seyrederdik.

Bir gün Cıvı Abo Orhan, eline bir boru geçirmiş radyodaki maç yayınına benzer bir şekilde ve yüksek sesle, “Şimdi top leylekte (Ersin), leylek iskelete (İsmet) verdi. Gakgilos (Yalçın) topu kaptı. Şilikoya (Turgut) aktardı. Şina dayı (Şinasi) araya girdi.” şeklinde herkese lakaplarıyla hitap ederek maçı anlatıyor, biz çocukları neşelendiriyordu. Lakabına kızan Ersin Ağabey birden oyunu bıraktı ve Orhan’a iki tokat yaptırdı. Orhan ağlamaya başladı. Neşemiz tuzla buz olmuştu. Orhan’ın yaptığı doğru değildi ama öğretmen oğlu olan Ersin Ağabey de diğerleri gibi bu olayı olgun karşılamalıydı. Ersin Ağabeyin bu hareketinden hoşlanmamıştım.

Erzurum’da kötü bir huy vardır. Herkese bir lakap takılır ve kişi o lakapla çağrılır. Örneğin Erzurum’un yetiştirdiği en efendi ve iyi futbolcularından biri olan Mehmet Leylioğlu’nun lakabı (dana), solaçık Erol Gemalmaz’ın lakabı (marul) idi. Bunların her ikisi de mühendis oldular, üst yönetimlere geldiler, çevrelerinde saygınlık kazandılar ama bu lakaplardan kurtulamadılar.

Lakap takma işi İslam’ın da hoş görmediği bir işti. Ama bu huy Erzurum’da çok yaygındı. Bu yanlışın hoş olmayan sonucunu yukarıda anlattığım olayda yaşamıştık.

Bir gün sahaya tomruk getirip depoladılar. Oyun sahası nispeten daralmıştı. Mahallenin büyükleri tomruklar üzerinde otururlar, sinema filmlerini anlatırlardı. O zamanın en şöhretli aktörü Errol Flynn idi. Ersin Ağabey kardeşim Zekai’yi kucağına aldı ve diş iltihaplanması sonucu yanağında oluşan şişi sıkarak patlattı. Beyaz bir sıvı fışkırdı. Bu olay belki de tıbben sakıncalıydı. Ama bu olaydan sonra kardeşimin lakabı, o günlerde gazetelerde yayınlanan çizgi romanın adından esinlenerek (balon Niyazi) oldu

Şina Dayı (Şinasi Gezer) evine tavşan almış ve beslemeye başlamış. Hayvan çok ürkek ve tedirgin. Herkesi telaşa veriyor ve beklenmeyen kazalar oluyor. Bu nedenle Aleviler tavşanı uğursuz sayarlar ve üzerinden tavşan geçen tarlayı bir yıl sürmez ve ekmezler denir.

Evin önündeki arsada futbol oynanırken top, Yenikapı caddesine doğru kaçınca topu plonjon yaparak tutmaya çalışan Şina Dayı kendini yüz üstü caddede buluyor. Kıl payı arabanın altına girmekten kurtuluyor.

Bir başka gün Şina Dayı yerden bir kesek alıyor ve “Pisige bak Ersin.” diyerek ilerideki kediye nişan alıyor. Ersin Ağabeyin oturduğu yer, kediden hem uzakta hem de 90 derece farklı konumda. Herkes kediye dikkat kesildiğinde Ersin Ağabeyin suratında bir şey patlıyor. Şina Dayının attığı bu kesek acaba Ninesi Fatma Hanım’ın torununa olan sevgisine ilgisiz kalan ve bazan O’na kaba davranan Ersin Ağabey’e bir uyarı mıydı? Bu olaylardan sonra tavşanlar evden uzaklaştırıldı.

Hızar biçme:

Bizim çocukluğumuzda inşaatta kullanılacak kalıp tahtası hazırda bulunmazdı. Bu ihtiyaç iş yerlerinde kurulan hızar sistemleriyle sağlanırdı. Arsamızdaki keres-teler biçilecekti. Önce hızar iskele sistemi kuruldu. Bu yerden 2.5 yüksekliğinde ortası boş, kenarlarda bir adamın iki ayağını basacak genişlikte bir platformdu. Bu platform, iki baştan 4- 5 m uzaklıktaki sağlam ahşap iskelelere otururdu. Biçilecek tomruk eğik ahşap kızak üzerinde halatla kaydırılarak platformun üzerine çıkarılırdı. Önce tomruğa dikkörtgen şekil verilirdi. Bunun için ahşap tomruğun üzerinde iple çizgiler çizilir, platform üstüne bir, altına ikinci adam geçer ve ellerindeki hızarı beraberce yukarı- aşağı çekerek iki yandan birer parça keserler-di. Sonra bu tomruğu 900 çevirerek düzgün satırları yatay hale getirirlerdi.

Bu satırlar üzerinde boyalı iple 2.5 cm aralıkla çizgiler çizilir, yukardaki hızar-cının yönetiminde tomruk dilimlere ayrılırdı. Aşağıdaki hızarcı, biçme işinde yukarıdaki ustaya kol gücü ile destek verirdi. Kesilen tahtalar kenara alınır, aynı işlen yeni tomruklarla devam ederdi.

5.00 m uzunluğunda 60 cm çapında bir tomruğun ağırlığı yaklaşık 1200 kg gelir-di. Bu ağırlığı platformun üzerine çıkarmak başlı başına bir işti.

Bunun için küçük çaplı tomruklar kullanılırdı.

Üstteki hızarcının yanışı halinde fire artardı. Bir kenarı düzgün olmayan tahta-lar genellikle çatılarda kiremit altı döşemesinde kullanılırdı. Bu sistemle sadece tahta değil iskelelerde çokça kullanılan 5x10 cm ,10x10 cm ebadındaki dikmeler-le 20x20 cm ebadındaki lentolar da imal edilirlerdi. Görüldüğü gibi kalıp kere-s-tesi üretmek o zamanlar çok zordu. Bu işlem devam ederken biz futbol oynamaz, hızarcıların çalışmalarını izlerdik.

Teknolojinin gelişmesiyle inşaat kerestesi fabrikasyon üretilmeye başlandı. Kazı, beton ve diğer inşaat işleri modern makinalar kullanılarak daha pratik ve kolay hale geldi. Atatürk boşuna söylememiş. “Hayatta en hakiki mürşit müspet ilimdir. Medeniyet, ona bigâne kalanları yakar yok eder.”

*Erzurum’da spor:

Erzurum’da spor, keyif almak maksadıyla yapıldı. Kulüpler amatördü. En çok futbol ve kış sporlarına ilgi gösterilirdi. Futbol maçları 3 Temmuz stadında, kış sporları Kiremitlik tabyasında yapıldı.

Futbol:

En gözde spor futboldu. Palandöken, Dağcılık, 12 Mart, Demirspor, Kara gücü ve Kandilli Kara gücü futbol takımlarının katıldığı amatör futbol ligi çok çekişmeli olurdu. Palandöken kulübünde Kenan, Mesut, Muammer, İlhan, Cihan, Ergün, Ali Rıza gibi futbolcular daha sonraları diğer şehirlerin büyük takımlarında da oynadılar. Sıtkı, Hasbi, Güven, Yalçın, Mehmet ve Erol yedek oyunculardı.

Dağcılık kulübünün kaptanı Erdinç, çok disiplinliydi. Kaleci Yücel, Erdoğan ve Gündüz en önemli oyuncular idiler. Muammer, Orhan, Uçak yedekteydiler. Gündüz Gözümoğlu, çok üstün bir tekniğe sahipti. Kayak atlamada da başarılıydı. Palandöken ile Dağcılık kulüplerinin çekişmesi GS- FB çekişmesine benzer-di. Kaleci İzmirli İlhan, çok iyi bir kaleciydi. Yay gibi çevikti. Voleybolu da iyi oynardı. Bir maçta kendisine güvendiği için baraj yaptırmadı. Gündüz Ağabey 18 çizgisine koyduğu topu 90 ‘a taktı. İlhan Ağabey kıpırdıyamamıştı.

12 Mart kulübünde daha çok liseli öğrenciler oynardı. Özgenç, Şiliko Turgut ve Egolli Fikret ve Reha bu takımın en iyi oyuncularını idiler. Egolli Fikret, topu ayağına aldığı anda Lefter gibi kimseye kaptırmaz, muazzam çalım atardı.

Demir spor kulübünde kaptan Zühtü Ağabey idi. Boksör Sıtkı, Sibop lakaplı kaleci Sabahattin, Dekor Ahmet, Fır Kemal ve Nevit bu takımın iyileriydi.

Sonradan dayımın oğlu Nihat da bu takımda futbol oynadı.

Kara gücü, her zaman güçlü futbolculara sahipti. Çoğu kere şampiyon olurlardı. Final maçlarında yenilen takımın taraftarları sahaya girer, mutlaka kavga çıkarırdı. Futbol seyircisinin spor ahlâkı çok düşüktü.

Kandilli Kara gücü her nedense pek varlık gösteremezdi.

Daha sonraları Yol Spor, Gençler Birliği, Aziziye gibi takımlar kuruldu.

Yakın şehirlerden Erzurum'a futbol takımları gelirdi. En iyi futbolu Trabzon takımları oynardı. İdman Ocağı, İdman Gücü ve Martı Spor gibi kulüpler Erzurum'a gelirler 5 atar giderlerdi. Adana Demir Spor kulübü de füze Selami'nin oynadığı yıllarda Palandöken'e 4 çekmişti. Elâzığ Master spor ve Tahran Taç spor kulüpleri de Erzurum'a gelip maç yapan takımlardandı.

Kış sporları:

Daha çok kayak yapıldı. Merkez, atlama trampelinin olduğu Kiremitlik tepesi idi. Bu kulenin 50 ve 70 m yüksekliğinde iki platformu vardı. 70 m'lik platformdan atlamaya kimse cesaret edemezdi. 50 m'den atlayanlar ise atlama tekniği çok zayıf olduğundan en fazla 40- 50 m arasında bir uzaklığa atlayabiliyorlardı.

Kayak antrenörü Maier 56 m'ye atlamış, büyük alkış almıştı.

Kayakla atlayan kişi daha ileri atlayabilmek için havada hız kazanmaya çalışır ve kollarını hızla çevirirdi. Oysa yıllar sonra TV kanallarından izlediğimiz yarışmalarda bu tekniğin yanlış olduğunu gördüm. Atlamayı yapan trampeleni belli bir açıda ve hızda terk ediyor, havada vücudunu kayağına paralel bir konuma getiriyor, böylece sürtünmeyi azaltarak daha uzağa atlayabiliyordu.

Doğru teknik buydu. Bu sırrı lise son sınıfta okuduğumuz fizik dersinde eğik atış konusunun formülünde çözdük. Uzağa atlayabilme, çıkış yüksekliği, çıkış açısı ve çıkış hızına bağlıydı. Önemli kayak atlayıcılar Gündüz, Argun, Tahsin Ağabeylerdi. Bunlara daha sonra Muzaffer ve Özer Ateşçi kardeşler eklendi.

Kayaklı kros yarışının rakipsiz şampiyonu ise Gümüşhaneli Muzaffer Demirhan idi. Sarıkamışlı Zeki Şamiloğlu'yla birlikte milli takımı temsil ederler ve uluslararası slalom yarışlarına katılırlardı.

Halk evinin dağıttığı patenlerle pist olmadığından ancak karla kaplı zamanlarda Cumhuriyet, Paşalar ve Hastaneler caddelerinde kayılırdı. Mahmut Küçük öğretmen ile Zekai Yaylalı'nın dans edercesine kayışlarını zevkle takip ederdik. Pist yokluğundan bu spor fazla gelişemedi. Yıllar sonra 2011 yılındaki Üniversiade Oyunları nedeniyle Erzurum'a kış sporları için güzel tesisler yapıldı. Çok sayıda sporcu yetişmeye başladı.

Atletizm:

Her yıl kros yarışları olurdu. Himmet Kirzuk ile Çoban lakaplı Necmettin'in çekişmesi dikkatle izlenirdi. Stadyumda yapılan atletizm müsabakalarında da Kara Nihat, Yıldır Ağabeyi ve lise beden eğitim hocası Çeto lakaplı Ali Rıza Hocanın 100 ve 200 m yarışları nefes keserdi. Şina Dayı ise uzun atlamada hep birinci olurdu.

Salon sporları:

Erzurum’da boks, güreş, voleybol ve basketbol sporları da giderek ilgi odağı oldular. Bu sporlar Lisenin spor salonunda yapıldı. Kapalı spor salonu yapılıncaya bu sporlarda da ciddi gelişmeler oldu.

Boks: *Erzurumlu gençler döğüşe yatkındırlar. Zühtü, Dursun, Sıtkı Ağabey gibi boks antrenörlerinin elinde yetişen boksörler Türkiye şampiyonalarında dereceler kazandılar. Rüknettin, Hayati, Cazim, Çetin- Metin kardeşler, Sefer, Yüksel, Pirimoğlu Şefik bu isimlerden bir kaçıydı. Nazif Kuran ise olimpiyatlara katılacak kadar değerli bir boksördü.*

Güreş: *Ata sporumuz güreşte en önemli isim milli takımda güreşen lise beden eğitimi hocası Raif Akbulut’tu. Onun ısrarla üzerine düşerek yetiştirdiği Nihat Kabanlı sıkletinde dünya 3.sü oldu. Milli takıma seçilen Göncüoğlu İsmet, Nail Kağızmanlı, Yavuz Önal ve Recai Ünal, Raif Hocanın öğrencileriydi.*

Voleybol: *Daha çok Palandöken takımı ile anılan voleybolda sporcular genellikle lise kökenliydi. Palandöken takımının Türkiye kupası finalinde haksızlığa uğrayarak Galatasaray takımına 3-2 yenildiği maç, üzerinden yıllar geçse de anlatılırdı. Milli takıma giden voleybolcular ise Ayhan ve İzmirli İlhan Ağabeylerdi.*

Basketbol: *Pek gelişmemişti. Lise beden eğitim hocası Hulusi Aydın basketbolu geliştirmeye özel çaba sarfederdi. Sınıflar kendi arasında maç yaparlardı. En iyi oyuncular Costik Yalçın, Kara Mehmet, Tuncer ve Okan Yükselerdi. Kara Mehmet, benden büyüktü. Basketbol aşkına her sınıfı iki sene okurdu. Benden sonra Zekai ile beraber okudu.”*

Kapalı spor salonu inşaatı: Bölge Müdürlüğünün güneyindeki bölgede bulunan düzlükte 1 m çapında 20 m yüksekliğinde bir kavak ağacı nasılsa büyümüşü.

Bu ağaç, burada futbol antrenmanı yapan kişilerin kale direği görevini görürdü.

Hiç unutmam Hasbi ve Güven ağabeyler iki takım kurup maç yaptılar. Ne olduysa birden kavga çıktı. Birbirlerine girdiler. Yerden aldıkları taşla başlarını yarıdılar. Sonra kol kola girip eczanenin yolunu tuttular. Delikanlılık işte böyle bir şeydi.

Yeni evimize taşındığımızın ertesi yılı kapalı spor salonunun inşaatına başlandı. Önce o güzelim ağacı kestiler. Yeterince ağaç sevgisi olsaydı bu ağacı yaşatmak için bir çare düşünülürdü. Ne yazık ki düşünülmedi. İnşaatı müteahhit Sipkat Özpekel’in firması üstlenmişti. Austin marka kamyonu ile oğlu Selami Ağabeyi, Ilıcadaki Pulur çayından inşaata kum çekerti. İnşaat kısa sürede tamamlandı ve Erzurum güzel bir salona kavuştu.

Açılış, Ankara Demir spor takımı ile Palandöken takımının yaptığı voleybol maçı ile yapıldı. Her zamanki gibi biz çocuklar salona kaçak girdik. Misafir takım maçı 3-0 kazanarak Palandöken’li sporculara iyi bir ders vermişlerdi.

Bu salon ile Erzurum’da salon sporları gelişme gösterdi. Her şey güzeldi de bir şeyi anlayamıyordum. Niye yöneticiler öğrencilere spor müsabakalarına bedava giriş hakkı tanııyorlar, bizi bir nevi hırsızlığa teşvik ediyorlardı?

*Niye BJK’lı olduk?

Kendimizi bildiğimiz yıllarda İstanbul’da Baba Hakkı yönetimindeki BJK Futbol takımı devamlı şampiyon oluyordu. Çocuklar başarıya özenirler. Bizde bu nedenle BJK’yı tutmaya başladık. Babam bize inat GS’yi tutardı. Sanırım 1955 yılıydı.

Yine bir BJK- GS maçıydı. Radyodan dinliyorduk. GS 2-0 önde, sonra 2-2, sonra GS 4-2 önde sonra 4-4 berabere giden maçın son dakikasında santrfor Ercan golü atınca BJK maçı 5-4 kazandı. Bizde koyu BJK taraftarı olduk.

***Hapishane:** Evimizin önündeki küçük arsa, çocuklarla dolar taşardı. Bizim bu arsaya dönük pencerenin camı her hafta kırılır, yeniden takılırdı. Bahçemize kaçan topları babam biraz tutsa da çocuklara geri verirdi. Bu arsada karşıımızdaki köşede oturan polis Hüsnü Amca ve çocukları Cihat, Kemal Ağabeyler ile Yüksel, ellerinde küçük halter ve lobutlarla her gün spor yaparlardı. Bu aile Karşlıydı. Farklı bir kültüre sahiptiler.

Bayramları polis amca ata binerdi. Şapka olayındaki rolünden dolayı kendisine korkuyla karışık bir saygı gösterilirdi.

Arsanın yanında girişi Yeni kapı Caddesine bakan büyük bir hapishane vardı.

Damı düz olan hapishanenin çevresi 2-3 m genişliğinde avlu ile çevrilmişti.

Dış duvarların yüksekliği 10 m kadardı. Bazan futbol topumuz bu avluya kaçardı.

Rica mihnet güç bela geri alırdık. Hapishaneyi silahlı jandarma askerleri korurlardı. Jandarma timi Yenikapı Caddesi üzerindeki nöbet değişimi yerine komutla gelir, silahlarını doldurur, omuzlarına asar ve yine komutla uygun adım yürüyerek görev yerlerine dağılırlardı. Nöbet değişimleri esnasında biz çocuklar da komutlara eşlik eder askerlerin arkasından yürürdük. İyi korunuyor olmalı ki bu hapishanede kaçak olayı hiç yaşanmadı. Sonraki yıllarda yıkılmışlar. Yeri uzun süre boş kalmıştı.

***Saray Sineması:**

Saray sineması, aşağıdaki resimden de görüleceği üzere o tarihlerde Taş Ambarlardan sonra Erzurum'un en büyük yapısıydı. Daha önceleri bir kere daha yandığı söylenirdi. 1940'lı yıllarda yeniden yapılmış. Yapının güneyinde ve doğusundaki istinat duvarlarıyla yapı zeminden 1 m aralıkla ayrı inşa edilmişti. Bu duvarın sol köşedeki yüksekliği 10 m civarındaydı. Duvarın üzerinde korkuluk vardı ama biz çocuklar korkmadan bu duvarın üzerinde yürürdük. Çok tehlikeliydi. Nitekim küçük bir çocuk düşmüş ve ayağını kırmıştı. Çocuğun çıkarılması da epeyi zor ve telaşlı olmuştu.

Çocukluğumuzda Erzurum'da 4 sinema vardı. Saray, Doğu, Halk evi ve Tümen sinemaları. Saray sineması, toplam 1000 koltukla en büyük sinemaydı. Sesin yankılanmasını önlemek için tavana perdeler asılmıştı.

Ailece bu sinemada Tyrone Power ve Marlene Dietrich'in oynadığı Beklenmeyen şahit filmini izlemiştik. Yine bayram günleri seyrettiğim Güzel Helen (Rossana Podesta) ve İstiklal Kahramanları (Vera Cruz- Burt Lancaster) filmlerini unutamam. 1950 yılları başlarında Raj Kapoor ile Nergisin oynadıkları Hint filmi **Avare**, dünyayı ve Türkiye'yi kasıp kavurdu. Şarkısı dillerden düşmedi. Bu film Erzurum'da uzun süre kapalı gişe oynadı. Görmeyen kalmamıştı. Doğrusu bu filmin bu kadar sükse yapmasını pek anlayamamıştım. Yanmadan önce seyrettiğim son film Kanlı Pirinç (7 Samurai) adlı bir Japon filmiydi. Bu film Venedik film festivalinde ödül kazanmıştı ama sadece bir matine gösterilmişti.

1959 yılı kasım ayıydı. Babam İğdir'dan eve kesin dönüş yapmıştı. Ben lise son sınıfa başlamıştım. Büyük teyzem bize gelmiş ve akşam sofrasına oturmuştuk. Hiç unutmam annem sucuklu yumurta yapmıştı. Birden pencerenin pervazında kırmızı dalgalanmalar görünce perdeyi açtım ve göğe yükselen alevleri gördüm.

Sinema evimizden 100 m kadar uzaktaydı. Dışarı çıkınca hiç üşümemiştik. Yangın musluklarına çok geç ulaşıldı. İtfaiye yeterli değildi. Yangının çevreye sıçramasını önlemeye çalıştılar. Sinemanın çatısı çöktü. Ve alevler her şeyi yakıp kül ettikten sonra söndü. Enkaz çok uzun süre öyle kaldı.

Şimdi şu sorgulamayı yapalım. Bir sinema neden yanar? Yangının sebebi genellikle elektrik kontağı olarak gösterilir. Öyleyse elektrik tesisatına niçin gereken özen gösterilmez? Büyük para ve emek harcanarak yapılan, halkın sosyal ihtiyaçlarını gideren böyle bir yapı neden basit bir tedbirsizlik yüzünden yok olur? Buna tek kelime ile sorumsuzluk denir. Gelişmemiş ülke insanının en büyük derdidir sorumsuzluk.

Erzincan kapı Çarşısından Yeni kapı Caddesi boyunca güneye doğru bakış!

Yukarıda Saray sinemasının yangından önceki durumunu anlatmak istiyorum. Sinema salonu yan çıkışı önündeki taksi Meyhaneci Nazmi Bey'in taksisi. Sağdaki ilk bina sonradan Yeşilkent adını alan fırın. Ötesindeki iki katlı ev Kimya hocası Mualla Hanımların evi ve Sakarya kahvehanesi.

Yayaların olduğu yer Çavuşoğlu sokağının çıkışı. Solda merdivenlerin çıkışı ve ileride Kapalı Spor Salonu yapılmadan önce futbol antrenman sahası olarak kullanılan düzlük. Yolun sonundaki ağaçların kapattığı ev, polis Hüsnü Amcaların evi. Sağdaki minare Vâni Efendi Camisi. İmamı Garo lakaplı Yusuf Efendi. Soldaki minare Şeyhler Camisi. İmamı Naim Hoca (Gölleroğlu).

Resmin üst tarafında karlı Palandöken dağları. Sağda Ejder tepe, solda Abdurrahman Gazi Türbe tepesi. Mevsim sonbaharın son günleri. Kasım ayı başlangıcı olabilir. Şehre henüz kar düşmemiş.

*Lala Paşa camii:

Bu camii ile tanışmamız caminin temizliğini yapan komşumuz Alaaddin Ustanın oğlu arkadaşımız Lütüf sayesinde oldu. Onunla camiye sıkça giderdik. Babası bizi kubbenin iç çevresini çeviren şerefe denilen yere çıkarmıştı. Caminin kubbesi boyanmaktaydı. Bu işlemi İsmail Efendi isminde ayağında eski bir **kalık** (arkasına basılı eski ayakkabı), ağzında dudağını yakacak kadar içilen sigara, avutları çökük sakal tıraşı uzamış, üstü başı boya içinde olan bir kişi yapardı. Yardımcısı ile önce iskele kurarlar, sonra boyayı hazırlarlar, alçı sıvadan oluşan kubbe yüzeyine motifler çizilir, sonra bunlar çeşitli renklerde boyanırdı.

İsmail Efendi biz çocuklarla sohbet ederdi. Sonradan Hemşin Pastanesinin kültür sohbetlerinde kültürel ağırlığını ortaya koyan İsmail Efendi, Erzurum'un canlı tarihi ve kültür anıtı olmuş.

Lala Paşa camiinin biz çocuklar için asıl önemi ekip olarak ilk okulda başlayan ve orta okul sonuna kadar devam eden ramazan yaşantımızdı. Biz çocuklar, ramazanda oruç tutardık. Okuldan çıktıktan sonra ikindi namazını camide kılar, Müftü Efendinin vaazını dinlemek için ortadaki müezzin mahfeline çıkardık.

Müftü Solakzade Sadık Bey büyük bir alimdi. Dinleyeni çoktu. O zamanlar camilerde mikrofon düzeni olmadığından zayıf sesini duyamaz, anlattığını pek anlayamazdık. Vaazdan sonra her biri bir hizip okumak suretiyle 4 hafız bir cüz Kuran okurdu. Biz çocuklar vaazın bitiminden sonra mihrabın iki yanına eşit olarak oturur ve okunan Kuranı, kitap üzerinden takip ederdik (mukabele).

Vaaz bitinceye kadar caminin arka mahfeline çıkar oyun oynardık. Çıkardığımız gürültü vaazı dinleyenler tarafından homurtularla karşılaşır, genç bir müezzin bizi yakalamaya koşardı. Bu durumu gören Müftü Efendi sesini yükselterek **“Çocuklara dokunma. Çocuklara dokunma. Onlar bu caminin çiçekleri. Birakın, oynasınlar.”** diyerek bizi korurdu.

Çocukların genelde baskı altında yetiştirildiği bu toplumda Müftü Efendi'nin bize sağladığı bu özgürlük tarif edilmez bir güzellikti.

Vaaz bittikten sonra ilk hizbi (5 sayfa) caminin birinci imamı Hırtızlı lakaplı Celal Hoca, ikinci hizbi kuyumcu Nusret Efendi, üçüncü hizbi her yıl değişen bir asker hafız, dördüncü hizbi caminin ikinci imamı hafız Yusuf Hoca okurdu. 50 dakika süren bu mukabeleden sonra eve vardığımızda birkaç dakika içinde iftar topu atılır orucumuzu açardık.

Müftü Efendinin olmadığı bir gün Kuran dinlemek için yerimize geçmeye çalışırken mahalleden komşumuz Sırrı Efendi bize kızdı ve *“Büyükler dururken çocuklar baş köşeye oturmazlar.”* diyerek bizi yerimizden uzaklaştırdı. Bizler caminin arka sıralarına geçtik.

Ertesi gün bu durumu gören Müftü Efendi, bize *“Niye burada oturuyorsunuz?”* diye sorunca bir gün önceki olayı anlattık. O halim selim yaşlı zat öyle bir celallendi ki sormayın. Sırrı Efendiyi çok sert haşladı ve cemaate döndü ve **“Bu çocuklara dokunmayacaksınız. Onlar yerlerine oturacaklar.”** emrini verdi.

Müftü Efendi'nin bu davranışını hiç unutamadım. Çocuklara olan sevgisinin ötesinde bizleri İslam'a ısındıran bu yaklaşım aslında Kuran'a yakışan bir yaklaşımdı.

*Erzurum’da dini hayat:

Erzurum halkı genellikle İslam dinine ve geleneklerine bağlı muhafazakâr bir toplumdur. Cumhuriyet, Kuran-ı Kerimi ve Hadis-i Şerifleri Türkçeye çevirtmek suretiyle kişinin din esaslarını ana kaynaklardan ve aracı olmadan öğrenilmesi olanağını sağlamış, bu konuda asırların ihmalini ortadan kaldırmıştı. Ancak toplumumuzda geleneksel alışkanlık devam etmekteydi.

Okuma ve yazması olmayan insanlar, okuma yazmayı öğrenerek din kurallarını doğrudan temel kaynaklardan öğreneceklerine, hocalardan öğrenmeyi tercih etmekteydiler. Bu sebeple çocuklar Kuran’ı Arapça okuyabilmek için hocalara gönderilirdi. Bu arada din için gerekli 32 farzı da öğrenen insanlar bu bilgilerle yetinirler, İslam’ın iman ve ibadetten ibaret olan 5 şartı ile iktifa ederlerdi.

Hocaların veya din adamlarının “*Siz Kuran’ı tek başına okuyup anlayamazsınız. Mutlaka bizden öğrenmeniz gerekir.*” şeklindeki baskıları, böyle bir eğitim tarzını bir nevi zorunlu kılmaktaydı. Herkes hocanın ağzına bakar, sorularını onlara sorar, aldığı cevapla yetinirdi. Öğrendiği din Kuran’ın dini değil, hocanın anladığı ve kendisine anlattığı dindi. Bu tür inanca **taklid-i iman** denilmekteydi ki İslam bu yaklaşımı asla kabul etmemekteydi.

Çünkü; Kuran hükümleri, kişilere din adamlarının yorumuna tabi tutularak aktarılmakta ve daha çok o kişinin anlayışını yansıtmaktaydı. Bu Tanrı ile insan arasında bir aracının girmesi anlamına geliyordu ki Kuran bunu en büyük suç (şirk) olarak tarif etmekteydi. İslam’da Tanrı ile kul arasında kimse kesinlikle giremezdi.

Diğer bir konu Kuran’da **sâlih ameller** (doğru, iyi) olarak belirtilen ahlâk kurallarından da insanlar yeterince bilgi sahibi değillerdi. Bu durum toplumda Kuran’ın kabul etmediği pek çok ahlâksızlığın önünü açmakta, gerçek İslam ahlâkı yaşanmamaktaydı. Örneğin;

*İslam müminleri kardeş sayardı. Kuran’da Tanrı kişilere selam verin, güzel söz söyleyin, sadaka vererek birbirinizle yardımlaşın emrini verirken; ortalık fakir, yoksul ve dilenciden geçilmezdi.

*İslam birbirinize saygılı olun derken herkes birbirine kötü lakaplar takarak hitap eder, öyle ki kişinin adı unutulur, lakabı isminin yerini alırdı. Herkes birbirine haset eder onu arkasından çekiştirirdi.

Bir başka husus tarikat kültürünün Erzurum’daki egemenliği idi. Tarikat, dinde olgunlaşma süreci olarak Ahmet Yesevi ve müritleri tarafından Türk- İslam aleminde başlatılmış ve yaygınlaştırılmış, Tanrı ve insan sevgisini esas alan, dini duyguları gönülle birleştiren bir düşünce akımıydı.

Şeriatı yeterince bilmeyen kimseler tarikata giremezlerdi ve girmemeliydiler. Ama uygulama öyle olmadı. Tekkeler, müritlerden, şeyhlerden medet uman ve şeriattan habersiz insanlarla doldu taşıdı. Bu durum İslam’a iki büyük zarar verdi.

***İlki** her şeyin şeyhten beklenmesi düşüncesi idi ki “Şeyh uçmaz, ama mürit uçurur.” Sözü bu gerçeği ifade etmekteydi. Tanrının yerini şeyhin alması kesinlikle **şirk**ti.

***İkincisi**, tarikatların İslam alemindeki parçalanmayı artırmasıydı. İslam alemi zaten mezheplerle param parçaydı. Tarikatla gelen farklı düşünceler bu parçalanmayı daha da artırdı. Tarikat mensupları caminin yerine kendi dergahlarını tercih ettiler ve diğer bir tarikatla asla dostluk kurmadılar. Oysa İslam peygamberi Hazreti Muhammed (sav), Kuran’ı anlatarak insanlara ısrarla “*Birleşiniz, birlik olunuz. Ayrılmayın, parçalanmayın.*” diyordu.

***Üçüncü** husus, Müslümanlar arasında hurafelerin, İslam'ın kabul etmediği alışkanlıkların yaygınlığıydı. İslam fala bakmayı kesinlikle yasaklamıştı. İslam, geleceğin sadece Tanrı tarafından bilineceğini açıkça söylemekteydi. Oysa gerçek öyle değildi.

“Fala inanma. Ama faldan geri kalma.” safsatası altında yıldız falı, bakla falı, kahve falı çok yaygındı. İnsan her nedense geleceğini bilme endişesini taşırdı. Geleceğini bilmek için faldan başka cin çarpmış denilen, meczup kişilerden gelecek hakkında bilgiler alınmaya çalışılırdı. Oysa Kuran cinlerin de geleceğe ait bir şey bilmediklerini yazıyordu. Kuranı okumayan kişiler bu çelişkinin farkında bile değildi. Hurafelerin en yaygın şekli **muska takma** alışkanlığıydı. Hocalar tarafından ne olduğu pek bilinmeyen yazılar üçgen şeklinde katlanır ve bunlar boyuna, ya da kola takılırdı. Bunların insanı kötü şeylerden koruduğuna inanılırdı ki bu da bir nevi **şirk**ti. Daha başka pek çok hurafe ve İslam dışı alışkanlıklar günlük hayatı yönlendirmekteydi.

Özetle Kuranın özünden uzak, çok ciddi yanlışlıklara bulaşmış, sadece namaz kılmaya ve oruç tutmaya indirgenmiş bir İslam anlayışı topluma hakimdi.

O yıllar “Filan camide filan hoca vaaz verecek.” denildiğinde, koşar onu dinlemeye çalışırdık. Horasan Müftüsü o günlerde çok meşhurdu. Derviş Ağa camiinde vaaz veriyordu. Hocanın yaptığı aslında Kuran'dan birkaç ayetin açıklamasından başka bir şey değildi. Bu konuşmalarda Hazreti Peygamber zamanındaki olaylarla beslenir ve dinleyenlere duygulu mesajlar verilirdi.

Bugüne kadar pek çok vaazı dinledim. Hiçbir hocanın *“Ben size Kuran'ın ayetlerini açıklıyorum. Sizler, basılı Türkçe tefsirleri veya mealleri okuyarak bu bilgilere ulaşabilirsiniz.”* dediğini duymadım. Bunun sebebi neydi? Sorusunu cevaplamaya çalıştım ve şu sonuca vardım.

Din adamları İslam'ı doğru anlatmak ve anlamak endişesinden daha çok kendilerinin toplumdaki saygınlıklarını, manevi güçlerini kaybetmek istemediklerini, bu nedenle böyle davrandıkları kanısına vardım.

Gelenekselleşmiş bu yaklaşım İslam'ı belli kimselerin hegemonyasına sokmaktaydı. İslam'ın siyasallaşmasının altında yatan gerçek buydu.

Erzurum'da tarikat kültürü yaygındı. En yaygın olanı Nurculuk idi. Nurculuk birkaç kola ayrılmıştı. Evlerde toplanılır ve Nur risaleleri okunur, açıklamalar yapılırdı. Oysa Nur risaleleri, bugünün insanının anlayamayacağı ağır bir dille Arapça-Osmanlıca yazılmış Kuran tefsirinden başka bir şey değildi.

Cumhuriyeti ele geçirmeye çalışan ve şeriat devletini kurmak isteyen Celaleddin Kaplan ile Kürt kökenli Fethullah Gülen'in Erzurum'dan çıkması tesadüf değil, bu alt yapının tabii bir eseri idi.

Siyasallaşmış bu hareketler, aslında şeriat devleti kurma emeli perdesi altında 1000 yıldır Haçlılarla ve emperyalizmle en büyük mücadeleyi vermekte olan Türk- İslam dünyasının ve son asırda Türkiye Cumhuriyeti'nin, emperyal devletler tarafından hesaba çekilmesi ve parçalanması hareketinden başka bir şey değildi. Din, bu çevreler tarafından kendi emelleri doğrultusunda alabildiğine istismar edilmekteydi.

Bu olumsuzluklara rağmen Erzurum'da İslam'ı gerçek değerleriyle yaşayan insanlar da elbette vardı. İki örnek vereyim: **Solakzade Müftü Efendi ve Naim Hoca.**

Solakzade Müftü Efendi: M. Sadık Solakbay (1884-1960), ulemadan M. Hamid Efendinin oğuydu. 26 yaşında Erzurum Müftü yardımcılığına tayin edildi. Babası müftü Hamit Efendi 1913 yılında vefat edince onun yerine müftülük görevine getirildi. Bu görevi 1960 yılında vefat edinceye kadar yürüttü.

1919 yılındaki Erzurum Kongresine destek verdi. 1920 yılındaki Fetvalar savaşında Kuvay-ı Milliye yanında yer aldı. 1925 yılında evinin önünde toplanan Erzurum'daki şapka direnişçilerine “*Dağılın. Evinize gidin!*” talimatını vermişti.

Biz çocuklar onun yakın dostlarıydık. Lala Paşa camiine gelirken torunu Necati'yi de getirir, koşar elini öpmeye çalışırdık. Ama öptürmez, başımızı okşardı. Erzurum'da çok saygı gören Müftü Efendiyi cemaatten bazıları pek sevmezlerdi.

Bunu o kişilerin davranışlardan hissederdim.

Naim Gölleroglu Hoca (1925-1999): 1877-78 Osmanlı Rus savaşında Erzurum'a hicret eden Kafkasyalı bir ailenin oğuydu. Alvarlı Efe Hazretlerinin dergahında yetişmişti. Hocalığın yanında kuyumculuk da yapardı. Halk adamıydı. Gönlü zengindi. Daire çalar, gazel okurdu. Dini bilgisi çok kuvvetli değildi ama ikna edici konuşması vardı. Kendisini Şeyhler Camiinde vaaz ederken dinledim. Yüzünüze uzaktan bakar, elinizi size doğru uzatır ve “*Sene diyirem. Neye arhana bahırsan. Sene diyirem. Sene.*” diyerek sizi etkilerdi. 1993 yılında terör olaylarına karşı tepki gösteren halkın galeyanını (taşkınlığını) ikna edici konuşmalarla önlemişti. Futbol maçlarına gelir. Tezahürat yapardı.

Naim Hocadan iki fıkra:

Camide helâl- haram konusunda vaaz veriyor. Yaptıklarınızdan sorumlusunuz diyerek helâli şöyle anlatıyor:

“- Gurban Bah! Bankaya gidersen (gidiyorsun). Şimdi bir makine çılmış (çık-mış). Sene bir kart bir de şifre vermişler. Daha önce bankaya yatırdığın paradan biraz çekmek istersen (istiyorsan), bu kartı bir deliğe sohiyorsen (sokuyorsun), şifreyi ve ne kadar para istediğini yazırsen (yazıyorsun). Şeytan işi gurban. Bir delikten sene para verirler. İşte helâl de böyle şeydir. Öbür dünyada çok lazım olacak.

Peki bankaya daha önce para yatırmamışsan yani helâl bir şey yapmamışsan başka bir delikten bir kâğıt çıkar (çıkıyor), üzerinde aynen şöyle yazır (yazıyor): “*Ne yatırdın ki ne istirsən (istiyorsun). Öyle ellem (allem) güllem (kullem) yoh (yok).*” - Maça giden Naim Hoca'ya “Hocam. Dua et. Bu maçı kazanalım.”

Diyorlar. Maç berabere bitiyor. Uzatmalarda takım yeniliyor. “Hocam bu nasıl duaydı?” diye sorulunca “*Gurban, benim nefesim ancak beraberliğe yetti. Uzatma zaten hesapta yoktu.*”

*** Erzurum'da ramazan ve bayram:**

Ramazan gelince Erzurum'un havası değişirdi. Gün, oruç ibadetine göre planlanırdı. Hemen hemen herkes oruç tutardı. Daha doğrusu dışardaki herkesin oruç tuttuğu sanılırdı. Oruç tutmayanlar, tutanlara saygılı davranırlar, saygı göstermeyenlere iyi gözle bakılmazdı. Ramazan ayında camiler her zamankinden daha kalabalıklaşır, hatimler indirilirdi. Bizde de annem ve babam ayrı ayrı hatim indirirlerdi. Babama Kuran okumayı annem öğretmişti. Bazı evlerde mukabeleler okunur, hanımlar bunları takip ederlerdi. Yemek yapmaya fazla zaman kalmadığından her evde, her gün aşağı yukarı aynı yemek pişerdi: Çorba, kıyma, kadayıf.

İnsanlar, Kuran'ı Arapça çokça okur veya dinlerlerdi ama Kuran'ın manasını anlamaya pek kafa yormazlardı. Elde Türkçe tefsir ve meal yoktu.

Ramazan, insanın nefsinin arılandığı aç ile açtıktakilerin durumlarının anlaşılmasına çalışıldığı ve onlara sadaka, fitre ve zekât ile yardım edildiği bir aydı. Bu nedenle Kuran'da namazla beraber zikredilen zekât ibadeti genellikle bu ay içinde eda edilirdi. Ancak Müslümanlar bu konuda gırgıt (cimri) olmalı ki fakirlerin sorunu bir türlü çözülemezdi. Oysaki zekât Kuran'da ısrarla anlatıldığı üzere fakir, yoksul ve miskin hakkıydı.

İnsanlar niçin zekâtı gerektiği kadar vermezler? Paraya, mala aşırı düşkünlükten olsa gerek. Oysa Kuran, Allah'ın (cc) emrini yerine getirmenin verdiği huzurun çok daha kıymetli olduğunu, zekâtı verenlerin paralarının daha da artacağını ifade ediyordu. Anlayan kim? Dinleyen kim? Bu sorun, İslam kardeşliğinin oluşamamasının temel nedeni değil miydi?

Gün, cigara tiryakileri için zor geçer, onların öfkesi çekilmezdi. Onlar bu kötü alışkanlıklarını terk edeceklerine tam tersi iftarlarını cigara tütürerek açarlardı. Akşam pidesi ve kadayıf sırası hep tartışmalara neden olurdu. Dadaşım sıcak ve yumurtalı pideyi çok sever, onu iftara yakın bir saatte eve götürmek için uzunca bir süre kuyrukta beklemeye katlanırdı.

İftar, Erzurum kalesinden atılan top sesiyle yapılırdı. Bir gün kaleye çok yakın olan teyzemlerin evinde iftardaydık. Ev depremde olduğu gibi zangır zangır sallanmıştı. İftar davetleri önemsenirdi. Herkes Hazreti Peygamberin (sav) bu konudaki tavsiyesi doğrultusunda hareket eder ve iftarların davetlilerle beraber açılmasına özen gösterilirdi.

Ramazan'da halkın bilhassa kadınların en çok tercih ettikleri ibadet teravih namazlarıydı. Teravih, namazlarını çabuk kıldırان imam makbul imamdı. Daha uzun sürdüğü için hatimle teravih kılanların sayısı azdı. Babam eve yakın olan ve hatimle kılınan İbrahim Paşa camiine giderdi.

Kadınlar caminin üst mahfelinde kendilerine ayrılan bölümde namaz kılarlar. Çok konuşurlar, bu yüzden namazdan önce vaazı veren hocalar tarafından sık sık uyarılırlardı. Kadınlar su, şerbet, çay ve tatlı gibi şeyleri yanlarında getirirler ve selam aralarında bunların tadına bakarlardı.

Annem, iyi bir yer tutmak için önceden gittiği camide itile kakıla merdiven başına sürüklendiğini söylerdi. Menduha Yengem bir gün teravih namazı için camiye gitmiş. Kısa bir süre sonra yüzünü tutarak eve dönmüş. Dayım "Ne oldu?" Diye sorunca yengem aldığı darbeden şişen yüzünü göstermiş. Bazı kadınların yaptığı bu kaba davranışlardan dolayı annem ve yengem camiye gitmezlerdi. Biz teravih namazlarını büyük dayımların evinde yaklaşık on kişilik cemaatle onun imametin-de kıldık.

Bir keresinde teravih namazın Necati Ağabey her rekâta en kısa sureler olan Kevser ve İhlas surelerini okuyarak 7 dakikada kıldırđı. Namaz süresince kendisi dahil herkes kıkır kıkır gülmüşti. Namaz bittikten sonra tuttu öfkesini en küçük kardeşi Recai'den çıkardı. O'na "Niye gülüyorsun?" diyerek bir tokat patlattı. Recai "Bana niye vuruyorsun? Herkes gülüyor." Diye itiraz edince yerlere serildik. Necati Ağabey "Eve gidince herkes namazını yenilesin." dedi. Bu olayı hatırlayınca gülmekten kendimi alamam.

Esasen teravi namazları sünnet idi. Hazret Peygamber (sav) teravih namazlarını bazan 8, bazan 12 rekât kılmış. Hazreti Ömer(ra) teravih namazını 20 rekâta çıkarmış. Farz namazlara gereken özeni göstermeyen insanların teravih namazlarına bu kadar hevesli olması da Müslümanların anlaşılmasında bir çelişkiydi.

Kadir gecesi ve ramazanın son günleri elveda ilahileri ile süslenir hatim duaları yapılırdı. Arefe günü biz çocuklar neşeyle arafalık toplardık. Ama torbalarımızı elimizden kapıp kaçırarak kişiler yüzünden günümüz üzüntüyle sona ererdi. Bayram namazları büyük kalabalıklarla ve coşku içinde kılınırdı. Bu namaz vacipti. Güneş doğduktan 50 dakika sonra kılınırdı. Cemaat çoğunlukla farz olan sabah namazını kılmaz, çocuklarını alarak bayram namazını kılmaya koşardı. Bu da Müslümanların bir başka çelişkiydi. Doğrusu önce sabah sonra bayram namazının kılınmasıydı.

Bayramlaşma evde el öpmeye başlardı. Herkes geliri elverdiğince çocuklarını bayramlıklarla sevindirmeye çalışırdı. Bayram ziyaretleri iki gün içinde tamamlanırdı. İlk gün küçükler büyükleri ziyaret eder el öperlerdi. İkinci gün büyükler karşı ziyarette bulunurlardı. Bayramların biz çocukları mutlu eden en önemli yanı aldığımız bahşişler ve yediğimiz çikolatalardı. Bahşışı alınca doğru sinemaya koşardık. Bir bayram günü Doğu Sinemasında seyrettiğim Yedi Kardeşe Yedi Gelin filmini hiç unutamam.

Dini bayramların ilki Ramazan ayındaki oruç ibadetine binaen Ramazan Bayramı, ikincisi Hac ibadeti esnasında kurban kesildiği için Kurban Bayramı idi. Kurban Bayramının havası kurban alışverişi ile şehri sarardı. Muratpaşa meydanında ellerin toka edilerek kolların sıkıca sallandığını ve sonunda bir fiyat üzerinde anlaşma yapıldığını seyrederdik. Daha çok koç satılırdı. Satılan kurbanlıklar kurdele, bayrak, simli şeritlerle süslenir, boynuzlarına kırmızı elma takılarak gezdirilirdi. Kurbanlık hayvanlar sanki bu gezintiden hoşlanırlardı. Koyun türü kurbanlıkları muhafaza etmek kolaydı. Ama birkaç kişinin bir araya gelerek aldıkları büyük baş hayvanları korumak çok zordu. Bunlar bazan sahibinin elinden kaçır, ortalığı birbirine katar, yakalamak için herkes seferber olurdu.

Kurban Bayramı namazında bir önceki bayram namazında olduğu gibi aşırı izdiham olur, bir sürü tartışma çıkar ama namazdan sonra herkes bayramlaşarak birbirlerine dost olurlardı. Bayramın bize verdiği en büyük güzellik de galiba buydu.

Niçin kurban kesilirdi? Bunu çocuklar dahil herkes bilirdi. Hazreti İbrahim (as) peygamberin Tanrı'ya olan bağlılığını ispat etmek için rüyasında kendisine verilen görevi yerine getirerek oğlu Hazreti İsmail (as) peygamberi kurban etmek istediğini, Tanrının bu sınavı kabul ettiğini, gökten bir koç indirdiğini ve çocuk yerine bu koçun kurban edildiğini, kurban kesme işinin bu olayı anmak olduğunu bilirdik. Kurban ehil kişilerce usullerine uyularak kesilirdi.

Babam Kasap Osman Bey'i önceden ayarlar, kurbanımız bahçede kesilir, annem kırmızı bonfile etleri ayırır, önce yazar (bıçakla yatay hale getirmek) sonra maltızda pişirir. Sabah kahvaltısını bununla yapardık. Sıcak sıcak, elleri yakan ve aceleyle yenen bu etin lezzetini hiçbir yerde bulamazsınız.

Babam iki rekât şükür namazını kıldıktan sonra etleri ayırır, bir bölümü fakirlere verilir, bir bölümü komşulara dağıtılır bir bölümü de kendimize ayrılırdı. Kurban derileri, deri toplamaya yetkili THK arabasına teslim edilirdi. Hayvanın ayaklarından da paça çorbası yapılırdı.

Dört gün süren Kurban Bayramı'nda da herkes, karşılıklı ziyaretlerde bulunurdu. Dini günlerin topluma kazandırdığı bu dayanışma ruhu ve insan nefsinin terbiye edilerek kötülüklerden uzaklaşması Tanrının insanlara bir lütfuydu ama çoğunlukla insanlar bunun farkında değildi.

Hac ibadetinin ne anlama geldiğini bilmezdik. Bu ibadetin Kabe'nin tavaf edilecek Tanrı emrinin yerine getirilmesinden başka manaları olması gerekirdi. Herkes hacılara çok saygı gösterirdi ama nasıl hacı olunur? Arafat nedir? Şeytan taşlama ne anlama gelir? Bunlar toplumun şuuruna yerleşmemiştir.

En önemlisi, yılın sayılı bu birkaç gününde dünyanın dört bir tarafından gelerek Kutsal topraklarda buluşan Müslümanların, Kuran'da belirtildiği üzere gerçekten kardeş olduğu, sorunlarını birlikte dayanışma içinde çözmesi gerektiği ve İslam aleminin ezilen bir toplum olamayacağı bilincinden çok ama çok uzaktık.

Bir süre sonra hacılar geri dönerler, saygı ile karşılanırlar getirdikleri zemzem suyu saygı ile içilir ve hurmalar yenirdi. Hurmayı ilk defa bir hacının elini öptükten sonra yemiştım.

***Lala Paşa Camii ile Mumcu Caddesi arasında Cumhuriyet Caddesi:**

Lala Paşa Camiinin kuzeyinde, aşağıdaki resimde görüldüğü gibi içinde Karadeniz şeklinde havuzu olan büyük bir park vardı. Bu havuzun çevresinde gezinerek Marmara ve Azak Denizlerini anlamaya İstanbul'un yerini bulmaya çalışırdık. Bu parkın batısında iki katlı İstanbul Otelı vardı. Bahçesinde dondurma yapılı, dondurmanın nasıl yapıldığını merakla izlerdik. Caminin batı tarafı Morkof kışlası, Doğu Sinemasının arka duvarı ve otel ile sınırlıydı.

Lalapaşa Camii ve havuzlu park

Cumhuriyet Caddesinden batıya doğru ilerlediğinizde Mumcu Caddesine kadar Morkof Kışlası, İstanbul Caddesi, bahçesiyle birlikte 29. Tüme'ne ait askeri birlikler bulunurdu. Askeri inzibatın da olduğu ve Yakutiye Kışlası denilen bu yerin içindeki Yakutiye Medresesi o tarihlerde ziyarete kapalıydı.

Cumhuriyet caddesinden doğuya doğru bir görünüş

Solda Morkof Jandarma Kışlası binası, arkada Lala Paşa camii daha arkada Tepsi minare (saat kulesi) İleride Belediye binası arkasında Caferiye Camii minaresi. Sağda İl Özel İdare Müdürlüğü, ileride yanan Adliye binası (şimdiki Yakutiye Belediye Başkanlığı)

Sonradan bu yapıları yıkmış, camiinin ve medresenin çevresini açmış, geniş bir meydan oluşturmuşlar. Kim yapmışsa çok iyi yapmış. Böylece kapalı olan Yakutiye Medresesinin tarihi değeri de ortaya çıkarılmış.

Ancak şehir için önemli bir eğlence mekânı olan Doğu Sineması tarihe karışmış. Bu sinemaya bizi ilkokulda götürmüşlerdi. Karanlık izbe bir yerdi. Sonradan yenilediler ve şehrin en güzel sinemalarından biri oldu. Yılın flaş filmleri gösterilirdi. Samson Dalila filmi o kadar tutulmuştu ki sinemaya hiç gitmeyen küçük dayım babamla birlikte filmi izlemeye gitmişti. Harp ve Sulh filmi, Zeki Müren'in Berduş filmi günlerce oynamıştı.

Her hafta iki gün bayanlara özel matine yapılırdı. Bayanların matinelerinde sinemacı Refik Bey, sahneye çıkar. Elinde bir afişle gelecek filmi tanıtır. Hiç unutmam bir gün tanıttığı film'' Rüzgâr gibi geçti'' filmiydi. Kadınlar orta yaşlı, burma bıyıklı, parlak çizmeli, göbekli, epey havalı bu yakışıklı kişiyi çok beğenirler, durmadan laf atarlardı. Refik Bey girişte biletleri kontrol ederdi ama sinema sahibi Raci Karakaş'tan daha şöhretliydi. Şehirde herkesin tanıdığı iki kişi vardı. Biri polis Hüsnü Amca, diğeri sinemacı Refik Bey.

Mumcu Caddesine bakan taraftaki Tümen sineması uzun yıllar halka da hizmet verdi. Bu sinema 25 kuruş olup diğerlerinden daha ucuzdu. Bu nedenle özellikle Tarzan filmlerini izlemeye giderdik. O yılların uzun süre afişte kalan filmi ise **Kazablanka** filmiydi. Bu yıkım esnasında tüm 29. Tümen karargâhıyla tümen sineması da hatıraları ile birlikte yok oldu.

* Oyunlarımız:

“Yeni evimize taşındıktan sonra çok yakın olan eski mahalle ile ilişkimizi kesmedik. Oyun mahallimiz Cumhuriyet İlkokulunun bahçesi ve hemen yakınındaki bacalar idi. Cumhuriyet İlkokulu bahçesi duvarla çevrilmemişti. Buradaki oyunlarımızda okulun bekçisi Zeki Emmi bize hiç tat vermez, kovalardı. Haksız da değildi hani. Futbol oynarken okulun camlarını kırardık. Topumuzu geri almak için okulun içine küçük çocukları indirerek tehlikeli işler yapardık.

Zeki Emminin şerrinden yandaki bacalara kaçırdık ama bu kere de karşımıza altımızdaki ahırların hizmetleri (hizmetlisi) çıkar, bizi sık sık kovalardı. “Ula! Kaçın. Hizmetler gelir!” uyarısını duyan çocuklar bilye ve aşıklardan kapabildiklerini kapıp kaçarlar, kaçıramadıkları kayıp hanesine yazılırdı. Genellikle yakalanmazdık.

Oyunlarımız küçükler ve büyüklere göre değişti. Topumuz olduğunda onunla oynamayı tercih ederdik ama genellikle topumuz olmazdı. Bu kere Eskici Rasim Ağabeye çapıttan (kullanılmış eski bez parçası) top diktirir ve onun peşinden koşardık. Çapıt (çaput) top, zıplamadığı için pek tat vermezdi ama tekmeleme keyfini çıkardığı için yine de işimizi görürdü.

Futbol oynamanın en büyük mahzuru ayakkabılarımızın çabuk yıpranmasıydı. Bu yüzden eve masraf çıkar, devamlı azarlanırdık. Eski ayakkabılarımızı Rasim ve Tahsin Ağabeyler tamir ederlerdi. Ayakkabının altı bozulmuşsa pençe yapılır, topuk yenilenirdi. Üst deride yırtık varsa dikilirdi.

Pençe için önce bir kösele parçası su içine konularak yumuşatılırdı. Sonra ayakkabının altındaki yırtık kösele bir bıçakla kesilip çıkarılırdı. Yerine yumuşamış köseleden uygun ölçüde parça kesilir, ayakkabı üst derisine dikilerek ve çivilenerek bağlanırdı. Dikiş işlemi ve çivileme işlemi dikkat gerektirirdi.

Dikiş için önce kalınca bir kenevir ipliği balmumu içinden birkaç kere geçirilerek iyice kuvvetli hale getirilirdi. Sonra bu iplik kalın bir iğneye geçirilirdi. Dikilecek kösele ve deri, biz denilen arkası toplu kalın bir iğne ile delinirdi. İplik bu deliklerden geçirilerek çift dikiş yapılır ve iki deri parçası birleştirilirdi. Sonra küçük çiviler ağza alınır. Ayakkabı demir örsün içine sokulur, küçük bir çekiçle bu çiviler sıra ile köseleye çakılırdı. Örs çivinin sivri ucunu köreltmek için kullanılırdı. İş bitince iplik üstü ya macunla ya da ince bir deri yapıştırılarak kapatılır ve ayakkabı eski haline getirilmiş olurdu.

Eskiden her şey tamir edilerek kullanılırdı. Ayakkabılar, gömlekler, hatta elbise-ler. Gömleklerin yakaları ve kol uçları değiştirilir, yıpranan ceketler sökülüp ters düz edilirdi. Bu nedenle eskileri tamir edenlerin işi hiç eksik olmazdı.

Tahsin Ağabeyi tamir işini yaparken bizimle konuşur, bize hikayeler anlatırdı. Tahsin ve Rasim Ağabeyler, çocukluk arkadaşımız Arif’in amcalarıydılar. Arif, geri geri giden bir traktör şoförünün hatası sonucu ezilerek hayatını kaybetmişti. Daha çocuktuk. Bu olay bizi çok üzmüştü.

Oyunlarımız küçükler ve büyükler için ayrı ayrıydı. Küçükler, kızlarla beraber seksek, çizgi, ip atlama, itti bitti (saklambaç) ve dondi domine oynarlardı.

Biraz daha büyükler kukalı itti biti, koza leppik (yassı taş), dondi domine ve holla çellik (çelik çomak) gibi oyunlarla bilye oynarlardı. Teoman ve Mete kardeşler, holla çellik oyununda çok ustaydılar. Büyükler ise aşşık (aşık kemiği), uzunum eşşek ve isthamam kubbesi gibi oyunları oynarlardı.

Her oyunun kendine özgü kuralları vardı. Önce saymaca yapılır ve bir ebe seçilirdi. Ebe kurallara uygun olarak başkasını yakaladığında, yakalanan kişi ebe olurdu. Saymacada “Eççik, meççik, nalha neççik, nal, mih, gel gultar çık” denilirdi. Bu sözler muhtemelen Kürtçe idi.

Aşşık oyunu: Kırsal yörede çokça oynanan bir oyundu. Hayvanın ayak bileğinden çıkarılan bu kemiklerden biri eneke olarak seçilirdi. Enekenin alt ve üst kenarları taşa sürtülerek düzlenir, ortasındaki çukurlara bacalardan elde edilen kara sakız doldurularak kemik dengeli hale getirilirdi. Eneke ile saldırma yapılır, düz tarafı üzerine oturan eneke sahibi, oyuna ilk başlama hakkını kazanırdı. Sonra aşıklar bir çizgiye dizilir ve uzak bir mesafeden eneke ile aşıklar nişanlanırdı. Atış sonucu vurularak çizgi dışına çıkarılan aşık kazanılmış aşıktı. Böylece oyun devam ederdi. Aşıkların yuduzan (kaybeden) kişi rakibine “Çuru (kaçırma bedeli) kaç?” diye sorar “Üç adım bir kaya” cevabının alırdı. Bu cevap üç adım atıp kayayı yemezsen aşık senindir demekti. Buna kimse cesaret edemezdi.

Bir gün Halit Ağabey, aşığı kaçıran Nevzat’ın peşinden koşmuş, Nevzat çevik olduğundan bacadan mayışlığın kuru yerine atlayarak kaçıp kurtulmuş, Halit Ağabeyi bacanın kenarına gelince duraklamış, atlayamamıştı. Onun bu tereddüdünü gören Metin Çakıcı “Korktun. Ondan atlayamadın” diyerek onu tahrik etti. Halit Ağabey hafif aksaktı. Bu tahrike dayanamadı “Açılın. Atlayacağım.” dedi. Herkes oyunu bıraktı. İki sıraya dizildik. Halit Ağabey birinci ve ikinci denemede atlayamayınca çocukların tahriki daha da arttı. Üçüncüsünde bütün hızı ile gelen Halit Ağabey, duvarın kenarında birden hızını kesince duvarın dibindeki ıslak mayısın içine düştü beline kadar gömüldü.

Herkes kahkaha içinde gülerken Halit Ağabey mayıs içinden çıkamadı. Bir kürek sapını uzatılarak onun mayıstan çıkması sağlandı. Halit Ağabey çıldırmış gibiydi. Yakaladığından öcünü çıkaracaktı. Çil yavrusu gibi dağıldık. Birkaç gün kimse Halit Ağabeyin yanına yaklaşmadı.

Muratpaşa camii önündeki meydana gelen Kürt köylülere büyük eziyet ederdik. Daha önce Manav Zümrütten çürük domatesleri toplar, Kürtleri tahrik ederek ilkokulun arkasındaki merdivenlere çeker ve onları domates yağmuruna tutardık. Bizi yakalamaya çalışırlardı ama kaçacak yerleri iyi bildiğimizden bizi yakalayamazlardı. Arkamızdan koca koca kayaları fırlatırlardı. Bunu niye yapardık? Galiba biz şehir çocukları köylüleri ve hele Kürtleri biraz aşağı görürdük. Bu yanlış kültür bize nereden gelmişti bilmiyorum ama küçük dayımın şu sözü her şeyi açıklıyordu. “Kürtten evliya. Koyma avluya.”

Murat Paşa Camiinin köşesinde akmayan bir çeşme vardı. Bu çeşmenin yalağına tezgâh kuran yaşlıca bir kişi çocuklara bir şeyler satardı. Ucuz olduğu için aldığımız şeyler, sımışka (ay çiçeği), kırık leblebi, iğde, keçi boynuzu, pürçüklü (havuç) üvez ve salatalık idi. Salatalıkları kaya tuzu ile tuzlar ve yerdik. Ayrıca bahar aylarında yumurta döğüşleri yapılırdı.

Bir tencere pembe renkli yumurta tokuşturulurdu. Pembe renk, Ermenilerin Paskalyalarından gelme bir gelenek olmalıydı.

Keçi boynuzunun ne kadar değerli bir gıda olduğunu sonradan öğrendik. Tanrı, el Muksit ismi şerifi gereği en değersiz topraklarda hurma gibi ve Şam fıstığı gibi en değerli gıdaları yetiştirmekte, fakirlere de şifa kaynağı keçi boynuzunu ikram etmekteydi.

Kürtçe, Rusça, Ermenice kelimelerin çokluğu, Erzurum'daki nüfus yapısı hakkında fikir vermektedir. Özellikle Karadenizlilerle, Kafkas ve İran halklarından çok sayıda kişi Erzurum'u mesken tutmuştu. Subay ailelerini de bunlara ilave etmek gerek. Genelde halk kıt kanaat geçinirdi. Biz çocuklar devamlı oyun oynadığımız için mutluyduk. Oyun oynamanın bize sağladığı faydaların sonradan farkına vardık.

Benim ilk okulu bitirdiğim 1954 yılında ikinci seçimler yapıldı ve Demokrat Parti (DP- Demirkıratlar) ikinci kere seçimi kazandı. Halk ve yakın akrabalarım çok mutluydular. Ne değişti pek bilmiyorum?

"Gitti İsmet. Açıldı kısmet." deniliyordu. Kısmet neden açılmıştı? Kimsenin bunu sorguladığı yoktu. Ancak milletçe tatlı bir rüyanın içine girmiştik. Bu rüyanın sonu hayırlı olurdu İnşallah!"

3.2 Köylerimiz

3.2.1 Topalak köyü:

"Yazın büyük teyzemin köyü olan Topalak köyüne giderdik. Bir kağnı arabası bizi Erzurum'daki evimizden alırdı. Köy Palandöken Dağının 5-7 km doğusunda bulunan Pasinler (Hasan kale) ovasını sınırlayan yamaca kurulmuştu. Civarında Yıkılğan, Çeperli, Sığırlı, Güllü biraz ötede Uzun Ahmet, Hancıgaz biraz aşağıda Nebi Hanı köyleri (köyleri) vardı.

Bu bölgenin kıymetini yıllar sonra öğrendik. Pasinler- Erzurum karayolu üzerinde bulunan ve Deve Boynu denilen bu bölge meğer Erzurum'un doğudan gelen düşmana karşı ilk savunma hattı imiş. 1877-78 Osmanlı Rus savaşında bu bölgede atalarımız büyük direnişler sergilemişler. 1916 yılında Erzurum Rusların eline geçmeden önce Osmanlı ordusunun zayıf vermeden çekilebilmesi, bu topraklarda düşmana karşı sonuna kadar direnen 3000 gencin şehadetiyle gerçekleşebilmiş.

Bizim koruganlarında oyun oynadığımız, düzlüklerinde koştığımız, çayında çimdiğimiz bu yerler meğer şehitler yatağıymış. O tarihlerde bu gerçeği ne biz biliyorduk ne de büyüklerimiz.

Nerede bir akarsu varsa orada birkaç ağaç ve köy bulunurdu. Erzurum çevresinde köye, köv denir. Kovuktan türemiş olabilir. Ünlü Kerem- Aslı hikayesinde bu köylerden sitem edildiğine göre köyler oldukça eskidirler. Halkı Türk olan bu köylerin çoğunda cami ve imam vardı.

Kağnı arabası eskiden kalma bir taşıma aracıdır. Bir çift öküzün boyunları üzerine atılı boyunduruk ve yamuk şeklindeki ahşap şaseden oluşur. Şasenin etrafı alçak küpeşte ile çevrilidir. Bu şase, ok adı verilen üçgen iki uzun tomruk ile boyunduruğa bağlanır.

Şase, tekerlekleri oluşturan adına mazı denilen ve sabit bir dingili iki kulakla yataklayan bir sitem üzerine oturur. Bu kulakların altı açıktır. Şase dingil sistemin-den kolaylıkla kaldırılarak çıkarılabilir. Tekerlerin ahşap kısmına maran denir.

Gürgenden yapılan dingil, konik ve kare şeklinde bir geçme ile tekerlere bağlanılır. Dingilin başlarındaki kapilyaya benzer ağaç pimler, dingilin çıkmasını önlerler. Tekerler genelde çam ağacından, parçaların tahta pimlerle birbirlerine bağlanmasıyla yapılır. Çapı 80 cm dir ve uçan daireler gibi bir disk şeklindedir. Bir demir çember 120 C0 de ısıtılır ve ahşap tekerleğin çevresine geçirilir, su içine atılarak soğutulur.

Vagonların dingil sitemi de aynı şekilde çalışır. Dingillin malzemesi gürgendir. Hem esnemeye hem de aşınmaya dayanıklıdır. Kulaklardan oluşan yataklara sürtünmeyi kolaylaştırmak için arap sabunu sürülür. O zamanlar gres yerine sabun kullanılırdı. Sabun kuruyunca çıkan sese cayırtı denir. Kağnı arabasına has bu ses, çok uzaklardan duyulur.

Arabanın boyunduruğa bağlandığı yere bir çocuk oturur. Adına, kotan denir. Elindeki küçük kamçı ile öküzleri yönetir. Öküz arabalarının (kağnıların) binlerce sene kullanılmasının sebepleri nelerdir? Zamanın teknolojisine fonksiyonel ve sağlam oluşu, öküzden başka güç olmaması, buhar makinası ve içten yanmalı motorların henüz olmayışı nedenleri ile bu arabalar başlıca nakliye aracı olmuşlardır. Tekerlerin yekpare ve şasenin kuvvetli oluşu, onu kullanışlı hale getirmiştir. Taşlı, tümsekli yollara ve çukurlara dayanıklıdır. Çamura battığı zaman arabanın şasesinin kaldırılarak dingillin çamurdan rahatlıkla çıkarılması mümkündür. Mola verildiğinde öküzler geviş getirmeleri için boyunduruktan çıkarılarak çayıra salınır. Arabanın oku yukarı dikilir. Üzerine yaygı serildiğinde bu okun altı gölgelik oluşturur.

Boğalar, testosteron hormonu dolayısı ile zapt edilemezler ve saldırgandırlar. Tam gelişme çağında (tosun) bağlanıp er bezleri ile penis arasındaki kanal büyük bir kerpetenle sıkıştırılır. Hayvan şiddetli acı içinde bağıır. Çok küçük hayvanlar bu acıya dayanamayıp ölürler. Mandalarda bu işlem bir kesme operasyonu ile yapılır. Hayvanlar bu acı ile sersemeler ve uysal bir hale gelir. Adalesi gelişir ve güçlenir.

Köye gitmekten mutluluk duyardık. Çıplak ayakla gezmek, aşağıda küçük bir çayda oluşturulan gölde yüzmek (çimmek), yabani gül meyvesi (kuşburnu), kuzu kulağı, yemlik, evelik (efelek-labada) toplamak, çayırın temiz havasını koklamak ve değirmen maceralarını hiç unutmadım.

****Büyük teyzem misafir gittiğimiz Topalak köyüne gelin gitmişti. Annem babasının ilk hanımı (İzzet Ana) dan çocuğu olmayınca yeniden evlendiğini ve yeni gelini İzzet Ananın seçtiğini söylerdi. Dini nikahın geçerli olduğu o devirde buna şaşırmamak lazım. Dedemin yaşlılık döneminde gelin Gül Hanımdan 5 çocuğu olmuş. Büyük kızları Saibe Eze, akrabaları ve meslektaşları olan değirmenci Abdurrahman Efendi ile evlendirilmiş. Köy ortamında değirmencilik, gelir getiren teknolojik bir meslek. Topalak ve Nebi Hanı köyünde birer değirmen ve Topalak köyünde buğdayı kabuğundan ayıran bir dink (düşey taşlı değirmen) onlara ait idi.*

Teyzem ilk kızı Cemile'yi 1920 yılında doğurmuş. Seferberliğin bittiği ve Ermeni korkusunun etrafa dehşet saldıgı yıllar Abdurrahman Efendi kardeşi Cemal ve birkaç silahlı arkadaşıyla köye kimseyi sokmamışlar. Yıllar sonra teyzemlerin evinde yüklük içinde saklanan mavzer tüfeğini görünce geçmişin ne kadar zorlu geçtiğini anladım. 1919 da doğan annem teyzemden süt emer.

Cemile Hanım ve teyzemin kızları bizim süt teyzemiz, oğulları süt dayımız olurlar. Diğer teyzemizin çocuklarına göre süt teyze ve dayılarımızı kendimize daha yakın hissederiz. Teyzem, oğlu oluncaya kadar Zemine, Emine, Rahime, Necibe, Cahide ve Şahide ablayı doğurur. Kaybettikleri çocuk sayısı 6'yı bulur. Nihayet 1939 yılında Dursun, 1943 yılında da Zeki dünyaya gelirler. Çocuklar babalarına Efe Baba derlerdi. Batı Anadolu'da silahlı yiğitler için söylenen bu unvan ne zaman doğuda yerleşmiş? Birkaç kere sordum. Ama cevap alamadım.

Ancak Erzurum'un dini ulemalarından Alvarlı Lütfü Efendinin lakabının Efe olması bu soruyu biraz cevaplıyor. Ben enişte beye Efendi Baba derdim.

Teyzem inanılmaz bir dirence, otoriteye ve çalışma azmine sahipti. Kızlarının yardımcıları ile her gün tandır yanar. Ekmek ve yemek pişirilir. Sütler sağılır. Yayık yayılır, civil peyniri ve yoğurt mayalanır. Yün taranır. Teşi ile yün eğirilir ve iplik yapılır. Eldiven, kar başlığı, şal çorap hırka ve kazak örülür. Elle çalıştırılan dikiş makinasında (Zenith marka) iç çamaşırı, gömlek (köynek) ve entari dikilir, çamaşır yıkanır ve yorgan kaplanırdı.

Büyük teyzem bir yemeği bir kere yer. Bayat bir şey yemez, her yemeğin sonunda ekmek içinde biraz peynir yerdi. Peynirin mideyi rahatlattığını söylerdi. Benzeri durumu yıllar sonra Fransa'da yaşadım. Yemeğin sonunda çok çeşitli peynir servisi yapılmıştı. Midesi rahatsız olanlara, hazımsızlık çekenlere tavsiye olunur. Teyzem, günün sonunda kocasıyla birlikte tabakadan Muş tütünü çıkarır, sarar ve içer ve çayını yudumlardı. Kocası ile aynı yaşta idiler.

Efe Baba, büyük oğlu Dursun'u alarak Erzurum'daki bizim eve gelirdi. Bir ayağında hafif bir sakatlığı vardı. Bundan dolayı bastonla yürürdü. 54 yaşında öldüğünde büyük oğlu Dursun Ağabey henüz 9 yaşındaydı. Dursun Ağabey birkaç yıl sonra köye gittiğimizde evin en büyük erkeği ve tam bir köy delikanlısı gibi hareket eder, bize pek yüz vermezdi.

Teyzem kocası hayatta iken dört kızını evlendirmişti. Teyze kızlarından 3. olan Emine Abla, geriye Sevgi ve Süheyla adlı iki küçük kız çocuğu bırakarak genç yaşta vefat etti. Anneme ölüm haberini küçük dayım vermiş, annem bu olaya çok üzülmüş, hüngür hüngür ağlamıştı. Teyzem kocası öldükten sonra değirmenleri dirayetle yönetti. Sevgi dolu otoriter bir yapıdaydı. Bütün çocuklarını, evlendirdi. 90 yaşına kadar yaşadı, 43 torun, torunlarının çocuklarını gördü. Torununun torununu göremeden İstanbul Koca Mustafa Paşa semtinde küçük oğlunun yanında vefat etti. Kozlu Mezarlığına defnedildi.

Kadınların bir ehramla yüzünü kapadıktan sonra dışarı çıkabildikleri bir ortamda, teyzemin köy ortamında çok çetin geçen hayat şartlarında sızlanmadan yaşaması, O'nun inanılmaz bir inanç ve sabra sahip olduğunu gösterir. Biz ona eze derdik. Ekmeğin karne ile verildiği yıllarda Erzurum'da yaşayan bize ve diğer kardeşlerine gizlice un, peynir, yağ ve kete gönderirmiş.

Köy yaşamı:

Teyzemlerin evinin önünde küçük bir meydancık vardı. Göze başı dediğimiz yerden çıkarak köyün içini dolaşan, köye hayat veren ve en son teyzemlerin evinin önündeki meydancığa boru içinden çıkarak güldür güldür akan suyun bu coşkulu sesini hiç unutamam.

Geceleri bu sesin ninnisiyle uyur, sabahları bu su sesi ile Yusufçuk kuşunun bep bo! bep bo! şeklindeki ötüşü ile uyanırdık. Bu su daha sonra kıvrılarak köyün alt bölümlerini dolaşırdı.

Göze, köyün batısında 100 m kadar yukarıda bir kaynaktı. Köylüler ailece oraya çıkar, semaverde hazırladıkları çayı içer, ketelerini yerlerdi. Bu suyun tadı hafif acıydı. Sonradan öğrendim. pH 6.5-7.0 arasındaymış. Acılığı asit karakterli olduğundan. Erzurum ise volkanik bir yer yapısına sahip. Genellikle bazalt ve andezit kaplı. Bu nedenle sularında kireç az. İçimi lezzetli suların bolluğu, bu jeolojik yapıdan kaynaklanıyor.

Teyzemin evinin tam karşısında kayın biraderi Cemal Efendi'nin evi onun yanında teyzemlerin ağaçlıklı bir bahçesi vardı. Bu bahçe, küçük tarhlara ayrılmıştı. Soğan, maydanoz, tere ve bunun gibi sebzeler yetiştirilirdi. Babam ve dayım hafta sonları köye geldiklerinde bahçenin bir köşesinde kurulan sofrada topluca yemek yenirdi. Bahçenin bakımından teyzemin küçük kızı Şahide Abla sorumluydu.

Biz köye gittiğimizde teyzem, Cahide ve Şahide isimli iki bekâr kızı ve Dursun ile Zeki adlı iki oğluyla beraber oturuyordu. Teyzemin ikinci kızı Zemine Abla ise aynı köyde başka bir ailenin hanımıydı. Diğer kızları evlenmiş ve şehre taşınmışlardı. Dursun Ağabey ailenin en büyük delikanlısı olarak kral gibiydi. Ablaları ondan çok çekinirlerdi. Bize fazla yüz vermez ve fazla ilgilenmezdi. Bizim oyun arkadaşımız Zeki idi.

Değirmene giden yolun iki yanında teyzemlere ait geniş çayırlar vardı. Bu çayırların içinde geçerken otlar boyumuzu aşardı. Çayırdaki otlar tırpanla biçilirdi. Tırpan, uzun bir sopaya bağlı ucu sivri, uzunca bir kılıçtı. Sapanın ortasındaki kulptan tutulur ve keskin kılıçla otların tabanı seviyesinde yatay ve yarı dairesel bir hareket yapılarak otlar biçilirdi.

Bu hareketle dipten kesilen otlar toprak üzerine serilir ve kurumaya bırakılırdı. Bu hareket bütün çayır alanında defalarca tekrarlanırdı. Tırpan kullanmak maharet ve güç isterdi. Tehlikeliydi. Herkes bu işi yapamazdı. Bir keresinde Dursun Ağabey iri bir yılını ortadan biçmişti ki kara yılanları genellikle çok zehirli olurlardı. Tırpanın keskinliği bileyi taşında bilenerek artırılırdı.

Otlar kuruduktan sonra tırmıkla toplanır ve bağ haline getirilirdi. Bunları bağlayacak kem, daha önceden evlerde yapılırdı. Kem, ottan özel bir alet kullanılarak yapılan halattı. Kem ile bağlanan ot demeti öküzle çekilen etrafta açık arabaya yüklenir ve eve kadar taşınırdı. Bu otlar, kışın kullanılmak üzere evlerin bacaları üstüne depolanırdı. Taya denilen bu depolama da otların yüksekliği 3-4 m yi bulurdu.

Hayvanlar kış mevsimini ahırda geçirirlerdi. Bunların yiyecekleri ya evin içinde müsürlük denilen bir depoda ya da bacalarda depolanırdı.

Hayvanların ihtiyacı olan yiyeceği önceden hazırlamak hayati önem taşırdı. Bu iş Dursun Ağabeyin göreviydi. Bu yüzden O'nun bizimle ilgilenecek zamanı yoktu.

Bahar gelince hayvanlar dışarı salınırlardı. Temiz havayı soluyan hayvanların özellikle danaların keyfine diyecek yoktu. Her evin hayvanı küçükbaş ve büyükbaş olarak ayrılır, çobanlar bunları otlamaya götürürlerdi. Ahırlar boşalınca her gün mutlaka temizlenir, pislikler küfelere doldurulur ve mayışlığa götürülürdü. Bu berbat işi hızmeker denilen ücretli çalışan fakir köylüler yapardı.

Pislikler temizlendikten sonra ahır, evin önünden akan su ile yıkanarak iyice temizlenirdi. Mayışlığa götürülen hayvan pislği, burada kurutulduktan sonra ya gübre olarak ya da genellikle tezек olarak ısınmada kullanılırdı.

Bütün gün meralarda otlayan hayvanlar akşam tekrar evlerine dönerdi. Nahır dediğimiz bu sürüdeki her hayvan evini bilir ve ahırdaki yerine gelir geçerdi. Ahıra girmeden hayvanlara kırılmış kaya tuzu yedirilirdi. Sonra hayvanlarda süt sağım işi başlardı.

Çocukluğumun geçtiği 1945-1949 yılları arası Türkiye'nin endişe içinde olduğu yıllardı. Erzurum'un içi ve köylerinde dağ taş askerle doluydu. Şimdi anladığım kadarı ile olası bir Rus saldırısı Pasin ovasının bitimindeki Deve Boynu isimli geçitte karşılanacaktı.

1. Dünya Savaşında Ruslar Erzurum'u kuzeyden Dumlu, güneyden Topalak Köyü üzerinden geçen dağ yolu üzerinden gelerek zapt etmişlerdi. Bu sebepten Topalak köyünün önünden geçen dere içinde ve Topalak, Nebi Hanı ve Uzun Ahmet'te numaraları 220 ile başlayan askeri alaylar vardı. Kuzeyde Dumlu önünde de askeri birlikler vardı. Çakmak Hattı olarak anılan bu yerlerde dağlarda toplar ve ağır makineli tüfekler için beton koruganlar yapılyordu.

Derenin öte sahilinde bulunan teyzemlere ait un değirmenine giderken katırların taşıdığı makinalı tüfeklere kadana atların taşıdığı ağır toplara, subayların bindiği semiz atlara rastlardık. Subayların aileleri çoğunlukla Erzurum'da kalırdı. Yalnız Nebi Han köyünde bir generalin ve Topalak köyünde alay komutanı albayın evini hatırlıyorum.

Zaman zaman gerçek mermilerle yapılan manevralar izlerdik. Nebi Hanın önündeki dağın top atışları ve uçak bombaları ile simsiyah hale geldiğini hatırlıyorum. Bu manevralar sırasında (askeri tatbikatlar) köylerin bazıları tahliye edilirdi. Annem telaşlanır. "Aman! Erzurum'a dönelim." Derdi. Geceleri makine tüfek sesleri dinmek bilmezdi. Buna rağmen normal hayatımızı sürdürürdük.

Sonraları bu alayları kaldırdılar. Aşkale ve Kandilliye tank tugayları yerleştirdiler. Bu değişiklik olası Rus saldırısında Erzurum'un terkedilecek yerlerden biri olacağının askeri çevrelerce kabul gördüğü anlamını taşıyordu. Yıllar sonra Erzurum'da bir silah ve mermi fabrikası kurulması ricasında bulunan hemşehrilerimize zamanın 3. Ordu komutanı Orgeneral Selahattin Demircioğlu, buna benzer ifadelerde bulunmuştu.

Nitekim, 1939 yılındaki Erzincan depreminden dolayı geçici olarak Erzurum'a taşınan 3.Ordu karargâhı bir süre sonra yeniden Erzincan'a taşındı. Bu karar Erzurum şehrinin ekonomik çöküşünün sebeplerinden biri oldu.

Köyde imece:

Köyde kadınların kabuğu soyulmamış söğüt çubuklarına birtakım çentikler açtıklarını gördüm. Bunun ne olduğunu sorduğumda hab olduğunu söylediler. Hab, süt imecesidir. Peynir ve yağ yapmak isteyen hanımın yeterli sütü yoksa komşularından borç alır. Diğer günler borcunu öder. Hesap işlemi bu çentiklerle yapılır.

Kadınların kendi aralarında kurduğu sessizce işleyen bu sistem bir kooperatifleşmeye veya fabrikasyona dönüştürülememiş. Köy imamı veya köy öğretmenleri buradan yurt ölçeğinde, dünya ölçeğinde bir süt ürünü çıkaramamışlar. İnekler ölünce imece işleyemediğinden yörede “İnek öldü, hab kesildi.” sözü darby mesel olmuştur.

Fransız Rokfor peyniri özellikle küflendirilmiş bir peynirdir. Belirli bir bölgede bozulmamış floradan elde edilen süttten, hiç değişmeyen usullerle elde edilen bu peynir ile Fransızlar yılda 25 milyar dolarlık bir satışa ulaşmışlar.

Yörenin temel hayvanı kırmızı derili inehtir. Anadolu kırmızısı. Tevrat’taki kırmızı düğ. Bölge gübre ve ilaç kullanmıyor. Saf ve temiz ürün kaliteli ve çok lezzetli. Yeter ki aynı standartta, kalitede üretilsin ve paketleme yapılsın.

Tereyağı:

50- 100 litre kreması alınmamış süt ahşap yayıklara konulur. Yayık kalın sicimlerle tavana asılıdır. Yayığa yarım saat sarkaç hareketi verilerek içindeki sütün çalkalanması sağlanır. Bir süre sonra sütte topaklar oluşur. Yayığın üzerindeki sürgülü kapak açılarak sütün durumu kontrol edilir. İşlem, tamamlanınca yağ topakları yayık içinden çıkarılır. İyice yıkanır. Su, ne kadar güzelse tereyağı da o kadar lezzetli olur. Tereyağı, acımaması için tuzlanır.

Yayıktaki kalan yağı alınmış plastik yapıdaki malzeme çıkarılır. Bir bezin içinde birkaç saat askıda bekletilir. Suyu süzöldükten sonra katlanıp uzatılır. Yörenin çok sevdiği, bakteri içermeyen ucuz ve sağlıklı civil peyniri ortaya çıkar. Bu peynir sıcak lavaş ekmeği ile dürüm yapılır. Kahvaltılarda tercih edilen ve iştahla yenen bir yiyecektir. Civil peyniri, su böreğine maydanozla birlikte konur. Gerçek su böreği civil peynirle yapılan börektir. Tandırda pişirilince altı, üstü kızarır ve tadına doyum olmaz.

Civil peynir kurutulur. İçine bir miktar lor konulur ve tuzlanır. Bu malzeme keçi derisinden yapılmış bir tulumun içine konur. İyice basılır, tulum ağzı dikilerek kapatılır ve beklemeye alınır. Birkaç hafta sonra tulumun ağzı açılır. Peynirin bazı yerleri yeşilimsi küflenmiştir. Göğermiş peynir adı verilen bu peynir, inanılmaz lezzetlidir ve içindeki antibiyotik madde nedeniyle çok sağlıklıdır. Tek sakıncası çok tuzlu oluşudur. Erzurum’un klasik peyniri olan göğermiş peynir, kahvaltılarda ve yemeklerden sonra lezzetle yenir. Zaman zaman Erzurum’dan sipariş yolu ile temin ettiğimiz bu peynir biz zevkle tüketiriz ama çocuklarımız pek yemezler. Damak tadı farkı olsa gerek. Bu peynir gibi Kars kaşar peyniri, Erzincan tulum peyniri ve Van’ın otlu peyniri yörenin isim yapmış, çokça aranan peynirleridir. Yörenin sağlıklı sütlerinde gıda ve ziraat mühendisleri denetiminde toleransı sıfır titizlik ve temizlikte, hiçbir katkı malzemesi olmayan ürünler elde edilebilirdi. Uygun ambalaj içinde piyasaya sürülebilirdi. Erzurum bu konuda ülke çapında bir ticari düzeye ulaşamadı. Yöresel kaldı.

Dünyanın her yerinde içilen Coca- Cola'yı düşünelim. Bir bardağa konulmuş buz parçalarının üzerine dökülen gazlı cola'nın oluşturduğu hışırtık sesi ve köpüğü, beynimize çakılan bir imaj olarak onu bir müddet sonra vazgeçilmez bir hale getiriyor. Koka ve meyan kökünden ve bilmediğimiz bir formül ile üretilen bu şekerli suyu, hiç değişmeyen renk, tat ve akışkanlıkla imajı belli şişeler içinde dünyanın her yerine servis etmek büyük bir ticari zekanın eseri olsa gerek.

Benzer olarak Mc Donald's hamburgerini ve Kentucy chicken'ı (tavuğunu) sayabiliriz. Gaziantep baklavası, Hasankale döneri, Adana kebabı, Kocaeli pişmaniyesi, Antakya künefesi gibi pek çok ürünümüz ve lezzetimizin yüksek teknoloji, yazılım, iletişim, reklam ve pazarlama, robot teknolojileri kullanılarak el değmeden üretim ile dünya ölçeğinde pazarlanması mümkündür. İnsana mutluluk veren bu lezzetler için mutlaka bir marka ve imaj oluşturulması şarttır. İmajın ne kadar önemli olduğunu, İngiliz tekstil gücünü ve ipinin sağlamlığını zihnimize yerleştiren şu atasözümüzle anlıyoruz. "Asılacaksan İngiliz sicimi ile asıl."

Erkeklerin pek çoğu yazın tarlalarda veya çayırlandırlar. Köyde kadınlar, ehram ile dolaşırlar, serbestçe gezerlerdi. Ehramın belden yukarısında kollar ve yüzler açıktaydı. Bir erkek görüldüğünde ehramın üstünü kapatırlar, yani bürünürlerdi.

Kadınlar erkeklere şeriatın izin verdikleri dışında yüzlerini asla göstermezler. Üstelik bu durum İslam'ın verdiği iznin ötesindedir. Çok yakın akrabalarımızın hanımları bile misafirlik ortamında yüzlerini babama göstermezlerdi.

Erzurum'un içinde de kadınların örtünme durumu aşağı yukarı aynıydı. Hanım öğretmenler, subay ve memur eşleri dışında hanımlar kısa gidiş gelişlerde ehram giyinerek gezerlerdi. Uzak gidişlerde çarşaf giyilirdi. Çarşafklar çok kaliteli viskon ipek, ipek benzeri krep- saten kumaşlardan yapılırdı. Kumaşın kalitesi, statü belirtisiydi. Pembe ve açık renkler gençlerin, desenli, erguvan, eflatun ve vişne çürüğü ve siyah renkler yaşlıların tercih ettikleriydi.

Bunları nereden biliyorsun? diye sorarsanız; sokaktan geçen hanımların çarşafklarının dikkat çeken güzelliğinden, aralarında konuşurken küçük olduğum için açılan çarşafkların içindeki giysilerini gördüğümünden diyebilirim. Hanımlar kendi aralarında puşu, peçe ve ferace gibi şeylerle örtünmezlerdi.

Ehramlar koyun yününden çoğunlukla kırmızı nadiren beyaz renkte dokunurdu. Ehram, kızıl Karaman koyununun yününden el bükümüyle elde edilen iplikle dokuma tezgahlarında dokunurdu. Seyrek bir örgüsü vardı. Bu nedenle tamamen örtünüldüğünde de ehram aralıklarından dışarıyı görülebilirdi. Aralarında nakışlı süsler bulunurdu.

Kadınlar genelde ahşap nalınlarla gezerlerdi. Sonraları kara lastik giymeye başladılar. Erkekler genelde çarık giyerler. Ayağın ölçüsünde sığır derisi yumuşatılır. Ayağın şekline göre kıvrılır. Derinin etrafına açılan deliklerden geçirilen ve deriden kesilmiş ipçiklerle (sırımlarla) büzülür. Özellikle köylerde çokça kullanılan çarık, kara lastik üretilince terkedildi.

Keçi derisinden (meşin) yapılan mesler, ince ve yumuşaktır. Ayağı çorap gibi sarar. Kara lastik ile giyilir. Kullanışlıdır ve ucuzdur. Karda kolay yürünmesi, iyi ısıtması, yumuşak olması ve temiz olması nedenleriyle günümüzde de kullanılmaktadır.

Özellikle namaz abdesti alımında kolaylık sağlar. Namaz abdesti alındıktan sonra çorapla beraber giyildiğinde ayakta çıkarılıncaya kadar yeni abdest alımında ayaklar yıkanmaz, Üzeri mesh yapılarak abdest yenilenir. Böylece ayağın kuru ve sıcak kalması sağlanmış olur. Ayaklarda mantar oluşumunu azaltır. Daha sonra bu tipler geliştirildi. Kalın yünlü kumaşlardan, pantifler ve deriden potinler yapıldı. Kara lastikle oluşan bu kış ayakkabılarını kadın erkek herkes giyerdi.

Bu ayakkabılar, Erzurum'un Kavaflar Çarşısında yapılırdı. Babam sonbahar aylarında bizleri dayımların dükkanının karşısındaki ayakkabıcı Cihan Ustaya götürür. Cihan Usta ayak ölçülerimizi alır ve birkaç gün içinde eve gelen potinleri zevkle giyinir, bağlarını bağlardık. Ayakkabı bağını bağlamayı öğrenmek, çocuklar için çok önemli bir adımdır.

Topalak Köyünün güzel bir camisi ve ilk okulu vardı. Köyün imamı Taşkesenli Sırrı Efendi Hoca idi. Pek saygı duyulan hocanın Kürt ve Seyyid (Hazreti Hüseyin(ra) soyundan) olduğunu söylerlerdi. Büyük oğlu Abdurrahman, Güllü köyünde imamdı. Bildiğim kadarıyla oğlu ve torunu milletvekili seçildi. Bunların milletvekili seçilmelerindeki en önemli etken, onların devlet yönetecek liyakat ve ehliyeteye sahip olmaları değil, ne derece doğru olduğu bilinmez, Seyyid soyundan geldiklerine olan genel inançtı.

Köydeki ilk okul öğretmeni ile biz şehir çocukları görüşürdük. Bir keresinde öğretmenin elinde bir atmaca kuşu görmüştük. Gagası bağlı idi ama biz çocuklar tavuk büyüklüğündeki bu yırtıcı kuşun yanına yaklaşmamıştık. Köyde toplu sınıf eğitimi vardı. Bir öğretmen bütün sınıflara en azından okuma yazma ve biraz hesap yapma, biraz Türkçe, coğrafya ve tarih öğretirdi. Köyde okullar geç açılır, yaz tatiline erken girilirdi. Çünkü çocukların iş gücüne ihtiyaç vardı. Köyde çoluk çocuk demeden herkes çalışırdı.

Teyzemin kızlarının hepsi okuma yazma bilirlerdi ama hiçbiri ilk okula gitmemişti. Erkekler okula gittiler. Bunun başlıca sebebi kız çocuklarının okula gönderilmesinin sakıncalı olduğu düşüncesinin egemen oluşuydu. Sonraları şehre göç edilince kız torunlar da okula gönderildi. Onlardan yüksek tahsil yapanlar oldu. Köy çocuklarından orta okula devam edenler ise sayılı idi. Teyzemin torunu Vasıf, köyde yüksek öğrenim gören ve üniversite mezunu ilk kişiydi.

Bu köyde alay komutanı otururdu. Onun hanımını arada bir ziyaret ederdik. Köyde sükûn ve huzurlu bir hayat vardı.

Değirmenler:

Erzurum'da Kiremitlik Tabyasından yukarı devam edilince küçük bir dere ile karşılaşılır. Derenin kenarında birkaç alay asker vardı. Bu dere bizi Eğerli Dağının eteğine ulaştırır. Şehrin yayıldığı üç tepeden biri. Diğerleri, Türbe tepesi ve Ejder tepesi. Eğerli Dağının eteğinden gelen su, 40 değirmenler adı ile bilinen un değirmenlerini çevirir. Bu değirmenlerin zamanın tarımında çok önemli bir yeri olduğunu anlıyoruz.

Yunus Emre'nin "Benim adım dertli dolap, Suyum akar yalap, yalap" ilahisinin deki dolap 3-4 m çaplı bir çembere bağlanmış. Kovalara dolan suyun ağırlığının oluşturduğu dönme momenti çemberi çeviriyor.

Bu hareket tahta dişlilerle değirmen taşına aktarılıyor. Bu tip değirmenlerin inşası daha zordur. Bunlar daha çok suyu yukarı seviyelere taşımak için kullanılıyor.

Erzurum’da şimdi anlatacağımız değirmen tipi yaygındı: 100 litre/saniyelik bir debi değirmene arkla ulaşır, su birkaç metre uzunluğunda 50 cm çapında bir boru (sac veya taş) ile değirmen taşını döndüren tahta çarka püskürür.

(Barajlarımızda ekseri bulunan Francis türbinine benzer bir yapı) İki tane değirmen taşı vardır. Alttaki sabittir. Üsteki döner. Değirmen taşının üzerindeki hububat deposuna (bunker) öğütülecek hububat doldurulur. Alttaki taşın üzerindeki bir çıkıntının (sakırdak) oluşturduğu sarsıntı (vibrasyon) tanelerin dökülmesini sağlar. Taşın sabit hızla dönmesi önemlidir. Hız yüksek olursa hububat yanar. Unun kalınlığı, iki taş arasındaki boşluk ile ayarlanır.

Buğday, arpa, çavdar taşları ayrıdır. Suyun geldiği yere gandara (barajlardaki su alma ağız) denilir. Suyun kesilmesi istendiğinde su iletim kanalındaki tahta kapak (savak) açılır ve suyun yönü değiştirilir. Değirmenler 24 saat çalışabilir. Günde yaklaşık 300 kile (kova) hububat öğütülür. Hububat, depoya konulmadan önce yıkanır ve taşlardan ayıklanır.

Buğdayı kabuğundan ayırmak için dink ismi verilen sistem kullanılır. Düşey taş, deponun eğik duvarı üzerinde buğdayın üzerinde yuvarlanarak buğdayı ezer. Bulgur elde edilir.

Köyde aşağı yukarı her gün değirmene giderdik. Teyzemin sırtına yüklediği buğdayı değirmene götürür, karşılığında eve un getirirdik. Değirmen geliri, öğütülen buğday ağırlığının 1/20 siydi. Bu gelirden Varlık Vergisi alınmış. Değirmene birkaç çocuk beraber giderdik Önce köyün çayırlarını geçerdik ki otların içinde nerdeyse kaybolurduk. Sonra küçük bir dereciği geçip 20-30 m yüksekliğindeki sırtı geçtikten sonra aşağı süzülür, dikenli demir tellerle çevrili piyade alayının barakalarının yanına varırdık. Alayın çok deli siyah renkli bir köpeği vardı.

Ondan çok korkar ve kaçardık. Teyzemlerin iri bir kangal köpeği vardı. Adı Barazdı. Genellikle nahırları korumaya gönderilirdi. Köyde olduğu zamanlar değirmene giderken Baraz’ı yanımıza alırdık. Baraz’ı gören siyah köpek kaybolurdu. Biz de elimizi kolumuzu sallayarak yolumuza devam ederdik. Sıra asıl çayı geçmeye gelirdi. Su seviyesi yüksek değildi ama yatak genişti. Taşların üzerinde zıplayarak suyu geçmeye çalışırdık. Suyu düşen kişi zahire çuvalını sırtlar öteye taşırdı. Sonra ayakkabılarını ve çoraplarını kuruturdu. Böylece değirmene ulaşırdık.

Bir değirmen anısı:

Bir gün teyzem ben, Zeki ve Selami’nin sırtına birer çuval buğday yükledi ve “Bunları değirmene götürün, öğüttürün, ununu getirin.” dedi. Biz de her zaman gittiğimiz yola düştük. Önce çayırları geçtik, sonra tepeye tırmandık.

O gün tepenin üstünde çok sayıda asker talim görmekteydi.

Biz bu askerlerin arasından geçerek yolumuza devam ettik. Niyetlerini belli etmeden bize doğru yaklaşan iki asker gördüm. Aniden önümüze çıktılar ve bizi yakaladılar. “Kumandan sizi istiyor.” Diyerek bizi bir çadıra doğru götürdüler.

Kumandan bize “Askerlerin arasında ne arıyorsunuz?” Sorusunu sertçe sorunca Zeki ile Selami ağlamaya başladılar. Ben onlara “Korkmayın! Ölürssek şehit oluruz.” dedim. Kumandan bu sözümü duyunca gülümsedi ve “Korkmayın çocuklar. Bu yol tehlikeli. Değirmene şu yoldan gidin.” dedi ve bize gideceğimiz yolu gösterdi. Biz o yoldan değirmene gittik. Ancak o yol uzundu. Değirmene giderken bakardık. Eğer askerlerin talimi yoksa yine kestirme yolu tercih ederdik.

Kumandan haklıydı ama biz de haklıydık. Yükümüzle uzun yol pek çekilmiyordu. Babam, memur olduğu için dayımla birlikte hafta sonu köye gelirdi. Otobüse veya bir kamyonu binerler. Nebi Hanı yakınlarında arabadan inerler. Yaklaşık 2 km’lik bir yürüyüşle köye varırlardı. Babam geniş göbekli Simav sepetlerinden birine köyde en çok aranan çay ve şeker, diğerine sebze ve meyve doldurur, bunları dayımla birlikte taşımaktan üşenmezdi.

Köyde küçük bir bakkal vardı ama yeterli değildi. Bu nedenle babamın ve dayımın getirdikleri çok makbule geçerdi. Teyze kızları köyde domates yemediklerinden bunun tadını bilmezlerdi. Şehre göç ettikten uzun süre sonra domatese alışabildiler.

Köyden bir anı:

Babam anlatırdı. Teyzemlerin evinden bir kız kaçırma olayı olmuş. Efe Baba, annesi ve diğer çocuklar çaresiz. Konu jandarmaya intikal ediyor. Babam eski jandarmalığın verdiği tecrübeyle iki jandarma erini alarak köye geliyor. Abdurrahman Efendi babamı görünce “İşte benim yardımcı kardeşim geldi.” Diyerek babamın boynuna sarılıyor. Babam suç faillerini hemen buluyor ve tutuklatarak kızı kurtarıyor. Evlenme niyeti olduğu için kaçırılan kıza bir şey yapmıyorlar. Bizimkiler de sonra şikâyetten vazgeçiyorlar. Bu olay aile nezdinde babamın itibarını çok yükseltmiş olmalı ki teyzemin bütün çocukları babama kendi babaları gibi hürmet ederlerdi.

Köy düğünü:

Köyde iken muhtarın oğlunun düğünü yapıldı. Kadınlara ayrı, erkeklere ayrı etkinlikler sergilendi. Kazanlarda pişirilen etler, pilavlar ikram edildi. Son gün Nebi Hanı köyü düzlüklerine kağnılarla gidildi. Davul, zurna eşliğinde oyunlar oynandı. Güreşler tutuldu. At yarışları yapıldı. Dursun Ağabey çok iyi ata binerdi. Ben teyzemle düğün bitmeden köye geri dönmüştüm. Arkasından şu haber geldi. Düğünü gözetlemeye gelen askerlerle köy delikanlıları arasında kavga çıkmış. Birkaç kişi yaralanmış. Olayın kahramanlarından Yahya’nın köye getirildiğinde alnından kanlar akıyordu. Göğüs, bağrıları açıktı. Gömlekleri yırtılmıştı. Hatta birileri köyde oturan albayın evine yürümüş. Albayın hanımı havaya ates ederek bunları dağıtmış dediler.

Askerlere bu kadar hor bakmanın bir anlamı var mıydı? Onlar da kendileri gibi köy çocuğu değiller miydi? Düğünlerine davet etmek ve onları misafir etmek varken onları dışlamak kadınları korumak içgüdüğü gibi bir duygudan ileri gelmekteydi. O tarihlerde namus ölçüsü böyleydi.

Özetle düğünün sonu iyi bitmedi. Teyzem bu olayları hiç onaylamadı hatta elebaşlarına söylendi, kargış (beddua) etti.”

* Büyük teyzemler:

Büyük teyzem Saibe Hanım (1898-1988), Topalak köyünden Hamdullah Dayı ile Menduha Yenge'nin dayıları olan değirmenci Abdurrahman Efendi (1894-1948) ile Erzurum Ermeni işgalinden kurtulduktan sonra 1918 yılında evleniyor. İlk kızı Cemile Abla annem den bir yaş küçük. Annem ablasından süt emdiği için teyzem aynı zamanda benim süt ninem. Biz 1954 yılına kadar onların Erzurum'daki evlerinde oturduk. O tarihte teyzemler ailece köyden şehre göç ettiler ve Çavuşoğlu Sokağındaki 16 no.lu evlerine yerleştiler.

Teyzem Saibe Hanım 1950 ve 1975 yılları

Abdurrahman Efendi-1945

Bu evlilikten teyzemin 7 kız iki erkek toplam 9 çocuğu oldu. Emine Abla, O'nun sağlığında vefat etti.

Büyük teyzemin ailesinden bir demet:

Soldan sağa: Süt annem Cemile Hanım,... Cahide Hanım, Rahime Hanım,..., Büyük Teyzem **Saibe Hanım**, kucağında çocukları olan bayanlar torun Hülya ve büyük gelin Sevim Hanım, öndeki torunlar Ayşenur ve Nasuhi, küçük gelin Hatice Hanım, torun Melek ve enişte İhsan HATTATOĞLU Bey.

Not: Bu fotoğrafın basılmasını Ayşenur istemedi. Sebebini sormadım. Onun arzusuna uyarak fotoğrafı koymayı düşünmüyordum. Ama diğerlerine haksızlık olur gerekçesiyle koymaya karar verdim. Çünkü fotoğraf birkaç nesli bir arada gösteren güzel bir fotoğraftı. Ayşenur'dan özür dilerim.

Cemile Abla (1920- 1995) Nusret Damar ile evlendi.

Uzun süre Çeperli köyünde yaşadılar. Musaffa 4 yaşında köyde, Nusret Bey 1974 yılında 57 yaşında, Gülen 2008 yılında 63 yaşında yılında vefat ettiler.

Diğer çocukları Hatice Abla Ankara’da, Müberra İstanbul’da, Nimet, Fikret ve Nasuhi Erzurum’da oturuyorlar. Nimet hiç evlenmedi.

Nusret ve Cemile

Damar ailesi:

Arka sıra Soldan sağa:

Hatice ablanın eşi Suat,
Müberra ve Nusret Amca,

Ön sıra; büyük kız

Hatice Abla,

Cemile Teyze,

Gülen ve Hatice

Ablanın çocukları

(Baş örtülerine dikkat.

Sıkma baş değiller)

Zemine Abla (1922-1988) Zemine Abla teyzemin oğlu olmadığından ata binen, tarla işlerinde babasına bir erkek gibi hizmet eden ilk kızıydı. Köyden Asaf Çınar ile evlendi. Uzun süre köyde yaşadılar.

Asaf Amca köyün zenginlerindendi. Küçük dayımlarla 1972 yılında Topalak köyüne gitmiş bir gece onlarda kalmıştık. Asaf Amca meydana koyun kırıyor kızı Zehra ona yardım ediyordu. Ben Zehra’nın boğazındaki delik izine bakarken 12 yaşlarındaki küçük oğlu Fuat, yanımıza gelmiş ve ablası Zehra’yı azarlayarak benden uzaklaştırmıştı. Babası bana dönerek “Senden kışkandı.” diyerek gülümsemişti. Oysa Fuat belki doğmamıştı. O yüzden bilmez. Zehra küçükken difteri olmuş, şehre gelerek annesiyle bizde kalmışlar, hastanede boğazı delinerek nefes alması sağlanmış ve hastalığı öyle atlatmıştı. Bizim ev, köyde yaşayan teyze kızlarının şehirdeki ilk barınağıydı. Babam teyzemin çocuklarına evladı gibi bakardı.

Bu ziyaret onları son görüşümmüş. Asaf Amca 1981 yılında 65 yaşında, Zemine Abla 1988 yılında 66 yaşında vefat etmişler. 1980 yılında 36 yaşında vefat eden büyük oğul Vasıf, köy ilk okulunu bitirdikten sonra Erzurum Ticaret Lisesini ve Ankara’da akademiği bitirerek teyzemin torunları arasında yüksek tahsil yapan ilk kişiydi. Benimle yaşıttı. Onun Emine Abla gibi genç yaşta vefatı, bütün sülaleyi yasa boğmuştu. Diğer çocuklar Tahir, Mudahir ve Zehra Erzurum’da, Fuat Bursa’da ve Gülsema İstanbul’da oturuyorlar.

Asaf ve Zemine Çınar ailesi:**Arka sıra Soldan sağa;**

Tahir, gelin Melek Hanım, eşi Vasıf ve Müdahir

Orta sıra Zehra, Asaf Efendi, Zemine Hanım, önde Gülsema. (Bu fotoğrafta en küçük oğul Fuat yok.)

Emine Abla (1924-1950)

Annemin Hakkı Dayısının oğlu Saip Hattatoğlu ile evlendi. 26 yaşında vefat ettiğinde 4 yaşında Sevgi 2 yaşında Süheyla isimli iki çocuğu vardı.

Hakkı Dayının ilk hanımından oğlu Sakin Dayı, ikinci hanımı Münadiye Hanımdan olan çocukları Hanım Bacı ve Saip Efendi. Münadiye Hanımın ikinci eşi Dursun Efendiden olan üvey kardeşleri İhsan ve Recep Beyler. Hakkı Dayı, Ermeniler tarafından şehit edildiğinde kızı Hanım Bacı 2 yaşındaymış. Saip Bey ve kardeşi İhsan Bey, birlikte Erzurum'un önde gelen terzilerinden idiler. Saip Bey, 1994 yılında 73 yaşında vefat etmiş. Kızı Sevgi'yi vefat etmeden önce ağabeyim İlhami'yle birlikte hastanede ziyaret etmiştik. 2009 yılında 63 yaşında pankreas kanserinden vefat etti.

Bizim hem anne hem baba tarafından en yakın akrabamız olan küçük kız Süheyla Hanım, eşini kaybetmiş. İstanbul'da oturuyor.

Yan tarafta Nineler;
Saip Efendinin annesi
Münadiye Hanım ve Büyük
teyzem Saibe Hanım.

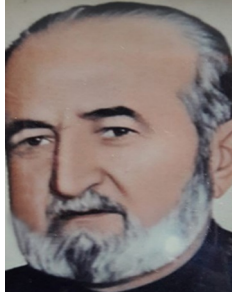

Yukarıda Saibe Hanımın kızları: Büyükten küçüğe göre yan yana oturmuşlar. Soldan sağa; Cemile Hanım, Zemine Hanım, Rahime Hanım, Necibe Hanım, Cahide Hanım ve Şahide Hanım.

Aşağıda; büyük teyzemin genç yaşta vefat eden kızı **Emine Hanım**, eşi ve kızları

Emine Hanım

Saip Efendi

Büyük kızı Sevgi

Küçük kızı Süheyla

Emine Abla vefat edince Saip Bey, Behice Hanımla evlendi. Ondan Doğan, İsmail, İbrahim, Zübeyde adlarında 4 çocuğu oldu. Süheyla Hanım “Onları öz anam ve kardeşlerim sayarım.” diyerek onlara olan sevgi ve saygılarını her vesile ile ifade eder.

Rahime Abla (1928 - 2023): Teyzemin dördüncü kızı Rahime Hanım kardeşleri içinde en dindar olanıydı. Akrabadan İhsan Hattatoğlu ile evlenince şehre taşındı. Hamdullah Dayının evinde kiracı oldular. İhsan Efendi, yaşça bizden büyük olmasına rağmen bizlerle arkadaş gibiydi. Sık sık bize yemeğe gelir ve karısının iyi pilav pişiremediğinden şikâyetle bulunurdu. Annem de “Köy kızı. Pirinç görmemiş. Nereden bilsin. Hem pirinç pilavı ustalık ister. Ben bile arada bir demi tutturamıyorum.” diyerek yeğenine arkı çıkardı.

1927 doğumlu olan İhsan Efendi terzi idi. Terzilik mesleğini geliştirmek için İstanbul’da Beyoğlu terzilerinin yanında çalışmış, özellikle kesim konusunda eğitim almıştı. “Terziliğin özü kesimdir.” derdi. Bu eğitim mesleğinde ona Erzurum terzileri arasında kıyas kabul etmez bir üstünlük sağlamıştı. 2017 yılında vefat etti.

Büyük oğlu Turan 1954 yılında doğdu. Teyze kızı Necla ile evlendi. Sülalede iki akraba evliğı var. Biri bu evlilik. Nazilli'ye yerleşti. Onu en son dayısı Zeki'nin cenazesinde görmüştüm. Siması dayısına çok benziyordu. 2021 yılında vefat etmiş.

Bu ailenin tek kızı Zeynep Hanım sülalemizde **tıp doktoru** olan ilk kişiydi. An-kara'da oturuyor. Kardeşi Osman Nuri, İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesini 3. Sınıfta terk etmiş. Erzurum'da annesiyle birlikte oturuyor. Diğer kardeşi Ömer Faruk Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesinden mezun olmuş. Ziraat mühendisi. İstanbul da oturuyor. En küçükleri İrfan, İstanbul Üniversitesi Hukuk fakültesinden mezun. Serbest avukatlık yapıyor.

Köyde okula gitmeyen bir ananın çocukları, çeşitli üniversiteleri bitirmişler ve mesleklerinde başarı kazanmışlar. Bu Cumhuriyetin faziletidir.

Sağdaki fotoğraf; İhsan ve Rahime Hattatoğlu, oğlu Turan, kızı Zenep.
Soldaki fotoğraf, Soldan sağa; İhsan Bey, Rahime Hanım. Yeğenleri Zehra ve Müdahir, Necibe Hanım, önde oturan Feridun ve torunlar.

*İhsan ve Rahime Hattatoğlu, oğlu Turan ve Necla'nın ailesi.

Necibe Abila (1929- 2021) Orhan Önal ile evliliğinden 5 çocuğı oldu. Büyük oğılu Ali Suat, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakóltesi mezunu. Teyze kızı Müberra ile evlendi. Akraba evliliğinin ikinci örneğı. Akraba evliliğini yazmamın sebebi sağık açısından sakıncalı oluşu. Ama 3 kız ve 3 oğılan çocuğın hiçbirinde sağık sorunu yok. Ali Suat Sümer Bank'tan emekli.

İkinci oğıl Feridun, Özel Yükseliş Yüksek Okulundan mezun. Makine mühendisi. TCK'dan emekli. Ailenin tek kızı Necla, lise mezunu. Teyze oğılu Turan ile evlendi. Onun çocukları da sağılıklı. Naci, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Mezunu. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesinin dekanı.

Selçuk, Anadolu Üniversitesi İşletme mezunu, emekli.Orhan Bey, Erzurum'un önemli simalarından Avukat Ömer Olgun'un yeğeni. Ailesinde yüksek tahsil gören ve Cumhuriyet ilkelerine yakın kişiler var. Bu nedenle çocuklarının hepsini okuttu. Sos köyünde arazileri vardı ve varyetleri iyiydi. Orhan Bey'i en son Erzurum'da Balyoz sokaktaki evlerinde görmüştüm. Orhan Bey 2014 yılında 89 yaşında vefat etti. Eşi ailenin en güzel kızı Necibe Abila'yı ise en son kocasına taziye ziyaretinde görmüştüm. O da 2021 yılında 92 yaşında vefat etti.

Orhan ve Necibe Önal ailesi

Soldan sağı;
Naci, Ali
Suat, Orhan
Bey, Necibe
Hanım, Fe-
ridun, Necla
ve Selçuk.

Cahide Abila (1933) Mehmet Aksoy ile evlendi. Aşağı Habip Efendi mahallesinde Kumlu Dere veya Türbe Deresi kenarındaki 2 katlı evlerinde otururlardı. Necibe Ablalar bir süre bu evin alt katında onlara kiracı oldular. Mehmet Ağabeyi Orman Fidanlık Müdürlüğüne girmeden önce alaftarlık (hayvan yemi satıcısı) yapardı.

Mehmet Bey 1966 yılında 38 yaşında bağırsak kanserinden vefat ettiğinde geride Hülya, Melek, Ali ve Ayşenur isimli dört çocuğı vardı. Hülya ve Melek öğretmen oldular. Lise öğretmeni Hülya Hanım, eşi Zafer Bey'le İstanbul'da, yine lise öğretmeni Melek Hanım, eşi Prof. Dr. Mustafa Sevüktekin ile Bursa'da oturuyorlar.

En küçük kız Ayşenur Hanım hiç evlenmedi. Annesiyle birlikte Bursa'da oturuyorlar. Ailenin tek oğılu olan Elektrik teknikeri Ali, Semra Hanım ile evlendi.

O da babası gibi genç yaşta 2014 yılında kanserden vefat etti. Ali Bey'in iki oğılu ve bir kızı var. Semra Hanım okuma özlemi olmasına rağmen okutulmadığından liseyi okuyamamış. Ama çocuklarını okutmuş. Oğılu Eren, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi mezunu. Kızı Gülşah 3 fakólte bitirmiş. Sonuncusu kimya fakóltesi. Diğer oğılu Mehmet Erdem ise beden eğitimi öğretmeni.

Hepsi ekmeklerini ellerine almışlar.

Mehmet Ağabey enişterler içinde en halim selim olan kişiydi. Okur yazar bir aileye mensuptu. Beni Orman Fidanlık müdürlüğünde işe aldı.

Lise 1,2 ve 3. Sınıf yaz tatillerinde bu kurumda çalıştım. Günlük yevmiyem 8 liraydı. Kademeli olarak üst limit olan 12 liraya yükseldi. Müdür Orman Yüksek Mühendisi Nedim Okçu Beydi. Son sene “Sen üniversite imtihanlarına gideceksin. Sana para lazım.” diyerek benim yevmiyemi limitleri aşarak 13 liraya yükseltmişti. Erzurum insanının dayanışması işte böyleydi. Müdür Beyin bu davranışını hayatım boyunca şükranla hatırlarım. Lise son sınıftaydım. Aralık ayının son günleriydi. Mehmet Ağabey bize geldi. “Selami’ye çalışmalarından dolayı ikramiye getirdim.” dedi ve 135 lirayı teslim etti. Bu para o kadar makbule geçti ki tarif edemem. Ağabeyim İstanbul’da darda kalmış. Babamdan ilave para istemiş. Ağabeyime hemen 100 lira gönderdim. Anneme 25 lira verdim. Güzel insan Mehmet Ağabey bizi ailece sevindirmişti. Mehmet Ağabeyin aramızdan ayrılışı bu aileyi yasa boğdu. Cahide Abla bütün çocuklarına hem annelik hem babalık yaptı. Oğlu Ali’nin genç yaşta ölümü ise onu çok sarstı. İçine kapandı.

Cahide Abla ve Mehmet Aksoy Bey, Cahide Abla annesi Saibe Teyze ve oğlu Ali Aksoy

Şahide Abla (1937-2015) Orman İşletme Müdürlüğünde şoförlük yapan İstanbul Sarıyerli Cemal Çokçalışır ile evlendi.

Cemal Bey eniştereler içinde bize yaşça en yakın kişiydi.

Bu nedenle onunla arkadaş gibiydik.

Ona İstanbul’u sorar bize anlatmasını isterdik. Orman Fidanlık Müdürlüğündeki lojmanlarda otururlardı.

Cemal Bey 1933 doğumluydu. 1987 yılında 54 yaşında kalp krizinden, Şahide Abla 2015 yılında 78 yaşında vefat etmişler.

Çocukların tamamı kız. Tülay Hanım, Ahmet Bey ile, Serap Hanım, El Kamer Bey ile evlendiler. Semra ve Gülay Hanımlar hiç evlenmediler. Semra orta okul, Gülay İmam Hatip Lisesi mezunu.

Şahide Abla ve Cemal Bey

Kızları Tülay ve Semra - Tülay, eşi Ahmet ve torunlar

Dursun Ağabey (1939 - 2008) Köyde doğdu ve uzun yıllar köyde yaşadı. Köyde ilk okulu bitirdi Erzurum'a gelince enişmeleri Hattat oğullarının yanında terzilik öğrendi. Sonra Cumhuriyet Caddesinde kendi dükkânını açtı. Sevim Hanımla evlendi. Ruşen, Mesut, Sinan, Cihat, Cüneyt, Sibel, Nilgün isminde 7 çocuğu oldu. İstanbul'a nakledince, terziliği bıraktı ve kardeşi Zeki'nin kuyumcu dükkanında çalışmaya başladı. Bu esnada dükkânı soymaya kalkan silahlı kişilerle mücadele etti. Bir kurşunun akciğerini delip geçmesine rağmen soyguncuları yakalattı. Çocukların hepsini okuttu, çoğunu evlendirdi. 2008 yılında 69 yaşında beyininde çıkan bir ur nedeniyle hayatını kaybetti. Kozlu Mezarlığında anasının yanına defnedildi.

Dursun Ağabey, ailenin sorumluluğunu üstlenen en büyük oğluydu. Köy yaşamında çok sertti. Şehre gelince inanılmaz yumuşadı. Mesut, İBB'den emekli. Sinan ve Sibel İSKİ'de çalışıyorlar. Dursun Ağabey ile Cahide Abla, annemin hastanedeki son demlerinde onu ziyaret ederek başında Kuran okumuşlar. Bu nedenle bendeki yerleri farklıdır. Sevim Hanım, oğlu Cihat'la birlikte İstanbul'da yaşıyor. Cüneyt bir Türkmen- Yörük gelinle evlendi. Muğla'da yaşıyor.

***Büyük teyzem, oğulları, gelinleri ve torunları , Şahide Abla ve Dursun Ağabey Soldan sağa; Gülşen, annesi Hatice Hanım, babası Hacı Zeki, Büyük anne nine Saibe Hanım, büyük oğlu Dursun Bey, eşi Sevim Hanım kızı Ruşen ve torunlar.**

Zeki (20.02.1944- 28.07.2015): Benden 8.5 ay büyük olan Zeki köyde doğdu.

İlk okulu köyde bitirdi. Köye gittiğimizde bize arkadaşlık ederdi. Şehre gelince bir kuyumcunun yanında kuyumculuk öğrendi. Hatice Hanım'la evlendi.

Dört çocuğundan büyük kızı Gülşen doktor oldu. Tıp teknisyeni olan büyük oğlu Mahmut ve ailesi ile annesi Avcılar'da beraber oturuyorlar. Kızım Melike'yle yaşıt Müjgan lise öğretmeni. Habip Üniversite mezunu. Düşünce itibariyle kızlarının okumasını istemeyen Zeki, ağabeyimin ısrarı ile kızı Gülşen'i okuttu. Bunu diğer çocuklar takip etti. Teyzem genellikle küçük oğlu Zeki'nin yanında kalırdı. Kalp krizinden vefat ettiğinde 71 yaşındaydı. O da Kozlu-daki kabrine annesinin yanına defnedildi.

Zeki ve Hatice Tutan ve ailesi.

Soldan sağa; Hatice Hanım, annem Fatma Hanım. Babam Mustafa Bey, Zeki,

Ön sırada; oğulları Mahmut ve Habip.

Büyük teyzem ve eşi, Cahide Abila dışındaki bütün çocukları, bütün damatları ile torunlarından Musaffa, Vasıf, Gülen, Sevgi, Turan ve Ali hayatta değiller. Sevim ve Hatice Hanım isimli iki gelini ile 37 torunu halen hayattalar.

Köyde yaşadıkları için Dursun Ağabey ve Zeki dışında teyzem, eşi ve hiçbir kızı ilk okula gitmemiş. O çağlarda yani Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlıdan gelen bir yaklaşımla kız çocukları okula gönderilmezlermiş. Halkın yarısının cahil bırakılmasının topluma getirdiği bu eksiklik ancak Cumhuriyetle çözülmeye çalışılmış. Teyzem, eşi ve bütün kızları okuma yazmayı gece mekteplerinde Türkçe okuma yazma öğrenen erkek kardeşlerinden öğrenmişler. Şehirde yaşayan 5 damat ve 2 gelin ilk okula gitmişler.

Bu durumun yanlışlığını kavrayan anne ve babalar, çocuklarını okuttular. Bunlardan 1 kişi kariyer yaptı ve profesör oldu. 2 kız tıp doktoru, 2 erkek mühendis, 1 erkek hukukçu oldu. 4 kişi üniversitelerin çeşitli bölümlerini, 3 kişi teknisyen okullarını 2 kişi ilköğretim okulunu, 8 kişi liseyi, diğerleri orta okulu bitirdiler.

Dini eğitim açısından bütün çocuklar ve torunlar hocaya gönderildiler ve Kuran'ın Arapça okumasını ve din bilgilerini hocalardan öğrendiler. Ama Kuran'ın Türkçe meal ve tefsiri olmadığı için onun anlamını öğrenemediler. Okuyan ve Kuranın mealine veya tefsirine ulaşan yeni nesil ise din bilgilerini dinin temel kaynaklarından öğrendikleri için ebeveynleri kadar dindar görünmeseler de onlardan daha doğru dini bilgilere sahip oldular.

Evet. Bu çocukların köyde doğan anneleri ilk okula dahi gitmemişlerdi.

Çok değil bir nesil sonra okumanın ve eğitimin getirdiği aydınlık bu aileleri mutlu yerlere taşıdı.

Cumhuriyet yönetiminin insanlara getirdiği en büyük iyilik belki de buydu.

Bu aileden acaba kaç kişi Cumhuriyetin bu faziletinin farkına varabildi?

3.2.2 Çeperli köyü

Süt Ezem Cemile Hanım (1920-1995) Nusret Damar ile evlendi. 7 çocukları oldu. Musaffa 4 yaşında köyde vefat etti. Cemile Teyze, ismi üstünde tam bir cemile (güzel ve gönülden) idi. Annemi çok severdi. Erzurum'dan ayrıldığımızda istasyonda en çok O göz yaşı dökmüştü. Kaderi de anneme benzemiş ki annemden 6 ay önce annem gibi beyin kanamasından vefat etmiş.

Nusret Bey de 1974 yılında beyin kanamasından vefat etmiş. Her ikisini en son 1972 yılında dayımlarla birlikte gittiğimiz Çeperli köyünde görmüştüm. Benden bir yaş küçük Gülen Hanım, Şadi Beyle evlenmiş, Şehre yerleşmiş ve 2008 yılında 63 yaşında vefat etmiş. İsmi gibi güler yüzlü idi. Cemile Teyzenin diğer çocukları Hatice, Nimet, Müberra, Fikret ve Nasuhi hayattalar.

“Teyzemin küçük oğlu Zeki ile yola düşer, çocuklarla birlikte Çeperli köyüne giderdik. Çeperli köyü dağların yamacında sulak bir köydü. Topalak Köyü ile arası 2-3 km kadar olmalı ki oynaya oynaya yarım saatte giderdik. Zeki yolda dikenli topuzları olan bitkileri koparır, dışını soyar soğanını yerd. Yabancı güllerin tohumlarını çanaklarından çıkarır, tohumları nasıl çıkaracağımızı bize gösterir ve tohumlarını ayırdıktan sonra bunları yerdik. Tohumlar birbirlerine tüylü ince ipliklerle bağlıydı. İnsanın derisine sürüldüğünde kaşıntı yapar ve hafif yakardı.

Bu kabuklar tohumlar çıkarıldıktan sonra bir kap içinde ezilir ve yuvarlak keteler halinde kurutulurdu. İstenildiğinde kurutulan bu parça sıcak suda eritilir, tülbentle süzülerek saflaştırılır ve nişasta ile pelte haline getirilirdi. Kuş burnu peltesi dediğimiz ve muhallebi kıvamındaki pelte Erzurum'un en çok tükettiği tatlılardan biriydi. Koyu kahve rengi dolayısı ile Habeş diye de anılan bu tatlıya lezzet katması için çekirdeksiz kuru üzüm ve ceviz içi ilave edilirdi.

Tanrı kırsal alanlara mucizevi ilaçlar serpiştirmişti. Toplum olarak çok yıllar sonra kuşburnunun ne kadar değerli bir ilaç olduğunun farkına varabildik. Çeperli Köyünde teyzemin büyük kızı aynı zamanda süt teyzem Cemile Ablâ, eşi Nusret Amca ve çocuklarıyla birlikte otururdu. Cemile Ablâ annemle kardeş gibiydi. Köyde taştan yapılmış güzel bir evleri vardı. Çocuklardan yaşıttığımız olan Hatice ve onun halasının kızı Düriye ile oyun oynardık. Gülen ve Musaffâ çok küçüktüler. Musaffâ sanırım 4 yaşında kızamıktan öldü. Onlar kardeşlerimizle oynarlardı. Evlerinin yanında geniş bir düzlük vardı. Orda harman yapılrđı. Ailece Çeperli Köyüne gider bir süre kalırdık. Nusret Amca hoşsohbet, kalender biriydi. Biz çocuklara zaman zaman takılırđı. Bir sonbahar mevsiminde harman yerinde bizi döğenin üzerine bindirmişti. Tarlada biçilen buğday demetleri toplanıp arabalarla harman yerine getirilir ve araziye çaptı 20 m büyüklüğünde bir daire şeklinde yayılırđı. Kalınlığı 4-5 cm ve ebadı 0.80 x 1,60 m olan bir tahta parçasının altına aralıklı olarak çakmak taşları çakılır, bu tahta bir bağlantı elemanı ile at veya öküze bağlanır ve bir kişi yönetiminde araziye yayılı buğday başakları üzerinde gezdirilirdi. Döven tahtasının üzerine ağırlık konulur, altındaki çakmak taşları başağı sapından keserek ayırırdı. Biz çocuklar da ağırlık yapmak için dövenin üzerine çıkar ve atın peşinde döner dururduk. Döven sürmek maharet ister. Çocuklar için inanılmaz bir keyiftir. Kızak kaymak gibi. Rüzgârlı havalarda göze savrulan samanın girmesi halinde saman gözde hastalık yapardı. Bir keresinde bu hastalığa yakalanmıştık.

Döğen işi bitince rüzgârlı hava beklenir. Bir yaba ile üzerinde döven gezdirilen buğday birikintisi havaya savrulur, buğday tanesi ile saman birbirinden ayrılırđı. Buğday daha sonra taşlarından ayıklanarak depolara konurdu. Saman ise hayvanlara yem olarak verilmek üzere müsürlükte depolanırdı.

Buğdayın ekiminden, hasadından, un haline getirilmesinden, pişirilip ekmek haline getirilmesinden haberdar olmayan şehir insanları ise: yiyemedikleri ekmekleri bayat diye rahatlıkla çöpe atabiliyorlardı. Garip bir dünyada yaşıyorduk.

Çeperli Köyünde hatırımda kalan diğer bir husus, yan komşuların azgın siyah köpekleriydi. Biz yabancıların üzerine havlayarak saldırmaya kalkışır, sahiplerinin ikazı ile peşimizi bırakırdı. Her yörenin kendine has yemekleri ve lezzetleri olur. Teyzemin yaptığı ayran çorbasını hiçbir yerde içmedim. Hele saft tereyağundan özel bir işçilikle yapılan kuymak'ın lezzeti ise tarif edilemez.

Yıllar sonra Çeperli Köyüne dayımlarla birlikte giden Selami, Cemile Ablâ ve Nusret amcaların "Bu işler bize artık zor geliyor. Şehre taşınmanın zamanı geldi." dediklerini söylerdi. Sonra şehre taşındılar. Cennetzade Mahallesine yerleştiler. Diyanet İşleri Başkanlarından Ömer Nasuhi Bilmen'in akrabası olan Nusret Amca Atatürk Üniversitesi'nin tohum üretme çiftliğinde kâhya olarak göreve başladı. Erzurum'da vefat etti. Yine yıllar sonra Nene Hatun'un Çeperli Köylü olduğunu öğrendim."

3.2.3 Dutçu (Tuzcu) köyü ve Yunus Emre

Yengem ve kardeşlerimin süt anası Bedriye Hanım 1920 yılında Dutçu köyünde doğdu. Annesi Şaziye Hanım, babası nüfusa Ağa Dede olarak kaydedilen İbrahim oğlu Ahmed idi. Ermeni mezaliminden korunmak için bir arkadaşıyla yardım istemek için Erzurum'a giden Ahmed Dede köye dönememiş ve bir gece şehirde kalmış. Köye döndüğünde bütün ailesinin Ermeniler tarafından katledildiğini görmüş. Bu olayı yengem anlatırdı. Atatürk Üniversitesi öğretim üyelerinden Betül Aslan, Dutçu köyünde yapılan bu katliamı kitabında anlatmış.

Şaziye Hanım, kurtuluştan sonra 1919 yılında Ağa Dede ile evlenmiş. Abla Bedriye Hanım küçük dayımla 1940 yılında evlenerek Erzurum'a gelin gelmiş. Kardeşleri Münir, Bedri ve Aydın dayılardı.

Nene Şaziye Hanım'ı gördüm. 1963 yılında 60 yaşında vefat etti. Son derece saygıdeğer, sakın bir kişiliği vardı. Dayılardan sadece Bedri dayı köyünde oturmaya devam etti. Diğerleri şehre taşındılar. Zaten bir süre sonra Dutçu köyü şehirle birleşti. Mahalle oldu.

Dutçu köyüne teyzem ve dayılarımla beraber gider, köyün girişindeki kavaklıkta çadır kurar, hemen yakınındaki bol sulu pıngarda (pınar başı) yün yıkardık. Son gidişimizde Şaziye Nene bize bir bakraç yoğurt göndermişti. Bakracı tersine çevirdiler, içindeki yoğurt dökülmedi. Bu yoğurdun tadı hala damağımdadır.

Köyün önemli özelliklerinden biri Yunus Emre ve Tapduk Emre kabirlerinin burada olduğuna inanılmasıdır. Halk tarafından çok sevildiği için Anadolu'nun her yerinde Yunus Emre'ye sahip çıkılır. Büyük olasılıkla Tapduk Emre ve müridi Yunus Emre bir süre buralarda konaklamış olabilirler. Kabirlerinin burada olmadığını sanıyorum. Olsaydı üzerine mutlaka türbe yapılırdı.

Civarda Tepeköy yakınlarında bir mezar daha vardı. Ali Baba derlerdi. Köylüler o mezarı da ziyarete giderlerdi. Burada kim yatardı ve insanlar Erzurum'da olduğu gibi ermiş diyerek bu mezarları niye ve ne maksatla ziyaret ederlerdi?

Erzurumlu İlahiyatçı yazar Prof. Dr. Abdül Aziz Bayındır "Tarikatlar ve gerçekleri" adlı kitabında kişilerin türbe ziyaretlerinde kabirdeki kişiden bir şeyler istemelerinin açık seçik şirk olduğunu yazdı. Bir şey istenilecek ise tek mercinin Tanrı olduğunu ısrarla vurguladı. Erzurum halkının dini bilgisi yeterli olmadığından kişilerin türbe ziyaretlerinde bu yanlış yaparak şirke düşme risklerinin yüksek olduğunu sanıyorum. İnşallah yanlışlıyorumdur.

Bu ziyaretlerin birinde yalnız başına köye geri dönen Selami'yi köyün çocukları çubuklarla döverek bayağı hırpalamışlardı. Köye gittik. Dayılara durumu anlattık ama nafiye. Köyün huzuru için bir iki azar dışında Selami yediği dayakla kaldı. Ondan sonra o köye uzun yıllar bir daha uğramadık. Benzeri olayı Abdurrahman Gazi türbesi dönüşünde Kadana mahallesindeki çocukların toplu saldırısı ile yaşamıştık. Erzurum'daki çocuklarda görülen bu şiddet neden kaynaklanıyordu? Bir kişiye topluca saldırma Dadaş kültürünün neresinde vardı?

Yıllar sonra Selami ve Murat ile köye gittik. Bedri Dayı, köyde kocaman bir ev yaptırmıştı. Alt kat ahırdı. Orta katta nene ve dede kalıyordu. Bu katta misafir ağırlanıyordu. Üst kat oğulların ailelerine aitti. Ortalıkta torundan geçilmiyordu.

Köyün temiz havasından sağlam gıdasından hepsi sıhhatliydi ve yanakları kan kırmızıydı. Bedri Dayı ve Hanımı tam bir saltanatın içindeydi. İmrendim. Köyü, köylüyü hor gören şehirliler ise beton evlere tıkulmuşlar, yaşadıklarını zannediyorlardı

***Vâni Efendi Mahallesi:**

Kuloğlu Mahallesini sınırlayan Yenikapı caddesinde Polis Hüsnü Beylerin evlerinin önündeki yol güneye doğru iki sokağa ayrılırdı. Soldaki Şeyler Mahallesi ve Yoncalık Kışlasına giderdi. Sağdaki yol Vani Efendi Mahallesine. Bu sokakta ilerlediğinizde sağda bir marangoz atölyesi, karşısında Cimilli Ailesinin ve Ziya Beylerin evleri, sağdaki Hekim Sokağını geçince Reşit Beyin, Rasim Cinisli ve Metin Nurluoğlu Ağabeylerin evleri vardı.

Solda düz damlı Vâni Efendi Camii yer alırdı. İmamı garo lakaplı Yusuf Hocaydı. Biz Kuran öğrenmeye bu hocaya giderdik. Haflemiz (kalfa) Cevat Bakardı. Sokağın ilerisinde sağda hoca arkadaşlarımız Nabi, Zekai ve Nezihi kardeşlerin evinden sonra Hamam Sokağı gelir ve dayımlarım evi iki sokağın kesiştiği köşede yer alırdı. Buradan sonra sokak ikiye ayrılır, sağdaki Dere Mahallesine, soldaki Çırçır Mahallesine ulaşırdı. Hacı Ali, Şıliko lakaplı Turgut, Hemşinli Nail Orhon ve Metin Üğdül'ün evleri Çırçır Mahallesine giden bu sokaktaydı. Bu evlerin çoğu bahçeliydi.

Vâni Efendi Camii, ben lisede iken yıkıldı ve yerine bu günkü kubbeli cami yapıldı. Bu işte Cevat Halfe'nin ağabeyi TCK da çalışan inşaat fen memuru Kemal Çakar'ın büyük emeği vardı.

Vani Efendi Mahallesinde hayatımızı etkileyen iki önemli şeyden biri Kuran kursları ve toplumun Müslümanlık hakkındaki cehaleti, diğeri büyük dayımların evinin oluşuydu.

Sülalemizde teyzelerim, annem, dayılarım ve teyze kızları, okula gitmemişlerdi. Sonradan açılan kurslara devam ederek Türkçe okuma yazmayı öğrenmişlerdi. Ama istisnasız kız, erkek herkes Kuran kursuna gitmiş ve Kuran okumasını öğrenmişti.

İslam hakkında bildiklerimiz, hocaların bilgileri ile sınırlıydı. Çünkü Kuran'ın manasını bilmezdik. Elimizde bunu öğretecek bir meal veya tercüme yoktu. Kuran eğitimi gördüğümüz yerler çok sağlıksızdı. İmamın dini yönden çok şeyler bildiği sanılır ve bilgisi sorgulanmazdı Meselâ; bizim hoca muska yazardı. Pek çok kişi boynunda üçgen muska taşırdı. Bunu taşıyan kişiler, bu muskanın kendisini kötülüklere karşı koruduğuna inanırdı. Kimse bu muskanın dinen ne kadar yanlış olduğunun farkında bile değildi.

İslam'a göre gerçek koruyucu varlık olan Tanrının yerini bu muska almış, kendisini Müslüman sayan kişiler bilmeden bir nevi puta yönelmişlerdi.

Toplumda derin bir İslami heyecan vardı. Ama İslami cehalet diz boyuydu. Türbelerde yatanlardan medet umanlardan tutun, faldan gelecek okuyanların haddi hesabı yoktu. Şu uğurlu, şu uğursuz denilerek bir sürü hurafe hayatımızı yönlendirmekteydi. Tabi bütün bu yanlışları çok sonraları, dini kaynaklardan okuyup öğrendikten sonra fark edip terk ettik. Okumanın bir faziletiydi bu.

Bir gerçek var: Kuran Kursu kültürü, bu yetersiz insanlar elinde topluma ancak bu kadar İslami kültür verebiliyordu. Bu sorun günümüzde de devam ediyor. Toplumun büyük çoğunluğu gerçek İslam'ı bilmiyor, okumuyor, öğrenmiyor ve yaşamıyor.

İkinci konu dayımların evinde geçirdiğimiz yaşıntıydı. Akraba ziyaretleri sık sık yapılırdı. Bunların dışında en önemli olay Necati Ağabey'in evin en küçük odasını terzi dükkanına çevirmesi, bu vesile ile sosyal ilişkilerin artmasıydı. Necati Ağabey evin en büyüğü idi. Benden de 12 yaş büyüktü, İlkokuldan sonra okumamış terzi mesleğine yönelmişti. O yıllarda (1950-60) Erzurum'da en çok iş yapan terzi Cumhuriyet caddesinde faaliyette bulunan Kareli lakaplı İbrahim Bey idi. Necati Ağabey bu kişinin yanında yetişmiş, evlendikten sonra dükkanını açmış ve tek başına mesleki hayata atılmıştı. Daha çok pantolon dikerdi. Ben birkaç yıl yaz aylarında bu dükkânda çalıştım ve dikiş dikmeyi, ütü yapmayı bir nebze öğrendim. Size bu terziilik faaliyetini özetlemek istiyorum.

Konfeksiyon üretim henüz yeni başladığından insanlar elbiselerini terzilerde diktirirlerdi. Bir takım elbise ceket, yelek ve pantolondan ibaretti. Bir ceket en iyi ustanın elinde 1.5 -2 günde dikilirdi. Zamanla yelek alışkanlığı kalktı. Ceket yakalar ve düğme sayısı ile pantolonda paçalar değişti.

Terzi İbrahim Usta pantolon yapılacak kumaşları keser, düğme ve ibrişimleriyle birlikte dikilmesi için Necati Ağabey'in dükkânına gönderirdi. Kesilmiş pantolon kumaşlarda yapılan ilk iş, kumaş kenarlarının iplikle paralel dikişlerle dikilerek sağlamlaştırılmasıydı. Buna **kalavirik** denirdi. Bu işi pantolonun dört parçasını ele alan dört kişi birkaç dakikada yapardı. Sonra meşe kömürü yakılır, zehirli dumanı geçtikten sonra közü ütü içine konur ve ütü hazır hale getirilirdi. O tarihlerde elektrikli ve buharlı ütü yoktu. Pantolon dikimi ütü işiyle birlikte yürütülürdü. Daha sonra Necati Ağabeyi dikiş işlemine başlar, bu esnadaki ütü işlerini Hayati Ağabey yapardı.

Önce pantolonun cepleri dikilirdi. Pantolon çatıldıktan sonra Murat ibrişimle ilik ve ponte işlerini, Sebati pantolon içindeki astarları, ben paçaları yapardım. Son ütü yapıldıktan sonra düğmeleri dikmek de benim işimdi. Bir pantolon bu iş bölümü ile 50 dakikada tamamlanırdı. Günde 8-10 pantolon dikilirdi. Dikili pantolonları Sebati ile birlikte götürür, yeni siparişleri getirirdik. Bu işler bittikten sonra çay içmek için yukarı kata çıkar orada king adlı iskambil oyununu oynardık. Bu çalışmaya Necati Bey'in hanımı Nuran Yenge de katılırdı. Necati Ağabey her akşam sinemaya giderdi. Baran gazinosunda hafta sonları bilardo oynardı.

Hayati Ağabey İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisiydi. Askerlerin omuzlarına taktıkları onbaşı, çavuş işaretlerini (terfiyeler) ipek kumaş kullanarak yapar, satar ve harçlığını çıkarırdı. Muammer Abla genç yaşta evlendiğinden O bu etkinliklerde pek bulunamazdı. Sebati benden bir yaş büyüktü. Murat, Sebati ve ben üç ayrılmaz arkadaştık. Sebati Türk Müziğine çok hevesliydi. Gırnata (klarinet) çalardı. Recai'nin ise müzik aleti çalmaya inanılmaz bir kabiliyeti vardı. Eline aldığı her aleti hemen çalardı. Ud ve kanunda ustalaştı. Fırıncı Rıza Bey'in kızı olan Nuran Yenge ise bizim en yakın arkadaşımızdı.

***Sakıp ve Menduha**

Boynukalın ailesi:

**Soldan sağa arka sıra;
Necati Bey, Hayati Bey**

Orta sıra;

**Menduha Hanım,
Sebati, Sakıp Efendi, Önde
Recai.**

**Göğsündeki resim kızları
Muammer Abla ve eşi Lütfü
Hamutçu.**

Yıl 1952

***Büyük Dayımlar:**

Dayım Sakıp Boynukalın (1905-1979) Ailenin en büyük erkek çocuğuydu ve geçimi ona bağlanmıştı. Genç yaşta Kavaflar çarşısında güzel bir dükkân açmışlar. Ama akrabadan birinin bu dükkânı soyduğunu söylerler. Aile bu soygundan sonra epey yokluk çekmiş. Hanımı Menduha Yenge ile 1925 yaşında evlenmiş. Büyük teyzemin eşi Abdurrahman Efendi'nin yeğeni olan Menduha Hanım iyi bir çeyizle gelmiş. Onun malının katkısıyla Vâni Efendi Mahallesindeki evi almışlar. Bu ev klasik bir Erzurum eviydi. Tandırı olan 2 katlı bir evdi. Dayımlara çok sık giderdim. Sebati benim en yakın arkadaşım. Beraber ders çalışırdık.

Dayım gece mekteplerine devam ederek Türkçe okuma yazma öğrenmiş. Kitap okumaya meraklıydı. İstanbul'a geldiğinde Sahaflar Çarşısından eskilere ait şiir kitapları satın alırdı. Sesi güzeldi. Güzel gazel okurdu. Ramazan günleri evinde teravih namazını kıldırırdı. Günlük gazete okumazdılar. Haftalık dergi ve gazete alırlardı. Büyük Doğu gazetesini evlerinde okuduğumu hatırlarım.

Konuşmalarımızda dayım Abdülhamit'i çok methederdi. Bu padişahın halkı huzur içinde yaşattığını anlatırdı. Bu kaniya nereden sahip olmuştu onu bilmiyorum. Esnaf kültüründen olabilir. Ama lisede okuduğumuz tarih kitaplarında Abdülhamit hiç de onun anlattığı bir kişi değildi. Kavaflar çarşısında küçük kardeşi ile uzun yıllar abacılık (kalın kumaş terziliği) yaptı. İki kardeş, Erzurum erkek bar elbisesi dikimi konusunda Erzurum'un en iyi ustalarıydılar.

Sakıp Dayımı en son İstanbul'da kızı Muammer Abla'nın evinde görmüştüm. Ağır bir karaciğer rahatsızlığı çekmekteydi. Muhtemelen karaciğer rahatsızlığından hayatını kaybetmiş.

Resmi adı Azize olan yengem Menduha Hanım (1912-1977) yılları arasında 65 yıl yaşadı. Dayımla 13 yaşında evlenmiş. Okuma yazma bilmezdi. Yumuşak başlı, sakın bir kişiliği vardı. Önce kızını sonra iki oğlunu evlendirdi. Gelinleri ile uzun süre beraber oturdular. Erzurum'dan ayrıldıktan sonra bir daha kendisini görmedim. 1977 yılında doktor teşhis koyamadan safra kesesi rahatsızlığına bağlı kalp krizinden vefat etmiş. Erzurum Asri Mezarlıkta eşinin yanına defnedilmiş.

Necati Bey (1932 – 1997): 1956 yılında Nuran Hanım’la evlenen Necati Ağabeyin Sevilay, Serpil ve Cevdet isminde üç çocuğu oldu. Necati Ağabey çok sigara içerdi. Ailece İstanbul’a taşındıktan birkaç yıl sonra astım- nefes darlığına bağlı kalp krizi sonucu 65 yaşında aramızdan ayrıldı. Cenazesi Küçük yalı mezarlığına defnedildi.

Anne Nuran Hanım 1935 doğumlu. Kardeşlerinin (Ablası Avukat Suzan Hanım ve Necati Hoca) ve yeğenlerinin (Bülent- İnşaat Yüksek Mühendisi) yüksek tahsil yaptığı bir aileden gelmiş olmasına rağmen Nuran Yenge ilkokulu bitirdikten sonra nedense okumamış. Ama çocuklarını okutmuş. Oğlu Cevdet makine yüksek mühendisi olmuş. Sevilay Yalova’da, Serpil ve Cevdet İstanbul’da yaşıyorlar. Oğlu Cevdet’in yanında yaşayan Nuran Yenge’nin 5 erkek, 3 kız torunu var. Bütün çocuklar okula gidiyorlar. Çok değil bir nesil sonra toplum, okumanın ve eğitimin en önemli şey olduğunun farkına varmış.

Büyük Dayımın oğulları, gelinleri ve torunları

Soldan sağa en arkada Serpil ve Sevilay, ayakta Sebati ve eşi Kadriye Hanım, Nuran Yenge ve eşi Necati Bey, Necla Yenge ve eşi Hayati Bey, önde oturan Recai ve eşi Nermin Hanım ile diğer torunlar. (Sırtı dönük olan Sebati’nin oğlu Barış)

Muammer Ablâ (1935-2018): Ailenin ikinci ve tek kızı olan Muammer Ablâ 17 yaşında Lütfü Hamutçu Bey’le evlendi. Narmanlı Mahallesinde betondan yapılmış güzel bir evleri vardı. Hafif tombul ve nazik bir yapısı olan Muammer Ablâ, tam bir Erzurum dadaşı olan kocası ile başlangıçta mutlu olamadı. Ama evlilikte karamet vardır sözü doğrulandı. Çocukları olduktan sonra aile düzene girdi. İlk çocuğuna, Şehnaz, o tarihlerdeki İran Şahının kızının adı verildi. İkinci çocuk Sema genç yaşta kanserden vefat etti. Şehnaz ve ikiz oğlanlar Gürbüz ile Yavuz aileleriyle İstanbul’da yaşıyorlar.

9 torunu olan baba Lütfü Hamutçu 1993 yılında 63 yaşında kalp yetmezliğinden anne Muammer Hanım 2018 yılında beyin kanamasından vefat ettiler. Cenazeleri Başıbüyük mezarlığına defnedildi

***Lütfü ve
Muammer
Hamutçu
ailesi
Solda
Şehnaz,
sağda
Sema
kucakta
Gülbüz ve
Yavuz**

Hayati Bey (1938): Hayati Ağabey sülalemizde yüksek tahsil yapan ilk kişidir. Bu yoldan daha sonra ağabeyim İlhami ve ben yürüdüm. Bizi Murat, Vasıf ve diğerleri takip ettiler. Hayati Ağabey Erzurum Lisesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesini bitirdikten ve askerliğini yaptıktan sonra Erzurum TEK Bölge Müdürlüğünde göreve başladı. Erzurumspor kulübü ile ilgilendi. 1945 yılında Zeynep Kâmil Hastanesinde doğan Necla Hanımla 1966 yılında evlendi.

Necla Yenge Erzurum'da ayakkabı sektöründe önde gelen isimlerden Merdal Ailesinin kızıydı ve Kız Meslek lisesi mezunuydu. Birol ve Tuba isimli iki çocukları oldu. Necla Yenge 8 Kasım 2010 tarihinde safra kesesi kanserinden 65 yaşında vefat etmiş. Erzurum'da toprağa verilmiş. Hayati Ağabey'in 3 erkek ve 2 kız torunu var. Kendisi Erzurum'da ve çocuklarının yanında hayatını sürdürüyor.

Sebati (1943- 2011): Benden bir yaş büyük olmasına rağmen en yakın çocukluk arkadaşım olan Sebati, Türk müziğine çok meraklıydı. Liseyi bitirdikten sonra okumadı. Devlet kurumlarına girdi. 1973 yılında Dengizekler Ailesinden Kadriye Hanım ile evlendi. Barış isimli bir oğlu var. Sebati'yi vefat etmeden 10 gün önce evinde ziyaret etmiştim. Bana kanseri yendiğini söylemişti. Çok kısa bir süre sonra vefat ettiğini öğrendiğimde şok oldum. Sebati 2011 yılında, eşi Kadriye Hanım 2020 yılında kalp rahatsızlığından vefat etmiş ve Erzurum'da Asri mezarlıkta toprağa verilmişler. Oğlu Barış lise mezunu. Adliyede çalışıyor.

Yıllar sonra Erzurum'a gittiğimde önce Hayati Ağabey'i TEK Bölge Müdürlüğündeki makamında ziyaret ettim. Beni tanımadı. Kim olduğumu sordu. Ben Mustafa Oğuz'un oğluyum deyince fark etti. Kalktı ve boynuma sarıldı.

Daha sonra Sebati'nin Belediyedeki odasına gittim ve masasının karşısındaki koltuğa oturdum. Odanın kapısı açıktı ve girenin çıkanın haddi hesabı yoktu. Herkes bir şeyler imzalatıyor, fısıl fısıl bir şeyler konuşuyorlardı.

15-20 dakika geçtikten ve oda biraz tenhalaştıktan sonra bana döndü ve “Siz ne istiyorsunuz?” diye sordu. Beni tanımamıştı. Ben de “Müfettişim. Biraz dolaşıyorum. Çalışmaları gözlemliyorum. Bravo iyi çalışıyorsunuz.” dedim. Ciddileşti. Üstünü başını düzeltti ve teşekkür etti. Biraz gülümseyince farkına vardı ve beni o zaman tanıdı. Boynuma sarıldı.

Daha önce Necati Ağabey’in terzi dükkânını bir nebze anlatmıştım. En son Necati Ağabey’in dükkânına gittim. O da beni tanımadı. Oturdum, “Bir elbise diktirmek istiyorum.” dedim. “Kumaşınız var mı?” diye sordum. “Kumaşı dışarıdan getireceksiniz.” dedi. “Peki ölçümü alın. Kumaşı hemen getiririm. Yalnız 2 gün vaktim var. Elbiseyi yetiştirebilir misiniz?” diye sorunca olumlu cevap verdi ve ölçümü aldı. Sonunda ismimi sorunca “Beni tanımadınız mı?” diye üsteledim. Bana “Bir yerden gözüm ısıyor ama çıkaramadım.” deyince “Ben senin halanın oğluyum.” dedim. Boynuma sarıldı ve “Hemen eve gidelim. Nuran Yengen seni çok sever. Mutlu olur.” dedi. Dere Mahallesinde bir eve taşınmışlar. Kapıdan içeri girince bağırdı. “Nuran, bak kim geldi?”

“Dur bakalım. O tanıyacak mı?” deyince sesimi duyan Nuran Yenge beni görünce “Ooo!. Seloç gelmiş.” dedi ve sesimden tanıdı. Erzurum’dan ayrılalı 20 yıl olmamıştı. Öz akrabalarım beni tanıyamamışken, gelin hanımın beni tanimasının sırrını bugüne kadar çözemedim.

Recai (1948): Ailenin en küçüğü Recai, İstanbul Üniversitesi Jeofizik bölümünü bitirdi. İstanbul’da bir süre bizim evde kaldı. Mezun olduktan sonra MTA kurumunda çalıştı. Bilgisayar konusunda kendisini geliştirdi, uzmanlaştı. Nermin Hanım’la evlendi. Recai’nin klasik Türk sazlarını çalmaya olağanüstü bir kabiliyeti var. Ailesi, Reva ve Neva adlı iki kızı ile Ankara’da yaşıyor.

Bu aileden büyük dayım Hacı Sakıp Efendi ve eşi Menduha Hanım, Necati Ağabey, Muammer Abla ve eşi Lütfü Bey, Hayati Ağabey’in eşi Necla Hanım, Sebati ve eşi Kadriye Hanım, torun Sema Hanım hayatta değiller.

Dayım ve eşi okula hiç gitmemişler. Okuma ve yazmayı dayım gece mektebinden, yengem okumayı eşinden ve torunlarından öğrenmiş. Necati Ağabey ve eşi, Muammer Abla ve eşi, Sebati’nin eşi ilk okul mezunu. Hayati Ağabey ve Recai ile 2 torun üniversite mezunu. Gelinler Necla Yenge ve Nermin Hanım lise mezunu. Diğer torunlar orta okul ve lise mezunu. Bu ailede eğitim büyük teyzemin ailesine göre daha ileride. Ancak dini eğitimde durum tam tersi. Teyzemin ailesi daha dindar.

Cumhuriyetin getirdiği Türkçe okuma-yazma ve eğitimi, insanları ekonomik ve sosyal alanda daha üst düzeylere taşıyabiliyor. Bu kişiler Cumhuriyetin bu faziletini daha çok idrak edebiliyorlar. Bu eğitimin yanına din eğitimi koyabilenler ise daha dengeli bir insan olabiliyor.

Yeni nesillerin, yani torunların din bilgilerini hocalardan değil doğrudan dinin temel kaynakları olan Kuran ve Hadislerden öğrenme imkânları olmasına rağmen onların bu imkândan gereği kadar yararlanmadığı bir gerçek. Okuyan insanlar bu nedenle daha az dindar oluyor. Tevekkül ve sabretme duyguları, zorluklara dayanma güçleri daha zayıf.

*Ulucami, Çifte Minareler ve Erzurum Kalesi, Tebriz Kapısı Meydanı.

Orta okul yıllarında artık Cumhuriyet Caddesi boyunca önce Tebriz Kapısı meydanına oradan Taş mağazalara uzanmaya başladık. Hükümet binasından itibaren Cumhuriyet Caddesi boyunca doğuya doğru yürüdüğünüzde önce Erzurum'un en büyük kitap ve kırtasiye mağazasının (Er-Ça) daha sonra Sümerbank Satış mağazasına ulaşıldı. Bu mağaza herkesin uğrak yeri idi. Fiyatlar daha uygun olduğu için günün her saatinde cıvı cıvıldı. Her türlü elbiselik yün ve pamuklu kumaşlar, halı ve züccaciye, ayakkabı ve deri eşyaları satılırdı.

Caddenin karşı tarafında ise önce Erzurum Belediye binası daha sonra Vakıf İş hanı yer alırdı. Bu hanın alt katında Güneş sineması, giriş katında daha çok saat ve Oltu işi satış yapan kuyumcular, üst katında ise DSİ 8. Bölge Müdürlüğü ve avukatların büroları bulunurdu.

Sümerbank mağazasından doğuya doğru yürüyünce iki fotoğrafçı dükkânı, langırt salonuna giden ara sokak ve köşede Devlet Kitapları satış ofisi yer alırdı. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tercüme ettirilen dünyanın bütün klasik kitaplarını buradan temin edebilirdiniz. Daha sonra oldukça lüks eşya satan birkaç dükkân, terzi Kareli, foto Fuat Seval, bir iş hanı, bir fotoğrafçı dükkânını geçince Ulucami'ye ulaşıldı. Ulucami o yıllarda kapalıydı. Minaresinin tepesi yıkılmıştı. Cami tamirata da alınmamıştı. Ulucami'den sonra Çifte Minareler Medresesi gelirdi. Bu medrese de kapalı olduğu için içini ancak yıllar sonra görebildim.

Karşı sırada ise sırasıyla birkaç küçük dükkândan sonra Sağsözlerin modern iki dükkânı, Hattat oğullarının terzi dükkânının olduğu bir iş merkezinden sonra Cime Hatun kümbeti ve Arı sineması yer alırdı. Arı sinemasından yukarıya doğru uzanan yol ile Tepsi Minarenin bulunduğu Erzurum Kalesi'ne varılırdı. Bu yolun öbür tarafında ikinci büyük kırtasiye mağazası olan Okur Pazarı, hemen yanında birkaç tuhafiyeye mağazası ve asri hamam yer alırdı. Kaleye çıkan ikinci sokakta ise kim olduğunu pek bilmediğim ama özellikle ehramlı kadınların sıkça ziyaret ettikleri Ebu İshak Hazretlerinin türbesi bulunurdu. Daha sonra Bat pazarına inen yol gelir ve Taş mağazalara ulaşıldı.

Çifte Minareli Medresenin 100 m kadar doğusunda Narmanlı Camii yer alırdı. Bu iki yapı arasında genişçe bir meydan vardı. **Tebriz Kapısı adlı bu meydandan** güneye giden yol, Kız Orta okuluna çıkar Yeni Kapı caddesinin uzantısı ile birleşirdi. Meydanın doğusunda iki katlı ahşap bir otel ve altında kahve, hemen yanında Turan Pastanesi ve polis karakolu yer alırdı. Supanglez tatlısını ilk defa bu pastanede arkadaşlarla beraber yemiştik. Kuzeye ve eğim olarak aşağı doğru yürüdüğünde sağdaki dere içinde bulunan Dabakhane çeşmesinden böbrek taşına iyi gelir denildiğinden babam için çok kere su taşımıştım. Sağa giden Tahtacılar caddesi ile Mahalle Başı semtine ulaşıldı.

Taş mağazalar caddesinin girişinde sağdaki köşede radyo, bisiklet ve benzeri lüks eşyaların satıldığı Erzurum'un en görkemli Zafer Mağazası, sol tarafta ise bazalt taşlarından yapılmış bir nevi içine kapanık Şafii Mescidi yer alırdı. Dört Sünni mezhepten biri olan Şafilik, daha çok Kürt kökenli vatandaşlar arasında yaygındı. Erzurumlular büyük çoğunlukla Hanefi mezhebine tabi idiler.

Erzurum Kalesi, Taş Mağazalar ve Bat Pazarı Caddelerinin batısında yer alırdı. Tarihi çok eskiydi Romalılara dayandığı söylenirdi.

Küçük Teyzemlerin evi Erzurum kalesinin yakınında ve kuzey tarafında yer almaktaydı. O kadar yakındı ki ramazan iftar topu atıldığında ev zangır zangır titrerdi. Bizler küçük teyzem vefat ettikten sonra da onlara çok sık giderdik. Bunun nede-nini ablalarımızın bize ve akrabalarına olan yakınlığı ötesinde annemi kendilerine en yakın kişi olarak görmelerini ve anne şefkatini Onda yaşatma istekleri olarak sayabilirim. Bu evde çok tatlı anılarımız vardır.

Teyzemlerin evi Feyziye Mahallesinde Kurşunlu Caminin hemen yanı başındaydı. Bu cami bizim çocukluğumuzda ibadete kapalıydı. Daha önce değinildiği gibi cami siyasi mahkûmların kaldığı bir hapishane olarak kullanılıyordu.

Erzurumlular, sebebi ne olursa olsun bazı camilerin ibadete kapalı olmasını dine karşı yapılmış bir hareket olarak gördüler, bunu hiç unutmadılar ve siyasi tercihle-rini CHP yönünde kullanmadılar. Cumhuriyet kurulduktan sonrası onun takip ettiği din siyaseti, topluma iyi anlatılamadı. Okuma yazma seferberliğine katılan halk din konusundaki uygulamalar hakkında da gerektiği kadar bilgilendirilebilseydi belki bu uygulamaları da hoş görebilirdi. Ancak bu yapılmadığı gibi din düşmanlığını andırır, baskıcı ve üstten bakan bir yaklaşımla yapılan yanlışların izi Erzurum'da bugüne kadar silinmedi. İleride Erzurum'un kültürel yapısını incelediğimizde bu konu daha geniş ele alınacaktır.

Kırk çeşme hamamı: Teyzem vefat ettikten hemen sonra Faika Abla, beni Kırk Çeşme kadınlar hamamına götürdü. 5 yaşlarındaydım. Hamamın girişinde oldukça geniş bir soyunma ve giyinme mahalliydi. Onun tavanında da kocaman bir avize asılıydı. Faika Abla hamamcıya rica edince avizeyi yaktılar. Ortalık birdenbire ürü-şana döndü (aydınlandı). Kristallerden etrafa renkli ışıklar saçılıyordu. Bu görkemi hiç unutmam. Eve döndüğümüzde o gece teyzemlerin evinde kalacaktım. Dış kapı-nın eşğine oturdum ve buruk bir düşünceye daldım. Galiba annemi özlemiştim.

Kısa bir süre sonra Veciha Abla evlendi. Onu Faika Abla'nın Evreni Köyüne gelin gitmesi izledi. Bu evde daha sonra bir süre Neriman Yenge ile evlenen Seyfi Ağabey oturdu. 1958 yılındaki ekonomik çöküşe dayanamayan Dökümcüoğulları şirketi ekonomik krize girdi. Ev satıldı. Seyfettin Ağabey ailesiyle İstanbul'a taşındı. Böylece bizim Erzurum ovasını bütün ihtişamı ile gözlerimiz önüne seren bu evdeki yaşantımız sona erdi. Ama Kırk Çeşme hamamı ile ilişkilerimiz devam etti. Bu hamamın girişinde güldür güldür akan bir çeşme vardı. Hamama niçin bu adı vermişler? Bilmiyorum. Suyun bol oluşundan olsa gerek.

Her Pazar öğleden sonra, babam üç oğlunu, hamam takımlarıyla beraber yanına alır, o zaman kapalı olan Rüstem Paşa bedesteninin yanından geçerek hamama giderdik. Üst kattaki camlı odada soyunur, peştamal sarar, takunyalarla sıcak mahalline inerdik. Babam bir kurna başına geçer ve bir süre terledikten sonra bizleri önce keselerdi. Sonra hepimizi 2-3 kere lifle sabunlar ve yıkardı.

Hamamdan çıktığımızda parmak uçlarımızın buruştuğunu hatırlarım. Serinlik bölümünde hamamda çalışan kişiler üzerimizdekileri değiştirirler ve bizi tertemiz havlulara sararlardı. Odamıza çıkar ve getirilen çayı bazen gazozu yudumlardık. Havlulara sarılı olarak, meşin minderlere sırt üstü yatardık.

Bu süre yorgunluğun çıktığı, huzur veren bir süreydi ve tadına doyumlanmazdı. Sonra giyinir, hamamcıya parasını ödedikten sonra evimize dönerdik. Evde yeni demlenmiş çay ve yeni pişirilmiş keteler bizi beklerdi.

Evimizde su olmadığı için haftada bir defa hamama gitmek zorundaydık. Bu hamam sefasını hiç unutmam. Kırk Çeşme hamamında yıkanmış olmak bir ayrıcalıktı. Hamam sefası ise Erzurum'da bir kültürdü.

Sol tarafta; Muhyettin Bey (1890-1947), Teyzem Sıddıka Hanım (1909-1949), Sağ üstte; Faika abla, Nezihe abla, Sağ altta; Vecihe Abla ve oğul Seyfettin Bey

*Küçük teyzemler:

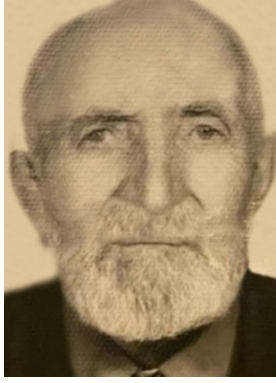
Küçük amca Osmanlı döneminde Yemen'e görevli gitmiş ve bir daha dönmemiş. Büyük amca ve oğlu Efendi Bey'in mesleği sobacılık. Daha sonra camcılık ve hırdavatçılık. Son dönemde beton büz, karo gibi inşaat malzemesi üretimi. Muhyettin Bey önce müteahhitlik yapmış. Sonra camcılık ve hırdavat işiyle uğraşmış.

Muhyettin Bey ile küçük teyzem 1923 yılında evlenmişler. Teyzem 14 yaşındaymış. Muhyettin Bey, 57 yaşında romatizmanın kalbe vurmasından vefat etmiş.

Küçük teyzem onun ölümüne çok üzölmüş Sigaraya başlamış. Verem olmuş. Ben küçük teyzemi gördüm. Çok küçüktüm. O'nu sık sık görmeye giderdik. Bizi kucağına alır severdi. Vefat ettiğini zar zor hatırlıyorum. 40 yaşındaymış.

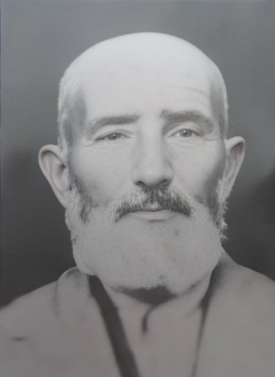
Dökümcüoğlu Ailesinin dört çocuğı vardı.

Faika Abla (1924-2005): Evreni köyünden kendisinden 25 yaş büyük Fazıl Yıldırım ile 1950 yılında evlendi. Fazıl Efendinin Dilaver, Fatih, Kerime ve Nesibe isimli 4 yetim çocuğına analık etti. Ondan Faile, Mehmet, Lamia ve Ayşe isimli dört çocuğı oldu. Fazıl Efendi 1988 yılında 91 yaşında, Faika Hanım 2005 yılında 81 yaşında ayağıının sıcak su ile haşlanması sonrası oluşan böbrek spazmından vefat etti. Çocuklarından Fatih Bey ve Nesibe Hanım dışında diğerkleri hayattalar. Anaları Sıdika teyzem vefat edince Faika Abla Feyziye Mahallesindeki evin yönetimini üstlendi. Başlangıçta köye gelin gitmeyi onuruna pek yediremedi. Ancak Fazıl Beyin gösterdiği güzel davranışlar sonucu köyde çok mutlu oldu. Üvey çocuklarına bir ana gibi baktığını, onlar tarafından el üstünde tutulmasından anlıyorum. İstanbul'da taşındıktan sonra kendisini sıkça ziyaret ederdim.

Baba tarafından dede, Karşılı Yüzbaşı Abdullah Bey, Çocukları Nafiye Hala, Defne Hala, Nurettin, Alaaddin Amcalar ve Muhyettin Bey.

*Büyük amca Nurettin Bey, Baba Muhyettin Bey ve küçük amca Alaaddin Bey ve Faika Ablanın eşi Evrenili Fazıl Efendi.

Büyük kızı Faile Hanım'ın eşi erken vefat etti. Ama O, çocuklarını okuttu. Oğlu Mehmet şimdi Karamürsel civarında oturuyor-muş. Annesinin ayakları sıcak su dökülmesi sonucu yanmıştı. Annesinin ziyaretinden şeyhime gidiyorum diyerek erken ayrılmaya kalkınca "Oğlum senin şeyhin şimdi anan. Onu yalnız bırakamazsın." diyerek ikaz etmiştim.

Recai Solmaz ile evli olan Lamia Hanım Erzurum'da oturuyor. Recai Bey ve oğulları ile bir gece Allahüekber Dağlarında askeri çadırda uyku tulumu içinde beraber uyumuştuk. En küçük kız Ayşe Hanım İSKİ 'den emekli. İki oğluyla birlikte Kartal-Yakacık'ta oturuyorlar.

Seyfettin Ağabey (1927-2014): Neriman Hanımla 1953 yılında evlendi. Ondan 4 oğlu oldu. Vedat, Necdet ve Cemal isimindeki oğulları evli ve hayattalar.

Neriman Yenge 2011 yılında böbrek yetmezliğinden, Seyfettin Bey (Biz Seyfi Ağabeyi diye hitap ederdik) 2014 yılında koah -akciğer yetmezliğinden vefat ettiler.

***Yan tarafta;
Seyfettin ve Neriman
Dökümcüoğlu ailesi.
Çocukları Vedat,
Cemal ve Necdet.
1960 yılı...**

Seyfi Ağabeyi bizden yaşça çok büyüktü ama bizim en yakın arkadaşımızdı. Gözleri bozuk olduğundan küçükken gözlük kullanmaya başlamış, amcası tarafından orta 2. Sınıfta okuldan alınmış, okumaya, öğrenmeye çok meraklı bir kişiydi. Askerliğini Yoncalık Kışlasında yaptı. Bazan öğle yemeklerini bizde yer, biz hocaya o kışlaya gitmek üzere Polis Hüsnü Beylerin evinin köşesinde ayrılırdık.

Ağabeyim İlhami yaz tatillerinde Seyfi Ağabeylerin Hacılar Hanı karşısındaki cam ve hırdavat dükkânında çalışırdı. Bu dükkân Erzurum'un cam konusunda en ileri dükkânıydı. Apartmanların camlarını ahşap çerçevelere takmak oldukça zor ve tehlikeli bir işti. Cam ağırdır. Kırılımandır. Vücudu kolayca yaralayabilir. Camı çerçevesine yerleştirmek için önce ince ayar yapılır. Fazlalıklar elmas kalemle kesilir. Ahşap çerçeveye yerleştirilen cam, yatay çivilerle ahşaba tutturulur. Sonra üzerine macun çekilerek yağmur suyunun içeri girmesi önlenir.

Seyfi Ağabey, bayramlarda bize en çok harçlık veren kişiydi. Seyfi Ağabey sülalemizde İstanbul'a ilk gelen, Kadıköy Meydanında dükkân açan, tutunan, çevresinde sevilen ve saygı gören başarılı bir iş adamıydı. Oğullarından Cemal- Çiğdem aileleri İstanbul'da Necdet- Yeşim çifti Manisa'da yaşıyorlar.

Soldaki resim: Arka sırada; Nezihe Abla, komşu kızı, Vecihe Abla.

Oturanlar; soldan Faika Abla kucağında Zekai, Nezihe ablanın kayın validesi Hatice Nine kucağında torunu Kadir ve Annem kucağında Zümrüt ve komşu kızı. Yıl 1952...

Sağdaki resim: Ayaktakiler; Nezihe Abla'nın eşi Abdürrezzak Efendi, Seyfettin Ağabey, Oturanlar; Nezihe Abla ve Faika Abla aralarında Kadir. Yıl 1952.

Nezihe Abla (1930): Dökümcü Ailesinin ilk evlenen çocuğu Nezihe Hanım, babası Ermeniler tarafından şehit edilmiş olan Abdürrezzak Kaçtıoğlu ile 1947 yılında, annesi sağ iken evlendi. Ondan üniversite 2. Sınıfı terk eden Kadir, Abdül Baki, üniversite mezunu öğretmen ama bankacılık yapan Nabi, lise mezunu TEK elemanı ve futbolcu Naci, orta okul mezunları Ayşe ve Mine isimlerinde 6 çocuğu oldu. Babalarının ısrarına rağmen kızlar okumadılar.

Hacı Abdürrezzak Efendi, okumayı çok seven, Nakşi bendi tarikatına mensup, hassas ruhlu, kolay darılan, herkese yardımcı ve ailesine çok bağlı tertemiz bir insandı. Bayramlarda babamları ilk ziyaret eden oydu. Terzilik ve cam, çerçeve işleri ile uğraşırdı. 1984 yılında 63 yaşında vefat etti. İstanbul Soğanlık mezarlığına defnedildi.

Nezihe Abla, bizim ailemize en yakın kişiydi. Babamların yanında Aşkale’de 2 yıla yakın süre kalmış. İlk okul 1. Sınıfı orada bitirmiş ve 2. Sınıfta iken amcası Nurettin Efendi’nin baskısı ile okuldan alınmış. Sene 1944. Şehirde dahi kızların okunması istenmiyor. Ne zihniyet? Anlaşılr gibi değil.

Nezihe Abla, kardeşim Zekai’nin doğumunda hastalanan annemin yanında uzun süre kalarak ona yardımcı olmuş. Kaçtıoğlu ailesinin Gez Mahallesiinde bahçeli güzel bir evleri vardı. Bir gün oğlu Nabi kaybolmuş. Bize haber ulaştırdılar. Kardeşlerimle aradık. Bulup evine götürünce Nezihe Abla sevincinden bize 1 lira vermişti. O zamanda bu büyük paraydı. Çok mutlu olmuşuk.

Önce Seyfettin Ağabey daha sonra Vecihe Abla ve en sonra bizim İstanbul’a taşınmamız, onları da buraya çekti. Nezihe Abla şimdi Kartal’da oturuyor. Çocuklarının hepsi hayatta. 7 erkek 6 kız torunu var. Kızları oğulları ve torunlarının şefkat ve ihtimamını görüyor.

***Büyük teyzem ve Özbaylar ailesi.**

**Soldan itibaren;
Sabite,
Erkan,
teyzem
Saibe
Hanım,
Hikmet Bey
ve
Veciha
Hanım
semaver
başında.**

‘Veciha Abla

(1934-2014): Evin en küçük kızı Veciha Abla, amcasının baskısı ile ancak ilkokul 4. sınıfa kadar okuyabildi. Çocukluğunu yaşayamadan genç yaşta Hikmet Özbaylar ile 1951 yılında evlendi. Ondan Sabite, Adnan ve Erkan isimli üç çocuğu oldu. Kendisi okuyamadı ama çocuklarını okuttu.

Hikmet Bey, bizden yaşça epey büyüktü. Halim selim bir insandı. Yağlı eti çok severdi. “Kötü kolestrolu artırır” uyarılarımıza rağmen bu zevkinden vaz geçmedi ve 1991 yılında 76 yaşında kalp krizinden vefat etti.

Hikmet Ağabey babasının sözünden hiç çıkmazdı. Babası, Erzurum-Cinis Köyü zenginlerinden İstiklal Madalyalı Mustafa Bey sert, otoriter bir kişiydi. Kızı Leman Hanım ve onun ailesiyle birlikte İstanbul Koca Mustafa Paşa semtinde otururdu. Ayakkabı imalatı ve satışı ile uğraşırdı. Hikmet Ağabey Erzurum’daki dükkânı işletirdi.

Mustafa Bey, her sene bir iki aylığına Erzurum'a geldiğinde evde sanki sıkı yönetim ilan edilir, teyze kızını bu süre zarfında göremezdik. Kayın peder İstanbul'a dönünce Özbaylar ailesi çoluk çocuk soluğu bizde alırlar, Veciha Abla ile küçük bahçemizde oyunlar oynardık. Onlara ziyarete gittiğimizde ise gramofondan eski taş plakları dinlerdik. Sadettin Kaynak'ın, Suzan Yakar Rutkay tarafından okunan **Yolculuk var** şarkısını hiç unutmam. Saf ve çocuksu bir yapıya sahip olan Veciha Abla eşi vefat ettikten sonra hacca gitti. Yakacık'taki evinde komşularına Kuran okumayı öğretirdi.

Veciha Hanım'ın kızı Sabite, İktisadi ve ticari ilimler akademisini bitirdi. Kızı psikolog, oğlu makine mühendisi oldu. Büyük oğul Adnan Temel, Atatürk Üniversitesinin temel atma gününde doğduğu için adını bu olaydan almıştı. Maden mühendisliği eğitimini yarıda bıraktı. İSKİ' den emekli olan Adnan'ın 3 kızı var. İki üniversite mezunu biri lisede okuyor. Küçük oğul Erkan, Anadolu Üniversitesinden mezun İSTON AŞ den emekli. Oğlu subay, kızı otel işletmecisi. Özbaylar ailesinin 3 çocuğu ve 7 torunu hayattalar.

***Tosun Efendinin neslinin eğitim durumu:**

Teyzelerimin kızları ne yazık ki ilkokul yüzü görmemişler. Sonradan hepsi çocuklarının gayretiyle okuma yazma öğrenmişler. Erkek çocukları ise ilkokul düzeyinden ileri gidememiş, esnaflığı tercih etmişler. Torunlar, eğitimde önemli mesafe katetmiş durumda. Pek çok üniversite mezunu var Kızlardan 2 tıp doktorun oluşu bu durumun en önemli örneğini teşkil ediyor.

Dayılarımın çocuklarının ve bizim eğitim durumumuz oldukça ileri. Üniversite mezunlarının sayısı 7, lise ve dengi eğitim görenler sayıca çoğunlukta. İstisnasız herkes Kuran okumasını biliyor. Eğitimde ileri düzeyde olanlar Cumhuriyet ilkelere daha bağlı. Köy kökenli olanlar ise daha muhafazakâr ve gelişime dirençli. Din hocalarına daha çok kulak kabartıyorlar. Eğitim gören çocukların kendilerinden daha iyi konuma gelmeleri, zaman içinde bu direnci kırmış durumda.

Sülalenin ekonomik durumu orta düzeyde. Kimse başkasına muhtaç değil.

Sülalenin en önemli sorunu Cumhuriyetin getirmek istediği **özgürlük** düşüncesini gereği kadar anlayamaması. **Ashında özgürlük dinin temel konusu. Tanrı yalnız kendisine kulluk edilmesini, kula kul olunmamasını emrediyor.**

Gerçek özgürlük sonsuz büyük, her şeyin sahibi ve yaratıcı olan Tanrı'ya gönülden teslimiyet değil mi?

Cumhuriyet bilimsel gelişmeyi teşvik ederken Tanrıya aykırı bir şey yapmıyor. Çünkü bilim, Tanrının kâinatı yönetirken koyduğu ve İslami kültürün (sünnetullah) kelimesi ile ifade ettiği yazılı olmayan kurallar. Yani bilim de tıpkı Kuran hükümleri gibi Tanrının kuralları. Ne var ki dindarlar bu durumun pek farkında değiller ve bilime, bilimsel gelişmelere karşı tavır koyuyorlar. Bu durum toplumumuzda hâlâ egemen. Bu yüzden yeteri hızla gelişmiyor, ekonomik kölelik zincirini kıramıyoruz. Bu yüzden İslam dinini aklımızla yorumlayamıyor, Kuran mesajlarını özünden anlamak yerine başkalarının yorumlarına ve anlayışına tabi olmayı tercih ediyoruz.

Bu nedenle gerçek İslam'ı yaşayamıyoruz. Asırlarca İslam'a siyasi, askeri ve ilmi konularda hizmet veren Türk Milletinin durumu ne yazık ki bu.

***Küçük dayımlar:**

Tarih:1963
Küçük dayım ve Boynukalın ailesi. Arka sıra Soldan sağa; yengemin kardeşi, Aydın Dayı, Suat, Sebati, Nihat ve Murat. Ön sıra; Leyla, Bedriye Hanım ve Sadık Boynukalın Bey.

Küçük dayım Sadık Boynukalın Efendi (1912-2000)

Süt annem Bedriye Hanım (1920- 2008)

Murat (20 Kasım 1944). Süt kardeşim Murat Kara Harp okulunu bitirdi. Binbaşı rütbesiyle 1974 Kıbrıs barış harekâtına katıldı. Murat, sülalemizde **Gazi ünvanlı** tek kişidir. Yengemin teyzesinin torunu, Nene Hatun ilk öğretmen okulu mezunu ilkokul öğretmeni Süheyla Hanımla evlendi.

Oğlu Serkan İTÜ Makina fakültesinden mezun oldu. Serbest çalışıyor. Eşi Merve Hanım ile oğulları Alp İstanbul'da yaşıyorlar. Kızı İrem ilkokul öğretmeni oldu.

Genç yaşta kocası Ali Akmen'i kaybetti. Kızı Defne'yi okutmaya çalışıyor. Defne liseyi bitirdi, Yüksek tahsiline Fransa'da devam ediyor.

Boynukalın ailesi:

1.fotoğraf: İrem, kızı Defne, Alp annesi Merve, Suat, oturanlar: Nihat, Murat, Süheyla ve Leyla.

2.fotoğraf: Damat Ali Akmen (merhum) eşi İrem Akmen, Murat, Suat, Serkan, Oturanlar: Nihat, Leyla, gelin Merve, torun Defne ve Süheyla Hanım.
30.04.2009

Nihat (12 Aralık 1946): Futbola kabiliyeti olan Nihat, Erzurum amatör liginde futbol oynadı. Yapı- sanat enstitüsünden mezun oldu. YSE Genel Müdürlüğünde sondaj ve pompa teknisyeni olarak görev yaptı. Halen emekli. Hiç evlenmedi. Evli olmayan diğer kardeşleriyle birlikte Kartal- Yakacık'ta oturuyor.

Suat (16 Haziran 1950): Erzurum Lisesi ve İÜ Jeoloji bölümü mezunu olan Suat, bir süre DSİ'de çalıştıktan sonra Atatürk Üniversitesine geçti. Kariyerine KTÜ de devam etti. Doktora tezi ile ödül aldı. Ancak üniversitedeki akademisyenlerin kaprislerine dayanamayıp emekli oldu. Kendisine bu davranışını tasvip etmediğimi ve kariyeri konusunda devam etmesini ısrarla önerdim. Ama kabul etmedi. Hiç evlenmedi. Üniversite yıllarında bizim evde kaldığı için, ailemize en yakın kişi olan Suat, halen Yakacık'ta kardeşleriyle birlikte yaşıyor.

Leyla (15 Şubat 1955): Bu neslin en küçüğü olan Leyla, Erzurum Nene Hatun İlköğretim okulunu bitirdi. İlkokul öğretmenliğini önce Erzurum'un köylerinde başladı. Sonra bu görevine Erzurum ve İstanbul'da devam etti. O da diğer kardeşleri gibi hiç evlenmedi. Yakacık'ta birlikte yaşıyorlar.

Ailem:

19.8.1960 Ailem

Sol üst köşe Ninem Fatma Çelimli, sağ üst köşe Dedem Hacı İsmail Oğuz.

Babamın Simav'lı hemşehrisi lise resim hocamız Sayın Hasan Ayan tarafından evimizin bahçesinde çekilen fotoğrafta;

Arka sıra: Solda İlhami, sağda Selami, orta sıra Fatma Hanım, Mustafa Bey, ön sıra solda Zümrüt, sağda Zekai.

Babam Mustafa Oğuz (1910-10 Kasım 2013)**Annem Fatma Oğuz (1919-12 Aralık 1995)**

İlhami Oğuz (11.Mayıs 1942-25 Ağustos 2022): Erzurum Lisesinden sonra İTÜ Makine fakültesini bitirerek Makine Yüksek mühendisi oldu. 1971 yılında İÜ İktisat Fakültesi mezunu Feyza Tuncel Hanım'la evlendi.

Kızı Serap, BÜ Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği bölümünden, Gülden İTÜ Elektrik Fakültesinden mezun oldu. Her ikisi de kendi branşlarında yüksek lisanslarını tamamlayarak yüksek mühendis unvanını aldılar.

Serap sonrasında iktisat doktorası yaptı, üretim mühendisi Selçuk Tanatar ile evli. 2000 senesinde, sonrasında Şişecam Grubundan ayrılarak başına geçtiği uluslararası finansmanlı teknik yardım projelerini yürüten bir şirket ve 2004 yılında Endüstriyel Nesnelerin İnterneti uygulamaları, dijitalleşme ve yönetim danışmanlığı konularında proje yönetimi ve danışmanlık hizmeti veren bir şirket kurdu. Lisede okuyan oğulları Oğuz ile halen ABD'de yaşıyorlar.

Küçük kızı Gülden, Jeoloji mühendisi Alpaslan Koç ile evli. Gülden Türkcüll, Alpaslan Vodafone şirketinde çalışıyorlar. Büyük veri analizi ve kodlama üzerine uzmanlaştı. Oğul Eren ortaokul, kız Ece Feyza ilkokulda okuyor. İstanbul- Maltepe'de yaşıyorlar.

Mustafa Oğuz ve yakınları torun Gülden'in nişanında bir arada

Soldan sağa arka sıra; torun Serap ve eşi Selçuk, ağabeyim İlhami ve kucağında torunu Oğuz, kızı Gülden ve eşi Alpaslan, Ferda ve kucağında torunu Mehmet Berk, Mustafa, Suat, Melike ve kucağında oğlu Kerem Mert. Ön sıra Feyza, dede Mustafa Oğuz, Leyla, Zekai ve Selami.

Selami Oğuz (18 Eylül 1944): Erzurum Lisesi ve İTÜ İnşaat fakültesini bitirerek İnşaat Yüksek mühendisi oldu. 1975 yılında İÜ Edebiyat fakültesi mezunu tarih öğretmeni Ferda Hanım'la evlendi. Kamu görevlisi olarak yaptığı mühendislik çalışmalarında başta Atatürk Barajı ve HES inşaatı olmak üzere 7 baraj, 3 göletin yapımını gerçekleştirdi. Bursa İçme suyu projesini tamamladı.

İSKİ Genel Müdür Yardımcısı olarak İstanbul'un içme suyu ve kanalizasyon hizmetlerinin geliştirilmesinde gerekli idari ve teknik hizmetleri sundu.

Erzurum İçme suyu projesinde DSİ'ye, Erzurum Büyükşehir Belediyesine ve ESKİ'ye teknik danışmanlık yaparak Erzurum'a borcunu ödedi. Halen emekli. İBB ve İSKİ 'ye fahri danışmanlık hizmetlerini yürütüyor.

Kitap yazıyor. Böylece hem mesleki deneyimlerini hem de kültürümüzü yeni nesillere aktarmaya çalışıyor. Şimdiye kadar 4'ü teknik 1'i tarihi olmak üzere 5 kitabı basıldı ve yayımlandı.

1940-1970 yılları arasındaki Erzurum'u biyografi eşliğinde anlatan elinizdeki 6. Kitap, İlhami Oğuz'un anılarını ve özlemlerini anlatıyor. İnsanlığın dini, siyasi, ekonomik ve kültürel tarihini anlatan son kitabın yazımı devam ediyor.

Kızı Melike, Atatürk Barajı 100.Yıl İlkokulundan mezun oldu. Atatürk Barajındaki ilk türbine, türbini yapan ve monte eden EJVA Şirketi tarafından **Melike** adı konuldu.

Şanlıurfa ve Kadıköy Anadolu Liselerinden sonra İTÜ Elektrik Fakültesinden mezun olan Melike, master çalışmasını, aynı üniversitenin önce Elektrik sonra Elektronik bölümlerinde yaptı. 2003 yılında Mustafa Açıkalın'la evlendi. 20 yıl çalıştığı Vodafone şirketinden emekli oldu. Şimdi İTÜ'de Pazarlama üzerine doktora yapıyor.

Eşi Mustafa Açıkalın İTÜ Elektronik ve Haberleşme fakültesi mezunu. Emekli. Halen ikinci üniversite öğrenimine devam ediyor. Açıkalın ailesinin iki oğlu var. Büyük torun Mehmet Berk Avusturya Lisesi'nde son sınıf öğrencisi. Küçük torun Lise 1. Sınıfta, eğitimini İngiltere'de sürdürüyor.

Oğuz ve Açıkalın Ailesi birlikte İstanbul - Göztepe semtinde yaşıyorlar.

Oğuz ve Açıkalın aileleri:

Soldaki fotoğraf; arkada, Mustafa ve Melike, önde Ferda Hanım ve Mümine Hanım, Emin Bey önünde küçük torunu Kerem Mert, Selami ve kucağında büyük torun Mehmet Berk.

Sağdaki fotoğraf; Mustafa, Melike, Mehmet Berk ve Kerem Mert.

Zekai (3 Mart 1946): İlk ve orta okulu Erzurum'da okudu. İstanbul Vefa Lisesinden mezun oldu. Gazetecilik Enstitüsünü bitirdikten sonra önce Maliye Bakanlığı Vergi Dairesinde çalıştı. Yapılan yanlışlıkları görünce bu kurumdan ayrıldı ve İÜ Fen-Edebiyat Fakültesinde Genel Sekreterlik görevini üstlendi. Bir süre sonra BÜ Temel Bilgiler Fakültesinde aynı göreve getirildi. Uzunca bir süre bu görevle birlikte üniversitenin İaşe Müdürlüğü görevini de yürüttü. BÜ Eğitim fakültesinin kuruluşunda fakülte sekreteri olarak yer aldı. Rektör Abdullah Kuran, Ergün Toğrol ve Semih Tezcan dönemindeki anılarını **Erguvan'lı Yıllar** adlı kitabında yayınladı. BÜ Eğitim fakültesi sekreteri olarak emekli olduktan sonra uzunca bir süre Darüşşafaka Cemiyetinin Genel Sekreterliği görevini yürüttü. Halen emekli olan Zekai hiç evlenmedi. Rahmetli annem ve babamla beraber yaşadı. Onların bakımını üstlendi. Kendisine bu nedenle şükran borçluyum. Yardımsever kişiliği ile tanınan Zekai, şimdi Kadıköy- Göztepe'deki baba evinde yaşıyor.

Zümrüt (3 Mart 1951): Tek kız kardeşimiz Zümrüt ilk ve orta okulu Erzurum'da tamamladı. İstanbul Fatih Kız lisesi ve İÜ Edebiyat Fakültesi tarih bölümünden mezun oldu. Uzun yıllar Fenerbahçe ve Alman Lisesinde tarih hocalığı yaptı. Prof. Dr. Tahsin Akalp ile 1974 yılında evlendi. Büyük kızı Özlem İ.Ü İstatistik bölümü mezunu. Bostancı ortaokulunda okuyan oğlu Oğuz Ata ve kızı Melek Nisan ile Bostancı semtinde yaşıyor.

Küçük kızı Didem İÜ Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisansını tamamladı, serbest avukatlık yapıyor. Oğulları 13 yaşındaki Doruk Emre 10 yaşında Burak Ege ile birlikte İstanbul Çekmeköy'de yaşıyor. Zümrüt ve Tahsin de İstanbul Çekmeköy'de kızlarına yakın bir yerde yaşıyorlar.

Oğuz ve Akalp ailesi (Yıl 1974):

Arka sıra soldan sağa;
ağabeyim İlhami Oğuz, babam Mustafa Oğuz, Tahsin'in babası Salih Akalp ve Tahsin'in bir akrabası.
Ön sıra
anne Melek Akalp Hanım, Tahsin Akalp, Zümrüt Oğuz

ve annem Fatma Oğuz Hanım.

Bu resim Zümrüt ile Tahsin'in nişanından sonra çekildi. Zümrüt ve Tahsin dışında diğerleri vefat ettiler. Cenab-ı Hak cümlesine rahmet eylesin.

Annelerimizin başlarındaki yazma geleneksel Anadolu başlığı. Eskiden hanımlar böyle örtünürlerdi. Şimdi sıkma baş moda oldu. Tesettür adı altında başını örten hanımlar saçları görünmeyecek şekilde örtünüyorlar. Bu tür örtünmeye herhangi bir itirazım yok. İnsanlar bu konuda özgürler. Diledikleri gibi örtünebilirler ve örtünebilmeliler.

Dikkat çekmek istediğim husus şudur. Başlarını örten hanımlar sakın akıllarını da örtmesinler. Çünkü akıl Tanrının ifadesi ile yaratılan en güzel varlık. Akılla insan gerçekleri kavrayabiliyor. Ve en büyük gerçek olan, adı HAK olan Tanrıyı tanımayı, O'na ulaşabilmeyi sağlıyor.

Akıl insanın en değerli hazinesi. İslam, akıllı olanı sorumlu tutuyor. Akıl insanlığa bilgi, özgürlük ve mutluluk kazandırıyor. Bu nedenle Cenab-ı Hak Kuran-ı Kerimde sürekli olarak insanlara akıllarını kullanmalarını tavsiye ediyor.

Son yıllarda özellikle dini cemaatlere mensup veya onların etkisinde kalan kişiler ve hele baş örtülü hanımlar akıllarını özgürce kullanmıyorlar, bazı kişilerin güdü-müne vererek kullanıyorlar. Hanımlar başta olmak üzere insanlar akıllarını başkala-rının güdümüne vermemeli, başkalarının yanlışlarına ortak olmamalı. **“Her koyun kendi bacağından asılır.”** Kuran gerçeği böyle davranan kişilerin sorumluluktan kurtulamayacağını ifade etmiyor mu?

Yunus suresinin-100. ayetinde belirtildiği gibi **“Aklını yeterince kullanmayan toplumun başından bela ve musibet eksik olmaz.”** gerçeğini aklımızdan hiç çıkarmayalım.

3. B Ö L Ü M

4-Ağabeyimin ortaokul ve lise yılları (1954-1960)

Lise binası daha önce ifade edildiği gibi Hastaneler Caddesi üzerindeydi ve Mareşal Fevzi Çakmak askeri hastanesi ile bitişik konumdaydı. Evden okula Cumhuriyet Caddesinden gider gelirdik. Cumhuriyet Caddesi parke taşla kaplı gidiş ve geliş ayrı iki yoldan teşekkül etmekteydi. Ortada akasya ağaçları olan bir refüj vardı. Sonradan orta kaldırımı kaldırdılar ve bazalt parke taşların üstünü asfaltladılar. Cumhuriyet Caddesinin güney sırasında Yenikapı Caddesindeki köşede bulunan Gündoğdu Otelinden sonra bir kasap dükkânı ki daha sonra balıkçı oldu, 4 adet Evkaf apartmanı, bir matbaanın yer aldığı iş hanı, metruk Karakullukçu Hamamı, Kültür Kurumu İlkokulu, Ordu evi, PTT Merkez binası ve bahçe içindeki Halkevi Binası yer almaktaydı. Paşalar yokuşunda ise memur lojmanı, Vali konağı, Göğüs Hastalıkları hastanesi ve askeri komutanların bahçeler içindeki görkemli konakları bulunmaktaydı.

Cumhuriyet caddesinin kuzey sırasında Mumcu Caddesi ile kesişen köşede Mavi Köşe levhalı, mimarisi sevimli içki ve çikolata satan küçük bir dükkân, yanında arkadaşımız Kata Naci'nin babasının ayakkabı dükkânı yer alırdı. Sonraları bu dükkanlar yıkıldı ve yerine Kuşkay binası yapıldı. Daha sonra Yenişehir Kırathanesi, berberlerin bulunduğu ara sokak, gazete ve mecmua satan bir dükkân, Vehip Atalay'ın babasının sigara ve gazete sattığı küçük bir dükkâncığı ve bir askeri terzi yer almaktaydı. Askeri elbiseler ve şapkalar burada dikilirdi.

Daha sonra Hukukçuların lojmanı, Vehip Atalay kitap evi ve bir fotoğrafçı bulunmaktaydı. Çaykara açık hava çay bahçesinden sonra Tekel binası gelirdi. Havuzbaşı'nın doğusunda geniş bir bahçe içinde yer alan 3. Ordu Karargâhı ile Hastaneler caddesine inilirdi. 3. Ordu karargâh binasının tam karşısında ise 9. Kolordu karargâhı yer almaktaydı.

Hastaneler Caddesine inerken soldaki askeri lojmanlardan sonra Erzurum Lisesi kompleksi gelirdi. Evden okula gidiş- geliş 10 dakika sürerdi. İkili öğretim düzeninde öğle tatili 1 saatti. Bu süre içinde eve gelir, yemeğimizi yer ve tekrar okula dönerdik.

***Erzurum Lisesi:**

Erzurum Lisesi 1989 yılında Sultan 2. Abdülhamit tarafından kurulmuş. Okuduğumuz tarih dersleri yürürlükteki siyasi görüşlere göre yazıldığından bize doğrular anlatılmaz. Gençlerin doğrularla yüzleşmesi, onların tepkilerini almamak için pek dile getirilmez. Sultan 2. Abdülhamit ile bilgilerimiz de böyledir.

Bir kısım çevreler göklere çıkararak O'nu Ulu Hakan diye tanımlar, bir kısım çevreler ise Kızıl Sultan diyerek O'nu yerin dibine batırır.

Gerçek ise şudur. Sultan 2. Abdülhamit 1877-78 Osmanlı-Rus savaşını saraydan yönetmeye kalkmış, savaşı cepheden yöneten Rus çarı karşısında Osmanlı Devleti'nin ağır bir yenilgiye uğramasına sebep olmuştur. Bu yenilgi ile Osmanlı Devleti sömürge konumuna girmiş, Ermeni sorunu bu yenilgi sonucu ortaya çıkmıştır. Çok kişinin bilmediği veya bilmek istemediği acı gerçek budur.

33 yıl devleti yöneten bir kişinin nadir iyi hizmetlerinden biri Osmanlı topraklarında 16 adet İdadinin kurulmasıdır. Erzurum İdadisi (lisesi) bunlardan biridir.

***Atatürk Üniversitesi sinema bölümü öğretim üyelerinden, 1993 yılı Erzurum Lisesi mezunu Murat Bulut, Erzurum Lisesi adı altında mezunlarının söyleşilerinden oluşan bir çalışma yapmış. 5 CD ye kaydedilen çalışmada Erzurum Lisesinin tarihi şöyle anlatılıyor:**

“Şair Nabi orta okulu binasında 70-80 öğrenciyle eğitime başlayan o zamanki adı Mülk-i İdadi olan okulun ilk müdürü, Abdi Namık Bey'di. Eğitim süresi 4 yıldır. 5 derslik olarak açılan ve öğrencileri parasız yatılı olan okulda Fransızca öğretilir, Milli Eğitim Müdürü Tevfik Bey'in özel gayretleriyle öğrencilerin lisan eksikliği giderilirdi. İdadi ilk olarak 1992 yılında 12 öğrenci mezun etti. Savaşlar nedeniyle bu çağdaki gençler daha çok askeri okullara gönderildiğinden idadi, uzun yıllar yeterli sayıda öğrenciye kavuşamadı. 1993-94 yılında Rüşdiye ile birleştirildi ve eğitim süresi 7 yıla çıkarıldı. 20. asır başlarında öğrenci sayısında artış oldu.

*7 yıllık eğitim sürecinde 23 farklı ders okutuldu. Notlar 10 üzerinden verilir. 10 ve 9 notlarının karşılığı **aliyy ül âlâ** idi. 8 ve 7 **âlâ**, 6 ile 5 **vasat**, 4 **geçer**, 3 **zayıf**, 2 ve 1 **çok zayıftı**.*

Konuşulan ve yazılan dil anlaşılması zor Osmanlıca artığı bir dildi.

*Geometri dersinde üçgenin alanı şöyle tarif edilirdi. **Bir müsellesin** (üçgenin **mesa-ı sathiyesi** (alanı) **kaidesi** (tabanı) **ile irtifamın** (yüksekliğinin) **zarbının** (çarpımının) **nısfına** (yarısına) **müsavidir**(eşittir).*

Mülk-i İdadi 1913 yılında Erzurum Sultanisi adını aldı. Askeri lise daha sonra Erzincan'a nakledildi. Sultani sadece 4 mezun verebildi.

Okul çağındaki gençler ertesi yıl başlayan 1.Dünya savaşında yaklaşık 100 km uzakta Köprüköy'de mevzilenen Osmanlı ordusuna Erzurum'dan erzak taşıdılar. İdadi gençliği bu savaşlarda ve Erzurum'un düşman işgaline uğradığı 1916 yılı direnişlerinde şehit oldular.

16 Şubat 1916 yılında Erzurum Ruslar tarafından işgal edildi. Rusların yaptığı ilk iş lise dahil bütün okulları kapatmak oldu. 12 Mart 1918 yılında Kazım Karabekir komutasındaki kuvvetlerce işgalden kurtarılan Erzurum'da kapatılan Sultani yeniden açıldı.

1922 yılında okulun adı Erzurum Lisesi olarak değiştirildi. Erzurum Lisesi'nin ilk müdürleri Mehmet Cemal Bey, Hüsnü Onur Bey ve Cevat Dursunoğlu Bey'dir.

Erzurum Hükümet Konağı yanınca Erzurum Lisesi bulunduğu binayı Vilayet makamına terk ederek faaliyetine Sanasaryan Mektebinde (Erzurum Kongresinin yapıldığı bina) devam etti.

1922 yılında İstanbul Kapıdaki ilkokulda, 1926 yılında Nene Hatun kız öğretmen okulunda eğitimini sürdüren Erzurum Lisesi, Hükümet konağının yeniden yapımından sonra tekrar ilk kurulduğu okula geri döndü.

*1924 yılında Pasinler depremi dolayısıyla Erzurum'a gelen Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve 1930 yılında başbakan İsmet Bey Erzurum Lisesini ziyaret ettiler. Edebiyat hocası Ahmet Hamdi Tanpınar, **Beş Şehir** adlı eserinde **"Mustafa Kemal Paşa'nın ziyareti yarım saat planlanmıştı. Ama okulda 3,5 saat kaldı ve bizimle geniş bir sohbet yaptı."***

"Başbakan İsmet Bey'in talimatıyla bugünkü lisenin inşaatına 1930'lu yılların başında başlandı. Bu okulda tedrisat 1937 yılında başladı ve ilk mezununu 1940 yılında verdi."

diye yazar.

Sonraki yıllarda bizler bu okula adımımızı attığımız zaman şunlarla karşılaştık.

400 kadar yatılı öğrencisi olan okulda ikili eğitim döneminde 2 bin kişiden fazla öğrenci eğitim görürdü. Lise kompleksi son derece iyi düşünülmüştü.

Geniş bahçeleri vardı. Büyük bir kütüphanesi, 20 dershanesi coğrafya ve biyoloji anfileri, fizik ve kimya laboratuvarları, iş bilgisi atelyesi, müzik odası ve çok maksatlı bir spor salonu vardı. Bu salon Erzurum'un spor müsabakaları yapılan tek salonuydu. Kulisi olan bir sahnesi vardı ve lise öğrencileri bu sahnede tiyatro oynarlardı. 10 Kasım törenleri yine bu salonda yapılırdı.

Yatılı öğrencilerin kaldığı yatakhane ve yemekhaneyle birlikte tüm yapı, merkezi sistem kaloriferle ısıtılırdı.

Bu girişten sonra Atatürk Üniversitesi sinema bölümü hocalarından Murat Bulut ve ekibinin büyük çabalar sonucu hayattaki Erzurum Lisesi mezunları ile yaptığı söyleşilerden aldığım, bizlerden yaşça oldukça büyük ağabeylerimizin anılarını sunuyorum.

1937 yılı mezunu öğretmen Yunus Muradoğlu, 1939 yılı mezunu Ziraat Mühendisi Fethi Resuloğlu 1942 yılı mezunları Rizeli Prof. Dr. Ali Ertuğrul, Hatice Somunoğlu, Prof. Dr. Mehmet Rahmi Bilge, memur Şükrü Demirel, 1943 yılı mezunu Van milletvekili M. Sait Erdiñ 1944 yılı mezunu Prof. Dr. M. Necati Öner, Kültür bakanı Rıfkı Danışman 1945 yılı mezunu Edebiyat öğretmeni Saniye Önal, 1946 yılı mezunları, milletvekili ve TBMM Başkanı Zonguldak'lı Cahit Karakaş, mühendis ve iş adamı Rizeli İdris Yamantürk, Adalet bakanı Mehmet Necati Eldem, müfettiş Mehmet Şah Güler, orman mühendisi Dr. Nurettin Elbir, Devlet bakanı mühendis Ekrem Ceyhun, 1949 yılı mezunu ziraat mühendisi M. Natık Yurtlu, TİSK Başkanı ve iş adamı Erzincanlı Refik Baydur, veteriner Tevhid Özben, 1950 yılı mezunu Rizeli Prof. Dr. Rektör Hurşit Ertuğrul 1952 yılı mezunu siyasetçi Ağrı'lı Ahmet Tekdal 1953 yılı mezunu albay Maksut Eren'in Erzurum Lisesi hakkındaki ortak kanaatleri şunlardı:

**Bölgenin tek ve en önemli lisesiydi. Her yerden okuma heveslisi insanlar buraya koşarlardı. Tam bir disiplin vardı. Bütün bölge halkı bu lisede kardeş olduk.*

** Çok değerli hocalarımız vardı. Hocalarımız bize, sadece bilgi vermediler. Bize ahlâk kazandırdılar, şahsiyet verdiler. Kimseye iltimas etmediler. Kişiliğimi buldumsa Erzurum lisesi sayesinde.*

** Halk Eviyle birlikte çağın en iyi eğitimini gördük. Eğitim kalitesi nedeniyle bu liseden mezun olan kişiler İstanbul, Ankara Üniversitelerinde hocaların devamlı övgülerini kazandılar. İstanbul, Ankara okullarından tek eksiğimiz yabancı dil idi.*

** Yokluklar içinde okuduk. Erzurum'un vatan kültürünü topluca benimsedik. Bir lise marşımız vardı. Bu marşın nakaratı Ana kucağı, Kültür ocağı, cümlesiydi. Lisemizi en özlü tanımlamaktaydı.*

***Hocalar:** Kuruluşundan buyana Erzurum Lisesinde ders veren hocalardan edebiyat hocası Ahmet Hamdi Tanpınar, Sıtkı Dursunoğlu, coğrafya hocası Ahmet Somunoğlu, Nabi Daaş lakaplı biyoloji hocası Nabi Erverdi, aslen diş hekimi olmasına rağmen kan tuttuğu için bu görevi yapamayan Fizo baba lakaplı fizik hocası Hüseyin Karagöl, sonradan profesör olan hocalardan kimya hocası Faruk Bey, edebiyat hocası Lütfullah Sami Akalın, matematik hocası Adnan Şaplakoğlu ve lise müdürü coğrafya öğretmeni Halil Tekinalp hafızalarda yaşamaktaydı.

Bu hocalar cumhuriyetin aydınlığını gençlere yansıtmayı başarmışlardı.

***Öğrencileri Hocaları hakkında şunları söylediler.**

Coğrafya hocası Ahmet Somunoğlu Bey, süvari yüzbaşısı. Ermenilerle savaşırken ayağından vurulmuş, sakat kalmıştı. Derse bastonlarla gider gelirdi. Bizlere şöyle soru sorardı. Samsun'dan kalkan bir vapur Mısır'a giderken hangi limanlara uğrar, buralardan ne alır buralara ne satardı? Hoca bizim ufkumuzu açardı.

Edebiyat hocası Müştak Sıtkı Dursunoğlu Bey bize aruz veznini öğretti. 33 yıllık hocalık hayatını edebiyat kültürüne adanmıştı. Hem yazardı. Hem şairdi. Bizlere şiir okuma sevgisini aşıladı. Erzurum'un ve Erzurum Kongresinin Ülke için önemini anlatırdı.

Matematik öğretmeni Konyalı Nafiye Kuzucu Hanım, 1941-1949 yılları arasında hocalık yaptı. “Savaş nedeni ile çamur gibi ekmecekler yedik. Yemekler şalgam, lahana ve mercimekli bulgur pilavıydı. Erkekler her yıl 3 haftalığına askeri kursa alınırlardı. Dönüşte koltukları altında getirdikleri asker tayınları ile bayram ederdik. Kimseye hak ettiğinden fazla not verilmezdi.”

Biyoloji hocamız Daaş lakabı ile anılan Nabi Erverdi Bey, tam bir beyefendi idi. Yüksek ahlak sahibiydi. Öğrenciye hiç kızmaz baba gibi davranırdı. Öğrencilere çeşitli şekiller, şemalar göstererek dersi derste öğretirdi.

Tarih hocamız Abdurrahman Şeref Beygu Bey, Erzurum Tarihini yazmıştı, İslam tarihini okumadan önce bizi uyarır “Çocuklar! O gün derse abdestli gelin.” Derdi.

Edebiyat hocası Sami Hoca “Bakın çocuklar bilimsel, görsel ve muhakemeye dayanan çok iyi eğitim görüyorsunuz.” deyince öğrencilerden Şadi Tanşu “Hocam, Onlara dayak eğitimi de ilave ediniz.” diyerek önemli bir yaraya parmak basmış. Demek ki o zamanlarda da dayak egemenmiş.

Diş Hekimi Şadi Ağabey, “Fizo Baba çok sert biriydi. 10 kişiyi tahtaya kaldırır. Cevap veremeyeni pataklar, sıradakine aynı soruyu sorardı.” diyerek Onunla ilgili bir olayı bize şöyle anlattı:

Hoca optik bölümünde kırılma kanunlarını anlattıktan sonra bir öğrenciye şu soruyu sorar. “Oğlum, su ile dolu bir kovanın içine 5 kuruşu atarsan nasıl görünür?” Sorunun normal cevabı biraz büyük görünür. Cevabı veremeyen çocuk sağına soluna bakar. Ona kopyacılar çapı daha büyük olduğu için “Ola 50 kuruş gibi.” diye fısıldarlar. Çocuk hemen cevabı patlatır “Hocam 50 kuruş gibi görünür” deyince Hoca “Oğlum, neye ohırsan (okuyorsun). Al bir kova. İçini suyla doldur. Geç başına. At beş kuruş. Al elli kuruş.”

Kütüphane memuru iken resim dersimize gelen İhsan Coşkun Bey, ressamlığının yanında, folklorcuydu. Bar oyununu öğretir ve o kültürü aşıları. Erzurumlu olmayanlar da bar oynarlardı.

Bu dönemdeki yüksek başarının en önemli sebebi hocaların üstün nitelikleriydi. Hocalarımız alçak gönüllüydüler ve öğrencilerle olan ilişkilerini örnek olacak düzeye yürütürlerdi.

İkinci sebep, cumhuriyetin bu zor yıllarında yetişen ve vatan için her türlü göreve koşan fedakâr ve çalışkan öğrencilerdi. Cumhuriyetin eğitim aşısı tutmuştu.

Yatılı öğrencilerin bir kısmı parasız yatılı idi. Bu insanlara o günkü tabirle leyl-i meccani denirdi. Devlet okuma imkânı olmayan kimselerden başarılı olanları bir ücret almadan okutuyordu.

Bu ne insancıl bir düşünceydi. Cumhuriyetin eşitlik ilkesi ayırım yapmadan insanlara bu imkânı sağlamaktaydı.

Bu imkânla okuyup belli noktalara gelen, devletin yönetiminde çeşitli seviyelerde hizmet veren bu kişiler acaba devletlerine ve cumhuriyet ilkelerine ne kadar sahip çıktılar? Bilmiyorum. Ancak bu günkü hal ve vaziyete bakıldığında insanın bu soruya olumlu bir cevap vermesi bence pek mümkün görünmüyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

Bizim okula başladığımız yıllarda bayrak törenleri orta bahçede yapılırdı. Eğitim pazartesi günü bayrak indirme töreniyle başlar, cumartesi günü saat 12.30 da bayrak asma töreni ile tamamlanırdı. Bu törenler bütün öğretmen ve öğrencilerin katılımı ile tam bir disiplin içinde İstiklal marşı okunarak gerçekleştirilirdi. Gerekli zamanlarda Okul Müdürü Mehmet Ali Ertekin veya Baş muavin Raif Akbulut konuşma yaparlardı. Biri orta okul, diğeri lise öğrencilerine mahsus olmak üzere yan yana iki spor sahası vardı. Bu sahalarda sınıflar arası futbol ve hentbol müsabakaları yapılırdı. Yaz tatilinde her gün arkadaşlarla bu sahada top oynardık. Arka bahçe ise küçük bir havuzu olan ağaçlıklı güzel bir yerdi. Havanın güzel olduğu günlerde özellikle Mayıs ayının son günlerinde bu havuzun etrafında toplanır, bazı hanım hocalarla birlikte dersleri burada yapar ama daha çok hoşça vakitler geçirirdik. Kılık kıyafet çok önemliydi. Şapka ve kravat zorunluymuştu. Kravatı olmayan derse alınmazdı. Uzun saç, yasaktı. Buna uymayanların saçını sınıfta kesilir ve berbere gönderilirdi. Yatılı öğrenciler her gün erken saatte kaldırılır ve etüt odalarında derslerine çalışırlardı. Sigara içmek yasaktı.

Okulu yönetenler mümkün olduğunca derslerin boş geçmesini önlemek için dışarıdan geçici öğretmenler görevlendirirlerdi. Ancak pedagojik eğitimleri olmadığı için bu kişiler ne ölçüde yararlı oldular? Bilemiyorum.

Bütün eksikliklerine rağmen kuruluşundan bu yana çok değerli hocaların katkıları ile bu eğitim yuvası ülkenin önemli kültür merkezlerinden biri olma vasfını bizim zamanımızda da korumaktaydı. Bunun kanıtını bu eğitim yuvasından mezun olan çok çalışkan ve zeki öğrencilerin ülkeye yaptıkları hizmetlerinde görebilmekteyiz.

Ağabeyim, (1954-1960) arasında okuduğu orta okul ve lise yıllarını yazamamış. Bu nedenle okul hayatımızı kendi eğitimimi anlatırken O'nun görüşlerini de yazacağım.

Ağabeyim benden iki yıl öndeydi. Zekai ise benden bir yıl gerideydi. Aşağı yukarı aynı hocalar tarafından okutulduk. Orta öğretime biz üç kardeş Erzurum Lisesi orta okulunda başladık. Ben ve ağabeyim liseyi de bu okulda okuyarak sınıfta kalmadan 6 yıl sonunda mezun olduk. Zekai lise 2. sınıftan sonra İstanbul Vefa lisesinde okudu ve orayı bitirdi.

4.1 Orta okul yıllarım (1956-1959)

Sınıflarımız çok kalabalıktı. Sınıf mevcudu 50 kişiden az değildi. Kız öğrenci yoktu. İkili yani sabahçı- öğlenci eğitim görürdük. Bir kısım derslerimize okul dışından kişiler öğretici olarak girerlerdi. Bunlar konusunu bilen insanlardı. Ama öğrenci psikolojisini bilmiyorlardı. Çünkü, pedagojik eğitim almamışlardı. Orta okulda ağabeyimin numarası 51, benim 232 Zekai'nin 66 idi.

Türkçe dersimizi 1. Sınıfta Avukat Numan Bey, 2. sınıfta beden eğitim hocası Hulusi Aydın okuttu. Türkçe ve dilbilgisi ders kitapları iyi seçilmiş kitaplardı. Ama en önemli dersimiz olan Türkçe dersinin öğretmenleri ilk iki yıl yetersizdi. 3. Sınıfta Türkçe dersine gelen Osman Güney Hoca ise tam bir öğretmendi. Hiç unutmam, Atatürk'ün gençliğe hitabesinde özellikle *“Muhtaç olduğun kudret damarlarında-ki asil kanda mevcuttur.”* Cümlesindeki **asıl** kelimesinin üzerinde ısrarla durarak sınıftaki herkese okutmuştu.

Tarih dersini 1. Sınıfta Taliha Özgür Hoca, 2. Sınıfta önce Avukat Naci Gacıroğlu sonra Saime Hoca, 3. Sınıfta ise Osman Sargın Hoca okuttular. Tarih ders kitabı Emin Oktay'ın idi. 2. Sınıfta orta çağ tarihi okutulmaktaydı.

Tarih hocası avukat Naci Gacıroğlu, “*Gönüllü müzakereye (sözlü) kim kalkmak ister?*” diye sorunca parmak kaldırdım ve tahta başına geçtim. Sorulan iki soruyu doğru cevaplandırınca “*Aferin. İyi çalışmışsın. Şimdi soracağım soruyu cevaplarsan sana 10 vereceğim.*” dedi ve kitabın dip notlarından bir soru sordu. “*Ayasofya hangi tarihler arasında yapıldı ve mimarları kimdi?*”

“*Ayasofya, MS 532-537 yılları arasında Miletli İzidor ve Tiralli (Aydın) Antemius tarafından inşa edildi.*” cevabını verdim. “*Aferin. Doğru cevap verdin. Otur, 9*” deyince “*10 vereceğim dediniz. Niye 9?*” diye itiraz ettim. Cevabı suratımda patlayan ağır bir tokat oldu. Bu acıyı hâlâ hissedirim. Dikkatinizi çekerim bu kişi bir hukukçuydu. Sonradan milletvekili de oldu. Bir öğrencinin hakkını veremeyen bu kişiden topluma ve adalete ne kadar fayda bekleyebilirsiniz?

Coğrafya dersini 1. Sınıfta Naima Hanım, 2. ve 3. Sınıfta Mehmet Müftügil Hocalar okuttular. Coğrafya dersini Ahmet Somunoğlu anfisinde okurduk. Anfi pek çok harita ve şekillerle, grafiklerle donatılmıştı. Naima Hanım sıra arkadaşım Abid Deniz'i çok severdi. İngilizceden zayıf not veren Sevim Dikbaş Hoca ile kavga etmişti. Mehmet Hoca aynı zamanda Din derslerine de gelirdi.

Matematik dersine 1. sınıfta spor doktoru Bekir Avar geldi. Kendisi milli güreşçiydi, 2. Sınıfta ilkökul öğretmenim Kadir Oğuz bizi okuttu. 3. Sınıfta ise matematik dersine Kemal Kalaycı geldi. Kemal Hoca, çok çalışkan ve iyi niyetli bir hocaydı. Tahtaya yazarken yazdıklarını tasdik için sınıfa **Hemi?** (değil mi?) diye sorar, öğrencilerin konuşmamaları için de susun anlamında **Hişt!** derdi. Bu iki kelimeyi o kadar çok kullanırdı ki lakabı (**hemi- hişt**) olmuştu. Yazılıları ertesi gün okurdu. Yazılıları erken okuyan hocalar öğrenciler tarafından sevilirlerdi. Sınıfta ilk öğrenci 2 numaralı subay çocuğu Ayhandı. Bu çocuk uzunca boylu ve çok neşeli bir tipti. Matematığe hiç önem vermezdi. Bu nedenle yazılı notlarının okunması sınıfça tekrarlanan şu sloganla başlardı: “*2- İki.*”

Tabiat bilgisi dersine 2. Sınıfta ismini hatırlayamadığım dışarıdan bir biyolog, son sınıfta Neriman Alemdar Hoca geldi. Bu derste öğretilen bilgiler çok detaylıydı. Salyangozu, midyenin bağırsaklarının kalbinin içinden geçtiğini, kurbağayı, böcekleri okuturlardı. Sineklerin uçmasını sağlayan şeyin kanatların altındaki çıkıntılar olduğunu öğrenmemizin kime ne yararı vardı? Anlamış değilim. Bağırsak kurdunun, akciğerde alveollara yerleşerek hastalığa sebep olduğunu ezberlemiştik ama. Alveol nedir? Onu bilmezdik.

Fizik dersine 2.sınıfta yine ismini hatırlayamadığım bir mühendis, 3. Sınıfta Atatürk Üniversitesi asistanlarından Suphi Kırım geldi. Kondansatörün sığa formülünü bize “*Suphi Kırım'a 4 pide.*” Cümlesi ile ezberletmişti. Bu hoca, öğrenciye yaklaşımı ile hem fizik dersini hem de kendini öğrenciye sevdirmişti.

Kimya dersine 3. Sınıfta başladık. Vural Bey isminde iriyarı bir kimya mühendisi bize kimyayı sevdirdi. Okulda çok güzel bir kimya laboratuvarı vardı. Ama biz o sınıfta laboratuvar görmedik. Elementlerin simgesini, kütle numaralarını ve özgül ağırlıklarını ezberlemiştik. Örneğin; demir elementi, Fe simgeli, 56 kütle numaralı ve özgül ağırlığı 7,8 gram/ cm³ olan bir element idi. Cu, Cr, Al, Ni, C, Ag ve bu gibi.

Bu derste öğrendiğimiz Lavaoiasier (Lavazye) Kanununda **“Madde yoktan var olmaz. Vardan yok olmaz. Şekil değiştirir.”** hükmünün Tanrı’nın vasıfları ile çeliştiğini pek fark edemedik. Çünkü öğretilen din dersinde bize Tanrının varlığı ve birliğinden daha çok imanın ve islam’ın esasları öğretilirdi. Tanrı hakkında bilgilerimiz çok sınırlıydı.

Yurttaşlık bilgisi dersini 3. sınıfta okuduk. Derse Vali Muavini olan bir bey gelirdi. Özenli, kravatlı ve şık giyimi vardı. Erzurum’un muhafazakârlığını biliyordu. Bu nedenle biraz tehditvari bir üslupla bizlere laikliği anlatmaya çalışırdı. Laiklik konusu bugün dâhi gündemdeki önemini koruyor.

Yabancı dil olarak İngilizce, Fransızca ve Almanca dersleri okutulurdu. Çoğunluk İngilizcedeydi. İngilizce dersine 1. Sınıfta Sevim Dikbaş Hoca geldi. Gatenby kitabı okutuluyordu. 2. Sınıfta Oltu Kaymakamı Süreyya Şehidoğlu ile bir asker tercüman geldi. Bu asker hoca bize İngilizcenin temelini öğretti. 3. Sınıftaki hocamız Belkis Çevikalp idi. Hocayı sınıfa baş muavin Raif Akbulut getirdi ve takdim etti. Galiba ilk öğretmenliği idi. Çok güzel bir genç kızdı. Yoklamadan sonra kürsüye oturdu ve sınıfa döndü. Sınıf, hoca hanımın güzelliği karşısında şakın şaşkın hocaya bakmaktaydı. Bir sessizlik oldu. Hoca biraz utandı ve yüzü kızardı. **“Şimdi tanışalım.”** Dedi ve not defterinden **“395 Sıtkı Oral.”** İsmi okudu. Aşkale’li Sıtkı, yatılı bir öğrenciydi. Sınıfa birkaç gün geç geldiği için orta boyuna rağmen en arka sırada subay çocuğu Ayhan ile Vedat Kolişler’in arasında yer bulabilmişti. Utangaç bir çocuktu. Ayağa kalktı. Bir şey söyleyemedi. Tombul yanakları iyice kızarınca yanındaki Ayhan **“Ulan Sıtkı, pancar gibi kızardın.”** esprisini patlattı. Sınıf ve Hoca bu espriye kahkahayla gülünce sınıftaki gerginlik sona ermiş oldu.

Ağabeyimin İngilizce hocası Sevim Kantarcıoğlu idi. O da çok güzel bir bayandı. Ağabeyim, hocasını çok methederdi. Sürekli aynı hocadan okudukları için Onlar İngilizcede bizden daha iyi düzeydeydiler.

İngilizceyi lise dahil 6 yıl okuduk. Ama konuşacak kadar öğrenemedik. Çünkü bize İngilizce konuşmayı değil İngiliz gramerini öğretiyorlardı. Onu da tam öğretemediler. Ayrıca bu kadar çok farklı hoca gelirse İngilizce öğrenilebilir miydi? Herkes konuşmayı değil, sınıfı geçecek kadar öğrenmek zorunda kaldı. İngilizce dili hayatımda benim için kritik zamanlarda hep belirleyici oldu. Lise son sınıf sınavı bunun bir örneği idi.

Tarım, ticaret ve iş bilgisi dersleri, meslek dersleriydi ve bizler için çok önemliydi. Ama tarım dersine beden eğitimi hocası Raif Akbulut geldi. Ne öğrenebilirdiniz?

Ticaret dersine Ticaret Lisesinden hocalar geldiler. Bize basit ve önemli ticari bilgiler verdiler. Üniversitedeki Muhasebe sınavında bu bilgilerden çok yararlanmıştım. Ticaret bilgisi hocası Safa Gargun du. Garip bir kişiliği vardı. On parmak daktilo yarışmasında Türkiye 3.sü olduğunu öğrenerek anlatır, sınıfa getirdiği daktilo makinasında bize gösteri yapardı. Zilin çalmasına 5-10 dakika kala yazılı yapardı. Bir gün yazılı kağıdını vermeden kaçan Vedat’ın arkasından oturduğu kürsüden fırlayarak koşmuş, koridorda ayağı kayınca yüz üstü kapaklanmıştı. Kaldırdık. Bize teşekkür etti. Ertesi derste Vedat’a bir şey yapar mı? diye bekledik. Delikanlı adamdı. Bir şey yapmadı, hatta **“Aferin Vedat. İyi sıvıştın. Seni yakalayamadım.”** dedi ve olayı kapattı.

İş bilgisi dersine de resim hocamız İhsan Coşkun ve Nurettin Bey geldiler. Bu ders beden eğitimi yapılan spor salonunun alt katındaki iş bilgisi dershanesinde yapıldı. Demir ve ahşap işlerine ait pek çok makine vardı. Bu derste bize kitap ciltleme öğretilirdi. Ebru yaparak renkli kağıtları ile kitaplarımızı kaplardık. Kıl testere ile kontrplak üzerinde şekiller çizer ve oymalar, yardımcı ustaların eşliğinde çalıştırılan makinelerde teneke işlerinde kullanılan ahşap tokmaklar yapardık.

Bu üçlü ders gurubu bizim için çok önemliydi. Büyük olasılıkla Köy Enstitülerinden esinlenilmişti. Ama haftalık ders saatleri hem çok az hem de özellikle iş bilgisi dershanesinde yeterli yardımcı eleman olmadığından bu derslerden ancak bu kadar yararlanabildik.

Resim derslerine 1. sınıfta İhsan Hoca, yazı derslerine Nurettin Hoca gelirdi. İhsan Hoca çok değerli bir hocaydı. Tam bir sanatkârdı. Folklor yanı da çok güçlüydü. Nurettin Hoca ise bize kâşık kalemle ve çini mürekkeple Osmanlı tarzı yazı yazdırırdı. Ayrıca bize normal mürekkep ve redis ucuyla yazı yazmayı da öğretti. Güzel yazı yazmayı bu derste öğrendik. Bu nedenle bu dersi çok severdik.

2 ve 3. Sınıf resim hocaları subay hanımları idiler. Orta okulda bizim sınıflara derse gelmeyen hocalardan biri perspektif resim yaptıran Nihal Hanım'dı. Nihal Hanım ile bizim sınıf lise 1'de tanıştı. Notu çok kıttı. Yöntemi farklıydı. Kardeşim Zekai, ortaokulda iken sınıfta kalarak benden sonra onun arkadaşı olan Atilla Kılıboz'un desteğiyle bu dersten nasıl yüksek not aldığını anlatırdı.

Müzik dersini müzik laboratuvarında 1. ve 3. Sınıfta Şükrü Velioğlu Bey okuttu. Eşi resim hocasıydı. Piyano başta olmak üzere pek çok enstrüman vardı. Şükrü Bey, uzun boylu ve güler yüzlü bir hocaydı. Sınıfı ikiye böler ve bize bir şarkıyı farklı aralıklarla senfonik müzik gibi söyletirdi. Diğer gurubun seslerinden etkilenmez kendi sözlerimizi şaşırmadan söylerdik. Bundan büyük zevk alırdık. Sonradan TV'lerde yayınlanan operaları izleyince müzik hocamızı hep hatırlarım. Müzik dersi bizim için ders değil bir rahatlama, baskılardan kısa bir süre de olsa kurtulma zamanıydı.

2. sınıfta ise müzik dersine Nene Hatun öğretmen okulundan Necati Bey isminde Japon tipli, kısa boylu, asık suratlı bir hoca geldi. Piyanonun başına geçti ve "*Çaldığım notaları yazın!*" dedi. Bizi böylece yazılı imtihana tabi tutunca bütün sınıf dökülmüştük. Yıl sonu karne notum 4 idi. Müzik dersi o yıl bizim için cefa dersi olmuştu. Çok şükür ki bu hoca bir daha gelmedi.

Beden eğitiminde üç hoca vardı. Raif Akbulut, Hulusi Aydın ve Çeto lakaplı Ali Rıza Hoca. Bize derse gelmeyen Ali Rıza Hoca kısa boyluydu ama hızlı koşardı. Stadyumda yapılan atletizm yarışlarında sürat koşularına katılırdı. Ayrıca Palandöken futbol takımında futbol oynardı.

Raif Bey, aynı zamanda baş muavin idi. Güreşçiydi. Dersler spor salonunda yapılırdı. Beden eğitimi ders saatlerinin son saatler olması gerekirken, diğer dersler arasına serpiştirilmesi doğru değildi. Doğru düzgün bir kıyafetimiz yoktu. Derse çoğu kez çıplak ayakla girerdik. Kısa bir ısınma turundan sonra o yılın 19 Mayıs hareketleri öğretilirdi. Raif Bey derse genellikle geç gelirdi. Öğrencilerin kimi kasa- minder çalışması yapar, kimi minderde güreş tutar, kimi halatla tırmanır kimi de basketbol topunun ardından koşardı. Raif Bey, güçlü kuvvetli ve çok sertti. İleriki yıllarda hoca öğrenci ilişkileri çok yumuşadı.

Hulusi Aydın, Nurettin Bey gibi bekardı. Lisenin misafirhanesinde kalırdı. O'nun amacı basketbol sporunu öğretmek ve yaygınlaştırmaktı. Spor salonu bütün gün açıktı. Top bulabilenler top sürme, şut atma çalışmaları yaparlardı. Ben bu sporu hiç sevmedim. İnsanların büyük bir mücadele ortaya koyarak bir topu bir çemberin içinden geçirmesini pek anlamlı bulmuyordum. Öğle tatilinde sınıf maçları yapıldı. Öğrencilerin bu konuda pek başarılı olduğu söylenemezdi. Çünkü basketbol zor bir spordu. Hulusi Hoca, o sene basketbol potasına yaptığımız atışlara göre not verdi. Atış çizgisi üzerinden 10 atış yaptırdı. 4 tane atabilmişim. Karneye 4 notu işlendi. Şimdi basketbol maçlarını izliyorum. Profesyonel sporcular atışları kaçırabiliyorlar. Yıllar sonra TV'den izlediğim ABD'li meşhur basketbolcu Shaquille O'Neal dahi bu atışlarda başarısız olabiliyordu. O halde Hoca'nın bizi atış başarısı ile değerlendirmesi ne derece doğrudu?

Hulusi Hoca bize Türkçe dersine de gelmişti. Birinci sınıfta Timurlenk kelimesinden 3 harf ve yukarısında kelime türetmemizi istemişti. 236 Emin birinci gelmişti. Diğer bir konu ise *"Hayatınızdaki ilginç şeyleri anlatınız"* diyerek bizden yazılı bilgi istemesiydi. Onlardan beğendiği birini sınıfta okuttu. Abid Deniz, bir işportacının müşteri toplamak için yaptığı gösteriyi anlatıyordu. Elindeki iplik makarasından iplikleri havaya saçıyor, çok sayıda ipliği bir jilete üflemele kesiyordu. İnsanlar ne yapacak diye merakla toplanıyorlar, bu gösteriden sonra işportacı satmak istediği malı meraklılara satmaya başlıyordu.

Hüseyin Aydın'la yaşadığım ve bugüne kadar unutamadığım bir olayı anlatmak istiyorum. Ortaokul 3. sınıftaydık. Hoca gelmediği için dersimiz boş geçiyordu. Ben pencere kenarındaki 3. sırada yanımdaki 2 kişiyle birlikte otuyordum. Öndeki sırada oturanlar arkaya doğru gerilerek, ayaklarıyla ileri iterek sıralarda düzensizliğe sebep oldular. Ben ders çalışmaya çalışıyordum. İçeriye muavin Hüseyin Aydın girdi. Elinde kalın bir kızılılık sopası vardı. Düzeni bozulan sıralardaki 9 kişiyi tahta başına çağırırdı. Ben gitmedim. Bana döndü ve *"Sen de gel."* dedi. Herkesin eline o sopa ile 5 er kere bütün şiddeti ile vurdu. Sıra bana gelince itiraz ettim. *"Ben ders çalışıyordum. Bir şey yapmadım."* dememe rağmen ben de 10 sopa yedim. Üstelik yerime dönerken arkamdan sırtıma bir sopa daha indirdi ki acısı bir ay çıkmadı. İtirazımın mükafatı bu ilave sopaydı.

Kadın olsun, erkek olsun hocalar bizleri genellikle dayakla cezalandırırlardı. Bazıları bu işten Hulusi Aydın örneğinde olduğu gibi belki de zevk alıyorlardı. Yıllar sonra izlediğimiz Hababam Sınıfı dizilerinde bizim yaramazlıklarımızın fevkinde inanılmaz kabahatler yapan öğrencilerin dayakla cezalandırıldıklarını hiç görmedim. Bizim kaderimiz buydu. Yine yıllar sonra İstanbul'da eğitimini sürdüren kardeşim Zekai'ye iki okul arasındaki öğretmen davranışlarını sorduğumda verdiği cevap her şeyi açıklıyordu. *"Cehennemden cennete düşmüş gibiydim."*

Erzurum'da daha küçükken babalarımız bizi hocaya götürürken *"Eti senin, kemiği benim"* diyerek, hocaya tam yetki verirlerdi. Hoca da dayağı, hatta falakayı hiç eksik etmezdi. Bu kültür orta okulda hatta lisede de devam etti. Dayak, bir disiplin aracı olarak kullanılıyordu. Bu eylemin öğrencinin ruhsal yapısında açtığı tahribatın hocalar farkında bile değildiler.

Hayatımda iki hocayı yaptığı haksızlıklardan dolayı hiç sevmedim. Biri kızılıcık sopalı Hulusi Aydın'dı. İkincisi lise 1. sınıfta bize fizik, cebir ve geometri derslerini gelen hocaydı. İleride anlatacağım.

Beden eğitim hocalarının 19 Mayıs törenleri dolayısı ile diğer hocalardan ayrıcalıkları vardı. Bu çalışmalar esnasında onların havalarından geçilmezdi. Bu törenlere ilk defa 3. sınıf öğrencisiyken katıldım. Bizi stadyumda önce provalara götürdüler. Omuzlarım yanmıştı. 19 Mayıs günü yanık daha da derinleşti ve dayanılmaz hale geldi. Yanığa karşı hiçbir tedbir alınmıyordu. Eve gidince annem yanığın üzerine yoğurt sürerek acıyı biraz azaltmıştı. Atletin izi vücuduma çıkmıştı. Etkisi birkaç gün sürdü. Bu törenlerde jimnastik ve barfiks gösterileri büyük ilgi görürdü. Bu konuda çalışan öğrenciler izinli sayılır ve diğer derslere girmezlerdi. **Ders ikinci plandaydı. Gösteri birinci planda.**

Hayatta da bunun böyle olduğunu gördüm ve görmekteyiz. Dersine çalışan, bilgiyi öğrenen kişi üretken oluyordu. Böylece kendisine, çevresine ve topluma faydalar sağlıyordu. **Tıpkı arılar gibi.** Çalışmayan, gösteri peşinde koşanlar ise insanların hoşuna giden işleri yaptıkları için daha makbul sayılıyorlar, el üstünde tutuluyorlardı. Film ve ses sanatçıları, sporcular gibi. **Tıpkı ağustos böcekleri gibi.** Birinciler her türlü sıkıntıyı çekerler, toplumun refah düzeyini artırırlardı. İkinciler ise bunun keyfini çıkarırlardı.

Okul tatili 31 Mayıs'ta başladı. 19 Mayıs törenleri dolayısıyla eğitim zaten 15 Mayıs'tan itibaren tavsardı. Son 15 gün doğru düzgün ders yapılmazdı. Bu nedenle bu dönemde işlenen tarihi olayları doğru düzgün hiç öğrenemedik. Osmanlıyı çöküşe götüren sebepler ve kişiler hakkında yeterli, bilgilere bu nedenle sahip olamadık. Ağabeyimin söylediği diğer öğretmenler biyoloji ve kimya hocaları Huriser ve Ahmet Kaptanoğlu, matematik hocası Vuslat Odçıkın, Türkçe hocaları Haluk ve Feride Eser idiler.

***Arkadaşlarım:** Orta okuldaki arkadaşlarım her sınıfta değişti. İsimlerini hatırlayabildiğim arkadaşlarım **1. sınıfta** 221- Şemsettin Özyapar, 280- İsmail Avcıoğlu, 290- Abid Deniz, 298- Tünaydın Demircioğlu, sınıf birincisi 300-Zekai Yaylalı, 327-Sıtkı Devirmiş, Faruk Karabacak, Atilla Kılıboz,

2. sınıfta bunlara ilave olarak, sınıf birincisi 62-Dinçer Yiğit 63-İsa Uçar 88-Tümer Ilgar, 137- Vedat Kolişler, 257- İzzettin Boybeyi, Ömer Mestan, Fikret Genç ve Ülkü Kulaçoğlu,

3. sınıfta Sıtkı Oral, Şehamettin Hancı, Yılmaz Özgündoğdu, 612-Suat Dizikısa, subay çocukları 2-Ayhan ve Yavuz İmamoğlu gibi arkadaşlardı. Bu arkadaşlar içinde pek çoğu üniversite eğitimi yaparak yüksek mevkilere geldiler. Yavuz'un babası Simav'lıydı. Ailece onlarla görüşürdük. Yavuz ileriki yıllarda profesör oldu. Her sene bir kişi iftihar listesine seçilirdi. Ben orta okulda Dinçer ve Zekai'nin gerisinde kaldım ve iftihara hiç geçemedim.

Sınıfımızda çok kötü iki çocuk vardı. Onların isimlerini yazmıyorum. Bunlar kendilerinden güçsüz insanları döver ve paralarını alırlardı. 3. sınıfta bizden yaşça çok büyük iki kişi de sınıfımıza katıldı. Bunlar çift dikiş yaparlar yani bir sınıfa iki yıl okurlardı. Futbol takımında yer alan bu kişiler Doğu Özalp ile Mustafa Hadi Gögebakan'dı. Son iki şahıs futbol oynarlardı. Onların katılımı ile 3. sınıf karması çok güçlendi ve 5 Edebiyat B ile final oynadı ama maçı 3-1 kaybetti.

1959 yılıydı. Sıra arkadaşım 612-Suat, Türkçe hocamız Osman Güney Bey’e bir resim gösterdi. Kavuklu ve cübbeli bir kişinin boy resmiydi. Suat’ın resmi gösterirken “Saidi Nursi” dediğini hatırlıyorum. Osman Hoca resmi eline aldı ve epeyce inceledi. Hocanın ilgisini bu kadar çeken bu şahıs kimdi?

Yıllar geçtikçe bu şahsın düşünceleri ülke sathında taraftar buldu. Nurculuk ismi verilen bir tarikat geniş kitlelere yayıldı. İnsanlar, Kuran’ı ve peygamberi bırakıp Müslümanlığı daha iyi yaşayabilmek amacıyla bu tür insanların peşine takılmaktaydılar. Bu durum o tarihlerde Erzurum’daki dini yapılanmanın boyutunu göstermekteydi. Bizim evde böyle bir eğilim hiç olmadı. Bizler Kuran’ı ve Hazreti Peygamberi hiç terk etmedik.

312 no’lu Zeki’den de biraz bahsetmeliyim. Bu çocuğun babası Kürt ağasıydı. Oğlunu yatılı olarak okula vermişti. Sık sık sınıfa kadar gelir oğlunun hatırını nazıkçe sorar, bizlerden oğluna yardım etmemizi isterdi. Oğluna güzel bir elbise ve ayakkabı almıştı. Sınıftaki en güzel şapka Zeki’nin şapkasıydı. Ancak çocuğun ilk okulu çok zayıf olduğundan notları da çok düşüktü. Orta okuldan sonra kendisini hiç görmedim. Ne olduğunu bilmiyorum. Ama babasının oğlunu okutmak için gösterdiği çabayı hiç unutamıyorum. Bizimkiler bize bu kadar özen göstermezlerdi. Büyük olasılıkla okuma yazma dahi bilmeyen bu ağanın oğlunu okutma konusundaki bu isteği O’nun **gelecek eğitimdedir** idrakine sahip olduğunu gösteriyordu. Kürt ağası bu idraki yakalamıştı ama şehirde bu idrakten uzak pek çok kişi kızlarını okula göndermezlerdi. Bu sorun Erzurum’da uzun yıllar devam etti.

Ne zaman ki okula giden kız öğrencilerin, öğretmen, doktor, avukat olduğunu gördüler o zaman tavırları değişti. Yani cehaleti yenmenin tek çaresinin eğitim olduğunu akıl edemeyen insanları, okuyup iyi noktalara gelen çocukların kazandığı ekonomik üstünlükler hizaya getirdi. Bu kişiler bağnazlıklarından sıyrıldılar ve kızlarını okula gönderdiler. Peki daha önce okuyamayan diğer kız çocuklarının günahı neydi?

Ağabeyimin sınıf arkadaşları içinde ileriki yıllarda İTO takımı olarak isimlendirilen kişiler yer almaktaydı. Bunların dışında dâhi çocuk Doğan Gözümoğlu, Azmi Ulu-saraç, Yener Sağsöz, Yavuz Özgündoğdu, Okan Uysaler, Yenal Öncel ve berber Ahmet Bey’in oğlu sarı Mustafa’yı sayabilirim. Doğan her sene iftihara geçtiği için ağabeyim de benim gibi orta okulda iftihara hiç geçemedi.

Bitirme sınavları: Orta okulun sonunda bütün derslerden imtihan olduk. Bir ay süren bu imtihanlarda Türkçe imtihanı yazılı, diğerleri sözlü yapıldı. Türkçe imtihanında Pascal’ın şu cümlesinin açıklanması istenmişti. **“Evren kişiyi ezse de kişi evrenden uludur. Ezildiğini bilir. Evren ise bilmez.”** Aradan yıllar geçtiği halde unutmadığım bu cümle Beşir Göğüş ve Kemal Demiray’ın Türkçe kitabında yer almaktaydı ve bu cümle üzerinde Hocamız Osman Güney Bey çok durmuştu. O tarihlerde o yaştaki gençlerin dimağı için çok önemli olan böyle bir fikri çalışma, eğitim düzeyinin yüksekliğini göstermekteydi. Ama her derste bu kadar şanslı değildik. Bizim nesle ders veren, hatırladığım ve bende iz bırakmış hocalar İhsan Coşkun Atılcan, Şükrü Velioglu ve Neriman Alemdar idi. Osman Güney çok iyi hocaydı ama yaşlıydı. Diğer hocalar vasattı. Bize pek bir şey katamadılar. Anılarımızda kötü izler bırakan hocalar da eksik değildi.

***Orta okulda gördüğümüz eğitimin kalitesi:** Dersler Millî Eğitim Bakanlığınca tayin olunan bir eğitim programına (müfredata) göre yapıldı. Derslerde disiplin esastı. Bunu sağlayamayan hocalar, öğrencilerin oyuncağı olurlar ve itibar kaybederlerdi. Konular öğrenciler tarafından önceden ders kitabından öğrenilir ve derste işlenirdi. Yani öğrenciler derse çalışarak, bilgili gelirlerdi. Bu güzel bir şeydi. Ama bilgiler, sınıfta tartışma açılmadığından ezberde kalıyor ve kolayca unutuluyordu. Bu eğitim tarzının en sakıncalı yanı buydu.

İkinci husus bize faydalı olan bilgilerin ve becerilerin azlığıydı. Biz görerek veya fiili uygulama yaparak öğrenmiyorduk. Sadece ezberliyorduk. Yazı dersinde, iş bilgisi dersinde olduğu gibi bize faydalı olan bilgileri, uğraşları çok sevdik ve hiç unutmadık. Ama örneğin; pek çok kişi defalarca okutulmasına rağmen bir süre sonra önemli olayların tarihini dahi hatırlamazdı. Bu yöntem yanlıştı. Millî Eğitim Bakanlığı, niçin bu yanlışın içindeydi? Anlayamıyordum.

Diğer önemli konu ev ödevlerinin gereği kadar önemsenmemesiydi. Oysa ev ödevi kişiyi araştırmaya ve ortaya bir ürün koymaya sevk ediyordu. Ev ödevleri öğreticiydi ve üreticiydi. Hayatta ne kadar bilersen bil bunu üretime döndüremezsen bu bilginin bir faydası yoktu. İşte ev ödevleri insana bu yeteneği kazandırıyor. Bu yüzden ev ödevi yapmak, yazılı ve sözlü sınavlardan daha önemli olmalıydı. Ama uygulama böyle değildi. Ev ödevlerini önemsemez ve üstün körü yapardık. Çünkü notu kıymetli değildi. Bu kadar yanlış nasıl yapılabilirdi? Onu da anlayamıyordum.

En önemli konu ise kopya çekme denilen bilgi hırsızlığıydı. Bilgileri sorgulama yöntemi, öğrencileri bu ahlâksızlığa sürüklüyordu. Çıkarın kâğıt, kalem. Şu soruları cevaplayın. Emirleri ile başlayan yazılı yoklamalarda uyarı hemen gelirdi. **“Kopya çekene kocaman bir sıfır veririm. Şöyle yaparım. Böyle yaparım.”** Öğrencilerin çoğu sınıfa çalışmadan gelirdi. Genel olarak tembel bir toplumduk. Zor işin altına girmiyor, her işin kolayına kaçıyorlardık. Başarının tek ölçüsü bilgi olduğundan başarısız olmak istemeyen tembel kişi kolayca kopya hırsızlığına yöneliyordu.

Oysa sorular sorulduktan sonra kitap defter serbest bırakılsa, tembel öğrenci hiç değilse o sınav süresince kitabı karıştırır, sorunun cevabını arar, bulur ve doğru cevaplamaya çalışır. Böylece kopya çekme hırsızlığına düşmezdi. Çalışan ve bilgili kişi sınav süresince daha az zaman kaybedeceği için yine daha başarılı olurdu ama öğrenciler bu yöntemle bu kötü alışkanlığa bulaşmazlardı.

Sınav yöntemi nedeniyle bu kötü alışkanlık genç dimağlara o çağda verildi. Öğrenciler kolay kazanma yanlışına ve alışkanlığına o çağlarda sürüklendiler. Bu kötü alışkanlık hayatımız boyunca bizi hiç bırakmadı. Toplum olarak ne kadar dürüstüz? diye sorsak dürüstlüğü hiç kimse başkasına bırakmaz.

Orta okul 2. sınıfta fizik dersinden tek başıma yazılı imtihana alındığımda bilmediğim soruyu cevaplamak için kopya çekmeyi denedim. Arkadaşlarım fısıldayarak bana güya yardımcı olmaya çalıştılar. Ama kopya çekemedim ve bir daha da yeltenmedim. Hayatta ne biliyorsam az ya da çok kendi bilgimdir. Üniversitelerde kopya çekerek mezun olan arkadaşları gördüm. Ulan bu meslekten ekmek yiyeceksin. Bari biraz çaba göster. Bir şeyler öğren. Nerede? Adam hırsızlığa bu dönemde alışmış. Bu kişilere mesleklerinde ne kadar güvenilir? Bunlar ne kadar doğru iş yapabilirler?

Çok önemli bir başka konu, 4,5 tan 5 verilmek suretiyle zoraki sınıf geçen öğrencilerle bütünlemeye kalan zayıf öğrencilerin yetiştirilmemesiydi. Bütün sene dalga geçen öğrenci karne dönemlerinde kurtarma yazılısı ve sözlüsü yapılmasını hocadan talep ederdi. Öğrenciyi sınıfta bırakan hocalar sosyal çevrede sevilmediğinden bu taleplere duyarsız kalamazlar ve öğrencileri yeniden imtihan ederlerdi. Bu imtihanlarla öğrencinin notu önce 3 ten 4'e, sonra 4,5 tan 5'e yükseltir ve öğrenci yeteri bilgiye sahip olmadan bir üst sınıfa geçirilirdi. Bu uygulama çok yanlıştı.

Hedef öğrenciye gerekli bilgiyi mutlaka kazandırmak olmalıydı.

Zira bu durumda çalışkan öğrenciler sanki bir nevi cezalandırılıyordu. Bu yaklaşım toplumumuzda hayatın her dalında vazgeçilmez bir alışkanlığımız oldu. Bu yüzden üstün nitelikli toplum olmadık ve vasat bir toplum haline geldik. Görevini yeterince ve zamanında yapmayanlar çıkarılan ve haksız uygulanan aflarla mükafatlandırıldılar. Vergisini zamanında veren vatandaşların vergi aflarıyla bir nevi cezalandırılması gibi. Yanlış, tembeli mükafatlandırılan böyle bir ülke yönetimi başarılı olabilir mi?

Bu konuda yaşanmış bir olayı anlatayım. Orta okul ikinci sınıfta tarih dersinde orta çağ tarihi okutulurdu. Tarih hocası öğrenciye karşı disiplin sağlayamayan Saime Hanım'dı. İbrahim Paşa camii imamı Fazıl Hoca'nın oğlu yaramaz mı yaramaz, bu yüzden fır lakabı ile anılan Fır Kemal, hocadan kendisini kurtarma sözlüsüne kaldırmamasını ister. Hoca bu isteği kabul eder ve Kemal'i tahtaya kaldırır. Tarih kitabını açar ve açılan ilk sayfadan soruyu sorar. *"Anlat bakalım. Orta çağ Avrupa'sında din ve kilise yapısı nasıldı?"* Kemal, bu soru karşısında bir sınıfa bakar, bir hocaya bakar ve sınıfa dönerek. *"Diyorlar ki Kemal yaramazmış. Kemal azgınmış. Kemal kötü insanmış. Hocam Elhamdülillah, Müslümanım. Anam Müslüman. Babam imam. Sor bana hacıyı, sor bana hocayı, sor bana camiye, sor bana ezanı. Hocam, bu sufatımda (surat) Hristiyan'a benzer bir şey mi gördün ki bana kiliseyi, papazı anlat diyorsun?"* diye cevap verir.

Sınıflarda başarı oranı yüksek değildi. Çoğu kişi bir veya birkaç dersten bütünlemeye kalırdı. Bu kişilerin okul tarafından yaz kurslarına alınarak eksiklerinin giderilmesi, onlara bir miktar çalışma şuurunun kazandırılması gerekirken böyle yapılmıyor, bu öğrenciler başıboş bırakılıyordu. Eylül ayında yapılan bütünleme sınıflarına yine yeterince çalışmadan gelen öğrencilerin çoğu bir üst sınıfa zoraki geçiriliyordu. Evet öğrenciyi sınıfta bırakmak ülke için zarardı. Ama öğrenciyi yeteri kadar öğrenmeden sınıf geçirmek daha büyük zarardı. Tembelliğe prim verilmemeli, her öğrenci olması gereken bilgi düzeyine mutlaka ulaştırılmalıydı.

Aksi halde Ülke, güya eğitim görmüş tembel ve yeteri bilgi sahibi olmayan insanlarla dolardı ki öyle de oldu. Bu kadar emek verildikten sonra gerekli ürünü alamamak büyük kayıptı. Kendi bindiğimiz dalı kesiyorduk.

Eğitime yardımcı etkinlikler: Derslerin dışında en önemli eğitim çalışmaları lise öğrencileri arasında yapılan münazaralardı. Bir konu üzerinde tez, antitez şeklinde yapılan bu tartışmaları çok kişinin izlemesi sağlanırdı. Bir hoca'nın yönetiminde iki gurubun yaptığı tartışmalar oldukça hararetle geçer ve tartışmalarda karşılıklı saygıya özen gösterilirdi. Sonuçta tezini iyi savunan ekip galip sayılırdı. Bu yöntem öğrenciler için çok yararlıydı. Münazaraya katılan öğrenciler kendi tezlerine günlerce hazırlanırlar, münazaranın etkisi izleyenler arasında yine günlerce sürerdi.

Önemli bir görsel etkinlik tiyatro çalışmalarıydı. Lise son sınıf öğrencileri spor salonunun sahnesinde oyunlar sergilerlerdi. Seyrettiğim oyunlardan biri Ayyar Hamza, diğeri Ay ışığı oyunlarıydı. Diğer bir yazılı etkinlik ise duvar gazeteleri idi. Lise ve orta okul öğrencilerinin hazırladığı yazılar, öğrenciler tarafından seçilen seçici kurul tarafından ayıklanır ve uygun görülen yazılar 1 hafta süre ile duvar gazetesine asılırdı. Bu gazetede yazısının asılı olması öğrenci için bir övünç kaynağı olurdu. Bir başka önemli etkinlik 15 günde bir kere yapılan kitap piyangolarıydı. Piyangoya konulan kitaplar, üst kattaki camlı dolapta sergilenir, beş kuruşa satılan biletlerle herkes piyangoya katılırdı. Bu yöntemin faydası insanlarda kitap okuma heyecanı oluşturmak idi.

Biz ailece ilkokulda çocuk kütüphanesine gittiğimiz için kitap kurdu olmuştuk. Elimize geçen kitabı okurduk. Ama toplumun kitap okuma alışkanlığı yoktu. Kimse ders kitabı dışında kitap okumazdı. Oysa her kitap insan için farklı bir dünyaydı. İnsan bu dünyalarda gezinirken hem bilgisini geliştiriyor hem de mutluluğu tadıyordu. Bu mutluluğu tadan insan elinden kitabı bırakamıyordu.

10 Kasım törenleri: Mustafa Kemal Atatürk'ün aramızdan ayrıldığı her 10 Kasım günü okulun spor salonunda bütün öğrencilerin katılımıyla anma törenleri düzenlenirdi. Tören saat 9.05 te saygı duruşu ve İstiklal Marşının okunması ile başlardı. Törenleri genellikle Türkçe öğretmeni Halûk Eser yönetirdi. Konuşmalar yapılır, şiirler okunur, Atamız rahmetle, saygı ile ve hüznle yad edilirdi. Ancak bazı öğrenciler özellikle saygı duruşunda bazı sesler çıkararak, kısıp kısıp gülümsemeler ve fısıltılarla bilerek veya bilmeyerek saygısızlık yaparlardı. Atamızı anmanın değerini bir kısım öğrenciler idrak edememiş olabilirdi. Bu durumda onları uyarmak ve bilgilendirmek yeterliydi. Ama özellikle bir kısım öğrencilerin bu hareketleri ile ailelerinden gelen Atatürk saygısızlığını ortaya dökmeleri kabul edilemezdi.

Tanrı Kuran'da insanlara nankör olmamaları gerektiğini öğütlemekteydi. Ama insanlar her yerde ve her çağda nankörce davranmaya devam ediyorlar, insanlık için büyük hizmetler etmiş kişilere saygısızlığı reva görebiliyorlardı. İnsanların en büyük öğretmenleri olan peygamberlere bırakın saygısızlığı, karşı çıkılmamış mıydı? Alimler, mucitler, topluma yenilik getiren düşünürler toplumdan dışlanmamışlar mıydı? Atatürk'ün bu tür saygısızlıklara uğraması da kaçınılmazdı.

Ama Erzurum'un farklı bir özelliği vardı. Mustafa Kemal, Erzurum'da ikinci kez doğmuştu. Erzurum halkı Mustafa Kemal ve arkadaşlarına verdiği destekle Cumhuriyetin ilk ateşini yakmıştı. Mustafa Kemal'in gözünde Erzurum halkının bu hizmetlerinin dolayı çok büyük değeri vardı. Erzurum halkı ve onların çocukları sebebi ne olursa olsun Mustafa Kemal'e hele O vefat ettikten sonra saygısızlık yapamazdı, yapmamalıydı. Evet, yapmamalıydı.

Erzurum'daki diğer okullar: Erzurum Doğu Anadolu Bölgesinde bir idari merkez konumundaydı. Ticaretin yanında aynı zamanda eğitim merkeziydi. Şehirde yirminin üzerine ilk okul, iki erkek orta okulu, bir kız orta okulu, bir kız sanat enstitüsü, bir erkek sanat enstitüsü, bir karma lise, bir yapı sanat okulu, bir ebe ve hemşirelik okulu, bir imam hatip orta okulu ve lisesi ve bir ilk öğretmen okulu vardı. 1957 yılında Atatürk Üniversitesi açıldı. Daha sonraları yeni eğitim kurulları hizmet verdi.

Bu okulları incelediğimizde çoğunun meslek okulları olduğunu görmekteyiz. Bu tercih doğru tercihti. İnsanların kısa bir eğitimden sonra bir mesleğe sahip olması ve erken yaşta hayata atılması, ekonomik sıkıntı içindeki bu toplum için çok önemliydi.

Normal orta okul ve liseler öğrencilerine beceriden çok genel kültür kazandırmaktalar. Şüphesiz bu eğitime de ihtiyaç var. Ama öncelik meslek liselerinde olmalıdır. Bu yapı zamanla bozuldu. Liseler çoğalınca işsiz güçsüz sayısı da arttı. Bugün buna üniversiteler de eklendi.

Acilen eğitim sisteminin değiştirilmesi gerekiyor. Laf üreten yerine iş üreten eğitim kurumlarının artırılması şart.

Bir toplumun geleceği eğitim sistemine çok bağlıdır. Eğitim size sağlıklı düşünen ve üreten bir nesil yetiştiremiyorsa o toplum gerilemeye mahkûmdur. Cumhuriyet bu gerçeği görerek bu doğrultuda bir eğitim yapılanmasını gerçekleştirmişti. Demokratik sistemle iş başına gelen yeni yöneticiler emperyalizmin (sömürgeciliğin) bu sinsi tuzağına düştüler ve eğitim sistemimizi darmadağın ettiler. Uğradığımız zararın boyutunu ölçmek mümkün değil.

Yeni bir yapılanma en erken 15 belki 20 senede meyvesini verir. Ama zararın neresinden dönersek kârdır diyerek eğitim sistemimizi çağın gerçeklerine göre yeniden yapılandırmamız gerektiğine inanıyorum.

*Aile hayatımızın önemli olaylarından biri babamın 1957 yılında DSİ'ye geçişi oldu. Babam çalıştığı İl Özel İdare Müdürlüğünde mutlu değildi. DSİ Genel Müdürlüğü 1954 yılında kurulmuş Erzurum DSİ Bölge Müdürlüğü ise 1956 yılında Vakıflar İş Hanının üst katında hizmete başlamıştı. ABD'den örnek alınarak kurulan bu kuruluş Ülkenin su ve toprak kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi amacını taşımaktaydı. Modern bir kuruluştur. Mühendislik hizmeti görülürdü. Baskı yoktu. Babam bu kuruluşa geçince kendisini İğdır 84. Şube Müdürlüğüne atadılar. DSİ 8. Bölge Müdürlüğü'nün en büyük işi 60 bin hektar büyüklüğündeki İğdır Sulamaları inşaatlarıydı.

Babamın buradaki hizmet süresince ailemizi annem yönetti. Babam her ay başı Erzurum'a gelir, birkaç gün kalır, personel maaşlarını alır ve dağıtım için tekrar İğdır'a dönerdi. Babamın bu görevi, yaklaşık 3 yıl sürdü. Bu dönemde ben ve küçük kardeşim orta okuldaydık, ağabeyim lisedeydi. 1960 yılına kadar biz eğitimimizi babamızın nezareti olmadan yaptık. Zor yıllardı ama ailece bu zorluklara katlanmasını bildik.

Liseye başlamadan 1959-60 ders yılında yeni erkek orta okulu açıldı. Her sınıftan sadece 1 şube lise binasında eğitimini sürdürdü. Diğer öğrenciler yeni orta okula gönderildiler. Bu yüzden okul numaralarımız değişti. Bu değişimi Totem lakabı ile anılan müdür Sadrettin Hoca yaptı.

***Lisenin şöhret öğrencileri:** Lisenin üç çeşit şöhretlisi vardı. İlk gruba çalışanlar girerdi. Bunlar derslerde yani sınıf içinde büyük itibar görürlerdi. Ders dışında daha alt sınıf öğrencilerinin çözemedikleri soruları çözerlerdi. Ama bu insanların genellikle sosyal yönleri zayıftı. Bu nedenle belli çevreler dışında okul içinde fazla tanınmazlardı.

İkinci gruba giren öğrenciler sosyal aktiviteleri yüksek olan kişilerdi. Bunların çoğu spor yapardı. Futbol, voleybol, basketbol, masa tenisi, atletizm, barfiks ve güreş gibi sporlarda öncü olanları herkes tanırdı.

İyi şiir okuyan, münazaralarda iyi tartışan, güzel şarkı söyleyen, iyi bar oynayan kişiler de bu gruba girerlerdi. Herkes bar oyunlarını öğrenmeye çalışırdı.

Öğrenci temsilciliğini yapan kişiler de bu grubun diğer elemanlarıydılar. Gözüm-Altan grubu, Akbulut grubu, temsilcilik seçimlerinde günlerce afişler asmışlar ve okulda propaganda yapmışlardı.

Küçük olduğumuz için doğrusu bu seçimlerin ne anlama geldiğini bilmezdik. Ama bu seçimlerde öne çıkanlar sonradan siyaset dünyasında da boy gösteren kişilerdi. Demek ki siyasetin ilk adımları bu çağlarda atılıyordu.

Son gruba girenler ise çift dikiş yapmayı usul edenmiş kişilerdi. Bunların eğitimi umursamaz tavırları fıkralara konu olurdu. En fazla tanınan kişiler de bunlardı. 6 yıllık okulu 12 yılda tamamladıkları için bu kişilerin arkadaş sayıları da haliyle normal öğrencilerin iki katıydı.

Atatürk Üniversitesi sinema bölümü hocalarından Murat Bulut'un kayıtlarına devam edelim.

1955 yılı mezunu Prof. Dr. Özdemir Aknut, 1956 yılı mezunları Prof. Dr. Ayhan Toraman, Avukat Doğu Bayülgen Hanım, Danıştay üyesi ve vali Gümüşhaneli Hüsnü Tuğ, Folklorcu Hasbettin Altınok, tıp doktoru Turgut Genç, Karşı avukat Rafet Ataç, 1957 yılı mezunu Prof. Dr. Metin Nurluoğlu, Trabzonlu Albay Murat Özgürler, 1958 yılı mezunlarından Ziraat mühendisi Mehmet Leylioğlu, milletvekili Rasim Cinisli, Avukat Sadrettin Haşiloğlu ve 1959 yılı mezunu Prof. Dr. Yener Özkan görüşlerini dile getirdiler ve şunları söylediler:

**Erzurum Lisesinden mezun olmanın Erzurum'da ve yurt dışında bir ayrıcalığı ve saygınlığı vardı.*

**Okul bizim yuvamızdı. Her bir taşında gözümüzün izi var. 1960 öncesi nesil Ülkenin mimarlarıydılar.*

**Kitaplarımızı hor kullanmaz, bir sonraki sınıfa verirdik. Hamam için bize verilen sabunlardan artırdıklarımızı dini bayramlarda köye gittiğimizde anamıza hediye olarak götürürdük.*

**Kız arkadaşlarımızla mesafeli ve saygılı davranırdık. Bazı sınıfların mümessili (sınıf temsilcisi) kız arkadaşlar arasından seçilirdi. Hocalar kız arkadaşlara daha çok güvenirlerdi.*

** Hababam Sınıfını aşan dostluk ve arkadaşlıklarımız vardı. Yazmadığımız için bunlar hep unutuldu.*

**Okulda gördüğümüz eğitim o kadar kaliteliydi ki Ülke çapında ilk 5 lise arasındaydık. Eksikimiz yabancı lisan ve yazmamamızdı.*

**Bizler kişiliğimizi bu lisede kazandık. Gümüşhaneli bir öğrenci "Bütün kişiliğimizi Erzurum Lisesinde gördüğümüz eğitimde ve Erzurumlunun güvenilir Dadaş ruhunda bulduk." der.*

***Hocalar:**

Fizo Baba: Lakabı isminin önüne geçmiş. Kimse ismini hatırlamıyor. Aslen dış hekimiydi. Fizik hocamız Hüseyin Karagöl sert ama çok iyi bir hocaydı. Elinde kablodan oluşan bir kırbaçla ara sıra öğrencileri okşardı.

Şadiye Ekesan Hanım: 1942 yılında göreve başlayan Erzincanlı tarih hocası Şadiye Hanım bütün öğrencilerinin takdirini kazanan çok kıymetli bir hocaydı.

Necdet San: Matematik hocası Necdet Bey de mükemmel bir hocaydı. Sonradan üniversite kadrosuna geçti ve profesör oldu.

Mehmet Leylioğlu'na soruyor: "*Topçu musun?*" Evet. "*İyi Topçu musun?*" Evet. "*Ama matematikte gerisin. Olmaz. Topta da ileri. Matematikte de ileri olmalısın.*"

Daaş (dadaş) lakaplı Nabi Erverdi, öğrencileri için örnek olmayı başaran, davranışları ile herkesin saygısını ve sevgisini kazanan bir insandı.

Yazılı yoklamada köyünden tanıdığı öğrencisi Abdürrahim Aydınoglu kopya çekmeye çalışıyor.

Nabi Hoca kalın gözlüklerinin ardından bu girişimi fark edince köyde sevdiği ortakçısının oğlunu, öksürerek "*Ola. Abdürrahim oğlum. Ne yaptığını görirem. Kapat.*" diye uyarıyor. Ama öğrenci bu uyarılara uymadığı gibi şu cevabı veriyor. "*Allahasen (Allah'ını seversen) görme hocam. Yoksa merekte ot tayaları devrilir.*"

Mehmet Müftügil, eskiden lise müdürlüğü yapmış ve eğitim yıllarının son dönemine gelmişti. Yine de hocalığın verdiği enerji olsa gerek derslerini hiç aksatmazdı. Türkiye yerine Türkiye demesi dikkatimi çekmişti.

Osman Güney, Türkçe hocasıydı. O da örnek bir insandı. Cumhuriyetçiydi. Emekliliğine yaklaşımtı.

Saniye Hanım: 1945 yılı lise mezunu olan Saniye Hanım 1951 yılında Edebiyat hocası olarak mezun olduğu liseye öğretmen oldu. Gençti ve heyecanlıydı. Öğrenciye bir şeyler kazandırmanın gayreti içindeydi. Disiplinliydi. Adildi. Kardeşi Yavuz'a iltimas etmemiş, O'nu bütünlemeye bırakmıştı.

Taliha Hanım: O da genç yaşta okuduğu, kendi sınıf arkadaşlarının hala okuduğu liseye öğretmen olarak atanmıştı.

Haset ve tembel öğrenciler "Kız Telehe. Hoca mı oldun?" der, durumlarına utanacaklarına Erzurum'da hâkim olan kıskançlık ve hasetlik duygusunun dışı vuran etkisiyle aklınca dalga geçerlermiş. Taliha Hanım, Orta 1. Sınıfta bize tarih dersine gelmişti.

İhsan Coşkun Atılcan: Bize Orta 1. Sınıfta resim dersine gelmişti. 1917 yılında Erzurum'da doğdu. 1943 yılında Erzurum Lisesi Kütüphane görevlisi olarak göreve başladı. Yardımcı öğretmen olarak resim ve müzik derslerine girdi. 1959 yılında Ankara Kurtuluş Lisesine tayin edildi. 1974 yılında İller Bankasından emekli oldu. 2012 yılında Ankara'da vefat etti.

İhsan Hoca tam bir sanatçıydı. Resim ve müzik dışında, folklor ile ilgilendi. Davul ve Zurna peşinde, Erzurum'da bir gül deste, Erzurum ağzı, Erzurum fıkraları ve Erzurum barları adlı kitapları yayınlandı.

Lisede yaşanan fıkramsı iki olayı anlatayım:

Çift dikişliler arka sıralarda otururlar ve dersle fazla ilgilenmezlerdi. Hocalar dersleri genellikle ön sıralarda oturan öğrencilerle yaparlardı. Çeşitli nedenlerle okula geç kayıt yaptıran öğrenciler arka sıralarda kendilerine yer bulurlardı. Sınıfa sonradan gelen ve bu nedenle bazı dersleri kaçırın öğrenciler yazılı yoklamalarda arkadaşlarından yararlanmak isterler, sıra arkadaşları da “Sen hiç merak etme. Sana sorunun cevabını fısıldarız.” sözünü verirlerdi.

Böyle bir yazılı imtihanda sorular sorulunca sıra arkadaşları sırtlarını dönerler ve kâğıtlarına bir şeyler yazmaya başlarlar. Çocuk bir süre sonra fısıldayarak yardım ister ama tık yok. Cevap alamaz. Zil çalmaya birkaç dakika kalınca her iki arkadaş yüzlerini çevirirler öğrencinin boş kâğıdına bakarlar ve aynı anda söylenirler.

“O ooo! Arkadaş. Sen daha kâğıdını süslememişsin.”

Taleha Hocanın yazılı yaptığı bir coğrafya imtihanında Erzurum’un güneyindeki dağların isimleri sorulur. Gecikmeli öğrenci cevabı bilemez. Yanındakinden yardım ister. O da Erzurum şivesiyle bilmiyorum anlamına gelen “Bennam.” der. Öğrenci kâğıdına yazar “Erzurum’un güneyinde **Bennam** Dağları yer alır.”

Hasbettin Altınok, çok güzel bar oynardı. 86 yaşındaki Hasbi Ağabey bu zindeliğini aksatmadan oynadığı bar oyununa borçlu olduğunu söyler. Erzurum barları içinde Köroğlu barı kılıçla oynanır. Yurt dışı bir turnede “*Rasim Cinisli ile bu barı oynarken heyecanla saldırdım ve sahnenin dışına düştüm. Halk coşku ile alkışlar-ken sahneye nasıl çıktığımı hiç hatırlamıyorum.*” derdi.

“Her cumartesi saat 13.00’da hafta sonu tatiline girmeden önce Havuz başında bando eşliğinde İstiklal Marşı söylenir ve göndere bayrak çekilirdi. Tören sonrası kışlasına dönen bando takımı Cumhuriyet Caddesinde yürürken halk bando takımının arkasına coşkuyla takılırdı. Ben de zurna çalardım. Bir kısım halk benim zurnamın peşine takılır ve bando takımının tam aksi yönünde yürüyerek şenlik oluşturlardı.”

***Cumhuriyet Caddesinden kuzey yönüne doğru üç yol inerdi.** İlki şehrin en batısında olan ve Havuz başından inen Hastaneler Caddesiydi. Bu caddenin batısında Atatürk Üniversitesi kuruluncaya kadar askeri barakaların dışında pek yerleşim yoktu. İkincisi Saray Sineması kavşağından inen Mumcu Caddesi idi. Bu caddeden inerken sağda 29. Tümen Karargâhı, Merkez Bankası Müdürlüğü ve birkaç evden sonra alt katında petrol istasyonu bulunan Temelli Palas ile Palıt Meydanına ulaşıldı. Palıt meydanından doğruya doğru gidildiğinde önce ekmek fabrikası gelir, daha sonra sağlı sollu dükkânların olduğu bir çarşı ile Gürcü Kapı semtine varılırdı. Mumcu Caddesinin sol yanında ise Foto Spor, birkaç dükkân, Halk Oyunları Derneği, ara sokak, alt katında bar ve pavyonların olduğu birkaç katlı beton yapılar gelirdi. Erzurum’da o yıllarda meyhaneler de vardı, bar ve pavyonlar da. İçki satan kişi, kızlarını bizimle birlikte hocaya gönderirdi. Dindar bir şehirdeki garip şeylerdi bunlar.

Bu cadde üzerinde Palıt meydanına kadar birkaç dükkân ve genellikle evler yer alırdı. Palıt Meydanından kuzeye doğru yüründüğünde küçük bir otogar, sola doğru Hastaneler Caddesi ile birleşen Kongre Caddesine, sağa doğru Ziraat Bankası binasını geçince İstasyon Caddesine ve bu yolla tren garına ulaşıldı. O yıllarda Çavuşoğlu ve Ulusoy otobüsleri ile genellikle Karadeniz’e ve yakın il merkezlerine seyahat edilirdi. Yük ve yolcu ulaşımında ağırlık trendeydi.

Üçüncü yol Taş mağazalar Caddesiydi. Tarihi yapısı ile bu cadde Erzurum'un ana ticaret merkeziydi. Kuzeye doğru inildikçe sağdaki ilk dükkân İlim Ocağıydı. Kitap ve kırtasiye satılan bu dükkânın sahibi ağabeyimin anlattıklarına göre İttihatçıymış. İsmet İnönü'ye söylenir durmuş. Ama İsmet İnönü Erzurum'a geldiğinde gidip bu kişiyle görüşmüş. Kasap Abdi'nin dükkanından sonra Terzi Necmettin Bey'in dükkânı ve Altın Makas terzisi yer alırdı. Sonra kuyumcular gelirdi. Bu caddede birkaç züccaciye dükkanından sonra bir kavşağa varılırdı. Bu kavşağın doğusunda Gül Ahmet yokuşu yer alırdı. Gül Ahmet'in kim olduğunu bilmezdik. O'nun 1856 yılındaki Gavurboğan Muharebelerinin halk kahramanı olduğunu yıllar sonra öğrendim.

Taş mağazalar Caddesinin solundaki ilk dükkân, saatçi Nurettin Efendi'nin dükkânıydı. Daha sonra Aydaş'ların manifatura, Alyap'ların bonmarşe, Merdal'ların ayakkabı satış dükkanları ile bir parfümeri mağazası gelirdi. Ara sokaktan sonra Arı'ların tuhafiye mağazası, Özbaylar'ın ayakkabı dükkânı ve şehirdeki en büyük ikinci eczane olan Erzurum Eczanesi yer alırdı. Daha sonra çeşitli toptancı dükkânları ve Acemlerin büyük mağazasıyla kavşağa varılırdı. Kavşağın batısındaki yoldan Gürpınar sineması ve Ayas Paşa camii önünden geçilerek Kavaflar Çarşısına ulaşıldı.

Kavşak tan kuzeye doğru gidilince Erzurum'un boya, badana, hırdavat, oto lastiği ve bu gibi şeyler satılan dükkânların, hanların ve peynir pazarının olduğu Gürcü Kapı semtine varılırdı. Sağda Habip Baba türbesinin yer aldığı Gürcü Kapı semti, aynı zamanda yağ, bal, peynir ticaretinin de Erzurum'daki merkeziydi. İki mahalleye adını veren Habib Baba kimdi? Onu hâlâ bilmiyorum. Sevilen bir kişi miydi? Yoksa dini özelliği önde olan bir zat mıydı?

Gürcü Kapı ile Kavaflar Çarşısının birleştiği yerden sonra İş Bankası binasını geçince sağdan Kilise Kapısı semtine varılırdı. Bu mahalde bulunan ve Erzurum'un en ucuz kırtasiye malzemelerini satan Tortum Pazarından sarı yapraklı defterler alırdık. Daha ileride Erzurum Kongresinin yapıldığı eski adı Sanasaryan olan Yapı Usta Okuluna ulaşıldı.

Cevat Dursunoğlu'nun ifadesine göre Mustafa Kemal, nüfus kaydını Selanik'ten Erzurum'a aldurmıştı. Erzurum Mustafa Kemal için çok önemli bir şehirdi.

Bizim yaşamımızdaki şehir ana çizgileriyle böyleydi.

4.2 Lise yıllarım (1959-1962)

Liseye başlamadan önce okul numaralarımız değişti. Benim numaram 491 oldu. Ağabeyimin numarası 51 Kardeşim Zekai'nin numarası 120 idi. Lisede sınıflar resim, müzik ve Almanca seçmeli derslerine göre belirlenirdi. Ağabeyim Almanca'yı seçmişti. Bizim dönemimizde Almanca kaldırılmıştı. Benim müziğe karşı çok kabiliyetim olmasına rağmen 487-Dinçer Yiğit'in isteği ile ondan ayrılmamak için çok başarılı olmadığım resim bölümünü seçtim ve 4G sınıfında lise eğitimine başladım. 490- Şemsettin ve Sıtkı Devirmiş de bizim sınıftaydı.

Ağabeyim Almanca seçmeli dersi olan 4A sınıfında okudu. Dahi çocuk Doğan Ağabey o sene ABD'ye gitti. Batılılar bu tür insanları bulup ülkelerine götürüyorlar, onları her türlü olanakları vererek yetiştiriyorlar, onların tabiiyet değiştirerek kendi bilim akademilerinde çalışmalarını sağlıyorlardı.

Bu bir emperyalizm yani kısa tabirle eşkıyalıktı. Doğan Ağabey'in gidişini bu açıdan değerlendirmek gerekir diye düşünüyorum. Yurt dışına öğrenci gönderilmesinin taraftarıyım. Ancak bilgi ve tecrübelerini arttırdıktan sonra geri dönmek kayıt ve şartıyla. Doğan Ağabey'in gidişi ile ağabeyimin önü açılmıştı ama o sene Turgut Alyap iftihara geçti. Sınıftaki diğer arkadaşları Erol Üçyıldız, Saim Bali, Azmi Ulusaraç, Uğur Oral ve Ergündüz Ilıcalıydı. İTO takımının Almanca yardımcı dersini seçmeyen diğer elemanları farklı sınıflara dağılmışlardı. Sınıf basketbol takımında oynayan ağabeyimin bize gelmeyen hocaları kimya hocası Üşümüştü lakaplı Ziya Bey ile cebir ve geometri dersleri hocası keş lakaplı Hikmet Bey'di.

1957 yılında babamın Iğdır'a tayin edilmesi ve genel seçimlerin yapılması hayatımızı etkileyen iki önemli olaydı. 1950 yılından bu yana iktidarda olan Demokrat Parti'nin yıldızı sönmek üzereydi. Zira o yıl yapılan seçimleri, seçim kanununun getirdiği avantajlarla kıl payı kazanmışlardı. Ekonomi kötüye gitmeye başlamıştı. Bu iyiye alamet değildi.

17 Kasım 1958 tarihinde Erzurum'da açılan Atatürk Üniversitesi Kız Orta Okulu binasında iki fakülte halinde eğitime başladı. Lise mezunları üniversiteli oldular. Erzurum'da üniversitenin açılmış olması şehir için Başbakan Adnan Menderes'in adeta bir ikramıydı. Atatürk Üniversitesi o tarihte ülkenin dördüncü büyük üniversitesi niteliğindeydi. Erzurum'a sosyal, kültürel ve ekonomik katkılar sağlayacaktı. Erzurum bu olanaktan ne kadar yararlandı? Veya yararlanamadı? Bunun muhasebesini ileride yapacağım.

Lise 2. Sınıfta öğrenciler fen ve edebiyat olmak üzere ikiye ayrılırlardı. Ağabeyim fen sınıfını seçmiş ve bu sınıfı seçen arkadaşları ile buluşmuşlardı. Erdal Erciş'le birlikte, sınıf basketbol takımındaydı.

Ağabeyim edebiyat kolunu seçen Azmi'den çok bahseder ve bu ayrılığın üzüntüsünü ifade ederdi. Azmi Bey çok okuyan, düşünen ve tartışan bir kişiydi. Bu nitelikteki insan sayısı azdı. Müfit de çok okurdu. Genel kültür sahibiydi. TV'lerdeki bilgi yarışmasına çıkardı. Kimse ona kitap vermezdi. Çünkü verilen kitap geri gelmezdi.

Ağabeyim anlatırdı. O yıla, Kimya hocası Efo Nene lakaplı Aliye Hanım'ın beyaz laboratuvar önlüğüne sırtı dönükken dolmakalem mürekkebinin fişkırtılması olayı damgasını vurmuş. Bu olay öğrenciler arasında da büyük tartışmalara sebep olmuş. Tahkikat sonucunda olayın failinin Taner Çöğenli olduğu ortaya çıkmış. Taner'e 3 gün tart (okuldan uzaklaştırma) cezası vermişler.

Edebiyat sınıfında şöyle bir olay olmuş. Kimya hocası Saim Bali'yi sözlüye kaldırmış. Ona stearik asit, oleik asit grubundan *"Yağları anlat"* demiş. Saim cevabı bilmiyor. Kem küm etmeye başlamış. Ön sırada oturan ve babası Erzincan kapısında yağ, peynir satan İsmail Emi'nin oğlu Tuncer Özsoy, kürsünün daldasına (siperlik) sığınarak, hocanın görmediğini ve duymadığını sanarak Saim'e doğru fısıldamaya başlamış *"Tereyağı, sana yağı, kuyruk yağı, bezir yağı."* Hoca Saim'e dönüp *"Evladım. O tembelin teki. Ona inanma."* diyerek uyarınca Saim patlamış, *"Niye inanmayayım. O benim arkadaşım. Sen ondan daha mı iyi bilirsen? Hem O'nun babası bakkal."* Bu cevap pek tabi Saim'e bir yıla mal olmuş. Ağabeyim bu olayı da katıla katıla gülere gülere anlatırdı.

Fen sınıfında matematik derslerini lise müdürü Sadrettin Eyüboğlu okuttu. Ağabeyimin en beğendiği hoca olan Sadrettin Bey, müdürlüğünde ne kadar disiplinli ise hocalığında öğrenciye o kadar yakın bir hocaymış. Ağabeyim! “Sadrettin Bey bize şahsiyet kazandırdı.” Derdi.

Yıllar sonra Sadrettin Bey’in cenazesini ben, Zekai, Murat ve Altan Çiloğlu’yla birlikte Ataköy 4. Kısım camiinden kaldırdık. Bizi gören yakınları “Erzurum’dan öğrencileri gelmiş. O’nu unutmamışlar.” diyerek mutluluklarını ifade etmişlerdi. Cenazesini Aşiyen Mezarlığına defnettik. Nur içinde yatsın.

O sene ağabeyim iftihara geçti. İngiliz filozof Bertrand Russel’in bir kitabını hediye etmişlerdi.

Ağabeyim ve arkadaşları, lise ikinci ve üçüncü sınıflarda psikoloji, sosyoloji ve felsefe dersleri okudular. Bizim dönemimizde bu yapı değişti. Bu derslere giren hocaların isimlerini hatırlamıyorum. Ağabeyimin saygı ile andığı hocalardan biri de ismini hatırlayamadığım felsefe hocasıydı. Bir paşanın hanımı olan bu hoca için ağabeyim “Son derece saygın bir kişiliğe sahipti.” derdi.

Lise son sınıfta da ağabeyim yine iftihara geçti. O’na Ahmet Eflâki’nin Ariflerin Menkıbeleri adlı bir kitabını hediye ettiler. Bizim dönemimizde yani iki yıl sonra felsefe dersi fen sınıflarından kaldırıldı, yerine mantık dersi konuldu. 1959-1960 döneminde ağabeyim liseden mezun oldu.

1960 yılı Türkiye’de siyasi karışıklıkların arttığı bir yıldır. Üniversite gençliği sık sık nümayişler yapardı. İsmet İnönü’ye yapılan saldırgan hareketler ve TBMM’nin anayasaya aykırı olarak aldığı yanlış kararlar bardağı taşırdı ve Türk Silahlı Kuvvetleri iktidarı devirerek yönetime el koydu. Erzurum’da bulunan 3. Ordu Komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala, bu müdahaleye başlangıçta direndi. Cemal Gürsel’in ihtilalcilerin başına geçtiği anlaşılınca direnmeden vaz geçildi. Ülke 1950 yılında serbest seçimlerle demokratik yola girmişti. Demokrat Parti bu imkânı iyi kullanamadı ve askerin siyasi müdahalesine sebep oldu. Ülkede demokrasi büyük yara almıştı. Bu tahribat uzun yıllar giderilemeyecekti.

1960 ders yılının kapanışında Milli Birlik Komitesi üyesi yüz başı Muzaffer Özdağ, lise bahçesinde öğrencilere bir konuşma yaptı. Milli Birlik Komitesinin en genç subayı idi. İhtilalci ruhu devam etmiş olmalı ki birkaç ay sonra MBK içindeki darbe teşebbüsüne katıldığından dolayı 14 kişiyle birlikte yurt dışına gönderilerek tasfiye edildi. Erzurum halkı bu darbe teşebbüsüne suskun kaldı ama hiçbir zaman desteklemedi.

***Ben, Liseye başladığımda** ağabeyim lise son sınıftaydı. (1960). Birçok müşterek hocamız oldu. Kendi sınıflarımı anlatırken onlara da değinecek ve lise eğitim yaşantımızı detaylı bir şekilde anlatmaya çalışacağım.

4G sınıfı hayatta gördüğüm en tembel sınıftı. Öğrencilerin yarısından fazlası iki senelikti ve yaşça birkaç yaş büyüklerdi. Sınıfımızda kız öğrenciler de vardı. Ben kürsünün hizasında önden dördüncü sırada oturuyordum, Sıra arkadaşım müzmin sinüzit olan Veysel idi. Önümdeki sırada Dinçer ile Şemsettin otururlardı. Arkadaşlardan hatırladıklarım Metin Aydaş, Hayati, Nasuhi Alemdar, Rıza Kanber, Mesut Gürtunca, kız arkadaşlar İlknur, Bilge, Tülin, Mediha ve Sabahat idiler.

Metin ve Hayati, iki seneliktiler. Güçlü, kuvvetliyidiler. Aklımda sadece kaba davranışları kalmış.

Nasuhi Alemdar, halim, selim güzel bir arkadaştı. Yıllar sonra TCK Genel Müdürlüğünde çalışan Erzurumlu Sinan isminde bir inşaat mühendisi ile tanıştım. Kendisine “Sen Nasuhi’nin oğlu musun?” diye sorunca “Evet. Nereden tanıdınız?” diye cevap verdi. “Burnundan.” Dedim. Nasuhi Bey’le daha sonra birkaç kere görüştük. Kısa bir süre sonra vefat etti. Cenazesini Pendik Büyük Camiinden kaldırdık.

Dinçer Yiğit, benin orta 2. sınıftan arkadaşımdı. Tartışmasız sınıf birincisiydi. Subay çocuğuydu. Çocuk felci geçirdiğinden bir ayağı özürlüydü. Kara yolları Genel Müdürlüğünden emekli olmuştu. ENKA’nın inşa ettiği Haliç Köprülerinin açılış töreninde kendisi ile buluştuk. Hasret giderdik. Aradan yaklaşık 50 yıl geçmesine rağmen hiç değişmemişti. Yine öyle candan arkadaştı.

Rıza Kamber’in çok güzel sesi vardı. O günlerde çok meşhur olan ‘Mektebin bacaları’ türküsünü kendisinden dinlerdik. Sınıf futbol takımının kalecisiydi. Ders yılı tamamlandıktan sonra Atatürk Barajı şantiyesindeki buluşmamıza kadar kendisini hiç görmedim. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesinde öğretim görevlisiydi. GAP ekonomisi için fakülte dekanı ve diğer hocalarla birlikte gelmişlerdi. Sonra bu fakültede profesörlüğe yükseldi. 5. Dünya Su Formu yurt içi toplantılarında görüştük. Sınıfta vasat bir öğrenciydi. Ama çalışınca demek ki bir yerlere gelinebiliyordu. O da bunu başarmıştı.

Mesut Gürtunca, subay çocuğuydu. Gitar çalardı. Müziğe çok meraklıydı. Yıllar sonra kendisini bir TV konserinde Moğollar müzik grubunun başında görmüştüm. O dünyanın karanlıklarında kayboldu. Genç yaşta hayatını kaybetti.

İlknur Hanım’ı çocuk kütüphanesinden tanıyordum. Benden iki yaş büyüktü. Tam bir kitap kurduydu. Bu nedenle iki yıl kaybetmişti. Kısa boyluydu. Gençlik sorunları vardı. O yıldan sonra kendisini hiç görmedim. Atatürk Üniversitesinden Ziraat Mühendisliği diploması almış. Ağabeyimin sınıf arkadaşı ve yaz akşamları lise bahçesinde futbol oynadığımız Ergündüz Ilıcalı ile evlenmiş. Trakya’da yaşadıkları bir trafik kazasında eşiyle birlikte hayatlarını kaybetmişler.

Bilge Hanım, ilk okul öğretmenim Kadir Oğuz Bey’in kızıydı. Benden ileri sınıfta iken sene kaybedince aynı sınıfta bir yıl okuduk. Çok güzel şiir okurdu. İstek üzerine Tevfik Fikret’in Sis şiirini çok güzel okumuştı. O yıldan sonra kendisini hiç görmedim.

Tülin Hanım subay kızıydı. Bir milletvekilinin oğluyla gönül ilişkileri vardı. Ertesi sene 5 Fen B sınıfında da beraber okuduk.

Bu sınıftaki dersler oldukça zordu. Bazı hocaların tutumları ise sınıfı çekilmez hale getirdi. Bu sınıfı hiç sevmemişim.

Edebiyat ve kompozisyon dersine Saniye Önal Hanım geldi. Erzurumlu olan hoca bekârdı, disiplinliydi ama sert değildi. Edebiyat dersinde o yıl divan edebiyatı nazım şekillerini ve kurallarını öğrendik. Bugün dahi herhangi bir kasidenin veya gazelin divan kalıbını bir çırpıda çıkarırım. Bu ders Osmanlı dönemindeki edebiyat dünyasını bize yansıttığı için önemliydi. Çünkü ilk defa sanatla karşı karşıyaydık.

Kompozisyon dersi ise bize sadece yazım esaslarını değil adap ve muaşeret kurallarını öğrenmemiz bakımından o güne kadar gördüğüm en yararlı dersti. Yazım esaslarını öğretiyordu. Bugün okumuş, eğitim görmüş pek çok kişide yazma becerisi yok. Bildiklerimizi, tecrübelerimizi yazarak gelecek nesillere aktaramıyoruz.

Derste hoca tavşanı anlatınız diye yazılı sınav yaptı. Tavşanı sadece resimlerde görmüştüm. Kendisini hiç görmediğim bu hayvanı tarifleyemedim ve kompozisyon dersinden ilk dönem zayıf not aldım. Hoca bana Sait Faik Abasıyanık'ın 'Kayıp Aranıyor' kitabını verdi ve "Bu kitabı ara tatil döneminde okuyup özet çıkaracaksınız." dedi. Özet çıkarma olayı benim elimi çözdü. Düşündüğümü rahatça kelimelere ve yazıya dökülmeye başladım. Hocanın ihtimamı sonucu kompozisyon dersinden ikinci yarı 8 alarak sınıfı geçtim.

Bir başka gün sınıfça sinemaya gittik. Bizde alışkanlık olmuş. Sinemaya girmeden önce herkes iki çay bardağı dolusu siyah sınıksayı (ay çiçeği) cebine doldurur ve filmi sınıksa çitleyerek seyredirdi. Herkes sınıksa yediğinden salonu çıt çıt sesleri kaplar, filmin sesi ancak sınıksalar tükendikten sonra net olarak anlaşılırdı. O gün de öyle oldu. Ertesi kompozisyon dersinde sinema izlemeyi eleştirecektik. Hoca dersin başında hemen "Zıkkım yeyin emi. Herkesin ağzında sınıksa. Çıtır çıtır sesinden ilk yarım saat filmde hiçbir şey anlamadım." diye çıkışınca arkadan bir arkadaş "Ne yani hocam? Sinemada çigirt te (çekirdek) mi yemiyek?" sorusunu sordu. Hoca "Evet, çekirdek değil ortalığı kirleten hiçbir şey yemeyeceksiniz. İstanbul'daki sinemalarda kabuklu şey yemek yasaktır." diyerek noktayı koydu. Öğreneceğimizi öğrendik ama "**Çigirt te mi yemiyek?**" sözü dillere pelesenk oldu.

Bu alışkanlığın boyutunu size şöyle anlatabilirim. Pazar günleri askerler şehre izne çıkarlar ve o gün sinemalar üst üste 5 matine yaparlardı. Akşama doğru matineler bittiğinde sinema salonunun tabanındaki çekirdek kabuğu kalınlığı mübalağa etmiyorum 5-6 cm'yi bulurdu. Biz öğreneceğimizi öğrendik ama toplumun o alışkanlığı devam etti gitti.

Kompozisyon dersi çok faydalı bir dersti. Ama her faydalı ders gibi bu dersi sonraki sınıflarda okumadık. Sanki gizli bir el bizi ezberciliğe yönlendirerek bilgi hamalı olmamıza sebep oluyor, ödev yapma gibi, kompozisyon gibi bizi hayata hazırlayan dersler veya eylemler önemsizleştiriliyordu. Saniye Hanım, iyi bir hocaydı. Lise 2. Sınıf Edebiyat derslerini de bize O okuttu.

Tarih dersine Şadiye Ekesan Hanım geldi. Şadiye Hanım bekârdı. Bizim mahallede otururdu. Annemle görüşürlerdi. Erzincanlı Şadiye Hanım lisenin en eski hocalarından biriydi. O yıl ilk çağ tarihini okuduk. Özellikle eski Mısır, Grek ve Roma tarihini ve kültürel durumu öğrendik. Şadiye Hanım farklı bir hocaydı. İnsanları ezbere değil düşünmeye yönlendirirdi. Sorduğu sorular bu yöneydi.

İlk çağ tarihi günümüz kültür hayatını hâlâ etkileyen olaylarla dolu. Kitapta eksik gördüğüm şey, peygamberlerin yer almayışydı. Tarihte ismini okuduğumuz ilk peygamber Hazreti Musa (as) idi. Hazreti İsa'ya (as) kadar başka peygamber ismini hiç okumadık. Yahudi tarihi es geçilmişti. Oysa bugün anlıyoruz ki dünyanın ekonomisi Yahudilerin elinde. Nüfusları az ama ekonomik olarak o kadar güçlüler ki kimse onlara karşı gelemiyor. Yahudileri daha iyi tanımamız gerektiği düşüncesindeyim.

Diğer bir konu çok tanrılı ilk çağ dünyası ile tek tanrılı dinler arasındaki ilişkinin yeterli bir şekilde ortaya konulmamasıydı. Bu konu o yaştaki insanlar için çok önemliydi. Ancak okuduğumuz tarih kitabı bu gibi önemli konuları pek incelemiyor, öğretmen de tedrisat gereği konunun dışına pek çıkamıyordu. Özetle biz ilk çağın siyasi ve kültürel tarihini okuduk ama dinler tarihinden uzak kaldık.

Şadiye Hanım bizi Lise 2. Sınıfta da okuttu. Onun hocalığı herkesin takdirini toplamıştı. “En iyi hocanız kimdi?” diye kime sorsanız herkes önce Şadiye Hanım’ın ismini söylerdi.

O yıl bize coğrafya dersini Erzurum’lu Taliha Hanım okuttu.

Taliha Hanım daha önce orta 1. sınıfta bize tarih dersine gelmişti. Genç yaşta üniversiteyi bitirmiş ve çift dikişli arkadaşlarına öğretmen olmayı başarmıştı. Hocalığın yanında muavinlik görevini de yürütüyordu. Bekârdı. Saniye Hanım’ın aksine daha otoriter ve daha sertti.

Coğrafya kitabının başlangıç bölümünde dört isimden ve yaptıklarından bahsediliyordu. İki Müslüman, ikisi Hristiyan: Coğrafya ilmine hizmet veren El Biruni ve seyyah İbni Batuta; Afrika’nın bilinmeyen bölgelerini keşfeden Dr. Livingstone ve Henry M. Stanley.

O sene genel olarak dünya coğrafyasını öğrenmeye çalıştık. Kıtalar, dağlar, ırmaklar, denizler, akıntılar, rüzgarlar, bitki ve hayvan örtüsü, yer altı zenginlikleri ve bu gibi bilgiler. Geçmişte yaşayan ve bu bilgileri bizlere kazandıran kaşiflerden daha çok batılı olanların isimlerini öğrendik. Dünyayı yaklaşık bin sene yöneten İslam alimlerini ve kaşiflerini neredeyse hiç öğrenemedik. Bize bir Coğrafya Tarihi okutulmalıydı. Böyle bir tarih okutulmadığı için örneğin Piri Reis’i hiç tanımadık. Sanki bize batı kültürü dayatılmak isteniyordu.

Coğrafya dersini sever ve dünya haritası üzerinde geniş incelemeler yapardım. Hoca beni sözlüye kaldırdı. İyi hazırlanmıştım. Sorduğu soruları cevaplandırımdı. “İyi çalışmamışsın. Otur 5.” dedi. Doğrusu bu notu beklemiyordum. Hocanın notu mu kıtlaşmıştı? Daha sonra yazılılarda yüksek not alarak ortalama notu yükseltebilirdim.

Taliha Özgör Hanım o sene sonunda matematik Hocası Vuslat Bey’le evlendi. İlk çocuğunu doğurduktan kısa bir süre sonra damar tıkanıklığından çok genç yaşta vefat etti. Tanrıdan kendisine rahmet diliyorum.

Taliha Hanım ile Erzurum’un meşhur fotoğrafçısı Foto Spor Kemal Ağabey kardeştiler. Kemal Ağabey’in Raci Karakaş’ın kardeşi Mahire Hanım ile evliliğinden olan beş kızından Elif ile ağabeyimin kızı Serap yıllar sonra bir iş vesilesiyle tanıştılar, çok iyi arkadaş oldular ve yıllardır birlikte çalışırlar. Aradaki tanışıklıklar çok sonradan ortaya döküldü.

Cebir, geometri ve fizik derslerine o güne kadar ismini hiç duymadığım Yılmaz Bardakçı isminde bir hoca geldi. Sanırım orta okul, hocasıydı. Ama başka öğretmen olmayınca lise 1. sınıf derslerine zorunlu olarak girdiğini düşünüyorum. Üç ders de zor ve önemli derslerdi. Yılmaz Hoca aynı zamanda muavindi. Kendisini çok methederdi. Muavin olanların her nedense havaları başkalaşüyor, öğrenciye karşı daha sert tutum sergiliyorlardı.

Cebir dersinde 2. derece denklemler ve eşitsizlikler öğretilirdi. Notum oldukça iyi idi. Geometri dersinde düzlem geometri üzerinde eğitim gördük. Bu derste biraz zorlandım. Bu dersteki başarı notum cebir dersi kadar iyi değildi. Orta ile iyi arasındaydı. Fizik dersinde ise su ve gazlar ile ilgili bilgiler edindik. Notum iyiydi.

Hoca üç dersten yazılı yoklama yapmıştı. Geometriden 4 almıştım. Diğer ders notlarım yüksekti. Hoca yazılı notlarını okuyunca sınıfa döndü elindeki cetveli göstererek “Aldığınız zayıf sayısı kadar bu cetvelin tadına bakacaksınız.” dedi ve öğrencileri sıra ile tahta önüne çağırdı. “Sen 2 zayıf almışsın.” diyerek parmakların ucuna cetvelle 2 defa vurdu. Sıra bana gelince “Senin bir zayıfın var ama diğerlerine çalıştığın kadar bu derse çalışmadığın için sana 1 yerine 2 cetvel vuracağım.” dedi ve dediğini yaptı.

Bu eylemin insanlara bilgi kazanma açısından bir faydası yoktu. Ne var ki hoca sanki bu işten zevk alıyordu. Biz öğrenciler dayağa alışkıydık. Ama haksızlığa hiç boyun eğmedik. Yüzüne karşı sertçe baktım ve geçip yerime oturdum.

Yılmaz Bardakçı Hoca, gelecek hafta üç dersten de yazılı yoklama yapacağım dedi. Ama hafta sonu pazar günü bütün sınıfı Hasankale’ye geziye götürdü. Ben gitmedim. Evde ertesi gün yapılacak dersin sınavına hazırlandım.

Pazartesi günü hoca sınıfa girince arkadaşların ricasını kıramadığını ve bugün sınav yapmayacağını söyledi.

Her zaman olduğu gibi tembeller yine kazanmıştı. Ülkemizin temel hastalığı buydu.

Hoca bana döndü ve “*Sen neden geziye gelmedin?*” diye sordu. “*Bugün yapılacak sınavlara çalıştım. Bunun için gelmedim.*” cevabını verdim. “*Bana bak. Arşimet gibi alim olabilirsin. Çok değerli bilim adamı olabilirsin ama sosyal adam olamazsın.*” Diye ders vermeye kalkınca “*Keşke alim olsam da sosyal yanım olmasa.*” karşılığını verdim.

Bu adamın benimle alıp veremediği neydi? Aslında yaptığı yanlışın farkındaydı. Hocalık forsunu kullanarak yaptığı hatanın üstünü örtmeye çalışıyordu. Hayatımda bu kadar seviyesiz bir hocayı hiç görmedim. Kendisini öğrenciye kabul ettirememişti. Ertesi sene onun ders verme kapasitesinin üzerindeki fen sınıfını seçince bu kişi, bir daha bulunduğum sınıfın derslerine gelemedi. Bir süre sonra okuldan ayrıldı sanıyorum.

Kimya dersini Atatürk Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ahmet Kurt verdi. Efendi, öğrenciye yaklaşımı olumlu olan bir hocaydı. Bu nedenle şanslıydık. Temel kimya bilgilerini, periyodik tabloyu, kimya denklemlerini ve redox sistemini öğrendik. Bu derste üzerinde pek durulmayan, söylenip geçilen iki kanun anlatıldı:

Maddenin sakım kanunu ve Enerjinin sakım kanunu.

Biyoloji dersine gelen Neriman Alemdar Hanım 30 yaşlarındaydı. Daha önce orta 3.sınıfta da bizi okutmuştu. Erzurumluydu ve bekârdı. Diğer hanım hocaların aksine öğrenciye daha yumuşak davranırdı. Biyoloji dersinde ergenlik çağına gelmiş kız ve erkek öğrencilerin bulunduğu, hele bazı gizli aşkların yaşandığı bir sınıfta bize memelilerin nasıl çoğaldığını anlatması çok önemliydi. Kadın, erkek ilişkileri tabii bir olaydı ama bu konular toplumda pek konuşulmaz, anlatılmazdı.

Neriman Hanım gördüğüm hocaların içinde en iyilerinden biriydi.

O da iltimas nedir, bilmezdi. Akrabası Kutlu’yu sınıfta bırakmış. Kutlu’nun babası bu olaya karşı “Hoca haklıdır.” cevabını vermiş. Eğitim anlayışının kalitesini görüyor musunuz?

Neriman Hoca O yıl sonu (1960) Atatürk Üniversitesine geçti. Uzun süre bu Üniversitede kaldı. Veteriner fakültesinden bir doçentle evlendi. Emekli olunca kızı ve torunlarıyla İstanbul Kızıltoprak semtine yerleşti. 2012 yılında vefat eden Neriman Hanım Ümraniye Hekimbaşı mezarlığında yatıyor. Nur içinde yatsın. Rabbim rahmet eylesin.

İngilizce dersine orta 3. sınıfta olduğu gibi Belkıs Çevikalp Hanım geldi. Balıkesirli ve bekardı. Öğrenci ile ilişkisi iyiydi. Dersinde tatlı bir otoritesi vardı. Hocanın yıl içinde değişmemiş olması bizleri İngilizce öğrenmeye daha yakınlaştırdı. O yıl Gatenby serisinde 3. Kitabı okuduk. Çok geri kalmıştık. Belkıs Hanım ertesi sene de bizim sınıfı okutacaktı.

Resim dersine subay eşi olan Nihal Hanım geldi. İlk defa bize perspektif çizim öğretti. Yatay ve düşey odaklara birleşen çizgilerden oluşan bu derste ben oldukça başarılı olup yüksek not aldım. Subay çocuklarına özellikle Mesut’a yakınlık gösteren hoca, biz yerli öğrencilere karşı daha sertti. Perspektif resim tekniğinin üniversite yıllarında yararlı olacağını söylerdi. Haklı olduğunu üniversitede gördüm.

Beden eğitimi dersine Raif Akbulut geldi. Baş muavin olduğu için derslerin ancak ortalarına doğru salona gelebiliyordu. Hoca derse gelinceye kadar spor salonunda herkes bir işle uğraşırdı. O yıl 19 Mayıs hareketlerini öğrenme dışında doğru düzgün bir ders gördüğümü hatırlamıyorum

1960 yılı ağabeyimin liseden mezun olduğu yıldır. 1960 yılı askeri yönetimin işbaşına geldiği yıldır. Sonraki yıllar askerlerin siyasetteki etkileri devam etti. 1960 yılı benim okul hayatımda en sevmediğim yıldır. Yıl sonunda sınıfımızı doğrudan geçtim. Ertesi sene fen sınıfını seçtim. Fen sınıfında geçirdiğim 2 sene ise öğrenim hayatımın en güzel yılları idi.

1960 yılında subay çocuğu arkadaşım ve dostum Dinçer Yiğit, babasının tayini dolayısı ile Erzurum’dan ayrıldı. Üç yıl beraber okuduğumuz arkadaşımızı Şemsettin’le birlik tren garından göz yaşlarıyla uğurladık. Ailece Ankara’ya yerleştiler. ODTÜ İnşaat Fakültesini bitirdi. TCK Genel Müdürü oldu. Halen hayatta.

Dinçer sinemaya çok giderdi. Ben çok kitap okurdum. Bana “Senin kitapla öğrendiğini ben sinema filmi ile öğreniyorum.” derdi. Kendisine “Ama kitap okumanın ayrı bir dünyası ve zevki vardır. Onu yaşamalısın.” diyerek kitap okumasını tavsiye ederdim.

1960 yılında İTO Takımı elemanlarının büyük bölümü liseden mezun oldular. Üniversite hayatına başladılar. Kimdi İTO Takımı? Ne anlama geliyordu?

***İTO Takımı:**

Ağabeyim “*Bu grubun simgesi YASEMİN dir.*” der ve ilave ederdi. “*Lise arkadaşlarından oluşan bu grup bir kültürü temsil ederler.*” Kelime, İTÜ heveslileri anlamındadır ve ondan türemedir.

Bu kültürün ilkeleri şunlardır: Vatanseverdirler. Akılcı ve ilericidirler. Dürüst ve namusludurlar. Cumhuriyete bağlıdırlar. Ülke çıkarlarını daima korurlar. Dost ve arkadaşlırlar.

Bu guruptaki kişilerin hepsi yüksek tahsil yaptı. Hayatlarında hiçbiri ne bir suça karıştı ne de yüz kızartıcı bir eyleme bulaştı. Hepsi özgürce yaşadı. Ülkeye güzel bir miras bırakmanın heyecanı ile yaşadılar. Bakalım nereden nereye geldiler.

Yücel Erciş: Merhum. Şehirde doğdu. Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesinde okudu.

Ali Öner: Köyde doğdu. Şehirde okudu. ABD’den Tekstil, Yüksek Kimya Mühendisi oldu.

Sefa Özdemir: Merhum. Kasabada doğdu. Şehirde okudu. İTÜ’den Elektrik Yüksek Mühendisi oldu.

Saim Bali: Şehirde doğdu. Atatürk Üniversitesinde Filoloji okudu. Baş müfettiş oldu.

Erdal Erciş: Merhum. Şehirde doğdu. İstanbul Üniversitesinde tıp ve eczacılık okudu. Eczacı oldu.

Metin Çakıcı: Şehirde doğdu. Atatürk Üniversitesinde İktisat okudu. Profesör oldu.

Müfit Dora: Şehirde doğdu. Atatürk Üniversitesinden Ziraat Yüksek Mühendisi oldu.

İlhami Oğuz: Merhum. Kasabada doğdu. Şehirde okudu. İTÜ’den Makine Yüksek Mühendisi oldu.

Necdet Beltan: Şehirde doğdu. İstanbul Üniversitesinde İktisat okudu. Genel müdür oldu.

***Ağabeyimin ve arkadaşlarının liseden ayrılmasından sonra ben öğretimime 5 Fen B sınıfında devam ettim. Lise 1. sınıfta Almanca, Fransızca ve İngilizce eğitim gören 8 sınıf vardı. Ertesi sene sınıfı geçenler 2 edebiyat 2 fen sınıfına ayrıldılar. Her iki grubun dersleri farklıydı.**

5 Fen A sınıfı Almanca ve Fransızca okuyan ve genellikle yatılı öğrencilerden oluşmaktaydı. Bu sınıfta kız öğrenci yoktu. 5 Fen B sınıfı ise İngilizce okuyan öğrencilerden oluşmaktaydı. Bu sınıfta 10 kız öğrenci vardı. Sınıf mevcudu 60 kişiydi. Her sırada 3 kişi tıklım tıklım otururduk. Benin sıra arkadaşlarım 446- Zekai Yaylalı ve 456- Fikret Genç idiler.

Ön sıralarda oturan kız arkadaşlarımızın isimleri Öztan, Fusun, Zerrin, Tülin, Sabahat, Işık, Ümit, Ülkü, Esmeray ve Günay’dı. Bu arkadaşlardan subay kızı olan Öztan, Tülin ve Zerrin babalarının tayini nedeniyle Ümit ve Günay ise farklı nedenlerle o yıl sonu liseden ayrıldılar.

Ertesi sene birlikte olamadığımız arkadaşlardan Orhan Culfa Azeri kökenliydi. Kutlu Ulaş, Milli Mücadele yıllarının önemli muhaliflerinden Erzurum Milletvekili avukat Hüseyin Avni Ulaş’ın torunuydu. Ağabeyi Güçlü Ulaş ağabeyimin sınıf arkadaşıydı. Memduh, hentbol sınıf takımının kalecisiydi. Erçin Kasapoğlu Jeoloji ve Jeofizik profesörü, 432 Kazım Köseoğlu inşaat mühendisi teneffüslerde durmadan şarkı söyleyen Zafer, ziraat mühendisi oldular.

Dilinden düşmeyen şarkı o günlerin moda şarkısı ‘**Kederden mi neden bilmem?**’ şarkısı idi. Sanki sınıftaki kız arkadaşlardan birine gizli ilân-ı aşk ediyordu. Okul bar ekibinin başı 439-Ergin Atmaca, subay kızı Öztan’a takılıyordu. Sınıfın en hareketli kişileri 442-Kutlu Alemdar, 48- Selçuk Güven ve 50-Sinan üçlüsüydü. Bazan 490-Şemsettin bunlara takılırdı. Her türlü muziplik Kutlu ile Sinan’dan çıkardı. Bu kişiler kız arkadaşlara daha yakındılar. Önümdeki sırada 404-Ebubekir Erdem, 487- Yılmaz Oktay ve 498- Tanju Çoruh otururlardı. 362-Işık Başar ile Tanju Çoruh, benim ilk okul arkadaşlarımdı.

Edebiyat Hocamız Saniye Hanım, daha çalışkan bir sınıfı okutmanın mutluluğunu yaşadığını her tavrından belli ederdi. Biz bir yaş daha büyümüş O daha olgunlaşmıştı. Sınıf ne kadar zeki ve çalışkan öğrencilerden oluşursa o sınıfta öğrenme arzusu daha artmakta bunun sonucu başarı oranı da yükselmekteydi. Nitekim son sınıfta yaşadığımız talihsiz olay nedeniyle o sınıfı saymazsak benim lisede en başarılı olduğum yıl 5 Fen B sınıfıydı.

Edebiyat dersinde halk edebiyatı ile 19. Yüzyıl başlarına kadar Dünya ve Osmanlı edebiyatını okuduk. Yunus Emre’nin ve Mevlânâ Hazretlerinin tasavvuf düşüncesinden bir nebze etkilendik. Hoca **Vahdet-i vücûd** dedi ama manasını derinliğine anlatmadı. Bu düşüncenin İslam alemindeki etkisinin pek bilincine varamadık. Anadolu kapılarının 1071 Malazgirt Zaferinden sonra sonuna kadar açıldığını sanıyorduk. Anadolu’nun Türk vatani olmasında tasavvuf kültürünün etkisini ve katkısını o yıllar ne yazık ki öğrenemedik.

Bağdatlı Ruhi’nin **Terkib-i bendi** ile Ziya Paşa’nın ona nazire olarak yazdığı **Terci-i bendini** hiç okumadık. Bu eserlerin yüzlerce beyitten oluştuğunu ve edebi şaheserler olduğunu fark edemedik. Dilimizde dolaşan “*Kişi kendini bilmek kadar irfan olamaz. / Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz. Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde. / Nush ile uslanmayı etmeli tekdir. Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüktir. / Zerdüşt palan vursan eşşek yine eşşektir.*” şeklindeki sözlerinin **Terci-i bend**’de yazılı olduğunu bilmiyorduk.

Bize batılı eserler methedilerek okutulurdu. Daha önce ifade ettiğim gibi bizden batı hayranlığını kazanmamız isteniyordu. Doğu klasikleri ısrarlı bir şekilde okutulmuyordu.

O yıl Kuran tercüme ve tefsirlerinin ülke gündemine geldiği bir yıldır. Sınıfımızda genellikle Erzurum kökenli arkadaşlar Ramazan orucu tutarlar, Zekai ile ben tenefüslerde namaz kılmaya çalışırdık. Subay çocukları ise genellikle oruç tutmazlardı. Ama bu durum sınıfta sorun teşkil etmezdi.

Saniye Hoca sınıfta bir tartışma açtırdı: ‘**Kuran tercüme edilsin mi? Edilmesin mi?**’

Söz alan subay çocukları Kuran’ın tercüme edilmesini istemediklerini söylüyorlardı. Onlar, Arapça yazılı Kuran’ın okumasını da bilmiyorlardı. Bizler yâni Erzurumlular ise çocukluğumuzdan beri her yıl hocaya giderek Arapça Kuran okumayı öğrenmiştik. Ama Kuran’ın manasını hiç bilmiyorduk. Namaz kılanların çoğu, her rekâtta okunan Fatiha suresinin dahi manasını bilmezlerdi. Toplum görünürde Müslümandı ama Kuran’dan uzak olduğu için İslami kültür açısından çok cahildi. Camilerdeki vaazlarda Kuran ayetleri tefsir edilmeye çalışılırdı. Bütün bildiğimiz, anlayabildiğimiz kadarıyla bu bilgilerdi.

Toplumsal Kuran'ın Türkçe mealini öğrenmeye, gerçek Müslüman olmaya şiddetle ihtiyacı varken laik düşünce ile yetiştirilen subaylar ve onlardan etkilenen subay çocukları Kuran'ın tercüme edilmesine karşı çıkıyorlardı. Oysa bu kişiler kendilerini Müslüman sayıyorlardı. Bu ne cehaletti?

Elimizde bizi saadete ulaştıracak, Kuran gibi bir rehber vardı. Ve biz ondan yararlanamıyorduk. Dayanamadım kalktım ve şunları söyledim. “Namaz kılmaz, oruç tutmazsınız. Hayatınızda İslam'ın yeri neredeyse yok. Kuran'ın tercümesine karşı çıkıyorsunuz. Ne hakkınız var? Bırakın isteyen Kuran'ın Türkçesini okusun. Bunun size ne zararı var?” Hoca bu sözlerimi biraz sert buldu ve bana eliyle otur işareti verdi.

Bana göre kendini Müslüman sayan ve/veya laik düşünceye sahip çıkan insanların Kuran'la barışması şart. Okul ile cami barışmalı, toplum inançları yüzünden birbirinden ayrılmamalıdır. O kadar dış düşmanımız var ki içeride birbirimizle dost olmaktan başka çaremiz yok.

Yıllar sonra o gün bilmediğimiz şu gerçeği öğrendim. Cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 1926 yılında Diyanet İşleri Başkanlığına Kuran'ın Türkçe tefsirinin ve mealinin yazılmasını ve en önemli hadis kitabı olan Buhari'nin hadis kitabının Türkçeye tercüme edilmesini emretmiş.

Elmalılı M. Hamdi Yazır tarafından yapılan Kuran tefsiri ve mealı 1937 yılında tamamlanmış, 15 bin adet bastırılmış ve bütün müftülöklere dağıtılmış. Buhari (ra) Hadisleri de tercüme edilerek bütün camilere gönderilmiş. Ülkeye laiklik prensibini getiren Mustafa Kemal, Osmanlının 600 yılda yapamadığını birkaç senede yapmış ve Müslümanları, dinin temel iki kaynağı olan Kuran ve Hadislerle buluşturmuş.

Ne büyük adammış!

Hal böyle iken Kemalist geçinen subayların, onların ailelerinin ve toplumun laik olduğunu iddia eden kesiminin bu cehaletini anlamak mümkün değil.

Tarih dersini Şadiye Hanım ile okumak bir zevkti. Hoca tarih dersini işlerken mukayeseli ders anlatır, öğrenciyi ezbere sürüklemeyi, yararlı olan ve akılda kalacak şeyleri öğretirdi. O sene Orta çağ tarihi ile Osmanlının kuruluş dönemini işlemiştik. İstanbul'un fethinden önce Osmanlıların İstanbul'da cami kurduklarını. Müslüman tüccarların burada ibadetlerini yaptıklarını anlatırdı. Tarih dersini çok severdim. Hafızam güçlü olduğu için kolay unutmazdım. Hoca, yazılı kağıdımı çok beğenmiş olmalı ki 10 vermiş ve beni son yazılı imtihana sokmamıştı.

Bizim sınıf çalışkan bir sınıftı ve hocalar çalışkan sınıflara derse gitmeyi tercih ederlerdi. O sene Şadiye Hanımla son senemizdi. O'nu hiç unutmadım. Saygı ve rahmetle anıyorum. ***Şadiye Hanım, Necdet Bey'le birlikte tartışmasız lisenin en iyi hocasıydı.***

Ertesi sene tarih dersimize Muavin Osman Sargın Hoca gelecekti.

Coğrafya Hocası Mehmet Müftügil, Emmi lakabı ile anılırdı. Erzurum müftüsünün damadı idi. Son derece efendi ve dindardı. Yıllar önce lise müdürlüğünü yapmıştı. Daha önce orta okulda coğrafya ve din derslerinde okuttuğundan kendisini tanıır, sayar ve severdik. Babamız gibiydi. Ama hocamız yaşlanmış, enerjisini kaybetmişti. Coğrafya dersleri coğrafya anfisinde yapılırdı.

O yıl ülkeler coğrafyasını okuduk. Aslında ülkelerin adını, coğrafi konumunu ve başkentini bilseydik yeterdi. Bir sürü işe yaramaz bilgileri öğrenmek zorundaydık. Hocamız dersi öğrencilere anlatırır, kendisi bazı ilaveler yapardı. Güney doğu Asya’da yer kıtlığından extansif tarım yapıldığını, Ortadoğu’da petrolün pipe-line ile taşındığını söylerdi. Coğrafya dersini severdim.

Bir gün gönüllü müzakere yapmak istiyorum dedi. Parmak kaldırdım. “Tahtaya geç dedi.” Çalışmıştım ve yüksek not almak istiyordum.

İlk soruda İberik yarımadasının fiziki yapısını anlatmamı istemişti. Nehirleri ve dağları, toprak yapısını anlattım. Düşündü, başını salladı. Yeterli bulmamıştı. İkinci soru “*Orta İsveç’i anlat.*” Kitapta bu bölge bir paragraf halinde birkaç satır olarak yazılmıştı. Ezberi sevmem. Ezberlemiş olsam Orta İsveç’i ancak kitaptaki kadar anlatabilirdim. Bildiğimi anlattım.

Hoca sınıfa döndü “*Bakın çocuklar. Arkadaşınız gönüllü müzakereye kalkıyor. Ama iyi çalışmamış. Bilmiyor.*” dedi. Bana döndü, “**Efendi, çalışmamışsın. Sana son bir kurtarma sorusu soracağım. İskoçya’yı anlat**” dedi. Şaşırmıştım. Yüksek not almayı beklerken zayıf alma durumuna düşmüştüm. “*İskoçya Büyük Britanya adasının kuzeyinde yer alır. Birbirine paralel 3 sıra dağ ve aralarındaki derin vadilerden oluşur.*” der demez Hoca sözümü kesti. Sınıfa döndü ve Erzurum şivesiyle “*Ambak aha. İşte İskoçya böyle anlatılır.*” Bana döndü “**Aferin. İki tane önemli şehrini söyle.**” dedi. “*Edinburg ve Glasgow*” diye cevaplandırdım. “*Daha fazla anlatmana gerek yok. Otur 10.*” dedi. Hoca hakkımı teslim etmişti.

Mehmet Emmi Hocamı yıllar sonra İstanbul, Kadıköy’deki teyze oğlunun mağazasında gördüm. Emekli olmuştu. Oraya sıkça gelir, sohbet edermiş. Ellerini öptüm. Hatırını sordum. Oğlu Necati de benden birkaç sene sonra İTÜ İnşaat fakültesini bitirmişti. Ben İstanbul dışındayken Hocamız İstanbul’da vefat etmiş. Cenabı Hak rahmet eylesin.

Cebir ve geometri dersine Necdet San Hoca geldi. Hoca asık suratlı, kimseyle fazla konuşmayan, sorulara kısa ve net cevaplar veren, uzunca boylu atletik yapılı bir kişiydi. Moment terimini bir kapının açılıp kapanmasını örnekleyerek anlaşılır bir şekilde açıkladığı için bu lakapla anılırdı. Necdet Hoca ile 5 Fen B sınıfında ilk defa tanışıyorduk. Sınıfa girdiğinde derin bir sessizlik olurdu. Doğrusu hocadan biraz çekinirdik. Evleri bizim eve yakındı. Hanımı ile annem görüşürlerdi.

Cebir dersinde 2. derece denklemler, logaritma ve eşitsizlikler konularını okuduk. **Logaritma İslam alimleri tarafından bulunan ve geliştirilen, 10’lu taban üzerine oturtulan bir hesap yöntemi.** Özellikle üslü sayıların değerleri bu yöntemle hesaplanırdı. Bu hesaplar hazırlanmış logaritma cetvelleri kullanılarak yapılırdı.

Geometri dersinde uzay geometrisi okuduk. Bu dersi anlamak ve anlatmak biraz zordu. Bu nedenle akıldan tasarlamaya gereksinin duyulurdu.

Hoca yazılı yoklamalarda 3 soru sorar ve en fazla 9 verirdi. 10 notunu pek vermez, bunun için soruların cevabında özellik arardı. Geometri yazılı sınavında 3 soruyu da yapmıştım. Bu nedenle 9 bekliyordum. 7 aldığımı öğrenince itiraz ettim. Kürsüde oturduğu yerden gözlüklerinin üzerinden beni süzdü. Belki de kendisine itiraz eden ilk öğrenciydim.

“Tahtaya gel ve birinci soruyu çöz.” dedi. Çözdüm. Baktı. “Güzel. İkinci soruyu çöz.” dedi. Onu da çözdüm. “Güzel. Şimdi üçüncü soruyu da çöz.” dedi. O soruyu da çözdüm. Uzunca baktı. “Senin kağıdını hatırladım. Bu çözümün doğru. Ama yazılı kağıdında şöyle cevap vermiş olabilir misin?” diye sordu. Düşündüm. Doğru cevap için iyi ifade gerekiyordu ve yanlış ifade etmiş olabilirdim. Bu nedenle Hoca haklı olabilirdi “Olabilir.” dedim. “Peki. Otur.” dedi.

Hoca haklı çıkmıştı ama beni yakından tanımıştı. 10 notunu neredeyse hiç vermeyen Hocadan, o günden sonra bütün yazılılarda 10 aldım. Hoca ile matematik dersi kanalı ile sanki arkadaş olmuştum.

490-Şemsettin Özyapar ile ortaokul dahil hep aynı sınıfta okuduk. Numaralarımız peş peşeydi. Şemsettin’in matematiği çok iyiydi. Sıra arkadaşı ise zayıf not alıyormuş. Bir yazılıda arkadaşın ricası ile yazılı kağıtlarında isimleri değiştirmişler. Hoca bu numarayı yutmayacak kadar dikkatliydi. Notları değiştirdi. “Bir daha yaparsanız sizi İdareye veririm.” dedi. İdareye verilmek ceza almak demekti. Hocanın öğrenciyi kaybetmemek gibi böyle bir özelliği vardı. Necdet Hoca, 6 Fen sınıfında da bizim cebir, geometri ve astronomi derslerine gelecekti.

Fizik dersine subay eşi Aysel Akdağ Hanım geldi. Gözlüklü. Orta boylu, oldukça havalı, iyi giyimli, güzel bir bayandı. Raif Hoca ile olan yakınlığı dedikodu halinde okul dışına taşınmıştı. Hacı Ali Öner’in ifadesiyle 20 yılın üzerinde bir tecrübesi vardı. Ben duymadım ama 442- Kutlu’nun yalancısıyım, Aysel Hanım “Einstein ile çalıştım” dermiş.

Fizik derslerini genellikle sınıfta nadiren fizik laboratuvarında yapardık. Optik, ses, ısı ve statik konularını okuduk. O yıl 1. dönem sonunda iftihar listesine sadece ben geçmiştim. Aslında sınıfımızda bu listeye adını yazdıracak en az 3 öğrenci daha vardı. İkinci yarı yıl başladığında hocalar kimin iftihara geçtiğini öğrenmek isterlerdi. Aysel Hanım da aynı soruyu sorunca ayağa kalktım. “Numaran kaç?” dedi, not defterinde adımı okudu. “*Sen İlhami Oğuz’un nesi oluyorsun?*” diye sordu. “*Kardeşiyim*” diye cevapladım. “*İlhami şimdi nerede?*” sorusuna “*İTÜ Makine Fakültesini kazandı. Orada okuyor.*” dedim. “*Belliydi. Çünkü mühendis kafası vardı.*” dedi ve bana döndü “*İftiharla geçenlerin neşesi ve övüncü neden sende yok?*” diye sorunca “*Hocam bu sınıfta bu listeye geçecek birkaç arkadaş daha var. Onlara saygısızlık etmek istemiyorum.*” dedim. “*Bu cevabına memnun oldum.*” dedi. Fizik dersi notlarım hep 10 oldu.

Aysel Hanım, Erzurum Lisesinden, İstanbul Vefa Lisesine tayin olmuş. İki yıl sonra kardeşim Zekai’nin bu okula yazılmasında bizlere yardım etmişti. O okulda Müjdat Gezen ve Kemal Sunal’ın hocalığını yaptı. Sonrasını bilmiyorum.

Kimya dersini Efo Nene lakabı takılan subay eşi Aliye Hanım okuttu.

Orta yaşlı, hafif kilolu bir hanım efendiydi. Subay çocuklarını biz yerlilere göre biraz kollardı. O sene inorganik kimya okuduk ama hiç laboratuvar görmedik. Okulda biyoloji, fizik ve kimya laboratuvarları vardı ama biz niçin laboratuvar görmüyorduk? Sebebini bilemiyorum.

Aliye Hanım sanırım eşinin tayini dolayısıyla ikinci sömestr bize derse gelemedi. Kimya derslerini ikinci ders yılı Erzurum Şeker Fabrikasında çalışan kimya mühendisi Mualla Hanım okuttu.

Mualla Hanım'ın ailesi bizim mahallede, kendisi Ilıca'daki fabrika lojmanlarında otururdu. Gençti, becardı ve havalıydı. Kendine güvenirdi. Ondaki bu havalı tavır Erzurumlu bekar diğer hanım öğretmenlerde yoktu. Sanırım bu davranış farkı maaş farklılığından kaynaklanıyordu. Teknik elemanların maaşları ne yazık ki öğretmenlerden çok fazlaydı. **Cumhuriyet yönetiminin çok değer verdiği öğretmenlik, değerini giderek yitirmekteydi. Öğretmenlere verilen ücret bunun en bariz göstergesiydi.**

Kuran, akıl sahiplerini ve bilginleri en değerli kişiler olarak tanımlar ve dünyayı insanların övündüğü bir yer olarak nitelendirir. Oysa o günlerde bu niteliklere sahip kişiler yani eğitim elemanları, ikinci plana gerilemekteydiler. Parası olanın sesi daha gür çıkıyor, o kişiler yere daha sağlam basıyorlardı. Cumhuriyetin eğitime verdiği destek ve oluşturmak istediği kültürel yapı demokrasi dönemine geçmekle erozyona uğramaya başlamıştı. Bunlar Cumhuriyetin geleceği için iyi işaretler değildi. Mualla Hanım, klasik bir öğretmen gibi değil mühendisliğin pratiği ile bize ders anlatınca, kimya dersleri daha sevimli olmaya başladı. Hoca bize bir abla gibi davranırdı. Dersleri çok neşeli geçer ve bazan kimya yerini başka sohbetler alırdı. Dışarıdan gelen ve pedagoji dersi almayan hocalar içinde üç hocayı hiç unutmam. İlki orta 2. Sınıfta İngilizce dersine gelen askeri tercüman Üsteğmen Ünsal Hoca, ikincisi Mualla Hoca, üçüncüsü lise son sınıfta son yarıyıl fizik dersine gelen elektrik mühendisi Asteğmen Erdal Hoca. Bu üç hoca bize bilgi ötesinde başka değerler kattılar ve bizi hayata hazırladılar. Lise son sınıfta da kimya dersine yine Mualla Hanım gelecekti.

Biyoloji hocası Nimet Hanım da subay eşiydi. Bizden birkaç yaş büyük, yaşına göre olgun, orta boylu, güzel bir hanımdı. Dersleri biyoloji laboratuvarında yapardık. Anfi şeklindeki bu laboratuvar biyoloji dersi için her türlü araç ve gereçle donatılmış, mükemmel bir dershaneydi. Ama okul hayatımda sadece bir defa Neriman Hanım bize mikroskopla inceleme olanağı sağlamış, kanı mikroskopla incelemiştik. Bu laboratuvardan da gereği gibi yararlanamadık.

356-Nolu kız arkadaş çalışkandı. Notları oldukça yüksekti. Güzel konuşurdu ama ezberciydi. Dersleri anlatırken kitabı açar takip ederdik. Nokta virgül hiç şaşmazdı. Nimet Hanım bir dersi ona anlattırması. Aynı hafta içinde O'nu sözlüye kaldırmış ve aynı konuyu sormuştu. Hocanın maksadı bu arkadaşta iyi bir not vermektir. Öğrenci ayağa kalktı. Ama ağzından tek kelime dökülmedi. Üç gün önce sular seller gibi anlattığı bilgiler sanki uçup gitmişti. Hoca da şaşırdı biz de şaşırdık. Bu arkadaş biraz aklını kullansa bir iki laf edebilse iyi bir not alabilirdi. Olmadı.

Bu olayı şunun için anlattım. Öğrenmek için ezberlemek bir yöntemdir. Ama yeterli değildir. Bilgilerin belleğe yerleştirilmesi gerekir. Aksi halde bilgiler uçar gider. Belleği yani bilgiyi iyi kullanmak ancak akıl mekanizmasını devreye sokmakla sağlanır. Aklını kullanan insan belleğindeki bilgilerden yeni ve faydalı sonuçlar çıkarabilir. Akıl bir motordur. Onu çalıştıran yakıt bilgidir. Bilgisi olmayan akıl, cahildir. İyi çalışmaz, doğru karar veremez.

O yılın 1 Nisan günü orta 1.sınıf öğrencileriyle sınıfları değiştirerek hocaya sürpriz yapmak istedik. Hoca sınıfımızı aramış, bulmuştu. Yaklaşık 15 dakika gecikmeyle derse girdi. Biz verdiği konuyu işleyeceğini zannederken "*Çıkarın kâğıt kalem. Yazılı yoklama yapacağım.*" dedi. Sınıf şaşırmıştı.

Tek soru sordu. “*Bir önceki derste okuduğumuz konuyu yazın. Boş kâğıt verenî İdareye vereceğim.*” Uyarısını yaptı. Çaresiz bir şeyler yazmaya çalıştık. Sınıfın çoğu uyarıya rağmen boş kâğıt verdi. Bu sınıfın asi bir sınıf olacağı belliydi. Hoca Hanım tam bir ciddiyetle yazılı kâğıtlarını topladı. Bir rulo yaptı. Ders zili çalıp dershaneden çıkarken bu ruloyu çöp kutusuna attı ve dönüp “*Nisan 1*” dedi. Hoca çok zarif bir davranışla öğrencilerin hem hoşnutluğunu kazandı hem de espri gücünü ortaya koydu.

Sınıfımız lise müdürü ve baş muavin odasının giriş holüne bitişikti. Bu holdeki askılığa paltolarımızı asardık. Birgün sınıftaki ders biraz uzayınca geç çıkmıştık. Birkaç arkadaşla birlikte paltolarımızı giyinirken baş muavin odasının kapısı şiddetli bir şekilde açıldı ve Nimet Hanım kaçarcasına kapıdan dışarı çıktı. Arkasından onu yakalamaya çalışan Raif Akbulut. Bizi görünce şaşırdılar. Hoca Hanım sessizce yanımızdan geçti ve uzaklaştı. Raif Hoca yakalanmıştı. Oysa, Tortum kökenli bu adamın evi bizim mahalledeydi. Evli ve birkaç çocuğu vardı.

Bu olaydan hiçbir arkadaşına bahsetmedik. Hoca Hanım kanımca masumdu. Zaten Nimet Hanım da bir şey olmamış gibi dersine devam etti. Ertesi sene eşinin tayini nedeniyle okuldan ayrıldı. Bu olaydan sonra Raif Akbulut’u hiç affetmedim. Hocaymış? Böylesi olmaz olsun.

O yıl ilk defa okuyacağımız Psikoloji dersine yine bir subay eşi olan Selçuk Hanım geldi. Derslerimize gelen subay eşi sayısı oldukça fazlaydı. Erzurum’un bir askeri merkez oluşu lise eğitimine böylece görünmez bir destek vermekteydi. Bu hocalar olmasaydı eğitim düzeyimiz büyük olasılıkla gerileyecekti. Kendilerine şükran borcunu ifade etmek isterim.

Psikoloji dersi insanın görünmeyen dünyasını aydınlatan bir dersti. Bu dersi sevmiştim. İlk hocamız orta yaşın biraz üzerinde sakın yaradılışlı Saadet Hanım’dı. İkinci dönemdeki Hocamız Selçuk Hanım ise orta yaşlarda, oldukça alımlı, bir konuyu öğrencisiyle tartışabilen, kendine güvenen İzmir-Karşıyakalı bir hocaydı. Erzurumlular dışarıdan gelenlere her nedense biraz fazla iltifat ederler. O da bu sıcak yakınlıktan dolayı lise ortamına çabuk alışmıştı.

Bir öğleden sonraki derste **bellek** konusunu işleyecektik. Kitapta bu konuyu dik-katlice iki defa okumuş ve anladığımı sanmıştım. Beklemediğim bir şekilde beni sözlü imtihana kaldırdı ve “Bellek nedir?” diye sordu. Cevap vermek istedim ama veremedim. Daha yarım saat önce okuduğum bilgilerin hiçbirini aklıma gelmiyordu. Bu durum orta 3. sınıfta bir kere daha başıma gelmiş, Neriman Hanım’ın sorduğu soruyu cevaplandıramamıştım. Suskunluğum bir süre devam etti. Kendimi zorladım ama nafile bir şey hatırlamıyordum. Şaşırmış ve benden bekleneni yapamadığım için sınıfa mahcup olmuştum.

O kısa süre içinde aklımı kullanmayı düşündüm. Hocaya dönerek “Hocam sordunuz konuyu iki defa anladığımı zannederek okumuştum. Size rahatlıkla anlatabilmem gerekiyorken aklıma hiçbir şey gelmiyor. Demek ki iyi anlayamamışım. Demek ki bu bilgiler beynimde bir yerlere kaydolmamış ki onları istediğimde çıkarıp sözle ifade edemiyorum. Tıpkı bir plak gibi. Gramofona konulduğunda üzerinde kayıtlı olan sesleri size verdiği gibi. Bellek bu olsa gerek. Bilgilerin kaydedildiği bir merkez olsa gerek.” dedim.

Hoca “*Bu tarifin, kitaptaki tariftten daha güzel. Teşekkür ederim.*” dedi ve bana oldukça iyi bir not verdi. Bu olayı anlatmamın sebebi şu: **Öğrenciler imtihanlarda bilmedikleri sorular karşısında paniklemezler. Akıllarına danışsınlar.** Akıl doğruyu bulabilme konusunda insanın en iyi rehberi. Hele hafızanız yeterli ve genel kültürünüz zenginse, aklınızı kullanarak birçok sorunu aşabilirsiniz. Hayatımda bu tür olaylarla çok kere karşılaştım ve bu yöntemle sorunların üstesinden geldim. Selçuk Hanım, ertesine bize sosyoloji ve mantık derslerine gelecek, sınıf olarak onunla birçok kere tartışacaktık.

İngilizce dersini önceki senelerde olduğu gibi yine Belkıs Hanım okuttu.

6 kitaplık Gatenby serisinin 4. Kitabındaydık. Yaklaşık 2 kitap gerideydik. Ama bir hocanın istikrarlı eğitimi nedeniyle öğreneceğimizi iyi öğreniyorduk. O senenin İngilizce dersinde active- passive, direct- indirect ve bütün zamanların yapısını öğrenmiştik. Hocamızla sınıf birbirine kaynaşmıştı. Hocamız bekardı ve okulun en güzel öğretmeni idi. Lise yönetimi derslerin boş geçmesini önlemek için dışardan üniversite mezunu bazı kişileri geçici olarak görevlendirirdi. Pedagojik nitelikleri olmadığı için öğrenci ilişkilerinde bazı sorunlar yaşansa da bu yöntem hiç yoktan daha iyiydi. Bu yöntem genellikle orta okullar için uygulanırdı. Orta okul döneminde bizim sınıflara da dışarıdan birçok hoca gelmişti.

Erzurum Müftüsü Solak zade Sadık Bey’in yeğeni Avukat Cahit Solakoğlu okulda bazı derslere giriyordu. Bizim sınıfa gelmediği için hangi dersi okuttuğunu bilmiyordum. O da bizim kimya hocamız Mualla Hanım gibi son derece heyecanlı, kendine güvenen bir edayla koridorlarda yürürdü. Sonraki yıllarda kendisini yakından tanıdığım Cahit Bey, bu hocalık döneminde Belkıs Hanım’a âşık olmuş. Biz lise son sınıfa başladığımızda Belkıs Hanım 1 ay dersimize geldi. Sonra evlendiği için okulu bıraktı. Bizim son sınıf İngilizce dersimiz yeni bir çıkmaza sürüklendi. Yaklaşık 3 yıl süren öğretmenliğinin 3. yılında da öğrencisi olduğum İngilizce hocamız Belkıs Hanım iyi bir öğretmendi. Tam bir hanım efendiydi.

Milli Savunma dersine çam yarması Cengiz Binbaşı gelirdi. Hocanın dersine mümessilin Dikkat! komutu ile başlanır ve zil çalınca hoca aynı komutla dersten uğurlanırdı. Kısa adı askerlik olan bu derste o sene TSK’nın niteliklerini ve savaş tekniklerini okuduk. Aklımda kalan önemli bilgi savaşlarda uygulanan sıklet merkezi prensibiydi. Bu prensibe göre bütün kuvvetler gizlilik içinde bir noktaya yönlendirilir ve ani bir vuruşla karşı cephe çökertilirdi. 26 Ağustos 1922 günü uygulanan savaş taktiği buydu. Düşmanın 6 ayda yıkılmaz dediği cephe 6 saat içinde yerle bir edilmişti.

Yeri gelmişken çok kişinin bilmediği bir gerçeği anlatmak istiyorum.

26 Ağustos 1922 sabahı Türk ordusunun başlattığı yoğun topçu ateşi Yunan mevzilerini kısa sürede darmadağın etmişti. Gazi Mustafa Kemal muharebeyi Kocatepe’den yönetmekteydi. Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa, cephe hattına çok yakındı. Telefonla Kocatepe karargâhını aradı ve Mustafa Kemal Paşa’ya Yunan cephesinin dağıldığını, onların toparlanmasına fırsat verilmeden orduya taarruz emrinin verilmesini istedi. Mustafa Kemal, “**Biraz bekleyin paşam.**” diyerek taarruz emrini vermedi. Fevzi Çakmak Paşa yarımşar saat ara ile bu talebini daha etkileyici sözlerle yenilediyse de Mustafa Kemal aynı sözleri söyleyerek askerlerin beklemesini istedi. Kısa bir süre sonra Yunan cephe hatlarında çok büyük patlamalar oldu.

Yunanlıların cephanelikleri infilak etmişti. Bunu gören Mustafa Kemal, Fevzi Paşa'yı telefonla aradı ve "Paşam. Şimdi taarruz edebilirsiniz." emrini verdi. Mustafa Kemal bu hareket tarzıyla Türk askerlerinin pek çoğunun hayatını kurtarmış, Fevzi Paşa'nın bir kere daha saygısını kazanmıştı.

Bir dâhi olan Gazi Mustafa Kemal'in kıymetini bu millet tam olarak anlayamadı. Buna şaşkırmamak gerekir. İnsan oğlu böyledir. Peygamberlerin de kıymetini anlayamamıştır.

Öğrenciye göre adı Askerlik olan bu dersi, senenin ilk günlerinde 5.ve 6. Sınıflar okul bahçesinde beraber yapardık. Hoca bahçede hepimizi aralıklı olarak sıraya dizdi. Saçı kırmızı olan 6. sınıftaki Kemal Güven'e adını sordu. O da askerlerde adet olduğu üzere yüksek sesle "Kemal. Komutanım" dedi. Sonra 5. sınıftan Erzurum'a yeni gelmiş asker çocuğu Selçuk Güven'e adını sordu. O da yüksek sesle "Selçuk. Komutanım." diye cevap verdi. Hoca Kemal'e döndü. Kırmızı başlı Selçuk'u işaret ederek "Neyin oluyor?" diye sorunca Kemal "Babasıyım." dedi.

Hoca başlangıçta kavrayamadı. Neden sonra "Ne?" diyerek Kemal'e çıkışınca "Yani arkadaşlar birbirimizi karıştırmayalım diye böyle uygun görmüşler." diyerek sorunu kestirmeden çözümlendi. Selçuk'un bunlardan haberi bile yoktu. Uzun süre kendisi ile "Baban nasıl Selçuk?" diyerek dalga geçmiştik.

Resim hocamız Hasan Ayan, Simavlıydı. Babam, Erzurum'da hemşerilerini bulur onlarla hasret giderirdi. Hasan Hoca'nın ailesiyle görüşürdük. Resim dersinde kütüphaneden getirdiği kitaplarda bizlere meşhur ressamların resimlerini gösteri ve hayatlarını anlatırdı. Kendisi fotoğrafçılık yapardı.

Bir gün Müfit ile Ertuğrul, paydostan sonra Hasan Hoca'nın önünü kesmişler ve kendisini sıkıştırarak not istemişler. Hasan Hoca bu harekete çok kızmış. "Sizi idareye vereceğim. Okuldan sürdüreceğim." demiş. Müfit, evin kapısını yumruklayınca babam "Ne oluyor?" diyerek kapıyı açtı. Müfit ağlamaklı bir şekilde olayı babama anlattı. Babamdan yardım istedi. Babam Hasan Hoca'nın gönlünü aldı ve onları affettirdi. Öğrenciler el öptüler ve affedildiler.

Beden eğitimi dersine son kere Raif Bey geldi. Bu derse başlamadan önce sınıf boy sırasına göre dizilir ve herkes kendisinden sonrakine dönerek sıra numarasını söylerdi. Sonra 5 dakika süre ile salonda ısınma koşusu, akabinde jimnastik hareketleri yapılırdı. Sıra kasadan atlamaya gelince baştan yaklaşık 10-15 kişi kasadan atlayamaz, yanından transit geçer, kasadan kısa boylular atlardı. Bu durum sınıfta gülüşmelere sebep olsa da durum değişmezdi. Raif Akbulut, genç güreşçi Nihat Kabanlı'yı derslerin dışında çalıştırdı. O yıllarda Erzurum'dan iki sporcu milli takımımızı uluslararası yarışmalarda temsil ederlerdi. Güreşçi Nihat Kabanlı ve boksör Nazif Kuran.

Mayıs ayının son günlerinde hocalarımızla birlikte kır gezisi için Akdağ köyüne gittik. Annem Erzurum'un un helvasından yapmıştı. Helvanın tadına bayılan psikoloji hocası Selçuk Hanım tarifini istedi. Kendisine helvanın tarifini Saniye Hanım anlattı. O gezide Mualla Hanım bizimle 21 iskambil oyununu oynadı. Kasaya geçti ve hiç kaybetmedi. Sırrı nedir? sorusunu çıkan kâğıtların takip edilmesidir şeklinde cevapladı. Arkadaşlarla ve hocalarımızla güzel bir gün geçirmiştik.

***Erzurum Lisesinde son yılımız:** 1961-62 ders yılını 6 Fen sınıfı öğrencisi olarak okudum. Almanca ve Fransızca okuyan 5 Fen A sınıfı öğrencileri ile İngilizce okuyan 5 Fen B sınıfı öğrencilerinden oluşan sınıfın mevcudu 59 kişiydi. 18 kişi yatılıydı. 8 kız arkadaşımız (Işık, Sabahat, Ülkü, Füsün, Tülay, Saime, Figen ve Esmeray) vardı. Bunlar ön sıralarda ikişer-üçer oturdular. Sınıfımız 5 Fen B’yi okuduğumuz giriş kattaki sınıftı.

Yaz tatili boyunca Orman Fidanlık Müdürlüğünde çalıştığım için o sene okula 2,5 gün geç başladım. Arkadaşlarla buluştuğumda sınıfta bir huzursuzluğun olduğunu söylediler. Kimya dersine gelen lisenin eski mezunlarından ve Atatürk Üniversitesi Kimya bölümü asistanı olan Atila Yıldız’ın derste serbest tavırları özellikle 5 Fen A sınıfından gelen yatılı öğrenciler arasında huzursuzluğa sebep olmuş. İlk defa kız arkadaşlarla okuyan bu arkadaşlar, genç hocaların tavırlarından ve kız arkadaşlarla olan yakınlığından hoşlanmamışlar. Kısaca kız arkadaşları kıskanmışlar.

Kimya dersi haftada 4 saattir. Üst üste 2 saat yapılan bu derslerde ben hocaların yanlış bir hareketini görmedim. Ama sınıftaki huzursuzluk devam ediyordu. 3. Hafta sonunda Cuma günü hoca yazılı yoklama yapacaktı. Ama bir kısım öğrenciler yazılı yapırsa boş kâğıt vereceklerini söylüyorlardı. Öğleden önceki son derste öğrencilerin ısrarı üzerine Hoca yazılı yapmaktan vazgeçti. Gönüllü müzakere yaptı. İki kişi sözlüye kalktı. Hoca da sınıftaki huzursuzluğu fark etmiş olmalı ki o ders adeta geçiştirildi.

Öğlen tatilinde eve gitmedik. Rahmetli Zekai ile çalıştık. Öğleden sonraki ilk derste ikimiz sözlüye kalkacak ve böylece o günü olaysız atlatacaktık. Öğle tatilinde sınıf maçları yapılmaktaydı. Bahçeye çıktık ve maçları izlemeye başladık. Derslerin başlamasına yarım saat vardı.

6 Ed A öğrencisi rahmetli Ender, yanımıza geldi “Ola! Doğu sinemasına Masist adlı çok güzel bir film gelmiş. Ben bilet almaya gidiyorum. Siz de gelerseniz size de alayım.” dedi. Ben ve Zekai “Arkadaşlar biz gelemeyiz. Öğleden sonra derse girmeliyiz.” diye itiraz edince çevremizdekilerin baskısı ile o güne kadar hiç yapmadığımız bir işi yaptık. “Evet.” dedik ve ilk defa okuldan kaçtık. Doğru eve gittim ve anneme haber verdim.

Sonra sinemaya gidince bütün sınıfı orada buldum. “Siz niye geldiniz?” diye sorunca “Topluca derse girmedik. Boykot yaptık.” dediler. Başımıza neler geleceğini düşünmeden filmi izledik. Sinemadan çıkıp liseye doğru giderken okul çıkışı yolda karşılaştığımız edebiyat sınıfından arkadaşlar bize “Sizin sınıf boykot yapmış. Baş muavin Osman Bey çok öfkeli. Yarın hepinizin hakkında soruşturma açılacak.” diyerek bizi biraz da istihza ile korkuttular. Kismetle bak. Hayatta bir kere okuldan kaçıyorum. Başıma ne haller geliyor?

Sonradan öğrendiğimize göre hoca sınıfa gelmiş. Sınıf boş. Mümessil 662- Züfer Dönmez, defteri imzalatmış. Hoca durumu İdareye bildirmiş. Olay okulda bomba etkisi yapmış. Orta öğretimde boykot olur mu? Atila Yıldız’a bu yapılır mı? diyerek birçok hoca bize tavr almışlar.

Ertesi gün Cumartesi. Sabahleyin 4 saat ders var. Öğleden sonra tatil. Okula gidince önce bizi bahçede beklettiler. Osman Sargın hocayı hiç bu kadar öfkeli görmemişim. Bizi tehdit ederek “İflahınızı keseceğim. Size kan kusturacağım.

Sorumluları bulacak ve onları okuldan uzaklaştıracamız.” dedi. Aslında sorumlu yoktu. Ortada birkaç kişinin ismi dolaşıyordu. Arkadaşlar olarak bu kişileri korumak için onların isimlerini söylememe konusunda ortak karar aldık.

Önce bütün sınıfı sigara, çakmak ve kesici alet açısından aradılar. Sonra yazılı sorgulama yaptılar. Düşüncelerimizi yazdık. Başımıza dert açtığımızı hissediyordum. Bakalım ne olacaktı?

Pazartesi günü, bayrak merasiminden sonra 6 Fen Sınıfına 3 gün okuldan uzaklaştırma cezası verildiğini, bu süre içinde bu sınıfın okula alınmayacağını ve iftihara geçme haklarını kaybettiklerini bütün öğrencilere duyurdular. Topluca okulu terk ettik. Sadece üç kişi, raporlu olduğu için 339- Ergin, sınıf mümessili olduğu için 662- Züfer ve sabahleyin okula gelmediği için 1059 -Atilla tart cezasını almadılar. Havuz başında toplandık ve bundan sonra ne yapacağımızı tartıştık.

Okul yönetimi bu olayda daha yumuşak davranabilirdi. Öyle yapmadılar, sertliği seçtiler. Bu durum pedagoji açısından uygun değildi. Bizler gençtik. Bizleri anlamalıydılar.

Çoğumuzun böyle boykot yapma gibi bir niyeti yoktu. Ama özellikle yatılı olan bazı arkadaşlarımızın okuldan sürülmemesi için onlar tarafından başlatılan eylemi sınıfça üstlenmek zorunda kaldık. Bu durum arkadaşlarımız arasında dayanışmayı artırdı. Verilen ceza umurumuzda bile değildi.

Oysa yıllar önce tarih hocası Abdurrahman Şeref Beygu Bey’in yazılı sorularına cevap vermeyen ve önceden hazırladıkları soruları cevaplayarak benzeri bir direniş sergileyen öğrencilere, aynı hocaların ısrarlı talebi üzerine ceza verilmemişti. Yıllar içinde yönetim anlayışı ne kadar gerilemişti?

Perşembe günü okula döndüğümüzde sürpriz gelişmelerle karşılaştık. Kız arkadaşlardan 1058- Füsün Savaş, asker kızıydı. 5 Fen B sınıfında beraberdik. Oldukça güzel, hanımefendi ve arkadaş canlısıydı. Çok çalışkandı. Çözemediği soruları bana ve Zekai’ye sorardı. Arkadaşların pek çoğu, onunla konuşmaya can atarlardı.

Füsün’un annesinin zoruyla okula geldiği ve kendisinin bu eylemlere katılmadığı, bu nedenle ceza almaması gerektiği konusunda okul yönetimi ile konuştuğu bilgisi arkadaşlar arasında yayıldı. Füsün’la devamlı görüşen Kutlu, Sinan ve birkaç arkadaş Zekai ile bana geldiler ve “Füsün böyle davranmış. Onu cezalandırmak için kendisiyle konuşmayacağız. Bu eyleme siz de katılır mısınız?” dediler. Biz de “Olur.” dedik. Birkaç gün sonra Füsün paydostan önce Zekai’ye bir şey sormaya gelince Zekai soruyu cevaplandırmadı. Bir şey söylemeden sınıfın dışına kaçtı. Füsün bana yöneldi ve “Şu soruyu cevaplandırır mısın?” diye sorunca “Maalesef sizinle konuşamayacağım.” dedim. Füsün, şaşırıldı ve üzgün bir şekilde geri döndü.

Çok geçmeden Füsün’a konuşmama cezası verilmesini isteyen üç kişinin Füsün’la neşeli bir şekilde konuştuklarını görünce oyuna geldiğimizi anladık ama Zekai ile ben tavrımızı değıştirmedik. Yaptığımız eylemi görüşmüş olan idare, sınıfımızın yerini değıştirdi ve bizi eski kütüphanenin olduğu büyük dershaneye gönderdiler. Adeta okuldan bizi tecrit ettiler. Bu salonun arka bölümünde geniş bir alan ve duvarında askılıklar vardı. Teneffüslerde veya aralarda arkadaşlar burada toplanır bar oynarlardı, sohbet ederlerdi. Biz bu dershaneye sürülmekten mutluyduk.

Daha sonra Üniversite yönetiminin hocalarını geri çektiği söylentisi yayıldı. Bu haber üzerine bütün arkadaşlar toplandık ve akşam paydostan sonra 2 saat kendi kendimize ders vermeyi kararlaştırdık. Özellikle cebir, geometri ve fizik derslerinde iyi olan arkadaşlar kitabı çalışacaklar ve arkadaşlarına anlatacaklardı. Aynı gün, paydostan sonra ilk ders için toplandık. Toplantıyı haber alan okul müdürü bilgi almak için bizi çağırdı. Birkaç arkadaş seçtik ve onları gönderdik. Arkadaşlar niyetimizi anlatınca coğrafya dersine gelen okul müdürü Ali Rifat Ergeçe dershanemizde her gün çalışmamız için bizlere izin verdi.

İlk kimya dersinde Kimya hocası Atilla Yıldız, derse girince sınıf şok geçirdi. Hoca hiçbir şey olmamış gibi dersine devam etti. Ama bu kez sınıfa karşı belli etmese de biraz buruktu. Birkaç ders sonra yazılı yoklama yaptı. Sınıfta pek çok kişi yine boş kâğıt verdi. Yanlışın tekrarının doğru olmadığına inandığım için ben ve birkaç kişi soruları cevaplandırdık. Sınıf hocaya tepkisini bir kez daha göstermişti.

Ertesi ders, Hoca sınıfa girdi. Yazılıyı iptal ettiğini söyledi ve “Artık beraber olmayacağız.” dedi. Ayrılmadan önce şunları söyledi. *“Bizim bir biyoloji hocamız vardı. Nabi Daş diye çağırılırdı. Yapmadığımız haylazlık yoktu. O bize bir baba şefkatiyle muamele etti. Bizi eğitirken aynı zamanda bize örnek oldu. 1954 yılı Kasım ayında vefat etti. Vefat ettiğini duyunca hüngür hüngür ağlamıştık. Umarım siz de beni bir gün anlarsınız. Size mutluluklar dilerim.”* dedi ve sınıfı terk etti.

Atilla Yıldız Hocayı bir daha görmedim. Vefat ettiğini duydum. Allah (cc) rahmet eylesin. Hakkımı helal ediyorum. Umarım O da bizlere hakkını helâl eder. Nur içinde yatsın.

Sınıfımızda çok iyi öğrenciler vardı. Ben de sınıfın iyi öğrencilerinden biriydim. Dersimizden başka bir şey düşünmezdim. Kız arkadaşları kardeşim gibi bilirdim. Meğer kızlar arasında gizli bir rekabet varmış. Paydos sonu derslerimiz devam etti. Bazı kız arkadaşların taşıdığı laflara safça inandım ve derslere girmeye devam eden Füsün’a karşı sert davrandım. Dersi terk ettim. Benimle beraber olanlarla başka sınıfta çalışmaya başlamıştık. Sınıf bu dedikodulu ortamda ikiye bölünmüştü.

İlerleyen günlerde Füsün’un notlarında bariz bir düşüş meydana geldi. Sürekli 9-10 alan Füsün, zayıf almaya başlamıştı. Sıra arkadaşım 404- Ebu Bekir’e sordum *“Bu kız niye zayıf alıyor? Nesi var? Ben konuşmuyorum. Sen sıra arkadaşı Ülkü’ye sor”* dedim. Birkaç gün sonra 18- Ülkü bana geldi. *“Füsün seninle konuşmak istiyor. Konuşur musun?”* dedi. *“Elbette.”* dedim. Füsün’la ders dışında O’nun sırasına oturarak görüştüm. Hakkımda söylediklerini O’na söyleyince *“Öyle bir şey söylemedim. Afi için annemle okula gelmedim.”* dedi ve ağladı. Safça inandığım dedikodu rüzgârlarının büyük hatalar yapmama sebep olduğunu anladım. *“Senden özür dilerim. Bundan sonra sana elimden geldiğince yardımcı olacağım.”* dedim. Bana laf taşıyanlarla ilgimi kestim. O günden sonra Füsün’un notlarında nispeten bir düzelme olduysa da eski haline hiç ulaşamadı.

Edebiyat dersine Şükran İpekkent Hanım geldi. Orta boylu, sakın bir hocaydı. Öğrenciye mesafeli ancak olumlu yaklaşırdı. Bizim yaptığımız eylem pek çok hoca tarafından uygun görülmemişti. Şükran Hanım bize tavır alan hocalardan değildi. Daha anlayışlıydı. O yıl Osmanlının son dönemlerindeki edebi akımları okuduk.

Tanzimatla beraber gelen yeni edebi akımları ve fikri düşünceleri öğrendik. Ama iki ayrı düşüncenin temsilcileri olan Tevfik Fikret ile Mehmet Akif Ersoy arasındaki tartışmaları öğrenemedik. Bunu bize fizik dersine gelen Asteğmen Erdal Hoca anlattı.

Tarih dersine Osman Sargın Hoca geldi. Daha önce ortaokul 3. sınıfta da bizi okuttuğundan kendisini tanıdım. Geçen zaman içinde muavin olmuş ve çok sertleşmişti. Kimya Hocasına karşı yaptığımız eyleme karşı bize daha anlayışla yaklaşıyordu, büyük olasılıkla sınıfta o cezayı almayacaktık.

O sene Osmanlı tarihini İstanbul'un fethinden başlayarak 1. Dünya Savaşının sonuna kadar okuduk. Bize şu soruyu sormuştu: "Osmanlı İmparatorluğu Kanuni Sultan Süleyman döneminde neden en büyük devlet konumunda idi?". Arkadaşların ileri sürdükleri fikirleri, doğru ama gerçek sebep bu değil diyerek kabul etmedi. Gerçek sebebi şöyle açıkladı. **Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde bilim adamlarıyla, medreseleriyle ve bilimsel özgürlüğü ile kültürel yönden dünyanın en ileri ülkesiydi de ondan.** Hoca bunları söyledi ama bize medreselerdeki en yüksek eğitim düzeyi olan **Sahn-ı Seman**'ı açıkça anlatmadı. Belki kendisi de bilmiyordu.

İşlenen konular öğrenciler tarafından anlatılırdı. Arkadaşlar konuyu yeterince anlatamadıkları zaman bana döner "Gerisini sen anlat." derdi. Bu nedenle ben hazır kıta gibi her derse hazırlanmak zorundaydım. 1789 Fransız İhtilalini işlediğimiz bir derste olaylar çok karışık olduğu için ben de yeterince anlatamamıştım.

Kızdı., "Bu bölümü herkes okusun Gelecek ders yeniden işleyeceğiz." dedi.

Bir sürü anlaşmanın akılda kalmayan maddelerini öğreneceğimize çağ değiştiren Fransız İhtilalini öncesini ve sonrasını daha iyi okumalı ve öğrenmeli, Osmanlının niye gerilediğini daha iyi anlamalıydık. Bunları yeterince öğrenemedik. Bizlerde kalan bilgi anlı şanlı zaferlerimizdi. Bunlarla övünüyorduk. Tarih bunlardan ibaret idiyse Osmanlı İmparatorluğu niye yıkılmıştı? Millet olarak biz neden Kurtuluş savaşı vermek zorunda kalmıştık? Gerçekleri bilmeliydik.

Tarih dersleri bize gerçekleri anlama bilincini ne yazık ki kazandıramadı.

Coğrafya dersine Lise Müdürü Ali Rifat Ergeçe Hoca geldi. Çok anlayışlı ve efendi bir insandı. Sınıfımızın yaptığı ve orta öğretimde hiç görülmeyen boykot olayında bizi cezalandırdı ama sınıfımızla ilişkisini kesmedi. Türkiye Coğrafyasını okuduğumuz o yıl sadece bölgeleri ve şehirleri değil o yerlerin kültürel değerlerini de anlatırdı. Tarsus'taki 7 uyurları anlatırken sözlerine **efsaneye göre** diye başladı. Oysa bu olay, Kuran-ı Kerimde **Ashab-ı Kehf** olarak anlatılıyordu. Ve surenin adı Kehf (mağara) suresiydi. Yani anlatılan olay efsane değil Kuran'a inananlar için gerçektir. Hocamız niye Kuran'dan bu kadar uzaktı? Bu ifadeye biz de itiraz edemiştik. Çünkü Kur'an-ı Kerim'i ve onun gerçeğini, bu olayın bir efsane olmadığını, o tarihlerde bilmiyorduk.

Müdürümüz yıl sonunda sınıfta öğretmenlerimizle birlikte yaptığımız Van Gölü gezisinde gençlere değer veren bir davranışta bulundu ve gezimize katılarak bizimle beraber oldu.

Cebir, geometri ve astronomi dersine Necdet San Hoca geldi. Kendisi ile ders yapmak bir zevkti. Aynı duyguyu sanırım Necdet Hocamız da hissediyordu. Cebir dersinde limit, türev ve integral öğrendik. Geometrinin konuları, sentetik geometri, analitik geometri, trigonometri ve tasarı geometri idi.

Hocamız tasar geometri konusunda bizi bilgilendirirken İTÜ'deki Tasarı Geometri derslerinde İstanbul okulları dahil pek çok lisede bu dersin okutulmadığını gördüm. Astronomi dersi bize sonsuzluğu öğretti. Yaz geceleri evimizin bacasına çıkarak ağabeyimle saatlerce seyrettiğimiz ve konuştuğumuz, elimizle tutacak kadar bize yakın ama bizden çok uzaktaki yıldızları ve onlarla süslü boşluğun sırlarını araladı. Hocamız bizden sonra üniversite döneminde profesörlüğe yükseldi. Kadıköy'de eşiyile birlikte yaşıyor. Kendisini arıyor, hatırlarını soruyor ve saygılarımı sunuyorum. Lise hayatımızda unutamadığımız hocalardan biriydi.

Fizik dersine önce kamuda çalışan bir inşaat mühendisi geldi. Eğik atış ve statik okuduk. Yazılı notlarını okurken kaç bekliyorsun? diye sorardı. Bana da sordu. *“Bir soruyu yanlış yapmışım. En fazla 7 bekliyorum”* dedim, *“9 almışsın”* deyince *“Hocam, ben düşüncemi söyledim. Notunuz için teşekkür ederim”* dedim. Okul hayatımda hakkımı hep korudum. Hakkım olmayanı da istemedim.

Sonra yine kamuda çalışan bir makine mühendisi fizik dersimize geldi. Bu kere dinamik ve ses konularını inceledik. En son elektrik mühendisi yedek subay Erdal Hoca bize elektrik fiziğini öğretti.

Erdal Hoca dersin dışında bize farklı ufuklar açmaya çalışıyordu. 15 dakika ders anlatır, yarım saat geleceğimiz hakkında, üniversiteler hakkında bilgiler verir, bizi uyarır ve aydınlatmaya çalışırdı. *“Üniversiteye gittiğiniz zaman Mehmet Akif Ersoy ile Tevfik Fikret kavgası ile karşılaşacaksınız”* derdi. Ben demekti bu?

Onu pek anlayamamıştık. Ancak üniversite yıllarında büyük bir edebi şair olan Tevfik Fikret'in, yazdığı şiirlerde din düşmanlığına varan İslâm karşıtı düşünceleriyle, Mehmet Akif Ersoy'un toplumumuza hayat veren şiirlerini karşılaştırdığımda ben de bir **Âsım** olmayı tercih etmiştim.

Erdal Hoca bize elektriği öylesine güzel öğretti ki bugün dahi hatırlarım. O hızla üniversitede okuduğumuz fizik derslerini kolayca geçmiştim. 40 soru hazırladı. Bunlar üzerinde çalıştık. Sene sonu imtihanlarında bu sorulardan sordu.

Hoca olmamasına rağmen bende izi kalan hocalarımızdan biridir, soyadını dahi hatırlayamadığım Erdal Asteğmen.

Kimya dersine Atila Bey'den sonra geçen seneki kimya hocamız Mualla

Hanım geldi. Mualla Hanım, öğrencilerle çok samimi idi. Bizlere hocadan çok bir abla gibi davranırdı. Derslere ara verir 5- 10 dakika farklı konuları açar bir nevi dersi kaynatırdık. Yine böyle bir zamanda sınıfa *“Susun derse devam edeceğim.”* demiş ama sıra arkadaşım Ebubekir ile konuştuğumuz için uyarısını duymamıştık. Ebubekir'e döndü ve onu şiddetli bir şekilde azarladı. Çocuk bir şeyler söylemek istiyordu ama söyleyemedi. Sınıfta herkes konuşurken sadece onu azarlaması hele beni azarlamaması gücüne gitti. Hoca o gün esterleri anlatıyordu. Tahtaya kimyasal tepkime denklemini yazmış, okun üzerine katalizör olarak H_2O ve denklemin sağındaki çıktı bölümüne H_2SO_4 (Sülfirik asit) yazınca parmağımı kaldırdım, *“O denklem yanlış.”* dedim. Hoca telaşlandı. Denklemi kontrol etti,

“Hayır. Yanlış değil.” deyince *“Hocam. Geçen sene sülfirik asitin nasıl elde edildiğini öğrenirken bize ısrarla şunu söylemişsiniz: Sülfirik asitle su aynı denklemde bulunursa patlama olur. Bunu yazana sıfır veririm demiştiniz. Tahtadaki denklemde doğrudan tepkimeye girmese de su molekülü ile Sülfirik asit var.”*

Onun için bu denklem yanlış” dedim ve tahtaya gittim H₂O’yu sildim. Aslında bu uyarıyı haksız yere Ebubekir’i üzdüğü için yapmıştım. Çünkü, hoca da olsa kim-
senin kimseye haksızlık yapma hakkı yoktu. O yıl organik kimyayı okuduk. İki
yıllık öğretim sonunda Hocamız bize kimyayı hem sevdirmiş hem de iyi öğretmişti.
Kendisine şükran borçluyum.

Sınıf olarak akşamları ve hafta sonları derslerimiz devam ediyordu. Hocaların
bizim sınıfa olan bakışları değişmeye başlamıştı. Arkadaşlarla konuştuk. Bir
edebiyat gecesi düzenlemeye karar verdik. Sahne dekoru için herkes evinden eski
eşyalarını getirecek, sazlar dışında mümkün olduğunca bu işi kendi imkanlarımızla
yürütecektik. Programı hazırladık, görev alacak arkadaşları ve rollerini belirledik.
Akşam paydos saatlerinde provalara başladık. Edebiyat Hocamız Şükran Hanım bu
provalara nezaret etti.

20 Aralık Çarşamba akşamı, lisenin spor salonundaki sahnede izleyicilerin karşısı-
na çıktık. Salon tıklım tıklım doluydu. İzleyiciler arasında Erzurum Valisi Fahrettin
Akkutlu da vardı. Erzurum erkek bar oyunu ile başlayan program, uygun dekorda
ve müzik eşliğinde Yunus Emre, Karacaoğlu ve Dadaloğlu şiirlerinin okunması ile
devam etti. Sazlar eşliğinde üç Erzurum türküsü söylendi. Kısa bir ara ve dekor dü-
zenlemesinden sonra Divan edebiyatından örnekler sunuldu. Fuzuli, Baki, Nefi ve
Nedim’den şiirler okundu. Ney ve tambur eşliğinde klasik şarkılar söylendi. Yine
kısa bir aradan sonra Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Ati edebiyatı örnekleri
sunuldu. Çanakkale Şehitleri şiiri sonunda izleyiciler saygı duruşuna davet edildi
ve program hep beraber okunan İstiklal Marşı ile sona erdi.

Yaklaşık üç saat süren bu program büyük beğeni kazandı. Vali Bey, bütün sınıfı
sahnede topladı ve güzel bir konuşma yaparak bizi kutladı. Müdürümüz ve bizi
izleyen hocalarımızın yüzleri gülüyordu. Necdet Hoca’nın sonraki derste söylediği,
“Fen sınıfınız ama edebiyat gecesi düzenliyorsunuz. Hayret!” sözleri şu ger-
çeği ifade ediyordu. Bizim sınıf iyi bir sınıftı. Biz fen sınıfı idik ama edebiyatı da
bilirdik. Bu eylemle itibar kazandığımızı sandık. Ama ertesi gün yaşanan iki olay
bütün keyfimizi kaçırdı.

Ertesi gün, ilk ders jeoloji dersi idi. **Jeoloji hocamız kambur felek lakabı ile
anılan Şener Hanımdı.** Bir subay eşiydi. Orta yaşlı, ince, nazenin bir yapısı vardı.
Sosyal yönden sınıfla ilişkileri vasattı.

O gün ders işleyecektik. Gece saat 02’de evlerimize dağılmadan ertesi gün dersi
anlatacak kişiler belirlendi. Görev alan kişilerden biri de bendim. Eve geldim.
Dersi çalıştım. Saat 03’de yattım. Sabahleyin erken kalktım. Dersi bir kere daha
çalıştım ve okula gittim. Saat 8.30’da ders başladı. Hoca yoklamayı tamamladıktan
sonra hiç beklenilmeyen bir şey yaptı ve “Çıkarın kâğıt kalem. Kitapları kaldırın.
Yazılı yoklama yapacağım.” deyince bütün sınıf “Hocam bugün ders işleyecektik.
Çalıştık.” İtirazında bulundu. Hoca ısrar edince bütün sınıf boş kâğıt vererek sınıf-
tan çıktık. Hoca bu hareketimiz karşısında şaşırdı. Kâğıtları toplayıp doğru idareye
gitti. Umurumuzda bile değildi. Çünkü bu defa sonuna kadar haklıydık.

Müdür Bey, araya girmiş olmalı ki bize bu kere ceza verilmedi. Hoca tekrar dersine
döndüğünde artık daha ölçülü davranması gereğini sanırım anlamıştı.

Ama başka bir olay sınıftaki herkesi derinden üzdü. Edebiyat gecesi sonunda Vali Bey, bizleri toplayarak konuşmasını yaparken ben ve Zekai arka sıralardaydık. Ne olduysa bir kız arkadaşın, bir erkek arkadaşına dönüp “Terbiyesiz.” dediğini ikimiz de işittik. Kız arkadaş subay kıızıydı. Belki bu olayın üzerine gitmeyecekti. Ama ertesi gün bu arkadaş bütün okula bu kızın ismini yayınca kız, idareye giderek şikayetçi olmuş ve bizi şahit göstermiş. Zekai ve ben hocalar tarafından sözüne güvenilen kimseler olarak tanınırdık. Bizi çağırdılar. Ne gördükse onu anlattık. O arkadaşın okulla ilişkisini kestiler. Neresinden bakarsanız bakın. Hiç hoş olmamıştı. Bir başka derste Jeoloji hocası, yapmış olduğu yazılı notunu okudu ve “*İtiraz eden var mı?*” diye sordu. Yedi almıştım, on almalıyım. İtiraz ettim. “*İtirazımı inceleyim, haksız görürsem bir notunu indiririm*” dedi. Kabul ettim. Öğretmenler odasında yazılı kâğıdımı inceledik. Sudan sebeplerle üç notumu kırmıştı ve bana “*Haksızsın*” dedi. Aslında kendisi haksızdı. Bende “*Hocam, mutlu olacaksınız bir değil yedi not kırabilirsiniz*” dedim. Kızdı, “*Ne demek istiyorsun?*” dedi. “*Yıl sonunda sözlü imtihan var, bana yıl içinde sıfır dahi verseniz, yılsonunda on alır geçerim*” dedim. Bu sözümü de yılsonu imtihanında tuttum. Beni imtihanda çok zorladı ama sonunda hakkımı teslim etti.

Direndim, haksızlığa karşı hakkımı müdafaa ettim. Bu davranış, pek rastlanan bir davranış değildi. Öğrenci arkadaşlarıma karşı yapılan bütün haksızlıklarda dâhi, onların haklarını korumak için hocalarımla çekinmeden mücadele ederdim.

Mantık ve sosyoloji derslerini daha önce psikoloji dersimize gelen Selçuk Hanım okuttu. Selçuk Hanım İzmirliydi. Biz doğuluları biraz küçümser bir havası vardı. Sosyoloji ve mantık dersleri gerekli derslerdi. Hatta sadece edebiyat sınıfına okutulan Felsefe dersini, daha önce okutulduğu gibi fen sınıflarının da okuması gerekiyordu. O sene müfredattan kaldırıldığı için biz felsefe okumadık.

Mantık ilminin Aristo ile başladığını, günümüze Dekart ile ulaştığını öğrendik. İyi ama bu iki şahsın arasında 2 bin sene vardı. Arada birilerinin olması gerekiyordu. Gerçeği bize anlatmadılar. Sanki gizlediler. Eski Grek düşüncesinin Abbasilerin Bağdat’ta kurdukları bilim akademisi ile dünyaya kazandırıldığını, batılıların bu bilgilere bu sayede ulaştığını yıllar sonra öğrendik.

Sosyoloji dersi de bizim için gerekli ve yararlı bir dersti. Bu bilimin babasının Durkheim olduğunu anlattılar. Oysa ondan 400 sene önce yaşayan Faslı İbn-i Haldun’un ondan daha değerli sosyolog olduğunu da yıllar sonra öğrendik.

Felsefe için hiçbir bilgiye sahip olamadık. Büyük eksiklik olduğunu sonradan fark ettik.

Selçuk Hanım, kendisine güvenen orta yaşta havalı bir hanımdı. Bir gün hatırlayamadığım bir sebeple bir arkadaşına kızmış, onu aşağılamış ve “**Sizden utanıyorum.**” demişti. Sınıfın bu söze öfkesini Ertuğrul dile getirdi. Ertuğrul’un hitabeti oldukça iyiydi. Ayağı kalktı ve sakın bir sesle “**Sizin bir değeriniz varsa bunu biz öğrencilere borçlusunuz. Bizden utanıyorsanız sizin bu sınıfta işiniz yok. Lütfen dersi terk edin.**” dedi.

Hoca bu çıkışı beklemiyordu. Sınıfa baktı ve sınıfın kararlı olduğunu görünce çantasını ve defterini topladı. Sınıfı terk etti.

İdareye giderek bizi şikâyet etmesini bekledik. Ama ertesi derse hiçbir şey olmamış gibi girdi. “*Nerede kalmıştık?*” diyerek derse devam etti. Batılıydı, esnekti ve dayanıklıydı. Doğu insanı böyle değildir. Serttir, esnek davranamaz ve kırılır. Bu nedenle batılı kazanır, doğulu kaybeder.

Bu olaydan sonra Selçuk Hanım ile sınıf arasındaki mesafe hiç kapanmadı. Hoca yaklaşmak istedi. Biz Hocamızı istemedik. Biz utanılacak öğrenciler değildik. Şahsiyetimiz geliyordu.

Milli savunma (Askerlik dersine) o sene kurmay Albay geldi. Türkiye’nin ve çevresindeki ülkelerin askeri ve siyasi durumları anlatıldı. Hocamız NATO’da görev yapmıştı.

İngilizce dersine önce bir albay sonra daha önce hiç tanımadığımız karnı burunda hamile bir hanım geldi. O yıl sanki hiç İngilizce okumadık. Sınıf kalabalıktı. Dersler yeterince işlenemiyordu. İngilizceyi sınıf geçecek kadar biliyorduk.

İngilizce dersi, bizim kolay öğrenemediğimiz bir dersti. Orta 1 ve 2 de, İngilizce öğreten kişiler hep dışardan gelirdi. Pek bir şey öğrenemedik. Orta 3, Lise 1 ve lise 2 yıllarında ise İngilizce hocamız Belkıs Solakoğlu, bize bu işin temelini öğretti. Lise son sınıfta ise doğru düzgün hocamız olmadı. Lisanın ne derece önemli olduğunu sonraları anladık ama 6 yıl kaybetmiştik. Bize orta ve lise eğitimimizde konuşacak düzeyde İngilizce öğretilmediler.

Resim dersine bir yedek subay hanımı olan Nevin Yetik Hanım geldi.

(Kutluya göre Nihal Hanım) O da bize hocalıktan çok bir büyüğümüz gibi davranırdı. Ben resme kabiliyetli değildim. Lise 1. sınıfta Dinçer’in isteği ile resmi tercih etmiştim. Dinçer liseden ayrıldıktan sonra müzik bölümüne geçmeyi hiç düşünmedim. Öyle devam ettim. Yıl sonu bitirme imtihanlarında iki dersten orta not almıştım. Biri İngilizce, diğeri resimdi.

Beden eğitimi dersine o yıl Kars’tan tayin olarak okulumuza gelen Mehmet Hoca geldi. Eşi de Beden Eğitimi öğretmeniydi. Efendi, kibar ve iyi bir insandı. Bize arkadaş gibi davranırdı. Cilavuz okulundan geldiğini söyledi. Cilavuz ismini duyardık ama ne olduğunu bilmezdik. Köy Enstitülerinin devamı olan öğretmen okullarıymış. Köy Enstitüsü kültürünün devam ettiğini bu hocalarda gördük. Bu hocalar farklıydılar. Mehmet Bey bize “Ani harabelerini gördünüz mü?” diye sorunca “Hayır.” cevabını verdik. “Görmeniz lazım.” dedi. Mehmet Hoca o tarihe kadar çoğumuzun Erzurum ili sınırlarının dışına hiç çıkmadığını nereden bilecekti? Ani Harabelerini 2000’li yıllarda gördüm. Hoca haklıydı. Daha önce görmeliydik.

Son sınıfta olduğumuz için o yıl 19 Mayıs törenlerine katılmadık. 1962 yılında 19 Mayıs gününden sonra dört günlük Kurban Bayramı tatili vardı. Beş günlük bu tatili Van Gölü ve çevresine yaptığımız sınıf gezisi ile değerlendirdik. Bu geziye öğretmenlerimiz de katıldı. Benim yolculuk giderlerimi Ebubekir karşıladı

Van Gölü ve çevresi gezisi: Bu geziye Lise Müdürü Ali Rifat Ergeçe ve eşi, sosyoloji hocamız Selçuk Hanım, müzik hocası Şükrü Velioğlu ve eşi, resim hocası Nevin Hanım ve asteğmen eşi, onun kimya derslerine gelen asteğmen arkadaşı ve edebiyat hocası Saim Bey’le birlikte yaklaşık 40 öğrenci katıldı.

19 Mayıs'ta yola çıktık. Otobüsle Eleşkirt ve Tutak üzerinden Murat Nehri kıyısına vardık. Şükrü Bey serpme ile bir teneke balık avladı. Onları ayıkladık, pişirdik ve öğle yemeği olarak yedik. Güneye doğru indikçe başı karlı yüksek bir dağ gittikçe büyümekteydi. Türkiye'nin yükseklik bakımından 4440 m. ile ikinci yüksek dağı olan **Süphan Dağı**, başı dumanlı olmadığı için muhteşem görünüyordu. Daha önceki yıllarda babam Iğdır'da çalışırken beni de götürmüş ve 5165 m yükseklikle en yüksek dağımız olan Büyük Ağrı Dağını da görmüştüm. Ama başı çok bulutlu olduğu için bende bu etkiyi yapmamıştı. Süphan Dağı görülmeye değerdi.

Saat 17.00 sularında Van Gölünün kuzey kıyısında yer alan ve eskiden Köy Enstitüsü olarak faaliyet gösteren **Ernis Bölge Yatılı Öğretmen okuluna** geldik. Biz öğrencileri bayram dolayısıyla evlerine giden öğrencilerin boşalan koğuşlarına yerleştirdiler. Okulda kalan diğer öğrencilerle kaynaştık. Futbol maçı oynadık. Sonra göle girdik. Sodali su nedeniyle vücudumuzda kaygan bir yumuşaklık oluşmuştu. Duş aldık. Akşam yemeğine gittik. Yemekler çok iyi değildi. Bizimkilerden bazıları yemekleri yemedi. Arkadaşları "Ayıp oluyor. Yemelisiniz." diye uyardım. Yemekten sonra öğrenciler bize o günün 19 Mayıs hareketlerini sundular. Hep beraber türküler söyledik ve yatakhaneye çekildik. Uyumak ne mümkün. Herkes birbiri ile su ve minder savaşı yaptı. Yatakhaneyi berbat ettik. Arkamızda galiba kötü bir anı bıraktık. Ertesi gün Kurban Bayramının ilk günüydü. Cami olmadığı için bayram namazına gidemedik. Ama ayrılmadan önce bütün öğrencilerle bayramlaştık. Van şehrine gitmek için yola çıktık. Yolda yedek subay hocalar askeri marşlar söylediler. Saat 16.00 sularında Van'a geldik ve şehirdeki bir başka yatılı okula yerleştik.

O günün akşamına doğru 7 km uzaklıktaki iskeleye ulaştık. Bu yol iki taraflı uzun boylu ağaçlarla kaplı, kum- çakıl kaplamalı (şose) yoldu. Yol çok güzeldi. İskelede bulunan seyir terasından güneşin batışını seyrettik. Van Gölü 3700 km2 büyüklüğünde bir göl. Bu büyüklüğün boyutu akılda canlandırılmaz. Gölü görünce büyüklüğü kavrayabildim. Göl içinde ufuk çizgisi vardı ve güneş bu çizginin ötesinde batmaktaydı. Selçuk Hanım bu manzarayı görünce "**Ah!. Ah! Dedi. Memleketimi özledim. Karşıyaka'da gurub (güneşin batışı) bir başka güzel olurdu.**" diyerek bu bölgeleri bir nevi küçümser bir tavır takınınca hemen cevabı yaptırdım. "**Karşıyaka'da gurub seyredebiliyorsanız bunu İzmir'i düşman istilasından kurtaran Anadolu askerine borçlu olduğunuzu da unutmamak gerekir. Değil mi Hocam?**" dedim. Hoca "**Çok haklısın.**" diyerek bu gerçeği kabullenmişti.

1985 yılında bu şehre eşim ve kızım ile gittiğimde İskele yolunun iki kenarındaki ağaçların kesildiğini gördüm. Derin bir yeise kapıldım. Ağaç sevgisi olmazsa geleceğimiz iyi olabilir miydi?

Ertesi gün **Urartu**'ların başkenti tarihi **Tuşpa** Kalesini gezdik. Tek ulaşım, dimdik yamaçları olan kayalık bir tepenin üzerine inşa edilmiş bu kaleyi fethetmek zamanının şartlarına göre mümkün değildi. Sadece su kıtlığı ve hastalık olursa kale zapt edilebilirdi. Kaya duvarlar üzerine çivi yazısı ile yazılmış Urartu medeniyetine ait yazıtları gördük. Bu medeniyet tarihte ilk defa sulu ziraat yapan medeniyetti. Kaya içine çok düzgün bir şekilde oyulmuş sulama kanalları tam mühendislik anıtlarıydı. Bu anıt şehir bizi büyülemişti. O gün Van şehrini gezdik. Akşam Kutlu ile Sinan, yedek subay hocalarla vız oyunu oynamışlar, Hocaların enselerini pişirmişlerdi.

Ertesi gün Van gölünün güneyindeki dağlık yoldan Tatvan'a hareket ettik. Yol sarptı ve tehlikeliydi. Şoför dikkatli sürdü. Öğlen vakti kırdı mola verdik ve getirdiğimiz yiyeceklerle kır sefası yaptık.

Önce Bitlis şehrine vardık. Bitlis dar bir vadi içine sıkışmış küçük bir şehirdi. Vadinin üst bölümlerinde her an aşağıya yuvarlanacak büyük kayalar vardı. Bu kent tarihi bir kentti ama niye böyle bir vadi içine sıkışmıştı? Onu pek çözemedim. Bitlis'in içinde bir iki saat turladık. Günler uzundu.

Bitlis'ten hareket edip güneşin indiği saatlerde Tatvan'a gelince şaşırdık. Tatvan bağlı bulunduğu Bitlis'ten daha modern ve hareketliydi. Tatvan'da büyük bir iskele, ona bağlı büyük bir yolcu vapuru ve son derece modern bir gazino ve lokanta vardı. Biraz ileride demiryolu şantiyesi bulunmaktaydı. Tatvan, çok canlıydı. Orada bir, iki saat geçirdikten sonra yakınındaki Ahlat ilçesine ve oradaki bir başka yatılı bölge okuluna yerleştik

Sahildeki bu okul ıgde ve zeytin ağaçları içindeydi. Doğa çok güzeldi. Yolculuk hiçbir tatsızlık olmadan devam etmekteydi. Geceyi orada geçirdik. Ahlat, geçmişte Artukoğulları Beyliklerinden birinin başkenti olmuş. Yakınlarında birkaç metre yüksekliğinde üzeri kabartma ile yazılı mezar taşlarının bulunduğu bir bölgeye geldik. Mezar taşları insana bir ürperti veriyordu. Çevrelerini ot ve sarmaşık kaplamıştı. Çok önemli bir ören yeri idi ama çok bakımsızdı. Sonraki yıllarda bu bölgeye önem verildi ve turizme kazandırıldı.

Yolumuza devam ederek Muş kentine vardık. Küçük bir şehirdi. Erzurum'un yanında köy gibiydi. Bir süre bu şehirde gezindik. Biraz alışveriş yaptık. Gezimiz sona ermekteydi. Muş'tan yola çıktık. Malazgirt savaşının yapıldığı o muhteşem ovayı geçtik. Hınıs üzerinde Aras Nehrine ulaştık. Saltuk oğulları zamanında yapılan tarihi Çoban Dede köprüsünü inceledik ve Hasankale üzerinden Erzurum'a vardık. Ebuhekir, Ertuğrul ile beni kalan parasıyla Halk evi binasındaki Nesrin Sipahi ve Kutlu Payaslı konserine götürdü. Yolculuğumuzu güzel bir müzik ziyafeti ile noktaladık.

Bu seyahat bende şu kanıyı yerleştirdi. Ülkenin her yerinin farklı bir güzelliği vardı. İnsan gezerek tanıdığı yerleri daha çok seviyor ve benimsiyor. Gençler başta olmak üzere insanımız Ülkeyi ne kadar çok gezip görürlerse eminin vatanlarına daha çok sahip çıkacaklardır.

***Yıl sonu imtihanları ve mezuniyet:**

Haziran ayında bütün derslerden imtihan olduk. İmtihanların bir kısmı yazılı çoğu sözlüydü. Matematik imtihan yazılıydı ve edebiyat sınıfıyla beraber spor salonunda yapıldı. Öğrenciler yine kopya çekilmesin diye şaşırtmalı yerleştirildiler. Ben hiç kopya çekmedim ama fısıldayarak çok kopya verdim. Bu mezuniyet sınavı idi. Öğrenciler bilgi açısından mezun olabilecek nitelikteydiler. Onların basit hatalarla sene kaybetmesinin doğru olmadığını düşünüyordum. Bu nedenle kız arkadaşımız Füsün'u olabildiğince yakınımaya oturttum. Bir soruyu yanlış yapmıştı. Onu düzelttirdim. Edebiyat Hocamız Şükran Hanım beni gördü. Yanıma geldi, kulağıma eğildi ve "Bir daha yapma" diye fısıldadı. Ne güzel insandı. Edebiyat imtihanına giren arkadaşlara da yardımcı oldum. Kağıdımı en son ben verdim.

Fizik dersinde de yazılı imtihan yapıldı. Erdal Hoca bize daha önce cevabıyla birlikte 40 soru hazırlamıştı. “*Çalışın bunlardan soracağım.*” demişti. Dediğini yaptı ve 5 tane soru sordu. Yalnız bu sorulardan birinin cevabını yanlış yazmıştı. Sorular sorulunca parmak kaldırdım. İzin alarak yanına gittim. “*Hocam bu sorunun cevabını yanlış yazmışsınız. Arkadaşları uyarır mısınız?*” diye fısıldadım. Hoca delikanlı adamdı. “*İncelemem lazım.*” dedi ve kürsüye oturdu. Cevabı gözden geçirdi. Yanlışını anlayınca öğrencilere şu uyarıyı yaptı. “*Arkadaşlar! Bu sorunun size verdiğim cevabını yanlış yapmışım. Sizi bu cevap konusunda uyarıyorum. Dikkat edin*” deyince baş muavin Osman Hoca müdahale etti. Biraz tartıştılar. Notlar açıklandığında bu soruyu yanlış yapan öğrencilerin notunu kırmadığını ve değerlendirmeyi 4 soru üzerinden yaptığını gördük. Asteğmen Erdal Hoca, iki en fazla üç ay süren hocalığında bizler de derin izler bırakan çok değerli bir insandı.

Sınıfımız kalabalıktı. Geçen seneden kalanlarla imtihana girenlerin sayısı 80 kişiye ulaşmıştı. Bu nedenle sınıfı ikiye böldüler. Sözlü imtihanlarda ben ikinci gurubun ilk öğrencisi olarak imtihana giriyordum. İmtihanlarımda iki ders hariç pek bir şey sormadılar. Biraz sohbet ettiler. Mezun olunca ne yapacağımı sordular. Bu olumlu hava benden sonraki arkadaşların imtihanlarının rahat geçmesini sağladı.

İmtihan başlamadan önce bütün arkadaşlara sorunuz var mı? diye sorardım. Yıl içindeki olaylar nedeniyle sarsılan ve kendisini toparlayamayan kız arkadaşımız Füsün’a özel dikkat gösterdim. Onun bütünlemeye kalmadan mezun olmasına yardımcı oldum.

Sorun yaşadığım ilk sözlü sınav Jeoloji sınavı idi. Yıl içinde Hoca ile bir konuda takışmıştık. İmtihana kendisi ve TCK da çalışan ve okula derse gelen Sefer Bey isimli bir jeoloji mühendisi de girmişti. Şener Hoca bana soru sormadı. Soruları Sefer Hoca sordu. Hepsini cevapladım. Kitap dışı sorular da sordu. Bu soruların doğru olmadığını ama genel kültür bilgilerimden yararlanarak cevaplandıracağımı söyledim. Soruları cevaplandırdım. Oldukça zorlu bir sınavdı. Tam not aldım.

Asıl felâketi sınıfça 14.sınav olan İngilizce dersinde yaşadık. Sene içinde bu ders-ten 7-8 notu alırdım. Sınavdan bir endişem yoktu. Bildiğim konuyu da sormuşlardı. Sınav iyi başlamıştı.

Sözlü yapılan bu imtihana tanımadığım dört öğretmen katılmıştı. Sene içinde doğru düzgün İngilizce eğitimi almamıştık. Ancak İngilizceyi sınıf geçecek kadar biliyordum. Üç defa hoca değişmişti. Üçüncüsü de hamileydi ve bu imtihana o da katılıyordu. İmtihan başladı. Bir iki soru sordular, cevap verdim. Gülümsediler, “*Bunlar sene içinde kopya çekerek yüksek not alan öğrenciler*” diye fısıldaştıklarını duydum. Ve bana “*Çık*” dediler. “*İmtihan bitti mi?*” dedim. “*Evet*” dediler. “*Sene içinde hiçbir dersten kopya çekmedim. İngilizce dersinden de. Ben bu dersi sınıf geçecek kadar biliyorum. Şimdi çıkarsam sınıfta kalacağım. Siz iyi bir imtihan yapmadınız. Bu sebeple çıkmıyorum*” dedim. Şaşırdılar. “*Bize kafamı tutuyorsun*” dediler. “*Hayır. Sadece adil bir imtihan yapmanızı istiyorum*” dedim. Çıkamamda ısrar ettiler. “*Çıkarsam, doğru lise müdürüne giderim ve burada düzgün imtihan yapılmıyor diye sizi şikâyet eder ve bu imtihanı iptal ettiririm*” dedim. “*Böyle bir gücün var mı?*” dediler. “*Evet var. Ben bugüne kadar yapılan 13 imtihanın hiçbirinden 9 dahi almadım. Hepsinden tam not aldım. Müdürüm ve baş muavinim beni tanırlar*” dedim.

Kendi aralarında konuştular. Birkaç soru daha sordular. Cevapladım. “*Şimdi çık*” dediler. Çıktım. Doğru baş muavin Rahmetli Osman Bey’e gittim. “*Hayrola*” dedi. “*Hocam bu nasıl imtihan, bizi tanımayan kişiler gelmişler, orda imtihan değil, kelle avı yapıyorlar. Lütfen müdahale edin*” dedim. “*Olur mu öyle şey*” dedi. Geldi, imtihana girdi, içerde hocalarla tartıştı. Bir süre sonra dışarı çıktığında “*Hadi sınıfı geçmişsin*” dedi. “*Beş vermişler*” Bizim guruptan önceki gurupta pek çok öğrenciyi bütünlemeye bıraktılar. O çalışkan ve güzel sınıfın yarısından fazlası okulu Haziran’da bitirip diploma alamadı. Bu öğretmenlere öğretmen oldukları için saygı gösteririm. Ama içindeki bu burukluk, hiç eksilmedi.

Şu kadere bakın ki benzeri olayı Üniversitenin mezuniyet çalışmasında da yaşamış, yapılan haksızlığa direnmiş, düşük notla olsa da mezun olmayı başarmıştım. Bu iki olay bana haksızlıklara karşı direnme ve yanlışlıkları düzeltme yönünde bir kişilik kazandırdı.

1962 Haziran ayında lise diplomamı aldım. Ortaokul ve lise yıllarımda birçok kere iftihar listesine yazılmıştım. O yıllarda her sınıftan sadece bir kişi iftihara geçerdi. Liseyi, çok iyi öğrenerek, kopya çekmeden, hakkıyla ve pekiyi dereceyle bitirmiştim.

Sınavlardan sonra bütün arkadaşlar toplandık ve vedalaştık. Helallik aldık ve ayrıldık. Ayrılırken arkadaşlara karşı görevimi yerine getirmenin huzuru içindeydim. Lise yıllarının kıymetini sonraları daha iyi fark ettim. İnsanın kişiliğinin oluştuğu ve özgürlüğü tattığı yıllarmış meğer.

***Kimler ne oldu?**

***6 Fen sınıfından mezun olan öğrencilerin** bir kısmı Erzurum’daki Atatürk Üniversitesinden mezun oldular. Yarıdan fazlası ise yüksek öğrenimlerini Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde tamamladılar. Ben karşılıksız burs kazandığım için İTÜ’de okuma şansı buldum. Ekonomik nedenlerle Erzurum dışına çıkamayan birkaç değerli arkadaşım vardı ki onlar, daha iyi bir eğitim yapabilmeliydiler.

Sınıf arkadaşlarımızdan 10 kişi ziraat mühendisi, 6 kişi ekonomist, 5 kişi tıp doktoru, 1 kişi eczacı, 9 kişi çeşitli konularda mühendis, 2 kişi mimar ve bunlardan 4 kişi kendi dallarında profesör (Işık, Koray, Sabahat, Sinan) oldular. Bilgi sahibi olmadığım kişi sayısı ise 25 idi. Özetle arkadaşlarımın pek çoğu hayatlarını rahat sürdürecektir ekonomik gelir düzeyine ulaştılar. Başarıyı bununla ölçerseniz bizim sınıf çok başarılıydı diyebiliriz ama ben, başarıyı bununla ölçmüyorum. Gerçek başarının kişinin topluma kazandırdığı faydaya göre değerlendirilmesi gerektiğine inanıyorum. İleride Erzurum Lisesini topluca değerlendirirken tüm lise mezunlarını da bu kritere göre değerlendireceğim.

***Murat Bulut’un Erzurum Lisesinden 1960-1970 yılları arasında mezun olan kişilerle yaptığı söyleşilerde;** 1960 yılı mezunu İlhami Oğuz, 1961 yılı mezunları Necdet Beltan, Saim Bali, Prof. Dr. Demir Budak, Prof. Dr. Rektör Erol Oral, Prof. Dr. Erdoğan Sürat, 1962 yılı mezunları sınıf ve devre arkadaşlarım Ertuğrul Tığlay, Ebubekir Erdem, Yard. Doç. Kutlu Alemdar, Şemsettin Özyapar, Selçuk Güven, Ahmet Dadaş, Yıldırım Derya, Prof. Dr. Gürol Ergin, İsmet Alver, Prof. Dr. Ziya Yurttaş, 1963 yılı mezunları Prof. Dr. Fatin Sezgin, Prof. Dr. Sıtkı Aras, M.Çetin Baydar, Naim Gül,

Yılmaz Özbek, 1964 yılı mezunları Prof. Dr. Koptagel İlgün, Lütfü Abuşoğlu, Lütfü Esengün, Lütfü Ural, 1965 yılı mezunları Emin Topdağı, M.Necati Müftügil, Mehmet Öztürk, 1966 yılı mezunları Prof. Dr. Metin Balcu, Necati Bölükbaşı, Hamza Kırmızı, Prof. Dr. Fatih Yıldız, Prof. Dr. Şule Özkan, Zakir Araz, 1967 yılı mezunları Hüryaşar Sezer, Metin Şenyuva, 1968 yılı mezunları Yard. Doç. Suat Boynukalın, Suat Pamukçu, Prof. Dr. Sabri Çolak, Prof. Dr. Rektör Yaşar Sütbeyaz, 1969 yılı mezunları Prof. Dr. Muzaffer Gülyurt Ali Gürcan, Celal Adan. Nazmi Bilgin'in **Erzurum Lisesi hakkındaki ortak görüşleri şöyleydi.**

**Lisemiz bölgenin en önemli eğitim ve kültür yuvasıydı. Müzik, folklor, tiyatro ve spor faaliyetleri ile Erzurum'un sosyal kalbiydi.*

** Hocalarımız çok disiplinli idi. Sigara içmek, kahveye gitmek, langırt oynamak, uzun saç ve yatılı öğrencilerin gece okuldan kaçmaları yasaktı. Şapka ve kravat ve temiz giyim zorunluydu.*

**Hocalarımızdan güzel ahlak öğrendik. Bizlere vatanseverlik aşıladılar. Dürüst ve iyi insan olmamızı davranış ve sözleriyle örnek oldular. Lise bizim ikinci evimizdi.*

** Çok değerli hocalarımız vardı. Çok iyi bir eğitim gördük. Bunun kanıtı mezunlarının İstanbul ve Ankara üniversitelerini kazanma başarısıydı.*

**Erzurum Lisesi'nin bir ruhu vardı. Bir ekoldü. Yeni gelen hocalar bu havaya hemen adapte olurlardı. Arkadaşlar arasında ayrıcalık yoktu. Kardeşlik vardı. Öğrencilere, öğretmenlere her koşulda saygılı davranılırdı.*

** Kişiliğimi bu okulda buldum. Ne oldumsa bu okul sayesinde oldum. Bu okul mensubu olduğum için kendimi, bahtiyar sayıyorum.*

İlhami Oğuz: Erzurum Lisesinde Erzurum Kongresinin ruhu vardı. Vatanseverlik ruhu.

Necdet Beltan: Ben bu lisede doğru düşünmeyi ve dürüst olmayı öğrendim.

Saim Bali: Olaylara kuşbakışı, yani bütünüyle bakmayı lise eğitimiyle kazandık.

Prof. Dr. Demir Budak: Sadece bilgi değil hayat derslerini, folkloru kısacası yaşam sevincini bu lisede tattık. Çok yönlü bir eğitimle ülke sorunlarına duyarlı gençlik olarak yetişmiş olmanın engin gururunu duyuyorum.

Prof. Dr. Rektör Erol Oral: Erzurum dışındaki üniversitelere giden arkadaşlarımız şunları söylediler "Biz meğer lise diplomasını alırken üniversite eğitimi de kolaylamışız. Orada sadece birkaç mesleki bilgi öğrendik ve Üniversite diplomasını aldık."

Ertuğrul Tıglay: Lisenin manevi bir disiplini vardı. Bu disipline hocalar da uyarlardı. Arkadaşlık, kardeşlik vardı. Ayrımcılık yoktu.

Ebubekir Erdem: Mezun olduktan sonra bir türlü ayrılamadık. Bu sınıfta bir daha okumak mümkün olsa ömrümden 5 yıl vermeye hazırım.

Yard. Doç. Kutlu Alemdar: Subay çocukları gezginci oldukları için hiçbir okulda kalıcı arkadaşlık kuramazlardı. Erzurum Lisesine gelen bu arkadaşlar ise birer dadaş olarak ayrılırlardı.

Şemsettin Özyapar: Üstün eğitimleri nedeniyle Erzurum Lisesi mezunlarının Ülke- nin ve bölgenin gelişmesine çok büyük katkıda bulunduğunu ifade etmek isterim.

Selçuk Güven: Saçlarım kırmızıydı. Beni pinky boy diye çağırırlardı. Bar başı Ergin'e "Beni ne zaman bar ekibine alacaksın?" diye sordum. "Saçlarının rengi buna mâni oluyor." diye cevaplamıştı.

Prof. Dr. Fatın Sezgin: Hocalarımızın tavır ve davranışlarından, söylemlerinden iyi insan olmayı, toplum için, yüksek idealler için yaşamak gerektiğini öğrendik. Toplum, Erzurum Lisesi mezunlarına gıpta ile bakardı.

Prof. Dr. Sıtkı Aras: İTÜ'yü kazanmak bir idealdi. O okulu kazananlar ile iftihar ederdik. Çünkü bu başarılar, Erzurum Lisesinin başarısıydı.

Naim Gül: Edebiyat hocamız Şükran Hanım sigara içtiğimi gördü. Beni çağırdı. "Seni İdareye vermeyeceğim. Ama bana sigarayı bırakacağına söz vermelisin." dedi. Sigarayı bıraktım. Öğrenciyi böyle düşünen ve kollayan güzel gönüllü hocalarımız vardı.

Prof. Dr. Koptagel İlgün: Edebiyat sınıfındaydık. Felsefe hocamız geleceğinizde ne olmak istediğinizi yazın dedi. Ben de bir hastaneye gelen hastanın ve yakınlarının heyecanını tasvir ettim. Hoca Hanım beni çağırdı "Oğlum. Sen doktor olmalısın." dedi. Hocalarımız bizlere böyle sahip çıkarlardı.

M. Necati Müftügil: Babam Pendik Lisesi öğrencilerine şöyle söylerdi. "Erzurum Lisesinde kabahat işleyen bir öğrenci, özür dilediğinde onu affederdik. Ama öğrenci o kabahati bir daha yapmazdı. Siz hem özür dilemiyorsunuz. Hem de aynı hatayı işlemeye devam ediyorsunuz."

Emin Topdağı: Ayrımcılık yoktu. Kardeşlik vardı. Kazandığımız dostluk aradan yıllar geçse de hiç eksilmedi. Keşke o yaşlarda olsam da okulun o havasını bir daha yaşasam.

Necati Bölükbaşı: Erzurum Liseliler 1914-15 kışında Erzurum'dan Pasinlere erzak taşıdılar ve Köprüköy mevzilerinde çarpişan Osmanlı ordusuna yardımcı oldular.

Prof. Dr. Fatih Yıldız: Bize fen derslerini okutan hocalarımız sonradan ODTÜ, Hacettepe gibi üniversitelerde profesörlüğe yükseldiler. Okulumuzda verilen eğitimin kalitesini hâlâ arıyorum.

Prof. Dr. Rektör Yaşar Sütbeyaz: Hocalarımız güçlüydü. Mezun olanların tamamı üniversiteleri kazandılar. Yeni üniversiteler kurdular. Erzurum Lisesi hayatın merkezinde olan bir eğitim kurumuydu.

Prof. Dr. Gülyurt: Bir kurumun değeri, ülkeye yetiştirdiği yararlı insanların sayısında aranmalıdır. Erzurum Lisesi bu konuda çok başarılı bir lisedir. Zamanımızda üniversiteye kaydolan öğrenci sayısı bakımından 1. sırada idi. Lise eğitimi bize geçmiş- gelecek değerleri ve bunların ilişkilerini kazandırdı.

Ali Gürcan: Lisede okuma alışkanlığı kazandım. Bu, lisenin bana verdiği en büyük armağandı.

***Hocalarımız:**

Şadiye Ekesan Hanım: 1920 yılında Erzincan Kemah'ta Nuri Bey'in kızı olarak doğdu. Erzurum'da Gazi ilk okulunu bitirdikten sonra 1937-38 ders yılında Erzurum Lisesinden mezun oldu. 1942-43 öğretim yılında Ankara Gazi Eğitim Yüksek öğretmen okulunu tamamlayarak aynı yıl Erzurum Lisesine tarih öğretmenleri olarak tayin olundu. Bu görevini aralıksız 1963 yılına kadar yürüttü. Benim Lise 1 ve lise 2 tarih hocam Şadiye Hanım tarih dersini sebep- sonuç ilişkileriyle yorumlar öğrenciye lüzumsuz bilgiler yüklemeydi. Sorduğu yazılı soruları kafayı çalıştırmaya yönelikti. 1964 yılında Ankara'ya tayin oldu. Kardeşi mimar Vehbi Ekesan TBMM binasının mimarlarından. 1965 yılından sonra hocamız İmar İskân Bakanlığına geçerek orada arşiv çalışmalarında bulundu.

Bekar olan hocamız 1978 yılında 58 yaşında vefat ederek Ankara Karşıyaka mezarlığına defnedilmiş. Sonradan Saim Bali Ağabeyim araştırdı. **Kabir numarası N46/574.**

Benim lise hayatımda gördüğüm en değerli 2 hocadan biriydi. Kendisine Rabbimden gani gani rahmetler diliyorum. Nur içinde yatsın.

Mehmet Emmi: 1911 yılında Yusufeli İlçesinde doğan Mehmet Bey, Rus işgali sırasında batıya göç ederken ana ve babasını yolda kaybeder. Dedesi onu Sivas'a götürür. Orada İlk okul öğretmenleri olan Mehmet Bey, 1930 yılında Üzümlü köyünde öğretmenliğe başlar 4 yıl içinde dışarıdan liseyi ve bakalorya imtihanını vererek lise diploması alır. 1938 yılında İstanbul'a tayin edilir. Burada bir taraftan öğretmenlik yaparken, geceleri yazar takımına Osmanlıca metinleri tercüme eder ve devam mecburiyeti olmadığı için İÜ Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümüne yazılır. 1944 yılında Erzurum Lisesine Coğrafya hocası olarak atanır. Cevat ve Sıtkı Dursunoğlu kardeşlerin tavassutu ile Müftü Sadık Efendinin damadı olur. 1967 yılına kadar Erzurum Lisesinde önce müdürlük, sonra öğretmenlik yapar. Aynı yıl Pendik Lisesine tayin edilir. Ancak burada öğrencilerin tavırlarını kabul etmez. Aynı yıl emekli olur. 1980 yılında 69 yaşında vefat eden Mehmet Emmi Hoca Erzurum Asri Mezarlıkta yatmaktadır. Mühendis olan iki oğul Necati ve Süleyman hayattalar.

Emmi sıfatı amcanın Erzurum ağızıdır. Amca babanın yarısıdır. Emmi sıfatı candan yakınlığı ifade eder. Erzurum Lisesinde başka hiçbir hocaların böyle bir sıfatı yoktur. Öğrencileri ile yaşadıkları olaylar dillerde dolaşır.

Erzurum Lisesi 1963 yılı mezunlarında yazar M. Çetin Baydar şöyle bir olayı anlatıyor. Hoca beni coğrafyadan sözlüye kaldırdı. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki dağları anlat dedi. Bende “Güneydoğu Anadolu bölgesinde yüksek dağlar vardır. Alçak dağlar vardır. Bir de bu ikisinin arasında orta yükseklikte dağlar vardır.” deyince “Tamam Hemşerim, gene atırsan (atıyorsun). Otur. Bir alçak not aldın: Sıfır.” dedi. Oturdum. Ama bana verdiği notu yanlışlıkla başka bir arkadaşına yazmış. Ertesi derste önde oturan çalışkan bir bayan arkadaş nereden öğrenmişse ayağa kalktı. “Hocam. Ben sözlüye hiç kalkmadım. Bana sıfır vermişsiniz.” deyince Hoca hiç istifini bozmadan “Tamam kızım. Kalk bakalım tahtaya. Defter yalan söylemez.” diyerek arkadaşına bir iki basit soru sordu. O arkadaşına 10 vererek yaptığı yanlışlığı çaktırmadan düzeltti. Mehmet Emmi işte böyle güzel bir insandı.

Necdet San Bey: Sait Beyin oğlu olarak 1926 yılında Erzurum’da doğdu. İlk okul öğretmenini Şadiye Hanım’ın ablası Müşfika Hanım’dı. 1945 yılında Erzurum Lisesini bitirdi. Yüksek Öğretmen okulundan 1950 yılında mezun oldu ve matematik hocası olarak Mardin Lisesinde göreve başladı. 1953 yılından 1963 yılına kadar Erzurum Lisesinde matematik ve astronomi derslerini verdi. 1963 yılında Atatürk Üniversitesine geçti. Doktora yaptıktan sonra Fransa’ya gitti ve buradaki üniversitelerde 2 yıl ders verdi. Dönüşte Atatürk Üniversitesinde Doçent, Ankara Üniversitesinde Profesör oldu. Analiz, Analitik Geometri ve Kümeler konularında kitapları ve çevirileri olan Necdet Hoca 1980 yılında Ege Üniversitesinden emekli oldu. Emekli olduktan sonra davet üzerine gittiği Cezayir’de 2 yıl ders verdi.

Mardin doğumlu Vecihe Hanımla evli olan hocamızın bir oğlu ve bir kızı var. Halen Kadıköy, Kızıltoprak semtinde yaşıyor ve gençlerden çok ülke sorunları ile ilgileniyor.

Okul döneminde kendisine takılan **moment** lakabı ile anılan Necdet Hoca, konusuna hâkim, öğrenci ile mesafeli çok ciddi bir hocaydı. Kendisine beğendiği lise hocalarını sorduğumda bana Ahmet Somunoğlu, Nabi Erverdi ve matematik Hocası Mehmet Kumbasar’ın isimlerini saydı.

Hemşin kökenli Mehmet Kumbasar Hoca, öğrencileri tarafından çok sevilirmiş. Çocukluğunda ailesi ile göç ederek ova köylerinden Iğdasor (Yeni adı Arı Bahçe) köyüne yerleşmişler. Köyde sebze ve tahıl ziraatı ile uğraşırlarmış. Mehmet Hoca 1940’lı kıtlık yıllarında okuldaki öğrencilerine çuvalarla patates ve sebze taşıyarak onları beslemiş. Bu nedenle öğrencileri O’na **kartol** (patatesin Erzurum’daki adı) lakabını takmışlar. Necdet Hoca, **“O’nun vefatı Erzurum’da büyük olay olmuştur. Mehmet Hoca’yı bütün öğrencileri ve öğretmen arkadaşları göz yaşları ile kabrine uğurladılar.”** der.

1962 yılı 6 Fen sınıfında yaşanan bir olayı 442- Kutlu Alemdar’ın ağzından anlattım.

Lakabı moment olan Necdet Hoca yazılı notlarını okuduktan sonra “İtiraz eden varmı?” diye sorardı. Ben o gün sıramda değil en arka sırada oturan 1157-Ahmet Güner Çalık’ın yanına oturmıştım. Ahmet Kayseriliydi. Tarih Hocası Osman Bey’in yeğeniydi. Çok hoş, şaka kaldıran, arkadaş canlısı bir kişiydi.

Hoca yazılı notlarını okuduktan sonra Ahmet, bana döndü “Yahu Kutlu, ben 7 bekliyordum ama hoca 4 vermiş.” deyince “Parmak kaldır, itiraz et.” dedim.

Parmağını kaldırıncı Hoca “Tahtaya gel.” dedi. Ahmet tahtaya doğru yürürken arkasına önceden hazırladığım kâğıt kuyruğu iliştim. Ahmet hiçbir şeyin farkında değildi. Yürüdükçe kuyruğu görenler gülüşmeye başladılar. Tahtaya geldiğinde bütün sınıf gülünce Hoca “Ne oluyor yahu?” diyerek Ahmet’e “Şöyle etrafında bir dön bakayım” dedi.

Ahmet’in kuyruğunu görünce “Evladım. Sen daha kuyruğuna sahip çıkamamışsın. Yazılı kâğıdına nasıl sahip çıkacaksın?” dedi ve noktayı koydu.

Ahmet şaşırdı ama vaziyeti çabuk kavradı. “Hocam. İnsanın böyle arkadaşları olunca.....” diye başladığı sözünü bitiremedi ve katılarak gülmeye başladı. Sınıf da makaraları gevşetti. Ahmet çok güzel bir arkadaştı.

Şükrü Velioğlu Bey: Öğrencileri en çok etkileyen hocaların başında gelen ve pek çok öğrencisi tarafından saygıyla anılan Şükrü Hoca 1931 yılında Trabzon'da doğdu. 1955-1967 yılları arasında Erzurum Lisesinde müzik öğretmenliği yaptı. Eşi de aynı lisede resim öğretmeniydi. Çok sesli batı müziğini ısrarla dinletmesi ile öğrencilerden büyük tepki almasına rağmen bu müziği benimsetmeyi başardığını öğrencileri anlatırlar. Ben orta okulda Şükrü Hoca'nın öğrencisi olmuştum, Şükrü Hoca 1967 yılından sonra Ankara'da öğretmenliğe devam etti. *"Erzurum Lisesi, öğrencilerinin başarısından dolayı her sene İstanbul ve Ankara'daki Üniversitelerden takdirname alırdı. Erzurum Lisesinin haşmetini ben Ankara'daki okullarda görmedim."* der. Şükrü Hoca hayatta ve Ankara'da yaşıyor.

Saniye Önal Hanım: 1945 yılı Erzurum Lisesi mezunu olan Saniye Hanım 1951 yılında Edebiyat hocası olarak mezun olduğu liseye öğretmen oldu. 1966 yılına kadar aralıksız bu görevini sürdürdü. O tarihte kurulan Kız Lisesinin Müdürlüğünü 12 sene yaptı. Erenköy Kız Lisesinden emekli olunca kız kardeşleriyle birlikte önce Saray sonra Edirne'de yaşadı. 2022 yılında 95 yaşında vefat etti. Bekâr olan Saniye Hoca, Edirne Şükrü Paşa mezarlığında yatıyor.

**Lise yıllarında bizleri hayata hazırlayan ve şimdi hayatta olmadığını bildiğim rahmetli Şadiye Ekesan Hanım, Taliha Özgör Hanım, Neriman Alemdar Hanım, Saniye Önal Hanım, Aysel Akdağ Hanım, Mehmet Müftügil Bey, Osman Sargın Bey, Raif Akbulut Bey, müdür Sadrettin Eyüboğlu Bey ve müdür Ali Rıfat Ergeç Bey'e ve isimlerini yazamadığım hayatta olmayan diğer hocalarıma Cenab-ı Haktan sonsuz rahmetler dilerim.*

Lise yıllarında başta Necdet San Hocam olmak üzere bize emek veren ve hayatta olan bütün hocalarıma da ellerini saygıyla öperim. Onlara da esenlikler dilerim.

***Vefat eden sınıf arkadaşlarımız.**

446- Zekai Yaylalı 440- İskender Çelik, 456- Fikret Genç, 541- Şakir Dal, 1058- Füsün Savaş, 1059- Atilla Kunter 455- Salih Zeki Göktürk, 827- Metin Onat 50- Sinan Ömeroğlu 600- Metin Yalvaç, 498- Tanju Çoruh. Bu güzel kardeşlerimize ve hayata olmayan ama isimlerine ulaşamadığım bütün arkadaşlara Cenab-ı Haktan sonsuz rahmet ve bağışlanma diliyorum.

Aramızdan ilk ayrılan Zekai'nin vefat haberini kendisi milletvekili olduğu için TV haberleri ile öğrenince şok geçirmiş ve ani işitme kaybına uğramıştım. Bir ay kulaklarım işitmez oldu. Sonradan açıldı ama izi kaldı.

Hayattaki arkadaşlardan 362-Işık Başar çok hasta. O'na ve hasta olan diğer arkadaşlarıma acil şifalar diliyor, bütün arkadaşlarıma bundan sonraki hayatlarında esenlik ve mutluluklar diliyorum.

4.3 Lise eğitiminin değerlendirilmesi

"İlim ilim bilmektir, İlim kendin bilmektir, Sen kendini bilmezsen, Ya nice okumaktır. Okumaktan murat ne kişi Hakkı bilmektir. Çün okudun bilmedin. Ha bir kuru ekmektir."

Şimdi, Yunus Emre'nin yüz yıllarca önce söylediği yukarıdaki deyişin ışığında Orta öğretimde neler öğrendik? sorusunu cevaplandırmaya çalışalım.

1934 yılından bu satırların yazıldığı 2023 ders yılı başına kadar Erzurum Lisesi her yıl değişik sayılarda mezun vererek onları yurdun refahı ve geleceğin aydınlatılması için görevlendirdi. 1930-2022 yılları arasını üç ayrı bölümde incelemekte yarar görüyorum.

4.3.1 Birinci Dönem. 1930-1950 yılları arası: Bu dönem Cumhuriyetin kuruluş ve toparlanma yıllarıydı. Cumhuriyet emperyalizm ile mücadele ederek kurulmuş bir halk yönetimidir. Askeri ve siyasi mücadele kazanılmış ve devlet kurulmuştu. Sıra bu mücadelenin en zor bölümü olan ekonomik ve kültürel mücadeleye gelmişti. Bu iki mücadelenin kazanılması halinde Gazi Mustafa Kemal'in ifadesi ile **Cumhuriyet, ilelebet payidar** olacaktı. Yani sonsuza kadar bağımsız olarak yaşayacaktı.

Bunu sağlayacak reformları yapmak gerekirdi ama bunları yapmak yetmezdi. Bu reformları toplumun benimsemesi sağlanmalıydı. Oysa toplum cahil ve tutucuydu. Yeniliklere karşıydı. Eskiye bağlıydı. Okuma yazma oranına bakıldığında böyle bir toplumla bu işler nasıl başarılabilirdi? Cumhuriyetin en büyük sıkıntısı ilkelerine sahip aydın eleman eksikliğiydi. Bu eksiklik ancak lise eğitimiyle giderilebilirdi. Ülkede fazla lise yoktu. Erzurum Lisesi Doğu Anadolu Bölgesindeki tek liseydi. Diyarbakır ve Sivas Liselerinin dışında lise yoktu. Lise sayısı sonraki yıllarda artırıldı. Bu liseler mecburen yatılı liselerdi. Devlet ekonomik olarak o sıkıntılı dönemde dahi okuma gücü olmayan fakir ama zeki çocuklara **leyle-i meccani** (parasız yatılı) olanağı sağlayarak eğitime ne kadar önem verdiğini göstermişti.

Köyden başlayacak kırsal kalkınma için Köy Enstitüleri yapılanmasına gidildi. 1940'lı yıllarda ilk mezunların verildiği ve **laf değil doğrudan üretim yaparak ülkenin kalkınmasını sağlayacak bu model** ne yazık ki 6 yıl yaşayabildi. Köyün, kendi çocuklarıyla kalkınmasını sağlamak için kurulan Kars - Cilavuz , Van - Ernis, Trabzon - Beşikdüzü, Diyarbakır - Dicle ve Erzurum - Pulur Köy Enstitüleri, yapılan statü değişiklikleriyle hedeflerinden saptırıldı, köy kalkınmasından vaz geçildi ve bu okullar köylere öğretmen yetiştiren okullara dönüştürüldü. Cumhuriyet idaresinin eğitim alanında yaptığı ve bütün dünyanın örnek aldığı Köy Enstitüleri modeli, demokratik sisteme geçiş döneminde çeşitli bahaneler ileri süren tutucu çevrelerin baskılarına kurban edildi. Bütün yük liselere kalmıştı.

Köy Enstitülerinin kurucusu ve fikir babası İsmail Hakkı Tonguç'un dediği bir gerçek vardı. **"Köy çocuğu doğuştan itibaren üretim içindedir. Tarlada, bahçede, bağda, ahırda, kırdan laf değil bizzat üretim yapar. Şehir çocuğu ise üretim yapmaz. Ancak emir verir. Laf üretir. Bu nedenle şehir çocuğu üzerine kurulan bir eğitim modelinde başarı şansı çok azdır."**

Tanzimat şairi Ziya Paşa da "Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz. Şahsın görünür rütbe-i akl-ı eserinde:" deyişle yıllar önce bu noktaya parmak basmamış mıydı?

Bu sözlere kulak verelim. Çünkü ileride yapacağımız değerlendirmeyi faydalı olma esası üzerine yapacağız.

İşte lise eğitiminin böyle bir riski vardı. Gerçi yatılı öğrencilerin büyük çoğunluğunun kırsal yöreden gelmiş olması bu riski bir miktar azaltıyordu ama acaba üzerine bu kadar düşülen ve değer verilen **lise mezunları ülkeye ne kadar yararlı olacaklardı?**

Daha önce anlattığım gibi 1930-1950 yılları arasında 10 üzerinden yapılan değerlendirilmede 4 geçer, 3 zayıf, 2 ve 1 çok zayıf anlamını taşırdı. Yani o yıllarda öğrenci azlığı nedeniyle çok kişinin mezun olmasını sağlamak için 4, geçer not olarak kabul olunmuştu. Bizim eğitim dönemimizde ise 4 alan sınıfta kalırdı. Sınıf geçmek için en az 5 almak veya iki yarıyıl notunun toplamının 9 olması gerekirdi. Yani sınıf geçmek, biraz zorlaştırılmıştı.

Cumhuriyet, 1930-1950 yılları arasındaki bu dönemde iç ve dış düşmanlarla boğuştu. 1929 Dünya ekonomik buhranına, 6 yıl süren 2. Dünya savaşının getirdiği sıkıntılara rağmen, Osmanlıdan kalma dış borçları ödediği gibi yılda ortalama % 7 oranında, bir kalkınma sağladı ve lise eğitimine verdiği önemi lise sayısını artırarak devam ettirdi.

İlk kırılma 1946 çok partili sisteme geçişle oldu. 1950 yılında serbest seçimle iktidarın değişmesi sonucu Cumhuriyetin ilkeleri demokratik değerler karşısında erimeye başladı.

Ne idi Cumhuriyetin ilkeleri? Bunlar Kemalist düşüncede 6 ok ile gösterilmişti. Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Devrimcilik ve Laiklik. Eğitimde bu ilkelerin korunmasına önem verildi.

1930 yılından sonra eğitim sistemindeki en önemli eksiklik, laik düşünceden dolayı ilk ve orta öğretimde din dersinin olmayıştıydı. ***Oysa laiklik prensibinin en önemlisi dini inançların sömürülmesini önlemek yani dini sapkınlıklara karşı korumaktır.*** Bu ise ancak gerçek dini bilgilerin eğitim sürecinde öğretilmesiyle sağlanabilirdi. Devlet dini korumak için Diyanet İşleri Başkanlığı kurmuştu. Öğrencilere günde bir saat kendi dinine mahsus bilgiler bu teşkilat eliyle verilebilirdi. Laik Avrupa bunu yapıyordu. Bize niye din eğitimi verilmedi?

***Okullarda Din eğitiminin olmayışı nelere mal oldu?**

Laik eğitim nedeniyle Kuran'ı ve onun söylediği gerçekleri bilmiyorduk. **En büyük hakikât (gerçek) olan Tanrı'yı tanımiyorduk.** Tanrı'yı değil O'nun kâinatı yönetmek için koyduğu kuralları, bilim olarak öğrenmeye çalışıyorduk. Avrupa'da 18. asır **aydınlanma dönemi** ile başlayan bilimsel gelişmelerle ve her şeyi biliyorum düşüncesiyle insanlar Tanrıya isyan edebiliyordu.

Erzurum'da cahil ama dindar bir toplum içinde büyüdük. Dini yönden ne öğrendikse ailemizden ve içinde bulunduğumuz toplumdan öğrendik. Ancak bu bilgiler hurafelere boğulmuştu. Sağlıklı değildi. Bunun farkında bile değildik. Subay çocukları bizden farklıydılar. Onlar dini bilgiler ve ibadet açısından biz yerlilerden daha zayıftılar. **En önemlisi dini bilgi eksikliğinden hiç kimse rahatsız değildi.**

Müfredatımızda batılılara hayranlık vardı. Doğu kültürü neredeyse hiç yoktu.

Ne öğrettiler bize lisede? Şimdi düşünüyorum da hayret ediyorum.

Tarihte İslam ve Türk düşmanı olan Dante'yi, Bayron'u, Voltare'i ve daha pek çok kişiyi dâhiler olarak öğrendik.

Haçlıların Kudüs'ü alma bahanesiyle İslam aleminde yaptıkları talanlar, Avrupalıların Amerika kıtasında yaptıkları vahşet görmezlikten geliniyordu.

Batı ve batılılar hep iyiydi. Doğudan, kendi kültürümüzden habersizdik, dengesizlik vardı.

Biyolojide Darwin kanunları anlatılıyordu. Ama insanın yaradılışının, Kuran'daki ifadesinden hiç bahsedilmiyordu. Sosyolojiyi ve mantık ilmini batı kaynaklarından öğrendik. Bin yılı aşkın bir tarihi olan Müslüman Türk toplumunun sosyoloji bilimindeki yerini ve değerinin farkında değildik. Aristo'yu, Dekart'ı, Durkaim'ı, Kant'ı, Saint Simon'u, Dr. Freud'u okuduk ama İbni Haldun'u, İmam Gazali'yi, Farabi'yi, İbni Sina'yı hiç tanımadık. Toplumumuzun sosyal ve psikolojik yapısından da son derece uzaktık. Okuyorduk, bir şeyler öğreniyorduk ve aydınlanıyorduk ama kendi toplumumuzla ilgili bir değerlendirme yapamıyorduk, bundan hep uzaklaşıyorduk.

Bu dönem mezunları çok iyi eğitim gördüklerini, bu eğitim nedeniyle pek çok arkadaşın İstanbul ve Ankara Üniversitelerini kazandığını, buradaki eğitimlerinde Üniversite hocalarının övgülerine mazhar olduklarını, kişiliklerinin bu lise eğitimi ile oluştuğunu, Erzurum Lisesi mezunu olmaktan gurur duyduklarını büyük bir övünç ve samimiyetle dile getiriyorlar. Bu söylenenler doğrudur ve son derece doğaldır. Şöyle ki;

***Üniversitelere çok öğrencinin gitmesi konusu:** O tarihlerde Türkiye'de İstanbul, İstanbul Teknik, Ankara ve Ege Üniversitesi olmak üzere sadece 4 üniversite, Yıldız ve Güzel Sanatlar adıyla 2 akademi vardı. Lise sayısı da çok fazla değildi. Lise eğitimi 4 yıldır. Son sınıf eğitimi ve mezuniyet imtihanlarıyla birlikte tam bakalorya sistemi uygulanmaktaydı.

Erzurum Lisesi'nin bahis konusu üniversitelere çok sayıda eleman göndermesi son derece normaldi. Aslında öğrencilerin çok büyük çoğunluğunun üniversite eğitimi yapması gerekiyordu. Ancak özellikle maddi şartlar dolayısı ile mezunların çoğu üniversiteye devam edememiş, onların eğitimi lise düzeyinde kalmıştı. Bu da önemli bir kayıptı.

O dönemde lise mezunları parmakla gösterilecek kadar azdı. 1960 yılına kadar lise mezunlarının askerlik görevlerini asteğmen, teğmen olarak yapmış olmaları bunun kanıtıydı.

***Kişilik kazanma konusu:** Orta 1. sınıf ile başlayan ve lise bitirmeye sona eren orta öğretim süresi hiç sınıfta kalmayanlar için o dönem kesintisiz 7 yıldır. Sınıfta kalanlar için bu süre birkaç yıl uzamaktaydı. Öğrencilerin önemli bir bölümü yatılıydı. Yatılı öğrenciler üzerinde okul idaresinin büyük baskısı vardı. Bunlar İdarenin izni olmadan okul sınırlarının dışına çıkamazlar, örneğin Cumhuriyet Caddesinde gezinemezler ve Halk evi sinemasına gidemezlerdi. Sabah ve akşam etüt saatlerinde ders çalışırlardı. Bu öğrenciler arasında beraber yaşamaktan dolayı arkadaşlıktan öte derin bir kardeşlik duygusu gelişmişti. Bu kişiler birbirlerine bağlıydılar ve bunu sınıfta ihsas ettirirlerdi.

O dönemde Erzurum'un sosyal ve kültürel hayatını, Halkevi çalışmaları, buraya dışarıdan gelen müzik ve tiyatro gösterileri, konferanslar, büyük kütüphane, diğer sinemalar ve Erzurum Lisesinin eğitim dışındaki sosyal etkinlikleri oluştururdu. Erzurum Lisesinin bahçeleri ve spor salonu öğrencilerin ders saatleri dışında da sürekli uğrak yeriydi. Öğrencilerle beraber şehir de Erzurum Lisesinde rahat bir soluk alırdı. Lise bu yönleriyle de kişiliğin gelişmesinde önemli yer tutmaktaydı.

İlkokul bitirme yaşı, nüfus cüzdanları genellikle geç alındığından 12 idi. Lise mezuniyet yaşı ise hiç sınıfta kalmayanlar için 19 yaşı olmaktaydı. **Bir insanın zekâ seviyesinin en üst düzeye ulaştığı ideal yaşı ise 18 yaşıydı.** Bulûğ (ergenlik) çağı ise 12-16 yaşları arasında değişmekteydi.

Kişiliğin oluştuğu, delikanlılığın veya genç kızlığın yaşandığı bu dönemde: bedensel gelişimlerden, yarısı yatılı öğrencilerden oluşan sınıflarda yatılı öğrenci kültüründen, hocaların doğru veya yanlış davranışlarından ve okul disiplininin etkilenmemesi mümkün değildi. Lisede okuyan öğrenciler eğer hocaları iyi insanlarsa şanslıydılar. Bu dönemin hocaları daha önce ifade olunduğu gibi genelde çok değerli insanlardı. Bu durum öğrencinin kişiliğine elbette olumlu katkı sağlayacaktı ki bu da son derece normal bir durumdu.

***Bu açıklamalardan sonra değerlendirmelere geçebiliriz.**

Bir kişiye ilkokuldan başlayarak üniversiteyi bitirinceye kadar para ödemedi eğitim yaptırmış olması Cumhuriyet yönetiminin faziletini gösterir. Cumhuriyetin sadece bu özelliği, onun ne kadar önemli bir yönetim sistemi olduğunun yeteri kanıtıdır.

Devlet ilkokuldan üniversiteyi bitirinceye kadar pek çok masraf etti ama öğrencilerinden hiç para almadı. Devletin kişi başına harcadığı bu para yıllara göre değişti. Başta köyünden çıkan parasız yatılı okuyan, şehirli çocuklarla birlikte aynı şartlarda eğitim gören bu insanlar olmak üzere okullardan diploma alan herkes devletin kendisini yetiştirmek için harcadığı bu parayı, diploma ile kazandığı yetkileri ülke yararına kullanarak ödemek zorundaydılar.

Bu insanların kaçını bunları başardı ve Ülkesine olan borcunu ödedi?

Bu borç ödeme işi kendi kişisel çıkarını düşünmeden toplum için yapacağı yararlı üretimler ve hizmetlerle ancak ödenebilirdi. Diploma sahiplerinden kaç kişi bunu başardı veya başarabildi?

Kaç kişi hangi konuda olursa olsun özellikle üretim alanında toplumu ayağa kaldıracak büyük başarılarla imza attı? Dışarıya mal ve hizmet satarak ülkenin zenginleşmesini sağladı? Sağlayana yardımcı oldu?

Kaç profesör gerçek bilim adamı oldu? Kaç profesör en azından üniversitede okuttuğu dersin kitabını yazdı? Kaç profesör, uluslararası bilimsel çalışmalar yaptı? Kaç profesörün uluslararası bilim dünyasında saygın yeri var?

Kaç mühendis, kaç hukukçu, kaç doktor, kaç ziraatçı kaç eğitimci ve kaç diplomalı kişi, meslek hayatında konumu ne olursa olsun yapılan yanlışlıkların önünde durdu? Mevcut kaynaklarımızı ülke yararına geliştirdi? Doğal kaynaklarımızı korudu? Kaç kişi atalarımızın yaptığı fedakârlıkları unutmadan, bilimsel ilkelerden taviz vermeden ülkenin geleceğinin daha iyi olması için her yerde ve her zaman çalıştı? Yoksa bu diplomalılar İsmail Hakkı Tonguç'un dediği gibi **değer üretmekten çok kendi çıkarlarını mı düşündüler** ve öyle hareket ettiler? Topluma yarar sağlayacaklarına topluma üstten mi baktılar? İş değil laf mı ürettiler?

***1930- 1950 yılları arası mezunlarını bu sorularla irdelediğimizde onların vatan-sever, fedakâr ve toplum için çalıştıklarını diplomalarının hakkını verdiklerini çok rahatlıkla söyleyebiliriz.** Özellikle bu dönem yetişen üç isimden bahsetmeliyim.

Prof. Dr. Ali Ertuğrul, bilimsel çalışmalarıyla dünya çapında ün kazandı. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesinin ve Hacettepe Üniversitesi Çocuk sağlığı bölümünün kuruluşunu yapan Sayın Ertuğrul, yaptığı bilimsel çalışmalarla çocuk felci hastalığının aşısını bularak bu hastalığın dünyada ortadan kalkmasını sağladı.

Yüksek Mühendis İdris Yamantürk önemli bir sanayici oldu. Uluslararası ün kazandı. Kasabası Hemşin'i, kendisine kucak açan Erzurum'u ve Erzurum'luyu, hiç unutmadı. Çok sayıda kişiye burs vererek onların eğitimlerine yardımcı oldu. Ne oldum demeyen mütevazı bir kişiliğe sahipti.

Mehmet Rahmi Bilge: Erzurum'un merkez Sığırlı köyü nüfusuna kayıtlı. Doğum tarihi: 1924. Köy çocuğu. Cumhuriyetin olanaklarıyla okuyor ve İTÜ 'ne profesör oluyor. Bizlere Betonarme dersine geldi ve betonarmeyi bize O öğretti. Süleyman Demirel'in sınıf, Necmettin Erbakan'ın oda arkadaşı olan Mehmet Hoca siyasilere olan bu yakınlığını hiç kullanmadı. **Bilim adamlığına devam eden onurlu ve saygın bir kişiydi.** 3 Kasım 2016 tarihinde kalp krizi sonucu vefat eden hocam Topkapı Anıt Mezar kabristanında yatıyor. Kendilerini rahmet ve şükranla anıyorum. Nur içinde yatsınlar.

4.3.2 İkinci dönem. 1950-1960 dönemi: Bu döneme demokratik sistemle iş başına gelen Demokrat Parti, onun uygulamaları ve akıbeti ile sonrasında yaşanan siyasi dalgalanmalar damgasını vurdu.

14 Mayıs 1950 tarihindeki seçimlerle iktidara gelen Demokrat Parti, aralıksız 10 yıl ülkeyi yönetti. Erzurum Demokrat Partinin kalelerinden biriydi. 10 milletvekili çıkarırdı. Bu milletvekillerinden Rıfkı Salim Burçak, Menderes Hükümetlerinde bakanlık yaptı. Millet, 27 yıllık CHP yönetimini devirmenin coşkusunu yaşıyordu. İlk dört yılda önemli gelişmeler oldu. ABD'den sağlanan yardımlarla (borçlanmayla) gözle görülür bir bolluk yaşanmaya başladı. Kore'ye asker gönderildi ve ABD'nin hoşnutluğu kazanılarak NATO ya girildi. Yurt dışından traktör, tarım ve inşaat iş makineleri getirildi. Kara yolu inşaatlarına ağırlık verildi Bu maksatla Kara Yolları Genel Müdürlüğü (TCK) kuruldu. Tarımsal sulama dönemi başlatıldı. Bu maksatla Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) kuruldu. Erzurum, iktidara verdiği desteğin ödülleri almaya başladı. Tortum HES, Erzurum Et Kombinası ve Ilıca Şeker fabrikası inşaatlarına bu dönemde başlandı. Hayvancılığın gelişmesi için bu üç tesis de çok önemliydi. İlk olarak kombina 1954 yılında hizmete alındı.

1954 yılındaki genel seçimlerde Demokrat Parti çok büyük oy çoğunluğu ile iktidarı yeniden kazandı. Cumhuriyeti kuran CHP, TBMM'de ancak küçük bir azınlıkla temsil edilebildi. Bu değişim çok değil 4 yılda olmuş, CHP halktan büyük bir tokat yemişti. Bunun sebebi neydi?

1954-1957 dönemi baraj yapımında ülkenin ilk atılım dönemiymiş. Sulama ve enerji maksatlı olarak inşa olunan ve zamanına göre çok büyük sayılabilecek 6 baraj hizmete alındı. Kömürle çalışan termik santraller inşa edildi. Tarımsal üretim arttırıldı. Ancak olumsuz gelişmeler de yaşandı CHP döneminde yapılan Kayseri Uçak Sanayi ve Kırıkkale MKE gibi silah üreten bir kısım stratejik tesisler kapatıldı.

Tortum HES'in ilk 4 ünitesi ve Erzurum Şeker Fabrikası 1956 yılında hizmete alındılar. Bu dönemin sonunda ekonomik kriz emareleri başlayınca seçim 1 yıl öne alındı. Başbakan Adnan Menderes seçim konuşmasını Erzurum'da açmıştı. Belediye binasının balkonunda serin bir Kasım günü akşama doğru yaptığı o konuşmayı izlemiştim.

1957 seçimlerini de DP kazandı. Ne var ki bu kere iki partinin aldığı oylar birbirine çok yakındı. Ancak seçim sistemi nedeniyle DP daha çok milletvekili çıkarmıştı. İktidar, halk nezdinde desteğini kaybetmeye başlamıştı. Bu dönemin Erzurum için en önemli olayı DP'nin Erzurum'a son hediyesi olan Atatürk Üniversitesinin 1957 yılında temelini atılması ve 1957-58 ders yılında eski Kız Orta Okulu binasında hizmete başlamasıydı.

Atatürk'e karşı bazı tavırlar içine girerek, O'nun dış borç almamak konusundaki hassasiyetini ve diğer ilkelerini çiğneyerek 7 yılı aşkın bir süredir ülkeyi yöneten DP iktidarının Türkiye'nin bu beşinci Üniversitesine Atatürk ismini vermesi çok manidardı. Yoksa bu davranış bir özür dileme miydi? Atatürk Üniversitesi İstanbul, Ankara ve İzmir dışında kurulan ilk üniversiteydi. Erzurum için bir umuttu.

1957 seçimleri ile başlayan yeni dönem sıkıntıların giderek arttığı bir dönem oldu. Ekonomi bunalıma girdi. 1958 yılında yapılan devalüasyonla ABD dolarının fiyatı 2.80 TL'den 9.00 TL'ye fırladı. İflaslar birbirini izledi. Fiyat artışını önlemek için Milli Koruma Kanunu çıkarıldı. Karaborsa yapıyor diye pek çok kişi haksız yere hapse atıldı. Dış yardımlarla kalkınma bu kadar olabiliyor **"El atına binen çabuk iniyordu."** Millet belki de DP gerçeğini ilk defa gördü.

17 Şubat 1959 tarihinde Londra'da yaşanan uçak kazasından yara almadan kurtulan Başbakan Adnan Menderes'in yurda dönüşünde O'na gösterilen coşkulu destek çok uzun sürmedi. Gerçekler kendini gösteriyordu. İktidar, DP'nin yanlışlarını anlatmak için yurt gezisine çıkan İsmet Paşa'nın önünü çok yerde kestirdi. İstanbul- Topkapı'da bir gurubun taşlı saldırısına maruz kalan İnönü başından yaralandı. Seçimle İktidara gelen DP giderek sertleşti ve **inanılmaz bir anayasa suçu işleyerek** kurdukları 15 kişilik Tahkikat Komisyonuna TBMM yetkilerinin üzerinde yetkiler verdiler. 1960 yılına gençlik olayları damgasını vurdu. İstanbul ve Ankara'daki nümayişleri Menderes hükümetini çok zorladı. Toplum DP iktidarından seçimlerin öne alınmasını istiyordu. Bu istekler kabul edilmediği gibi sıkı yönetim ilan edilerek durum daha da gergin hale getirildi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, bu olayları önleyebilirdi. Millî Mücadelede Mustafa Kemal ve İsmet İnönü ile yan yana çalışmışlardı. Atatürk'ün başbakanıydı. Niye önlemedi? Önleyemedi mi? Ordunun yaptığı uyarıya da önem vermeyen Menderes Hükümeti, Türk siyasi hayatında en kötü şeye sebep oldu: 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile devrildi. DP mensuplarının tamamı tutuklandılar. Seçimle işbaşına gelen bu parti seçimleri yapabilseydi, iktidarı kaybetse bile Türk Demokrasi tarihine büyük hizmet etmiş olacaktı. Yapmadılar, yapamadılar. Ülkeyi büyük bir badireye sürüklediler.

Mustafa Kemal 1923 yılı başında askerleri siyasetten uzaklaştırmıştı. Askerin siyasette olduğu dönemlerde Osmanlı padişahları hayatlarını kaybetmişlerdi. Bu yolun yeniden açılmasına fırsat verilmemeliydi. Ama olmadı. Çünkü demokratik kültür Türk toplumuna henüz yerleşmemişti.

Bu dönem mezunlarını değerlendirmeden önce şu soruyu açık ve net olarak cevaplandırmamız gerekiyor. Cumhuriyetin temelini atıldığı Erzurum Kongresine destek veren Erzurum toplumu neden ilk genel seçimlerde Cumhuriyeti kuran parti olan CHP'nin yanında yer almadı? Erzurum halkı neden her seçimde DP'yi tercih etti?

Bu soruyu cevaplandırabilmek için Erzurum'un 1950 yılı öncesinde sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını bilmemiz gerekir.

Sosyal yapı: Kırsal nüfus çoğunlukta idi. Şehir 50-60 bin arasındaki nüfusuyla bölgenin en büyük kentiydi. Devlet bu şehri bölge kalkınmasının merkezi olarak seçmişti. Bu nedenle devletin bölgesel bütün büyük birimleri bu şehirde bulunmaktaydı. Erzurum bölgenin eğitim ve özellikle sağlık açısından merkeziydi. Erzurum'un yıllar öncesi göçlerle oluşan ve kalıcı hale gelen oldukça farklı kültürlü topluluklardan oluşan sosyal yapısı vardı. Dışarıdan gelen subay ve memurlar ile eğitim maksadıyla şehre çevre illerden gelen öğrenciler şehrin sosyal yapısında önemli yer tuttular.

Kültürel yapı: Okuma yazma oranı kırsal alanda çok düşüktü. Şehirde mevcut çok sayıda ve çeşitli okullar nedeniyle bu oran giderek yükselmekteydi ama yeterli düzeye henüz ulaşamamıştı. İlkokul zorunluluğu etkilerini göstermekteydi. Kız çocukları köylerde okula gönderilmezlerdi. Şehirde dahi bu engel tam olarak yenilememiş, zamanla bu konuda belirgin bir gelişme sağlanmıştı.

Toplum muhafazakardı. Dinine bağlıydı. Ancak elde Kuran meali olmadığı için toplum dini bilgileri sözde din alimlerinden ve hocalardan öğrenmek zorundaydı. Dini bilgilerin doğru olup olmadığı hocaların bilgisi ve samimiyetine bağlıydı. Toplumda din adına pek çok hurafe egemendi. Her aile ilkokuldan önce çocuklarını, Arapça Kuran okumayı öğrenmesi için mahalle hocasına gönderirdi. Herkes Kuran'ı Arapça metni üzerinden okur ama manasını bilmezdi. Ramazan ayında Kuran okuma sıklığı ve şehirde 1001 Hatim indirilirdi.

Hocalar ve dini cemaatler genellikle yeniliklere ve Millî Eğitime karşıydılar. Hocaların sözünden çıkmayan halkın Cumhuriyetin getirdiği yenileşmelere karşı olması doğaldı. Bu olgunun değişmesi hem eğitim düzeyine hem de ekonomik şartların gelişmesine bağlıydı ve zaman alacaktı.

Ekonomik yapı: Halk geçimini şehirde zanaatla ve ticaretle, kırsal alanda tarımla, yoğun olarak hayvancılıkla sağlardı. Demiryolunun varlığı şehrin ekonomik hayatı için çok önemliydi. Trabzon- Erzurum- Tebriz karayolu transit ticareti nedeniyle şehirdeki ticari hayat çok canlıydı. Ancak halk genelde fakirdi. Gelir düzeyi Türkiye ortalamasının biraz gerisindeydi. Buna rağmen devletin memurlar eliyle yaptığı katkılar ve yerel yatırımlar, şehir ekonomisini canlı tutmaktaydı. En büyük gelir kaynağı olan hayvancılığın gelişmesi için ciddi adımlar henüz atılamamıştı.

Genel hatlarıyla özetlediğim bu yapıya sahip Erzurum halkını CHP yönetiminden uzaklaştıran kırılma noktalarını da şöyle sıralayabiliriz.

**Şapka olayındaki nümayişin isyan sayılarak şiddetle cezalandırılması.*

**Asayişin sağlanması adına köylerde aşırıya varan jandarma baskısı ve dayacağı.*

**Diyanet İşleri Başkanlığının yeteri kadar Kuran kursu açmaması. Din adamları tarafından verilen Kuran eğitiminin son derece sağlıklı şartlarda yapılıyor gerekçesiyle kapatılmaya çalışılması.*

** Zaruretler nedeniyle ve başka maksatlarda kullanılmak üzere bazı camilerin kapatılması.*

** Bütün bunların topluma yeterince anlatılmaması nedeniyle yapılanların dine karşı yapılmış algısının halkta yerleşmiş olması.*

** 2. Dünya savaşı nedeniyle zaruri gıda maddelerinin karneye bağlanması.*

*** Yine savaş nedeniyle halkın geçim sıkıntısına düşmesi.**

***Yönetici gurubun halka karşı takındığı küçümser tavır** halkın genel seçimlerde oyunu DP ye vermesinin en önemli sebepleriydi.

***Bu dönemde eğitim hayatımız:** 1950-60 yıllarına Türk siyasetindeki bu demokratik hareket damgasını vurdu. Erzurum lisesindeki eğitim eski esaslar üzerinden yürütülmekte ve geline seviye korunmaktaydı. Çeşitli nedenlerle İstanbul'un liselerinde eğitimlerine devam eden öğrenciler, bu liselerde herhangi bir uyum sorunu yaşamadıklarını, Erzurum Lisesinde gördükleri eğitim kalitesinin yeterli olduğunu söylerler. Anadolu Lisesi uygulamasına geçildikten sonra yabancı dil açısından üstünlük sağlayan okullar diğerlerine göreceli olarak üstünlük sağladılar.

Demokratik yapının değişmesi zaman içinde müfredat değişikliğine sebep oldu. Din derslerinin okutulmaya başlanması buna örnek verilebilir. Milletvekillerinin çocuklarına yapılan farklı muamele önceleri pek sırtımsa da zamanla rahatsız edici boyutlara ulaştı. 1960'lı yıllara gelindiğinde iktidarın sorunları çözmemesi, okul içi eğitimini de ister istemez etkiledi.

Halkın iki siyasi parti etrafında birleşmesi, toplumsal dayanışmayı olumsuz etkiledi. 27 Mayıs askeri müdahalesi ise yeni sorunlar doğurdu. Halk eskiden siyasetle bu kadar uğraşmazdı. Şimdi siyaset halkın öncelikli konusu konumuna geldi.

Erzurum Lisesi mezunları başarılarına devam ettiler. Simit satan çocuklar genel müdür, hayvan otlatan çocuklar siyasetle üst makamlara gelebildiler. Atatürk Üniversitesi'nin kurulması başta Erzurum olmak özele bölge halkına, yeni eğitim alanı açtı, yeni gelişme imkânları sağladı. Yörenin fakir insanları rahatlıkla üniversite tahsili yapabildiler. Bu dönemde Ülkedeki üniversite sayısının artması, lise mezunlarının başarısını da artırmış oldu.

Bu dönem yetişen mezunlar Ülke çapında çeşitli kademelerde ve görevlerde bulundular, başarı kazandılar. Üniversitelerde özellikle tıp ve mühendislik alanlarında temayüz ettiler.

Ancak bu dönemde yurt dışına ulaşan bir bilim adamı veya iş adamına rastlayamıyoruz. Bilmediğim kişiler varsa onlardan peşinen af dilerim. Bu dönemde yetişen en değerli kişi genç yaşta kaybettiğimiz rahmetli **Doğan Gözümoğlu** idi. Hukukçular ise hukuku koruyacaklarına genellikle siyaseti tercih ettiler. Erzurum bu dönemde siyasi olarak bir bakan çıkarmayı başarmıştı.

4.3.3 Üçüncü dönem. 1960-1970 arası: Askerlerin müdahalesi demokrasi denemesine büyük darbe vurmuştu. Ülke 1946 yılında çok partili seçimlerle demokratik sisteme geçmiş, bu sistem 1950 yılında serbest seçimle iktidarı değiştirmişti.

Bu olay halkın yönetimi için son derece önemli bir gelişmeydi ve 1930 yılında demokrasi denemesi yapan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in özlemiydi.

1950 yılı başlarında her şey iyi başlamıştı. Ancak halkın demokratik tercihleri Cumhuriyetin kuruluşu ve yaşamı için konulan ilkeleri zedelememeliydi.

Halk, hele kadınlar çok cahildiler. Siyasiler halkı istismar ederek Cumhuriyetin temel kurallarına zarar verebilirlerdi. Oysa Cumhuriyeti koruyan kurumlar vardı. İktidar bu kurumlarla çatışmamalıydı.

Öyle olmadı. Halkın desteğinin sürekli arttığını gören DP iktidarı dikkat etmesi gereken ilkelere özen göstermedi, baskı kurmaya kalktı ve TBMM'nin yetkilerini bir komisyona devrederek Anayasa suçu işledi. Darbe ile iktidarı ele geçiren askeri cunta, DP mensuplarını yargıladı. Yargılama adil olmadı. Anayasa suçu işledikleri gerekçesi ile 15 kişi idama mahkûm edildi. MBK 12 kişinin cezasını müebbet hapse çevirdi. Sadece 3 kişiyi idam etti. Bu durum halkın nezdinde çoğunlukla kabul görmedi. Siyasiler bu olayı günümüze kadar sürekli istismar ettiler.

Bu gelişmelerden sonra ülke iki, kampa ayrıldı. İlki Kemalistler ve lâikler, diğeri onlara karşı olanlar olarak tanımlandı.

1960-70 dönemi çok çalkantılı oldu. 1961 yılında yapılan referandumla kabul edilen yeni anayasa, topluma geniş ufuklar açtı. Ama Köy Enstitülerini kapatan düşünce yapısı 20 yıl sonra bu anayasanın getirdiği fikri özgürlüğü taşıyabilecek kültürel olgunluğa ve dayanışmaya ulaşmamıştı. Anayasanın getirdiği haklar sürekli istismar edildi.

İdamların gölgesinde yapılan 1961 yılı seçimleri sonucunda Türkiye'de ilk defa bir koalisyon hükümeti kuruldu. Koalisyon, tarafların belli müştereklerde birleşmesini sağladığı için demokratik kültür adına çok önemli bir denemeydi. Ancak koalisyon anlayışı, yani demokratik anlayış yani başkalarının fikirlerine saygılı olma anlayışı toplumda yeterli düzeyde olmadığı için koalisyon hükümeti fazla ömürlü olmadı. Bu dönemde yapılan iki askeri müdahale önlendi. Kıbrıs konusunda ABD ile karşı karşıya gelindi.

1965 yılı seçimlerinde Adalet Partisi (AP), tek başına iktidara geldi. Tarım ve sanayi alanlarında Ülkede ciddi bir kalkınma sağlandı. Bu hızla AP, 1969 seçimlerini de kazandı. Ne var ki dışa bağımlı büyüme yine tıkanmıştı.

Bu defa 10 Ağustos 1970 tarihinde yeniden devalüasyon yapıldı ve ABD dolarının fiyatı 14.70 TL'den 70.00 TL'ye yükseltildi. Her 10 senede bir devalüasyon yapmak bir kural haline gelmişti.

Ülke, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal zamanında uygulanan **kendi kendine yeten** ekonomi politikasından vazgeçtiğinden bu yana dışarıdan borçlanma esasına dayalı bir model uygulamaya başlamıştı. Bu ekonomi modeli üretime değil tüketime dayanıyordu ver her 10 senede duvara tosluyordu.

Uygulanan ekonomi modeliyle gelirlerinin azaldığını ileri süren işçiler 1971 yılı başlarında fabrikaları işgal ederek tahrip ettiler. İşçilerin 1961 Anayasası ile kazandıkları hakları yanlış değerlendirerek kendi iş yerlerini tahrip etmeleri, TSK'ni yeniden harekete geçirdi ve 12 Mart 1971 askeri muhtırasıyla demokrasi yeniden askıya alındı. Ülkenin 1946 yılında başladığı demokratikleşme çabası bir kere daha darbe yemişti.

1960-1970 dönemi içinde Erzurum'da neler oldu?

Erzurum bu dönemde siyasi tercihlerini genellikle AP yönünde yaptı. Göç veren bir konuma gelen Erzurum'un milletvekili sayısı giderek azaldı. Erzurum bu 10 yılda siyasetteki eski itibarını koruyamadı. Bu dönemde Tortum HES'in ikinci bölümü devreye girdi. Atatürk Üniversitesi yeni kampüsüne taşındı.

Erzurum Lisesi: İTO Takımı liseden mezun olmuştu. Üniversite imtihanlarında başarı kazandılar, İçlerinde yurt dışına gidenler de vardı. Üniversitelerinden mezun olanlar kolayca iş buldular. Kendi iş yerlerini açtılar. Bu dönemde Üniversitelerde öğrenciler arasında önce fikri tartışmalar başladı. Bunlar zamanla çatışmalara dönüştü. Gençlik ABD taraftarları sağcılar, SSCP taraftarları solcular olmak üzere ikiye ayrıldılar. Bu dönemde gençler siyasetle daha çok ilgilendiler. Siyasiler öğrenciler arasında örgütlenerek gençliği böldüler. Öğrenciler arasındaki çatışmalar giderek arttı. Demokratik sistemin getirdiği farklılık ve ayrılıklar lisede henüz hissedilmiyordu. Üniversitelerdeki öğrenci hareketleri bu dönemin sonlarına doğru lise öğrencilerini de etkiledi. Bu dönem orta öğretimde güç kullanma olayı olmadı. Atatürk Üniversitesinin gelişmesi ve onun şehri kucaklayan kültürel hareketleri Erzurum Lisesi için çok değerli ve önemliydi. Fikri çatışmaların ana teması uygulanan ekonomik modeller (kapitalizm ve karşıtı sosyalizm) oldu. Milliyetçilik tarif edilmeye çalışıldı.

Atatürk Üniversitesi: Ülkemizde 1933 yılından 1973 yılına kadar kurulu 9 A kategori Devlet üniversitesinden biri olan Atatürk Üniversitesi, ABD Nebraska Üniversitesinin öncülüğünde hazırlanan bir plan ve tedrisat programına göre 1957 yılında eğitim hizmetlerine başladı. Bu üniversite bölgesel bir kalkınma için gerekli alt yapıyı hazırlayacak, bölge halkı ile bütünleşerek kalkınma projelerini hayata geçirecekti. **Bu nedenle Üniversite Türkiye’de bir ilkti.** Üniversite sadece bilim ve eğitimle uğraşmayacak, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasının motoru olacaktı.

Kuruluş yıllarında Erzurum’a, üniversitenin bu amaçlarını gerçekleştirmek için pek çok yabancı hoca geldi. Bu kişilerin teknik kalitesini değerlendirecek durumda değilim. Böyle bir değerlendirme yapmaya kendimi yetkili görmem. İlk kurulan fakülteler edebiyat ve ziraat fakülteleriydi. Üniversitenin halk ile bütünleşmesi, hedeflerinin gerçekleştirilmesi için şarttı.

1959 yılında ben ortaokul üçüncü sınıftayken Üniversite öğretim üyelerinden Neri-man Hanım’ın Halkevi binasında gece verdiği konferansı izlemiştim. Salon tıklım tıklım doluydu. Baş örtülü kadın ve sakallı erkeklerin de yer aldığı dinleyiciler **Faust** konulu konferansı nefeslerini tutarak dikkatlice izlediler. Konferansın sonunda coşku ile alkışladılar. Neriman Hanım teşekkür konuşmasında hiç unutmamışları söylemişti. *“Konferansın konusu çok ağırdı. Bu konuyu anlattığım başka yerlerde beni çok az kişi dinledi. Size ilginizden dolayı şükranlarımı sunarım.”*

Bu olay Erzurum halkının bilgiye ne kadar aç olduğunun göstergesiydi. Üniversite çok büyük bir isabetle gelişmeyi arzulayan bir yerde kurulmuştu. Üniversite başarılı olmalı ve halkı kucaklamalıydı.

***1960-70 dönemi Lise mezunları için de yukarıda sorduğum soruyu sormak istiyorum. Kaç kişi devletin kendisine diploma vererek sunduğu yetkileri toplum yararına kullandı?**

Kaç kişi devletin kendisini yetiştirmek için harcadığı masraflardan oluşan borcunu Ülkesine hizmet ederek ödedi?

Kaç profesör gerçek bilim adamı oldu? Kaç profesör en azından üniversitede okuttuğu dersin kitabını yazdı? Kaç profesör, uluslararası çalışmalar yaptı ve yayınladı? Kaç profesörün uluslararası bilim dünyasında saygın yeri var?

Bu dönemde profesörlerin sayısı ciddi şekilde arttı. Bunda Atatürk Üniversitesinin payı büyüktü. Kadro boşluklarına bağlı olarak sayı arttı. Ancak profesör kadrolarına gelen ve bu payeyi alanlar gerçekten ilim ya da bilim adamlığını haklarıyla yerine getirdiler mi? Yoksa getirdiği toplumsal itibar, üniversitedeki konumu ve sağladığı ekonomik faydalar bunun ötesine mi geçmişti?

Atatürk Üniversitesi ne ölçülerde başarı kazandı? Ne ölçülerde başarılı olamadı? Bu durumu ileride istatistiki veriler ışığında değerlendirdiğimizde daha iyi anlayacağız.

***1960- 1970 yılları arası Erzurum Lisesi mezunlarını bu sorularla irdelediğimizde onların yine pek çoğunun vatansever, fedakâr ve toplum için çalıştıklarını, diplomalarının hakkını verdiklerini söyleyebiliriz.**

Ama demokratik yapının getirdiği yeni şartlar bu dönemde öne çıktı. Özellikle devletin üst kademelerine gelmek için liyakatten çok siyasi destek gereği giderek artmaktaydı. Mezunların bir kısmı ülke yararındansa kendi menfaatlerini koruma çabasına girdiler. “Devletin malı deniz yemeyen keriz.” kötülüğü yayılmaya başladı. Bu gidiş iyi bir gidiş değildi.

Bu dönem yetişen mezunlar da ülke çapında başarılar kazandılar. Özellikle tıp ve mühendislik alanındaki önemli gelişmelere imza attılar. Ancak demokratik uygulamalar Cumhuriyetin ilkelerini giderek daha çok hırpalamaktaydı. Ülke ekonomik atılımını bir türlü gerçekleştirmedi. Bu dönemin mezunları ülke kalkınmasına önemli katkılarda bulundular ama ülke dışına çıkacak bir performans gösteremediler. Başarıları ülke içinde sınırlı kaldı.

4.3.4 Dördüncü dönem. 1970 sonrası:

2022 yılı sonuna kadar Erzurum Lisesinden mezun olanların sayısı 13 000’e ulaştı. 1970 yılından sonra siyasi alandaki çatışmalar orta öğretim gençliği arasına kadar indi. Bu dönemde özel okullarla birlikte okullaşmanın artması eğitim kalitesini düşürdü. Üniversite hocalarının **lise öğrencileri çok zayıf yetişiyor** şeklindeki yakınmaları arttı. Üniversitelere giriş başarı oranları düştü. Bu oran Erzurum’da 2010-2011 yılında 56.sıraya geriledi.

Bu kötü gidişin sorumlusu şüphesiz öğrenciler değildi. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ve internete erişimin kolaylaşması bu dönem gençliğinin tek şansı oldu. Çok sayıda lise mezunu, çok sayıda üniversite açılmasına sebep oldu. Çok sayıda üniversite açmak marifet değildi. Önemli olan şey üniversitelerde gerekli kültürel altyapının kurulması ve eğitim kalitesinin yüksek olmasını sağlamak olmalıydı.

Anadolu’nun kültürel merkezleri olarak kabul olunan büyük şehirlerinde açılan pek çok üniversite, bu olguyu yeterince gerçekleştirememişken her ile bir üniversite açmak, gençliği heder etmekten başka bir işe yaramadı. Ortaya çok sayıda becerisi kısıtlı, diplomalı işsiz ordusu çıktı. En büyük kayıp ülkenin geleceğini emanet ettiğimiz gençliğin umutlarının yok edilmesi idi.

Bu yanlıştan bir an önce dönülmeli, üretken bir eğitim politikası uygulanarak gençliğin umutları en kısa sürede mutlaka yeşertilmelidir.

Türkiye’nin geleceği buna bağlıdır.

1970 yılından sonra Erzurum kültür hayatında Erzurum Lisesi yerini Atatürk Üniversitesi'ne bıraktı. Daha sonraki yıllarda Anadolu Liselerinin yaygınlaşması, çok sayıda yeni okulların açılması, özel okulların çoğalması Erzurum Lisesinin gerilemesine sebep oldu.

*Bu yıllarda Hemşin Pastanesi ve Emirgan Çay evinde üniversite gençliği ve bir kısım hocaların iştirak ettiği kültür sohbetleri, gençlik olayları çıkıncaya kadar bu döneme damgasını vurdu. Son iki yüzyılın getirdikleri ve götürdüklerinin tartışıldığı bu sohbetlerin vazgeçilmez ismi İsmail Ustaydı. Pastane sahibi çocukluk arkadaşımız Nail Yücelin, pastaneyi bir kültür yuvası haline getirmesi her türlü takdirin üzerindeydi.

***Bütün lise mezunları için Ortak hüküm:** Liseden mezun olanlar ve bunların içinde yüksek tahsil yapanlar yüksek noktalara geldiler ama bu insanların büyük çoğunluğu İslam ahlâkından uzak yaşadılar.

İsmail Usta ***“Cumhuriyet tefessüh etmiş medreseleri kapattı. İyi de etti. Ama gençliğin ihtiyacı olan din dersini okullara yerleştiremedi. Din eğitiminin nasıl yapılacağı komisyonlarda savsaklandı. Oysa din eğitimi orta öğretim öğrencilerine verilmiş olsaydı, din daha aydın bir kitle tarafından daha iyi anlaşılacak ve cahillerin eline bırakılmayacaktı.”***

Din insanlara iman ve ibadetin dışında ahlaklı davranmayı öğretmekteydi. Edinilen çağdaş bilgiler ancak iyi ahlaklı kişiler elinde **topluma faydalı** hale getirilebilirdi. Lise ve Üniversite mezunları İslam'a sahip çıksalardı, İslam cahil softaların elinde istismar edilmez ve benliğini yitirmezdi. **Ahlaklı olmak**, toplumumuzun bugün en büyük yarası budur.

Cumhuriyet, bütün çabasına rağmen din olgusunun sosyal değerini yeterince kavrayamadığı için kendisine sahip çıkacak bir gençliği yetiştiremedi. Yetiştirilen gençlik Cumhuriyetin kuruluşuna egemen olan ilkelere sahip olamadı ve Ülkeyi bu günkü durumundan daha ileriye taşıyamadı.

Bugün herkes başkasını suçluyor. Kendisini hiç sorgulamıyor. Oysa herkes kendisini sorgulamalı ve **“ben ülkeye ne verdim ki ne istiyorum?”** yargılamasını yapmalıdır.

Kimse kendi kendine övgüler düzerek kendini aklamaya çalışmasın. Bugün 100 yılına erişen Cumhuriyetimiz, dünyayı yöneten devletler sınıfına hâlâ girememişse bunda Cumhuriyetin her türlü fedakârlığı yaparak yetiştirdiği lise ve üniversite gençliğinin çok büyük yetersizliği, kabahati ve suçu vardır.

***Murat Bulut ve ekibine teşekkür:** 22 aylık bir çalışma sonucu kuruluşunun 124. Yılında Erzurum Lisesi mezunlarından 124 kişi ve Hocaları ile yaptıkları röportajlarla Erzurum Lisesinin değerlerini tarihsel kayıt altına alan 1993 yılı Erzurum Lisesi mezunu, o tarihte Atatürk Üniversitesi, şimdi 18 Mart Üniversitesi öğretim görevlisi Sayın Murat BULUT ve arkadaşlarına bir Erzurum Lisesi mezunu olarak en kalbi şükranlarımı sunarım.

***Şehrin unutulmaz simaları:** Bu şehirde çok değerli insanlar yetişti. Toplum için faydalı hizmetler sergilediler. Hepsine sonsuz teşekkürler. Hayatta olmayanlara Tanrı'dan sonsuz rahmet diliyorum.

Bu değerli insanlardan özellikle hatırlatmak istediklerim:

***Müftü Sadık Solakbay Efendi (1884-1960):** 1920 Fetvalar savaşında Kuvay-ı Milliye'nin yanında yer alan, vefat edinceye kadar 36 yıl Erzurum Müftülüğü görevini yürüten Müftü Efendinin biz çocuklara gösterdiği şefkat ve ihtimamı hiç unutamam. Müftü Efendi, 1925 yılındaki şapka direnişinde sergilediği tavırla Erzurum'da çok daha büyük olayların çıkmasını önleyen, herkesin saygısını kazanan aydın bir din adamıydı.

***Prof. Dr. Zeki Başar (1913- 2005):** Erzurum Lisesi mezunu olan ve uzun süre Verem Savaş Hastanesini başhekimliğini yapan sayın hocamız, tıp alanındaki hizmetlerinin yanında Erzurum'la ilgili yaptığı tarihi ve kültürel çalışmalarıyla bu şehrin unutulmazları arasına girmiştir.

***Fazıl Karakoyunlulardan:** İbrahim Paşa camii imamı ve **örnek bir Müslüman olan**, toplumda Bafralı Hoca lakabı ile anılan Fazıl Hoca namaz saatleri dışında bütün dükkanları ve iş yerlerini dolaşır, Kuran okumasını bilmeyenlere Kuran öğretirdi.

*** İsmail Usta (1903-1989):** İlk okula gitmemesine rağmen okuma yazmayı öğrenen, yakın tarihimizi çeşitli kaynaklardan okuyarak çok iyi öğrenen, camileri boyayarak geçimini sağlayan İsmail Gürcan Usta, Hemşin Pastanesinde yapılan kültürel sohbetlerde söz alan bilge kişiydi. Alaca Köyündeki Ermeni mezaliminden kıl payı yaralı olarak kurtulan Gazi usta, **aynı zamanda halkın gerçek vicdanıydı.**

5- Üniversite yılları:

“Lise diplomasını alınca İTÜ sınavlarına girmek için babamın desteği ve yazın çalışarak biriktirdiğim parayla 1960 yılının Eylül ayında soluğu İstanbul'da aldım. Babam küçük bir memur olduğu için benim İstanbul'daki masraflarımı karşılayamazdı. İstanbul'da okuyabilmek için önce İTÜ Makine Fakültesini kazanmalı, sonra memur çocuğu olmamdan yararlanarak DSİ'den burs almalydım. İstanbul'a gelince Fatih'teki Erzurum Talebe Yurduna yerleştim.

5.1 Erzurum Talebe Yurdu. İstanbul.

İstanbul'da yüksek tahsil yapacak gençlerin hizmetinde kullanılmak üzere Tortum'lu Ord. Prof. Dr. Fahrettin Fındıkoğlu öncülüğünde Erzurum Belediyesi tarafından satın alınan 6 katlı yığma binadan oluşan Fatih- Erzurum Talebe Yurdunda o tarihlerde yaklaşık 60 kişi kalmaktaydı. Binanın giriş katı sosyal amaçlı olarak kullanılıyordu. Arka tarafta ağaçlıklı küçük bir bahçe vardı. 4 kat yatakhane, teras katı ise üstü kapatılarak kütüphane ve ders çalışma salonu olarak ayrılmıştı. Talebeler ranzalı odalarda kalırlardı. Her katta müstakil banyo vardı. Yurtta İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Sultanahmet Ticari İlimler Akademisi öğrencileri kalırdı. Çoğunluk hukuk, edebiyat fakültesi ve tıp öğrencilerinden oluşmaktaydı. Mühendislik eğitimi görenlerin sayısı 4 kişiydi. O yıl İTÜ imtihanlarını kazanamadım. İTÜ'ye bağlı Maçka Yüksek Teknik okulunu kazandım ve bu okulda bir yıl okudum. Bu okul 4 yıllık bir eğitimden sonra mezunlarına mühendis diploması veriyordu. Her gün 28 no'lu İETT otobüsü ile Fatih durağından yola çıkar, Dolmabahçe durağında indikten sonra Bayıldım Yokuşunu tırmanarak Maçka'daki okula gelirdim. Akşam yurda dönüş de aynı yoldan olurdu.

Aynı yıl burs almak için gerekli olan sağlık raporu konusunda Çapa Tıp Fakültesine müracaat ettim. Bana kronik nefrit (böbrek iltihabı) teşhisi konuldu. 2 hafta hastanede tedavi edildim. Doktor bana “Dikkat etmezsen fazla yaşayamazsın” dedi ve çok ağır bir perhiz yapmamı sıkıca tembihledi. Burs için gerekli sağlık raporunu alamamıştım. Şubat tatilinde Erzurum’a döndüğümde öğrenciler için kredi alma imkânı getirilmişti. Babam “Oğlum, sağlığın daha önemli. Perhizini iyi yap. Kredi işine müracaat et. Kredi çıkıncaya kadar biz idare ederiz.” dedi.

Yıllarca perhiz yaptım ve hastalığı yendim. Kredi talebim çabuk sonuçlandı. Yıl sonuna doğru kredi almaya başladım. Kâbus gibi başlayan 1960-61 öğretim yılı iyi sonuçlanmıştı. Sınıfımı geçmiştim.

Bir yıl sonra İTÜ imtihanlarını kazanarak Makine Fakültesine 30167 numara ile kaydoldum. Bu okulu 5 yılda bitirerek 1966 yılında Makine Yüksek mühendisi diplomasını aldım. Eğitim hayatımın tamamında Erzurum Talebe Yurdunda kaldım.

Taşrada okuyan öğrenciler genellikle yurtlarda kalırlar. Yurt yaşamı huzurlu ise aile yaşamı gibidir. Herkes birbirinin sorununa yardımcı olmak zorundadır. Bu nedenle yurt arkadaşlığı, askerlik arkadaşlığı, hatta ondan da öte kardeşlik gibidir. Her akşam giriş kattaki salonda toplanılır, sohbet edilir, satranç oynanır, saz çalınır, türküler söylenirdi. Başta Erzurum barları olmak üzere çeşitli yörelerin halk oyunlarını oynamak sıradan bir eylemdi.

Mahalle sakinleri bizlere Kürt derlerdi ama dar zamanlarında onların yardımına koşardık. Alt sokaktaki (Battal Gazi sokağı) kahve herkesin boş zamanlarını geçirdiği mekândı. Burada mahallenin ileri gelenleri ile dostluklar kurulur, ahabpluklar yapılırdı.

Yurt Müdürlüğünü uzun yıllar Avukat Yaşar Elmalı Bey yaptı. Yurdun çaycısı Kemal Ağabey idi. Her türlü şakaya açık ve yurdun neşe kaynağı olan bu kişi aynı zamanda sabah kahvaltısını ve akşam çay servisini hazırlardı. Yurtta benden yaşça büyük kişilerden birkaçı, edebiyat fakültesi öğrencileri Hasbettin Altınok, Dekor lakaplı Ahmet Şanlı, sosyoloji öğrencisi Sabahattin Güllüoğlu, tıp eğitimi gören Lütfü Culfa ve Yavuz Gençoğlu, mühendislik eğitimi gören Günkut Muradoğlu ve Murat Arslan, hukuk eğitimi gören Yüksel Fazlıoğlu ve dayımın oğlu iktisat fakültesi öğrencisi Hayati Boynukalın idiler.

Ertesi yıl liseden sınıf arkadaşlarım Sefa, Necdet, Zeki gelince yurt benim için daha neşeli hale geldi. Kardeşim Selami, 1962- 63 yılında İTÜ İnşaat Fakültesini kazandı. Arkasından kazandığı karşılıksız burs ile ekonomik sorunumuz tamamen çözüldü. O yıl liseden Erdal, Ertuğrul, Saim ve Naci’nin katılımı ile İTO takımı birkaç ekşiği ile yurttan buluşmuş oldu.

Yurt hayatı ve İstanbul kültürü bize farkına varmadan bazı değerler kazandırdı. Bu durumu sömestr veya ara tatillerde Erzurum’a gittiğimizde arkadaşlarımızla yaptığımız söyleşilerde fark ederdik. Biz taşralı öğrenciler Erzurum’un baskıcı kültüründen uzaklaştığımız için kendimizi daha özgür hisseder, bunu söz ve davranışlarımıza yansıtırdık. Bu duygu bundan sonraki hayatımıza da yansdı. Bizler yâni İstanbul’da yüksek tahsil yapan gençler mesleki diplomalarımız yanında hayat üniversitesi dediğimiz ikinci üniversitenin diplomasını da kazanmıştık.

Yurtta kalan öğrenci sayısı özellikle tıp ve mühendislik eğitimi görenlerin sayısı zamanla arttı. Bizim için çok uzun görülen 4-5 veya 6 yıllık eğitim süreleri göz açıp kapanuncaya kadar çabuk geçti. Mezun olanlar hemen işe girebildiler ve hayatlarına yön verdiler. Ancak geride kalan yurt hayatının acı-tatlı anılarını hiç unutmadılar. Yıllar sonra bir araya gelip anılarını yenilediler.

Yurtta kalan kişilerin isimlerini saymayacağım. Büyük çoğunluğunun başarı kazandıklarını ifade etmek isterim. Yurtta çok değerli arkadaşlar vardı. En ilginç kişilerden biri Ahmet Şanlıktı. Erzurum Demir Spor kulübünde futbol oynayan ve eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yapan Dekor lakabı ile anılan Ahmet Şanlıktı, o zamanların en önemli tiyatro eseri olan Keşanlı Ali Destanı adlı tiyatro eserinde rol üstlenmişti. Düzenlenen turnelerle birçok kere yurt dışına gitti. Yurttaki arkadaşlardan halk oyunları ekiplerinde yer alan kişiler de gençlik organizasyonları ile birçok kere yurt dışına gittiler.

Selami İstanbul'a gelince Erzurum'da yalnız kalan Zekai de İstanbul'a geldi. Onu Vefa Lisesine yazdırdık. Kemal Sunal'la birlikte okudu ve bu okuldan mezun oldu. Ben 1966 yılında mezun olunca Erzurum DSİ'de işe başladım. 1967 yılında ailece Erzurum'dan İstanbul'a taşındık. Böylece bizim Erzurum yaşamımız fiilen sona erdi. Akrabalarımızın ve arkadaşlarımızın yaşadığı Erzurum, artık anılarımızda ve gönüllerimizde yaşayacaktı.

5.2 İTÜ yılları

1961-62 yılında başladığım İTÜ eğitimi bana çok sevdiğim makine mühendisliği diplomasını ve mesleğini hediye etti. En güzel şehirdeydik ve okulumuz Gümüşsuyu semtindeydi. Boğaziçi, Dolmabahçe Sarayı ve Camii, İnönü Stadyumu, Anadolu yakası bu semtten bir başka güzel görünürdü. İstanbul Boğazının eşsiz manzarasını doyasıya seyrederdik. O yıllarda İstanbul gerçekten güzel bir şehirdi. Boğaziçi'nin iki sahili yemyeşildi.

Okul yılları bize ülkenin farklı yörelerinden gelen farklı kültürleri tanıma olanağı sağladı. Her biri kendi yöresinin en seçkin gençleriyle tabiri caizse ateş gibi çocuklarla tanıştık, kolayca kaynaştık ve arkadaş olduk. Gençliğin en güzel yıllarıydı.

Okulda ilk iki yıl hazırlık maksadıyla temel dersleri okuduk. Bunlar matematik, fizik, tasarı geometri ve teknik resim dersleriydi. Matematik ve fizik kafası olmayan, mühendis olamazdı. Çünkü mühendislik bilginin ötesinde akli muhakeme isteyen, tahayyül ve tasavvur gerektiren bir meslekti.

Yüksek matematik dersini Alman Prof. Dr. Weirec Hoca anlatır tercümesini asistanı Mehmet Tanrıkuşu yapardı. Tatbikatlara ise Bahri Vedat Alpman gelirdi.

Tasarı geometri dersini ise Avusturyalı Prof. Dr. Adolf Horninger Türkçe anlatırdı. Türkçeyi çok doğru kullanır ve "Bu çizgi bu noktadan her halde geçer." diyerek her halde kelimesini herhalde gibi muhtemel anlamında değil kesinlik anlamında kullanırdı. Yabancı hocalar bizlere öğrettikleri bilgilerden çok davranışlarıyla, derse verdikleri önem ve sergiledikleri tatlı disiplinle örnek oldular. Zamanlamaya çok dikkat ederler, derse tam zamanında girer, dersi tam zamanında tamamlarlardı.

Bu dönemde okutulan derslerden Vektörel Analiz dersi çok zor bir dersti. Öğrenciler bu dersten dökülürdü. Sonradan bu dersi kaldırmışlar. Neye yaradığını bugün dahi anlamış değilim. Akademik kariyer yapmak isteyenlere tercihi ders olarak okutulabilirdi.

**Prof. Dr. Hasan Özoklav tarafından verilen Mekanik ve Kinematik dersi, temel derslerden biriydi ve çok zordu. Öğrenciler bu dersten de çok zorlanırlardı. Çünkü, Hasan Hoca'nın notu kıttı.*

***Bu dönemde okuduğumuz malzeme dersi ise daha sonraki yıllarda okuyacağımız termodinamik dersiyle birlikte makine mühendisliğinin en önemli iki dersinden biriydi. Hocamız 28 yaşında, Türkiye'de en genç yaşta profesör olmuş Prof. Dr. Doğan Gücer idi.*

Makina mühendisliğinin temel malzemesi ise çeliktir. İnsanlığın gelişmesinin önündeki en büyük engel, ısıya dayanıklı malzeme yetersizliğiydi. Dünyada ısıya dayanıklı ne kadar çok maden bulunabilirse teknoloji o kadar ilerleyebilirdi. Bu özelliklerinden dolayı tungsten, volfram ve ülkemizde çokça bulunan bor, stratejik madenler sınıfına girerdi.

Kardeşim Selami ile mühendislik konularını tartışırdık. O, İnşaat Mühendisliğini okuyordu. Onlarda statik, bizde mekanik ve dinamik, onlarda beton ve betonarme bizde çelik ve karbon temel ders ve elemanlardı. İnşaat mühendisliğinin temel dersi Mukavemet, makine mühendisliğinin temel dersi Termodinamik idi.

****Termodinamik dersini kavramayan kişi makine mühendisi olamazdı. Termodinamik, en basit anlatımı ile ısı bilimidir. Makine mühendisliğinin bütün uğraşı, hareketli elemanların birbirine sürtünmesinden oluşan ısının nasıl kontrol edileceğiydi. Isı kontrol edilmezse malzemeleri tahrip ettiğinden bunun önüne geçmek gerekiyordu. Termodinamik dersimizin hocası Prof. Dr. Lemi Ulugöl çok değerli bir hocaydı.*

Bu dersle birlikte Isı Makinaları dersini veren diğer hoca, İTÜ Rektörlüğünü yapmış, Fransız Legion de Honour ödülünü kazanmış Ord. Prof. Dr. Fikret Narter idi.

****Diğer önemli bölüm kısa adıyla Motor kürsüsü tarafından verilen derslerdi. Prof. Dr. Necmettin Erbakan ile Prof. Dr. Hikmet Binark bu kürsüde sürekli rekabet halindeydiler. Motor ve pistonlu makine dinamiği, aktarma organları bu derslerin ana konularıydı. Necmettin Hoca'nın derslerinin kürsü başkanı olan Hikmet Hoca tarafından Cuma namazı saatlerine denk getirildiği söylenirdi. Bu nedenle Necmettin Hoca iki ders arasında teneffüs yapmaz ve namazı kaçırmazdı. Prof. Dr. Hikmet Binark motor dersinin yanında daha çok gemilerde dizel motorları ve gaz türbinleri derslerine gelirdi. Bizim dönemimizde İTÜ Rektörlüğüne seçildi.*

Prof. Dr. Necmettin Erbakan ise kurduğu Gümüş Motor fabrikası ile motor yapımında ülkemizde bir çığır açtı. Sonraları atıldığı siyasette, Bülent Ecevit ile yaptığı koalisyon hükümeti, ülkeye 1974 yılı Kıbrıs zaferini kazandırdı. Daha sonraki yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı oldu. İtiraf etmek gerekir ki ülke olarak ne yazık ki Necmettin Hoca'nın kıymetini anlayamadık. O bir dâhi idi.

*****Sonradan TC Hükümetlerinde bakanlık görevi yürüten Prof. Dr. Nimet Özdaş atom fiziği ve nükleer teknoloji bölümünde ülkenin öncülerinden biriydi.*

******Ord. Prof. Dr. Hilmi İleri ve Prof. Dr. Lütfullah Ulukan, Makine elemanları ve Takım tezgahlar derslerini,*

Prof. Dr. Cahit Özgür, Su makinaları ve hidrolik türbinler derslerini,

Prof. Dr. Saffet Müftüoğlu Akışkanlar dinamiği ve Hidro Mekanik derslerini,

Prof. Dr. Kemal Kafalı, Gemi hidro dinamiği ve Gemi inşaatı derslerini,

Prof. Dr. İlhami Cıvaoğlu, Endüstri mühendisliği, fabrika kuruluşu ve organizasyon derslerini verirlerdi.

Burada bahsetmediğim Aero dinamik, uçaklar ve bu gibi özel konular son sınıfta özel tercihlere göre okutulurdu.

Prof. Dr. Kemal Kafalı da sonraki yıllarda İTÜ Rektörlük görevini yürüttü.

Prof. Dr. Saffet Müftüoğlu'nun bir öğrencisi tarafından bıçaklanarak öldürülmesi okul hayatımızın en acı olayı idi.

1960 Askeri müdahalesinden sonra bazı üniversite hocaları görevlerinden uzaklaştırılmışlardı. Bu hocalar 147'ler olarak anıla geldi. Ülke, yetişmiş seçkin elemanlarını hoyratça harcıyordu. Oysa bilim dünyasına siyasilerin müdahalesi ülkenin geleceği açısından son derece yanlıştı. Bunlardan Mekanik hocası Prof. Dr. Feyyaz Berker ile Metalografi hocası Prof. Dr. Nurettin Çuhadar, af çıktıktan sonra da görevlerine geri dönmediler. İkinci büyük acı bilim dünyasındaki bu kıyımdı.

İTÜ Makine Fakültesi burada bahsedemediğim ama hepsini saygıyla andığım öğretim elemanlarıyla çok güçlü bir teknik donanımına sahipti. Okuyan öğrenciler de nitelikli öğrencilerdi.

Ülke bu potansiyelden yeterince yararlandı mı? diye sorarsanız ‘‘ Evet yararlandı.’’ cevabını veremiyorum. Siyasilerin tercihleri nedeniyle bu yeteri kadar gerçekleşmedi. Cumhuriyetin gösterdiği hedeflere doğru yürümeye devam edebilseydik, bugün uçak ve tank motorunu rahatlıkla yapabilir, uçağını uçurabilir, teknoloji alanında dünyada söz sahibi bir ülke olabilirdik.

5.3 Mezuniyet ve Ülke hizmetine koşuş

Diploma çalışmasında 50 HP'lik bir dizel motoru projesini yaptım. Okuldan iyi derece ile mezun oldum. Artık Ülkeme bu alanda hizmet edebilirdim. Diplomamla bu yetkiye sahip olmuştum.

Ben 1966 yılında mezun olunca Erzurum DSİ'de işe başladım. DSİ'de 1 yıl çalıştım. Yaptığım hizmet iş makinalarını çalışır halde tutmaktı. Bunun için atölyeler yapılmış ve pek çok usta-işçi istihdam edilmişti. Verimlilik çok düşüktü. Verimliliği artırmak için yaptığım çalışmalar çevremden destek bulmadığı gibi yönetim kademesinin de nedense pek hoşuna gitmedi. Bu şartlarda mühendislik hizmeti yapamayacağımı anlayınca askere gitmeye karar verdim.

1967 yılında ailece Erzurum'dan taşındık. Ben de aynı yıl yedek subay olarak askere gittim, 24 ay askerlik yaptım. 6 aylık Piyade Okulu eğitiminden sonra asteğmen oldum. Meslek kurası çekerek Ağrı İnşaat Emlak Müdürlüğüne atandım, 1 yıl sonra teğmen oldum, 6 ay sonra da teğmen rütbesiyle terhis oldum.

Terhisten sonra DSİ'ye geri dönmedim ve Ekim 1969 tarihinde hocam rahmetli Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın İstanbul'da kurduğu Pancar Motor AŞ de İmalat Müdürü olarak göreve başladım. Ülkeye özlediğim mühendislik hizmetini motor üretimiyle vermekteydim. Kısa bir süre içinde motor üretimini yılda 100 bin adete çıkarmayı başardık.

6-Cumhuriyetin 1970 yılındaki durumu

6.1- Türkiye

1970 yılında Ülkenin ekonomisi dar boğaza girmiş 10 Ağustos'ta %66,6 oranında devalüasyon yapılarak ABD Doları 9 TL'den 15 TL'ye çıkmış. Kişi başı milli gelir satın alma paritesine göre 3600 dolar civarında. Ülke fakirlik çemberini kıramamış. Erzurum, Ülkenin ekonomik gelişmişlik haritasında belirlenen 6 bölgenin en kötü 5.Bölgesinde yer alıyor. Kişi başı milli gelir ortalama milli gelirin % 71,6 oranında ve 2577 dolar civarında.

6.2 Erzurum ekonomik yönden ne durumdaydı?

OĞUZ Ailesi olarak bizler, 1967 yılında Erzurum'dan ayrıldık. 1970 yılında Erzurum'daki ekonomik durum şöyleydi.

- Fert başına milli gelir: Ülke ortalamasının %28 altında.
- Milli bütçeye verdiği ile Milli bütçeden aldığı: Erzurum devlete daha az vergi ödüyor, devlet bütçesinden ödediği vergiden daha çok destek alıyor.
- Ticaret: İran transit ticareti çalışıyor ve ticaret canlı.
- Tarım ve hayvancılık: Köklü bir atılım gerçekleşemedi. Atatürk Üniversitesi bölgeye bu konularda henüz belli bir canlılık getiremedi.
- Sanayi: Organize Sanayi bölgesi yeterince gelişemedi. Büyük sanayi yok denecek kadar az.
- Turizm: Kış turizmi potansiyeli var ama yeterli değil. Gelişme yolunda.
- Eğitim: Çok sayıda ve çeşitte eğitim kuruluşu var. Oldukça iyi.
- Sağlık: Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi bu sektörü daha ileriye götürecektir.

Bu tespitlerden sonra İlhami OĞUZ'un Erzurumla ilgili değerlendirmelerine bir göz atalım.

“Ben doğmadan 3 sene önce şehre tren gelmiş. Demir yolunun gelmesi ile yaşanan yavaş yavaş değişmeye başlamış, ama eski yaşantının izleri devam etmekteydi. Sayılı birkaç yolun birleştiği bu havza uzun kış aylarında yine kendine yetmeye çalışıyordu.

6.3 1970 yılında Erzurum'un ana karakteristikleri şöyleydi.

***Kültürel yapı:** *“Muhafazakâr bir toplum. Gelişmeye yeterince açık değil. Dini hayat oldukça etkili. Ancak küçük menfaatler, dostlukların önüne geçebiliyor. İnsanlar başkasının kendisinden ileri gitmesini istemiyor. Hasetlik duygusu ve kibire dayalı kırgınlıklar akraba ilişkilerini olumsuz etkileyecek kadar yaygın.*

Kartal- Erzurumlular derneğinde konuşan bir Dadaş yanındakine dönerek soruyor. “Gardaş! Erzurum'a gitmişsin. Erzurum nasıl? Çok iyi. Ezengil nasıl? İyi. Da-yingil nasıl? İyi. Emmingil nasıl? Cevap yok. Ola duymadın mı emmingil nasıl? Bilmirem. Niye? Küsüliyk.”

Cumhuriyetin temellerinin atıldığı bu şehir, inkılaplar ve yenilikler nedeniyle Cumhuriyet ilkelerine ters düşmüş durumda. Sorumlu olarak gördüğü CHP'yi seçimlerde cezalandırmakta.

Seçtiği partilerden yeterince yararlanamamasına rağmen dini söylem yönünden bu partileri kendisine daha yakın görmekte. Eğitim alanında ülkenin önde gelen merkezlerinden biri olmasına rağmen kız öğrenciler üzerindeki baskı azalmış olsa da hala devam ediyor. Ancak toplumda büyük bir öğrenme hevesi var. Köylüler çocuklarını okutmak için gayret gösteriyorlar.

**Sosyal yapı: Erzurum tarihi boyunca bir yönetim merkezi olmuş. Bu nedenle bu kentte saray kültürünün izlerini görürüz. Şehirde büyük sanayi yok. Zanaat ve onun oluşturduğu bir esnaf tabakası var. Şehir tarihi İpek Yolu üzerinde olduğundan aynı zamanda önemli bir ticaret merkezi konumunda. Bu konumunu halen devam ettirmekte.*

Erzurum uzun yıllar istilalara uğramış ve tahrip edilmiş. Bu olaylar şehre dışarıdan pek çok yabancı kültürün gelmesine sebep olmuş.

Şehirdeki nüfusun ağırlığını Türk Müslüman toplumu teşkil etmektedir. Eskiden %15-20 oranındaki Ermeni nüfusu görünürde ortadan kalkmıştır ama bunun yerini dönmeler almıştır.

Kafkasya'dan göç eden ve İran kültürünün etkisinde olan Azeriler, Hristiyan Gürcüler, Doğu Karadeniz halkları (Lazlar), Kuzey Kafkasya'dan gelen çeşitli etnik topluluklar ve güneyden gelen Kürt kökenli topluluklar vardır. Bu yapısı ile şehir kozmopolit bir yapıya sahiptir. Ancak bu topluluklar arasında etnik ayırım yoktur.

**Ekonomik yapı: Zanaat (kuyumculuk, bakırcılık, el dokuması, dericilik vs) şehrin temel ekonomik gücüdür. Ermenilerin elinde olan kuyumculuk, onlardan Müslümanlara geçmiştir. Ticaret şehrin ikinci büyük gelir kapısıdır. Hanların ve kervansarayların varlığı bu faaliyetlerin tarihini kanıtlar. İran üzerine yapılan ihracat ağırlıklı ticaret bu işin ağırlığını teşkil eder. Ayrıca şehir İstanbul ile civar küçük kentler arasındaki toptan ticaretin merkezidir.*

Hayvancılık ve onun ürünleri bölgenin en önemli üretim kaynağıdır. Kombina ve Şeker fabrikası ile bu sektör desteklenmiştir. Ancak bölgede hayvancılıkla ilgili sanayi gelişmemiştir. Bölge bu konuda hammadde üreticisi konumundadır. Bürokratik merkez olması nedeniyle Devlet tarafından şehre önemli ölçüde kaynak transferi söz konusudur. Buna son yıllarda üniversite öğrencilerinin katkısı eklenmiştir.

Turizm, özellikle dağ-spor ve sağlık turizmi son yıllarda atılım yapmaya başlamıştır.

Esnaf ve tüccar tutucudur. Toplumda savaşların getirdiği güvensizlik sorunu yenilememiştir. Bu nedenle Aşkale Çimento Fabrikasında olduğu gibi sermaye sahiplerinin bir araya gelerek büyük girişimler yapmasına pek rastlanmaz.

Böyle bir yapıya sahip olan şehirde ciddi bir ekonomik kalkınma beklenemez. Ancak şehrin coğrafi konumu ona yeni olanaklar sağlayabilir.

6.4 Erzurum'da yapılması gerekli işler

Uzak olduğu için Erzurum'da sanayi gelişmez düşüncesi yanlıştır. Şehrin olağan üstü imkanları vardır ve bunların değerlendirilmesi gerekir. En büyük eksiklik müteşebbis ve enerji eksikliğidir.

**Gelecekte şehir doğudaki Azerbaycan ve Türk Cumhuriyetlerinin petrol ve doğal gaz kaynaklarının batıya transfer merkezi olabilir. Şehir bu konumundan yararlanmalı ve burada bir petrol rafinerisi kurulmalıdır. Bu rafineri ile Batman'da olduğu gibi bölgede hem istihdam sağlanacak hem de kimya sanayiinin alt yapısı oluşturulmuş olacaktır.*

**Doğal gaz boru hatlarından elde edilecek gaz ile en az 2 000 MW güçte bir termik santral kurulmalı, böylece şehrin ısınma sorunu çözülmeli, bunun yanında sanayinin ihtiyacı olan enerji elde edilmelidir.*

**Hayvancılığın geliştirilmesi Erzurum ve yöresi için hayati önem taşımaktadır. Bu sektördeki gelişmelere Atatürk Üniversitesi öncülük etmelidir. Bu maksatla Erzurum ovasının sulanması gerçekleştirilmeli, yonca başta olmak üzere yem bitkisi üretimi artırılmalıdır.*

Şeker fabrikası Erzurum için stratejik bir öneme sahiptir. Kapasitesi artırılmalı, teknoloji geliştirilmelidir.

Erzurum'da deri ve kimya endüstrisi kurulmalıdır.

**Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi öncülüğünde yapılacak yeni tesislerle şehir sağlık konusunda bir cazibe merkezi haline getirilmeli, kaplıca turizmi teşvik edilmelidir.*

**Kar, Erzurum'un bugüne kadar çilesi olmuştur. Bundan böyle şehrin nimeti olacaktır. Bu maksatla dağ turizmi ve spor turizmi şehre can verecek bir kaynak konumuna getirilmelidir.*

**İran, istikrarsızlığa sürüklenmektedir. Transit ticareti sekteye uğrayabilir. Bu neden Erzurum'u Karadeniz'e ve Kafkasya'ya bağlayacak kara ve demiryolu inşaatları gerçekleştirilmelidir."*

İlhami Oğuz'un Erzurum'un geleceği ile ilgili düşünceleri özetle bunlardı. Şehirden ailece ayrıldık ama gönlümüz hep Erzurum'da kaldı.

6.5 Ülkenin gelişmesindeki en önemli kurum: Üniversiteler.

Eğitimin önemi: Cumhuriyet kurulduğunda Osmanlıdan çok cahil bir toplum devraldı. Hem dini cephe hem de bilim cephesinde var olan bu cehaletin önüne geçmek ve sağlıklı nesiller yetiştirmek Cumhuriyet yönetiminin ilk büyük hedefini teşkil eder.

Okullarda din eğitimi verilmediği için bu konuda büyük aşama sağlanamadı. Bu eğitim Diyanet İşlerinin üzerine yıkıldı. Onlar da yetersiz kaldılar. Din eğitimi kapatılan medreselerin, tekke ve zaviyelerin yer altına inmesi ile, halkın desteğini alarak sürdürüldü. Sonuçta taassup önlenemedi. Gerçek İslam, yaşama özgürlüğüne kavuşamadı. Bilimsel eğitimle yetiştirilen insanlar, dini eğitim görmediklerinden İslami ahlaktan yoksun yetiştiler. Başarılı hizmetler yaptılar. Ancak Ülkeyi beklenen gelişmişlik çizgisine taşıyamadılar.

Demokratik sistem, dindeki cehaleti alabildiğine istismar etti. Cumhuriyetin getirdiği değerler, özellikle bilimsel değerler erozyona uğradı. Erzurum bu gelişmede Cumhuriyet değerlerinin yanında yer almadı. Oysa Erzurum eğitim alanında o zamanlar ülkede örnek gösterilebilecek bir yapılanmaya sahipti. Her türlü eğitim kurumu vardı. Bu şehir Türkiye’de üniversiteye sahip 4. Şehirdi.

Bilginin ve Üniversitenin önemi: İnsanın en büyük gücü aklıdır. Akıl ancak bilgi ile değer kazanır. Akıl bir motorsa bilgi onun yakıtıdır. Tanrı ilk insanı yarattığında ona eşyanın isimlerini öğretti ve onu meleklerle birlikte imtihan etti. Melekler soruların cevabını bilemediler. İnsan bildi. Aklını kullanan insan bu nedenle diğer varlıklardan üstündür. Yine bu nedenle Tanrı Kuran-ı Kerimde akıl sahiplerini sorumlu tutmakta ve insanı *“Siz hiç ders almaz mısınız? Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?”* soruları ile sürekli uyarmaktadır.

Bilgi güçtür. İnsanoğlu çevresine üstünlük sağlamak için tarih boyunca sürekli olarak bilgi peşinde koşmuştur. Bilgilerden oluşan demete **ilim** denir. Bir kısım bilgiler deney ve gözlemlerle elde edilir ki bunlara **pozitif ilim** denilir. Pozitif ilimler insanlığın yaşamını kökünden etkileyen ve değiştiren itici güçtür. Matematik, fizik, kimya ve biyolojiden oluşan **teknoloji**, ilimde başattır. Ülkelere yeni ufuklar açar ve bu bunlara sahip olanlar diğer toplumlara üstünlük sağlarlar.

Üniversiteler birer bilim yuvasıdır. Buralarda her türlü bilim tahsil edilir. Fakülteleriyle, enstitüleriyle, her türlü laboratuvarlarıyla yeni bilgilere ulaşılır ve bu bilgiler insanlığın hizmetine sunulur. Üniversite eğitimi, genel eğitim sürecinin son safhasıdır. Bu eğitimi alan kişiler artık üretim yapabilecek bir niteliğe kavuşmuşlardır. Ya da öyle olmalılardır.

Bir ülkenin eğitim düzeyi, okuma yazma oranı ile değil o ülkedeki üniversite mezunlarının sayısına ve bunların aldığı eğitimin kalitesine göre değerlendirilir.

Bir üniversitenin kalitesi ve değeri ise yaptığı bilimsel çalışmalar ve bunların uluslararası yayınlarla evrensel bilim dünyasına yaptığı katkıya göre belirlenir.

Bilim insanı, daima araştıran, yeni bilgiler bulan veya bulmaya çalışan kişidir. Üniversitelerde ders veren ve doktor, doçent, profesör unvanlarıyla anılan hocalar bilim insanı niteliğine uymalıdır. Bu kişiler yaptıkları araştırmalar sonucunda elde ettikleri yeni bilgileri uluslararası yayın kuruluşlarında yayınlamaya, insanlığın hizmetine sunmalıdırlar. Bunu yapabilenlere ve bilgilerini kitap haline getirerek evrensel bilim dünyasına katkıda bulunanlara **bilim adamı** denilir.

Bu kadrolara geçebilmek için konulmuş şartları sağlamanın ötesinde bu çalışmalar devam etmelidir.

Bunu yapamayanlar, adları profesör olarak anılsa dahi bilim adamı değillerdir. Hele eğitim verdikleri üniversitelerde okuttukları dersin kitabını dahi yazamayanlara profesör denilemez. Bunlara olsa olsa yüksek lise öğretmeni denilebilir.

6.5.1 Ülkemizde üniversite eğitimi:

1981 Anayasası ile yapılan yüksek öğretim kurumları reformu sonucunda YÖK kurulmuştur. Kurucusu Prof. Dr. İhsan Doğramacıdır. YÖK’ün merkezi Ankara’dadır. Türk yükseköğretim sistemi 1982’den itibaren YÖK tarafından yönetilmektedir.

YÖK öncesi: Ülkemizde 27 üniversite ve bunlara bağlı fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuvar ve yüksek okullarından oluşan birleşik bir yapı mevcuttu. Üniversiteler kendi iç işlerinde özgürdüler. 06 Kasım 1981 tarihinde Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) kurulunca üniversiteler özgürlüklerini kaybettiler ve YÖK çatısı altında yönetilmeye başlandılar.

YÖK sonrası: Ülkemizde her şehirde bir üniversite kurulması ve özel üniversitelerin açılması furyası başladı. Özel veya vakıf üniversiteleri para karşılığında ve zayıf bir eğitimle diploma vermeye başladılar. Küçük şehirlerde kurulan üniversiteler öğretim üyesi bulamadılar. Bulabildikleri de seviyeli değildi. Çünkü ülkede bu kadar üniversitede gerekli düzeyde eğitim verecek akademik çalışma yapan yoktu. Bu açığı kapatmak için kariyer basamakları aşındırıldı. Pek çok kişiye hakkı olmadığı halde akademik unvan verildi. Bu bindiğimiz dalı kesmekten farklı bir şey değildi.

Üniversite eğitimi derslerden alınan bilgilerin çok daha ötesinde çeşitli bölgelerden gelen farklı kültürlere sahip öğrencilerin konuşup kaynaştığı, birbirine kültür ve yeni değerler aşıladığı böylece yepyeni değerlerin oluştuğu mekanlardır.

Küçük illerde açılan üniversiteler yöresel kaldıkları için üniversite olma vasfını kazanamadılar. Lise üstü birkaç yıl eğitim vermenin ötesine geçemediler. Öğrenciler öğretim üyelerinin ve görevlilerinin niteliği ölçüsünde eğitim alabildiler. Yeterli eğitimi görmeden kolayca diploma verilen gençler iş bulamadılar. **Ülke gençliğine yapılan en büyük kötülük buydu.**

Bugün Ülkemizde 131 resmi 78 özel olmak üzere toplam 209 üniversite mevcut. Bu kurumlarda 30 562 profesör, 17 778 doçent, 41 508 doktor, 38 289 öğretim görevlisi ve 51 548 araştırma görevlisi olarak toplam 179 685 bilim insanı var. Görünüşte dehşet verici bir rakam. Ama içi boş. Bunu üniversitemizimizin uluslararası akademi dünyasındaki yerinden anlıyoruz.

2000 yılı başlarında dünyadaki 400 üniversitenin arasına giren üniversite sayısı ülkemizde 12 iken bugün 0. İlk 500 arasına giren 1, ilk 600 arasına giren 2, ilk 700 arasına giren 2 ve ilk 800 arasına giren 3 üniversitemiz var. Bunlardan biri 250 yıllık mazisi olan, mezunu olduğum İTÜ.

Bu üniversitelerin yerleri sürekli değişiyor. Genel olarak geriliyoruz. 500 yıllık mazisi olan İstanbul Üniversitesi ilk 1000 üniversite arasında yer alamazken Atatürk Üniversitesi kaçınıcı sırada? Çok gerilerde olduğunu biliyorum.

Bu bilgilerden sonra Erzurum'un geleceği için umut bağlanan Atatürk Üniversitesi'ni biraz gözden geçirelim. Kendimizi biraz sorgulayalım.

6.5.2 Atatürk Üniversitesi

Ülkemizde 1933 yılından 1973 yılına kadar kurulu 9, A kategori Devlet üniversitesinden biri olan Atatürk Üniversitesi, ABD Nebraska Üniversitesinin öncülüğünde hazırlanan bir plan ve tedrisat programına göre 1957 yılında eğitim hizmetlerine başladı. Bu üniversite bölgesel bir kalkınma için gerekli alt yapıyı hazırlayacak, bölge halkı ile bütünleşerek kalkınma projelerini hayata geçirecekti. Bu nedenle bu üniversite Türkiye'de bir ilkti. **Üniversite sadece bilim ve eğitimle uğraşmayacak, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasının motoru olacaktı.**

Kuruluşundan itibaren Atatürk Üniversitesinde Rektörlük görevini yapan hocalar; Ahmet Özel 1957-58, Esat Kadester 1958-59, Sebahattin Özbek 1959-60, Bekir Sıtkı Baykal 1960-61, İbrahim Karaca 1961, Eyüp Hızalan 1961-64, Muharrem Köksal 1964, Osman Okyar 1964-1967, Ali Ertuğrul 1967, Reşit Sönmez 1967-69, Kemal Bıyıkoglu 1969-76, Hurşit Ertuğrul 1976-92, Erol Oral 1992-2000, Yaşar Sütbeyaz 2000-2008, Hikmet Koçak 2008-2016 ve Ömer Çomaklı 2016.

Rektörler üniversitenin gelişmesinde etkili karar adamlarıdır. Başta hocalarımız olmak üzere Atatürk Üniversitesinin gelişiminde emeği geçen herkese şükranlarımı sunarım.

2022 itibariyle Atatürk Üniversitesinde 760 akademik personeli var. 641 Prof, 329 Doç, 596 Dr, 559 öğretim ve 635 araştırma görevlisi ile 23 fakülte, 8 enstitü, 1 yüksek okul 1 konservatuvar 12 meslek yüksek okulunda eğitim hizmeti veriyor. 12 158 ön lisans, 36 195 lisans 7 170 yüksek lisans 2 599 doktora toplam 58 122 öğrenci eğitim görüyor. Erzurum Teknik Üniversitesiyle birlikte ildeki toplam öğrenci sayısı 75 470. Öğrenci sayısının il nüfusuna oranı: %10. Türkiye’de 8. sırada.

***Dev bir kuruluş olan Atatürk Üniversitesi kuruluşundaki bölgesel kalkınma görevini yerine getirebildi mi?**

Bir mühendis olarak Atatürk Üniversitesinin geçen 65 yıllık hayatında Erzurum’a ve çevresine ne ölçüde katkıda bulunduğunu anlamak istiyorum. Bunun için yapılan bir bilimsel çalışmanın sonuçları ile Üniversitenin **2010-2013** yıllarındaki performanslarını inceleyelim. Bu çalışma 2013 yılındaki **104** devlet üniversitesi üzerinden 6 ayrı konuda yapılmış.

*Performans değerlendirme/ Yıllar	2010	2011	2012	2013
1- Öz gelir puanı				
Puan	: 57.06	59.80	57.94	48.53
Ülke sıralaması	: 40	32	44	57
2-Öğretim yapısı				
Puan	: 82.45	82.25	81.18	78.74
Ülke sıralaması	: 10	10	11	14
3- Öğretim kalitesi				
Puan	: 148.04	124.31	107.94	71.37
Ülke sıralaması	: 27	35	46	76
4- Bilimsel yayın				
Puan	: 160.78	152.45	159.31	156.37
Ülke sıralaması	: 28	35	29	31
5-Proje verimliliği				
Puan	: 90.07	168.14	133.09	90.32
Ülke sıralaması	: 35	8	22	49
6-Yenilik, girişim, tercih				
Puan	: 46.08	72.75	71.37	68.24
Ülke sıralaması	: 56	23	23	25
7- Genel durum				
Puan	: 584.49	659.71	602.40	503.16
Ülke sıralaması	: 25	15	25	38

8. Değerlendirme:

Yukarıdaki puanlardan A kategorisi olarak bölgenin gelişmesi için kurulan Atatürk Üniversitesinin yerinin çok iyi olmadığı ve sürekli gerilediği görülmektedir.

Bunun başlıca sebepleri olarak yerelleşme ve onun alt bileşeni olan politikleşme ile kitleselleşme sayılmaktadır. Benzeri durum aynı yıllarda kurulan Trabzon- Karadeniz Teknik Üniversitesi ve daha sonraki yıllarda kurulan Diyarbakır- Dicle Üniversitesi için de geçerlidir. Bu şehirler sosyal yapıları ile üniversitelerin gelişimine olumlu katkı sağlayamamışlardır.

Atatürk Üniversitesinden mezun bir tıp çalışanına sorduğumda *“Üniversitemiz 1990 yılına kadar çok iyiydi. Ne olduysa o tarihten sonra sürekli gerilemeye başladı.”* cevabını almıştım.

Atatürk Üniversitesinin 5 rektörü, Erzurum Lisesi mezunudur. Üniversitede Erzurum Lisesi mezunu pek çok profesör bulunmaktadır. Rahmetli Profesör Sabri Çolak, *“Atatürk Üniversitesi bu günkü seviyesine Erzurum Lisesi sayesinde gelmiştir.”* demekle aslında her şeyi açıkça anlatmış.

Atatürk Üniversitesinde 1992 yılında doktora yapan sözüne güvenilir bir arkadaşla sordum. Şunları söyledi. *“Doktora ve üstündeki kariyerlere sahip kişilerin büyük çoğunluğu yabancı dil bilmez. Bu nedenle yabancı dilde yayın sayısı çok yetersizdir. Akademisyenlerin aldıkları maaş yüksek, kampüste sosyal yaşam şartları çok iyidir. Bu durum insanları profesör olmaya sevk etmiştir. Bilimsel çalışma ikinci planda kalmıştır. Atatürk Üniversitesi Erzurum şehrine sırtını dönmüş, kendi kampüsü içine kapanmıştır. Bu üniversite bölgesel kalkınma işlevini tamamen yitirmiştir.”* Atatürk Üniversitesi mezunları bu gerçeklere şüpheşiz üzüleceklerdir. Ne demiş şair, “Neler, neler yapmadık bu memleket için? Kimimiz öldük. Kimimiz nutuk söyledik.”

7- Anılar: Bu dünyadan bir İlhami OĞUZ geçti

7.1 İlhami OĞUZ arkadaşlarını anlatıyor

“Andıkça geçen günleri hasretle derinden, Viran oluyor gönlüm İlahi kederinden.” Vefat eden arkadaşlarımı sizlere anlatmalıyım. Bağrımızı yakarak aramızdan ayrıldılar. Hepsine Tanrıdan rahmetler diliyorum.

Erdal ERCİŞ:

Erdal benden bir-iki yaş büyüktü. Kendisi ile lise yıllarında sınıf arkadaşı olduk. Vanlı Hamit Bey’in oğluydu. Sanırım 7 kardeşiler. Ağabeyi Vahit Erciş’i İstanbul’da tanıdım. Bizden epey yaşlıydı. İstanbul Hukuk Fakültesinde her sınıfta iki üç senede geçerdi. Hayatı bu kadar iplemeyen pek az insan vardır. Palavralarından geçilmezdi. “Üçüncü orduya ihale ile erzak temin ediyorum.” derdi. Mahalleden adı gibi bir oğlan olan Taşkın’la tavla oynadığı zaman bütün kahve halkı onları seyredirdi. Bir gün teyzemin oğlu Dursun Ağabey ile kahveye gittik. Vahit Ağabeyi görünce hemen tanıdı “Bu bizim köydeki değirmenlere yakın mezbahada kasaplık yapar. Hayvan keser, askerlere teslim ederdi.” dediğinde palavra sandıklarımızın bir kısmının gerçek olduğunu anladık.

Vahit Ağabey ne yazık ki çok yaşamadı. Kalp krizinden 50 yaşında vefat etti. Daha önceleri bu ailenin en küçük oğlu Selami'nin yaştı Mazhar da kalp krizinden vefat etmişti. Erdal ve O'nun küçüğü Yücel ile İTO takımında beraberdik.

Erdal, olağanüstü hareketli ve atletik bir yapıya sahipti. Futbol, basketbol oynar, jimnastik yapardı. Selami ile liseyi bitirerek İstanbul'a geldi. Erzurum öğrenci yurduna yerleşti. Üniversite imtihanlarına girmek için gelen öğrencilere yurt müdürlüğü geçici olarak müsaade ederdi.

Yurtta geçen bir olayı anlatayım. Yurt, yaz tatilinde bakımdan geçmiş, badana boyası yapılmış, ranzalar yerleştirilmiş. Erdal, Müfit, Saim, Necdet, İlhami, Sefa bir odada sohbet ederlerken birdenbire Erdal ranzalara tutunarak spor ayakkabıları ile tavana vuruyor ve ayak izi tavana çıkıyor. Yurdu teftiş eden müdür tavana bakıp bu ayak izini görünce yanındaki Kemal Ağabeye dönerek "Ula Kemal, bu yeni yetmeler yohsa tavanda mı gezirler?" diye tarzde bulunuyor.

Erdal, İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesini kazandı. O fakültede 2 yıl okudu. Ancak ikinci yılın derslerinden sanırım bio- kimya dersini veremediği için fakülte ile ilgisi kesildi. Çok üzölmüştüük. Aslında kendisi de çok çalışmıştı ama doktor olmak nasip değölmüş. Sonra Eskişehir'deki Eczacılık Faköütesinden mezun oldu. Erzurum Cumhuriyet Caddesinde Defne Eczanesini açtı. Orada bu mesleğe devam etti. Bana "Eczanenin arkasındaki laboratuvarıda ilaç yapıyorum." derdi. Atatürk Üniversitesiinden Prof. Dr. Aysel Hanım ile evlendi. Çocukları oldu. Mutluydu.

Sonradan Erdal'ın kalp krizi geçirdiğini duyduk. Atlatmıştı. Kendisine dikkat ettiğini söylerdi.

En son Selami'nin İBB Başkan danışmanı olduğı dönemde onu yanımıza alıp Ani Harabelerini, Kars Kalesini ve Köprüköy Şehitliğini gezmiştik. Ailesi ile Güzelyurt Lokantasında yediğimiz yemek onu son görüşümüzdü. Bir süre sonra kalp krizinden vefat ettiğini öğrendik.

Daha sonra Yücel'de aynı sebepten aramızdan ayrıldı. Kalp ve damar zafiyeti bu aileyi aramızdan aldı götürdü. Erdal, içten, samimi, hiçbir kötölüğü olmayan delikanlı bir arkadaştı. Sızısı gönlümde hep kalıcı ve yakıcı. Tanrıdan sonsuz rahmet diliyorum

Yalçın TUNCER:

Yalçın Ağabey ile Kuloğlu Mahallesiine taşındığımızda tanıştık. Bizden birkaç yaş büyüktü. Ailelerimizin yakınlığı bizi de birbirimize yakınlaştırdı. O kardeş, biz ağabey kazandık. Yalçın Ağabeyin annesi O küçük bir çocukken ölmüş. Akrabadan çocuğı olmayan Kazım Beyler onu evlatlık edinmişler, nüfusa geçirmişler, el üstünde büyötmüşler. Bizler fakirdik ama çalışkandık. O zengindi, derslere pek çalışmazdı. Bu nedenle liseyi benden sonra Selami ile aynı dönemde bitirdi. Ailece İstanbul'a taşındığımızda beraberliğimiz devam etti. O, Özel Şişli İktisadi Ticari İlimler akademisini bitirdi. Bakırköy'e taşınıp orada ticarete atıldı.

Çocukluktan gelen alışkanlıklardan olsa gerek pek başarılı olamadı. Akrabası Nesrin Hanım'la evlendi. İki kızı oldu.

Yalçın Ağabey, gecenin geç saatinde fitil gibi sarhoş, telefon eder, “Beni niye yalnız bırakıyorsunuz?” diyerek saatlerce konuşur, bize ağzına geleni söylerdi. Doğrusu derdini pek anlayamamıştım. Alkolik olmuş bilmiyordum. Öyle ya, saygın bir ailesi vardı. Bize pek karışmak düşmezdi.

Bir süre sonra Yalçın Ağabeyin ailesiyle Ankara’ya taşındığını öğrendim. Nesrin Hanım’ın ağabeyleri Ankara’da üst düzey makamlarda, üniversitelerde hoca idiler. Yalçın Ağabey için böylesi daha iyi olmuş diye düşündüm ve biraz rahatladım.

Aradan kaç yıl geçti hatırlamıyorum. Yalçın Ağabeyin bir hastanede yalnız başına öldüğünü, kimliğini rahmetli sendika başkanı Mahmut Ağabeyin tespit ettiğini, durumu akrabalarına haber verdiğini, cenazesini Kocatepe Camii gasilhanesine götürdüğünü öğrenince şok oldum.

Ailesi, yakın akrabaları niye bakmamışlar? Ona sahip çıkmamışlar? Düşünceyle Zeki ve Selami ile Ankara’ya yola çıktım. Çözemediğim garip bir durum vardı. Gerçeği cenaze namazına gelen Saim’den öğrenince Selami hüngür hüngür ağlamaya başladı. O’nu bir türlü susturamadık. Cenaze namazı Koca Tepe Camiinde öğle vaktinde Erzurumlu arkadaşların katılımı ile kılındı. Cenazeyi eşi, kızları, Vahap Bey’in kızı ve ismini vermekten imtina ettiğim akrabalarıyla birlikte Karşıyaka Mezarlığında toprağa verdik. Kabre onu Saim indirdi. Eşi Nesrin Hanım çok üzgündü ve durmadan ağlıyordu. Meğer kızları ile kocasını terk etmiş ve Ankara’dan ayrılmışlar. Ağabeyleri de Yalçın Ağabey’e hiç sahip çıkmamışlar. Bu olayın gerçek sebebini bilmiyorum.

Yıllar öncesini düşündüm. İstanbul, Fatih’teki öğrenci yurduymdaydım. “Seni bir bey arıyor.” dediler. Karşıladım. Yan odada misafir ettim. “Ben Yalçın’ın babasıyım. Onu benim elimden aldılar. Mutlu olduğunu duyduğum için bugüne kadar müdahale etmedim. Görsem tanımam. Sizden ricam uygun bir yerde O’nun haberi olmadan O’nu bana göstermeniz. Oğlumu uzaktan göreyim ve biraz mutlu olayım. Bu imkânı bana sağlar mısınız?” dedi. Ben de “Yalçın Ağabey ile birlikte arkadaşlarla yarın şu saatte Renk sinemasına gideriz. Siz de orada olursanız. Uzaktan size gösteririz.” dedim. Söylediğim gün ve saatte sinemaya gittik. Girişte beklerken Yalçın Ağabey bize döndü “Şu adamı görüyor musunuz? Bize dikkatle bakıyor. Sanki bir yerden tanıyorum.” dedi. Zil çalınca babasının ricasını yerine getirmenin mutluluğuyla film salonuna girdik.

Babasını tanıyamayan Yalçın Ağabey, ne yazık ki Hanımı ve çocukları tarafından da yalnız bırakılmış. Ve bu durumdan bizim hiç haberimiz olmamıştı.

Haberimiz olsaydı onu yanımıza alır, bakar beslerdik. Çünkü o bizi kardeşi gibi bilirdi. İçimde ona karşı görevimizi yeterince yapamamamızın derin acısı hiç dinmedi. İçimizde en çok Selami üzüldü.

Hatırladıkça “Ah! Keşke. Haberimiz olsaydı.” der ve hala hıçkırıklara boğulur.

Kadere bakın. İnsan nelerle karşılaşılıyor? El bebek, gül bebek büyütülen ve daha 70 yaşına ulaşmadan aramızdan ayrılan Yalçın Ağabey’e Tanrıdan sonsuz rahmet ve mağfiretler diliyorum.

Doğan GÖZÜMOĞLU:

Doğan ile orta 1. sınıfta tanıştım. 4 yıl aynı sınıfta okuduk. Çok zeki ve çalışkandı. Gözümoğlu ailesi Erzurum'da tanınan bir aileydi. Ağabeyleri Necmi ve Gündüz ile ablası Gülümser lise öğrencisiydiler. Necmi ve Gündüz Ağabey futbol oynarlardı. Gülümser Abla çok güzel şarkı söylerdi. Ama hiçbiri Doğan kadar derslerinde başarılı değillerdi. Doğan sanki zekâ küpüydü. Bütün problemleri çözer, kütüphaneden Arapça metinde yeni problemler bulur, onları çözmeye çalışırdı. Ama büyüklerinin sosyal yaşantısı onda yoktu. Tanrı kabiliyetleri böyle paylaştırmıştı. Doğan, benim en yakın arkadaşlarımdan biriydi. Her sene iftihar listesine geçerdi. İftihara tek kişi geçtiğinden benim önümü hep keserdi. İçine kapanık, sakın bir çocuktuk. Lise 1. sınıfta Amerikalılar geldiler. Onu imtihan ettiler ve ertesi sene O'nu Amerika'ya götürdüler.

O tarihlerde Amerika'nın dünyanın dört bir tarafındaki zeki çocukları topladığını, bunlara geniş eğitim ve maddi imkânlar sağladığını, gelecek vaat edenleri tabiiyetine geçirerek bilimsel çalışmalarda onlardan yararlandığını ve bunun bir devlet politikası olduğunu bilmezdik.

Amerika'ya veya herhangi bir yabancı ülkeye davet edilmek, sonu düşünülmediği için ülkemizde büyük memnuniyetle karşılanırdı. Sonunu diyorum, çünkü gidenlerin bir kısmı geri dönmezdi. Farklı bir kültürün mensubu olurlar ve ülke bu beyinlerden yararlanma imkânını kaybetmiş olurdu. Bunun emperyalizmin bir başka yönü olduğunu sonradan öğrendik.

Doğan, ABD'de okudu. Sonra geri döndü. İTÜ Makine Fakültesinden mezun oldu. Aynı fakültede asistan oldu. Doçentliğe yükselmeden önce tekrar ABD'ye gitti. Niye gitti? Sebebini bilmiyorum. Belki burada yeterince bir çalışma olanağı bulamamış olabilir. Gidiş o gidiş. Bir trafik kazasında hayatını kaybettiğini öğrendik. Sanırım 35 yaşındaydı. Yanarım. Hem arkadaşşıma yanarım. Hem ülkemine uğradığı kayba.

Bazan düşünüyorum. Hayat çok ilginç. Bazı insanlar çok tembel. Dünya umurlarında değil, ama bunlar hayatta mutlu oluyorlar. Bazı insanlar ise sanki dünyanın bütün yükü omuzlarındaymış gibi çalışıyor, çabılıyor. Bir şeyler üretmeye gayret ediyor. Ama bunlar mutluluğa ulaşamıyorlar. Aynen mum gibi. Mum, etrafını aydınlatır, erir ve yok olur ama dibine ışık vermez. Sevgili kardeşim Doğan'a Cenab-ı Haktan engin rahmet ve bağışlanma diliyorum. :

ODA ARKADAŞLARIM:

Fatih'teki öğrenci yurdunda bir odada kaldığımız 7 kişiden hayatta olmayan 4 kişiyi de sizlere anlatmalıyım.

Sefa ÖZDEMİR:

Sefa benim liseden sınıf arkadaşımı. Kafası matematiğe çok yatkındı. Okulda fen ve matematik derslerinde iyi olanları İTÜ'ye yönlendirirlerdi. Çünkü İTÜ'yü kazanmak çok zordu ve onu kazanınca lisenin de değeri artıyor hatta katlanıyordu. Ama kimse İstanbul'da yaşamının ve okumanın şartlarını pek bilmiyor, bu konuda öğrencileri bilgilendirmiyordu. O konuya girmeyeyim.

Sefa ilk sene İTÜ imtihanlarını kazanamadı. Ertesi sene İTÜ Elektrik Fakültesi'ni kazandı. Mutluydu. Onunla Fatih'teki öğrenci yurdunda aynı odada kalıyorduk. Sefanın babasını pek bilmem. Annesi Sündüs Hanım. Küçük bir kız kardeşi vardı, iki de ağabeyi. Biri, Danıştay denetçisi Fahri Ağabey, diğeri askeri doktor Temel Ağabey. Her ikisi de yurda gelmişlerdi, tanışmıştık. Sefanın ailesi Mercan'lydı. Orada toprakları vardı. Ekonomik durumu fena değildi.

Ertesi sene Selami İTÜ İnşaat Fakültesini kazandı ve aynı odaya yerleşti. Odada kalan 6 kişi ben, Selami, Saim (sonra Ertuğrul), Naci, Sefa ve Bahadır. Sefa o sene sınavlarını verememiş. Şubat imtihanlarına kalmıştı. 3.sınıfa başlayacaktı ama devam edebilmesi için 2. sınıfın bütün derslerinden geçmesi gerekiyordu.

Erzurum'dan bir kompartıman dolusu arkadaşla trene bindik. Metin Çakıcı da bizimle birlikteydi. Annem yol için kuru köfte ve kadayıf dolması yapmıştı. Daha Aşkale'ye gelmeden kadayıf dolmaları kapış kapış gitti. Kısa bir süre sonra Sefa sancılandı. Dayanılmaz ağrıları vardı. Trende bir doktor bulduk. Muayene etti. Böbreğinde taş var dedi. İlk istasyondan Buscopan adlı ilacı aldık. Doktor Bey trende bu iğneyi vurunca sancı biraz azaldı ama yolculuk hepimiz için bitmek bilmedi.

İstanbul'a varınca Sefayı hemen Çapa Tıp Fakültesine götürdük. Ameliyata aldılar. GS kulübünün eski başkanlarından Doç. Dr. Mustafa Pekin ameliyat etti. Büyük bir yarası vardı. Hastanede ameliyat sonrası iyi bakmamışlar. Mikrop kapmış. Sefa 2 aya yakın hastanede yattı. Yurda çıktığında çok halsizdi. İğne vurmasını öğrendim. Bahadıyla birlikte kalçadan iğnelerini vurduk. Bu rahatsızlık sonucu Sefa, Şubat imtihanlarında başarılı olamadı ve sınıfta kaldı.

Sefa, sınıfta kalmanın şokunu uzun süre atlatamadı ve elektrikçiler için ölüm sınavı olan Elektro mekanik dersinden bir sene daha kaybetti. Ben mezun olduktan birkaç sene sonra mezun olabildi. Sonrasını Selami'den dinledim. Bursa TEK'de işe başlamış. Bir süre sonra yüz felci olmuş. Evlenmiş. Bir oğlu olmuş. Fethiye mahallesinde, kendine bir kooperatif evi yaptırmış.

Orada ikamet ederken vefat haberi geldi. Zeki, Ertuğrul, Selami ve ben Bursa'ya gittik. Evine yaklaşırken camiden sela veriliyordu. Sefa'nın vefat ettiği duyurulunca hepimizi derin bir hüüzün kapladı. Cenaze namazı o camide kılındı ve Fethiye mezarlığında toprağa verildi.

Sefa, İstanbul'da okumanın bütün sıkıntılarını yaşadı. Atatürk Üniversitesinde okuyan nice kişiler zahmete girmeden mezun oldular. Üst yönetimlere geldiler. Onlardan daha nitelikli olan Sefa, yaşantısında çektiği bu sıkıntıların karşılığında nasıl bir hayat yaşadı? Bilmiyorum. Çok genç yaşta aramızdan ayrıldı. Kaderi böyleymiş ve herkes nasibine koşarmış. Zeki olmak, beceri sahibi olmak pek önemli değilmiş meğer. Aynen Doğan'da olduğu gibi.

Naci ORAY:

Bir başka kalp yarası Naci'dir. Naci kendine has bir kişiliğe sahipti. Güçlü, kuvvetli ve yakışıklıydı. Çok güzel giyinirdi. Kibar ve efendi idi. İTO takımına seyrek takılırdı. Selami ile aynı yıl İstanbul'a geldi ve Hukuk Fakültesine kaydoldu. Daha ilk yılda diğer arkadaşların takıldığı gibi O da Roma Hukukunu veremedi. Bu arada yurdun karşısındaki bir kadına gönül verdi.

Onun yüzünden dersleri bıraktı. Bu arada babasıyla arası bozuldu. Hukuk Fakültesinden ayrılmak zorunda kaldı. Biz mezun olduktan sonra pek bilgi sahibi olamadık. Bir özel okula girmiş ve inşaat mühendisliği diploması almış. Selami askerlik dönüşü DSİ Bursa bölgesine bağlı İzmit Şube Müdürlüğünde işe başladı. Bir vesile ile Naci'nin başka bir kadınla evlendiğini ve Suşehri Belediyesinde görev yaptığını öğrenmiş. Onun tayinle DSİ İzmit Şubesine naklini sağlamış. Naci daha sonra DSİ İstanbul Bölge Müdürlüğüne geçmiş. Selami, onu son gördüğümde "Fıtıl gibi sarhoştı ve kimse O'na iş vermiyordu. Bu haline çok üzül-düm." demişti. "Hatta emekli olacağım bana iş bul." talebinde bulunmuş. Böyle bir insana kim iş verir? Bir insan kendini nasıl bu kadar heba eder? O'na arkadaş olarak elimizden gelen yardımı yapmıştık ama gençlik sevdası ve içki ıhtilası onu perişan etti. Vefat ettiğinde cenazesine Selami'yle beraber gittik. Ümraniye mezarlığına defnettik. Sızısı içimizde devam ediyor.

Ertuğrul YILMAZ:

İlhalı İskender Bey'in oğlu Ertuğrul, son derece dışa dönük, yaşama arzusu ile dolu bir insandı. Lisede izci takımının lideri idi. Sporla ve folklorla ilgilenirdi. Sorumluluk duygusu azdı. Liseyi bitirince, Atatürk Üniversitesine girip ziraat mühendisi olacağına İstanbul'da okumayı seçti. Doğrusu onun İstanbul'u seçmesinin sebebini İstanbul'da yaşam özenti ve geleceği yeterince düşünememe duygusu ile izah edebiliyorum. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik bölümüne girdi. Akranları aynı fakültenin daha kolay bölümlerini bitirip mezun oldular. Ertuğrul folklorla daldı. TMTF ve MTTB gençlik kuruluşlarının folklor ekipleri ile birçok kere yurt dışına gitti. Görünüşte çok mutluydu. Çok ketum olduğu için dersleri hakkında bize hiç bilgi vermedi. Bizden hiç yardım istemedi. Biz de fazla sormadık. Keşke sorsaydık da kendisine biraz yardım edebilseydik. Sonuçta okulu bitiremediğini öğrendik. Askerliğini er olarak yapmış. Folklordan tanıdığı bir bayanla evlenmiş. Bir oğlu olmuş. Emekliliğinde Kadıköy Erzurumlular Vakfında görüşürdük. Son dönemlerde unutkan olmuştu. Erdal Erciş, oğlunun düğün davetiyelerini O'na bırakmış, O'da bize dağıtmayı unutmuş. Bu nedenle Erdal'a mahcup olmuştuk. Bir pıhtı atması sonucu hastanede iki ay yattı ve hayatını kaybetti. O da Naci'nin yattığı Ümraniye mezarlığına defnedildi. Ona yardımcı olamamanın üzüntüsünü hâlâ duyuram.

Bahadır TAŞ:

Bahadır benden bir yaş küçüktü. Necdet'le beraber İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde okuyordu. Alaca köylüydü ve Baki Kuzulugil'in akrabasıydı. Bir yaz günü bütün arkadaşlarla birlikte bizi köyünde ağırlamıştı. Bahadır da iktisat ikinci sınıfta beşli ders gurubunu geçemedi ve sene kaybetti. İşe girdi. Bir zahire tüccarının yanında çalıştı. Geçimini sağladı ve okulunu bitirdi. Bahadır çok titiz bir çocuktü. Yurdu ziyaretinde Sefa'nın doktor olan ağabeyi onu görünce "Bu çocukta intihar etme eğilimi var." demişti. Mezun olunca müfettişlik imtihanına girmiş ve Enerji Bakanlığında göreve başlamış. Evlenmiş. Çocukları olmuş. Bir gün gazetede bir intihar teşebbüsü haberi yer aldı. Çıkarı bozulanların baskısına dayanamayan müfettiş Bahadır, kendisini evinin balkonundan boşluğa bırakmıştı. Birkaç gün sonra ölüm haberi gazetede yayınlandı. Uzakta olduğum için cenazesinde bulunamadım. Nereye defnettiler? Onu da bilmiyorum.

Ülke, kendisini korumak isteyen fedakâr evlatlarını koruyamıyor, çıkarıcılar kendi menfaatlerine karşı duranları kolayca harcayabiliyorlardı. Hazin bir durum. Bahadır'a mı acıyayım, yoksa ülkenin maruz kaldığı bu rezaletlere mi?

Benzeri olayları kamuda çalışan kardeşim Selami de yaşadı. Ama onun inançlı bir kişiliği vardı. Direndi, yemedi, yedirmedi. Ülkenin menfaatlerini sonuna kadar korudu.

Oda arkadaşlarım güzel insanlardılar. Hepsine Rabbim gani gani rahmet eylesin. Erzurum öğrenci yurdunda beraber kaldığımız arkadaşlarla farkında olmadan kardeş olmuşuz. Bu duyguyu yıllar sonra onlarla karşılaştığımızda ve toplu buluşmaları-mızda hissettim. Bugün hayatta olmayan kişilerden bize büyük hizmetlerde bulunan yurdumuzun simgesi ve sevinç kaynağı Kemal Yorucu, İTÜ İnşaat mühendisi Günkut Muradoğlu, hukukçu Yüksel Fazıloğlu, arkadaşlardan genç yaşta kanserden vefat eden Doğan Eğilmez, Öztürk Şişecioğlu, Vahit Ağabey ve isimlerini anımsayamadığım diğer kişilere Cenab-ı Haktan sonsuz rahmet ve mağfiret dilerim.

7.2 İlhami OĞUZ'un arkadaşları O'nu anlatıyorlar

Nevzat Müfit DORA:

Babam Cemal Efendi Erzurum Numune Hastanesinde sağlık memuru idi. Lakabı Pansumancı idi. Herkes tarafından tanınır, sevilir ve sayılırdı. 1973 yılında 63 yaşında vefat etti. Annem Mahire Hanım, ev hanımıydı. 1974 yılında 62 yaşında vefat etti. Kardeşlerim vefat eden Necla ablam, Necdet ağabeyimle hayattaki bacılarım Nevra ve Semra idiler. Nevra İş bankasından emekli oldu.

Eşim Meral Hanım İktisadi ve Ticari ilimler akademisi mezunu. Emekli. Ben Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi mezunuyum. Ziraat Bankasından emekliyim. Oğlum Cemal Murat Dora İTÜ Makine Fakültesi mezunu. Avustralya'da çalışıyor. Halen İzmir- Urla'da oturmaktayım.

Dere mahallesinde klasik bir Erzurum evinde otururduk. Öğretime Kültür kurumu ilkokuluna başladım. İlhami ile 1948-49 ders yılında Kültür Kurumu ilk okulunda tanıştık. Bir süre sonra onda bir cevherin varlığını anlamıştım. Sorulan her soruya “Örtmenim, örtmenim.” diye parmak kaldırıp herkesten önce yanıtını da doğru olarak veriyordu. Kısa sürede sınıfımızın aranan ve gözde öğrencisi oldu.

Öğretmenimiz rahmetli **Emine Akselçuk** da **İlhami**'nin hemen çok zeki ve çok çalışkan olduğunun ayırdına varmıştı. Kısa zamanda valimizin kızı Nurdan ile beni İlhami ile aynı sırada oturarak yüksek profilli A takımını kurdu. Artık dersler bizim için çok çok zevkli olmaya başlamıştı. Sıramız bunu anlat diyenlerin baş vurularını çözmekle geçiyordu.

Nurdan, Kemalettin Kamu'nun Hicret adlı şiirini okurken sınıfın kapısında tanımadığımız insanlar belirdi. Gelenler Prof. Rıfkı Salim Burçak, Erzurum Valisi Cemal Göktan, Milli Eğitim müdürü ve baş öğretmenimiz İbrahim İnal Bey'di. Rıfkı Bey, Erzurum milletvekili ve Milli Eğitim Bakanı idi. Bakan Bey Emine Hanım'a, “Hangi dersi işliyorsunuz?” diye sordu, “Türkçe” yanıtını alınca “İstiklal marşımızı kim biliyor?” sorusunu sordu. Nurdan parmak kaldırarak önceliği kaptı. Aman Yarabbi! O nasıl şiir okumak. O nasıl jestler. O nasıl mimikler. Çocukluk göz yaşlarımız sel olmuştu adeta. Ağlıyorduk ama ne ağlama.

Sonra Bakan Bey benim adım sordu. Nevzat dedim. Anlamını da sordu. Cevap veremeyince “*Arapça yavrutag- Yeni doğmuş insan demektir.*” diye cevapladı.

O tarihlerde Erzurum’da radyo sayılı evde vardı. Atamızın naaşı 10 Kasım 1953 tarihinde Dolma bahçe sarayından Ankara’daki Etnografya müzesine taşınıyordu. Bu tarihi olayın nakil törenini Nurdan sayesinde radyosu olan Valilik konağından sınıfça dinledik. Bu olayı yan yana oturduğumuz İlhami şöyle yorumladı.

“Bak Müfit, Atamız bugün Türk ordusunun generalleri tarafından taşınıyor. Generallerin taşıdığı bu tabut elleri kırılacaklar tarafından taşlanacak, Atamız hotulanacak (çekiştirilecek, kötülenecek), Atamız kötü muamelelere maruz kalacak. Bak gör.”

İlhami’nin daha o günlerde sahip olduğu ileri görüşe ve vizyona hayran olmamak mümkün mü?

İlhami ile Nurdan ve benim aramda zımnen bir yarış, bir rekabet vardı. Tabiri caizse yemiyor, içmiyor, yatmıyor, uyumuyor, bu yarışın kazananı olmak istiyorduk. Ama İlhami her yarışta bize tur bindiriyordu. Ben hiç birinci olamadım. Bir İlhami, bir Nurdan üstün oldular. Ben hep onların gölgesindeydim. Bu yarış beni çok üzüyor, mutsuz ediyordu. Her iki rakibimi ekarte etmek için çalışmalarımı fazlalaştırıyor, sarf ettiğim eforu yükseltiyordum ama nafiye.

Öğretmenimiz Nurdan, İlhami ve beni Tavas zeybeği oynamamız için ekibe dahil etti. Sınıfın güzel kızlarını da yedek oyuncu olarak seçti. İlk okul 3. sınıftaydık. Haftanın belli günleri ders saatleri dışında Cumhuriyet İlk okuluna gidiyor, orada halk oyunlarını öğreniyorduk.

Ben arkadaşlara caka satmak için giyimi iyi olmayan erkek ve kadınları uzaktan elimle İlhami’nin babası ve annesi olarak gösteriyor, oturulmayacak durumdaki virane evleri İlhami’lerin evi olarak belletiyordum. Bu davranışlarımla tabi -çocuk akli- İlhami’nin bilgisine, çalışkanlığına gölge düşürmek istiyordum. Şakam ve oyunum hiç bitmedi bu konuda başarılı olmak için. Rahmetli yine benden önce ipi göğüslüyor, foto finişte dahi olsa devamlı beni geçiyordu. Bir olay müstesna.

Teneffüse az kalmıştı. Öğretmenimiz “*Haydi biraz eğlenelim.*” dedi ve sesi güzel birisinin şarkı veya türkü söylemesini istedi. Ben de İlhami’yi işaretle “*Onun sesi çok güzel.*” dedim. Öğretmenimiz de “*İlhami, sen söyle.*” dedi. İlhami de “*Müfit. Ne söyleyeyim?*” diye bana sordu. Ben de icrası zor olan “*Aman cana. Beni şad et. Terahüm eyle. İmdat et.*” adlı çok sevdiğim Fehmi Tokay’ın Buselik şarkısını söylemesini istedim.

Amacım zorluk derecesi yüksek olan bu şarkıda İlhami’nin çuvalalayacağı kanısı idi. Hakikaten İlhami, freni boşalmış araba gibi sesi falsolandı ve şarkıyı bitiremedi. Detone olan sesinden dolayı İlhami’nin üzüntüsü uzun sürdü.

Güya İlhami’ye üstünlük sağlamıştım. Bir de müfettişin sorduğu izmihlal kelimesinin manasını, İlhami bilemedi. Bana sorunca “*yok olmak, yıldızın karartılması.*” demiştim.

Şu olayı da hemen anlatmalıyım. Kore’de savaştan dönen askerleri karşılama töreninde asker Hacı Altınır’e Kars Kapı girişinde su verdik.

Bu olayı Kadir Bey'den öğrenen Emine Hanım sınıfta bizim sırayı ve arkamızda oturan Alev Alatl'ı göstererek *"Bu çocuklara iyi bakın. Bunlar geleceğin ahlâklı, çalışkan ve seçkin kişileri olacaklardır."* demişti.

İlhami'nin belleği arşivdeki evrak gibiydi. 60-70 yıl evvelki okul arkadaşlarımızın adını, soyadını hatta okul numarasını unutmamıştı. Anında cevap verirdi.

Emekli olduktan sonra kitap okumaya başladı. Ama ne başlayış. Gece demez, gündüz demez, okur, okurdu. Haftada bir bana telefonda kitap adı söylerdi. Üzerine çok düştüğü Deli Petro kitabını mutlaka al ve oku demişti. İçimde ukdedir. Okuyamadım.

İlkokula başlamadan yazın evlerin bacalarında, kışın hocaların evlerinde ya da cami avlularında faaliyet gösteren Kuran kurslarına devam etmiş, dini konularda hayli bilgilenmişti.

İlhami'nin tok ve güzel sesi vardı. Klasik Türk müziği de O'nun uğraş konusuydu. Radyoyu çokça dinlerdi. Makam, güfte ve bestekârları daha o yaşlarda ezberlemişti. Ara sıra makamında şarkılar mırıldanırdı.

Rahmetlinin fiziğe ve matematiğe karşı derin bir ilgisi vardı. Uğraş konularının arasına Erzurum Tarihi, Ermeni Tehciriyle beraber cami, çeşme ve hamamları almıştı. Benim inancım odur ki Sarıkamış faciasını Türkiye'de en iyi bilen biriydi. Komutanların ne zaman şehit olduğu, nerede medfun olduklarını da en doğru İlhami bilirdi. Keza Ermeni meselesini de.

Briç ve diğer kâğıt oyunlarını ustalıkla oynardı. Yenmediği oyuncu, yenemediği ekip yoktu. İlk memuriyet yerim Ağrı'da bir bankaydı. İlhami de yedek subay olarak kurada Ağrı'yı çekmişti. Ağrı, o zamanlar pek gelişmemiş, sadece hayvancılıkla geçimini sağlayan büyük bir köy görünümünde idi. Soğuk, insanların ev ve kahvehanelerde zaman geçirmesine neden oluyordu. Sosyetenin ve üst düzey kulüplerin oyunu olan briç, Ağrı kahvelerinde fazlaca oynanırdı. Mübalağasız Ağrı briçin başkenti olmuştu. İlhami ve arkadaşı inşaat mühendisi Coşkun, briçin sahasına indiler ve yenilmez armada oldular. Bu ekip haftada veya ayda bir yapılan briç turnuvalarında İstanbul ekiplerini sahadan sildiler.

Ağabeyim Müfit'le ilgili çok şeyini bana anlatırdı. En son şu olayı anlatmıştı.

"Kadıköy'deki Vakfın lokalinde arkadaşlarla beraberdim. Müfit vakfa gelmiş. Ona şekeri olduğu için içki içmemesini söylemişim. Dinlememiş ve biraz fazla kaçırmış. Kendini iyi hissetmediğini söyleyerek Vakfın giriş katındaki odaya uzanmış. Bana haber verdiler. Yanına indiğimde pek kendinde değildi. Sıkıntılı bir hali vardı. Kalbinden bir zoru olduğunu anladım ve yanımda taşıdığım dil altı hapını ağzına verdim. Hemen bir arabayla Müfit'i Koşuyolu Kalp hastanesine götürdüm. Kalp krizi geçirmesine ramak kalmış. Müdahale ettiler ve stent taktılar. Bir iki gün sonra taburcu oldu. Karşılaştığımızda hep bunu anlatır.

Senin müdahalenle hayatayım."

Evet. İlhami'nin o müdahalesi ile bugün hayatayım.

Rahmetli her zaman olduğu gibi insanlığını ve arkadaşlığını göstermiş.

Şükran borçluyum. Rahmetler diliyorum.

Saim BALİ:

23 Eylül 1941 tarihinde Erzurum Cami-i Kebir Mahallesinde doğmuşum. Babam Fevzi Bey tam bir Cumhuriyet efendisi idi. Kılık kıyafetine çok dikkat eder, başında fötr şapkası, boyalı parlak ayakkabıları ve elinde bastonu ile işine vakarla gider gelirdi. 85 yaşında vefat etti. Annem Nuriye Hanım ev kadını idi 1958 yılında 42 yaşında vefat etti. Kardeşlerim den Süheyla Hanım emekli ilk okul öğretmeni. Sevinç Hanım emekli SGK çalışanı.

Eşim Prof. Yüksel Hanım emekli Bıçkı- Dikiş- Nakış öğretim üyesi. Ben İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine 2,5 yıl devam ettim. Sonra yüksek tahsilimi Erzurum Atatürk Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde tamamladım. Şeker Fabrikaları T.A.Ş ne girdim. Burada müfettişliğe yükseldim ve bu unvanla 2000 yılında emekli oldum. İki oğlumdan Ali Akif'i genç yaşta kaybettim. Sinan ise Makine Mühendisi oldu ve BOTAS'da çalışıyor. Ben halen Ankara'da oturmaktayım.

İlk çocukluk arkadaşım 5 yıl kaldığımız mahalleden Zeki Kablamacı'dır. Daha sonra Kuloğlu mahallesinde sonraları İlhami'lerin satın aldıkları evde kiracı olarak oturduk. Costik lakaplı Yalçın Ağabey'i orada tanıdım. Sonra Caferiye Mahallesi-ne taşındık. Kışın sokaklar karla kaplı olduğu için bacalarda oyun oynardık. İlhami, Erdal ve diğer arkadaşlarla bu bacalarda oyun oynarken tanıştım. Hatırlıyorum. Erdal mayıslığa düşmüştü. Ermeni'den dönme güzel bir bayan vardı ve bize hep sataşır. "Kırk Türk bir Ermeni etmez." diye laf atardı.

İlhami ile sadece lise 1. sınıfta beraber okuduk. O sınıfta Bener Cordan, Azmi Ulusaraç, Uğur Oral, Turgut Alyap, Aytekin Yıldız, Doğan Gözümoğlu, Ergündüz Ilıcalı, Ahmet Cennetoğlu ve Erdal Erciş vardı. Sefa, Necdet, Müfit, Taner ve Hacı Ali diğer sınıflardaydılar.

Lise 2. sınıfta fen ve edebiyat ayrımı yapıldı. Ben edebiyat, İlhami fen sınıfını seçti. Sınıflarımız ayrıldı ama arkadaşlığımız İTO takımı adı altında devam etti. İTO takımı, karakterleri ve dünya görüşleri birbirine yakın, aşağı yukarı aynı yaş-taki candan arkadaşlardan oluşan 10 kişilik bir topluluktu. Her gün bir araya gelir, beraberce gezer, tozar, oyun oynar, birbirimize destek olurduk. Toplantı yerlerimiz caddede volta atacaksak Halkevi binasının Paşalar yokuşuna bakan bahçe duvarları, futbol oynayacaksak lisenin arka bahçe duvarlarıydı. 1960 yılı yaz aylarında Halkevi civarında toplandığımız bir gündü. Vali Nurettin Aynuksa evine giderken bizi görünce arabasından indi. Yanımıza geldi. Bizimle konuştu. Hangi üniversite-ye gideceğimizi sordu. İlhami, Ali ve Sefa mühendis olmak istediklerini söylediler. Bizlere Mülkiyeye gidin tavsiyesinde bulundu. Mülkiyenin adını ilk defa duymuştum. Siyasal Bilgiler Fakültesiymiş.

Biraz da hocalarımızdan bahsedeyim. Kimya hocamız subay eşi Fatma Aliye Atay, biz Erzurumluları hiç sevmezdi. Subay çocuklarını kollar ve gözetirdi. Lakabı Efo Neneydi. Birgün kendisine itiraz eden Aytekin'in üzerine yürümüş, gözlüğünü kırmıştı.

Matematik hocamız Keş lakaplı Hikmet Ericcek idi. Derslerde çok iyiydi. Çok içerdi ama ütüsüz ve kravatsız gezmezdi. Öğrencilere "Size ileride işinize yarayacak bilgiler verdim." derdi.

Fizik Hocası Aysel Akdağ da subay hanımı idi. Çok alımlı bir bayandı. O öğrencilerle pek takışmazdı.

Ertesi sene kimya dersine gelen Üşümüş lakaplı Ziya Sargın hocaydı. Fiziksel yapısı itibariyle kendisine bu lakap takılmıştı. Metin Çakıcı ile arası hiç iyi değildi. Metin onu sürekli kızdırırdı.

İlhami sınıfın çalışanlarındandı ama bunu pek göstermezdi. Kafası iyi çalışırdı. Zaman zaman kimsenin düşünemediği farklı şeyler söylerdi. Sınıfın en çalışkan öğrencisi Doğan Gözümoğlu'ydu. Bir yıl sonra Amerikalılar onu aldılar ve Amerika'ya götürdüler. Lise eğitimini orada tamamladı.

İlhami ile arkadaşlığımız İstanbul'daki yurttan aynı odada kalmakla daha da yakınlıktı. Uzun süre ayrı kaldık ama irtibatımız hiç kesilmedi. Onu hastalık döneminde her Cuma günü aradım son günlerine kadar hal hatırını sordum. İyi bir insandı. Güvenilir ve vefakârdı. Hiçbir kötülüğünü görmedim. Allah (cc) rahmet eylesin.

Hacı Ali ÖNER:

Evreni köyünden Şerif Bey'le Şadiye Hanım'ın oğlu olarak 1942 yılında köyde dünyaya gelmişim. Sonraları şehre göçmüşüz. Vani Efendi Mahallesinde otururduk. İlk okulu Saim ve Necdet'le birlikte İsmet Paşa ilk okulunda orta okul ve liseyi Erzurum Lisesinde okudum. 1960 yılı mezunuyum. Okul döneminde İlhami'lerin evinin önündeki arsada komşularımız Nail Orhon ve Metin Üğdül ile top oynardık.

Yaz aylarını genellikle Evreni köyünde geçirirdim. Köyde 300 koyunumuz biraz arazimiz vardı. Erzincan çarşısında yağ, peynir satardım. Liseden sonra babam benim Ziraat Mühendisi olmamı istiyordu. Ama baba dostlarının yönlendirmesi ve teşvikleriyle önce İTÜ İnşaat Fakültesini kazandım. Fatihteki öğrenci yurdunda birkaç ay kaldım ve okula devam ettim. O tarihlerde Sümerbank Yıldız Porselen A.Ş.'de çalışan Yıldır Ağabey'in ısrarı üzerine daha sonra Sümerbank bursu ile Amerika'da North Carolina Üniversitesinde tekstil kimyası mühendislik eğitimini yaptım. Yüksek lisans çalışmamı (master) yine Amerika'da tamamladım. Yurda dönünce Güney Sanayii'nde 8 yıl çalıştım. 1975 yılında bir portakal bahçesinde sıfırdan kurduğum YÜRTAŞ tekstil sanayi ile büyük ihracat rakamlarına ulaştım. Bu girişimimle ülkemın benim yetişmem için harcadığı emeklerin karşılığını ödedim sanıyorum.

Tekstil sanayii, ülkeye döndüğüm yıllarda Türkiye'nin otomotiv sektöründen önce itici gücüydü. Sonradan Pakistan, Hindistan, Vietnam iş gücü ile rekabet edemedi. Türkiye'de pamuk üretimi geriledi. Geçen 50 yıl içinde uluslararası bir marka yaratamadık. Tekstil endüstrisi hala önemli ama artık itici güç değil.

İki defa kanser hastalığı geçirdim. Bu hastalıkları atlattıktan sonra biraz kendime vakit ayırayım dedim ve 2005 yılında emekli oldum.

Babam 1987 yılında 87 yaşında, annem 1968 yılında yurda döndükten 6 ay sonra 56 yaşında vefat ettiler. Kardeşlerim Neriman, Perihan ve Tülin Hanımlar. Neriman Hanım vefat etti. Diğerleri hayattalar. Eşim Saniye Hanım lise mezunu. Kızım Nazlı Hanım, Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji bölümü mezunu. Almanya'da çalışıyor. 13 yaşında bir kız torunum var.

İlhami ile lise 2 fen sınıfında aynı sırada beraber okuduk. İkimiz de sınıfın çalışanları arasındaydık. Aramızda tatlı bir rekabet vardı ama bu hırsla dönüşmemiştik. İTO takımı kültürü bunu önlüyordu. Sorunlarımız aşağı yukarı aynıydı. İkimiz de orta halli ailelerin çocuklarıydık. İkimiz de aynı kültürle büyümüştük. İlhami'nin hafızası çok güçlüydü. Bakın ben bugün hocanın soyadını hatırlamıyorum. O hatırlardı. Bir de çok kitap okurdu. Bunu ilkokulda açılan çocuk kütüphanesine borçlu olduğunu söylerdi. Çok okumaktan dolayı genel kültürü üst düzeydeydi. Kimsenin bilmediğini bilirdi.

Bir olayı anlatayım. Fizik hocamız vardı, hafızam yanlışlarsa adı Aysel Hanım'dı.

O günlerde havuz ve makara problemleri vazgeçilmezdi. Şimdi ne moda bilmem? Uzayla ilgili problemler olabilir mi?

Aysel Hoca tahtada karmaşık bir yatay düzlem-eğik düzlem-makara hepsini içeren bir problemi çözdü. Aynı anda biz de çözmeye çalışıyorduk. Parmak kaldırdım, "Hocam. Ben farklı çözdüm. Tahtaya geleyim mi?" dedim. Bir sessizlik oldu. Sonra Aysel Hoca, "Ali anladık iyi talebesin ama o kadar da uzun boylu değil. Ben bu dersi yirmi senedir veriyorum" dedi.

Yan sırada rahmetli İlhami bana doğru eğildi, "Ben de farklı çözdüm. Ama azar işitmek istemiyorum" dedi. Haftalar sonra Aysel Hoca, sessizce problemin farklı çözümü olduğunu gösterdi.

Son İstanbul toplantımıza katılan (2016) edebiyat bölümünden mezun bir hanımefendi "Siz Aysel Hoca'nın yanışını buldunuz" demişti. Edebiyat bölümünden bir talebe olması enteresandı. "Sadece ben değil, İlhami de buldu ama azarı ben işittim" dedim.

Bende izi kalan hoca, lise müdürü ve matematik hocası Sadrettin Eyüboğlu'ydu. Sefa'yı çok severdi. Kendisine Tanrıdan rahmetler diliyorum.

Necdet BELTAN:

30 Mayıs 1941 tarihinde Erzurum Caferiye Mahallesiindeki evimizde doğmuşum. Babam Mustafa, annem İsmet Hanım. 7 kardeşlik. Babam 1966 yılında, annem 1977 yılında ve 5 kardeşim çeşitli tarihlerde vefat ettiler. İlkokulu Saim Bali'yle birlikte İsmet Paşa ilkokulunda okudum.

Yaz ayları simit satardım. İlhami ile orta 1.sınıftan lise bitinceye kadar aynı dönemlerde bazan aynı sınıfta okuduk. İlhami ve Sefa Üniversite için İstanbul Teknik Üniversite sınavlarına gittiler. Sefa kazanamadı ve geri döndü.

Biz; Saim, Zeki ve Ben Atatürk Üniversitesine kaydolduk ama bu üniversiteyi sevmedik. Hepimizin gönlünde İstanbul'da okumak vardı.

Ertesi yıl anam cebime 300 lira koydu ve "Bu parayla okumaya çalış." diyerek beni uğurladı. İlhami, biz üçümüzü Haydarpaşa garında karşıladı ve Fatih'teki yurda yerleştirdi. Saim İstanbul Üniversitesi Hukuk, Zeki ile ben İktisat fakültesine kaydolduk. Sefa da İTÜ Elektrik fakültesini kazanınca İTO takımının yarısı İstanbul'a taşınmış oldu. Üniversiteyi, kestanecide çalışarak kazandığım gelirle okudum.

1966 yılında mezun olunca Erzurum'a gittim ve 3 yıl Borsa'da çalıştım. Ama Erzurum tat vermemişti. İstanbul'a geri döndüm. İlhami bana Pancar Motor A.Ş.' de iş ayarlamıştı. Ama Yıldır Özen Ağabey ondan atik davrandı. Beni Yıldız Porselen A.Ş.'ne aldı. Kardeşi Avukat Uğur ile bize kalacak yer verdi. Yıldız Porselen'de 5 yıl çalıştım.

Eşim Hatice Hanım'la burada tanıştım. İlhami nikah şahidim oldu. İki kızım var. Büyüğü Bedia Aslı Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. Küçüğü İsmet Aişe, İtalyan filolojisini bitirdi. Doktora yaptı. Şimdi bir mermer sanayiinde İtalyanlarla beraber çalışıyor.

Daha sonra ekonomik şartları daha iyi olduğu için MKE Kurumuna naklen atan-
dım. Çeşitli kademelerde çalıştıktan sonra bu kurumda Genel Müdür kadrosundan
2003 yılında emekli oldum. Eşimi 14 Ekim 2021 tarihinde kaybettim. Halen Anka-
ra'da oturuyorum. Kızım bana bakıyor.

İlhami'ye gelince, içim yanıyor. Her gün namazda dua ediyorum. Tanrı onu en
güzel makamlara getsin. İlhami'nin ve ailesinin hayatımda çok izi vardır. Dar
zamanlarımda O'nu hep yanımda buldum. Lise son sınıfta iken ağır bir hastalık
geçirmiştim. İlhami'nin annesi şifa bulmam için her gün Kuran okuyup dua etmiş.

Babası Fatih'teki evlerine bizleri yemeğe davet ederdi. Ne güzel insanlardılar.

İlhami iyi, dürüst, namuslu bir arkadaştı. Böylesi, az bulunur. Çok zeki idi. Çok ça-
lışmaz, dersi iyi dinler, dersi derste öğrenirdi. Çok kitap okurdu. Bu yüzden genel
kültürde herkese fark atardı. Allah(cc) rahmet eylesin.

Zeki KABLAMACI:

1940 yılında Erzurum'da doğdum. Babam Tahsin Efendi annem Remziye Hanım.
Bütün akranelerimde olduğu gibi benim de nüfus cüzdanımı geç çıkarmışlar. Nüfus
cüzdanımda 1941 doğumlu görünüyor.

Öğretmen Nezihe Gürbüz Hanım'ın yönlendirmesiyle Gez Mahallesindeki Tatbikat
(Uygulama) ilk okulunda okudum. İyi bir okuldu. Çok değerli öğretmenleri vardı.
Akdoğan Kitapçı da bizim okuldaydı. Osmanlı mimarisine uygun olarak inşa edi-
len okulumuz bir süre İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Erzurum'daki idare merkezi
olarak kullanılmış.

Sonra Erzurum Lisesi orta okuluna kaydoldum. Orta ve lise eğitimimi bu okulda
tamamladım. Son iki sınıfta Costik Yalçın'ında bulunduğu sınıf futbol takımında
oynadım. Okul birincisi olmuşuk. Lisede beni etkileyen hocalar tarih hocası Şadi-
ye Hanım ve matematik hocası Hikmet Bey idi.

Babam saraciye işleri ile uğraşırdı. İstanbul'daki tahsil için kaynaklarım yeterli sa-
yılmazdı. Bu nedenle önce Saim, Necdet ve ben Atatürk Üniversitesine kaydolduk.
Ama bu okulu sevmeyince, ertesi yıl İstanbul'a yola çıktık.

İlhami bizleri Haydarpaşa garında karşıladı ve Fatihteki Erzurum Öğrenci yurduna
götürdü. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine kaydoldum. Hocamız ve hem-
şehrimiz Prof. Dr. Ziyaeddin Fındıkoğlu'nun yardımlarıyla burs kazandım. Okulda
beni etkileyen hocalar Doç. Dr. İdris Küçükömer, Doç. Dr. Sencer Divitçioğlu ve
Prof. Dr. Mükerrrem Hiç idiler.

Üniversite diplomamı aldıktan sonra askere gittim. İlk eğitimimi Isparta Komando okulunda aldım. Bu okulda bize en güç şartlarda yalnız kalan bir insanın hayatta kalabilme bilgileri verildi ve becerileri kazandırıldı. Askerliğimi komando olarak tamamladım.

Askerlik dönüşü Erzurum Halk Bankasında işe başladım. 1970 yılında Mürsel Gerzo'nun kız kardeşi Günaç Hanım'la evlendim. Sonra Şarkışla ve İzmir'de, daha sonra yine Erzurum ve nihayetinde İstanbul Sefaköy ve Kadıköy'deki banka şubelerinde görev yaptım. Kızım Yelda psikoloji, oğlum Barış İktisat Fakültesi mezunu. Eylül, Defne ve Selin isimli üç torunum var. 2000 yılında emekli oldum. Arada bir Kadıköy'deki Erzurum Vakfına giderek arkadaşlarla anıları tazeliyoruz.

İlhami ile aynı yurttta kaldık. Arkadaşlığından yararlandım. Düzgün düşünen bir insandı. Çok okurdu. Okuduğunu iyi bellerdi ve hafızası çok güçlüydü. Hiç unutmazdı. Fikirlerini açık bir şekilde ifade ederdi. Başkalarının fikirlerine saygı gösterir, başkalarından devamlı bir şey öğrenmeye çalışırdı. Ama O da bütün arkadaşlar gibi yazma özürsüydü. Bir şey yazmadı. Aslında hepimiz bir şeyler yazabilmeliydik.

Fatih'teki Erzurum öğrenci yurdunda fikir tartışmaları ve sohbetleri pek yapılmazdı. İlhami bu sohbetlere katılan birkaç kişiden biriydi. Yurttaki öğrencilerin bir kısmı daha çok halk oyunlarına düşkünlüler ve aşağıdaki salonda devamlı halk oyunları oynarlardı. Bunlara hop hopçu derdik. Ama bu sayede bu arkadaşlar yurtdışına giderek pek çok ülkeyi dolaşılar.

İlhami, Türk Müziğine meraklıydı. Güzel şarkı okurdu. Beyoğlu'ndaki tiyatrolara beraber giderdik. Monserrat oyununu günlerce tartışmıştık. Sait Faik'in bir hikayesinde belirttiği Süleymaniye Camii ile kirli ve yoksul çocuk tercihi üzerinde de epey fikir yürütmüştük.

İlhami yardım severdi. Oğlum Barış'ın doğduğu yıllarda biraz ekonomik sıkıntı içindeydim. İlhami'den "Dardayım. Biraz para yardımında bulunabilir misin?" deyince "Lafı mı olur?" dedi ve ihtiyacımı hemen karşıladı. Bir süre sonra aldığım parayı geri ödeyince bana söylediği şu sözler çok manidardı: "Zeki kardeş. Benden borç isteyenlerin içinde geri ödeyen tek kişi sen oldun." Bu ifade arkadaş olarak gördüğümüz çevrenin maddiyata ne kadar bağlı olduğunu, çıkar ilişkilerinin ne ölçüde önde olduğunu gösteriyordu. Ülkemiz için çok talihsiz bir durumdu bu.

İlhami emekliliğe ayrıldıktan sonra Kadıköy Vakfının Danışma Kurulu Başkanlığını yaptı. Aslında hiç emekli olmadı. Bu kere sosyal ve kültürel faaliyetlere ağırlık verdi. Üniversite öğrencilerine burs temini konusunda yoğun çalışmalar yaptı. Ermeniler üzerinde hazırladığı kısa ve özlü not ile Ermeni gerçeğini ortaya koydu. Erzurumlular bundan ne kadar yararlandılar? Onu ölçemiyorum.

Son olarak Erzurum Kongresi'nin 90. yıl dönümü maksadıyla Haydarpaşa'dan kalkan ve Erzurum'a varan Cumhuriyet Treni seyahatini organize etti. 80 kişilik bir ekiple Erzurum'a vardık. Eşim ve torunum da bu seyahate katıldılar. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün katıldığı Havuz başı ve Kongre Binasındaki törenlere topluca iştirak ettik. Erzurum'da çok güzel bir hafta geçirdik.

İlhami'nin vefatı beni çok üzdü. Bende büyük bir boşluk oluştu. Hâlâ anlayabilmiş değilim. Cenab-ı Hak'tan rahmet diliyorum. Nur içinde yatsın.

Metin ÇAKICI:

İTO Takımı: Erzurum Lisesinde okuduğumuz yıllarda arkadaş grubumuza verilen bir addı. Bu adı bize yakıştıran kişi Erzurum Halk Eğitim Merkezi kütüphanesinde çalışan kütüphane memuru Ali Bey idi. Kütüphanede biraz gürültü yaptığımız için bizi gördüğünde “Yine İTO Takımı geldi.” diyerek kütüphane müdürü Ekrem Bey’e şikâyetle bulunurdu. Böylece grubumuzun adı İTO Takımına çıkmış oldu. 15 civarında olan grubumuzdaki arkadaşlarla ikili, üçlü, dörtlü gruplar halinde kâh Cumhuriyet Caddesinde kâh Havuz başında, Paşalar Caddesinde, 3 Temmuz Stadyumunda maç izlerken. Doğu sinemasında film seyrederken bizi gören herkes tanıdıktı artık grubumuzu, yani meşhur olmuştuk. Lisede teneffüslerde koridor turlarında, futbol sahasında yaptığımız maçlarda grup arkadaşlarımız ikili, üçlü yer alırlardı.

1960’lı yılların başında liseden mezun olan İTO Takımı elemanları günümüze kadar birbirinden hiç kopmadan arkadaşlıklarını sürdürdüler. Zaman ve mekânın yettiği ölçüde görüşmelerimiz her vesileyle devam etti. Birbirimizi hiç unutmadık. Zaman içinde kayıplarımız oldu. Hepsini rahmetle ve sevgiyle anıyorum. Peki kimlerdi bu İTO Takımı elemanları diye soracak olursanız hayatta olanları ve kaybettiklerimiz diyerek adlarını yazmak isterim. Unuttuklarımız olursa beni bağışlasınlar. Önce kaybettiklerimizden başlamak isterim, Allah(cc) gani gani rahmet eylesin. Naci Oray, Erdal Erciş, Ertuğrul Yılmaz, Safa Özdemir ve İlhami Oğuz.

Hayatta olan kardeşlerimiz, Necdet Beltan, Erol Üçyıldız, Saim Bali, Müfit Dora, Zeki Kablamacı, Taner Çöğenli, Hacı Ali Öner, Metin Çakıcı, Yener Sağsöz ve Selami Gez.

Burada rahmetli İlhami Oğuz için bir paragraf açmak isterim. Grubumuz içinde en aktif arkadaşımızdı. Sürekli olarak arkadaşlarımızı arar, sorar, bir araya getirmek için çaba sarf ederdi. Çok zeki ve hafızası çok kuvvetli bir kardeşimizdi. Yokluğu geride büyük boşluk yarattı. Erzurum Lisesi İTO Takımının yuvasıydı. Hatıralarla dolu gençlik yıllarımız bu kutsal mekânda geçti. Liseden sonra dağıldık. Her birimiz bir yere gitti. Ama hiç kopmadık. Gönüllerimiz hep bir aradaydı. Bugün de aynı duygularla 80’li yaşlarımızı sürüyoruz.

Bendeniz Metin Çakıcı, İTO Takımının şarkıcısı idim. Zeki Müren’in Alaaddin Yavaşca’nın şarkılarını sınıflarda, koridorlarda, okulun bahçesinde okurdum. Aşık olanlar, benim şarkılarımla teselli bulurlardı. Lisede mezuniyet gecesi konserlerinde, 12 Mart kurtuluş gecesi konserlerinde şarkılarım yankılanırdı.

1966 yılında Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi bölümünden mezun oldum. 1969 yılında Yüksel Çağlar ile hayatımız birleşti. Üç kızımız oldu. 1972’de Melda, 1978’de Meltem, 1981’de Meral dünyaya geldi ve hayatımıza renk kattılar. Kızlarımızın üçü de Boğaziçi Üniversitesi mezunu oldular. Melda Endüstri Mühendisliği, Meltem İşletme ve Meral İktisat bölümünü bitirdiler.

1970-72 yıllarında eşimle birlikte ABD’de bulundum. Nebraska Üniversitesinde master yaptım. 1973 yılında doktoramı verdim. 1980’de doçent 1988’de profesör oldum. Eşim Yüksel Çakıcı, Atatürk Üniversitesi Alman Filolojisi bölümünü bitirdi. Almanca öğretmeni olarak çalıştı ve emekli oldu.

Ailemiz 1982 yılında İzmir'e 1999 yılında İstanbul'a taşındı. Ben 1999 yılında Ege Üniversitesinden emekli oldum. Ve Işık Üniversitesinde 8 yıl çalıştım. Şu an tam emekli olarak yaşamıma devam ediyorum.

Yener SAĞSÖZ:

Muratpaşa mahallesindeki evimizde 17 Haziran 1943 tarihinde Bahri Bey ve Memnune Hanım'ın oğlu olarak doğmuşum. Ailenin tek oğlu olmam dolayısıyla biraz şımarılarak büyütüldüm. Benim bisikletim vardı. Oyun topum vardı. Her hafta sinemaya giderdim. Bu nedenle mahalle arkadaşlarım nezdinde bir ayrıcalığım vardı. İlhami, benim çocukluk arkadaşımdır. Onunla ilk ve orta okulda beraber okuduk.

Amcam Fazıl Bey, babamdan büyüktü. Ninem, okuma yazma bilmemesine rağmen çok bilgili ve ferasetli bir kadındı. İleri görüşlülüğünden olsa gerek amcamı Sivas'taki sanat okuluna yatılı olarak göndermiş, amcam oradan sıcak demirci ustası olarak Erzurum'a dönmüş. Demir soba imalatına başlamışlar. Cumhuriyet Caddesinde açtıkları dükkanlarda hem kendi imalatlarının hem de İstanbul'dan getirttikleri ev eşyalarının ticaretine başlamışlar. Böylece Erzurum'un ticaret hayatına bir renk kazandırmışlar. Sonraları çeşitli vesilelerle İstanbul'un Yahudi, Rum ve Ermeni tüccarları ile tanıştığım bana gösterilen saygıdan amcamın çok itibarlı olduğunu anlamış ve bundan çok mutlu olmuştum.

Babam Bahri Bey okuma yazma bilmezdi. Bu sebeple zorunlu olarak ilkokuldan itibaren dükkanla ilgilenmeye başladım. Dükkanımızda bisiklet, radyo, gramfon ve plakları ve benzeri şeyler satılırdı. Plakların satışı ve arşivi bana aitti. Dükkan işleri orta okul yıllarında daha da arttı. Bu durum benim derslerde geri kalmama neden oldu. Lise yıllarında İlhami ve arkadaşlardan geri kaldım. Bu durumun ben-deki olumsuz etkisi buydu. Olumlu etkisi ise hayata erken atılmış olmam ve bunun bana kazandırdıklarıydı. Örneğin kahve kültürüm hiç olmadı. Diğer arkadaşlar gibi iskambil oyunları ile, tavla ile veya langırt oynamakla vakit öldürmedim.

Liseyi bitirdikten sonra Atatürk Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezun oldum. Görev dolayısıyla bir miktar Erzurum'dan ayrılmış olsam da bu şehirle olan ilgimi hiç kaybetmedim. İlhami'ler Erzurum'dan kesin olarak ayrıldılar ve İstanbul'a yerleştiler. Bu durum ileriki yıllarda daha da fazlaştı. Ayrılan bu arkadaşlarımızla Erzurum'daki yaşam zenginliğimiz de giderek azaldı. Çünkü gerçek dost kazanmak kolay değildi.

Okul yıllarında İlhami zeki ve çalışkan kişiliği ile sınıfta önde gelen bir öğrenciydi. Ancak iki özelliği O'nu diğer arkadaşlarından ayırmaktaydı. İlki çok kitap okumaktan dolayı genel kültürü ve bilgi dağarcığı bizlerden çok ilerideydi. İkincisi aileden gelen bir özellik olsa gerek lider vasıfıydı, toplayıcıydı ve olaylara daima olumlu yaklaşırdı. Ondan daha çalışkan öğrenciler vardı ama bu sosyal dayanışma karakteri onlarda İlhami'de olduğundan daha azdı. Bu özelliğiyle İlhami, sanki İTO takımının merkezi konumundaydı. Herkese yardım ederdi. İlhami'den hiçbir kötü söz ve davranış görmedim.

Vefatını öğrenince gerçek bir dostu kaybetmenin derin üzüntüsünü duydum. Tanrıdan O'na gani gani rahmet diliyorum. Nur içinde yatsın. Kardeşlerine ve ailesine baş sağlığı diliyorum.

Ziya ÇELİK

Çamlı Hemşin doğumluyum. 5 yaşında Erzurum'a geldim. Babam, Kilise Kapısı caddesinde Şentürk Lokantasını işletirdi. Karşımızda 2 katlı taş bina bir yapı vardı, otel olarak kullanılıyordu. İnönü İlk okulunu bitirdim. Orta okul ve liseyi Erzurum lisesinde okudum. Lokantamızın arkasında bir odada kalır ve çalışırdım. İlhami'yle beraber okuduk. Sınıfımızın en çalışkan öğrencisi Doğan Gözümoğlu'ydu.

İlhami çok zekiydi ve müthiş bir hafızası vardı. İlginç fikirler ortaya atardı. Doğan ABD'ye gidince, sanırım bir iki defa iftihara geçti. Liseden sonra yollarımız ayrıldı. Ben doktor oldum ve yurt dışına gittim. O makine mühendisi oldu, yurttta kalmayı tercih etti. Mühendisliğe yatkındı ve iyi mühendis olmuştur diye düşünüyorum.

İlhami son dönemlerde Erzurum tarihi ve Ermeni Meselesine merak sarmıştı. Bu konuda sosyal etkinlikler organize ederdi. Ailece yurda geçici olarak döndüğümüz bir zamanda İstanbul'da iken bizi Erzurum Kongresi'nin 90. Yılı anma programına davet etti. Doğu Ekspresi ile 80 kişilik bir grup halinde Erzurum'a vardık. Çok değişik bir seyahat oldu. Havuz başındaki ve Kongre Binasındaki anma törenlerine katıldık. Kargapazarı Dağına çıktık. Vakıf başkanı Muammer Bey bize kazanda kavurma pişirmişti. Mezâlimin yaşandığı ova köyü Yeşilyurt Köyüne gittik. Burada Ermeniler bütün köy halkını bir evde toplamışlar ve hepsini yakmışlar. Köyü kurtarmaya gelen Türk Ordusunun komutanı bu durumu görünce evin damını cesetlerin üzerine yıktırış böylece toplu bir mezar oluşturmuş. Bu köye sonradan bir anıt yapmışlar. Orada tören yaptık ve şehitlerimizi andık. O seyahat unutulmazdı

Eşi Feyza Hanım ve kardeşi Selami'yle beraber oğlumun düğününe geldiler.

Son olarak O'nu hastanede ziyaret ettim. Vakit çok geçti. İki gün sonra aramızdan ayrıldı. Tanrı'dan rahmet diliyorum.

Abidin İŞİK:

1942 yılı Ağustos ayında, Hatay ilinde Tepehanı köyünde Şemsettin Efendi ile Zahide Hanım'ın oğlu olarak dünyaya gelmişim. Babam askerliğe biraz serpinsin, büyüsün düşüncesiyle ve adet üzere nüfus kaydımı 1944 olarak yazdırmış. Süla-lemiz Yavuz Sultan Selim zamanında buralara yerleştirilmiş. Sonradan eşim olan Serap Hanım'la birlikte Hatay Lisesini bitirdikten sonra 1961 yılında İTÜ Makine Fakültesine 30166 numara ile kaydoldum.

30167 no'lu İlhami Oğuz ve 30168 no'lu Sedat Çelikdoğan okuldaki en yakın arkadaşlarımdı. Necmettin Erbakan Hocanın yardımı ile Gümüş Motor TAŞ'den kazandığım bursla okudum. Mezun olunca aynı firmada göreve başladım ve 1984 yılına kadar bu firmada çalıştım. Askerlik dönüşü İlhami de yeni adı Pancar Motor olan firmada göreve başladı.

Sonraki meslek hayatımda İlhami'yle bir projede beraber olduk. Daha sonra İlhami, jeneratör üretimi için kurduğu RST şirketi için Bayrampaşa'daki atelyede bizim kiracımız oldu. Birlikteliğimiz, kültürel alanda Hareket yayınları ile devam etti.

12 Eylül 1966 tarihinde tıp doktoru Serap Hanım'la evlendim. Eşim, İlhami'nin ilk kızının doğum doktoru ve isim annesiydi. Oğuz ailesiyle başlayan bu yakın arkadaşlığımız karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı olarak bu günlere ulaştı.

İki kız, bir erkek babası, 4 torun dedesiyim. Büyük kızım Ayşe Selda, İTÜ Mimarlık Fakültesi, kızım Beyza Marmara Üniversitesi İngiliz Filolojisi ve en küçük çocuğum Murat Şemsettin, YTÜ Endüstri Mühendisliği mezunu.

2016 yılı haziran ayında Sedat'ı 2019 yılı ağustos ayında ağabeyim Emin Işık'ı ve 2022 yılı Ağustos ayında İlhami'yi kaybetmenin hüznünü yaşadım. Defin esnasında İlhami'nin kabri başında okuduğum Kuran ile ona son görevimi yapmaya çalıştım. İnsan yakın arkadaşlarını kaybedince, hayatın kaçınılmaz acı gerçeğini yaşıyor ve büyük bir boşluk hissediyor.

Bu kere 06 Şubat 2023 günü meydana gelen Hatay depreminde ise tamamen harap olan bu bölgede pek çok yakınımı kaybetmenin derin üzüntü ve sarsıntısı içindeyim.

Cenab-ı Haktan cümlesine sonsuz rahmet ve Milletime baş sağlığı diliyorum. Kendisine Tanrıdan rahmetler diliyorum.

***İTÜ Makine Fakültesinden sınıf arkadaşları Ergün Demircioğlu, M. Orhan Karadayı ve Tanser Tekin'in İlhami Oğuz hakkındaki ortak kanaatleri şuydu.**
"Sakin, ağırbaşlı, anlayışlı ve arkadaş canlısı bir kişiydi."

Erzurum Kongresinin 90. Yıldönümü törenlerine katılan Erzurumlular bir arada.

Bu seyahat ağabeyimin son Erzurum ziyaretiydi. Bu resimdekilerin bir kısmı şimdi aramızda değiller. Mevla cümlesine gani gani rahmet eylesin. Amin.

Soldan sağa: **merhum Burhanettin KETECİ**, Zeki KABLAMACI, Dr. Ziya ÇELİK, **merhum Dr. Vecihi KİTAPÇI**, Selami OĞUZ ,....., ,....., Avukat Sadrettin HAŞILOĞLU, **merhum eczacı Erdal ERCİŞ**, **merhum İlhami OĞUZ**, Prof. Dr. Metin ÇAKICI, Saim BALI,, **merhum Yenâl ÖNCAL**, **merhum emekli tüm general Hulusi ÇELİKPAZU** ve eşi Zeynep Hanım.

7.3 Eşi ve çocukları İlhami OĞUZ 'u anlatıyorlar

Feyza TUNCEL 22 Ekim 1946 tarihinde Kadirli- Adana'da doğdu. Babası Denizli eşrafından Esat Hoca'nın oğlu Sadettin TUNCEL (1911 -1984), annesi Çankırı'lı muhasebe müdürü İbrahim Bey'in kızı Aliye TUNCEL (1921-1982).

Feyza Hanım kız kardeşi Ferda Hanım ile Fatih Kız Lisesini bitirdikten sonra yüksek öğrenimlerine İstanbul Üniversitesinde devam ettiler.

Feyza, İÜ. İktisat Fakültesinden, Ferda Hanım İÜ Edebiyat Fakültesinden mezun oldular. Feyza Hanım 12 yıl Halk Bankasında görev yaptı. Ferda Hanım lise tarih hocası olarak pek çok yerde hizmet verdi.

“Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer.”

Bir kır sefası anısı. 1972 Temmuz ayı. Küçüksu- İstanbul.

Soldan sağa: Feyza Tuncel OĞUZ, babası merhum Sadettin TUNCEL Bey, büyük dayımız merhum Sakıp BOYNUKALIN Bey, annem merhum Fatma OĞUZ Hanım, Feyza ve Ferda'nın annesi ve kayınvalidemiz merhum Aliye TUNCEL Hanım, Önde: merhum İlhami Oğuz, bacımız Zümrüt OĞUZ ve Feyza'nın kız kardeşi Ferda TUNCEL

**Feyza
Tuncel ve
İlhami
OĞUZ'un
nişan
fotoğrafı.**

**Solda;
kız kardeş
Zümrüt
OĞUZ,
ortada
kız kardeş
Ferda
TUNCEL**

Feyza Hanım, İlhami OĞUZ'la 1971 yılında evlendi.
İki kızından Serap 1972, Gülden 1979 doğumlu.

Serap Makine Yüksek Mühendisi ve Ekonomist,
Gülden Elektrik yüksek mühendisi.
Ailenin dört ferdi de yüksek tahsil yapmış.

Serap, Üretim Mühendisi Selçuk TANATAR ile evli.
Oğuz isminde 2006 doğumlu bir oğulları var.
ABD'de Maryland eyaletinde yaşıyorlar.

Gülden, Jeoloji Mühendisi Alpaslan KOÇ ile evli.
Eren isminde 2010 doğumlu bir oğlu, Ece Feyza isimli 2015 doğumlu bir kızı var.
İstanbul'da yaşıyorlar.

Ferda Tuncel ile Selami OĞUZ'un nişan anısı.

Arkada:
Feyza OĞUZ,
merhum İlhami OĞUZ.

Önde:
Zekai OĞUZ, Ferda Tuncel ve Selami OĞUZ

İlhami OĞUZ, Eşi Feyza OĞUZ'la birlikte

Eşi Feyza OĞUZ:

Çocuklarına çok düşkün bir baba, arkadaş canlısı, yardımsever bir kişiydi. Çok fazla kitap okurdu. Hafızası da çok güçlü olduğu için genel kültürü yüksek, her konuda fikri olan, danışılan, Türkiye sevdalısı, idealist bir mühendisti.

Büyük kızı Serap Oğuz TANATAR:

Babam galiba benim hayattaki en büyük şansım. Artık yanımda değil ve bu yazıyı yazmak çok zor.

Çocukluğumu omuzlarından inmeden geçirdiğim, gençlik ve sonraki dönemlerde sürekli yol arkadaşı olarak yanımda olan birini anlatmak çok zor.

Herkes için çocukluk dönemi babanın kahraman sanılması dönemidir, sonradan babam hiçbir şey bilmiyor dönemi başlar derler. Benim için o güven aşıllı birinci dönem hiç bitmedi. Babam her zaman ilk danışma noktası, bilgisine ve değerlendirilmesine en güvenilecek kişiydi. Babamın hem kardeşim hem de benim üzerimizdeki ilgisi hiç azalmadı ve bu her zaman dozunda kaldı. Babamla ergenlik dönemi bunalımı hiç yaşamadık mesela, biz her konuya “Babam bilir” diye bakabildik. Tabiri yerindeyse Google çıkmadan önce de bizim evin Google’ı babamdı.

Rekabetçi destek yaklaşımıyla bizi bol bol tenkit etse de yerine göre psikoloğumuz oldu, yerine göre danışmanımız, bolca arkadaşımız ve hep güven kaynağımız oldu.

Annem ve babam çalıştığı ve onlar isteyken benimle ilgilenen anneannemin rahatsızlığı sebebiyle ilkokula 5 yaşında başladım.

Ondan önce arada annemle bankaya veya babamla Pancar Motor’a giderdim. Pancar Motor’da sekreterlik yapan Zeynep Abla ilgilenirdi benimle. Kırmızı ojeli tırnaklarıyla çok seri daktilo yazardı. Babamın sıklıkla gittiği yurt dışı seyahatlerinden dönüşlerinde bana daktilo getirmesini isterdim. Babam genelde bebek, oyuncak köpek, kaset çalar gibi şeyler getirirdi. Bir seferinde kırmızı bir daktilo getirmişti. Hala saklarım.

Yıllar sonra, Pancar Motor’a mühendislik stajı yapmaya gittiğimde önce Zeynep Abla, sonra da diğer çalışanlar gelip, “Sen İlhami Bey’in kızı mısın? Çok benziyorsun. Baban bu fabrikaya altın çağını yaşattı.” demişlerdi. Babam oradan ayrılalı 15 seneden fazla olmuştu ve beni en son 4-5 yaşlarında görmüş insanların gelip böyle demesi, o sırada benimle birlikte staj yapan sınıf arkadaşlarımin yanında beni gururlandırmıştı.

Okula giderken bir seferinde karşıdan karşıya geçerken eziliyormuşum. Bunu komşulardan duyunca babam her gün beni arabayla okula götürüp, öğle tatilinde gelip, okuldan alır eve getirirdi. Bu durum lisede, üniversitede devam etti. Ta ki ben üniversite son sınıfa başlamadan artık 18 yasını geçip, araba kullanmaya başlayıncaya kadar. Trafikte geçen sürede o gün ne olmuş ne bitmiş konuşur ve kelime oyunları oynardık.

Ben üniversite sınavına hazırlanırken babam her önemli noktada yanımdaydı. İşi eğlenceli hale getirmişti, geometri sorularını kim önce çözecek diye yarışırırdık. Ben çözemediğim soruları hiçbir öğretmene değil, babama götürürdüm. O çözerdi, arada çözemediğim şey için dalga da geçerdi. Hafta sonları dersane çıkışında beni en sevdiğim sandviçi almış olarak karşılardı.

Sınav sonuçları açıklanacağı gün yazlık evimizdeydik ve ben sabah daha güneş doğmadan sessizce evden çıkıp gazete bayiiine gitmiştim. Sonuçları alıp, eve sessizce geldiğimde, herkes daha uyuyordu. Babam kapının kapanma sesine uyanıp, “Serap” diye seslendi. Yatak odasına gittim, “Boğaziçi, Makine” dedim. Babamın gözünü açar açmaz “Bravo!” diye bağırdığı sesi kulaklarımda. Türkiye 89.’su olmuşum ve babamla aynı mesleğe sahip olacaktım.

Birinci sınıfta teknik resim dersini inşaatçılarla birlikte almıştım. Evde çizim yaparken babam bakıp “Hala perspektif mi çalışıyorsun, diğer konulara ne zaman geçeceksiniz? Bu nasıl müfredat?” diye sormuştu. Bir sonraki hafta beni hala perspektif çizerken görünce konuyu anlamış ve çok kızmıştı.

Makine teknik resmini babamdan öğrendim ben. Okul stajını yaparken yumuşak Alüminyum plakalardan bize elde 6 harfli bir kelime yapın dediler. Babamın adını yapmaya karar verdim “İLHAMİ” yapacaktım. A ve M harflerinin köşeleri elde ege ile yapmak için çok zordu ve 1 cm kalınlığın dışına çıkmamak gerekiyordu. Ellerim yara olmuştu. Babam işin sonunda dekupaj tezgahında bana “SERAP OĞUZ” yazdırmış, kusursuz. Eldiven takıp, tekrar uğraştım ve işin sonunda ortaya “ZEHİRLİ” çıktı.

Üniversitenin bitmesine yakın, o dönem herkes işletme yüksek lisansı düşünüürken, babam yüksek mühendis benim de olmam lazım, diğeri sonra da olur diye aynı üniversitede makine mühendisliği yüksek lisansına başladım. Tezimin bilgisayar simülasyon ve deneysel çalışma tarafı vardı.

Deney için düzeneğini nasıl yaptıracağız diye hocalarımla konuşurken, babam “Çiz, ver” dedi, imal etti ve üniversiteye bağışladı.

Yüksek lisans bitti, babam işletme veya ekonomi de oku dedi. Annem iktisatçı, ben de iktisat doktorası yapayım dedim. Babamın beni, “hayatta kazanamazsın” diye gaza getirme huyu vardı. Doktora giriş sınavının sonucu geldiğinde “Gördün mü?” diye yine ilk babama götürdüm. Doktora yeterliliğimi aldığımda, tezimi verdiğimde aklımda ilk babama haber vermek vardı. Yarattığı pozitif rekabet hissiyle benim için “rol model” hep babamdı. Başka kimse gibi değil, onun gibi olmak istedim.

Ben kontrol sistemleri ve nesnelerin interneti teknolojisinin endüstriyel uygulamaları üzerine çalışıyorum, babamın uzmanlığı imalat mühendisliğiydi ama vefat edene kadar yaptığım her mühendislik projesinde danışacağım bir konu olduğunda aklıma ilk babam geldi. İyi baba, iyi bir meslektaş olmanın yanı sıra, sermaye yoğun imalat sektörüne atıldıktan sonra tezgâh yatırımlarında hacizli tezgahların ucuz fiyattan alınması imkânı önüne konduğunda “Adamın çalışıp borcunu ödeme şansını da elinden alırsınız” deyip, reddedecek kadar ahlaklı bir iş adamıydı benim babam. Ucuz fırsatçılıktan uzak durmayı, kusursuz çalışıp hak etmeyi ve o hakkın peşine düşmeyi öğrendik biz ondan. Ancak o durumda takdir ederdi çünkü.

Onun bize kazandırdığı müzik zevki ve onun söylediği şarkıları öğrenerek büyüdük. Radyo sanatçılarının konserlerini hiç kaçırmadan dinledi ve bize de dinletti. Laf aramızda kendisi zamanında çoğundan da iyi söylerdi. Emeklilik döneminde Atatürk Kültür Merkezi, Cemal Reşit Rey, neredeyse konser kaçırmadı.

Yeni çıkan iyi filmleri izlerdi. Hayatın tadına varırken, büyüdüğü şehir Erzurum için bir şeyler yapmaya uğraştı. Öğrenciler için burslar organize etti, kalkınma için konferanslar düzenledi. Tonunda vurgularla ve iyi konuşurdu, gerekçelendirerek, dağıtmadan ve en önemlisi uzatmadan. Farklı fikirlerde olduğunuzda tartışması keyifli insanlar vardır ya, hani görüşünü hiç kabul etmeyecek bile olsanız tartışmasından keyif aldığınız, onlardandı babam; işi monoloğa götürmeden.

Hastalığı henüz ilerlemeden sabahlara kadar, annemin “Siz ben uyuyunca mı başlıyorsunuz?” diye merakla geldiği sohbetler döneminde umudumuz vardı. Babam güçlüdür, ne imkân varsa peşine düşer yeneriz bu hastalığı diye düşünüyorduk.

Bugün bu satırları gözümden yaş gelerek yazarken babamın gidişinin üzerinden 8 ay geçti. Bir yandan iyi ki pandemi döneminden sonraya denk geldi; yoksa Amerika'dan gelemeyebilirdim, babamın yanında zaman geçiremeyebilirdim diyorum; birlikte geçirilen süre hiçbir zaman yetmese de.

Yerine göre kavga ettik, uzatmadı; çokça güldük; kendisi çok iyi ping-pong oynadığı halde bizimle oynamadı, tenkit ettik; lafını esirgemedi ağır eleştirdiği yerler oldu, itiraz ettik; iyi tarafları söylediği yerler çokça oldu, kendimize güvenle yetiştik; bol bol sohbet ettik; ondan çok şey öğrendik. Galiba en çok takdir ettik ama kurduğu denge için ne kadar teşekkür etsek az.

Tamamı devlet memuru bir aileden gelip de özel sektöre atılan, ailenin ilk girişimcisi babam; kravatını bağlarken ayna karşısında “Çok yakışıklı bir baban var be!” diyen yakışıklı babam; kendi anne ve babasının her birinin iyi yönlerini alıp, kendi ebeveynlik dönemine yansıtmış babam; Pazar sabah kahvaltılarının nefis peynirli yumurtalarını yapan babam; çocukluğundaki toplum dayatmalarını gençlik dönemine taşımamış ve her konuyu keyifle, ön yargısız ve mantıkla değerlendiren, oğlumun çok sevdiği dedesi; arkadaşlarının verdiği son lakap ile “**Reis**” (Toplumsal bugün bildiği reisten ilgisiz ve çok uzun zaman önce) **nurlar içinde ol!** Sen bu dünyadan güzel bir iz bırakarak geçtin. Tanrı bize ve çocuklarımıza sana layık olma imkânı versin.

Damadı Selçuk TANATAR

Baba,

Kendi babam derdi ki; **“İnsanın ne kadar uzun yaşadığı önemli değil, önemli olan nasıl yaşadığı, geride kalanların onu nasıl hatırladığı ve geride ne bıraktığıdır.”**

Kızınla evlendikten kısa süre sonra ben yurt dışına gitmek zorunda kaldığım için seninle yeterince zaman geçiremedik ve seni yeterince tanıyamadım. Ama nispeten kısa sürede tanıdığım kadarıyla Anadolu'nun ortasından çıkarak, dolu dolu bir hayat yaşamış, sadece kendisi için bir gelecek değil kardeşlerinden başlayarak nice kişilere iyi bir gelecek yaratmak için sürekli elinden geleni yapmışsın.

Yaşadığın süre içinde, maddi manevi yardım eli uzattığın herkes, durumları ne olursa olsun onlarla saygıyla ilgilendiğin için seni sevgi ve minnettarlık içinde hatırlıyor.

Geride, seni sevgiyle ve saygıyla anımsayan ve senin yaşam ilkelerini örnek alan sayısız insan bıraktın. Biri benim eşim olmak üzere, kendi dürüstlüğü ve şefkatini verdiğin iki kız ve üç torun bıraktın. Benim yurt dışında olduğum süre içinde aileme benim yokluğumu hissettirmedin.

Oğluma benim ilkelerim doğrultusunda istediğim terbiyeyi ve dürüstlüğü verdin, benim de gurur duyduğum bir oğul bıraktın. Artık eşi çok zor bulunan manevi bir miras bıraktın. Sen rahat uyu baba, senin bıraktığın hatıraları ve manevi mirası artık sonraki nesillere aktarmak bizim görevimiz. Bizim için yaptığın her şey için teşekkür ederim, baba.

Torunu Oğuz TANATAR: *Yaptıklarınız yetmiyor bana. Hiçbir zaman yetmemişti. Hep umardım, gönlümün bir yerinde her şeye rağmen bu umut vardı: beraber yine gezebilseydik, bir daha Murat Pastanesine gitseydik, iskender yeseydik; hiç olmadı, yine oturup sohbet edebilsedydik. Ne güzel olurdu Dedem.*

Küçük kızı Gülden Oğuz KOÇ: *İstanbul’da 1979 yılında İÜ İktisat Fakültesi mezunu Feyza Oğuz ve Makine Yüksek Mühendisi İlhami Oğuz’ un ikinci kızı olarak dünyaya geldim. Hayatı boyunca kendisini okuyup geliştirmiş, okumaya ve okutmaya önem veren, vizyoner, eğlenceli, bilgili, müthiş hafızası ve espri yeteneği ile etrafınca sevilen ve sayılan lider ruhlu bir baba ile büyüme şansım oldu.*

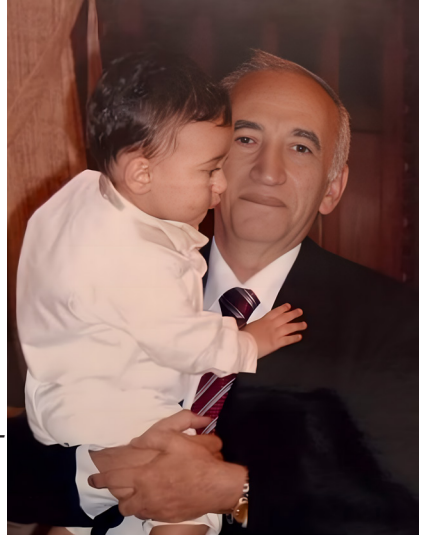
Babamın yolundan giderek mühendisliği seçtim, onunla aynı üniversitede okudum ve İTÜ’den Elektrik Yüksek Mühendisi olarak mezun oldum. Okul hayatım boyunca yaşadığım her zorlukta, kazandığım her başarıda onun desteği hep arkamdaydı. Okumaya verdiği önem sayesinde sadece kendi çocuklarını en iyi şekilde okutmakla kalmadı, hayatı boyunca gerek yönlendirmeleri ile gerek burslar ve ekonomik destekleriyle pek çok çocuğun da hayatına dokundu.

Erzurum’u çok sever ve sıkça anılarından bahsederdi. Memleketinin gelişmesi için çok çaba sarfetti. Bunların yanında eğlenmeyi ve eğlendirmeyi çok severdi. Güzel sesi ile söylediği şarkılar hep kulağımda. Bu kadar iyi bir babaya sahip olduğum için kendimi hep çok şanslı ve gururlu hissettim. Şimdi yanımızda olmadığına hala inanamıyorum ve huzur içinde olmasını diliyorum.

Damadı Alpaslan KOÇ: *İleri görüşlülüğü, zekâsı, bilgisi ile hep örnek aldım. Her zaman yanımızda oldu, destek oldu. Tam anlamı ile ikinci babam oldu. Babamı kaybetmenin ardından bir yıl olmadan ikinci babamı da kaybettim.*

Torunlarını ona layık şekilde yetiştirmek için elimden geleni yapacağım. Onu hep sohbetleri, geçirdiğimiz keyifli anıları ile hatırlıyorum ve hatırlayacağım.

Torunları Eren ve Ece Feyza KOÇ: *Dede seni çok özliyoruz. Her zaman aklımızda ve kalbimizdesin.*

**İlhami OĞUZ,
Torunu kucağında**

**İlhami OĞUZ,
Mikrofon başında**

Veda

“Bizim için hayır dua kılanlara selam olsun.”

7.4 Son sözler:

Doğu Ekspresi seferlerine devam ediyor. Bizden sonra da Türkiye Cumhuriyeti durdukça devam edecek. Tren gittiği yerlere medeniyet, ışık ve sevgi götürecektir. Tıpkı Erzurum’a götürdüğü gibi. Doğu Ekspresi son zamanlarda nostaljik bir tren olmuş. Doğu ile batıyı birleştiriyor.

İnsanlara adeta şu çağrıyla yapıyor.

Türkiye Cumhuriyet'inin özgür vatandaşları.

Ben ne yaptımsa siz daha fazlasını yapın. İnsanlara hizmet edin. Onlara mutluluklar götürün. Onları huzur ve yaşam saadetine kavuşturun.

Benim düdüğümlle mutluluk duyan, kıvanç duyan insanlar!

Ben bir demir parçasıyım. Siz insansınız. Sizin ruhunuz var. Sizin insan olma şansı ve şerefiniz var. Benim yaptığımdan çok daha fazlasını sizler yapabilirsiniz. Yapın lütfen! Yapın, ama mutlaka yapın!

Bu coğrafyada yaşayan insanları insani değerlerinizi kullanarak mutluluğa kavuşturun ve dünya insanlığına örnek olun.

Dünya insanlığının kurtuluşuna vesile olma şerefini kazanın.

Düüüüüüüt...

İlhami OĞUZ

İstanbul, 25 Ağustos 2022

Selami OĞUZ

İstanbul, 01 Mart 2023

SELAMİ OĞUZ - ÖZ GEÇMİŞ

1944 yılında Erzurum'da doğdu. İlk, orta eğitimini Erzurum'da yaptı. İTÜ İnşaat Fakültesinden 1969 Şubat ayında Yüksek Mühendis olarak mezun oldu. 1968 Ağustos ayında Mühendis olarak, DSİ Çaygören Barajı inşaatında Kontrol Mühendisi görevi ile meslek hayatına başladı.

1971-1972 yıllarında askerliğini K.K.K.İnşaat Emlak Daire Başkanlığı-Besiktas'ta yedek subay olarak tamamladı. 1973-1975 yılları arasında DSİ 15.Şube Müdürlüğü-İzmit'te Teknik Şef, 1975-1984 yılları arasında DSİ 16.Şube Müdürlüğü-Bursa'da Şube Müdürü olarak görev yaptı. Bursa İçmesuyu Tesislerinden, baraj ve ana isale hattını, şehriçi iletim hatlarını ve ana depoların inşaatını gerçekleştirdi. Su arıtma tesisinin %70 oranında tamamlandığında DSİ 16.Bölge-Atatürk Barajı Şanlıurfa'da Bölge Müdür Yardımcısı olarak görevlendirildi. Bu tarihten itibaren 1992 yılının sonuna kadar Atatürk Barajı ve HES inşaatının teknik sorumlusu olarak çalıştı. 1 nolu türbünün hizmete alınmasından sonra DSİ'den ayrıldı.

1993 Temmuz ile 1994 Nisan ayları arasında BUSKİ Genel Müdürlüğünde Arıtma Daire Başkanı olarak görev yaptı. Mayıs 1994 yılında İSKİ Genel Müdür Yardımcılığı görevine atandı. Bu tarihten emekli olacağı 2000 yılı Şubat ayına kadar Şebekeler ve İşletmeler Genel Müdür Yardımcılığı görevi ile Yönetim Kurulu Üyeliği görevini yürüttü.

1994 yılında Su Vakfı'nın kuruluşunda Kurucu Üye olarak görev üstlendi. Vakfın Yönetim Kurulunda çeşitli zamanlarda görev yaptı. Emekliliğe ayrıldığı 2000 yılından 2009 yılı sonuna kadar İBB Başkanlığına ve İSKİ Genel Müdürlüğüne Danışmanlık hizmetlerinde bulundu. İstanbul'u depreme hazırlama çalışmalarında İBB teknik ekibinde yer aldı. Master Plan hazırlanmasında, Zeytinburnu ilçesi uygulamalarında ve 2004 yılındaki Ulusal Deprem Şurasında görev üstlendi ve Güçlendirme Esasları kitabında yer alan konut dışındaki yapıların güçlendirilmesi esaslarını yazdı.

2004-2007 yılları arasında İBB kuruluşu olan İSTON AŞ., 2007-2009 yılları arasında ise UGETAM AŞ Yönetim Kurulu Üyeliğini yaptı

Meslek hayatında pek çok bilimsel iç ve dış sempozyumlara katıldı. Yaptığı sunumlarla kendi teknik bilgi ve görüşlerini açıkladı.

5.Dünya Su Formu hazırlık çalışmalarında Danışma Kurulu Başkan Vekili görevini yürüttü.

2009 yılında Türkiye'nin su sorunları ve çözümlerinin anlatıldığı Su Raporu-2009 kitabını,

2010 yılında Atatürk Barajının yapımının anlatıldığı Altın Dağın Doğuşu ve 2014 yılında İSKİ Genel Müdürlüğünün anlatıldığı Ah! İstanbul kitaplarını yazdı ve yayınladı.

2021 yılında halen basım aşamasında olan Su Raporu -2020 kitabı ile Türkiye'nin su sorunlarının güncel değerlendirmesini yaptı.

Yine aynı yıl içinde elinizdeki bu kitabı yayına hazırladı.

Halen; 3 cilt olarak yayınlanacak olan Kuran'ın ışığında Türkiye'nin geleceği adlı kitabının 2. cildini yazmakla uğraşan yazar, Ulusal ve Uluslararası sempozyumlarda Ülkenin su haklarını savunmaya devam etmektedir.

İBB ve İSKİ ye deprem ve su konularında fahri danışmanlık yapmaya devam eden; olayları İslami değerlere göre değerlendiren ve bilimsel anlayışla araştıran, düşünen, yazan yazar; evli, bir kız babası ve iki torun dedesidir.

İLHAMİ OĞUZ - ÖZ GEÇMİŞ

1943 yılında Erzurum'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Erzurum'da tamamladıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesinden 1966'da imalat ve işletme alt branşlarıyla makine yüksek mühendisi olarak mezun oldu. Askerlik görevini tamamladıktan sonra, içten yanmalı motorlar dersini aldığı Necmettin Erbakan'ın kurmuş olduğu Türkiye'nin ilk motor üretimini yapan (ilk adıyla Gümüş Motor) Pancar Motor Sanayii'nde imalat mühendisi olarak göreve başladı. Dizel motor imalatında dünya lideri Hatz GmbH'in lisansı ile üretim yapan Pancar Motor'daki görevi sırasında Almanya'daki Hatz tesislerinin yanı sıra pek çok Avrupa ülkesi, Japonya ve Rusya'da dizel motor üretimi yapan tesisleri ve fuarları gezerek, aldığı bilgileri üretim verimliliğini arttırmak üzere uyguladı. İmalat müdürlüğünü yürüttüğü dönemde tesisin yaşam süresi boyunca en yüksek üretim seviyesine ulaşmasını sağladı.

İş hayatına o dönemin otomotiv ve parçaları alanında en önemli sanayi grubu Ercan Holding'e bağlı İstanbul Segman Sanayii'nin İşletme Müdürü olarak devam etti. Grup şirketleri arasında bulunan Almanya, MAN tesisleri başta olmak üzere Avrupa'daki pek çok otomotiv tesisinde çalışma ve incelemeler yapma imkanı oldu. Bu esnada bir ortak ile 1978 yılında Özdök Döküm Sanayii'ni kurdu. Döküm motor parçaları yaparak faaliyetine başlayan Özdök, 1980 yılında elektrojen grup imalatı için kurulan RST Elektrik Sanayii ile genişledi. İlhami Oğuz, 1983 yılında Özdök'teki hisselerini devredip, RST'deki tüm hisseleri devralarak, özel makine tasarım ve imalatını da şirketin üretim portföyüne dahil etti. Talaşlı imalat ve kaynak atelyeleri ile faaliyetler, biri organize sanayi bölgesinde olmak üzere 3 tesise genişledi. Gıda ve otomotiv sektörü başta olmak üzere makine parçaları ve özel makine tasarım ve imalatının yanı sıra jeneratör ve alternatör grupları üretimine devam etti.

1985 yılında ilk defa tamamıyla yerli dizel motor imal etmek üzere Anadolu Motor A.Ş.'nin kurucu ortağı ve yönetim kurulu üyesi oldu. Sarı Çiçek adıyla moto-pomp üreten şirketin 1988 -1995 yılları arasında yönetim kurulu başkan yardımcılığı görevini yürüttü.

Bu işletmeler 1995 yılında Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizi zorlanarak da olsa atlattılar. Ekonomik öngörülerini güçlüydü ve riskli yatırımları sevmezdi. İlhami Oğuz, 2001 ekonomik krizi öncesinde şirketlerin finansalları sağlıklı gözükse de Uzel Makine, Balsu Gıda gibi müşteri sanayi gruplarının yaşayacağı küçülme ve talep daralmalarını tahmin ederek operasyonel faaliyetlerini minimuma indirdi ve makine/tezgâh parkını zaman içinde sadeleştirerek, 3 sene içinde faaliyetleri tamamen durdurdu.

Uzun yıllar imalat mühendisliği alanında çalışan İlhami Oğuz, yüksek öğrenim konusunda oldukça hassastı. Profesyonel çalışma hayatına 2003 yılında son verdikten sonra Kadıköy ilçesindeki Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfında Danışma Kurulu Başkanlığı yaptı. Bu süreçte pek çok yüksek öğrenim öğrencisine burs verilmesini sağladı ve mentörlük desteği verdi. Erzurum'un kalkınması üzerine çalışmalar yaptı ve konferanslar organize etti. Mekanik titreşimlerin modellemesinde bilyeli rulmanların titreşim iletimi deneyleri için farklı frekans ve dengesizlik kuvvetlerinin test edilebileceği bir düzenek imal ederek Boğaziçi Üniversitesi mühendislik fakültesine hediye etti. Okumaya ve tarihe olan merakıyla araştırmalarını Ermeni Meselesi isimli 2009 tarihli yayınında topladı. Bu yayın İngilizce'ye tercüme edildi ve dönemin ABD başkanı Barack Obama'ya gönderildi.

Müzik bilgisi ve yeteneği yakın çevresi tarafından iyi bilinen İlhami Oğuz Türk müziği konserlerini takip eder ve pek çok eseri çok güzel seslendirirdi.

Evli ve iki çocuk babası İlhami Oğuz 25 Ağustos 2022’de aramızdan ayrıldı.